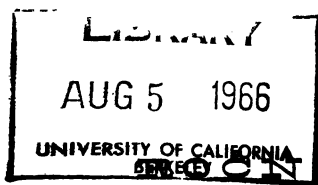

LISTY

filologické, a paedagogické.

Vydávají se
nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři
J. KVIČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK ŠESTÝ.

V PRAZE.
Tiskem dra. Edvarda Grégra.
1879.

9 M70

LISTY

filologické a paedagogické.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

LIBRARY

AUG 5 1966

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

Odpovědní redaktoři

J. KVÍČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK ŠESTÝ.

SEŠIT I.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1979.

Obsah sešitu I.

Pojednání.

	Strana
Příspěvky ku kritice a výkladu Sofokleových Trachiňanek. Napsal J. Král	1—16
Řecké prameny Ciceronových spisů filosofických. Podává dr. Jos. Novák	16—29
„Jiřkovo vidění“ v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské. Napsal dr. J. Gebauer	30—45
Klasobraní po rukopisích.	
III. České rukopisy v císařské veřejné knihovně v Petrohradě. Podává dr. J. Perwolf	45—47
IV. Zlomek nejstaršího českého překladu Genese. Podává J. Truhlář	47—50
Drobnosti grammatické. Podává dr. J. Gebauer	50—56

Úvahy a zprávy.

J. Král: Proměn P. Ovidia Nasona kniha první. Přeložil prof. J. Červenka	56
Rob. Novák: Cvičebná kniha ku překládání z jazyka českého na jazyk latinský. Pro třídu sedmou a osmou gymnasiální spořádal Jos. Riss, c. k. professor v Jičíně	57—70
P. Durdík: Skladba jazyka českého. Sepsal František Bartoš, professor c. k. slov. gymnasia brněnského	70—80

Príspevky ku kritice a výkladu Sofokleových Trachiňanek.

Napsal J. Král.

Trach. 165 a násl.

Deianeira vykládajíc sboru svou úzkost, vzniklou z dlouhého meškání Herakleova v cizině, oznamuje mu i věštbu, kterouž ji zanechal napsanou na staré desce. Zanechal jí poslední vůli svou,

165. *χρόνον προτάξας, ὥς τρίμηνος ἦν ἰκα
χώρας ἀπειλὴ κἀνιαύσιος βεβώς,
τότ' ἢ θανεῖν χρεῖν σφε τῷδε τῷ χρόνῳ
ἢ τοῦθ' ὑπεκδραμόντα τοῦ χρόνου τέλος
τὸ λοιπὸν ἤδη ζῆν ἀλυπῆτα βλεῖν·
τοιαῦτ' ἔφραξε πρὸς θεῶν εἰμαρμένα*
170. *τῶν Ἡρακλείων ἐκτελευτᾶσθαι πόνων,
ὥς τὴν παλαιὰν φηγὸν αὐδῆσαι ποτε
Λωδῶνι δισσῶν ἐκ πελειάδων ἔφη.*

Verš 170. pokládají Wunder a Dindorf za podvržený, všickni téměř ostatní kritikové za porušený. Verše 166.—168. po příkladě Dobreeově z textu vylučují Wunder a Dindorf; i Nauck přikloní se velice k jich mínění. Poněvadž emendace v. 169. a 170. souhlasí těsně s textem veršů předchozích, chci stručně se vyjádřiti o otázkce, týkající se pravosti nebo podvrženosti veršů 166.—168.

Nehledíme-li k jednotlivým věcem podivným, ve verších těch se vyskytjícím, (na př. k nesouměrné vazbě *χρόνον... τρίμηνον... κἀνιαύσιος βεβώς, ὑπεκδραμόντα* za *ὑπεκδραμόντα*, jak nahlížel Burges ve Fil. 769), neposkytují verše tyto žádných obtíží, jak v nich shledal Dobree. Dobree tvrdí, že úzkost Deianeirina na tomto místě není dosti motivována, může-li přece, jak z veršů těchto patrnó, čekati návratu Herakleova; avšak právě tato až přílišná úzkost Deianeirina jest povaze její velice přiměřena. Deianeira dobře ví, že věštbu, již Herakles před lety v Dodoně obdržel, lze vyložiti ve smysl příznivý i nepříznivý; avšak bázlivé

srdce její nepomýšlí ani na druhou možnost, nýbrž zanáší se — a v tom osvědčil Sofokles velikou mistrnost v psychologickém líčení — možností nejhorší. Ostatně musíme si mysliti, že děj celé tragoedie odehrává se na konci, snad docela v poslední den oněch patnácti měsícův, za které Herakles slíbil se vrátiti.

Verše ty neměly by se podezřívati už proto, že Deianeira již dříve ve v. 79.—81. o té věštbě se zmínila a to slovy skoro týmiž. Srv. v. 76.

*Δ. ἄρ' οἶσθα δῆτ', ὃ τέκνον, ὥς ἔλειπέ μοι
μαντεῖα πιστὰ τῆσδε τῆς ἄρας πέρι;
Τ. τὰ ποῖα μήτερ; τὸν λόγον γὰρ ἄγνοω.
Δ. ὥς ἡ τελευτὴν τοῦ βίου μέλλει τελεῖν
ἡ τοῦτον ἄρας ἄθλον εἰς τὸν ὕστερον
τὸν λοιπὸν ἤδη βίοντων εὐαίων' ἔχειν.*)*

Úzkost Deianeirina zajisté na počátku tragoedie byla táž, jako v době nedlouho na to nastalé, kdy sboru ji vyjevila. Proč by tedy verše ty na prvním místě byly vhodnými, na druhém však sotva o sto veršů pozdějším podvrženými?

Větší váhu má druhá námitka Dobreeova, že, jak se zdá, sbor veršů těch neslyšel; tak soudí Dobree a jeho následníci z řeči sboru ve verši 825.

Ve verši 821. a násl. praví totiž sbor:

*ἴδ' οἶον, ὃ παῖδες, προσέμιξεν ἄφαρ
τοῦπος τὸ θεόπροπον ἡμῖν
τῆς παλαιφάτου προνοίας,
ὃ τ' ἔλακεν, ὁ πότε τελεόμηνος ἐκφέρου
δωδέκατος ἄροτος, ἀναδοχὰν τελεῖν πόνων
τῷ Διὸς αὐτόπαιδι· καὶ τὰδ' ὀρθῶς
ἔμπεδα κατουρῆζει.*

Na první pohled zdá se ovšem, jakoby sbor zmiňoval se o věštbě jiné, než jakou slyšel od Deianeiry. Avšak zdánlivou tuto neshodu už Hermann dobře vyložil. Herakles obdržel za dávných dob (srv. v. 157. *λείπει παλαιὰν δέλτον* a j.) věštbu v Dodoně, že po dvanácti letech skončí se jeho strasti (srv. výše uvedená slova sboru, hlavně *ἀναδοχὰν τελεῖν πόνων*).

Věštbu tu bylo lze vyložiti dvojsmyslně; mohlať znamenati zajisté buď „strast tvá se skončí i budeš žíti život blažený“ nebo „zemřeš,“ hledíme-li k obvyklému názoru, dle něhož smrt pokládá se za pravý konec strastí všelikých. Herakles, ačkoliv

*) Ve v. 79.—81. jest ovšem mnoho podivného; avšak smysl jejich jest patrný i kdybychom se v textu odhodlali ku změnám sebe značnejším.

ovšem netajil sobě, že věštba ta mu zlé věstiti může, jak ze zvěsti jeho při odchodu učiněné vysvítá, předce vykládal si věštbu tu raději ve svůj prospěch. To patrně jest z v. 1164. a násl., kde praví Herakles:

φανῶ δ' ἐγὼ τοῦτοισι συμβαίνοντ' ἴσα
[μαντεῖα καινὰ, τοῖς πάλαι ξυνήγορα]
ἃ τῶν ὀφείλων καὶ χαμαικοιτῶν ἐγὼ
Σελλῶν ἐσελθὼν ἄλλος εἰσεγραψάμην
πρὸς τῆς πατρώας καὶ πολυγλώσσου θροῦς,
ἧ μοι χρόνῳ τῷ ζῶντι καὶ παρόντι νῦν
ἔφασκε μόχθων τῶν ἐφεστῶτων ἔμοι
λύσιν τελεῖσθαι· καὶ δόκουν πρᾶξεῖν καλῶς·
τὸ δ' ἦν ἄρ' οὐδ' ἐν ἄλλο πλὴν θανεῖν ἐμέ.

Když po vraždě Ifitové z domu odcházel, tu věda, že se dvanáctý rok, ve kterém strasti své ukončiti měl, přibližuje a že do uplynutí jeho schází pouze 15 měsíců, učinil opatření výše zpromenutá. Není tedy ve verších 79—81. a 166—168. míněna věštba jiná, než na jakou naráží sbor ve v. 825. Rozdíl jest toliko tento: Kdežto ve v. 825. a 1164. podává se doslovné znění věštby dodonské, Sofokles podává ve verších 79—81. a 166—168. ne authentický text věštby, nýbrž výklad její, jež si byl Herakles sám učinil. Třeba pouze uznati, že sbor už dříve než Deianeira o věštbě té před ním se zmínila, věštbu tu znal. Věc ta jest velmi možná; nevložilť zajisté Sofokles Deianeirě slova o věštbě v ústa k vůli sboru, nýbrž hlavně k vůli divákům, aby se o základě, na němž drama spočívá, náležitě poučili. Jestliže ovšem v. 166—168. uznáme za pravé, nelze přijati v text návrh Nauckův ve v. 169: οἷζ' ὅν ἔφαρξε πρὸς θεῶν εἰμαρμένον τῶν Ἡρακλείων atd., nehledíme-li ani k tomu, že návrh sám činí vazbu strojenou, a jak mně se zdá, zhola neomluvitelnou. Bylo by třeba pak spojití v. 169. s v. 165. i vznikla by vazba ὥς, τρίμηνος ἤνικα χάρας ἀπελὴ κανιαύσιος βεβῶς, οἷζ' ὅν ἔφαρξε atd., ve kteréž větě „ὥς . . .“ by opakování slovesa ἔφαρξε se slovesem εἶπεν ve v. 162. souznačného bylo velmi nepěkné a podivné. Spíše jsou v. 169. a násl. dokončení celého výkladu o věštbě dodonské Herakleovi dané, podaného ve v. 166—168, a nesluší se hledati chyby ve slově τοιαῦτα na výklad předešlý ukazujícím, nýbrž jinde; dle mého zdání ve v. 170. ve slově ἐκτελευτᾶσθαι. Ἐκτελευτάομαι může znamenati toliko „skončiti se“; i bylo by třeba spojití je ve vazbu tuto: ἔφαρξε τοιαῦτα πρὸς θεῶν εἰμαρμένα ἐκτελευτᾶσθαι, (pravil, že taková sudba se končí). Genetiv τῶν Ἡρακλείων πόνων nelze však při čtení rukopisném spojití ani s εἰμαρμένα (sudba o strastech Herakleových) ani s ἐκτελευτᾶσθαι. Spíše postrádáme ve verších těchto substantivum, na kterém by

gen. τῶν Ἡρακλείων πόνων závisel. Toto substantivum dle mého mínění utajeno jest ve zkaženém ἐκτελευταῖσθαι; jest to nejspíše slovo τέλος, jež snad ještě scholiasta četl, soudíme-li tak z parafraze jeho: ἡ δέλτος τοιαῦτα ἔλεγε παρὰ θεῶν εἰμάρθαι, ὥστε τούτων θάτερον αὐτῷ τέλος ἔσσεσθαι τῶν πόνων. Proto Hartung dle zprávy Blaydesovy jda po stopě scholií navrhl τῶν Ἡρακλείων θάτερον τέλος πόνων, kterýmžto však návrhem, dle mého zdání, grammatické obtíže místa se nezmensňují.

Snad přijdeme blíže ku prvotnímu čtení rukopisnému, opravíme-li místo toto takto:

τοιαῦτ' ἔφραξε πρὸς θεῶν εἰμαρμένα
τῶν Ἡρακλείων εἰς τέλος κεῖσθαι πόνων

t. j. taká, pravil, že věštba dána jest (κεῖσθαι = τεθεῖσθαι) stran konce strastí Herakleových (εἰς τέλος πόνων τ. Ἡρ.). Vazba by byla tato: ἔφραξε τοιαῦτα κεῖσθαι εἰς τέλος τῶν Ἡρακλείων πόνων εἰμαρμένα; přičestí εἰμαρμένα položeno by bylo praedikativně ku zájmenu τοιαῦτα i nebylo by třeba je vykládati slovem „věštba“ (= εἰμαρμένη) a pro tuto zvláštnost ve přičestí tom spočívající o pravosti verše to pochybovati, jak činí Wunder (Emend. in Soph. Trach. p. 183 a násl.).*)

Grammatických obtíží při čtení našem není. Slovesa κεῖσθαι (ve významu perf. τεθεῖσθαι) užívá se i jinak velmi často ve významu podobném. Srv. na př.

Sof. Aj. 936.

ὄπλων ἔκειτ' ἄγων πέρι

Sof. O. T. 490.

τῷ Πολύβου νείκος ἔκειτο

Často o zákonech a řádech:

Eur. Hek. 291.

νόμος δ' ἐν ὑμῖν τοῖς τ' ἐλευθέροις ἴσος
καὶ τοῖσι δούλοις αἵματος κεῖται πέρι

Eur. Med. 494.

ἢ καὶ κείσθαι θέσμ' ἐν ἀνθρώποις τανῦν a jiné

příklady velmi časté.

A jako řecké frase „zákon, řád dáti, stanoviti“ vynášejí se řecky slovesem τιθέναι (perf. pass. κεῖσθαι), tak lze zajisté užití slova toho o věštbě bohem dané, stanovené. Jestli i věštba jakýs zákon boží, jemuž člověk podléhá. Ve významu pak „stanoviti“ vyskytá se pouhé „τίθημι“ i u trag. několikráte. Srv. na př. Eur. Orest. 512. καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλοι. I u Hom. Od. 8. 465.

οὕτω νῦν Ζεὺς θεῖη (dej, stanov), 15, 180 a j.

*) S praedikativním postavením part. εἰμαρμένα srv. zcela podobnou vazbu v Sof. Fil. 502 a násl.: ὥς πάντα δεῖνὰ καπικινδύνως βροτοῖς κεῖται.

Ostatně se sloveso *τιθέναι* vyskytá i v jiných frásích v podobném významu ku př. Sof. Ant. 7.

*καὶ νῦν τί τοῦτ' αὖ φασὶ πανδῆμον πόλει
κῆρυγμα θεῖναι τὸν στρατηγὸν ἀρτίως;*

Předložky *εἰς* ve významu „stran, co se týče, o“ (= *περί*) často se užívá v prose i u básníků u adj. i sloves. Srv. na př. Aisch. Perä. 326. *Συνέννεσός τε πρῶτος εἰς εὐψυχίαν* a j. v. U sloves: Eur. I. Taur. 691. *τὸ μὲν γὰρ εἰς ἔμ' οὐ κακῶς ἔχει*. Sof. O. T. 706. *τὸ γ' εἰς ἑαυτὸν πᾶν ἑλευθεροῖ στόμα* a j. Časté jsou frase *διαβάλλειν τινα εἰς τι, ὀνειδίζειν, σκάπτειν, μέμψασθαι, λέγειν εἰς τι*. Srv. na př. Her. I. 86. 30, IV. 98. *γνώμη ἀποδεχθεῖσα εἰς τὴν γέφυραν*. Arist. Mir 740. *εἰς τὰ ῥάκια σκῶπτοντας ἀεὶ* a j. v. Dle analogie těchto vazeb lze pak, tuším, ospravedlniti i čtení navržené.

Změna navržená zdá se ovšem, jakkoli není tak značná jako změny jiných (na př. Hartungova, Blaydesova), dosti povážlivou, avšak lze ji snadno vysvětliti ze stanoviska palaeografického. Porušení textu není asi tak staré, uznáme-li za pravou domněnku výše vyslovenou, že scholiasta nečetl místa toho v takém znění, jaké mají nynější rukopisy. Už v písmě uncíálním slabiky *εἰστε* — psány jsouce *ΕΙCΤΕ* — mohly býti čteny též *ἐντε* (IC = κ)*), slabiky pak dvě ostatní *λογκεῖ*, nebyly-li psány zřetelně, mohly čteny býti *λευτᾷ*, zvláště povážíme-li, že slova nebyla od sebe oddělena. *εἰ* splývalo již v písmě uncíálním a mohlo s druhou částí písmena *κ* snadno dáti písmě podobné *α*, kdežto prvá část, čtena pak za *τ*. Že pak při nezřetelném psaní slov těch i slabika *οσ* mohla přejíti v *ευ* není pravdě nepodobno, pohlédneme-li na ligatury, jakými *ευ* v rukopisech psáno bývá. (Srv. Wattenbach Anleit. zur griech. Palaeographie, str. 7 a 12.)

Ku slovesu *ἔφραζε* nesluší doplňovati podmět *δέλιος*, nýbrž Herakles (jako ve v. 161, 162, 164, 172), v nichž všech tento podmět ku slovesu (*εἰπε, προτάξας, ἔφη*) doplniti třeba. Ovšem pak mluví Herakles emfaticky řka sám o sobě: „taký bude konec strastí Herakleových“ (místo zájmena); ale s takovou emfásí setkáváme se u trag. básníků často.

O. K. 626

κοῦπον' Οἰδίπουν ἐρεῖς

ἀχρεῖον οἰκητῆρα δέξασθαι τόπον

Aj. 98

ὥστ' οὐκ οἶδ' Αἴανθ' οἷδ' ἀτιμάσουσ' ἔτι

a j. v. Že by však emfase, s jakou Herakles na tomto místě mluví, b la nemístná, nezdá se mi. Herakles věda dobře, kolik námah

*) Podobné porušení textu změnání hlásek *ισ* a *κ* shledávám i e Filokt. v. 481, kde v Laur. A. psáno jest *ἐκβαλοῦ*, ač hodí se ku s yalu pouze *εἰςβαλοῦ*, jak navrhl Meinecke. Návrh jeho ve příčině palaeografické zajisté jest více oprávněn, než konjektura Nauckova *ἐβαλοῦ*.

a lopot přetrpěl, může právem o nich mluvit s emfasi. Emfatickým adjektivem *Ἡρακλείων* ukazuje se na proslulost a tím ovšem i na obtížnost lopot těchto a naznačuje se tedy význačně velikost jich. Připomenutí pak velikosti trampot těch tuto, kde o konci jich se mluví, jest zajiště vhodné. S takou emfasi mluví Herakles o prácech svých i u Seneky, Herc. Oet. v. 99. sed tu comes laboris Herculei Licha.

Ve v. 167. navrhl Burges (k Fil. 769) za rukopisné *ὑπεκδραμόντα* čtení *ὑπερδραμόντα*. Čtení toto nezdá se mi býti místným. *ὑπεκδραμείν* znamená „uniknouti;“ srv. Ant. 1086 *τῶν σὺ θάλλπος οὐχ ὑπεκδραμεί*; Eur. Andr. 414 *ἦν δ' ὑπεκδράμης μόρον* a j. v. Jest však tuším tento význam slovesa i tuto vhodný. Herakles může říci „uniknu-li této době, blaženým budu žítí životem,“ protože v době té, jak z věštby vyrozumětí mohl, čekala ho smrt. *Τοῦ χρόνου τέλος* znamená ovšem jenom „doba,“ zde však, jak z kontextu patrně, „doba pro Heraklea osudná“, i rovná se tedy asi výraz ten výrazu tomuto *ἡ ὑπεκδραμόντα τὸ θανεῖν ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ αὐτῷ πεπωμένον* a obsahuje myšlenku verše 166. (*τότ' ἡ θανεῖν χρεῖη σφε τῷδε τῷ χρόνῳ*) právě opačnou.

Trach. 194 a násl.

*Κύκλω γὰρ αὐτὸν Μηλιεὺς ἄπας λεῶς
κρίνει παραστάς οὐδ' ἔχει βῆναι πρόσω·
τὸ γὰρ ποδοῦν ἕκαστος ἐκμαθεῖν θέλων
οὐκ ἂν μεθεῖτο, πρὶν καθ' ἡδονὴν κλύειν.*

Posel, jenž Deianeiré zprávu přinesl, že Herakles se vrátil, dí, že Lichas od Heraklea napřed poslán jest, aby příchod jeho choti oznámil; když pak se Deianeira táže (v. 192.), proč sám nepřichází, odpovídá posel slovy výše uvedenými: „Veškerý lid melijský jej obstoupil, vyptává se ho, tak že nemůže učiniti ani kroku.“

Ve verši 196. výrazu *τὸ ποδοῦν* nelze vyložit. Scholiasta klade slova ta na roveň slovům: *τὸ γὰρ ποθοῦμενον* (každý zvědětí chtěje, po čem touží), což ze příčin grammatických zhola jest nemožno. Též ani Hermannův ani Dindorfův výklad neuspokojuje. Hermann vykládá slova ta slovy *ὁ ποθῶν λεῶς*, Dindorf pak slovy „quae est desiderii vis,“ soudě, že přičestí toto položeno tu absolutně a že třeba za ním učiniti čárku.

V prvním případě i ve druhém byla by zajiště vazba příliš strojenou a nejasnou; proto mnozí kritikové navrhuji čtení jiné. Wecklein píše na př. *ὁ γὰρ ποθῶν ἦν πᾶς τις* atd., Nauck: *τὰ γὰρ παρόνθ' . . . ποθῶν*, Blaydes *ἃ γὰρ πέπονθ' . . .* aneb *τὸ γὰρ ποθοῦμενον γὰρ πᾶς τις* anebo *τὸ γὰρ ποθοῦμενόν τις . . .* Avšak všechny tyto návrhy odchylují se příliš od čtení

rukopisného. Mně zdá se, že lze dosáti vhodného smyslu změnou ve příčině palaeografické pranepatrnou, čteme-li takto:

τοῦ γὰρ ποθῶν ἕκαστος ἐκμαθεῖν, θέλων
οὐκ ἂν μεθεῖτο, πρὶν καθ' ἡδονὴν κλύειν.*)

Myšlénka takto povstává zajisté jest vhodná. Posel praví pak toto: veškeren lid obstoupil Licha a vypyťává se ho, takže tento nemůže ani dále pokročiti. Neboť od něho chtěje každý zvědět, na co se vypyťává, dobrovolně by ho nepustil, dokud nezví, čeho si přeje.

Závadnou by se zdáti mohla pouze věc dvojí: 1) ukazovacím zájmenem ὁ γὰρ příliš vytýká se osoba Lichova, neboť smyslem slova τοῦ γὰρ ποθῶν atd. rovnají se skoro slovům: „neboť od něho právě chtěje zvědět atd.“ Srv. mimo jiné podobné příklady u Sofoklea na př.

O. T. 1080 a násl.

ἐγὼ δ' ἐμαυτὸν παῖδα τῆς τύχης νέμων
τῆς εὐ διδούσης οὐκ ἀτιμασθήσομαι.
τῆς γὰρ πέφυκα μητρὸς

Avšak toto vytknutí osoby není nevhodné. Básník by tím naznačoval, že lid zvědavý právě od Licha přeje si zvědět zprávy o Herakleovi, nechťeje čekati na zprávy osob jiných po Lichovi přátelých; se stanoviska psychologického byla by tedy tímto čtením nedočkavost a zvědavost lidu naznačena velmi vhodně.

2) Tvrdým zdá se býti vynechání předmětu po slovese ἐκμαθεῖν. Předmět není tuto ovšem naznačen, lze si jej však dle četných analogií míst podobných u tragických básníků se vyskytujících domyslíti snadno ze slov předchozích: κύκλῳ γὰρ αὐτὸν Μηλιεὺς ἄπας λεῶς κρίνει.

Třeba totiž doplniti k ἐκμαθεῖν předmětnou větu, „na co se vypyťává.“ Ostatně jest pozoruhodno, že ani ve v. 194. ani ve v. 196. není naznačeno, na co se lid Licha vypyťává, patrně proto, že jest věc ta sama sebou zřejmá: na osudy, jež Heraklea stihly za doby, kdy z vlasti byl vzdálen. Srv. v. 180 a násl., kde posel, co byl z úst Lichových slyšel, Deianeirě vypravuje.

Příklady takové, v nichž předmět doplniti třeba ze slov předchozích, vyskytují se často u básníků tragických. Srv. na př. Sol. Filokt. 369. a násl.:

*) Poněvadž Sofokles psal zajisté ještě pravopisem staroattickým, např. al slova ta takto: ΤΟ ΓΑΡ ΠΟΘΩΝ, což mohlo býti čteno, jakož zná i o, obojím způsobem, i tím, jaký shledáváme v rukopisech, i tím, její navrhl jsem my.

ὦ σχέτλι', ἣ ἐτολήματ' ἀντ' ἐμοῦ τινι
δοῦναι τὰ τεύχη τὰμά, πρὶν μαθεῖν ἐμοῦ;

(dříve, než jste zvéděli ode mne, zdali je dáti můžete.)*

Ostatně bývá předmět vynechán i tam, kde vynechání jeho dosti těžce noseme. Srv. na př. Fil. 799.

ἀλλὰ συλλαβῶν
τῷ Ἀημιῶ τῷδ' ἀνακαλουμένῳ πυρὶ
ἐμπερησον (sc. ἐμὲ), ὦ γενναῖε . . . **)

O vynechávání předmětu srv. Listy fil. a paed. V. str. 179.

Po ἐκμαθεῖν třeba ovšem položití čárku; θέλων vztahovalo by se pak ku slovesu μεθεῖτο i rovnalo by se významem slovu ἐκῶν. Srv. ostatně v. 196. οὕτως ἐκεῖνος οὐχ ἐκῶν ἐκούσι δὲ ξύνεστι. Podobně užito slovesa θέλειν ve mnoha jiných případech. Srv. na př. Fil. 1297,

ὅς σ' ἐς τὰ Τροίας πεδὶ ἀποστελῶ βία
ἐάν τ' Ἀχιλλέως παῖς, ἐάν τε μὴ θέλῃ
(= Ἀχιλλέως παιδὸς ἐκοντος ἢ ἀκοντος)

Fil. 617 οἴοιτο μὲν μάλιστ' ἐκούσιον λαβῶν,
εἰ μὴ θέλοι δ', ἄκοντα

ἐξάγειν

OK. 827 ἄκουσαν, εἰ θέλουσα μὴ πορεύεται

Fil. 1343 συγχῶρει θέλων a j. v.

Výkladu scholiastovu, že τὸ ποθοῦν rovno jest tuto výrazu τὸ ποθοῦμενον, zdají se nasvědčovati dvě místa Sofokleova:

OK. 1219 a násl. ὅταν τις ἐς πλεονέσῃ τοῦ θέλοντος,

OK. 1604. ἐπεὶ δὲ παντὸς εἶχε δρωῶντος ἡδονήν,

kde též činná přičestí θέλοντος a δρωῶντος bylo by třeba vyložití ve smyslu passivném, aby místa ta poskytovala řádného smyslu. Avšak místa ta jsou zajisté porušena.

Blaydes (The Trachiniae of Sophokles, London 1872) navrhuje upravení porušeného textu pouhou změnou interpunkce, kloné se ku čtení tomuto:

τὸ γὰρ ποθοῦν ἐκαστος, ἐκμαθεῖν θέλων,
οὐκ ἂν μεθεῖτο atd.

i překládá takto: Neboť každý, chtěje se poučiti, nespustil by se svého přání, dříve než by slyšel, čeho si srdce jeho přeje.

Tím výkladem nabývá myšlenka tato rázu povšechného; avšak i výklad tento jest nemožný, protože by i tuto τὸ πο-

*) Srv. i Fil. 917 Φίλ. οἶμοι, τί εἶπας; Νεο: μὴ στέναζε, πρὶν, μάθης (sc. δ' ἐγώ).

**) Srv. Fil. 748 a násl., 768, 972 a j. v.

δοῦν bylo třeba vyložiti ve smyslu trpném (= čeho si kdo přeje, přání).

Ve verši 194 uráží Schneidewina i Naucka náhlá změna podmětu; proto oba kloní se ku čtení οὐδ' ἔῃ βῆναι πρόσω (totiž lid Licha). Tento návrh jest zbytečný. Také náhlé změny podmětu vyskytají se u básníků tragických velmi často. Srv. na př.:

- Med. 492. ὄραων δὲ φρούδη πίστις, οὐδ' ἔγω μαθεῖν
617. οὐτ' ἂν τι δεξαίμεσθα, μήτ' ἡμῖν δίδου
884. νῦν οὖν ἐκαινῶ, σωφρονεῖν τέ μοι δοκεῖς
Hipp. 42. δείξω δὲ Θησεῖ πρᾶγμα κάκφανήσεται a j. v.

Trach. 714 a násl.

τὸν γὰρ βαλόντ' ἄτρακτον οἶδα καὶ θεὸν
Χείρωνα πημῆναντα, χῶνπερ ἂν θύγῃ
φθείρει τὰ πάντα κνώδαλ'. ἐκ δὲ τοῦδ' ὀδὲ
σφαγῶν διελθὼν ἰὸς αἵματος μέλας
πῶς οἶκ' ὀλεῖ καὶ τόνδε; δόξῃ γοῦν ἐμῇ.

Deianeira poznavši na vlně, již natírala roucho Herakleovi darem poslané, zhoubnost divotvorných prostředků Nessových, soudí, že Nessos nedal jí daru toho z lásky k ní, nýbrž aby časem na vrahu svém se pomstil. Šíp Herakleův jedem lernské bydry napuštěný usmrcuje všechny tvory, ba i samého boha Cheirona zahubil; tím spíše zahyne Herakles, oblekna roucho potřené krví Nessovou, jedem tím otrávenou.

To jest asi vývoj myšlének, jakého bychom na tomto místě čekali; avšak slova proložená tištěná nepodávají smyslu toho i pokládána jsou ode všech skoro vydavatelů za zkažená. Nauck, s nímž souhlasí i Blaydes, srovnává a překládá slova ta takto: „ἐκ τοῦδε τοῦ ἀτράκτου ὀδὲ ἰὸς αἵματος μέλας (wie pléws konstruirt, αἵματι μελανθείς) διελθὼν σφαγῶν: wie sollte dies von Blut geschwärzte Gift aus diesem Pfeil, nachdem es durch die Todeswunde des Nessos gedrungen ist, nicht auch Herakles verderben?“

Že by slova „ἰὸς αἵματος μέλας“ mohla znamenati „jed krví černý, s černou krví smíšený“ není ze příčin grammatických možno. Musili bychom tedy psáti aspoň s Wunderem a Blaydesem ἰὸς αἵματοῦς μέλας (jed krvavý, černý), abychom vazbu grammaticky nemožnou odčinili. Avšak i pak neposkytovala by slova předchozí žádného smyslu.

Ἐκ τοῦδε spojití lze buď se slovem σφαγῶν a rozuměti zá menem ὀδὲ Nessa, buď s ἰὸς αἵματος μέλας a pokládati zá jm mo τοῦδε za náhradu subst. ἀτράκτος; tím dostaneme výše uv dený výklad Nauckův a Blaydesův.

V prvném případě povstává nemožná grammatická vazba *ἐκ τοῦδε σφαγῶν διελθῶν ἰός* (jeho ránu proniknův). V druhém vazba byla by brachylogická a bylo by třeba spojití: *ἰός διελθῶν ἐκ τοῦ ἀτράκτου σφαγῶν* (jed ze šípu skanův a proniknův ránu); spojití pak slova *ἐκ τοῦδε ὅδε ἰός* v jeden celek (jed z tohoto šípu) nelze, poněvadž by muselo býti řečeno *ὁ ἐκ τοῦδε (ἀτράκτου) σφαγῶν διελθῶν ἰός* aneb *ὅδε ἐκ τοῦδε τοῦ ἀτράκτου . . . ἰός . . .* Nezbyvalo by tedy nic než spojití slova *ἐκ τοῦδ'* přímo se slovesem *διελθῶν*, čímž povstala by vazba stručnosti svou as nejasná. Avšak i smysl vadí tomuto výkladu; bylať by myšlenka ta vynesena právě opáčně. Neboť jed ten pro Heraklea nebyl záhubný proto, že ránu Nessovu pronikl, (*σφαγῶν διελθῶν*) jsa záhubný každému sám sebou, nýbrž krev Nessova, již Deianeira roucho potřela, byla Herakleovi záhubna proto, že pronikl ji jed hydry lernské, jímž šípy Herakleovy byly napuštěny. Byl by se tu tedy vyjádřil Sofokles právě opáčně, řka: „jed, jenž krev Nessovu pronikl, Heraklea zahubí“ místo, „krev, již jed pronikl, Heraklea zahubí.“ Myslím, že ku pravému výkladu místa toho dojdeme, přidržímeli se rukopisného čtení ve slovech „*ἰός αἵματος μέλας*.“ Ve výrazu *ἰός αἵματος μέλας* třeba pokládati gen. *αἵματος* za definitivný a vykládati slova ta za pojem jeden „černý jed krve t. j. černá a otrávená krev“, jak dobře vyložil Ellendt (*atrum sanguinis virus*). Otrávenou krví Nessovou spojenou s rozličnými přísadami*) potřela vskutku i dle tragoedie Sofokleovy roucho Herakleovi poslané (srv. v. 572 a násl.) i jest tedy pravdě podobno, že i na tomto místě mluví o tomto kouzelném prostředku, totiž o krvi Nessově jedem otrávené, ne pouze o jedu hydry lernské, jehož neužila čistého, nýbrž jen smíšeného s krví Nessovou.

Toho smyslu však právě poskytuje čtení rukopisné. Avšak vyložíme-li slova *ἰός αἵματος μέλας* způsobem naznačeným, (otrávená krev Nessova), pak nutno jest souditi, že zájmenem *ἐκ τοῦδε* naznačen Nessos, jak učinil už scholiasta,**) i příkládati slovům těm smysl tento: černá otrávená krev, jež z Nessovy rány vypřyskla, jak nezahubí Heraklea? V tom významu však *διελθῶν*, jež může znamenati pouze „proniknouti“, vyložiti nelze a proto soudím, že chybu tohoto místa hledati jest ve slovese tomto; dle mého zdání musí tu státi sloveso, jež by význam „vyjítí, vyřinouti se“ míti mohlo. (Srv. Apollonodorovo: *καὶ τὸ φύν ἐκ*

*) Srv. Diod. Sic. IV. 36. *παρεκελεύσατο οὖν (ὁ Νέσσος) λαβοῦσαν τὸν ἐξ αὐτοῦ πεσόντα γόνον καὶ τοῦτω προσμίξασαν ἔλαιον καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀκίδος ἀποστάξον αἷμα, χοῖσαι τὸν χιτῶνα τοῦ Ἡρακλέους* a Apollod. II. 7. 6. *ὁ δὲ (Νέσσος) μέλλων τελευτᾶν προσκαλεσάμενος εἶπε, εἰ θέλοι φίλτρον πρὸς Ἡρακλέα ἔχειν, τὸν τε γόνον, ὃν ἀφῆκε κατὰ τῆς γῆς καὶ τὸ φύν ἐκ τοῦ τραύματος αἷμα συμμίξει.*

**) Scholiasta v poznámce k verši tomu tvrdí, že *ἐκ τοῦδε* řečeno místo *διὰ τοῦδε*; spojení *ἐκ τοῦδε (Νέσσου)* *διελθῶν* právem zdálo se mu býti podivným.

τοῦ τραύματος αἷμα a Diodorovo: καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀκίδος ἀποστάξον αἷμα). Snad pomohla by místu lehká změna ἐκ τοῦ δ' ὅδε σφαγῶν ἀνελθὼν λόγος αἵματος μέλας, jež by ve příčině palaeografické byla omluvitelná. A a Δ zajisté snadno mohlo se zaměnití, a tak i N a I, povážíme-li starou podobu písmena N, již se vedle tvaru tohoto ve staré abecedě ionské, jakou Sofokles psal, užívalo. Ἀνέρχεσθαι užito by bylo jako slovesa ἀνέμι ve v. 767 ἰδρὼς ἀνῆει χρωτὶ (vystupoval, řinl se z těla.) Soudím, že mohlo býti užito o krvi z rány vystouplé tak dobře slovesa ἀνέρχεσθαι, jako slovesa διερχεσθαι o jednu ránu prostupující. — Pak by poskytovala slova ta ovšem smyslu dobrého. Byla by tu souvislost myšlének tato: Šíp Herakleův jedem hydry lernské napuštěný i Cheirona zahubil a ničí vše, čeho se dotkne; jak by krev Nessova šípem tím otrávená nezahubila i Heraklea?

Nauck i Blaydes soudí o porušení místa toho i ze trojího opakování zájmena ὅδε, po každé za jiný pojem položeného ve třech verších po sobě následujících. Té nesnázi odpomohla by ovšem lehká konjektura na př. Herwerdenova a Meineckova ἐκ δὲ τοῦδε δῆ (za ἐκ δὲ τοῦδ' ὅδε), kdyby bylo jí třeba. Myslím, že lze dosti příklady doložit, že v této příčině nebyli staří básníci tak úzkostliví a že jim nemusil býti ani Sofokles na tomto místě, kde o pravém významu každého tohoto zájmena nemůže býti pochybnosti, jakmile místo náležitě vyložíme. Ὅδε se čtyřmi různými pojmy vyskytá se ku př. v Euripideově Medei v. 70. a násl.

ὥς τούσδε παῖδας γῆς ἐλᾶν Κορινθίᾳς
ξὺν μητρὶ μέλλοι τῆςδε κοίρανός χθονός
Κρέων· ὁ μέντοι μῦθος εἰ σαφής· ὅδε
οὐκ οἶδα· βουλομένη δ' ἂν οὐκ εἶναι τόδε.

Ještě vhodnější jest příklad ze Sofokleova Fil. v. 196. a násl..

οὐκ ἔσθ' ὥς οὐ θεῶν του μελέτη (sc. ταῦτα, ἃ πονεῖ,
πρὸς αὐτὸν ἐπέβη)
τοῦ μὴ πρότερον τόνδ' (Φιλοκτήτην) ἐπὶ Τροίᾳς
τεῖναι τὰ θεῶν ἀμάχητα βέλη,
πρὶν δ' ἐξήκοι χρόνος, ᾧ λέγεται
χρῆναι σφ' ὑπὸ τῶνδε δαμῆναι (sc. τῶν βελῶν)

a. j. v. Srv. i opakování částice δῆτα ve třech verších po sobě následujících v Sof. Fil. 761. a násl.

Při té příležitosti chci se zmíniti i o v. 572 a násl.:

ἐὰν γὰρ ἀμφίθρεπτον αἷμα τῶν ἐμῶν
σφαγῶν ἐνέγκῃ χερσίν, ἧ μελαγχόλους
ἔβασεν τοὺς θορέμματα Λερναίας ὕδρας....

ktež Nauck vykládá takto: „Deianeira soll das um die Spitze des eisernen Pfeiles geronnene (πεπηγός dle schol.) Blut des

Nessos an sich nehmen von der Stelle, wo die vom Herakles erlegte lernäische Hydra den Pfeil mit schwarzer Galle getränkt hatte.“ Výklad ten jest příliš strojený; není pravdě podobno, že by Deianeira měla vzít krev Nessovu právě z toho místa hrotu, kde byl jedem hydry napuštěn. Hrot šípu byl zajisté celý napuštěn a kdyby i nebyl, Deianeira nebyla by mohla rozeznati, kde napuštěn jest; ostatně šíp vězel v ráně a nebylo ani třeba brát krev právě ze hrotu jedem napuštěného, nýbrž krev z rány se prýstící, poněvadž jedem tím zajisté všecka byla otrávena. Myslím, že beze všech konjunktur (Wunderovy, Blaydesovy) lze místo to vyložití dobře, klademe-li slůvko η na roveň výrazu $\epsilon\nu\alpha\iota\varsigma$ ($\sigma\varphi\alpha\rho\alpha\iota\varsigma$), jak často se ho užívá.

Tak vyložil místo to už scholiasta připsav k v. 573 $\text{Ἡ}[\delta\pi\omicron\upsilon\ \eta\ \epsilon\nu\ \omega]$; táhle ovšem η k $\alpha\iota\mu\alpha$. Pak by výraz tento značil: „jestliže stydlou krev z rány mé vezmeš, v níž šípy žlučí svou napuštěné stopila hydra.“ Nessus upozorňuje Deianeiru na to, že do rány jeho vnikla žluč hydřina, poněvadž ta po přednosti měla býti kouzelným oním prostředkem. Činnost Herakleova přenáší se dle známého básnického obratu na hydru lernskou; její jed, ne rána Herakleova, byl pravou příčinou smrti Nessovy.

Trach. 907 a násl.

*ἄλλη δὲ καὶ ἄλλη δωμάτων στροφωμένη,
εἴ τοι φίλων βλέψειεν οἰκετῶν δέμας,
ἐκλαίειν ἢ δύστηνος εἰστροφωμένη,
αὐτὴ τὸν αὐτῆς δαίμον' ἀνακαλουμένη
καὶ τὰς ἄπαιδας ἐς τὸ λοιπὸν οὐσίας.*

Když Hyllos byl matku pro čin mimovolně na Herakleovi spáchaný nejtrpčími výčitkami zahrnul a jí se zcela zřekl (srv. v. 817.), Deianeira mlčky jde do domu odhodlána jsouc zemřít. Pěstounka po smrti její oznamuje sboru žalostný konec jejího života; ve slovech pak uvedených zmiňuje se o nářku, do jakého Deianeira se dala, než přistoupila k vykonání svého úmyslu.

V. 911. jest porušen. Podivný jest výraz $\omicron\upsilon\varsigma\iota\alpha\varsigma$. Scholiasta klade jej na roveň výrazu $\kappa\omicron\iota\tau\alpha\varsigma$, $\sigma\upsilon\nu\nu\omicron\varsigma\iota\alpha\varsigma$; novější vykladatelé $\omicron\upsilon\varsigma\iota\alpha\iota$ berou v obvyklém významu „statek, majetek“, vykládajíce slova $\acute{\alpha}\pi\alpha\iota\delta\alpha\varsigma\ \omicron\upsilon\varsigma\iota\alpha\varsigma$ „opes, quae non augentur“ aneb ve významu „život“ ($\acute{\alpha}\pi\alpha\iota\delta\epsilon\varsigma\ \omicron\upsilon\varsigma\iota\alpha\iota$, život bez dětí). Výklady obojí jsou najisto chybné. $\omicron\upsilon\varsigma\iota\alpha$ ve významu „ $\sigma\upsilon\nu\nu\omicron\varsigma\iota\alpha$ “ anebo ve významu „život“ jest neslýcháno, v obojím pak případě vznikla by myšlénka nevhodná. Deianeira jest v okamžení tomto odhodlána zemřít a v době tak vážné nevtírá se jí zajisté na mysl myšlénka, že s Herakleem lásky více požívati nebude, nebo starost o jmění rodinné, jež nemajíc hospodyně, menšiti se bude,

nebo o děti, jak soudí Wunder (Emend. in Soph. Trach. p. 117 a násl.) tvrdě, že ve verši tom, pokud byl neporušen, Deianeira oplakávala „liberorum in posterum patre orbatorum sortem miseriram.“ — L. Dindorf pokládá verš ten za podvržený, což zdá se mi býti prostředkem k opravení místa toho velmi sice jednoduchým, avšak příliš pohodlným.

Ve v. 911. porušeno jest asi slovo *οὐσίας*. Reiske navrhl za ně čtení *ἔστιας* opraviv takto chybu grammatickou, nikoliv však nevhodnost myšlenky. Neboť myšlenka jeho opravou v textu vznikající rovná se zcela té, kterou shledával v textu porušeném už scholiasta.

Hyllos zpraviv Deianeiru o osudu, jaký jejím darem zastihl Heraklea, činí jí nejtrpčí výčitky a ji, jako matky své se odříká. (Srv. hlavně 807 a násl., 815 a násl.) Na tvrdá tato slova Hyllova Deianeira nic neodpoví, nýbrž do domu spěšně vejde, odhodlána jsouc zemřítí. O tom svědčí hlavně slova 905 a násl.

*κλαῖε δ' ὀργάνων ὅτου
ψαύσειεν, οἷς ἐχρήτο δειλαία πάρος,*

v nichž se Deianeira loučí i s náčiním domácím, jehož dříve užívala a jež jí štěstí její připomíná. Podivno jest, že Deianeira v nářku svém trpkých a neoprávněných výčitek Hyllových ničím nevzpomíná, ač zajisté také tyto vedlé mimovolného činu, ježž na Herakleovi spáchala, k zoufalému úmyslu sebevraždy ji dohnaly. To také pochopí i Hyllos, jenž zvěděv o smrti Deianeiríně sebe za původce smrti její pokládá. Srv. 932.

*ἰδὼν δ' ὁ παῖς ᾤμωξεν· ἔγνω γὰρ τάλας
τοῦργον κατ' ὀργήν ὥς ἐφάπειεν τόδε,
ὅψ' ἐκδιδαχθεῖς τῶν κατ' οἶκον, οὐνεκα
ἄκουσα πρὸς τοῦ θηρός ἔρξειεν ταῖδε*

a v. 939.

*ἔκειτο πόλλ' ἀναστένων
ὥς νιν ματαίως αἰτία βάλοι κακῇ....*

Z té příčiny soudím, že ve verši porušeném naříkala si Deianeira na tuto ukvapenost Hyllova způsobem ovšem dle mírné povahy své šetrným i navrhuji čtení toto:

*εἰ τοῦ φίλων βλέπειεν οἰκετῶν δέμας
ἔκλαιεν ἢ δύστηνος, εἰσορωμένη
αὐτὴ τὸν αὐτῆς δαίμον', ἀνακαλουμένη
κοίτας ἄπαιδας ἐς τὸ λοιπὸν ὀλβίας.*

Vykládám slova tato takto:

Deianeira, kdykoliv spatřila koho z domácích, plakala, poněvadž jí na mysl vstoupil vlastní bídný osud její, volajíc, že sňatek bezdětný přístě bude blaženým a šťastným. Při slovech posledních tane jí na mysli nevděčnost a bezohlednost Hyllova

nesrovnávající se s dětinskou láskou matce povinnou. Avšak Deianeira dle mírné své povahy nečiní mu žádných výčitek, nýbrž pronáší pouze soud, že po tomto špatném příkladě Hyllově za šťastné bude pokládati třeba sňatek bezdětný.

Slova ta ve stavu neporušeném vyjadřovala asi takovou myšlenku, třeba bychom nebyli dopátrali se doslovného znění původního kontextu, v tom potvrzují mne slova předcházející. Už ve v. 904. a násl. Deianeira stěžovala si na opuštěnost svou

*βρουχῶτο μὲν βωμοῖσι προσπίπτουσ' ὅτι
γένοιτ' ἔρημη*

jež, jak mně se zdá, Dindorf, Nauck a Blaydes neprávem takto mění:

*βρουχῶτο μὲν βωμοῖσι προσπίπτουσ' ὅτι
γένοιντ' ἔρημοι (t. j. βωμοί).*

Ovšem nesmíme slova ta vykládati v ten rozum, jako by Deianeira stěžovala si na to, že stala se vdovou (*ἔρημη* = *χήρα*). Tato myšlenka ovšem byla by tu nevhodná. Deianeira zajisté majíc pevný úmysl zemřít, nemůže lkáti nad tím, že ovdověla, a nevolí zajisté také proto smrt, že pozbyla manžela, nýbrž hlavně z lítosti nad činem svým. Ale vedlé lítosti nad zločinem spáchaným mohla ji doháněti k samovraždě i ta myšlenka, že v tomto zoufalém stavu, jež sama nezavinila, nikdo ji netěší, že všickni i vlastní syn od ní se odvracejí. Deianeira vidí se opuštěnou (*ἔρημη*) od lidí a proto se utíká k oltářům bohů. S významem adj. *ἔρημος* srv. na př. Fil. 470 a násl. *μη λήψης μ' οὕτω μόνον, ἔρημον ἐν κακοῖσι τοῖσδ' . . .*

Vyloží-li se takto slova tato, podávají smysl dobrý a patrný z nich, že Deianeire vedlé lítosti nad činem spáchaným i tvrdá slova Hyllova, jimiž se matky odřekl, na mysli tanou a k zoufalství ji dohánějí. Proto také po domě tékajíc, zahlídne-li koho z domácích jí milých (*εἰ τοῦ φίλων βλέψειν οἰκετῶν δέμας*), již žal její ani slovem nehledí umenšiti, tím více vlastní osud nezasloužený cítí (*ἐκλαίει . . . ἐξορωμένη αὐτὴ τὸν αὐτῆς δαίμον'* . .) a myšlenka na mysl jí vstupuje, že lépe nemíti dětí, než děti, jež žal rodičův nepomáhají umenšiti, nýbrž jej jen rozmnožují.

Změny, jakými myšlenka tato ve v. 911. jest opravena, nejsou zajisté veliké; hlavně první změnu slov *καὶ τὰς* v *κοίτας* i ve příčině palaeografické snadno lze dovoditi. Možno, že i ve scholiu zachovala se jakási stopa původního čtení. Podivno jest zajisté, odkud povstalo mínění scholiastovo, že *οὐσία* znamená tuto *κοίτη*; možno, že snad vykladatel znal výklad jiný, zakládající se na pravém čtení, a že jej se čtením svým nějak srovnal, hledaje význam *κοίτη* ve slově *οὐσία*.

Spojení *αὐτὴ τὸν αὐτῆς* atd. v řečtině jest velmi časté; bývát často užíváno zájmena *αὐτός* k pouhému sesílení zvrátneho

zájmena αὐτοῦ. Srv. na př. z trag. básníků: Sof. Ant. 1177 αὐτὸς πρὸς αὐτοῦ (sc. ὁλωλεν Αἴμων), Aisch. Hepta 406. καὶ τὸς καθ' αὐτοῦ τὴν ὕβριν μαντεύσεται a j. v. Spojení to bývá tak tuhé, že zájmeno αὐτὸς vstupuje často i mezi člen a zájmeno zvrátané tvoříc s tímto takřka jeden pojem. Srv. Aisch. Ag. 836. τοῖς τ' αὐτὸς αὐτοῦ πήμασι βαρύνεται a j. v.

Podivné jest medium ἀνακαλουμένη. Act. ἀνακαλεῖν znamená „hlasitě volati,“ med. u tragiků znamená, hledíme-li k významu toho místa nejbližšímu, „vzývati.“ O. K. 1376 νῦν τ' ἀνακαλοῦμαι συμμάχους ἐλθεῖν ἐμοί. Srv. Eur. Troad. 1280 a násl.: τί τοὺς θεοὺς καλῶ; καὶ πρὶν γὰρ οὐκ ἤκουσαν ἀνακαλοῦμενοι. V tomto významu ovšem tvar mediální snadno lze vysvětliti.

Soudím, že na tomto místě ἀνακαλεῖσθαι smyslem rovná se aktivu a že značí pouze „hlasitě jmenovati, vyhlášovati.“ Srv. na př. Sof. El. 693 a násl.: Ἀργεῖος μὲν ἀνακαλούμενος, ὄνομα τ' Ὀρέστης. Někde přechází i ve význam prostého „jmenovati“ jako na př. u Thuk. 1. 3. ἐν τοῖς ἔπεσι Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ. Platon, Republ. V. 471. D. τινὰ ἀδελφόν; Xen. Kyr. 3. 3. 4. εὐεργέτην a j. v. Tých význam shledávám i v Sof. Filokt. 799 a násl., kde Filoktetes žádá Neoptolema, aby jej napadeného opět nezhojitelnými mukami do sopky Mosychlu vrhl, dí: ἀλλὰ συλλαβὼν τῷ Ἀημιῶ τῷδ' ἀνακαλούμενῳ πυρὶ ἔμπρησον, ὦ γενναίε. Slova tato, tuším, znamenají pouze: spal mne ohněm, jenž se zove lemským (τῷδε πυρὶ τῷ Ἀημιῶ ἀνακαλούμενῳ). Neboť jest zjištěno, že Athéňané od dob Miltiadových, kde ostrov Lemnos jim byl dobře znám, oheň sopečný nazývali lemským (srv. Nauck k Fil. v. 799 a násl.), ba že přešla slova Ἀήμιον πῦρ u nich v pořekadlo; na toto pořekadlo naráží (ovšem anachronisticky) Filoktetes řka místo „spal mne ohněm sopečným,“ „ohněm tímto, jenž zove se lemským.“

Lze tudíž čtení rukopisné dobře vyložit i a není třeba hojných konjunktur tuto podaných. (ἀνακυκλούμενῳ Touprius, ἀναπολούμενῳ Dobree, ἀνακαλούμενος aneb ἀγκαλούμενος [vzývám jsa mnou] Meinecke, ἀνακαλούμενον sc. τέκνον s týmž významem Blaydes a j. v.), ani výkladu na př. Hermannova „(igni) multum (a me) invocato,“ nebo Schneidewinova „vyhlášený, pověstný,“ z nichž první nezdá se mi býti smyslem vhodný a činí místo nejasným, druhý přikládá slovesu ἀνακαλεῖν význam, jakého ve příkladech nám známých nemá.

Ve významu tedy „hlasně jmenovati, vyhlášovati“ soudím, že i tuto sloveso ἀνακαλεῖσθαι se vyskytuje. Mediální tvar jest o šem podivný, ale lze jej vyložit analogií jiných sloves smyslem podobných, u nichž též vyskytá se tvar mediální ve významu oslabném, skoro významu aktiva se rovnajícím (jako často u ὀργᾶσθαι, obvyklém i u epiků i tragiků. Srv. Trach. 909). Srv. na př. Sof. O. Kol. 1384 a násl. τὰςδε συλλαβὰν ἀράς, αἷς σοι κα-

λοῦμαι. Úkaz ten pozorovati lze často a hlavně u básníků při slovesech jako jsou *κλαίειν*, *χαίρειν*, *αὐδᾶν*, *γοᾶν*, a. j. Srv. Kühner Ausf. Gramm. II² 91. Z té příčiny soudím, že ani slova ve v. 108. *ποθουμένη γὰρ φρενί* nesluší pokládati za porušená. Med. *ποθεῖσθαι* chráněno jest hojnými analogiemi sloves jiných. Dindorf místo *ἀνακαλουμένη* navrhuje tvar zkrácený, ovšem častěji u tragiků se vyskytající *ἀγκαλουμένη*. Tuto změnu pokládám za neoprávněnou, protože tvar *ἀνακαλσῖν* rukopisně jest zaručen, a bylo by nám měniti na mnoha místech. Tvar tento nezkrácený vyskytá se na př. u Sof. El. 693. O. Kol. 1378, a na místech uvedených z Fil. a Trach., u Eurip. na př. ve Foin. 627. Troad. 1281. a jinde často.

Ani personifikace v *κοίτας ἀπαιδας* není závadnou, ba, hledíme-li ku smělosti personifikací tragických, ani podivnou. Srv. na př. Eur. Med. 436. a násl. *τὰς ἀνάνδρου κοίτας ὀλέσσασα λέκτρον*.

Řecké prameny Ciceronových spisů filosofických.

Podává dr. Jos. Novák.

Určování pramenův, jichž Cicero ku svým spisům filosofickým užil, velice znesnadnila nepřízeň věkův, nezachováví mimo dialogy Platonovy nám žádného z řeckých spisův, jichž myšlenky Cicero v rouše latinském krajanům svým v známost uvedl. Naprosto nejsme s to, abychom do podrobná sledovali, do jaké míry pramenův svých se přidržoval a pokud užívaje vlastního soudu je opravoval aneb z jiných spisů doplňoval. Ano při některých částech spisův jeho ani není možno rozhodnouti s jistotou, odkud je čerpal, i vyznati nám třeba v takovém případě nevědomost anebo přestati na pouhé domněnce více nebo méně podobné.

Cicero sám z pravidla nejmenuje pramenův svých, arcíť ne proto, že by chtěl je úmyslně zamlčeti ale že jeho doba nežádala ještě v té příčině od spisovatele svědomitých účtův. Ani k tomu příležitosti nevyhledává, aby poznamenal aspoň jména spisovatelů svých pramenův. Ovšem seznal jsem, že vždy uvedeno jméno užitého spisovatele v stati od něho vzaté, avšak nikoli s tím úmyslem, aby zakrytým takto působem pramen se naznačil, ani ne v takovém vždy kontextu, aby čtenář rozhodnouti mohl, vážen-li citát, při němž jméno spisovatelovo připomenuto, přímo ze spisu jeho či nepřímou ze spisu jiného mladšího filosofa. Důkazem toho jsou badatelé jako Stahr, Görenz, Kühner, poněkud i Krische velkým kombinačním nadáním obdařeni, a dosti opatrný v té příčině

Baumhauer, kteří každý téměř citát, při němž jméno spisovatelovo připsáno, někdy i když jen z jiných zpráv původce jeho znám, pokládají za dostatečný doklad k tvrzení, že Cicero spisu připomenutého filosofa užil. Že přenáhleně soudí, patrně již z toho, že v době tak krátké, a v tom stavu duševním, v jakém Cicero skoro všechny své knihy filosofické sepsal, nemožno mu bylo konati ku každému spisu studia rozsáhlá. Rozmrzelost, jaká se ho zmocnila, když Caesar téměř samovlády se ujal a on nevidá pro sebe důstojné činnosti ve správě obce, nucen byl ustoupiti do života soukromého a nudu zaháněti čtením spisů filosofických, a k tomu ještě nevýslovná bolest ze ztráty zbožňované takřka dcery Tullie tak mysl jeho zaujaly,¹⁾ že jej aspoň v březnu a dubnu r. 45. naprosto neschopným činily, aby studoval díla, jež jsouce slohem sepsána méně vášnivým větší námahy duševní vyžadovala, neb aby na základě více spisův o témž předmětu jednajících tu přijímaje myšlenky z jednoho, tu zase z jiného vylučuje skládal nové dílo po napínavé úvaze, celek obsahující a ku zvolené dispozici upravující. Či duše jednou v podobném stavu se nalezala, ten nám nemůže nepřisvědčiti, že Cicero asi této namáhavé práce, vyžadující celé a nerozdělené přítomnosti ducha, nepodstupoval, nýbrž lehce pracoval obyčejně na základě spisu jednoho a to nikoli psaného příliš abstraktně a suchoparně, tak že více méně jen volně překládal neb spracovával. K tomu považme rychlost, s kterou spis za spisem opisovačům do rukou se dostával, že se tomu přítel jeho Atticus divil.²⁾ Od března r. 45. až do konce června, tedy za čtyři měsíce, sepsána *Consolatio*,³⁾ *Hortensius*, patero knéh *de finibus bonorum et malorum*, *Academica* a ta ještě k tomu ve dvojím zpracování. Současně uvažoval o sepsání nějakého politického hovoru po způsobě *Dikaiarchova* hovoru *Olympského*⁴⁾ a konečně poradiv se s Attikem sepsal po způsobě *Aristotelově* a *Theopompově* *συμβουλευτικὸν* ad *Caesarem*.⁵⁾ Také se již připravoval ku sepsání své knihy rozprav *Tuskulských*⁶⁾ a vedle toho přehlížel a opravoval opisy *Akademik* a *de finibus*.⁷⁾

¹⁾ *Omnis sermo est cum litteris; eum tamen interpellat fletus, cui repugno, quoad possum, sed adhuc pares non sumus. Ad Att. XII. 15. Me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant. Ib. 16. Quod me hortaris idque a ceteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere, possumne magis, quam quod totos dies consumo in litteris? quod etsi non dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi causa facio, tamen, si mihi minus proficio, simulationi certe facio satis. Ib. 20. 1. a j.*

²⁾ *Ad Att. XII. 52.*

³⁾ K té ovšem přečetl všecku jemu známou o tom předmětu literaturu (ib. 21. 5.). Tot byla četba raněné myslí jeho přiměřená.

⁴⁾ *Ib. XIII. 30. 3.*

⁵⁾ *Ib. XII. 40. 2; 49. 2; 51. 2; XIII. 30. 3; 31. 3.*

⁶⁾ *Ib. XIII. 31; 32. 2; 33. 2.*

⁷⁾ *Ib. XIII. 23.*

V druhé polovici roku 45. př. Kr. zanašel se spisováním první knihy Tuskulánek, která dokončena na začátku roku následujícího a Attikovi dodána ¹⁾, a spolu měl již na mysli záměr pojednati o podstatě bohův. ²⁾ Avšak tou dobou nebyl vždy pánem svého času. Měl u sebe po několik dní v Tuskulaně návštěvou Dolabellu a tu nemohl vykládati filosofii ³⁾, a v prvních dvou měsících roku 44. byl v Římě. V druhé polovici března toho roku zajisté mnoho nepracoval. Bylať mysl jeho zavražděním Caesara rozechvěna, ale spolu obavami zmítána, že i po smrti Caesarově nemožno pomoci obci z bídy, do níž tyrannem byla uvržena a v níž pomocníky jeho dosud držána. ⁴⁾ V dubnu pak cestuje z místa na místo, z jedné villy do druhé, nezdržel se nikde dlouho ⁵⁾ a také zde jen poměry obce tanuly mu na mysli; neboť všude k němu z municipií se sbíhali, aby vyslechli jeho mínění o stavu obce. ⁶⁾ Bedlivě také sledoval udalosti v provinciích a dle nich měřil naděje své. ⁷⁾ Tedy za krátkou dobu následujícího půl třetího měsíce složil ostatní čtyři knihy disputací Tuskulských, knihy de natura deorum, de divinatione, de fato, de amicitia, de senectute a de gloria. Na to strávil půl července a srpna na cestách, načež vrhl se zase do proudu politické činnosti, bojuje proti Antoniovi. V říjnu pak teprve zase jal se spisovati knihy de officiis, při čemž mysl jeho bývala rozptylována myšlenkami o poměrech politických a úvahami, co by měl činiti, když Octavianus chystal se v boj proti Antoniovi. ⁸⁾

Že onino badatelé jsou na omylu, dokazuje také na př. zpráva, kterou Cicero podává Attikovi o druhém spracování Akademik, ⁹⁾ z kteréž vychází na jevo, že, co Varronovi do úst vloženo, vzato ze spisu Antiochova, tedy i mínění jiných filosofův tam uvedená nebo posouzená. Konečně jejich mínění odporuje ta věc, že Cicero cituje sice Stoiky Zenona, Kleantha i různé spisy Epikurovy, v skutku však, jak z vlastních výroků jeho dokážeme, k nim nesáhl, a zvláště nepopíratelné factum, že citáty v I. knize de nat. deorum 8, 25 — 15, 41. vyňaty jsou z pramene epikurovského.

Velmi opatrně třeba si tedy počínati, stanovíme-li prameny Ciceronovy dle jeho citátů. Ne každý citát, ne každé jméno spisovatelské opravňuje nás k domněnce, že zakládá se na bezprostředném studiu. Také však vystříci se dlužno druhé krajnosti a neuprati Ciceronovi všecku známost citovaných spisovatelův, byť i s jistotou nebo s podobností dokázati se mohlo, že toho, co uvádí, dočísti se mohl ve spise, jenž mu byl základem pro tu neb onu rozpravu. Vždyť i novějšímu spisovateli přihází se neb může se přihoditi, že ve spisech, k nimž hlavně přihlíží,

¹⁾ Ib. XV. 2. 4. ²⁾ Ib. XIII. 8; 39. 2. ³⁾ Ib. XIII. 45. 2. ⁴⁾ Ib. XIV. 4; 5. ⁵⁾ XIV. 1—14. ⁶⁾ XIV. 6. ⁷⁾ XIV. 4; 5; 8; 9. a j.

⁸⁾ Ib. XVI. 8. ⁹⁾ Ib. XIII. 19. 3.

nalezá doklady z knih jemu ze studia dřívějšího již známých. To zajisté platí při Ciceronovi o citátech z některých dialogů Platonových.

Tedy i zde jest střední cesta nejlepší. Po té toliko lze dojít cíle. Nesmí se badání o pramenech jednotlivých spisů zakládati jednostranně na tom, čehož poskytují nám spis sám a listy Ciceronovy poslané přátelům v té době, když o díle nějakém přemýšlel nebo psal; nýbrž nutno všimati si též míst o téměř filosofu reztroušených ve všech jeho spisech a zkoumati, neprozrazují-li bližší známosti se spisy onoho myslitele. Rovněž nesmí se zřetele se pustiti celý postup filosofického vzdělání Ciceronova ani důležité na něho působení učitelův a přátel jeho. Možno si mysliti, že živé slovo filosofů Faidra, Zenona, Filona, Antiocha a j. utkvělo mu tak v paměti, že při příležitosti snadno ve vědomí jeho se vynořilo a do řady sepisovaných myšlének vklouzlo. A kdo pak nepřijal nikdy od vzdělaného přítele pokynutí a rady, aby mohl tvrditi, že Ciceronovi hovory s učenými přáteli žádné užitečné myšlenky pro spisy jeho v paměti nezanechaly?

Tyto různé vlivy do podrobná v každém spise stopovati ovšem nemožno, avšak pomnění na možnost jich musí nás často zdržeti od výroku všeobecného a apodiktického, k němuž by nás jinak výsledky badání vedly.

Cestou právě popsanou se ubíraje a neponechávaje bez povšimnutí zkušeností předchůdců svých, pokud mi byly přístupny, dodělal jsem se stran Ciceronových „Akademik“ výsledkův, jež tuto podávám jako příspěvek k pravému ocenění přeceňovaného i podceňovaného tlumočnicka filosofie řecké.

* * *

V předtřídležitých pro dějiny filosofie řecké rozpravách akademických byly Ciceronovi po ruce prameny trojího směru, neboť trojí směr nové Akademie byl v nich vyložen a sice čistá skeptika Arkesilova a Karneadova, pozměněné učení Filonovo a oběma protivné stanovisko Antiocha Askalonského.

1. Stanovisko nové Akademie Karneadovy objasnily mu, nehledíme-li k přednáškám Filonovým a Antiochovým, Kleitomachovy čtyři knihy *περὶ ἐπιτομῆς* (II. 31. 98), kniha, již tento věrný žák Karneadův poslal básníkovi Luciliovi a spis o téměř předměte napsaný pro L. Censorina (32. 102) a bezpochyby také některý starší spis Antiochův sepsaný v době, dokud ještě se přidržoval čistě skeptického učení Filonova a dokud si nezařídil samostatné školy. To přichází na jevo z II. 22. 69.¹⁾

¹⁾ Antiochus, qui haec ipsa, quae a me defenduntur, et didicit apud Philonem tam diu, ut constaret diutius didicisse neminem, et scripsit de his rebus acutissime. Srv. §§. 70 a 71.

2. Poněkud pozměněné učení Filonovo předpokládající skutečné poznání věcí z vnitřní jich podstaty znal ze dvou knih Filonových, v kterých Larissan dokazoval, že vlastně mezi novou Akademií a starou není rozdíl (I. 4. 13).

3. Protivné stanovisko Antiocha Askalonského, jenž opouští skeptický směr Karneadův a kloně se k pozitivismu stoickému, hleděl školy starou akademickou, peripatetickou a stoickou smířiti, znal Cicero dlelem z jeho přednášek a spisů nám bližší neznámých a z rozmluv s bývalými jeho posluchači dlelem z jeho spisu nadepsaného „Sosos“, v němž polemisoval proti Filonovým výše uvedeným dvěma knihám (II. 4. 12. Srv. I. 4. 13. n.).

V prvním zpracování Akademik, jehož se nám zachovala větší část, totiž celá druhá polovice, vyloženy v ztracené první knize nepochybně na základě dotčených dvou knih Filonových jeho odchylky od skepse Karneadovy a bezpochyby s pomocí Antiochova Sosa vyvráceno tvrzení Filonovo, že mezi Akademií novou a starou není rozdíl. Ten úkol svěřen Katulovi, jak s velikou aspoň podobností soudí Krische¹⁾ z místa II. 4. 12. Katulus jsa přívržencem učení Karneadova (II. 19. 63; 20. 64.) to asi byl, jenž hájil učení nové Akademie, o němž Filon tvrdil, že tak od Akademikův ani neučeno, dokazuje v oněch dvou knihách, že učení nové Akademie neliší se od staré²⁾, a sice dokazoval Katulus odvolávaje se na otce svého (II. 6. 18.), že Filon lže. (Srv. 4. 12.)

Ztrátou první knihy jsme připraveni o důkladnější vědomosti o zvláštním stanovisku Filonově a odkázáni na velmi skrovné a po různu roztroušené zprávy. Avšak i ty postačují aby přesvědčily nás, že ony dvě knihy Filonovy, jichž titule bližší neznáme, nemohly býti mimo asi 23, 72 — 24, 76 Ciceronovi pramenem v polemice proti Lukullovi, jak soudí i dobrý znalec filosofie řecké Krische, tvrdě, že Ciceronova odpověď k Antiochovskému výkladu Lukullovu se má tak jako ony Filonovy dvě knihy k Antiochovu Sosu.³⁾

Jisto jest, že v těch knihách vyloženo bylo učení, jež na prsto se lišilo od toho, které Filon přijal od Kleitomacha, kterémuž sám učival a kteréž od něho slyšel i Antiochos i Herakleitos Tyrský (II. 4. 11.) i Cicero. Úplná totiž nemožnost nepochybnou poznati pravdu (*ἀκταληψία*) Filona neuspokojila a nevystačovala mu ani pravděpodobnost, kteráž aspoň jakožto vodítko při jednání stačila Karneadovi a Kleitomachovi. Toužili

¹⁾ Über Ciceros Academica, str. 26. n.

²⁾ Zeller, Die Philosophie der Griechen, III. 1^a 333 omylem II. 4. 12 rozumí oním méně prudkým protivníkem Antiocha, jako by on byl tvrdil, že předešlého dne zastávaná skepsis Arkesilova a Karneadova není učení Akademie (ovšem staré).

³⁾ m. u. str. 46.

po bezpečnější opoře smýšlení a jednání. Zenonovo kritérium pravdy t. *φαντασίαν καταληπτικήν*¹⁾ sice i dále s učiteli svými zavrhoval (Ac. II. 6. 18.), ale o malý krok přece Stoikům vyšel vstříc tím, že uznal zřejmost (perspicuum, *ἐναργές*) jistých představ.²⁾ Zřejmými však nestávají se představy dle stoického kritéria určitosti smyslových pocitů, nýbrž přímým obrácením rozumu k vnitřní podstatě věcí.³⁾ Možno, že tento východ ukázali mu jeho odpůrci, jako Antiochos, dle něhož Lukullus uvádí mezi příčinami, které vadí Akademikům v uznání věcí samozřejmých, na prvním místě tu, že *parum defigunt animos et intendunt in ea, quae perspicua sunt, ut quanta luce ea circumfusa sint, possint agnoscere* (II. 15. 46). Zdá se, že v těchto knihách teprv na základě zřejmých představ, které však ještě rozeznával od uznaných za pravé, připouštěl domněnky. Snad zde ukazoval k tomu, že sporem Arkesilovým se Zenonem, ač nemožnost jistého vědění na základě představ smysly pojatých dokázána, přece volnost domněnkám ponechána a že sám Carneades domněnky připouštěl (II. 24. 78.). Snad i to tedy dle Filonových knih v rozpravě prvé povéděno.⁴⁾

Aby však neuválil na sebe podezření, že hanebně opustil školu akademickou,⁵⁾ tvrdil, v čemž jej předešel Metrodoros, že akatalepsie nebyla ani skutečným učením nové Akademie, nýbrž

¹⁾ Dle definice stoické byla *φαντασία καταληπτική ἡ ἀπὸ τοῦ ἐναργήτους καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ὑπάρχον ἐναπομεινυμένη καὶ ἐναπεσφραγισμένη ὁπλοῖα οὐκ ἂν γένοιτο ἀπὸ μὴ ὑπάρχοντος* (Sext. Emp. adv. math. VII. 244.), tedy představa vzbuzená předmětem skutečným samým o sobě, jakou by nemohl vzbudit předmět neskutečný. Dle Stoikův povstávají smyslovými pocity (*δι' αἰσθητηρίων*) aneb činností rozumovou (*διὰ τῆς διανοίας*) v myslí naší představy (D. L. VII. 51.). Těm můžeme buď přisvědčiti (*συγκατάθεσις*) neb nepřisvědčiti, t. j. uznati je za pravé či ne, prohlásiti, že jich substrat jest skutečný či neskutečný. Jedině moudrý vždy dle jasnosti představy pozná, je-li původce její (*φανταστήν*) skutečný či neskutečný (*φανταστικόν*, Plut. Plac. Phil. IV. 12. Ritter et Preller, Historia philosophiae graecae et romanae ex fontium locis contexta, 2. vyd. str. 438.). Jeho přisvědčení stane se pojetím (pochopením) představy (*κατάληψις*), neboť *ἡ κατάληψις καταληπτικῆς φαντασίας συγκατάθεσις ἐστίν*. (Sext. Emp. adv. math. VII. 151. Ritter et Preller, m. 2. str. 485).

²⁾ Filona zajisté a možná též jeho předchůdce Metrodora Stratonického míní Lukullus řka: Simili in errore versantur, cum convicio veritatis coacti perspicua a perceptis volunt distinguere et conan-
tur ostendere esse aliquid perspicui, verum illud quidem impressum in animo atque mente, neque tamen id percipi ac comprehendi posse (II. 11. 34.). Snad na něho také naráží 14. 44.

³⁾ *Οἱ δὲ περὶ Φίλωνά φασιν, ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ Στωϊκῷ κριτηρίῳ, ποιεῖται τῇ καταληπτικῇ φαντασίᾳ, διατάληπτα εἶναι τὰ πράγματα, ὅσον δὲ ἐπὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καταληπτά.* Sext. Emp. Hyp. I. 235. Ritter m. u. str. 493 n., Krische m. u. str. 25.

⁴⁾ Carneadem etiam heri audiebamus solitum esse eo delabi inter-
num diceret opinaturum esse sapientem. II. 18. 59.

⁵⁾ Numenius u Eusebia pr. ev. XIV. 9. Krische m. u. str. 23.

jen zbraní proti Stoikům.¹⁾ Akatalepsie ovšem naprostá tedy jest, čemu, jak Lukullus praví II. 4. 12, dle výroku Filonova ani Akademikové vůbec do opravy neučili. To byla ta lež, kterou mu Katulus vytýkal. Při tom dokazoval Filon, že vlastně mezi Akademií novou a starou není rozdílu (I. 4. 13). Ovšem jeho učení blížilo se Platonovu; neboť i tento, jak známo, pocitům smyslovým přesvědčující moci nepřikládal, nýbrž právě vědění zakládal na myslící činnosti duševní, kteréžto jediné přístupny jsou skutečně bytné předměty, idey. Idey Platonovy může taktéž jen rozum přímo k nim obrácený poznati. Aby ukázal, že ani zbytek jeho skepse neodporuje staré Akademii, vykládal asi, že i Platon byl do jisté míry skeptikem, ježto prý jeho dialogy určitého výsledku se nedodělávají (I. 12. 46; II. 23. 74), i jeho učitel Sokrates (I. 12. 44; II. 23. 74), ano i mnozí z jejich předchůdců jako Empedokles, Anaxagoras (I. 12. 44. srv. II. 5. 14; 23. 72), Xenofanes, Parmenides, kteří prý verši ač méně dobrými plísnilí domýšlivost těch, kteří se opovažují tvrditi, že něco vědí (II. 23. 74. srv. 5. 14.). Také Demokrita mezi nimi uváděl (I. 12. 44. srv. II. 5. 14.) a na důkaz jeho skepticismu vypsal začátek jeho spisu (II. 23. 73. srv. 10. 32, I. 12. 44) a proto jej kladl nad Stoiky Kleantha, Chrysippa a j. Taktéž jeho žáka Metrodora Chijského řadil mezi skeptiky, odůvodňuje miněni své začátkem jeho spisu *περὶ φύσεως* (II. 23. 73.).

Dle toho, co tuto uvedeno o Filonových oněch dvou knihách, soudím, že jich Cicero užil pouze v první knize prvního spracování a v druhé nejvýše od c. 23, 72. — 24, 76, kde naproti zástupci Antiochovu vykládá, že skepticismus již u mnohých fysikův, u Sokrata i Platona a filosofů megarských stopovati lze, ano i Chrysippos prý, aspoň co se týče nespolehlivosti smyslův, v pochybnosti přicházel.

Více jich Cicero v druhé knize neužil, neboť on vykládá učení Akademie Karneadovy čili učení Filonovo, ale jak je hlásal, dokud se přidržoval věrně Kleitomacha. Výslovně praví se 22, 69, že tomu, čeho Cicero hájí, Antiochos učil se u Filona tak dlouho, jako nikdo jiný, a že o tom i psal velmi důvtipně; novému však učení Filonovu se u něho samého Antiochos neučil (v. II. 4. 11.). A vskutku nikde nenalezáme ni slabé narážky

¹⁾ Aug. c. Acad. III. 18. 41. Krische, tamtéž. Něco tomu aspoň podobného píše o Arkesilaovi Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. I. 234 (Ritter et Preller m. u. str. 484.): *Εἰ δὲ δὲ καὶ τοῖς περὶ αὐτοῦ (τοῦ Ἀρκεσίλαου) λεγομένοις πιστεῦναι, φασὶν ὅτι κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον Πυρρώνειος ἐφαίνετο εἶναι, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν δογματικὸς ἦν καὶ ἐπεὶ τῶν ἐταίρων ἀποκρίων ἐλάμβανε διὰ τῆς ἀπορηματικῆς, εἰ εὐφυνῶς ἔχουσι πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων, δόξαι αὐτὸν ἀπορητικὸν εἶναι τοῖς μέντοι γε εὐφυνῶσι τῶν ἐταίρων τὰ Πλάτωνος παρεγγεγραμμένα. ἔνθεν καὶ τὸν Ἀριστωνα, εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ „πρόσθε Πλάτων, οὐκ ἔστιν Πυρρῶν, μέσσοις Διόδωρος“ διὰ τὸ προσχερῆσθαι τῇ διαλεκτικῇ τῇ κατὰ τὸν Διόδωρον, εἶναι δὲ ἀντικρὺς Πλατωνικόν.*

na nové, změněné učení Filonovo. Zastává se Cicero rozhodně Karneadovy akatalepsie (srv. na př. 21. 68; 31. 99; 32. 105; 47. 146 a j.), vyvrací Lukullovu stoickou obranu představ samozřejmých (33. 105.) a nestaví proti ní Filonovy theorie o samozřejmém, ba jde dále než Filon a přisvědčuje Kleitomachovi, jehož právě v této části následuje, že Karneades do opravdy neschvaloval, aby mudřec měl domněnky, ježto Filon s Metrodorem tvrdili, že domněnky připouštěl (II. 24. 78. Srv. výrok Kleitomachův 34. 108).¹⁾

Mimo to neměl Krische zapomenouti, že Cicero toho se ujmá učení, proti kterému Lukullus mluvil. Ten však výslovně praví, že z rozprav Antiochových, při kterých v Alexandrii byl přítomen, té části, která proti Filonovi čelila, pomine, ale k Arkesilaovi a Karneadovi se obrátí (II. 4. 12.), a také vskutku jen proti učení těchto vystupuje, Filonova zvláštního stanoviska jen jakoby mimochodem se dotýká, jako na místě anakoluthem zataněném 6. 18. a 11. 34.

V druhém zpracování praví Cicero v přípise k Varronovi, že jemu dal úlohu Antiochovu, sám že převzal Filonovu; ale tu jest otázka, kterého Filona úlohu vzal na sebe. Já myslím, že toho Filona, ku kterému r. 88. v Římě chodil do školy, ne toho, který sepsal ony dvě knihy. Vždyť vyznává bez obalu, že přešel ze staré Akademie (kterouž, jak on mylně soudil, zastupoval Antiochos II. 22. 70.) do nové, a z následující poznámky o Filonově důkaze (?), že obě Akademie od sebe se nerůzní, prokmitá dostatečně, že Cicero tomu nevěřil (I. 4. 13.), byť to i zřejmě netvrdil (II. 22. 70).

Kdo byl tedy Ciceronovi vůdcem v obraně Akademie Karneadovy proti Lukullovi od c. 25.—47.? Kleitomachos, nejpiňější Karneadův žák (II. 6. 16.) a sice spisy svrchu uvedenými. Vedle nich ovšem, jak předpokládati sice ale ne do jednotlivostí dokázati možno, přispívaly reminiscence z přednášek Filonových a z některého spisu Antiochova pocházejícího z té doby, když byl věrným ještě stoupencem Filona i Karneada (II. 22.). Hlavním však pramenem byly spisy Kleitomachovy. V knihách, kterýmiž potomek přemožených Puňanův poučoval o nové Akademii potomky přemožitelův, nalezl Cicero elementa a takřka celou soustavu skeptického učení nové Akademie o akatalepsii, že nejsou comprehensa, ale ovšem probabilia a že *συγκατάθεσις* nemožná (32. 102—104.). Důkladnějšího však ještě poučení dostalo se mu ze čtyř knih *περὶ ἐποχῆς*.

V prvé knize zaznamenal Kleitomachos Karneadovo dvojí ro dělení představ hledě jednak k tomu, čeho představy jsou (το

¹⁾ Herculi quemdam laborem exanclatum a Carneade, quod ut se m et immanem beluam, sic ex animis nostris adsensionem, id est, op lationem et temeritatem extraxisset.

φανταστόν), jednak k tomu, jenž představy má (*ὁ φαντασιώμενος*), že 1. představy jsou buď takové, které lze percipovati, neb takové, které nelze percipovati, a 2. představy že jsou buď pravděpodobné (probabilia, *πιθανή φαντασία*) nebo nepodobné (31. 99. Srv. Sext. Emp. adv. math. VII. 168. 169. Ritter m. u. str. 491.). Na to nepochybně k prvému rozdělení se obraceje, dokazoval, že není žádné představy, která by mohla se percipovati. K tomu cíli jednak vyvracel stoické učení o samozřejmosti představ, jednak ukazoval na nespolehlivost smyslův (srv. 31. 99; 25. 79 — 26. 82 a 26. 84 — 28. 90), při čemž zajisté neopominul užití výdatného důvodu, že hlavní zastavatel protivného stanoviska dogmatického Chrysippos sám mnoho ukazův svědčících proti spolehlivosti smyslův pozoroval a cíťe, že nesnadno takovému svědectví odporovati, ve zvláštním spise *κατὰ τῆς συνηθείας* a *περὶ τῆς συνηθείας*¹⁾ (D. L. VII. 183.) hleděl nesnáze pro stoické kritérion z toho plynoucí odstraniti ač ne dostatečně (27. 87; 24. 75.), tak že neprávem vytýkali mu sami Stoikové, že poskytl zbraň Karneadovi (II. 27. 87. Srv. D. L. IV. 62.²⁾). Možno, že zmínil se též o prostředcích, jakými Epikuros hleděl z těchto nesnází se vyprostiti, že totiž vyhlásil smysly za nemomylné, aby nemusil obětovati svůj čirý sensualismus, a kterak stoupenec jeho Timagoras raději popřel, že by měl pocity ukazův, kteréž by omylnost smyslův potvrzovaly (25. 79. 80. Srv. 26. 82.). Dovoľával se bez pochyby také Kyrenských filosofů, kteří učili, že nemožno z venčí něčeho percipovati, jen prý vnitřní pocity, jako bolest a rozkoš, přístupny že jsou percepce (24. 76.).

Zdali v této části Kleitomachos citoval také místa z básníkův (27. 88; 28. 89.) na důkaz, že představy vzbuzené ne-skutečnými předměty neliší se od představ způsobených předměty skutečnými, čili takové citáty Cicero slyšel od Filona, jenž rád básničky citovával³⁾, nelze rozhodnouti.

Základní větu akademickou, nihil nosci, percipi, comprehendendi posse, dovozoval také zajisté známými čtyřmi argumenty (26. 83), jakož asi neopominul uvést, kterak Karneades podvracel Stoikův zdánlivě pozitivně výsledky čistě rozumové (ne

¹⁾ Z těch míst samých nikterak nebyl oprávněn Krische m. u. str. 72. k soudu, že Cicero sám bezprostředně z oněch spisů Chrysippových vážil. Ze pak D. L. VII. 65 týž výklad axiomata jako Cicero II. 29. 95 (srv. de fato 10. 22 nn.; 16. 38), podává z Chrysippových *διαλεκτικοί ὄροι*, to není dostatečným důkazem, že by Cicero z téhož spisu jej byl znal, jak týž Krische m. u. tvrdí. Vždyť i samému Kleitomachovi mohl býti znám z jiného spisu Chrysippova, v němž po svém způsobu (D. L. VII. 180) o této věci se opakoval.

²⁾ *Καρνεάδης τὰ τῶν Στωϊκῶν βιβλία ἀναγνοὺς ἐπιμελῶς καὶ μάλιστα τὰ Χρυσίππου ἐπιμελῶς αὐτοῖς ἀντέλεγε καὶ εὐημέρει τοσοῦτον, ὥστε ἐκεῖνο ἐπιλέγειν· Εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρυσίππος, οὐκ ἂν ἦν ἐγώ.*

³⁾ Philo et proprium numerum et lecta poemata et loco adiungebat (Tusc. II. 11. 26.).

smysly sprostředkované) činnosti v dialektice (28. 91 — 30. 98). Nemohl v té příčině s Karneadem nepřihlížeti k Chrysippovým rozpravám o soritu a syllogismu lhoucím (*ψευδόμενος*), v nichž asi bylo, co Cicero připomíná (29. 93, 95; 30. 96.) Snad užil, aby odůvodnil svou skepsi i proti výsledkům stoické dialektiky, též Epikurova mínění ve příčině úsudku disjunktivního (30. 97). Stoické zajisté již pochybnosti, že bez percepce nebylo by paměti ani umění (33. 106, 107), snad zde také odstraněny. Bezpochyby, že již Karneades uváděl za doklad Epikurovce Polyaina, matematika to druhdy na slovo vzatého, a téže školy stoupence Skyrona.

Poněvadž však nejsou comprehensa, není možná *συγκατάθεσις* (adsensio) i nezbyvá tedy mudrci, ježto domněnky nejsou ho důstojny (24. 78; 25. 79), nic jiného, než vždy a ve všem úsudku se zdržovati (*ἐποχή* 31. 101. 32. 104; 34. 108). Vyvracel asi co tvrdili protivníci, že není možno, aby nikdo nikdy ničemu nepřisvědčil (33. 107); aby pak dokázal, že i bez přisvědčování jest jednání možno (33. 108 nn.), vykládal, k druhému rozdělení představ přecházejce, že, ač nejsou comprehensa, jsou probabilia (31. 99) a že moudrý říditi se bude pravděpodobností (33. 109 nn.; 32. 104).

Nejpádnejší však doklad pro mínění, že mudrci nezbyvá nic, než zdržovati se určitého úsudku, podával výklad, kterak v každém oboru filosofie pozorovati lze největší různost mínění, důkaz to, že pravdy jisté dopřít se možno není.

Co se fysiky týká, vyčítal tu asi Kleitomachos mínění filosofův o principech všehomíra, fysikův ionských, Eleatův, Atomistův, Pythagorovcův, Platona (37. 118), o podstatě světa a jeho poměru k Bohu učení Stoikův (119. 120)¹⁾, Aristotela (119)²⁾, Stratona Lampsackého (38. 121)³⁾, Xenofanovo mínění o obyvatelích měsíce (39. 123). Ukazoval na různost ve výkladu pohybu těl nebeských, ježto Hiketas Syrakusský, dle Theofrasta, a podobně Platon v Timaiu ač poněkud temněji upozorňovali na to, že předpokládáme-li nehybnost slunce, planet a hvězd ostatních a pohyb země kolem osy, že možno taktéž všechny úkazy vysvětliti (39. 123). Ukazoval, že ani přívrženci téže školy se

¹⁾ Námitka proti stoickému učení o prozřetelnosti a že vše, co na zemi, pro člověka stvořeno (38. 120), vzata zajisté ze spisu Kleitomachova, neboť tím způsobem vyvracel učení Stoikův jeho učitel Karneades, jak vysvětluje Porfyr. de abst. III. 20 (Zeller, m. u. III. 1^a 298 pozn. 2.)

²⁾ Neprávem soudí Stahr, Aristotelis II. 158 n. z tohoto místa, že Cicero znal Aristotelova Physica.

³⁾ K jeho mínění se asi Karneades nejvíce klonil, neboť Cotta de nat. d. III. 11. 28., následuje Karneada Stratonův výklad původu světa a pořádku v něm staví proti stoickému.

neshodují, určující podstatu nejvyšší bytosti, jako Zenon a Kleantes (41. 126). Naproti všem dogmatům fyzickým kladeno mínění Sokrata i Aristona Chijského, kteří známost věcí těch kladli za nemožnou. — Takovou též neshodu sledoval v míněních o duši ku př. u Dikaiarcha, Platona, Xenokrata, Demokrita (39. 124 — 40. 125).

Podobně v ethice vypočítával různá mínění o nejvyšším dobru, mínění Herilla, Megarských, jež spojoval s Eleaty, Menedema i Eretrijských (42. 129), Aristona i Pyrrhona (130), Aristippa i Kyrenských i Epikura, jehožto mravný princip lišil se od principu Aristippova, dále Peripatetikův Kallifonta, Hieronyma, Diodora, staré Akademie, Aristotela a jeho stoupencův i Karneada¹⁾ a Stoikův (131). Stavěl proti stoické nauce o životě blaženém mínění Theofrastovo (43. 134). Zdá se mi, že v témž spise posouzena snaha Chrysippova, obmeziti ono množství mravních principů na troje a dokázati, že z těch jedině princip Stoikův jest platný (45. 138 — 46. 140).

I v třetí části filosofie t. v dialektice a hlavně co do kriterií pravdy upozorňoval na nedostatek jednomyslnosti mezi filosofy. Uváděl v té příčině mínění Protagorovo, Kyrenských, Epikurovo, Platonovo (46. 142), jmenoval Xenokrata (jeho knihy de ratione loquendi), Aristotela, Diodora, dialektika Filona, kterého Cicero nikde ještě nepřipomíná, Chrysippa i Antipatra s Archidemem, dva to nejpřednější dialektiky (143) i Zenona (145).

Takto tedy Cicero seznámil se ve spise Kleitomachově přehledně a povrchně aspoň se všemi téměř filosofy řeckými.

Dle Antiocha sepsány v druhém zpracování Akademik I. 4. 15—11. 42, jak Cicero sám naznačuje ve svém přepise a I. 4. 14²⁾, a v prvním výklad Lukullův c. 5.—19., jak Lukullus sám napovídá II. 4. 10.³⁾ Že od c. 7. počínající důkazy proti nemožnosti určitého vědění jsou Antiochovské, potvrzuje také

¹⁾ Karneades ovšem za nejvyšší dobro *frui iis rebus, quas primas natura conciliavit*, prohlásil více z opposice proti Stoikům, než že by sám je upřímně schvaloval.

²⁾ Immo vero et ista (quae contra Philonis libros Antiochus scripserit) et totam veterem Academiam (Antiochovo učení, jak z následujícího výkladu jde), revocari a te velim. — Quid est enim quod malim quam ex Antiocho iam pridem audita recordari? Srv. 12. 43.

³⁾ Lucullus již při rozpravě prvé slíbil, že přednese, co slyšel od Antiocha, praví: *Dicam nec mea nec ea, in quibus, si non fuerint vera, non vinci me malim quam vincere.* — Agam igitur, sicut Antiochus agebat: nota enim mihi res est. Nam et vacuo animo illum audiebam et magno studio, eadem de re etiam saepius. Srv. 16. 49: *Ad has omnes visiones inanes Antiochus quidem et permulta dicebat et erat de hac una re unius diei disputatio.* Výklad svůj pak Lukullus končí slovy: *Haec Antiochus fere et Alexandriae tum et multis annis post, multo etiam adseverantius, in Syria cum esset mecum, paullo ante quam est mortuus (19. 61).*

zpráva, že v druhém zpracování totéž vykládal Varro dle Antiocha.¹⁾ Části tyto dle Antiocha jen volně zpracovány.²⁾

Dlužno však vedlé Sosa mysliti si ještě jiný spis Antiochův sepsaný před Sosem proti nové Akademii.

Sos os čelil toliko proti Filonovi a sice proti oněm dvěma knihám, v nichž popírán rozdíl mezi novou i starou Akademií.³⁾ Tot arci nemohl připustiti Antiochos. Antiochos, jenž, aby ethice pevného základu neodňal, opustiv skepsi Karneadovu, stal se rozhodným obhájcem katalepsie (srv. II. c. 8) a tedy odpůrcem bývalého učitele svého i v pozměněném jeho sporu a jenž učení své pokládal za pravé učení staré Akademie (I. 4. 14, II. 22. 70. 71), nemohl nevystoupiti proti spisu, kterýmž se hlásalo, že mezi jeho učením a učením jeho odpůrcův není podstatného rozdílu. Že rozdíl mezi nimi jest velmi značný, to důrazně vytknouti bylo tedy zajisté hlavním úkolem spisu Sosa.

Antiochos na počátku asi vyvraceje Filonovo tvrzení, že by Sokrates, Platon a mnozí z jich předchůdcův bývali skeptiky (I. c. 12; II. 23), vysvětloval jich výroky, v kterých Filon shledal nedůvěru v možnost vědění, a dokazoval, že podávali tak určitě, pozitivně výsledky badání svého, že naopak vzbuzují o sobě mínění, jako by si tušili více, než v skutku věděli (II. 5. 14. 15). K tomu cíli podal přehled pozitivního učení filosofů řeckých od Sokrata jakožto zakladatele ethiky počínaje až po novou Akademii a na proti tomu vyložil záplna protivné stanovisko, všecku jistotu vědění popírající, skeptikův Arkesilaa i Karneada i jich následovníkův.

Odtud znal Cicero posloupnost filosofův a postup filosofie od Sokrata k Platonovi a skrze tohoto k Akademii a Peripatetikům, kteří prý jen slovy od oně se liší, a konečně k Stoicismu, jenž měl býti jen opravou Akademie (I. 4. 15 — 11. 42). Antiochos ukazuje k vlastnímu výroku Sokratovu v apologii Platonově, že vyniká proto moudrostí nad jiné, poněvadž jest si vědom své nevědomosti, dokládá se též spisy Sokratovcův a Platona, že Sokrates neustával vyzývati posluchačů svých k cnosti (4. 16). Platona pak považoval za zakladatele soustavy, která vyskytuje se ve dvou školách názvem jen rozličných, u Akademiků totiž a Peripatetikův (17. 18). Dokazoval také, že obě školy i co do rozvrhu filosofie i v hlavních základech ethiky se

¹⁾ Quae erant contra *ἀναλυτικῶν* praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi. Ad Att. XIII. 19. 3. Srv. 16. 1.

²⁾ Sunt vehementer *παραδ* Antiochia, quae diligenter a me expressa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum, si modo is aliquis in nobis. Ad Att. XIII. 19. 5.

³⁾ Tum (když Filonovy dvě knihy přineseny do Alexandrie) et a dixit Antiochus, quae heri Catulus commemoravit a patre suo dicta Filoni, et alia plura, nec se tenuit, quin contra suum doctorem librum iam ederet, qui Sosus inscribitur.

srovnávají a též ve fysice až na malou odchylku Aristotelovu od sebe se neliší, ani že v dialektice (kriteriologii) nehrubě si odpovídají (c. 5. — 8). Vždyť prý dle něho Xenokrates i Aristoteles učili takřka totéž (II. 44. 136). Při té příležitosti vykládal hlavní rysy jednotlivých odborů filosofie, sveden jsa však horlivostí svou, aby shodu mezi oběma školami našel a na shodě té dokázal spolu možnost pozitivního vědění asi naproti Kleitomachovi, jenž z nesrovnalosti mezi školami filosofickými vážil nejpádňější důkaz pro nemožnost vědění, nedbal vždy pravdy. Jsouť zde omylové, jež ovšem nevíme Antiochovi-li máme vyčítati či Ciceronovi, jenž snad Antiocha nedobře pojal, zvláště když filosofie Akademikův a Peripatetiků ze spisů hlavních zástupců důkladně nepoznal. Cicero aspoň, že omyly jsou, vědom si nebyl. O tom však snad na místě jiném. Připomínáme ještě, že Cicero od Antiocha věděl a nikoli z vlastního studia metafysických spisů Aristotelových¹⁾, že Aristoteles otfásl ideami Platonovými, Theofrastos že uchýlil se v učení o životě blaženém od svých předchůdců²⁾, Straton zanedbáváje ostatních oborů jen fysikou že se obíral a v ní též od Peripatetikův se odchýlil³⁾, ježto Akademikové ostatní prý věrně zachovali učení školy své (I. 9. 33, 34). To poslední může ovšem jen ten říci, kdo z veliké dálky na ně se dívá neb kdo dějiny filosofie studuje z výtahu, v němž pro zvláštnosti myslitelů druhého řádu není místa. Poněvadž však Antiochos měl Zenonovo učení jen za opravu akademického a peripatetického, chtěje všechny tři směry smířiti, vykládal také hlavní rysy učení stoického (srv. I. 9. 35.), jejich ethiky, o základech cnosti, o původě vadných stavů mysli (c. 10.), základy Zenonovy fysiky (11. 39.), z nichž materialistické jeho stanovisko v učení o duši na př. naproti Xenokratovu vysvítalo. Taktéž neminul mlčením dialektiku Zenonovu (I. 11. 40 — 42). S ní snad srovnával kriteriologii Kyrenských (II. 7. 20) a kanoniku Epikurovu (II. 14. 45). Ano stoickou dialektiku, jak ji po Zenonovi hlavně Chrysippos ustálil⁴⁾, přijímaje za svou hájil horlivě proti Filonovi a Akademikům vůbec (II. 7. 19. — 9. 27; 10. 30 —

¹⁾ Ale mohl ovšem Aristotelovu polemiku proti Platonovým ideám znáti z dialogův Aristotelových, jako *περί φιλοσοφίας* a *περί τῆς διανοουμένης*. Srv. Bernays, Die Dialoge des Aristoteles, str. 47. nn.

²⁾ Jak Theofrastos soudil o podmínkách blaženého života, věděl Cicero také přímo z jeho spisu *περί εὐδαιμονίας* (dle fin. V. 5. 12; 29. 86; Tusc. I. 19. 45.).

³⁾ Beze všeho práva soudí Stahr (Aristoteles bei den Römern str. 50. srv. Aristotelia II. 161.) z tohoto pouze místa, že Ciceronova poznámka jest výsledkem jeho studia spisu Stratonova.

⁴⁾ Nam quid horum probat noster Antiochus? Ille vero ne maiorum quidem suorum. Ubi enim aut Xenocratem sequitur aut ipsum Aristotelem? A Chrysippo pedem numquam (II. 46. 143). — Eadem dicit, quae Stoici (ib. 22. 69). — Appellabatur Academicus, erat quidem, si perpauca mutavisset, germanissimus Stoicus (ib. 43. 132. srv. 45. 137.).

18. 60), k nimž v pragmatickém výkladu vývoje filosofie od Zenona přešel (II. 6. 16.). Jmenoval nejprve odpůrce Zenonova Arkesilaa, jehož důvtip i výmluvnost uznával, a potom vyčítal všechny jeho nástupce až po Filona. Pak bezpochyby vyložil podstatu jich učení, aby vyšlo na jevo i že liší se od vyložených dogmatů staré Akademie, i že neprávem tvrdí Filon, jakoby nová Akademie naprosté akatalepsie do opravy byla neuznávala. Hleděl tu zajisté objasniti odchylky Filonovy a spolu je vyvrátiti, upozorňuje na odpory, do nichž se zaplétá, upíraje katalepsi a přece uznávaje představy samozřejmé, neboť beze substratu poskytnutého pocitu smyslovými není další činnost rozumu možná.¹⁾ Toho nepochybně užil Katulus v první ztracené knize. V polemice Lukullové odtud asi vzaty 6. 18 a 11. 34. Zastával-li také v Sosu stoické učení o katalepsi na základě Zenonovy definice *φαντασίας καταληπτικής*, kterou Filon zavrhoval, to ovšem nelze určit. Nebylo to aspoň nutné, poněvadž to zajisté již v některém z dřívějších spisů učinil. V té věci bylo mu již dříve bojovati jak proti Filonovi tak proti nové Akademii vůbec.

Myslím tedy, že co Lukullus dle Antiocha přednáší k obhájení katalepsie od 6. 17 — 11, i čím vyvrací námitky Akademikův i jich argumentaci c. 13. — 18., i co uvádí, aby uchránil přisvědčování c. 12., vzato z jiného spisu Antiochova proti Akademikům novým, jehož titul nám není znám. V polemice své užil Antiochos zajisté vedle spisů Chrysippových též rozprav nejhorlivějšího (II. 6. 17.) bojovníka z řady Stoikův Antipatra (I. 9. 28. Srv. 34. 109). Co aspoň od c. 10 — 12. proti učení skeptikův se uvádí, že totiž činí veškeru jednání nemožným, jest podáno dle Chrysippa i Antipatra, jak souditi možná z Plut. adv. Col. 47. 12.

Vyložil jsem obsah spisův, jichž jediným téměř pomníkem jsou Ciceronova Akademika, hledě též zjistiti, že některá dogmata filosofův mimo novou Akademii stojících mohl Cicero nepřímou znáti z těchto pramenův. Neobjeví-li se nám tedy v jiných jeho spisech důkladnější v té příčině vědomosti, budeme oprávněni aspoň pochybovati, tvrdí-li kdo, že Cicero znal spisy Demokritovy, Parmenidovy, Xenofanovy, Stratonovy, a j. Tak možno jeho vědomosti literárně-historické o dialektice, pokud je v jeho spisech stopujeme, dostatečně si vysvětliti z návštěvy přednášek Filonových a Antiochových i ze studia spisův těchto dvou jeho učitelův a Kleitomachových.

¹⁾ Vždyť i dle Karneada *μηδεμιὰς οὐδης φαντασίας κριτικῆς οὐδὲ λόγου· ἂν εἴη κριτικόν· ἀπὸ φαντασίας γὰρ οὗτος ἀναγεται. καὶ εὐκρίτως· κριτικὸν μὲν γὰρ δεῖ φανήναι αὐτῷ τὸ κρινόμενον, φανήναι δὲ οὐδὲν δύναται χωρὶς τῆς ἀλόγου αἰσθήσεως*. Sext. Emp. adv. math. VII. 165. Ritter et Preller m. u. str. 490.

„Jirfikovo vidění“ v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské.

Napsal dr. J. Gebauer.

O věcech, které nás očekávají po smrti, přemýšleno a básněno od nepaměti; svědectvím toho jsou jednak rozdílné nauky mythologické, pokud se těch věcí týkají, jednak plody slovesné, v nichž tytéž věci se popisují a líčí.

V popisech a líčeních takových liboval si zvláště křesťanský středověk a mezi slovesnými jeho plody tohoto obsahu jest jeden druh zvláštní, kde odplaty onoho světa vypisují se ne způsobem takofka dogmatickým, jako poučování o věcech, kterých oko lidské nevidělo a ucho nealyšelo, nýbrž na základě něčí prý zkušenosti, jako zprávy z nějaké návštěvy, z nějaké pouti po onom světě vykonané.

Skladby tyto obsahem, rozsahem a formou vespolek na mnoze si jsou podobny, ale ovšem jsou mezi nimi také mnohé rozdíly. Popisují sceny onoho světa, tresty a odměny, muka a radosti, ale na mnoze jiné prostředky trestací a odměňovací, rozdílná muka a rozdílné blaženosti; některé popisují sceny jen jednotlivé, v jiných je scen celá řada a onen svět vyličen s úplností systematickou; osoba, o jejíž zkušenost popis se opírá, jest tu některý světec, jindy pak smrtelník nějaký, a tento buď u vidění a jen duchem, buď tělesně a za smyslů bdělých na onen svět přichází a co tam jest vidí, dílem i sám zakouší. Příklady těchto podob a rozdílu doleji v této rozpravě jsou obsaženy.

Ceny umělecké skladby tyto do sebe nemají. Bez ceny jsou i jednotlivé obrazy — a to nejen obrazy očištcové a pekelné, kdež by se to mohlo počítati na předmět, ale i sceny rajske a nebeské, které jsou plny bran, stolic, paláců, plny zlata a drahých kamenů (i louky z drahého kamení), plny blesku zářivého, ale při tom při všem bez poetického tepla, — a bez ceny bývá i rámec těchto obrazův. Naopak obsahují tyto skladby mnoho, co nazvati musíme přímo nepěkným, ano odporným a hnusným, na př. tresty smilných kněží a řeholníků v Tnugdalovi*) a jiné sceny podobné, vymyšlené s raffinerií mučnickou. Ovšem nesmíme při oceňování spustiti s myslí, že skladatelům ani nešlo o popisy umělecky krásné a zábavné, nýbrž že chtěli vypsati sceny jenom účinné, tu odstrašující, tu vábívé, a cíle tohoto na mnoze zajisté dosahovali.

Ale nicméně, i přes tento nedostatek ceny umělecké, skladby tyto přece jsou důležitý se stanoviska literárně historického, po-

*) ve vyd. latinském kap. 10, v německé básni Alberově u Hahna str. 52—53, v něm. vzdělání prosaickém (1496) list 14 a 15; viz doleji.

něvadž vzrostly jako zvláštní větev literaturní a poněvadž látky jejich vnikly také do básnictví prstonárodního.

V rozpravě následující chci nejprve ukázati na onu větev literaturní, k jejímž přčetným výrostkům také české „Jiříkovo vidění“ patří, a pak zpomenouti také některých plodů básnictví prstonárodního, z nichžto se nám upomínky z oněch skladeb ozývají.

I.

Skladby, v nichžto ve smyslu křesťanské mystiky popisuje se onen svět, vyvíjely se zajisté postupem přirozeným: počato ode scen jednotlivých a došlo se až k úplnosti systematické. To potvrzuje literární jich historie: popisy scen jednotlivých a vůbec částek menších sáhají do dob velmi starých (do prvních století křesťanských) a jsou také v dobách pozdějších hojny, kdežto popisy systematicky celkovité vznikají teprve v časech pozdějších a vydařují se jen po řídku. Příklady a doklady toho některé následují.

V české legendě o Ježíšovu Mládí čte se na několika místech, že osoba pánem Ježíšem vzkříšená vypravuje o radostech nebo mukách onoho světa; obsah této legendy vzat jest ze starých apokryfův a zmíněné její zprávy o onom světě tedy zajisté nejsou mladší patého a šestého století po Kristu.

Povídku o Barlaamovi sepsal prý Joannes Damascenus, jenž žil okolo r. 700; do ní vloženy jsou povídky a epizody drobnější jiné, o nich pak dokázáno, že jsou dílem původu prastareho a že skladatel Barlaama do vypravování svého je vetkal. Možná, že to platí také o vidění, které tu má královic Jozafat. Chtějí jej odvrátiti od víry a askese křesťanské a proto dají mu „pěkné mladice“ místo služebníků mužských; mezi nimi jedna jest z rodu královského a žije v Indii v zajetí; královic, aby jí těžký osud ulehčil, obrací ji na víru křesťanskou, ona pak chce poslechnouti, ale žádá za to od Jozafata manželství; žádost tato vrádí Jozafat do nesnází a on jme se modlití; usne a ve snách unesen na louku překrásnou s křišťálovými řekami a krásnými odpočívadly, odtud do města, kde je vsecko samé zlato a samý drahokam a zástupové v oděvích skvoucích provozují zpěv nebeský; Jozafat slyší hlas, že toto jest „odměna spravedlivých“ a žádá si zůstatí zde třeba v koutku nějakém; ale vůdcové nesvolují; unesen nazpátek přes louku na stranu protější; tu nalezá propasti, víchr a bouři, a vidí, jak ďablové upalují duše a pohazují hadům a červům; potom procitne a posílen tímto viděním přemáhá nastrojené pokušení*).

*) ve vzdělání českém (1593) kniha II. kap. 16.; poněkud obsírněji v origínale dle Liebrechta-Dunlopa str. 30—31.

Dvě podobné zprávy zaznamenal sv. Řehoř († 604) ve čtvrté knize svých Dialogů, jednu o svém známém Štěpánovi, druhou o nějakém souvěkém rytíři. Štěpán, muž vznešený a známý svého času, byl kdysi za svými záležitostmi v Cařihradě; tu přišly naň mdloby a duše jeho odvedena na onen svět; přivedena před soudce, ale soudce vrátil ji řka: „poručil jsem, aby mi byl přiveden Štěpán kovář a nikoli Štěpán tento“; duše se tedy vrátila a Štěpán se vzkřísil, ale touž dobou zemřel Štěpán kovář, který bydlel vedlé něho; onen pak prvý Štěpán na té své bezděčné návštěvě viděl věci přemnohé a hrozně, ve které prve věřiti nechtěl, když o nich slyšel, a vypravoval o nich sv. Řehořovi. Dále rytíř, o němž sv. Řehoř také zprávu zachoval, prý za nedávného (ante triennium) moru zemřel a zase se vzkřísil a pak vypravoval, že na onom světě jest most, jdoucí přes řeku černou, z níž výpary smrduté vystupují; za mostem jsou luhy krásné, květnaté a stromnaté, na nich zástupy lidí v rouších bělostných; hříšník jde přes most spadá do černé řeky, člověk spravedlivý přechází bez pohromy do sídla blažených.*)

O Karlu Tlustém vypravují kronikáři, že kdysi o vánočních dřímal a tu duch jeho odvolán jest, aby se šel podívat na soudy boží. Bytost nějaká běloskvoucí podala mu nit podobnou ku padající hvězdě a vedla jej do propastí pekelných. Tu jsou studné se vroucí sírou, smolou, olovem, v nich mučení biskupové a kněží; Karel je poznává, jsou to vrstevníci jeho otce a předkův a přiznávají se mu, že proto trpí muka, poněvadž nenapomínali k míru, nýbrž plodili války a rozbroje. Čerti chtějí také Karla svrhnouti nebo strhnouti do těch muk, ale nemohou se přiblížiti pro veliký blesk, který vychází od té niti, za kterou Karla průvodce jeho vede, a průvodce vida nebezpečensví otáčí nit okolo Karla dvojmo a později trojmo. Karel veden potom na vysoké vrchy a vidí odtud ohnivé řeky a jezera, na březích jejich ohnivé pece; mezi mučenými poznává lidi svého otce, svých bratří a jiných příbuzných; přiznávají se, že trpí muka, poněvadž vedli války, vraždili a loupili. Dále uveden do údolí, jehož jedna strana byla tmavá, druhá světlá. Na straně tmavé jsou hrozná muka, jež tu trpí králové; Karel poznává tu i otce svého krále Ludvíka, mučeného v sudu vroucí vody; otec napomíná syna důtklivě ku pokání a ukazuje mu na dva sudy, již uchystány jsou pro muka jeho, jestliže na pokání se nedá. Polekaný Karel odveden odtud na světlou stranu údolí a tu vidí strýce svého Lothara v radostech; Lothar napomíná jej a předpovídá konec jeho panování, a Karlův duch vrací se opět do těla.**)

O Fursaeovi, světci z královského rodu irského, vypravuje legenda, že měl ok. r. 640 dvojce vidění, jednou jsa na ponti

*) Schade, Visio Tnugdali cap. 30.

**) Grimm, Deutsche Sagen č. 461.

po nebi, po druhé po pekle; odtud trestem za nějaký hřích přinesl si popálenou tvář, kterážto památka do smrti mu zůstala. Taktéž sv. Baronius v Neustrii ok. r. 684 u vidění nebe a peklo si prohlédl, a poně Dantova v Božské komedii zakládá se na podobném vidění mnicha Montecassinského Alberta.*)

Svatohorský mnich Agapios Kretský (ok. r. 1640) vybral ze starších knih nábožná poučení s příklady a povídkami a sestavil je v knize *Ἀμαρτολῶν σωτηρία* (tišt. v Benátkách 1641). Poučné jeho povídky překládány potom do slovanštiny a v jedné takové vypravuje se: kdosi umřel a procitl zase k životu dne následujícího; hned rozdal své jmění, šel na poušť a žil ve kruté askesi; v mrazích vstupoval do řeky, až poustevníci oděv na něm zledověl, pak ze řeky do kotle s vodou horkou, pak zase do řeky atd.; sousední poustevníci vymlouvali mu to, ale on jim namítal, kdyby byli viděli to, co on viděl, že by činili skutky ještě těžší; na žádost jejich vypravoval pak, co viděl na onom světě; dvě jezera, jedno ledové, druhé horoucí; v nich nečíslné množství duší lidských, jež mučili ďáblové, metařice je do jezera toho a zase onoho; pak místo tmavé, kde hrozný pláč a nářek, atd.**)

V jiné památce jihoslovanské čte se o otci Makarijovi, an jda po poušti nalezne lebku a holí se jí dotkne. Lebka jme se mluvíti a vypravuje, že patří modloslužebníkovi, jenž nyní s jinými v pekle muka trpí, a že muka jejich polehčí se malým utěšením, kdykoli otec Makarij v modlitbách jich zpomene; Makarij táže se, jaké by to malé utěšení bylo, a lebka vypravuje, že jest nad trpícími tolik (t. tak vysoko) ohně, jak je vzdálena země od nebe, v ohni tom že jsou zády k sobě přilepeni a druh druhu nevidí líc, když pak otec Makarij v modlitbě jich zpomene, tu že si uztří líc a to že jim jest malým utěšením v těch strašných mukách; Makarij táže se dále, jsou-li muka také pod nimi, a lebka odpovídá, že jsou a tam že trpí ti, kdo neposlouchali boha, ačkoli ho poznali, kdežto modloslužebníci, kteří boha proto neposlouchali, poněvadž ho nepoznali, tresty mají mírnější.***)

V „Choždeniji Bogorodice po mukam“ †) přesvatá Maria poprosila archistratiga Michovila, aby jí řekl vše, co jest na nebi i na zemi, a táže se pak, kolikerá jsou muka. Svätý Michal poručí, andělé odkryjí ad (peklo), Maria hledí na muka,

*) Görres, Christliche Mystik 3, 102—105; Scheible, Das Kloster 5, 149.

**) Novaković, Primeri književnosti i jezika, 477 a 481—482.

***) Novaković, Primeri 441.

†) vyd. Jagić, Prilozi k historiji književnosti; v. Novaković, Primeri 542—545.

Isty filologické a paedagogické. 1879.

anděl jí přenášejí, aby je viděla se všech stran, a svatý Michal vykládá: ti že jsou, co nevěřili v otce, syna, ducha svatého; oni, co nevěřili ve sv. trojici a matku boží; ti tam v řece ohnivé, co jsou zakleti od otce nebo matky, hubili život lidský a p.; jehož červi jedí — lichvář; ti na stoličce ohnivé — nevstávali před popem, když šel do církve; mužové a ženy, ježto visí za jazyky na udicích okolo sloupů železného — klevetali a rozváděli bratra od bratra; atd.

Příklady drobných, jako jsou předešlé, dalo by se sehnati zajiště více; ale přestanouce na těchto přistupme ke dvěma skladbám středověkým, která planem i rozsahem vynikly nad ostatní; obě pocházejí z polovice stol. XII, obě původem svým ukazují na „ostrov svatých“, Irsko, a známy jsou pode jmény „Vidění Tnugdala“ a „Očištění svatého Patricia“.

Skladatelem vidění Tnugdala jmenuje se v prologu frater Marcus. Pravi, že píše, co od rytíře Tnugdala sám byl slyšel, a že vypravuje věrně, co od něho slyšel; Tnugdal měl své vidění r. 1149 a Markus vypravuje o něm, jako ještě na živu jsoucím. Příběh je v krátkosti tento*): Šlechtic Tnugdalu, rodem z metropole jižního Irska**), vede život hříšný; jde upomenouti druhá svého, který mu je dlužen za tři koně; druh není při penězích a připraví rozhněvanému Tnugdalovi hostinu; při jídle Tnugdalu klesne jakoby mrtev, ale že znamenati trochu tepla okolo srdce, nepohrbi ho, nýbrž čekají od desáté hodiny ve středu do desáté hodiny v sobotu; tu když jej chtějí pochovati, přichází Tnugdal k sobě, vzkřísí se, přijme svátost těla páně, rozdá své zboží chudým a zvolí si život nový, ctnostný a nábožný; s hrůzou vypravuje, co viděl a zkusil (kap. 1); když duše z těla odešla, byla na místě pustém, ďáblové přichazeli vstříc a s úšklebkem připomínali jí její hříchy (kap. 2.); přišel anděl a vodil duši po místech a krajích onoho světa (3); nejprve přišli k propasti ohnivé se žhoucí střechou železnou — muka vrahův (4); k úzké stezce mezi mrazem a palem — muka úkladníkům (5); k úzké lávce přes ohnivou propast — muka pyšných, kteří s lávky spadali (6); k sani Achyronu, do jehož hrozného jícnu duše od ďáblů hnány — muka lakomých (7); k lávce přes ohnivý močál — muka zlodějův, kteří ukradenou věc přenášeli a spadali (8); k peci Phristinově — muka smilných (9); ku zvířeti, jež duše požírá a pak do močálu hadům a červům vyvrhuje, aby tito do nich své semeno zapouštěli — muka smilníků stavu duchovního (10); ku kovárně Vulkanově — muka

*) dle O. Schade, Visio Tnugdali (Halle 1869), a staroněm. spracovaný vytištěného v Augsb. 1496.

**) Ardinacha septentrionalium Hyberniensium est metropolis, austrarium autem est Caselensis, de qua ortus est vir nomine Tnugdalu nobilis ... Schade kap. 1.

penězochtivých (11; — muk dosud zpomenutých zakoušel dopuštěním andělovým také Tnugdal); pak přešli do pekla dolního (12) a viděli zde duše mučené v sloupu ohnivém (13), Lucifera přikovaného k ohnivě mříži, an žárem se obrací a duše rozmačkuje, dechem po celém pekle je rozmétá a zase k sobě a do jicnu svého přitahuje — muka zoufalých, nevěřících, nekajících, a muka nespravedlivých mocnářů duchovních i světských, (dle Tondala německého také nespravedlivých purkmistrů, 14); odtud pak anděl vedl Tnugdala na místo ohrazené, jehož obyvatelé byli vzezření smutného a trpěli deštěm, vichrem, hladem a žízní — trest ne velmi zlých (poena non valde malorum, 15); na pole květnaté, s věčným světlem a pramenem živým — odpočinek ne velmi dobrých (requies non valde bonorum, 16); šli dále a Tnugdal poznává krále Donata a Chonchobra; žili v nepřátelství, ale dosáhli milosti, Donatus rozdáv zboží své chudým a Chonchober stav se mnichem (17); pak poznal Tnugdal krále Comarcha, jenž za své almužny požívá radostí a služeb od těch, které obdaroval, ale hodinu denně pokání trpí jsa po pás v ohni za to, že poskvrnil manželství, a v rouchu žíněném, že dal zavraždití nějakého hraběte (18); dále přišli na místo ohrazené, kde blažení v rouchu sněhobílém a v zástupech boha velebí — odplata za čistotu manželkou (19); na ohrazené místo jiné, kde vše je zlato, drahokam a skvost, blažení na křeslech — odměna mučovníkův a těch, kdo za boha něco vytrpěli (20); jiné místo podobné, s hrady a stany, hudbou a zpěvem — odměna klášterníkův (21); ku stromu plnému květů, ovoce a ptactva zpěvného, podlé něhož květiny a stany — blažené přibytky těch, kdo stavěli nebo dařili kostely (22); ku zdi ze zlata a drahokamů, na níž vystoupiv Tnugdal viděl do samého nebe a patřil na radosti křivých andělských a řádů svatých (23); tu uvítal Tnugdala jeho patron sv. Rudanus (24, v něm. básni veršované sv. Brandanus) a Tnugdal poznal také sv. Patricia a čtyři jiné biskupy (25); pouť dokonána, duše Tnugdala, ač se zdráhala, musila se vrátit do těla (26).

Latinské toto sepsání kněze Marka zachováno jest v opise z doby okolo r. 1300 a vydáno tiskem teprv nedávno od Oscara Schade.*) Před tím byl znám a otiskován i překládán jen kratší z něho výtah, ježž známý polyhistor Vincencius Bellovacensis v polovici století XIII. pojal do svého speculum historiale (kn. 27, kap. 88—104).

Na těchto skladbách latinských a většinou na formě druhé, sešlacené, zakládají se Tnugdalové, Tundalové a Tondalové jazyků jiných, dílem jako překlady, dílem jako vzdělání, — obě ovšem v jiném smyslu, jak bylo ve středověku vzdělávati a překládati

*) Visio Tnugdali (Halle 1869).

obyčejem; zejména na jazyku francouzském,*) anglickém, flamském**) německém***) a chorvatském.†)

Druhá ze řečených nahoře pověstí jest „*Očistec sv. Patricia*.“ Apoštol a patron irský sv. Patricius (St. Patrick), zemřelý r. 493 (dle jiných udání 464, nebo 438), kázával Irům o trestech a odměnách na onom světě; ale Irové nechtěli věřiti jeho slovům a chtěli býti přesvědčeni skutkem. Pomodlil se tedy sv. Patricius a pán Ježíš zjevil mu místo na ostrově jednom severoirském, kdež jest otvor, kterým možno sestoupiti a dostati se do očistce a vůbec na onen svět. Sv. Patricius šel na to místo, ohradil otvor zdí, zřídil tu klášter augustiánský, uložil mnichům takorba strážti tohoto místa a vykonávání i obstarávání těch obřadů, které dle ustanovení jeho měly se konati, když by někdo do očistce sestupoval. Toto místo jmenuje se „*Očistec sv. Patricia*“, na rozdíl od „*Očistce sv. Brandana*“, kterýž jest v Irsku západním.

Přichazeli pak, kdo se chtěli přesvědčiti o slibovaných odplatách onoho světa, a sestupovali do očistce sv. Patricia. Někteří nevraceli se a zahynuli; někteří vraceli se, ale hynuli a zahynuli vystálým utrpením; někteří však vrátili a pozdravili se a ti pak vypravovali, co viděli a zkusili. Vypravování taková zapisovala se a spisy ukládaly se v kláštere augustiánském při očistci sv. Patricia.

Mezi těmi, kteří sestoupili a šťastně se vrátili, byl také rytíř (miles) Oënnus, v první polovici XII. stol. Válčil ve službě Štěpána, krále anglického, přišel na návštěvu k svým rodičům do Irska, zde ve chvílích prázdných přemýšlel o svém životě hříšném, pocítil lítost, šel a zpovídal se biskupovi, a poněvadž hříchy jeho byly nejtěžší, zvolil sobě také pokání nejtěžší, sestoupiti totiž do očistce sv. Patricia. Biskup marně přemlouval jej, aby upustil od předsevzetí takového, a dal mu tedy list k augustiánům při očistci sv. Patricia, jímž dosvědčoval, že rytíř z vlastní vůle a z pokání chce sestoupiti do očistce, a jímž zároveň své biskupské svolení k tomu dával.

*) rkp. ze XIV. a XV. stol.; Brunet, Manuel s. v.

**) tišt. v Antverpách 1472.

***) Německý překlad prosou tištěn na sklonku stol. XV a na počátku XVI několikrát, po prvé bez roku a místa, po druhé v Angsburku 1496 atd.; v. Grasse, Trésor s. v., a k tomu doplňky v předmluvě vydání Schadova. Mimo to vzniklo velmi záhy také dvojí vzdělání veršem; z jednoho, složeného nářečím dolnorýnským, zachován jen zlomek (172 verše, vyd. Lachmann, Abhandlungen der kgl. Akad. d. Wiss. zu Berlin 1836 [1838], 161 sl.); druhé pochází od kněze Albersa (skladatel na konci básně se jmenuje) a vydáno od K. A. Hahna v Gedichte des XII. u. XIII. Jhd. (1840), 41–66.

†) v rkp. ze stol. XVI; vyd. Daničić ve Starinách IV (1872), 1111–18.

V klášteře podrželi rytíře patnácte dní, připravujíce jej na pouť postem a jiným náboženstvím. Potom převor se řeholníky a s jiným kněžstvem a lidem ve slavném průvodu vedl jej ku východu očištcovému a zde předpověděl mu, co se s ním první chvíli dítí bude, dle toho, jak to věděl od poutníků předešlých; že totiž přijde do dvora (aula) a tam že „poslové boží“ mu povědí, jak si má dále počínati. Na to rytíř vstoupil do otvoru, převor zavřel a vrátil se s průvodem.

Rytíř sestoupí po tmavých schodech, přijde na pole, vidí naznačený dvůr, vejde a modlí se. Tu přistoupí k němu patnácte mužů v bílém oděvu mnišském, „poslové boží“; jeden z nich rytířovi předpovídá, kterak ďáblové ho budou pokoušeti a sváděti, napomíná jej ku stálosti a radí mu, aby v každém pokušení zvolal ku Kristu pánu o pomoc. Na to jej požehnají a zmizí.

Hned potom přicházejí ďáblové, přemlouvají rytíře, aby se vrátil, aby uvěřil jim, že ho dovedou nazpět odkud byl přišel; rytíř neuposlechne, uvržen tedy do ohně, zvolá však „Jesu Christe miserere mei“ a jest vysvobozen. Přijde pak na čtvero pole převelike a nepřehledné. Na prvním duše obličejem k zemi jsou přibity a od ďáblů mučeny; ďáblové přemlouvají a vracejí rytíře, rytíř neposlechne, mučen jest tedy týmž způsobem, v největších mukách však zvolá ku Kristu a jest osvobozen. Podobně na poli druhém, třetím a čtvrtém, kde duše jsou přibity k zemi znakem, proráženy hřebíky nesčíslnými a mučeny všelijak jinak; vracení rytíře, muka jeho, zvolání o pomoc a vysvobození se opakuje. Na to rytíř přichází ku paterým mukám jiným, k ohnivému kolu, ohnivému domu, řece smrduté, mrazivé, studní ohnivé a mostu bítiskému, a vracení, mučení a osvobození také zde se opakuje. Přejde šťastně přes most a vidí před sebou ohradu rajskou. Brána se otevře, rytíř vejde, vítán jest slávou a zpěvem a vidí krásy a radosti rajske; dva arcibiskupové přistoupí a poučují jej o tom, co vidí v ráji a viděl v očištcí, a o tom, čím se duše vysvobozují z muk očištcových (mše, posty, modlitby). Na pobídnutí jejich vystoupí rytíř na pahorek a rozhlíží se po ráji, vidí bránu nebes a vidí také, jak obyvatelům ráje se podává pokrm nebeský. V těch radostech chtěl by zůstatí věčně, ale arcibiskupové napomenou jej, že již jest čas vrátiti se zase na svět; rytíř se zdráhá, ale musí poslechnouti. Vyjde z ráje a přijde ku dvoru, kde s patnácti „posly božími“ zase se setkává. Rozloučí se s nimi a po schodech, po kterých byl sestoupil, vyšťpuje zase na svět a přichází právě v tu chvíli, když převor s průvodem vrata očištcová otevřel a jeho očekává. Vrátiv se na svět vykoná pouť do Jerusalema, pobude u svého krále Štěpána a odejde odtud s mnichem Gilbertem do Irska; zde spolu zažijí klášter a žijí v něm. Oěnus vypravoval o své pouti po celém světě svému druhu Gilbertovi, od Gilberta slyšel to vypra-

vovati Henricus Saltereiensis, cistercian anglický, a ten k žádosti opata svého okolo r. 1140 popsal tuto příhodu ve spisku „De poenis purgatorii.“*)

Také tato pověst v literaturách středověkých velice se rozšířila, zejména jazykem latinským**), francouzským***) a anglickým†) jakožto skladba samostatná, a mimo to pojata byla jako článek a epizoda do celků jiných††).

Na pověsti o „očistci sv. Patricia“ zakládá se také české „Jiříkovo vidění“. Zachovalo se ze sklonku XV. stol. v jednom rukopise veřejné knihovny Pražské (17. E. 2, list 197^a až 210^a) pod nápisem (na str. 196^b): Tuto sie poczyna o Gyrzykowi piekna kronika, gesto wuoczytczy byl a gyne diwne wiecezy yeffito tam widiel y take w pekle. Dle Jirečkových Rozprav str. 77 jest jiný rukopis z poč. stol. XVI. u dr. Becka ve Vídni. Tiskem pak vyšla tato povídka často, dle Jungmannovy Historie literatury také r. 1777; nejnovější vydání (v Litomyšli, bez roku [1878]) má název: Znamenité výklady aneb divné vidění Jiříkovo, syna Kryzaffána, kterýžto po rozličných místech putuje podivné věci spatřil. Příběh je celkem týž, jako v sepsání staročeském; všech vidění 29 (co je v textě staročeském vidění 26. a 27., to spojeno zde v jedno); na konci list od „Pavla, převora kláštera římského z ostrova Patrycia“, datovaný „v klášteře našem jménem Rykmanu . . . léta od narození syna božího 1053“, v němž „Pavel převor a kanovník ostrova a očistce sv. Patrycia“ žádá, aby lidé „Jiříkovi a jeho pouť a také o jiných rozličných věcech, které

*) Messingham, Florilegium insulae sanctorum Hiberniae . . . (Parisii, 1624), 85—107.

**) Purgatorium divi Patricii, tišt. ok. r. 1496.

***) Purgatoire de St. Patrice, v Pař. do r. 1548 třikráte.

†) Spis Th. Wrightův, St. Patrick's Purgatory and essay on the legend of Purgatory, hell and paradise (Lond. 1844), nebyl mi při ruce.

††) Tak zejména v Trésor de l'âme, starofrancouzském (stol. XIII.) svodu příběhů náboženských, podobnému k Legenda aurea. Mezi příběhy jeho jest nejobsáhlejší o rytíři španělském, jenž dostal za pokání, aby vstoupil do očistce sv. Patricie. Liebrecht-Dunlop 306. — Pak v ital. romanu Guerino Meschino (tišt. na skl. XV). Milon král Albanský, od usurpatora vyhnán; syn jeho Guerino, nedávno narozený, zachráněn svou chůvou, ale ukraden a prodán do Cařihradu; tu dostal jméno Meschino (= ubožák); vyznamenával se a dobyl si lásky císařovy a jeho sestry Elizeny; ale tato přece jednou nazvala jej potupně Turkem, narážejíc na neznámý původ; Guerino, aby tuto potupu se sebe svalil, šel do světa hledat svých rodičův; přišel také k Sibylle [té je tou dobou 1200 let; dle toho tato epizoda vzala počátek ve stol. XII.], aby se od ní dověděl o rodičích; ale tím se prohřešil; zpovídal se a papež i dostal za pokání pouť do San-Jaga ve Španělech a pak do očistce svatého Patricia; pokání toto vykoná, projde očistcem, pak peklem (tu mnoho podob s peklem Dantovým), potom Henoch a Eliáš přijdou a ze vzdáli ukazují mu ráj, zjeví mu, že v Italii dostane zprávu o svých rodičích, a ukáží mu cestu nazpátek; Guerino vrátí se z očistce (po pouť třicetidenní), nalezne své rodiče v Albanii ve vězení, vysvobodí je a uvede v držení země. Dunlop-Liebrecht 316.

jest v očištění, v pekle, i také na vrtkavém mostě a v nebeském ráji viděl, nepochybně věřili.“

Obsah textu rukopisného je v krátkosti tento: [197^a] Jiřík, alechtic, syn mocného pána z Uher Crysafricanus řečeného, rytíř, stár málo více než 24 leta, měl v Apulské zemi od krále uherského vládu nad jedním městem, jménem Troja^{*)}, byl velmi ukruten proti nepřítelům královým, půl čtvrtá sta lidu zahubil a bez čísla škod učinil skrze lidské krve prolítí. Jednou ležel na svém loži, bděl a rozpomínal se na své hříchy; ulekl se jich a na zejtkráč ráno šel s jedním pacholkem do Říma se zpovídat. Pro větší pokání umínal si jíti k sv. Jakubu (do Španěl). Zde strávil pět měsíců v osamělém klášteře svatě Maří [197^b] a slyšel veliké divy o očištění svatého Patricie. Jel tedy do Ymbernie do kláštera sv. Patricie, dostal dovolení, vstoupiti do očiště, učinil předepsanou přípravu duchovní, postil se patnáct dní, položen na nosítka jako umrlý a vykonán s ním obřad pohřbení. Když se to všecko stalo, převor s kanovníky a král Mathamathan s jiným lidem provázeli Jiříka na ostrov do kapličky, kdež je vchod do očiště, jako do pivniční šty. Vchod byl zavalen třemi velkými kameny. Jiřík kameny odvalil a Pavel převor odemkl dvéře. [198^a] Jiřík vystoupil, převor zavřel a s kněžími se vrátil. Jiřík sestoupoval dvě míle po tmavých točitých schodech a vystoupil skrze malé dvéře. *Vidění první.* Vstoupil na pole krásné, ale žádného tu dříví (stromoví), jen země a po ní cesta. Po té cestě Jiřík přišel ku kapli a modlil se. Přistoupili k němu tři mužové [198^b], podobní sobě ve tváři a odění rouchem bílým, a jeden z nich otázel se Jiříka, proč přišel a co hledá. Jiřík odpověděl: „Milosti pána našeho Jezukrista i vše svatě trojice.“ Muž pak dal mu na to některá poučení pro nastávající pouť, zejména mu po-

*) Také v Kronice Trojanské Troja a země Uherská patří k sobě. Když Priamus sezve své syny na poradu, není mezi nimi Hektor, „který tehdy v uherské zemi jeho otci poddané kázáním otcovým s velikým lidu statečného množství“ přebývá (kn. V. kap. 3, vyd. 1488 str. 43^b); při poradě pak následující jest i Hektor, „kterýž se byl vrátil z Uher rozkázaním otce svého“ (kn. VI, str. 50^a); když se staně usnesení, aby Paris unel ze Řecka ženu, za níž by pak zajatá Exiona byla navrácena, povolal Priamus synův svých Paryda a Deifeba k sobě a zjevně poručí, aby jeli do uherské vlasti kvapně a odtud přivedli rytířstva udatného valné množství, s nímž by táhli do země řecké, a ihned král toho dne vypraví je na tu cestu do Uher“ (kn. VI, str. 55^b), Paris pak a Deifebus „z krajuov uherských se vrátivše tři tisíce rytířův s sebou přivedú v bojích udatných a silných“ (kn. VII, str. 58^a). V Kronice Trojanské pak lze tomu přijíti na stopu, jak Uhry a Troja v tradici středověké přetvořeny v všechny odpor historie k sobě se dostaly. Stalo se to nedorozumím. Domnělý Dares Phrygius, jehož vypravování de excidio Troiae je skladem středověkých pověstí a skladeb o Troji, jmenuje na těchto místech zemi Paeonii; Guido de Columna Messanensi, původce latinské kroniky Trojanské (1278), změnil některé udání Daretova a zejména tak z Paeonie udělal Pannonii; český pak vzdělavatel překládal Pannonii = Uherská země.

radil, aby v nebezpečení učinil kříž a vzvolal o pomoc boží slovy „Pane Jezukriste, synu boha živého, buď milostiv mně hříšnému,“ a zároveň mu zjevil, že mu bude poslán za průvodce anděl, jehož pozná, když jej třikrát zaklne, aby děl pravdu. Potom všichni tři zpívali o umučení páně, požehnali Jiříka a zmizeli. [199^a] Vidění *druhé*. Jiřík vyšel z kaple přišel na pole jiné. Hejna ďáblů v podobách lvův, medvědův a jiných zvířat; obraceli se k Jiříkovi a jeden tázal se ho, co tu hledá; Jiřík: milost pána našeho Jezukrista. Na to ďábel, že Kristus největší hříšník, že trpí muka v pekle; a Jiříka přemlouval, aby od něho odpadl, slibuje mu bohatství na světě a své království po smrti. Jiřík odmítl toto lákání vyznáním víry, ďábel uvrhl jej do ohně, ale milost boží vyvrhla jej odtud [199^b], Jiřík děkoval Kristu, pánu za vysvobození a ďáblové hrozně vzvolali, vidouce jeho víru silnou. Vidění *třetí*. Místo prostranné, 2000 jezdců a rytířů, mezi nimi mnoho Jiříkovi známých; otázky a přemlouvání jako u vidění předešlém; Jiřík vzvolal o milost boží a ďáblové v osobách jezdcových propadli se. Vidění *čtvrté*. Z města velikého vyšla paní překrásná a dvě stě panen [200^a]; přemlouvání a odmítání, Jiřík vzvolal o milost boží a ďábel v osobě té panny zmizel. Vidění *páté*. V městě způsobili kupcové a pěkné kupečky volaly na Jiříka, Jiřík volání toho nedbal [200^b], a když zašel, město se propadlo. Vidění *šesté*. Ďáblové metaly duše do ohně a jiné v osobách hadových otvírali ústa proti Jiříkovi; Jiřík padl křížem na zemi, vzvolal o milost boží, hadi zemřeli a on bez úrazu přešel. Vidění *sedmé*. Pole. Pět set mnichů dominikánů a františkánů; vítali Jiříka a sváděli od víry křesťanské [200^a], Jiřík odmítal, vzvolal o milost boží a ďáblové zmizeli. Vidění *osmé*. Zástup kněží s biskupem. Biskup vítal Jiříka a sváděl od víry v Krista, jenž byl ovšem dobrý člověk a veliký prorok, ale nikoli bohem; Jiřík odmítal [201^b], vzvolal o milost boží a ďáblové zmizeli. Vidění *deváté*. Otec Jiříkův Cryzaffan a tři bratři, otec přemlouval Jiříka, aby zapřel Krista, a hrozil, že setne hlavu Štěpánovi, bratru, jenž byl Jiříkovi nejmilejší, [202^a] Jiřík však vyznal víru v Krista, otec stal Štěpánovi hlavu, Jiřík vzvolal o milost boží a čtyři ďáblové ihned se propadli. Vidění *desáté*. Milenka Jiříkova z Apulie; pravila, že bůh ji poslal a anděl přivedl, aby provázela Jiříka [202^b], Jiřík vzvolal o milost boží a panna zmizela. Vidění *jedenácté*. Město ohnivě, v ohni bez čísla duší mučených; kolo železné, žhavé, hřebíky pobité, tisícem ďáblů točeno rozdíralo duše a metalo je do vroucí síry a vroucího olova. Jiřík pomodlil se a ihned toho vidění byl zbaven. Vidění *dvadé*. Dům na mili dlouhý a široký, pokrytý železem [203^a], v něm hrnce se vroucí sirou a smolou, pak řeka studená; tu ďáblové duše mučili. Jiříkovi bylo jíti skrze ten dům, vzvolal o milost k panně Marii a učiněna jest cesta jiná, která ten dům minula. Vidění *třinácté*. Studnice hluboká, z ní duše žalostivě volaly. Jiřík při-

stoupil k ní a upadl do ní jako jablko. Vyzval o milost a ihned vyzdvížen. Vidění *čtrnácté*. Hora pokrytá oblaky. Na ní duše, volaly [203^b] o milost, ale pro dým a mhu nebyly slyšány; Jiřík pomodlil se za jich vysvobození (hlas s nebe: amen!) a dušičky modlily se zase za šťastný návrat Jiříkův. Vidění *patnácté*. Propast pekelná, plná síry, smoly a čistce; přes ni most, úzký jako meč a třesoucí se jako list topolový. Jiřík modlil se o pomoc. Vidění *šestnácté*. Přistoupil k němu člověk krásný, v rouchu zeleném, bos [204^a], s korunou na hlavě a křížem v ruce, otázal se Jiříka, co hledá, Jiřík odpověděl, že milost pána Ježíše, a zaklel třikráte mládence, aby řekl pravdu o sobě; tento dal se mu poznati, že jest archanděl Michal. Vidění *sedmnácté*. Anděl vedl Jiříka v stranu té propasti, kde duše mučeny v podobách těch osob, jež měly na světě [204^b], a na těch stranách těla, kterými hřešily; pyšní mučení železným kolem, lakomcům a ziskuchtivým lito roztavené zlato a stříbro do úst, smilníkům obalen život ostrvím a ďáblové jimi váleli; hněviví a mstiví rozsekávání, ti, kteří se nepostili, krmení hady a jedovatou zvěří a napájení z potoka smolného, závistivým ďáblové proklávali prsa [205^a] a hadi štípali ty, kteří ve službě boží byli tesklivi. Vidění *osmnácté*. Jiřík „viděl jest v očišti čtveru věc“: bez čísla duší a ďáblův; svou matku a jiné přátele, s matkou pro vzdálenost mluvit nemohl, ale vzhledali na sebe a těšili se, že se po čase sejdou; třetí volali a žádali pomoci všech svatých; pak dva tisíce králův a knížat světských i duchovních, mužských i ženských, mezi nimi Roprechta Englického a Filipa krále Franckého. Také viděl kotel, nyní prázdný, v němž sv. Patricius sedm let pokání si vytrpěl, a anděla, jenž, jako každý den činí, s nebe sestoupil, aby duše v očišti potěšil a v naději ve vykoupení utvrdil. [205^b] Vidění *devatenácté*. Anděl vedl Jiříka k propasti pekelné. Přes ni most, ostrý jako meč a takéž široký a velmi vrtký; když naň vstoupili, stal se pevným a širokým na dvě pídě a čím dále tím více se rozšiřoval; anděl povel, dveře pekelné se otevřely a Jiřík viděl město veliké, horoucím olejem hořící, v něm ďáblů bez čísla v podobách mrzkých, bez čísla duší židovských [206^a], pohanských, kacířských a s těžkým hříchem zemřelých. Vidění *dvacáté*. Přešli přes most, peklo se zavřelo; přišli na louku krásnou, květnatou; Jiřík chtěl by tu choditi tisíc let. Vidění *jedenmezciťmé*. Sad plný rozličného dříví a ptákův andělsky zpívajících; Jiřík myslil, že je v ráji a že slyší zpívati kůry andělské [206^b]. Vidění *dva-mezciťmé*. Ohrada zlatá s vraty ohnivými; uvnitř ráj ten, ježto jít na tomto světě; anděl povel, vrata se otevřela, vešli. Vidění *třímezciťmé*. Ráj. Rovina bez konce, na jednom místě pahorek v podobě oltáře, všecko drahý kámen. Jiřík zapomněl svého hladu, jedení i pití i všeho hubenství tohoto světa [207^a]. Vidění *čtřímecziťmé*. Jiřík viděl anděly v osobách mladých lidí; d vět kůřův; zpívali „svatý, svatý, svatý,“ po zpěvu průvod, a pak

zase zpěv. Vidění *pětmezcítmé*. Zástupy blahoslavených v devateru tovarištev (patriarchové, proroci, učenníci, apoštolé, evangelisté, 72 učenníků Kristových, zpovědníci, mučenníci, panny, manželé i vdovy), týž zpěv a průvod [207^b], na konci jeho svatý Petr. Vidění *šestmezcítmé*. Jiřík vystoupil na pahrbek oltářový, rozhlížel se a viděl všecku krásu rajskou. Vidění *sedmezcítmé*. Vzešel k nebi a viděl divy boží; síň nebeskou, u prostřed ní na dvou stolicích král a královna [[208^a], Kristus s panou Marií; Jiřík klekl a modlil se, Kristus a panna Maria mu požehnali a svatí doložili „Amen!“ Jiřík rozmlouval s andělem o věcech nebeských [208^b]. Vidění *osmezcítmé*. Jiřík pro nevěstovnou radost duchovní při sobě nejša usnul; probuzen od anděla vyžadoval si milosti [209^a], aby byl zbaven pekla a aby převěděl hodinu své smrti, a vyptával se, čím se vykupují duše z očistce; anděl poroučel máti svatou, almužny a posty. Vidění *devětmezcítmé*. Svatý Michal uložil Jiříkovi, co pán Ježíš kázal, totiž aby šel k Rycharthovi, arcibiskupu Ymberskému, ať rozhřeší jedno město, ježto se neprávě klně; ku králi Anglickému a Franckému a ku papeži Innocencovi, ať činí pokoj; k císaři Babilonskému [209^b] a k Egypskému králi, aby jim řekl, co viděl. Na to Jiříka odvedl. Vidění *třicáté*. Anděl vstoupil do nebe a prosil za duši Jiříkovy matky; Jiřík viděl, že jest vysvobozena. Pak anděl zase sestoupil, pojal Jiříka za ruku a „v tu chvíli vše, což Jiřík viděl, zmizelo.“ Anděl odvedl Jiříka až ke dveřím, jimiž vešel se světa právě před 24 hodinami, o 6té hodině dne předešlého. Dveře se otevřely a Jiříka již očekávali převor, kanovníci, král Mathamathan a lid. Svatý Michal požehnal Jiříkovi a zmizel, Jiřík pak vystoupil. [210^a] Lidé na památku rozebrali si roucho Jiříkovo.

Jest na bile dni, že „Jiříkovo vidění“ zakládá se na vzoru nějakém takovém, jakým jest Henrika Salterejského nahoře uvedené sepsání o „Očistci sv. Patricie“; dokazují to podoby, jež jsou zjevny i v obrazech některých, i v rámci celku. Jako Oěnus, tak také Jiřík podstupuje pouť do očistce svatého Patricie, podstupuje ji z pokání, připravuje se na ni v klášteře, sestupuje do očistce a putuje po něm tělesně, dostává rady od poslů božích, jak se zachovati, přemáhá nástrahy ďábelské pevnou vírou a voláním o pomoc boží, vidí některé věci tytéž, co Oěnus, a vrátí se zase týmže způsobem, jakým svoji pouť započal. Ale naproti tomu jsou také rozdíly: tuto jest Jiřík, šlechtic a rytíř uherský, tam Oěnus, rytíř irský; Jiříka provází sv. archanděl Michal, k Oěnovi přistupují dva arcibiskupové; Jiřík vidí věci většinou jiné než Oěnus, atd. Z toho vysvítá, že pověst česká není překladem Henrikovy pověsti latinské nahoře uvedené. Mohlo by se zdáti, že jest tedy jejím nějakým volným vzděláním; ale tomu jsou na odpor některé jednotlivosti, které nalazáme ve skladbě české a nikoli též v dotčené latinské pověsti Henrikově, a jež jsou takové pevné, že „volný vzdělavatel“ český nebyl by jich přičinil ze svého;

jsou to zejména narážky na Filipa, krále Franckého, a Roprechta krále Anglického, jež Jiřík (ve vidění 18.) vidí mučeny, pak narážka na Rychartha, arcibiskupa Ymberského (ve vid. 29.), jemuž má Jiřík vyříditi, aby sňal kletbu s jakéhosi města. Věci tyto vzdělavatel český zajisté nepřičinil ze svého, nýbrž nalezl je ve svém vzoru; tímto pak vzorem latinská pověst Henrikova nebyla, poněvadž v ní těchto věcí není, nýbrž byla jím nějaká pověst jiná, nám prozatím neznámá, ale ovšem podobná ku známé pověsti Henrikově, nějaká varianta téhož příběhu mystického*).

Narážky ve skladbách středověkých rozumějí se na věci skutečné a svého času známé, a poznává se po nich často doba, ve které sepsání nebo skládání vzniklo. V českém „Jiříku“ jsou mimo jiné též narážky na krále Roprechta Englického a Filipa Franckého, kteří trpí muka na onom světě (vid. 18), pak na nepokoj, jež mají ukliditi králové Anglický a Francý a papež Innocenc (vid. 29). Kdo by se měl rozuměti Englickým králem Roprechtem, nevím; zajisté jest tu něco zmateno. Narážky ostatní nejspíše by se hodily na války anglickofrancouzské, počaté Edwardem III a Filipem VI, a sice na dobu brzkou po smrti Filipa VI († 1350) a za papežování Innocence VI (1353—62). Nejsouli tyto narážky, jak předpokládáme, přídatkem vzdělavatele českého a byly-li již v tom originale, dle něhož české „Jiříkovo vidění“ je vzděláno, tedy byl tento jinak neznámý vzor českého „Jiříka“ složen v letech 1353—1362. Vzdělání české zachované v rkp. Pražské knihovny veřejné (17. E. 2) napsáno jest na sklonku stol. XV, ale možná, že původ jeho jest starší než tento rukopis; podobá se mi tak dle některých forem, které na sklonku XV stol. již nebyly v oběci (wiedie zajisté i silně tomu větim 199^a; věř mi, neb lépe pravdu písma wiedie než ty 201^b; tři muže dali Jiříkovi požehnání a tu zmifaly 198^b; diablové ihned zmifalij 201^a; tu ihned ta panna zmyfala 202^b a j.). —

II.

Z pověstí tuto rozebíraných vnikají látky do vrstev prastarých a ožívají se nám v národních písních a pověstech. Mimořádně poukazují k tomu, že národní píseň vystříhala se

*) Podobu některé zvláštní má české Jiříkovo vidění s tou variantou o očistci sv. Patricie, která je vložena jako epizoda v *Guerino Meschino*. *Guerino* jako Jiřík zpovídá se papeži, putuje k sv. Jakubu, dle kláštera sv. Maří, jde odtud do Ymbernie k očistci sv. Patricie a t. Tak dle obsahu podaného Dunlopem (*Liebrecht* 316). Srovnáním z rubnějších nalezlo by se podob snad více, ale mám při ruce jen vydání benátské z r. 1668, *Guerino il Meschino etc.* (con licenza de' superiori) a z něhož tato epizoda vynechána (snad k vůli cenzuře), a sice s porušením kontextu mezi kap. 158 a 159. Také s variantou v *Trésor* dle mělo by být potřebí vypravování české srovnati.

všeho, čím pověsti vyšlé z pera skladatelův učených jsou nám nepěkný. Skladatelé na př. Tnugdalů atp. zakládají si na zevrubných popisích scen mukových a mučnických, dávajíce jen nápisem kapitoly nebo krátkým slovem průvodcovým věděti, že trest obšírně popsany stíhá vinníka takového neb onakého; na-proti tomu v písni národní setkán bývá trest se proviněním vypraveným v příběhu epickém a pojat jest mírněji a řekněme spravedlivěji, lidštěji a básničtěji, na př. když tomu hoří ruka, jenž ji vztáhl k ráně na své rodiče, když té zapjaly se zmije na prsa, která měla souzeno od boha sedm synů, která však „magii na sebe hodila,“ chtěje býti bezdětkyní, atd. Proto písne národní, jež takovéto věci obsahují, nepostrádají jimi nijak ceny básnické.

Příklady buďtež tyto uvedeny :

Lazar a bohatec, píseň moravská, u Sušila č. 18. Lazar nemocen prosí u boháče a boháč odhání jej od svého stolu; nemine hodina, Lazar umře, andělé odnesou jej do nebe, posadí bohu na klín, aby si odpočinul, přinesou sklenici vína, aby se napil; a nemine hodina, boháč umře, ďáblové odnesou jej do pekla, posadí na stoličce (pekelnou), přinesou konvici číré smoly, aby se napil; boháč okusí, modrý plamen vyjde mu z úst; hledí a vidí Lazara v lůně božím, atd. *)

Nesvěcení neděle u Sušila č. 20; skoro taž co *Ďáblova nevěsta* u Erbeny str. 505—506. **) Matka se třemi dcerami jde do kostela, jedna však vrátí se a mezi mší vije si věnce; přijde a namluví si jí mládenec-ďábel, vezme si ji a odnese do pekla; tu ji posadí na stolek a podá vína pohárek; ona ponejprv se napila, hned jí krása změnila (sic), po druhé se napila, modrý plamen pustila, po třetí se napila, plamenem se chytla; potom ji dají na lože, kde jsou břitvy a nože atd. ***)

Duše hříšná a panna Maria, u Erbeny 504—505, u Sušila č. 22 †). Hříšná duše není puštěna do nebe a odkázána do pekla; panna Maria vede ji skrze muka tak, že po pás ve vroucí smole ostávala, a když se tak vykála, přivádí ji do nebe.

*) Celek opírá se o biblické podobenství o Lazaru (Luk. 16, 19—31.)

**) Podobná slovenská, polská, lužická; Erben 506.

***) Dálejšek opět upomíná na příběh Lazarův (Luk. 16, 27—28). Dívka slyší praskati biče, volá tedy na formany, kteří okolo pekla jedou, „esli ste vy z mej strany, z Holoméca, z Opavy? Řekněte tam matce mé, dcerušky má ešte dvě, by je lepší trestala, než mě hříšná chovala;“ v písni české místo vzkazu vysloveno jenom přání: „kýž by tu kdo dobrý byl, aby mé matce vyřídil . . .“ a na to doloženo (zase ve shodě s Luk. 16, 29—31): „Není jim třeba vzkazovat, mají se po čem zpravovat; duchovní správce tam mají, necht po jich slovu jednají.“

†) Podobné chorv. a luž. Erben 506.

Ognjena Marija u paklu, píseň černohorská u Vuka Karadžiće II. 11—14. *) Ohněná Marie prosí boha o klíče, aby mohla jít skrze ráj do pekla podívat se na svou starou matku, zda by jí nemohla vysvoboditi; bůh dá klíče a pošle s Marií svatého Petra; vejdou do pekla a sv. Petr vysvětluje, co se jim tu objevuje: tři druzi, jednomu hoří noha — kopal otce a matku, druhému pravá ruka — klál ovce prehodnice, třetímu hlava — nedělal daru kmotrovského; dva starci, jimž hoří brady i hlavy — nespravedliví soudcové; nevěstice, jíž hoří nohy i ruce a na prsa zavěsily se zmije — to krčmářka, která míchala vodu do vína a brala peníze za vodu, která měla muže svého a hleděla si jiných, která hodila na sebe magii, aby neměla děti; baba ostaralá, jíž hoří nohy i ruce a vlasy na hlavě — to matka Ohněné Marie; Marie stane před ní, táže se na její provinění a matka vypravuje, že se provdala ke dvěma pastorkům; starší poprosil ji, aby mu stříhla na bílou košili, a ona mu ji naměřila o kámen (aby nerostl, jako kámen neroste); mladší poprosil ji o chleb a ona mu dala kus černé země...; chtěla vypravovati ještě dále, ale svatému Petru bylo hříchů těchto dost, chytil ji a hodil dábům.

Sestre svetoga Petra, v Karadžićově sbírce písní hercegovských str. 305—306. Dvě sestry prosí svatého Petra, aby jim dal klíče od ráje, by viděly duše v ráji, pak aby jim otevřel vrata od pekla, by viděly duše v pekle. Svatý Petr otevřel a sestry vidí tři mladé momky, jednomu hoří ruce do ramenou, druhému hlava do očí, třetí je celý v ohni. Sestry vrátí se z pouti, táží se Petra a Petr odpovídá: první máchnul po otci a matce, druhý zamiloval si svou kmotru a třetí haněl dívky; sestry přimlouvají se u Petra, aby trest prvního a druhého byl zmírněn, třetímu však zvětšen. —

Z národních pověstí patří sem zejména také pověst o *Faustovi*, jemuž Beelzebub ve spaní peklo ukazoval. **)

Klasobraní po rukopisích.

III.**) České rukopisy v císařské veřejné knihovně v Petrohradě.

Podlé shledání a laskavě nám podané zprávy dra. Jos. Erwolfa, professora university Varšavské, jsou v císařské

*) Podobná ve sborníku Petranovićovu, a jiná tamtéž pod nápisem *lažena Marija i sveti Ilija*. Jagić l. c., Novaković Primeri 541.

**) Scheible, Das Kloster 5, 148.

**) Viz Listy filol. 1878, 227 sled.

knihovně Petrohradské následující rukopisy české (první pergamenový, ostatní papírové):

1. Rkp. 16° z konce stol. XIV, obsahující Modlitby a Žalmy; 67 listkův, bez konce; počátek: Hospidine (sic) ne . . trefkyc mye. any whnyewya twem lay mi. Smiluy fŷye nademny hospodine . . .; konec: Vkaz otczi bok a rany A otec z racz sefflati otpuŷtyenye wŷyech nafi ch hrzyechow. a ducha ŷwatecho miloŷt. ŷkrzye kteru cnoŷtmy bychom.

2. Kázání na rozličné dni roku; z r. 1602.

3. Příčiny jednoho pána mladého, v nichž vypravuje, proč jest od víry evangelistské, kteráž podobojí slove, odstoupil, a proč k víře římské přistaupil; z r. 1613.

4. Z knihy pana Lasitia šlechtice, kterau dvojčetihodný a velebný muž kněz Jan Amos Komenský z lat. jazyka do češtiny vyložil (bez konce); XVII stol.

5. Kázání na rozličné dni roku (bez konce); stol. XVI—XVII.

6. Pokrm duše (modlitby), od Benedikta Benedikoviče (sic); z r. 1738 (z tištěného?).

7. Chytraea Davida Vysvětlení Zjevení svatého Jana; XVI—XVII stol. („z Jungmannových,“ z tištěného?).

8. Práva a zřízení zemská knížetství Těšínského 1592 (přepis z r. 1662).

9. Rkp. bez záhlaví; obsahuje městská práva; na konci připsána jest píseň o starším pánu Kamenickém, přinesená z Moravy; psáno r. 1602 („z Jungmannových“).

10. Sortes Sybillarum (česky); z r. 1672.

11. Přísloví česká; ps. v Praze 1705 (z tištěného).

12. Krátký spis o porážce a zajetí Maximiliana arciknížete (ps. Hanka 1822).

13. Sborník rozličných historických rozprav, učiněný na poč. stol. XVII; obsahuje a) Denník českého sněmu 1575; b) Inventář všech privilegií na Karlštejně; c) Vyznání víry Petra Kaniše o večeri páně; d) Poznámání, jakým původem mandátové království v kr. Českém a jiné mnohé protimyslnosti a pokušení na bratři a jednotu její (sic) sau vycházely a vycházejí (t. j. za kr. Vladislava); e) Diarium seu Acta rerum gestarum (o českém povstání 1547).

14. Historie Trojanská; začátek: W kralowŷtwi rzeczenem Tefaliam genz geŷt bylo zte wlaŷti geŷŷto ŷlula welika rzeczka zemie . . .; konec: Inceptum, scriptum et finitum est hoc opus per me Petrum de Pyli za filium Alberti cognomine Chlebek, pro tunc notarium Rapŷtinensem . . .; z r. 1519.

15. Sborník rozličných písní Lomnického z l. 1619—1620 o Fridrichu Falckém, veršovaná Historie o Albrechtu Valdšteínovi z r. 1638, Katalog administratorův podobojích od Vaváka 1815,

Výpisky z rozličných knih českých z poč. stol. XIX a j.; vše to opis Jos. Bláhy, z poč. XIX („z Jungmannových“).

16. Jádro lékařství; rkp. stol. XV.

17. O nemocech koňských; rkp. XVII—XVIII st.

18. a) Rozepře mezi mnichy a čerty; b) O Antykrystu a jeho holomcích; rkp. z r. 1562, od Štarckenfelda. *Gb.*

IV. Zlomek nejstaršího českého překladu Genese.

Po úsilovné snaze, kterou vyvinul nebožtík bibliotekář Hanuš při vyhledávání zlomků literatury staročeské na deskách a přidešších starších knih a rukopisů v bibliotéce Pražské, jest téměř s podivením, vyskytne-li se ob čas ještě leccos tohoto druhu, co pátravému zraku jeho ušlo. Že to mohou býti jen drobty, jest na bíle dni; však ani tyto nebývají bez významu literárnímu a kulturnímu historiku, ač všímá-li si pokynutí sebe menších k poznání pravd důležitých. Ačkoli nepovedlo se mi, co tentokrát přátelům literatury staročeské předkládám, objasnit na všech stranách, ano ačkoli o povaze zlomku následujícího samé vězím v nejistotě, přec vidělo se mi předložit jej úsudku obecnému, aby snad jiní mohli býti šťastnější.

Zlomek posud nepovšimnutý nachází se co přidešší v latinském rukopise universitní bibliotéky sign. XII. A. 21. Rukopis sám jest latinský graduál z XVI století, náleževší podle přtpisků na prvním listě r. 1579 řediteli školy u sv. Mikuláše v Starém městě Pražském Janu Čáslavskému, později dostal se do bibliotéky probošta Jiřího Pontana z Breitenberga, konečně náležel chrámu sv. Matěje v Šárce. U přední desky rukopisu tohoto jest pergamenový odstřížek přideštím. Odstřížek tento pochází z rukopisu velikosti graduálu as podobné, totiž prostředního folia, i nachází se na něm zlomek staročeského překladu první knihy Mojžíšovy (Gen. kap. 24—26) ze XIV století. Ale není to znění bible vlastní, nýbrž podivným způsobem, který neumíme vysvětliti, střídá se text bible s jakýms výkladem k němu náležitým, aniž by výklad tento, jak to v biblích výkladem opatřených bývá, byl některak oddělen. Podobá se, že neumělý překladatel maje před sebou nějakou komentovanou bibli překlad poznámek do textu vplítal, ano z tohoto samého vypouštěl, čemu buď nerozuměl neb co se mu zdálo zbytečným. Srovnáme-li totiž překlad náš s Vulgatou, shledáme značné mezery, zvláště vynechána místa obsahující zprávy genealogické o pokolení Abrahamově. Než poněvadž čísla i pitol celkem s Vulgatou souhlasí, musíme uznati, že před námi i zlomek překladu Starého Zákona. Překlad tento jest pak s rší než všechny posud známé překlady genese (snad z polovice s l. XIV), i nabývá zlomkem tímto domnění Jos. Jirečka, vyslo- v íé v Čas. Česk. Mus. 1864 (Rozbor prvotního českého pře- l du starého zákona), že všechny části písma svatého mnohem

dříve byly přeloženy než v konečný celek biblický sestaveny, vítaného potvrzení, pokud se týká první knihy Mojžíšovy.

Jinak potkáváme se při zlomku našem se značnými nesnáze. Zachovalat se z rukopisu psaného o dvou sloupcích pouze druhá krajní polovice druhého sloupce jednoho listu; i nucen jsem byl doplniti podle domnění (písmem *kursivním*) text maje při tom za pomůcku bibli Táboorskou, poněvadž z biblí první recense žádná se nenachází v universitní bibliotéce kromě hlaholské, v níž genesis není. Toto doplnění textu sahá ovšem pouze potud, pokud tento znění bible vykazuje, přestává pak, jakmile se vyskytuje přídavek cizí, jako na konci zlomku řeč jakéhos biskupa Jana, kterého co komentatora tohoto místa v patristice marně jsem hledal.

Strana první.

*sěde Rebeka na velblud y gegie
dievka Delbora i za nyma on kwa
pieše k svému panv a toho dne
vynide Izak na pole giz
k večerí i přemýšleše o tom a vzr
(uzr)ě z daleka velbludy gducz
ie. Rebeka uzr(ě)ewlfy gey ylfie
de s velblúda, řekfí kto ge ten
jenž jde proti nam On wecie
Izak, pán mój genz bude muz
tvój. Ona vzezfí plaecz y odie
sě, jakož historia*) prawi ze
. loktuffie tu fie opa
třieše. Sluha. vlfy fwu prziho
du vyprávieše pánu fwemv yzak
jenž uveďe ji u pokoy fari matki
své i jmě ji sobie wlaftnv
ženú ot té doby y poczie gi tak
milovati, že geho zalofty ob
leva velká bieffe pro fwu
mater jež umřieffe nedawno
jemu. XXV. Abraham pog
ě jinú ženu jmenem Cetu
ru, jež jemu porodi fy na zam
ram a jiných pět y da abraham
cožkolivěk v svey moci mye
jieše, synu svému Izak A fwym ze
nám da hojné dary y ot dieli
jě ot syna svého yzak zasy*

*) Petri Comestoris Historia scholastica.

vota svého u východu flancie Ibi
 eše Abraham pětasedmdesát let
 ke stu i umřeše w dobrej sta
 rosti i pohřebesta gey lyny ge
 ho Izak a Izmahel w tей wy
 eskyni, kterúz bil kupil v
 ho zemy vša
 zených. Pohřeben on tu bil sam
 i žena Sara. Po smrti abraham boh
 požehna Izak gehu fyna genz
 bydlěše u studnycie gmenem

Strana druhá.

widucie A ziwucie. Rod Izma-
 hel prwencie abraham a Izak
 a ginich synow jeho.
 XXVI. A kdiz biesē Izak čtyr-
 zidcet let pogal jest Rebeku dcer
 batuelis zmesopotamie sestru
 laban I profil jest Izak za ženu
 fwu neb biesē neplodna. Bóh j-
 ei všlissal ze počē. Dědtka např(ě)-
 ed fie wgegye těle swa-
 diechu Ona wecē: Když na mě
 prziflo toto czo mi bylo po-
 czieti trzieba I prosi boha
 bi gey niewil co by to bylo. I
 wece gey boh Dwa národy sta
 wtwem tulo . . . uložena, ži-
 dowski A pohanský, židova-
 ki po yacubowi a pohanský
 po ezav kofn wecē ji-
 ey boh lid přemůže lid i věcši
 bude menšiemu slúžiti * (ě)-
 ecz yana biskupa
 fielle rebeka
 i fie bratri pr
 fwadcie M
 ge drzewie n
 ewe trpi nez
 gi boy cziti g
 hla vroditi d
 bratroma po
 boy mezy ne
 vczynyl Ma
 wa mutie a

k urozeny nep
 prziedpoczat
 walka czyny
 toft tey przie
 bich oto fieda
 mluwiti Czo
 bilo ftalo Cz

J. Truhlář.

Drobnosti grammatické.

Podává dr. J. Gebauer.

V.*) Adjektivum *roven* a substantivum *rovně*, *roveň*.

Tvary neurčitého adjektiva *roven*, *rovna*, *rovno* máme v jedn. nom. v příkladech: nenie jenž by byl rowen tobě Žalt. Klim. 29^a, hospodine kto je rowen tobě Modl. 13^a, jsa rowen otci Štít. řeči 155^a, aby se svej bratří rowen učinil tamt. 162^a; z-rovna; v jedn. dat. nesluší pohanu rovnu býti křestanu Dal. 23 (Jungm.); v jedn. lok. rovně, adv.; ve dvoj. nom. dva muži tak rovna a podobna k sobě (rkp. 1410, Jungm.), obě (t. městě, Jerusalema a Řím) sta rownye ve zlosti Pass. 307; atd.

Vedle toho bylo staročeské substantivum *rovně* = *æqualis*, rodu mužského i ženského a skloňováno pravidelně dle *duše*. Na př. sing. nom. *rovně*: Hospodine kto jest rownye tobě Žalt. Klim. 23^b, kto jest rownye tvój tamt. 70^a, že jemu nenie ižádný rownye Ráj duše 13, na všem světě ty časy nikdē jiej (sv. Kateřině) nebyla rownye Kat. 8; — sg. gen. *rovně*: ižádný věčšie (milosti) nemá ani jie rownye mēž jmieti Modl. 10^a, kto je pyšného srdce, ani by chtěl rovně jmieti Štít.-Vrt. 120, neb jsú i v zlosti rozličná pokolenie, ale této zvěři zlosti (= sg. dat.) nenie rovně tamt. 158, mluvíte, žeť mi nenie rownie Kat. 25, rownie jiej nikte nevidal Kat. 12, poslové se všady ptali, rownie jemu (t. rovně nevěsty císařovu synu) neznajíce Kat. 10; — sg. dat. *rovni*: všeliký tvor vine se k své rovni Br. (Jungm.); — sg. akk. *rovni*: i světské panny bylyť by v božiem požehnání, bohabojně čekajíce, až by buoh i nahodil rovni k manželstvu, kohož ráčí Štít.-Vrt. 7; takéť nevelím nižšieho pojieti, ale každý hlédaj, aby pojal rovni svú tamt. 45; zdali nenie zjevna zlost do závistivého, an by i sám nechtěl ničemuž dobrému radějše, než by v tom měl rovni sobě tamt. 121; — sg. instr. *rovniu*, *rovni*: syn člověčí s svau rovni Ctib. (Jungm.); — pl. gen. *rovni*: když kto nechodí v drahém růše podlé svých rowny Štít. uč. 91^a; ktož jest taký rytieť boží,

*) Viz Listy filol. 1878, 52.

tomu není těžko trpěti a sebu svých rovný neb vyšších sebe tamt. 89^b; — pl. dat. *rovniem*: zvěř i rohy má, jimiž rovniem svým protiví se i vyšším sebe Štit.-Vrř. 159; prodati svým rovniem rkp. (Jgm.); — pl. akk. *rovně*: když to dítě do školy dáno, tu nade vše své rovnýe prospěl Pass. 328; nad jiné své rovnýe znamenitě prospíval Pass. 514; (panovníci) majili žádost, větší býti v nebeském království, kdež budú mieti rovnýe sobě ty některé, ještě jsa zde pod nimi Štit. uč. 89^b; (druh) nad své rovnýe vždy tiehne tamt. 90^a; — atd.

Při mnohých ja-kmenech odseouvá se časem koncová samohláska v jedn. nom. a akk.; na př. nom. *hráz'* místo hráze, akk. *hráz'* místo hrázi, a podobně *mez'*, *zem'*, *poušť'* atd.; tak i *správce* (t. j. *správce'* s mírnícím *e* mezi *v* a *c*) místo správce, a tak i *roven'* místo rovně v nom. a místo rovná v akk. Na př. kdyby sobě roven miloval Bianc., mezi svau roven Har., hled sobě roven pojiti Lomn., jeden druhému roven hledá Přisl. (Jungm.)

Z toho také vysvítá, že neprávem pokládá se za chybné rčení, obecně: *roven'* býti někomu.

VI. Genitiv *toho* — *toh'*, *dobrého* — *dobréh'* atd.

Jednotný muž. a stř. genitiv sklonění zájmenného a složeného má koncovku *-ho*: *toho*, *dobrého*. Ve stč. rukopisech častěji naskytlo se mi jen *-h*: našleh spasitele Pass. 60; z *toh* se židé rozhněvavše 211; uzřechva gednoh 218; mně geh vlastniej materi 244; s *toh* jejie hradu 627; dopomoz mi *toh*, at bych ... 61; na *koh* se obrátita Alx. zlomku sv.-Vítak. 161^b; — ducha fwateh působením Pass. 22; našeho myleh spasitele 48; moc ducha fwateh 259; welikeh důstojenstvie 586; pakli ji co zamutyleh napadlo 628; syn najvyššieh nazván bude 185; moc najvyššieh zaslani té 187.

Výklad je tu možný dvojit.

1. Snad jest *-h* skrácením jen písařským a při čtení vyslovovalo se za ně *-ho*. To podepírá se tou okolností, že v AlxV.: na *koh* se obrátita 161^b má býti veršem osmislabičným a že tedy psané *koh* dlužno k vůli míře veršové čísti *ko-ho*; a možno dále ku podpoře výkladu tohoto ukazovati také k těm příkladům, kde při psaném *-h* bývá (rukou pozdější) nadepsáno °, na př. fwateh° ščepána Pass. 60, fwateh° Arnulfa 332.

2. Ale svědectví ona nestačí pro výklad, jenž by platil všeobecně. Spisovatel AlxV. měl napsati *ko-ho* a napsal *ko-h*, korektor Pass. našel napsáno fwateh a opravil to na *svatého*; ale tím není dokázáno, že spisovatel AlxV. a pisatel Pass. by byli chtěli, aby se jejich psané *-h* četlo *-ho*, není dokázáno, že by českých forem s *-h'* vůbec a nikde bylo nebývalo. Naproti tomu může se ukázati ku genitivu srbskochovatskému *tog svetog m. toga svetoga*, kde taktéž samohláska koncová jest odsuta, a na isto pak dokázána jest dialektická výsloynost *-h'* místo *-ho* pířem českomoravského kázání z r. 1471—1484, jenž píše: *tohto*

mešicza nebo *tochto* roku, okolo *tochto* domu (Archiv für slav. Philol. 1. 619).

VII. Jasně a temně ř.

Sykavé ř bylo v češtině staré dvojce, jasné a temné; poměr obou byl jako *z : s* a proto také písaři, kteří rozdíl tohoto šetřili, psali ř jasné spřežkou *rz*, ř pak temné spřežkou *rf*. Obšírnější výklad a důkaz té věci podal jsem v těchto Listech 1877, 239—243; zde pak dodávám, že mimo Žaltář Klimentinský a Zlomky Tábořské, kde dotčený rozdíl mezi *rz* a *rf* je pravidlem, stopy jeho nalézají se také v Listu v Nebe (Star. Skládání 3, 259—262) a v kodexu Pražské knihovny veřejné sign. 17. C. 15, psaném r. 1392 a obsahujícím Tomáše Štítného řeči nedělní a sváteční.

V Listě s Nebe: prřzyed mým otcem 260, prřzyed svými ljudmi t.; ještě vám prřzykazy 260, prřzygal 261(2), kam máte prřzygity, jáz prřzylahagy t., prřzyřla 262; do třetýeho nebe 262. K tomu buď dodáno, že spřežka *řz* v tomto rkp. znamená ř a že v sousedství souhlásky temné ř jenom dvakráte psáno *rz* m. řřz nebo *rf*: krzeřt 261, wckrzyřfen 261.

V řečech Štítného jest pravidlem *rz*; vedlé toho však vyskytuje se často také *řf* nebo *řz*, a to jen po souhlásce temné, nikdy po jasné, neboť ve skupení se souhláskou jinou jasnou znělo také ř jasné. Doklady: bratrřije milá 79^a, 81^b a j. bratrřije sv. Dominika 88^a, mezi farāři a mezi bratrřij sv. Dominika 87^b; — chytrře adv. 85^b; — na to patrře 96^b, na něž patrře Jeremiáš die 84^a, když opatrřij 96^b, opatrř se každý 70^a, opatrřete se 89^a; — jsem beze prře (bez odporu) 82^b, mnoho jest prře 87^b, viery jest zaprřel 89^a; — v bezprřemnee (= nesmírně) žádosti 243^b; — tuť bude pláč a skrřet zubóm 73^b; — jho, ještě s ním sprřahaa 99^a; — pod mū šřřechu 89^a; šřřezme se 79^a; — trřije krāli přřijeli 79^b; — farāři mohū trřijednjkom svū moc dāti 88^a; — wnytrř 74^a, 216^a, 223^b, 230^b, 231^a (2), wewnytrř 231^a, wnytrs 174^a (2), wnytrřř 61^b; — wnytrřnij radost 72^b, wnytrřnijem člověčství 73^a, wnytrřnij pomoc 77^b, wnytrřnije dāsni 91^a, strřeň wnytrřnij 94^b, strřeň wnytrřnijemu 94^b, wnytrřnij rozum 200^a, wnytrřnyeho svātku 200^b, wnytrřnijeho odpocinutie 200^b, okem wnytrřnijem 216^a, wnytrřnije oko 222^a. Písař kodexu štítnského zastihl tedy ještě bývalý hláskový rozdíl mezi jasným řz a temným řf, ale pravidlu hověl jen s části negativní, když spřežkou řf nikdy nepoznačil ř jasné; naproti tomu psal i temné ř větším dílem spřežkou řz, a povšimnutí hodno jest, že se v některých částech kodexu (na př. na listech 100 až 199) spřežky řf na dobro vystřihl.

VIII. řiti řdu.

Toto sloveso má ve slovanštině vůbec dva kmeny základní, *i-* a *id-*, na př. ve stb. inf. řiti kmen *i*, pak v praes. řidę aor. řids i řidoche a j. kmen základní *id-*. V češtině staré jest mimo

to ještě rozdíl další: za obecně slovanské *id-* je ve tvarech *praesentních jđ-* (nehledíc ku proměnám, které se tu dále děly), ve příslušných tvarech infinitivních *jíd-* aneb aspoň *jíd-*. V textech poněkud jen pečlivých proveden jest tento rozdíl s pravidelností vzornou, a liší se jím tvary, o kterých se dosud myslí, že jsou nerozeznatelný. Na př.:

Praes. jđu, jdeš...: *gdu k otci ČE. 51**), *kamkoli poyđu* nebo *co sději Hrad. 37**, *já nikdy nepoyđu za muž Kat. 20*, *ty gdes po něm Hrad. 32**, *nechaj ať gde k rádci svému Kat. 48*, *dvě olivě vyndeta z něho, tě vendeta až do království nebeského Dal. J. 7*, *tak pogdem tam Hrad. 73**, *když weydete Hrad. 75**, *všichni jenž gdete Hrad. 50^b*, *takéť tebe řeči doyđu i za žádnéhoť nepoyđu muže Kat. 50*, *ti jeho pravej ruky doyđu*, *s nímž u věčnú radost poyđu Kat. 114*, *atd. Odchylku znám jedinou, ty gydeff ke mně Mat. 38*; *k ní však dlužno připomenouti, že v Mat. i jinde se psává gi, gy za samo j a že i tu pravidla se šetří: ty gdeff ke mně, tamt. 38, 39 a j.*

Imperativ jdi...: *gdi k svatému Maximinu Pass. 342*, *gdyz přeč a pracuj Kat. 142*, *poydy nebeské radosti doydy Kat. 192*, *weydy v zbožie svého pána Hrad. 115^b*, *wyndi mistr tě zove Hrad. 31^b*, *poď na súd DalJ. 64*, *pojď tamt. Ff.*, *pojďvě předeň Alx. 150*, *gdietaz s svým bratrem Pass. 598*, *gdieta a povězta ČE. 3*, *gdiete a povězta ČE. 46*, *gdiete spěšně Pass. 84*, *na půsci gdiete Hrad 12^b*, *dyete Pass. 354*, *„dietel podte“ tě dvě slově Nová Rada 168*, *atd. Proti pravidlu jest impt.: vyniď z kraje svého Alx. Výbor 1. 142.*

Imperfektum jdiech...: *hvězda nad zemí gdieffe Hrad. 68**, *(Anna) z chrámu řiedko ven dieffe Hrad. 70^b*, *hospodin gdieffe s nima ČE. 46*, *Alexandr gdijeffe ven z města Alxp. 5*, *když cestú spolu gdiefta Hrad. 126^b*, *dva z učedlníkův gdiefta v hrádek ČE. 46*, *gdiechu na jutřní všě bratřie Hrad. 26**, *provazy okolo hřidelóv gdyechu Kat. 156*, *Čechové za Polany nejdiechu DalJ. 36*, *Alexandr gdieffe z města ven Alxp. 5*, *atd. Odchylka jediná, kterou znám, jest opět v Mat.: gdiechuu po něm zástupové 56*, *vedlé gdiechuu ku pokřtení tamt. 31*; *viz připomínku při praes.*

Aorist slabý jidech, silný jíd; *pro délku svědčí některé příklady doleji položené a některé analogie*; *kdyby se však zdála přece pochybnou, nepochybný jest tu kmen se samohláskou i, ať dlouhý jíd- nebo krátký jíd-. Prizedgid praeveni ŽGloss. 245*, *prizedgid v čas zralý ŽWittb. 118*, *svatý Prokop gide do jěskyně Hrad. 12**, *sv. Prokop gyde do věčného dvoru tamt. 22.*, *Vitoš*

*) Význam skratkúv v. v Listech fil. 1878, 189–190; *k oněm dávám: NR. = Nová Rada (1876)*, *Troj. = historie Trojanská (z vyd. 1488)*, *Alxp. = povídka o Alexandru Vel. (z vyd. 1513).*

gide do uherského krajě tamt. 25^a, Katherina do komňaty gide v níž se utěže Kat. 16, (ciesař) káza pannu schovati i gyde chtě obědvati Kat. 80, Kostus jejie otec snyde a to královstvo przygide k nie Kat. 8, tehdy jej na mysl wzynde, ež do svej komňaty wnyde Kat. 40, nad ní hlas ot nebe lnyde, jenžto přerozkošně wnyde v jejie sluch Kat. 190, Alexandr gide mimo to miesto ... i podivil se Alxp. 7, když do krčmy gidešta Hrad. 124^b, (Porfyrus s králová) vzemše otpuštění i gidešta opět zase Kat. 146, Paris a Deifebus otgidešta Troj. 55^b, tu v umění prospěvě jednomu čarodějníknu se přikázachom, a když ho falešného seznachom, pryč od něho gidō Pass. 291, zpodgidechu ji hrozné túhy Kat. 38, oni gidechu za ním Mat. 53, ten celý den gidechu (Josef a Maria); pak již na nocležě jsouce a dietěte nevidouce velmi se smůtista oba, vzhľadasta jeho (Ježíše) žalostí ... a když jeho nenadgidu, velmi ráno zase gidu opět do Jeruzalemě; a když již tam przygideta, hned u boží chrám wnydeta, tu j'ho střed mistrův uzřěsta Hrad. 71^b (przygideta a wnydeta nepochybné a vzácné příklady aoristu silného v duale), kdy przygideta (totiž Thelefus a Achyles), nalezneta jej (krále Tentram), an na loži leží Troj. 98^a (v Troj. často střídá se tvar minulý se přítomným, a tak i zde aor. przygideta s praes. nalezneta), židie k sv. Jakubu gidu ... tu jim sv. Jakub počě doličovati Pass. 352, a když do Říma wnydu, chtiechu tělo svatého Štěpána v tom kostele položit Pass. 403, když lidie wynidu, sv. Lucie vzdřiemala Pass. 35, když se k městu Meci přiblížichu, veškeren lid proti nim wynidu Pass. 332, (rádcě) brzo se sebrachu, gydu před ciesaře Kat. 80, atd. Doklady pro dělku: když (panny) gijdechu kupovat, ženich přišel Štit. ř. 231^b, (panny) wgijdechu na swatbu tamt. 230^a, 231^b, když (panny) gijdv kupovat, ženit przygijde tamt. 230^a, potom przygijdu druhé panny 230^a. Odchyly znám dvě v Kat.: když jej (Kateřiny) ciesař zazřě okem | ana tak veselým krokem | přede ň gde i tak čile | jakoby ... na str. 148, a tu jim na hrad ukázachu | tamž i gdu podlé rady | ... str. 12; v obou případech jest to chyba opisovatelova, jakož svědčí verš, který jest následkem toho necelý; Erben chybu první dobře opravil, *jide* m. gde, na místě pak druhém má konjekturu, ve které chybně *jdú* ostalo: tamž i jdú ptat podlé rady.

Přechodník přítomný *jdá* ...: syn boží gda k niej Kat. 60, sám ot nich oteyda Hrad. 79^b, wenda v tu zahradu Hrad. 79^b, Maria gduczy t. 71^a, weyducze rcětez t. 75^b, atd.

Složené *přijiti* souhlasně s tímto pravidlem mívá ve tvarech praesentních *přijid-*, a ve příslušných tvarech infinitivních *přijid-*. Na př. praes. przigide hodina ČE. 51, aor. Kostus jejie otec snide a to královstvo przygide k nie Kat. 8, když ta pověst před krále przigide Troj. 6^a przygidešta k hrobu ČE. 49, když tam przygideta ... tu j'ho střed mistrův uzřěsta Hrad. 71^b, przigidu k hrobu

i praviechu ŒE. 46, oni przygidechu a uzřechu ostrowida Alxp. 109 atd. Avřak mnohdy splývá předložka se kmenem a bývá v obojích tvarech *přid-* (v imperativu se skráceným i), místo *přijd-* i místo *přijid-*. Na př. praea. že przide ten den Hrad. 89^a, z toho nepokoj przyde, že boh nenechá bez pomaty zlého Štít. uč. 72^b, impt. přid Bibli Kral. 20^b, aor. a když dlúho lesem gyde, k velikému hvozdu przide DalC. 2, když przide velký čtvrtěk, když bieše . . Hrad. 75^b, když przide ta chvíle, vztáza jie . . Hrad. 101^b, a když by večer, przidu s ním apostoli Hrad. 76^a, a jakž mistři předeň przydu, také milosti progidu mysl toho zlého, že . . vsta i da jim vítanie Kat. 84, part. at przida u mój pokojk vende Pass. 342, svódnice prziducz Hrad. 101^a, prziducz sami k sobě Štít. uč. 73^b aj. Tak bývá stažen také infinitiv, *příti* m. *přijíti*, na př. móż k tomu przyty Štít. uč. 72^a, aby ráčil k tobě příti, přijda k tobě s tobá býti Hrad. Starob. Sklád. 2. 44, bychom mohli tudiež přieti (m. příti) kdež jest ona tamt. 43.

IX. *lhati*, *lzu* a *lhu*.

Obecně neslyší se jinak, než praes. sing. 1. *lzu*, pl. 3. *lžou*. Naproti tomu jazyk spisovný oblíbil si praes. *lhu*, *lhou*, part. praes. *lha*, *lhouc*, *lhouce*, a následuje v tom autority českých mluvnic a slovníkův, které tak psáti učí a velí.

Tvary obecné *lzu*, *lžou* a takéž part. *lže*, *lžíc*, *lžice* jsou však správný i podlé obdób slovanských, stb. *lęati*, *lęą* atd., i podlé pravidla staročeského, jež jest patrné v následujících příkladech: praes. sing. 1. *lzu* přehlas. *lži*: ač Davidovi felzu ŽGloss. žalm 88, ač felziu ŽKlim. tamt., ač felzy ŽWittb. tamt., si David mentiar; — praes. plur. 3. *lžú* přehl. *lži*: felziu tobě nepřítelě tvoji ŽKlim. žalm 65, wzelzy tobě nepřítelě tvoji ŽWittb. tamt., mentientur; (kostečníci) vždy *lži* a přísahají Hrad. Výb. 1. 259, i wzelzy kakés řeči Štít. uč. 8^a, (na trhu) mnozí *lży*, křivě se věrují Štít. uč. 112^a, ústa která *lži* Štít. Rozbor stč. lit. 145, druzí . . *lžit* nerozumné Ras. Jg., Saracenové *lži* o něm Martin. Jg.; — part. praes. act. *lžž*, *lžúc* přehl. *lžíc*: řkúc a lzijez na tě Štít. uč. 45^b, když lidé zlé dějí proti nám *lžíc* Štít. Rozb. 145 (tam vytknuto výslovně, že toto part. *lžíc* a nahoře uvedené 3. pl. *lži* jsou tvary „nepravidelné“). — Ostatně svědčí pro správnost forem *lzu* atd. (V. 2) také imperativ *lži*, *lžete*; ke *lhu* atd. (V. 3) byl by imperativ *lži*, *lžete*, novočesky *lžete*.

V češtině staré není mi povědom doklad pro tvary *lhu*, *lhu*, *lha*, *lhuć* (dle V. 3), doklady pak ve slovníku Jungmanně uvedené nepřesahují stol. XVI. Jsou to bezpochyby tvary p. rodu pozdějšího a vyvinuly se chýbnou analogií: sloves, která v řechodníku, 1. os. jedn. a 3. množ. přít. času mají souhlásku bu lelnou a v ostatních osobách praes. střídnou sykavku měkkou, je značná síla, mohu, mohú, moha — mőžeš . . ., střehu, střeha — střežeš . . ., peku, peka — pečeš . . .; ku střežeš, střeže . . .

může, může... náleží moku, moku, moka, moku, střehu, střeha, střeha, střeha, a podle toho přidělali spisovatelé ku lže, lže... aktéž lhu, lha atd., zajisté jsouce v domnění, že jsou to tvary týmže právem náležíté, jako střehu, střeha atd. Totéž stalo se i jinde: rus. lže, lžet... a lgu, lgut, pol. lge vedle lže.

Úvahy a zprávy.

Proměn P. Ovidia Nasona kniha první. Přeložil prof. Jan Červenka. Program c. k. gymnasia v Hradci Králové. 1878.

Překlad tento vyniká uhlazeností, plynností i správností, tak že jenom málo poznámek nám tu učiniti třeba. Někteřá slova nahrazena býti mohla vhodnějšími. Nepěkná jsou na př. slova: v 8. halda (moles) 17 forma (nulli sua forma manebat), 59 foukati (místo váti), 179 velý (magnus), 173 láje (plebs o nižších božstvech), 179 kšice (caesaries), 321 výročnice (oraculum), 506 prholiti (trepidare), 512 milíš se (= líbí se) 58, 365 a j. nýčko (= nyní). Nesprávné jsou tvary tyto: 86 obličej, 147 záš (= záští), 690 nonakrinský (= nonakrijský), 188 přísahám, 674 sundal (= šnal); nepěkné jest vsuté e ve slovech „se jakéhokoli“ (v. 451), tvrdé v 641 „v zděšení“ a j.

Překlad jest věrný. Věrněji mohl přeložen býti v. 498. quid si comantur (capilli)? „což kdyby dal zkadeřit je“? (místo: což kdyby si je urovnala?).

Verš jest přesný; chváliti jest, že p. překladatel přidržel se prosodických pravidel Sušilových jazyku našemu nejvhodnějších. Někde ovšem v té příčině shledáváme jakousi nedůslednost. Ř a ě činí dle tohoto směru a to právem vždy posici, což v tomto překladě někdy jest zanedbáno. Srv. v. 37. sěvřené v. 52. země 578. něvědouce, 611 přoměnil 424. rozěhřálo. Že p. překladatel slovo „umění“ k. př. ve v. 363. měří anapaesticky lze omluviti, poněvadž nelze ho jinak užiti v metru daktylském.

Nesprávné caesury nebo diaerese jsou ve verších 257, 342 „veškery | pak vlny, | od nichž, | jest uslyšán hned i skrotly“ a 389. Často naskytne se v tomto překladě zakončení šestiměru bezvýznamným slovem jednoslabičným, což nepěkné jest. Srv. v. 15. „obojím byl.“ 32, 205, 208, 210, 266, 307, 310, 377, 379, 384, 391, 392, 394, 433. 490, 547, 588. Verše takové obzvlášť nelibost působí, následují-li, jak někdy bývá v tomto překladě, bezprostředně za sebou.

J. Král.

Cvičebná kniha ku překládání z jazyka českého na jazyk latinský. Pro třídu sedmou a osmou gymnasiijní spořádal Jos. Riss, c. k. professor při gymnasiu Jičínském. V Praze 1878. Cena 80 kr.

Kniha tato vyhovuje měrou velikou účelu svému. Cvičivo, jež obsahuje, jest nejen hojné,*) nýbrž i téměř vesměs poučné a co hlavní věc, ku překládání v těchto dvou třídách velice působivé. Články rázu ethického**) střídají se s kusy, jež ku římským dějinám nebo starožitnostem, ku řecké a římské literární historii***), mythologii a p. se vztahují, tak že kniha tato i čítankou jest zvláště gymnasiijní mládeži velmi prospěšnou. Převádění pak cvičiva na jazyk latinský nevymáhá až na některé výjimky větších vědomostí v jazyku tom, než kterých u většiny žáků oněch dvou ročníků obyčejně shledáváme. Páni skladatelé, vedení jsoouce zajiště nemalými svými zkušenostmi učitelskými, šli docela rozumně cestou střední, neukládajce žákům ani věci snadnějších, než které obsahovala na př. kniha Frantova ve třídě páté a šesté, ani zase tak nesnadných, že by s ně naprosto síly oněch nebyly. Všim právem můžeme nazvati výbor cvičiva ve knize obsaženého zdařilým.

Ale jedné vady jeho nelze nepozorovati. Některé články totiž nejsou než doslovným překladem ze spisovatelů latinských a to žákům nikterak odlehlých, jako ze Sallustia, Cicerona, Caesara, Livia a j. Není pochyby, že příčiny poskytnou učiteli ku mnohým nepříjemnostem, podaří-li se žáku — a jak zkušenost učí, zajiště může se to podařiti — příslušné místo v klasiku si vyhledati. Lépe byli by pp. spisovatelé učinili, kdyby byli ona cvičení co nejvolněji dle latinského vzoru vzdělali. Práce jejich by byla ovšem obtížnější bývala, ale také zasloužitější; neboť možnost opsati překlad z klassika byla by žáku odňata. Doufejme, že žádoucí změna v této příčině stane se ve vydání druhém!

Překlad nemálo usnadněn jest poznámkami ku jednotlivým cvičením pod textem připojenými. Povahou jsou tyto jednak lexikální, jednak i grammatické, stilistické a synonymické.

*) Jestli ho tolik, že jím po dvě i tři léta v obou ročnících vystačiti lze.

**) Zvláště pěkné jsou v té příčině články: 84. a 85. o poznání sebe, 86. a 87. užitečnost věd, 90—94. Herakles na rozcestí, 127—129. o pravé cestě ku chvále a slávě.

***) Zajiště velmi vhodným nazvati třeba obě úvahy o životě a spisech básníků Vergilia (srv. čl. 130—135) a Horatia (čl. 136—142.); též články týkající se Cicerona jsou zcela případny. Kdyby při vydáních příštích na rozmnožení cvičiva pomýšleno bylo, radil bych, aby toto stalo se podobnými pojednáními o řeckých spisovatelích v sedmé a osmé třídě čítaných, tedy pojednáními o Demosthenovi, Platonovi a Sofokleovi. O Homerovi mají žáci pěkné pojednání Niederkorn v Kosinově a Bartošově „Malé Slovesnosti.“

Co se lexikálních tkne, jest jich proto značný počet přičiněn, poněvadž zcela správně předpokládáno bylo, že žáci po většině nemívají při ruce tak vydatné pomůcky, jakou jest na př. českolatinský slovník Fr. Ot. Novotného. Avšak chváliti zajisté nelze, je-li překlad významů a obrátů poznamenáván, jež žákům sedmé aneb osmé třídy známy býti musí. Vadu tu na místě nejednom nalézáme, jako zejména v těchto příkladech: str. 56 „poslán tribun vojenský (tribunus militum), . . . aby do Sicilie se přepravil (traicere)“; str. 128. „aby o tom poselstvím (legatio) zpraven byl (certior fio)“; str. 107. „propuštěnec (libertinus)“; str. 111. „tam trávil (degere) básník většinu léta“; ib. „Maecenas totiž (enim) dal mu darem statek“; ib. „zcela (totus) oddává se studiím“; str. 44. „načež lid se rozešel (discedere)“; str. 30. „nechtěl jsem se polem setkati (configere), aby všechno docela neporušeno (integer) bylo na mír“; str. 31. „na pochod se davše (proficisci), na Svaté Hoře tábor položili (locare)“; str. 37. „jichžto hlavou (princeps) byl Menippus“ a str. 43. „Lepidus hlavou (princeps) obce se stal“; str. 42. „uhodnet, čeho každému (quisque) potřebí jest“; str. 106. „ano i (atque adeo)“ a m. j. Věru, velmi chatrným výsledkem by bylo, kdyby žák, jenž po sedm aneb docela osm let tolik hodin do téhodne jazyku latinskému se učí, výrazů a obrátů tuto poznamenaných vskutku správně přeložiti neuměl!

Podobně věc se má s některými poznámkami grammatickými a synonymickými. Abych několik ukázek uvedl, vykládá se na str. 108. známé pravidlo o asyndetu a polysyndetu, na str. 52. vytýká se rozdíl významů slov mors, nex, supplicium, interitus, na str. 82. připomíná se ku větě: „pohnouti se dal,“ že slovo dáti jest slovesem fraseologickým a že se tudy nepřeloží, na str. 44. v závorce poznamenáno, že ve větě „jemuž odevzdání byli na utracení“ výraz „na utracení“ přeloží se nominativem gerundiva, na str. 44. upozorněno, že „má potrestati“ ve větě „na váhách byl, zdali sám má smrti potrestati spiklence či zákona se držeti“ pouhým konjunktivem*) se vytkne a p.

Dále, tuším, dobře by bylo, kdyby poznámky jednající o věcech zcela příbuzných v jedno sloučeny byly; tak na př. poznámky na str. 67. a str. 102. o slově „uvozovati“ neb na str. 18. a str. 49. o významě slova labor, neb na str. 7. a str. 105. o pádech nemo a j.

*) Na str. 72. ve větě „jsa na rozpacích, na kterou cestu se má obrátiti“ máme též případ, avšak poznámky oné, jež i na str. 49. k podobné větě připojena jest, tam neshledáváme. Tedy co se u žáka na jednom místě nepředpokládá, na druhém se předpokládá! Omluva, že již z předchozích cvičení žák věci té se naučiti mohl, zde neplatí. Neboť učitel předce cvičení za cvičením se žáky probíráti nebude!

Leckdy položena poznámka na místo nevhodné; na př. 112. „Horatius zrazuje jím synu Pisonovu skládání básní a dramatických (nikoliv dramaticus, nýbrž scenicus)“; str. 16. „básníci dramatští... kusy své... psali za tím účelem...“ bez této poznámky!

V poznámkách nacházíme tu a tam označeny latinské tvary některých jmen. Proti tomu bych ničeho nenamítal, kdyby se to dělalo po nějaké zásadě. Jsou-li poznamenána jména „Thurii, arum“ (str. 26.), „Propylaea, orum“ (str. 27.), „Esquiliae, arum“ (str. 80.) a j., proč podotčeno není, jak se přeloží „Stratonicijský, Pamfytan“ (str. 37.), „Bastarnové“ (str. 119.) a p.? Snad že to slova známější? Myslím, že jest tomu právě naopak! Ta tak se to má s označováním koncovky genetivně. U slov „Thurii, Propylaea, Esquiliae a j.“ jest tato, jakkoliv jest na ně označena, avšak u jmen „Alcmaeonis“ (str. 22.), „Eleates“ (str. 23.), „Scopas“ (str. 62.) jest zajisté méně patrna a předce poznamenána není!

Většinou však uznati sluší — a referent rád a ochotně to uznává — že jsou poznámky zcela vhodně umístěny a co hlavní věci i obsahem správné. Zakládají se na knihách chvalné literatury (jako zvláště na Naegelsbachově stilistice, Doederleinově schultzově synonymice, Krebsově Antibarbaru, Vojáčkově Rukověti jazyka latinského, mluvnici Kořínkové a j.*) i vedou žáka k tomu, aby mluvil takové, jakou nacházíme u nejlepších spisovatelů zlaté doby, zvláště u Cicerona. Než některé z nich činí předce výtku od pravidla tohoto, obsahující věci vlastní spisovatelům, jejichž následovati ani žák vyšších tříd neradno. O těch hodlám se zmíniti.

Str. 9. „vyzval ho, aby se posadil (vyzvatí kromě obvyklého i iubere také facere s infinitivem).“ Avšak nejen spisovatelé zlaté, nýbrž i spisovatelé stříbrné doby zdržují se v té smyslem: „učiniti, působiti, aby (že)“, pouze v té příčině po „facere“ ut s konjunktivem; teprve v pozdější (snad působením řečtiny**) vazba ona přišla do oběhu. Příklady její za doby klassické jsou nad míru řídky. Někdy ani facere s ut bych neužil ve větě dotčené!

Str. 17. „neb vůbec prý s větší dychtivostí se vyhledává něco za peníze se zjednává, nežli to, co nic nestojí“: ku

*) Před krátkou dobou vyšla u Teubnera v Lipsku „Lateinische Grammatik für die oberen Gymnasialklassen von Dr. Carl Meissner“; knihy té mohlo by při budoucím vydání naší knihy ne na jednom místě s prospěchem užito býti.

**) Srvn. Hom. Od. 23. 358. *θεοὶ σε πολεῖσθαι ἐκέλευον ἐς οἶκον*, Xen. Theait. 149. *ποιῶν τοὺς ἀνθρώπους ἀπορεῖν*, Xen. Kyr. 1. 6. 18. *εἰς ἀνείσθαι ἑαυτά*. U Cicerona znamená facere s akk. c. inf. předpokládati že . . . „jako: fac animos interire ut corpus deo, hynou jako tělo . . .“

slovu nic jest poznamenáno: „nihil; genetiv nihili, zvl. s esse, mívá význam: ničemný; homo nihili.“ Připomíná, že ani nihil constare, jehož by tu šak užil, Cicero užívá; kladěť smyslem tímto „gratis stare“; srvn. Kap. Antib. s. vv. nihil a constare, Haacke, lateinische Stilistik² §. 67.

Str. 18. „Gorgias Leontinský, který rovněž za století učil: „et ipse“ připojuje druhý podmět (předmět) k témtéž roku.“ Myslím, že není hrubě příčiny doporučení tohoto ipse (shodného s řeckým καὶ αὐτός) žákům k napodobení Caesar a Sallustius ho neznají, u Cicerona pak velmi zřídka (de inv. 2. 2. 7., p. Caec. 20. 58., ad Att. 8. 7.) se vyskytuje. Teprve po Liviovi, u něhož je nacházíme ve knihách zachovaných na více než 100 místech, vešlo v obvyčej. Za zlaté doby kladl zhrusta oním smyslem item, ipse quoque, ipse etiam; v. Zumpt §. 698. a Mor. Müllera pozn. k Liv. praef. §. 3.

Str. 24. „Obec k radě Perikleově na pěstování věd, umění peníze vynakládala (sumptum impendere alii rei).“ Ale str. 8. „peníze... za vše to platíte (impendere aliquid),“ kteráž vazba jest přesnější.

Str. 25. „tragoedii Sofokles k dokonalosti přivádí (consummare).“ Consummare smyslem tím teprve u Římanů se vyskytuje, před ním užíváno tak vedle perficere a absumere buď ad summum neb ad summam perfectionem perducere, jež s českým oním úslovím se srovnává.

Str. 28. „nikdo starého věku znalý se neodvážil (sustinere, konj. perf.) tvrditi“ a str. 70. „nám nelze (non sustinere) štekovati jich pilnosti a vytrvalosti.“ Sustinere s infinitivem vyskytuje se sice dosti často (zvláště v záporných větách) v obou těchto významech, ale teprve v latině slovesu brně; ani v době archaické, ani ve zlaté ho tímto smyslem nenacházíme až na jediný příklad u Cicerona (Verr. II., 1. 1. kde s akkusativem c. inf. perf. spojeno jest: „sustinebunt tales viri se tot senatoribus — non credidisse?“ Z básní užil po sustinere pouhého infinitivu prvý Ovid. Fast. 4. 1. nec iam suspendere fletum sustinet; z prosaistů Velleius 86. 2. deprecari non sustinerent. Měrou značnou u Římanů ho tak již Curtius. Myslím, že bychom snadno bez něho obešli, kladouce za ně smyslem prvním souznačné „audere, ani inducere (Livius in animum inducere),“ druhým pak „perducere“ s infinitivem.

Str. 30. „o sprostředkování míra jednali, při čemž slouží pečovati o život všeho mužstva svého se domnívali“ slově „při čemž“ poznamenáno: „quae res; po předložce není obvyčejem v jazyku latinském klásti střední slovo s významem substantivním“. Lichost tohoto pravidla na jevě.

Str. 34. „ode mládí byl jsem vám na očích (in ore agere) romé i v úřadech“^{*)}; str. 45. „Římané rádi sice veselili se (ago)“ a str. 47. „žijí přec jen svorně mezi sebou (consane agunt)“. Agere s adjektivem smyslem vivere verbem neb esse s adjektivem (na př. felix ago = felix, bene vivo, felix sum) přejal Sallustius z latiny archaické; citus jej v tom, jakož i ve mnohých jiných věcech, napodobil. I Caesar té vazby nenžívají; snad ani my bychom neměli k tomu schvalovati.

Str. 41. „jim nelíbila se řeč vidami okrášlená a vazba řetěvická (oratio continuata rhythmicè cadens). Cicero rhythmus, rhythmicus, rhythmicè atd. neužívá, jak ovšem také ve spisech řečnických příležitosti k tomu měl zajisté; nahrazujeť je slovy „numerus“, „numerosus“, „numerosè“ a p.

Str. 43. „vůdci tomuto povedlo se (prosperè cedere) iko odstrašiti žalobníky své od úmyslné žaloby, ale i pro (obtinere consulatū) zvolení své za konsula“ a str. 51. „povedlo se (haud quidem cedere, provenire) Seneca mravně již zkaženého hochu zásadám svým nakloniti.“ Dle položíž žák po cedere a provenire buď infinitiv neb též ut s konjunktivem. Ale u kterého spisovatele najdeme též vazby té? V této příčině užíváno contingit s ut aneb její a méně správně) s infinitivem; leckdy naše „povedlo se podařilo se“ s inf. není než slovem fraseologickým a pak nepřekládá.

Str. 44. „fraška, jež méně bavila svým žertovným a niněrkám (nugarius) obsahem“: slova nugarius ani ve slovníku etymologickém nenalezneš; Forcellini toliko jedno místo z Varrona na něj uvádí, avšak i to jest pochybné, neboť někteří tam čtou gatorius.

Str. 50. „projevuje smýšlení starořímské (imitationem veterum Romanorum praeferre)“. Častěji jest za klassické doby významem „prae se ferre“, kteréž úsloví poznamenáno str. 9. 76. 113.

Str. 56. „když tedy na válce zůstáno (bellum consentire, consensere) bylo“: úsloví bellum consentire (srv. řecké *συμμάχεσθαι*) jest livianismus (srv. Liv. 1. 32. 12; 8. 6. 8.), Cicero zde po consentire akkusativu substantiva, nýbrž jen substantiv středního rodu pronomina (de fin. 5. 35. id consensum). Přestaňme tedy na obratu bellum decernere.

Str. 63. „přesvědčen jsa, že si získal veliké zásluhy (optime meruisse) o veškeré občanstvo“ a str. 91. „zjednávaní si zásluh (merere de aliquo) o pokolení lidské.“ V úslovích „bene,

^{*)} Věta ta jest, jakož i celá řeč C. Aurelia Cotty, z níž onano je přeloženo ze Sallustia. Všechna tři evičení, jež řeč tuto obsahují, jsou ku převodu na latinu po soudu ref. méně vhodná.

optime, male, ita mereri" byla, jak pozorováno jest, trpná formou zvykem; Neue, lat. Formenl.² II. str. 298. uvádí pouze jeden příklad z Cicérona, kde v této příčině činná forma se vyskytuje; totiž: ad Att. 10. 4. 5. me de republica meruisse optime; z ostatních spisovatelů dva: Verg. Aen. 4. 317. si bene quidem te merui a Ovid. Met. 7. 853: si quid merui de te bene. Můžeme tudíž býti v pochybnosti, činné-li formy či trpné v takových případech užívati máme. Dále podotýkám o merere toto: Znamenalo-li „hoden býti, zasluhovati,“ užívalo se bez rozdílu form činné i trpné; pak-li značilo „dobývati si, vydělávati si, nabývati, získati (erwerben)“ byla činná forma pravidlem a trpná výjimkou, jako Cic. Cael. 5. 11.; srv. častou vazbu „stipendium merere“; (Neue m. u. str. 299. n.).

Str. 69. „očekávání veškerého ostatního života na vydání věku mladického závisí“ (pendere ab aliqua re): Kreslím s. v. pendere má v přeneseném smyslu předložku ex při pendere za správnější.

Str. 78. „Latinský nemá s dostatek verbálních substantiv na io, opisuje česká slovesná subst. na ní tvary slovesnými zvláště partic. perf. pass. a partic. fut. aneb celými větami.“ Myslím, že zhusta ne tak z nedostatku podstatných jmen slovesných, jako ze snahy po mluvě konkrétní v naší Latinské naše podstatná jména slovesná na ní dotčené vazbami slovesnými; srvn. Draeger, hist. Synt. II. § 575.

Str. 82. „čekati dychtivě na něco = imminere alicui“ správnější jest in aliquid; srv. Haacke m. u. str. 175.

Str. 89. „kdykoli pak může výtečné, jichž ondy obec tím velické množství splodila (proferre), pozoruji . . .“ Podotýkám, že ve zlaté době smyslem „sploditi“ kladeno obyčejně jednotuché ferre, srv. Cic. legg. 2. 27. terra fert fruges; B. 12. haec actas oratorem perfectum tulit. Meissner (lat. Phraseologie str. 1.) nedopouští žákům užívati tímto smyslem proferre místo ferre; srvn. též Berger lat. Stil. § 5.

Str. 91. „poslali poslance žádat na senatu, aby se jim pokuta odpustila aneb aspoň něco z ní slevilo (diminuere)“ str. 146. (ve slovníčku) „sleviti diminuere.“ Ale v tomto významu „diminuere“ zde obstáti nemůže; neboť znamená „v mačkaty rozdělit, rozdrobiti, rozbiti.“ „Zmenšiti, snížit, sleviti“ znamenají druhá dvě komposita, totiž „deminuere“ (srvn. Cic. Verr. 3. 55. 127. vectigalia deminuta, ib. ad Qu. fr. 1. 2. 3. de bonis deminui, Suet. Aug. 41. faenore deminuto; aneb „imminuere,“ jak dobře na str. 115.: „poplatek značně snížen (stipendium imminuere).“

Str. 96. „oni (rozuměj: filosofové) obírají se (occupant) in aliqua re“ pravidly všeobecnými a nejobsáhlejšími“ a str. 106. „právě v tu dobu, když Vergilius skládáním těchto básní se zaměstnával (versari in re aliqua; zaměstnávati) býti něčím tak

„jiné práci nezbyvá času, vyjadřuje se: occupatum esse (aliqua re).“ Připomínám, že Cicero ve smyslu „zaměstnávati se něčím“ užívá vazby occupatum esse (nikoliv occupari) in aliqua re, Livius pak occupatum esse aliqua re (bez in); srvn. Krebs s. v. Haacke m. u. str. 151.

Str. 104. „neb za válek občanských hluboce kleslo (neglectum iacere) rolnictví v Italii“: české „ladem ležeti“ srovnávalo by se s oním úslovím latinským více. Vedle neglectum iacere“ vyhovovalo by tu úplně i samotné „iacere.“ Též tam: „extremam n. summam manum imponere alicui rei neb in aliqua re“; vazbu „in aliqua re“ bych vypustil.

Str. 109. „Horatius navrátil se (redux fieri; ovšem lépe: reducem fieri, o čemž více níže) o stateček otcovský připravena ne viděl.“ Úsloví „reducem fieri“ jest teprve u pozdějších spisovatelů a i u těch poměrně zřídka užíváno. Proč by zde nevyhovělo obyčejné „reverti“? Str. 109. „že chtěl (Horatius) rozeznávati křivé od rovného (curvo dignoscere rectum): slušelo ku slovům: „rozeznávati křivé od rovného“ přidati znamení uvozovací, aby se naznačilo, že slova „curvo dignoscere rectum“ nejsou pouze slova básníková, nýbrž i básnická.

Tamtéž: „z počátku zaměstnával se nad jiné (magnam operam dare) spisováním satir i iambů“: Meissner m. u. str. 43. dí: „operam (studiose, enixe, sedulo, maxime) dare, ut... sich (grosse, nicht magnam!) Mühe geben, um zu...“ a Krebs s. v. opera: „operam dare“ wird gewöhnlich als ein Wort behandelt, und darum mit ihm meistens nur Adverb., nicht Adject. verbunden, wie studioso, enixe, diligenter, sedulo, maxime, omnino.“ Ovšem vyskytá se v tomto úsloví adjektivum, jako: Cic. ad Att. 5. 3. 3. egregiam operam dare, ale řídčeji. Slušelo tudy zajisté, aby i o onom určení adverbialném na tomto místě byla aspoň zmínka se stala.

Str. 111. „dostalo se mu nad míru prospěšné (saluber) rázné“ a str. 127. „když by se vám to líbilo podle zdravé (salubris) rady“: podle toho jest v mužském rodě po prvé lepší „saluber“ a po druhé „salubris“! Jsou sice oba tvary správné, ale „salubris“ jest častější; srvn. Neue, II. str. 9. n.

Str. 114. „jehož velebnost vše ostatní zastiňovati měla (praeumbrare, officere)“: doklad slova „praeumbrare“ nacházíme teprve u Tacita, ann. 14. 47. „praeumbrante imperatoris fastigio.“ Myslím, abychom na officere přestali.

Str. 117. „když již u věku pokročilém (aetate provecta) byl“: Meissner m. u. str. 21. zavrhuje tuto vazbu, poznamenávác: „aetate provectum esse (nicht aetate provecta!) im vorgerückten Alter stehen.“

Str. 118. „konsul sám se nestyděl zrušiti víru danou podléším se Koronejským (Coronensis).“ Náleželo v závorku

poležiti tvar „Coronaei, orum,“ jehož Livius stále za substantivum užívá; srvn. 42. 46.: Coronaei et Haliartii favore quodam insito in reges legatos in Macedoniam miserunt; 42. 63. et quamquam nec habebant externa auxilia obsessi praeter Coronaeorum iuniores; 42. 67. Thebani, vexantibus eos Coronaei, in Boeotiam arcessebant. . . . Doklad tvaru „Coronensis“ znám jen jeden, totiž Liv. 36. 20. 3. indignum esse in unum agrum Coronensem saevire, kde tvar Coroneusis však adjektivem jest.

Str. 119. „jak se znalci vojenskvi (peritus rerum militarium) ukázalo“: singular rei militaris byl by lepší.

Str. 120. „nedlouho na to vzdal se na milost a nemilost král Perseus (se victori permittere)“: dle Meissnera m. u. str. 161. jest úsloví „se in potestatem victoris permittere“ správnější.

Str. 121. „umínala si jíti po domech (ineo singulas domus)“: domos jest tvar užívanější; srv. Neue, I. str. 520.

Str. 122. „jdi ke všem všudy“: k tomu poznamenáno: „= odejdi k zlému kříži.“ Dle toho však přeloží žák „i neb abi ad malam crucem“ místo „in malam crucem.“ Proto nutno poznamenati buď „odejdi ku (in) zlému kříži“ neb „odejdi na zlý kříž.“

Str. 127. „i také veliké má velmi předání (praecipuo commodo praevaléo), kdož se ve své hospodě neb vlasti mezi přátely a příbuznými svými brání.“ Slova praevalere u žádného spisovatele před Liviem nečteme; tento toliko adjektiva praevalens užívá, verbum vyskytá se teprve ve stříbrné latině. Za doby dřívější tím smyslem kladeno „praestare, praecedere, excellere, plus valere“ a p.

Str. 74. impar esse, str. 99. auctor esse, str. 109. reduci fieri a j.: ale jak ospravedlníme nominativ tento? Proč nepoložen tu akkusativ, jako: str. 5. spectatorem esse, str. 14. inferiorem esse, str. 100. securum esse, diversum esse, str. 118. irritum fieri a j.?

Na místech následujících myslím, že by tyto poznámky nebyly zbytečné. Str. 13. adamare: ve přesné prostomluvě užívá se slova toho jen v perfektě a v časech od něho odvedených; str. 32. „bohům podzemským a Zemi“: slovo „Země“ přeloží se výrazem „Tellus, uris,“ ne „Terra“; str. 36. „kterou cestou a kterých studií a nauk uživ stal se (evadere) Cicero řečníkem“; srvn. Berger, lat. Stil. § 5.: „evadere werden“ immer mit dem Nebenbegriffe des mühevollen, angestrengten Strebens. Nicht schlechtweg für fieri! Str. 99. phrasis má lépe v genetivě plur. phrasium než phraseon, srvn. Krebs, Antib. s. v. Str. 100. „nenít výtečná učinnost v kterémkolivěk odboru věci tak nepatrnou aneb malou“: ne quicumque! Srvn. Krebs, s. v. quicumque. Str. 124. „pomysli sobě

(effingere animo), veče ona, tisíc vláček skrze osm dní hladem zhubených a máš (uvidíš) živý obraz.“ Nesprávné by bylo „effinge tibi animo“ ... Meissner, m. u. str. 47. „anime, cogitatione fingere (auch bloss fingere, aber ohne sibi!) = sich eine Vorstellung von etwas machen.“ Co se týče spojky a před máš, proč není ukázáno ku str. 101. (pozn. 25.)?

Str. 105. a str. 7. k poznámce o pádech nemo neškodilo by dodati tento poučný příklad z Cic. p. Muren. 40.: „si iniuste neminem laesit, si nullius aures voluntatemve violavit, si nemini, ut levissime dicam, odio fuit.“

Na několika místech jest mylně citováno.

Str. 8. „nuper jest neurčitě a může se vztahovati k době velmi dlouhé o sobě, však krátké proti jiné. Cic. div.*) IV. 13. haec nuper, id est, paucis ante seculis medicorum ingeniis reperta sunt.“ Citat ten však jest vyňat z Cic. de nat. deor. 2. 50.**)

Str. 24. „Consortes fortuna eadem, socios labor idem, Collegas unum efficit officium“: v synonymice Schultzově (§. 296. str. 219.) čteme změněným pořádkem unum collegas, jak toho též správnost tohoto pentametru vyžaduje.

Str. 27. „simul natum animal est, dolorem aspernatur ut malum, Cic. de fin. 51.“ místo: simul atque natum..., Cic. de fin. 2. 10. 31.

Ib. „gustus, quod valde dulce est, aspernatur et respuit, Cic. Or. 3. 25. m. „gustatus, quod... Cic. de Or. 3. 25. 99.“

Str. 50. (v textu cvičení samého) „tak vytýkáno Rubelliovi Plautovi, jakož čteme v letopisech Tacitových v knize šestnácté, hlavně dvacáté druhé, že prý ani zdánlivě nepomýšlí na pokoj, ale projevuje smýšlení starořímské přibíraje nad to šleikrův domýšlivost, kteří pobuřují a k novotám svádějí.“ Psáti shledlo: „v knize čtrnácté, hlavně padesáté sedmé“; čte-

) S pedivením jest, že někteří filologové stále ještě citují Ciceronovy listy „ku přátelům“ názvem ad diversos, jenž nejen ze starověku nepochází, nýbrž smyslem „ku rozličným“ ani latinsky správný není. Srvn. Teuffel, Röm. Litt. str. 334. Z té příčiny navrhnul J. Mich. Heusinger nadpis: ad varios; srvn. Krebs, Antib. s. v. diversitas. Ovšem ani název ad familiares není zaručen, ale aspoň z mluvnické stránky jest bez vady. — Klumpar cituje ve cvičebné knize pro třídu čtvrtou listy tyto brzy názvem ad diversos, brzy názvem ad familiares, což tím méně chvátí lze, ježto žák snadno mysliti může, že dvěma těmito názvy jsou označeny dvě sbírky listů od sebe různé.

**) Schultz (lateinische Synonymik*) cituje na str. 339. § 453., kde o významě slov modo a nuper jedná, tyto příklady: „in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria florimus, in ea nunc his omnibus caremus, Cic. fam. IV. 13. Haec nuper, id est, paucis ante saeculis, medicorum ingeniis reperta sunt Cic. de nat. deor. II. 50.“ Bylo-li synonymiky Schultzovy na tomto místě knihy naší užito, jest vznik omylu tohoto ovšem na snadě.

meť na tomto místě: „Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta praeferre; adsumpta etiam Stoicorum adrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat.“

Jako zde, byla by změna textu cvičiva žádoucná i na těchto místech:

Str. 30. jest odpověď Caesarova*) k Afraniově žádosti za milost; celý článek jest doslovný překlad Caes. b. c. 1. 85. s tím toliko rozdílem, že v naší knize jest řeč přímá, u Caesara pak řeč nepřímá. Při převodu v řeč přímou pochybeno na tomto místě: „my vůdcové nebyli jsme míru nakloněni, vy nešetřili jste práv ani smlouvy ani příměří a zavraždili tak krutě lidi nepovědomé a smlouvou zavedené.“ Ale jak může Caesar i sebe k vůdcům počítati, již míru nepřáli? Vždyť ve větách předcházejících řadí sebe k těm, kteří právě co nejvíce o mír usilovali, a dí o sobě, že „i v dobrém jsa položení, v příznivé krajině i době nechtěl polem se setkat, aby bylo všecko docela neporušeno na mír.“ V originále jest: „ipsos duces abhoruisse“; z veškeré souvislosti není pochyby, že těmi vůdci míněni jsou pouze Afranius a Petreius, i náleželo tudy říci: „Vy, vůdcové, sami nebyli jste nakloněni míru; vy nešetřili jste práv atd.“ Tolikéž psáno níže: „témto“ místo „vám“, „za pokořenosti jejich“ m. „za pokořenosti vaší“, „vojska, která po mnoho již let proti mně živí“ m. „žijí“, „abych odvedl jim vojsko“ m. „vám“, „aby nemohli ho upotřebiti“ m. „abyste nemohli“; ovšem vztahují se tuto slova Caesarova více ku straně Pompeiové, ale k té náleží i Afranius a Petreius.

Konečně slova „toho vojska vojínové“ jsou čtenáři temná; neboť ze souvislosti nevychází snadno na jevo, kterého vojska vojínové to jsou. U Caesara čteme „illius exercitus milites“, k čemuž poznamenává Kraner: „illius exercitus, Gegen-satz zu suum exercitum = das jenseitige Heer; also Nominativ ille exercitus, nicht illius (Afranii) exercitus.“ Jest tudý tím míněno vojsko i Afraniovo i Petreiovo, ze kteréž příčiny bychom ve přímé řeči na uvedeném místě jasněji řekli: „vašeho vojska vojínové.“

Též tam: „tak že týž muž před branami posádku v moci drží na ochranu města (= věcem městským)“: překlad Caesarovy věty: „ut idem ad portas urbanis praesideat rebus“. Přeloží-li tak žák bez poznámky slova praesidere? Ostatně rozumí Kraner v pozn. k t. m. slovům těm trochu jinak: „die Angelegenheiten Rom's durch seine Gegenwart beherrsche...“

*) Při této příležitosti podotčeno budiž, že by dobře bylo změnit pořádek čísel 31. (Caesar u Brundisia) 32. (Afranius vzdává se Caesarovi na milost), 33. (Odpověď Caesarova) takto: 32. 33. 31.; neboť číslo 31. obsahuje věci později zběhlé těch, jež v číslech 32. a 33. se vykládají.

Str. 32. „vás... za milost žádám, abyste národu římskému Quiritův moci a vítězství dopřáli a na nepřátele národa římského hrázou Quiritův strach a smrt soslali“. Věta tato vyňata ze článku nadepsaného „Decius ve válce latinské“, jenž doslovným překladem jest Liv. VIII. 9. n. Místo, o něž nám jde, v originale jest takto: „vos, precor, veneror, veniam peto ferroque, uti populo Romano Quiritium vim victoriamque prosperetis hostesque populi Romani Quiritium terrore, formidine mortisque adficiatis“. Patrně, že v českém překladě slovo „Quiritium“ neprávě pojato jest; nenáležíť k následujícímu terrore, nýbrž ku předcházejícímu „populi Romani“.*) Ablativ pak terrore jest na stejném stupni s ablativem formidine mortisque i sluší jej tudy spojití s adficiatis. Opravíme tedy místo to, napíšíce: „abyste na nepřátele národa římského Quiritův hrázu, strach a smrt soslali“.

Str. 39. „deset rokův před narozením tvým (sc. Brutovým) počal (sc. Hortensius) obhajovati. V Cic. Brut., z něhož článek tento přeložen, čteme v této větě: „sedecim“.

Str. 53. „K Numovi Pompiliovovi přišla prý jednou stařena, nesouc dvě kněh, v nichž pravila že obsažena jsou proctví říše římské“. Obyčejná verze jest, že stařena ta s oněmi knihami přišla k Tarquiniovi Superbovi.

Str. 83. „míní, že zvykem se stává, abychom místem znamenitým jsouc upamatováni poněkud bystřeji a pozorněji o slavných mužích rozmýšleli:“ pochybuji, že slova: „zvykem se stává“ správným překladem jsou Ciceronova „usu venire“, jež rovno jest pouhému „evenire“ neb „accidere“.

Str. 91. „zdaž nepokutovala ona [obec athenská] vypověděním z vlasti Miltidia, Kimona, Themistoklea, Aristaida, Demosthena, Aischina, od nichž všech se jí největších dobrodiní dostalo:“ ale Aischines, známý zrádce její, k dobrodincům jejím předce počítán býti nemůže!

Str. 108. „[Horatius] odebral se do Athen, kamž proslulá ve filosofii jména Theomnesta, Kratippa a epikurovce Filodema mnoho mladíků římských tenkrátě lákala:“ tak čteme i ve předmluvě Dillenburgerova vydání básní Horatiových, dle níž tato úvaha o Horatiovi vzdělána jest; než záhadno jest, byl-li tou dobou Filodemos učitelem filosofie v Athenách; neboť zpráv o tom nemáme žádných. Srv. C. G. Zumpt, über den Bestand der philosophischen Schulen in Athen und die Succession der Scholarchen. Berlin 1843.

Na též straně: „po nešťastné bitvě u Filipp, již, jak se zdá, Horatius se účastnil:“ můžeme říci „jak sám dí“; srv.

*) Mor. Maller v pozn. k Liv. 1. 13. 5: „in feierlichen Formeln und Anreden an das römische Volk sagte man: Populus Romanus Quiritium.“

carm. II. 7. 9. „tecum Philippos et celerem fugam sensi, relictā nōn bene parmula.“

Str. 119. „římský konsul . . . , jak proti němu pevné ležení makedonské u řeky Enipea vzděláno bylo, zůstal na tom místě . . .“: Madvig (Emendatt. Liv.² str. 684.) dokázal, že řeka tato jmenuje se, ne jak dříve se mysliło a psalo, Enipeus, nýbrž Elpeus, kterouž formu vydavatelé Livia nyní také v text přijímají.

Konečně zajisté žádoucno, aby při udání časovém léta počítána byla ne od založení města Říma, nýbrž od narození Kristova. Neboť jak zkušenost učí, nemívají žáci z letopočtů od založení Říma prospěchu žádného.

Méně uspokojuje pravopis latinských slov; neboť

1. psána jsou mnohá z nich nedůsledně: str. 8. *seculis* a str. 52. *saeculi*; str. 11. a str. 34. *solemnis*, avšak str. 22. *sollemnia*; str. 36. *lubet*, str. 46. *lubens*, str. 91. *lubido*, str. 75. však *libenter*, str. 123. *libentissime*; str. 2. *adjicere*, str. 7. *jacere*, str. 13. *abjicere*, str. 63. *major atd.*, ale str. 8. *iacere*, str. 56. *reicere*, str. 76. *maior a j.*; str. 36. *adstrictus* a str. 76. *adstrictus*, ale str. 45. *astringere*; podobně *adsidere* i *assidere*, *adficere* i *afficere*, *cum* (když) i *quum*, imo i *immo* a *j.*

2. neužito na mnoze toho pravopisu, jenž hlavně novějšími badáními stanoven jest; místo „*abiicere*, *aequiparare*, *coelum*, *coena*, *concio*, *concionari*, *delectus* (odvod), *epistola*, *increbescere*, *intelligere*, *literae*, *mercennaria*, *moereo*, *negligere*, *obscoenus*, *pellucere* (dle toho bylo by též *pellegere* správně!), *poenitere*, *scena*, *sepire*, *succus*, *teter* a *j.*“ psáti slušelo: „*abicere*, (tolikéž: *adicere*, *conicere*, *deicere*, *disicere*, *reicere* atd.), *aequiperare*, *caelum*, *cena*, *contio*, *contionari*, *dilectus*, *epistula*, *increbescere*, *intellegere*, *literae*, *mercennaria*, *maereo*, *neglegere*, *obscoenus*, *perlucere*, *paenitere*, *scaena*, *saepire*, *sucus*, *taeter* a *j.*“

Pravopis tento, jemuž příruční knížky jako: Brambachova, Hölbeova, L. Müllerova a *j.* učí, jest nejen ve vydáních klassiků římských po většině přijat, nýbrž již i v některých českých učebních knihách jazyka latinského zaveden. Proč pp. spisovatelé jemu v této knize průchodu nedopřáli, nepochopuji.

Mluvu českou třeba velice chváliti a místy za vzornou pokládati; vady, jež by vytýkati bylo, jsou nečetny a nepatrný; častější jsou některé nedůslednosti, jež nedopatřením tu a tam ponechány byly.

Z vad jmenuji tyto: str. 1. vládě Venery m. Venerině; podobně str. 25. povaha Perikleā m. Perikleova; str. 29. „prosí prý [sc. vojínové Afraniovi a Petreiovi] a pro vše svaté (!) žádají . . .“; str. 34. *podzemčand*; lépe *podzemšťanů*; str. 41. „aby dokázal“: lépe „dokazoval“; str. 45. *nescházelo* na krásných obrazech: zajisté *germanismus*; str.

57. bouří vznikší m. vzniklou; tak i str. 40. dospěvši, str. 43. zabravším, str. 118. poddavším se (Mat. br. str. 141.); str. 60. „odtud do Konstantinopole se odebrati a podívav se na Bithynii... do Benátek a odtud domů vrátiti se hodlám“ m. podívaje se; tolikéž str. 93. „tu by zajisté mnozí, poznavše nehody jiných, od předsevzetí byli odvráceni“ m. poznajíce; str. 62. „jestli cit potuchuje“; smyslem latinského si pišme buď příklonně-li neb jestliže (M. br. a. v.); str. 63. „ani vy se bojte“ m. „ani vy se nebojte“ neb „aniž vy se bojte“; str. 65. „na roven postavili“ a str. 107. „na roven stavěli“ m. na roven, neb zde jest substantivem slovo roven; chyba dle M. Br. jest „já jsem ti roven“ m. roven, než Gebauer str. 50. tohoto seš. dokazuje, že „roven“ tu správné jest; str. 67. ferajský m. ferský; str. 77. nechal se uplatiti m. dal; podobně str. 14. vyslanci nechali se uplatiti m. dali; str. 87. „nyní“ m. tehdy; str. 117. „on ale...“, str. 119. „obyčejně ale...“, str. 91. „nikdy ale...“ m. ale on, ale obyčejně, ale nikdy. Str. 70. „nelze štekovati...“: Caesar učil pravidlu: „tamquam scopolum sic fugias inauditum atque insolens verbum“; zásadou tou měli bychom i my se spravovati a slov neobyčejných, jako jest ono „štekovati,“ neužívatí.

Nedůslednosti pozoroval jsem tyto. Str. 6. zpravodaj, str. 16. krásořečník, avšak str. 61. chvalo zpěv, str. 75. chvalořečník; str. 15. řeč Filippická, ale str. 71. řeči Phillipské; str. 16. básníci dramatišti, jinde ponecháno „dramatický“; str. 23. květlý, str. 25. nekvětí; str. 27. nahrazuje, str. 29. ohradění jsouce, str. 105. vyhražením; str. 47. větu temporálně příčinnou, str. 50. literární, ale častěji psáno „verbální“, str. 52. jeho ctnostná choť Paullina žádala zároveň jemu zemřítí, ale str. 39. s tebou zároveň; str. 54. Agathoklea, samovládcе syrakusského, ale str. 21. tyranna Sikyonského; str. 82. „vzrůst moci lidu vzbudil zášť a nevoli mnohých“, str. 109. však „získal si zášť mnohých“; str. 103. gallských, jinde gallský; str. 103. zapádké, jinde však při vlastních jménech cizích délka neoznačena; ostatně se říká Pádus! str. 107. Odyseu napodobuje, str. 46. Odyseji převedl. Podobně psáno „prvé než, nejprvé“ vedlé „prve než, nejprve“; tudíž i tudíž; akk. pl. přátely i přátele; instr. pl. přátely i přáteli; řídčeji i řidčeji; „protivenství, nebezpečenství, důstojenství“ vedlé „protivenstvo, nebezpečenstvo, důstojenstvo“ atd.; „Macedonové“ vedlé „Macedonané“, „Pompejus“ vedlé „Deiotarus“; „alexandrijský,“ „rhégijský“ vedlé „perusinský“ a p. Vlastní jména řecká psána jsou, jak též slušelo, tvary řeckými, jako: Antiochos, Euenos, Aitolové, Apollonovi, Aischylovi a p.; výjimky od tohoto pravidla, snad nedopatřením vzniklé, jsou, nehledíme-li ovšem ku článkům ze starších spisovatelů českých (Veleslavína a j.) přejatým, dosti četny, jako: str. 13. Euklid, str. 18. Plato, str. 28. Palaeste, str. 37. Aeschy-

lus, Menippus, str. 48. Aetolští, str. 54. Apollina, str. 63. Ajakem (místo: Ajantem! lat. Ajax, Aiakis; předchozí Aiakovi jest lat. Aeacus!), str. 63. Ulixovy, str. 64. Cyzičanův, str. 65. Dinokrates, str. 67. Hekubiným, str. 76. Diopithes, str. 115. Demetrius, str. 118. Penens a j. I v latinských jménech vyskytají se některé nedůslednosti, jako: str. 46. Attiovi, str. 106. Akcia; str. 56. G. Klaudius a str. 102. Cn. Pompejovi; str. 103. gen. Mantovy m. Mantue (srv. Mat. br.).

Posléze libozvukosti mluvy mohlo místy více dbáno býti. Nepěkná jest zajisté věta: „jak se senat sešel, seznalo se“ (str. 79.); tvrdostí, jako „s vzdělanými Řeky“ (str. 104.), „s spojkou“ (str. 83.), „k skromnému“ (str. 111.), „k sprostým“ (str. 18.), byli by páni spisovatelé snadno ušli, kdyby vokalisujice předložky, byli řekli „s e vzdělanými, s e spojkou, ku skromnému, ku sprostým“ a p.

Tisk jest zřetelný a co při školní knize zvláště chválni dlužno, správný. Z omylů tiskových, jež na str. 156. opraveny nejsou, vyjímáme tyto. Str. 4. (v nadpise) pokračování m. dokončení; str. 12. „přijmi je, prosím, za vděk a promiň zaneprázdnění“³³ mému“; m. „za vděk“³³ a promiň zaneprázdnění“³⁴ mému“; str. 14. . . . nebo Genitiv m. genitiv; str. 34. Perekleovi; str. 34. ensecrari m. exsecrari; str. 35. „aby bez necti žil se spoluobčany neporušený máje pověst a statky“ m. neporušený; str. 38. immunitas m. impunitas; str. 53. Sibillských; str. 83. Cicerových; str. 101. „haec reputent ipsi“ m. „isti“; str. 108. „ex cupiditatibus odium, discidium, discordiae, seditiones, bella nascuntur“ m. odia, discidia; str. 117. Ariathes m. Ariarathes; str. 124. „promere saccum nummarum“ m. „nummorum“.

Tím končíc úvahu tuto, přejeme knize velikého zdaru a mládeži studující z ní hojného užitku.

Robert Novák.

Skladba jazyka českého, kterouž pro školy střední a ústavy učitelské sepsal František Bartoš, prof. c. k. slov. gymnasia brněnského. (V Brně, u Karla Winikra, 1878, 8°, 172).

Jazyk český za posledních desetiletí i co do tvarosloví i co do skladby důkladně prozkoumán. Plody a výsledky tohoto studia uloženy jednak v četných pojednáních, jež v různých časopisech vydány, jednak v monografiích, které o jednotlivých odděleních a záhadách mluvnice české jednají, jednak v učebních knihách více nebo méně objemných, celou mluvnici jazyka českého soustavně rozebírajích. Žádná však z těchto knih nevyhovovala požadavkům didaktickým dokonale. Proč? — o tom pomlčíme. V tom zajisté snáší se všichni učitelé jazyka českého na středních školách, že nebylo dosud školní mluvnice české takové, jaká jest na př. řecká mluvnice Niederlova.

Aby tomuto nedostatku zpomohl, napsal p. prof. Bartoš svoji skladbu, jako již dříve p. prof. Blažek tvarosloví. Oba ty spisy jsou především určeny pro školu. Hodláme tuto jen o spise Bartošově pojednat, a to hlavně potud, pokud přihlašuje se býti knihou školní. V té příčině podotýkáme hned z předu, že četli jsme spis ten s nemalým potěšením, a že nabyli jsme přesvědčení, že — *mutatis mutandis* — výborně se hodí žákům středních škol.

I. Každá téměř stránka svědčí o důkladné znalosti jazyka českého. Pan spisovatel již mnoho let obírá se studiem zvláště skladby české. V monografiích (o instrumentále, o genitivě závislém na časoslovech) i pojednáních, jež v Listech filol., v Komenském, v Časopise Matice Moravské i jinde uveřejnil, pojednal o jednotlivých částech skladby české, i připravil se takto a sebral poněmáhlu látku k celé skladbě. Ve všech těchto menších pracích osvědčil obsáhlou znalost věci a sečtlost, neunavnou píli a bystrozrak u pozorování zvláštností skladby české.

II. Důkladnými svými vědomostmi však nedal se p. spisovatel svést k rozvlácným výkladům ani k rozčlánkování látky příliš podrobnému. Zbytečného v jeho knize celkem nic; jen nejdůležitější zákony a pravidla mluvnická předkládají se žákům, a to krátce. Nikde není znáti u p. spis. snahy, aby blýskal a honosil se učeností. Stručnost jest přední vlastností jeho knihy — vlastností to při školní knize neocenitelnou. „Mnoho slov“ v učebné knize protiví se žáku a odráží jej; on žádá pravidla krátce a určitě prosloveného. Učitelovým pak úkolem jest, rozhojnit, doplnit, vyložit, kde čeho třeba.

III. Stručnost pravidel v naší knize není na újmu jasnosti jejích, a nemálo prospívá přehlednosti látky. Pravidla jsou celkem jednoduchá i srozumitelná, spořádání látky pak takové, jaké ve výtečné mluvnici řecké Niederlově. Tím, že p. spis. přizpůsobil metodu a rozdělení látky skladby své skladbě Niederlově, učinil první rozhodný krok k jednotě u vyučování jazykům. Již ve svém pojednání „o genitivě“ r. 1872 vydaném praví pan spis. na str. 5: „Gymnasialní mládeži naší výborně by se posloužilo, kdyby několik mužů věci znalých se sestoupilo, kteří by si vzali za úlohu, sepsati pro naše gymnasiasty mluvnice na jednom a též principu založené, jedním a týmž směrem a pořádkem vypracované, a to mluvnice jazyka českého, latinského a řeckého. — — — Pro duchovní rozvoj mládeže naší byla by taková metoda neocenitelnou.“ Ke slovům těmto jen ještě připojujeme přání, aby na všech školách a ve mluvnicích všech jazykův užívalo se jedné a téže terminologie, a té aby se držel, kdokoli píše novou knihu, byť i některé výrazy, v grammatickém učení zobecnělé, byly nebo zdály se méně případnými. Tak na př. výraz „část věty“ mnozí učitelé rádi by měli na-

brazen výrazem „člen věty,“ jelikož přý řeč jest organism, části jeho tudíž členy, membra. Avšak „část věty“ říká se ve školách téměř všeobecně, jakož i „část řeči,“ ano slovo „člen“ značí artikl (das Geschlechtswort). Jiný příklad: mluví se někdy o otázkách reálných či věcných a verbálních či slovesných; p. spis. však užil (v §. 464. a 465.) významů ve skladbě Niederlově uvedených: otázky slovné a větné. Vůbec vyhnul se p. spis., ač mnohá svůdná se mu naskytala příležitost, zbytečnému novo-taření a ultralogickému opravování v terminologii.

IV. Zvláštního uznání zaslужuje hojný a dobrý výbor příkladů ku pravidlům připojených. Jsou čerpány jednak z dobrých — zvláště starších — spisů, jednak z neporušené mluvy lidu, především z písní národních a ze přísloví. Z mluvy té mnohou perlu vynesl p. spis. a ukázal ku kráse její, řídě se patrně zásadou ve spisku již uvedeném vyslovenou (str. 4.): „Skladba taková stopovati musí rozvoj ducha národního v celé rozsáhlosti od nejstarších památek literárních až po dobu naši, ona nesmí ustrnouti na jedné době... Skladba česká musí sobě neméně bedlivě všímati neporušené řeči lidu jak nynější tak i té, která jest v národních písních z dob minulých nás došlých.“

To jsou hlavní přednosti naší knihy. Jako však „nic dokonalého pod sluncem,“ má i ona některé vady, ku kterým ukázati hodláme, aby je p. spis. ve druhém vydání svého spisu opravil.

Vady ty souvisí na mnoze s přednostmi uvedenými; učí zajisté již mistr Aristoteles, že ctnost v krajnost-li vyspěje, stává se hříchem. Tím, že p. spis. někde až příliš dbal stručnosti, prohršel se proti jasnosti a srozumitelnosti. Důkladnost svedla jej místy ku přílišnému rozdrobování látky, což ovšem i v Niederlově grammatice někde pozorovati. Z příkladů konečně některé lépe bylo vynechati, aný buď formou buď obsahem jsou závadny.

Abychom zároveň podali přehled celé látky, rozebereme hlavu po hlavě, vytýkajíce, kdekoli nám objeví se toho potřeba.

Úvod. O větě a jejích způsobách: „Věta jest myšlénka slovy vyjádřená.“ Tento výměr věty přijat, pokud nám známo, vůbec na školách. Zdali však také jest správný? A co si při něm žák zvláště menší myslí? Naučil se sice tomu tak v nižších školách již, ale jen papouškem to odříkával. Aby tomu rozuměl, bylo by třeba vysvětliti mu, co jest myšlénka. I bylo by učiteli prstonárodně probrati kusy z logiky a z psychologie — a pak teprve by výměr ten nedostačil! Neboť myšlénku nějakou vyjadřuje též řečnickova řeč hodinn trvající, nebo rozsáhlý spis; tak Platonův Faidon vyslovuje myšlénku, že duše jest nesmrtelná. A kterak upraviti v ten výměr větu vedlejší? — I byli bychom p. spis. tou radou, aby výměr věty buď upravil dle učení Steintalova — což by byl úkol vzhledem k žákům, kterým kniha určena, dosti nesnadný, — aneb aby jej na dobro vynechal a

dal jen vysvětlení o podstatě věty s dostatečným počtem pří-
kladů.*) — V §. 4. vysvětlení doplňku není dost jasné; co
namená rčení „neúplný pojem dovršovati?“ — V §. 10. se
mluví o větě mnohonásobně složitě. Je to sice usus, ale zby-
tky; věta jest buď jednoduchá, buď složitá či složená, ať pak
dvou, ze tří či více vět.

Hlava I. O částech větu skládajících.

K §. 13. Mezi příklady pod čís. 3, e) a g) pozn. 1. obje-
vuje se nesrovnalost. „Bylo *tma*, nebylo té *hanba*, čas obědu
bylo — *hromada* jich tu bylo, *síla* lidu se sešlo“: kterak
vyšetřejší žák uvěří, že onde jsou určení příslovečná, tuto sub-
stantiva? — §. 20, 3. Příklady tuto uvedené jsou provincialismy:
příteli, přál bych Vám, byste se dobře měli, — Pane mistře,
vy jste nebyli při tom, — Matičko moji, také-li jste zdrávi, atd. a
podobily by jen zmatek u žáků menších. Dobře by učinil p. spis.,
aby pravidla (i s příklady) o zastaralých rčeních, moraviamech
zvláštnostech velmi řídkých buď dal tisknouti menšími literami
jakož na některých místech se stalo), aneb vykázal jim místo
od čarou. Některé takové odstavce tuto uvádíme: §§. 35;
7 a); ze 66. příklady v pozn. pod a. i b.; 72 a 73; 82, 1;
86, pozn. „Výrazy plnosti pojí se též s instr.“ — slovesa
pravidla, s gen. jen ve starší řeči, viz 138, pozn.; 103, v pozn.
od čeho po komparativě místo genitivu pouhého jen ve starší
mluvě; §. 109, b. příklad: „hrabě se chtěl *tomu* přesvědčiti;“
118 (nyní pravidelně *ku*) i 119 (nyní *ku, pro*); 361; příklady
§. 403. a 404: „Stromy jsou jenom kvěsti“ a „Dalo se přeti.“
431, b. přičestí činné ve významu trpném v nynější řeči velmi
řídce; z těch, která tu uvedena, jen navykly, osedlý a
zachovalý slýchati.

Hl. II. O částech větu rozšiřujících.

§. 24. Přístavka nazvána tu přívlastkem dodatečným, což
je výklad nedostatečný. Z toho ani nevysvítá rozdíl od přívlastků
§. 23, 3. uvedených. — §. 25, 7. poznámka. Tu bylo na
místě zmíniti se o „jako, jakožto“ ve významě příčinném (srov.
22, pozn. 1.) a omezovacím místo nesprávného „co“. Viz Brus-
natičův s. v. *co*, 3. a 4. — §. 26. Rozdíl mezi doplňkem pří-
datkovým a předmětem není dosti patrný. Co zejména o před-
pětě se praví, řečeno jest (až na slovo *pouhým*) v §. 4. o do-
plňku vůbec. — V §. 32. mělo býti vysvětleno, co je příčina
skutečná, co možná a připuštěná. — V témž §. pod 4., b.
vedeny mezi určeními příslovečnými příklady „sklenice vína,
ramen čisté vody.“

Hl. III. O rodě a čísle. O výpustce jmenné.

Hl. IV. O pádech. §. 47, c. do poznámky! Příklady „taskno

*) V té příčině upozorňujeme na pojednání dra. B. Jedličky: „Psycho-
logický rozbor holé věty“ v progr. obec. gymn. real. v Praze 1869.

mě doma, vás rovně tak veselo jako *mne*“ atp. jen by žáci myšlili. — §. 52. Ku pravidlu, že přídavné jméno tvaru určitého a jméno podstatné vyjadřuje se instrumentalem přísudkovým, schází příklad. — §. 64. Genitiv rozdělen ve dva hlavní druhy. Ač pro žáky zvláště dospělejší dobře jest shrnouti všechny funkce pádové pod jeden klobouk, přece schvalujeme, že p. spis. oddělí obě funkce genitivné od sebe, jak toho žádá nynější stav vědy (Srovnej úvahu o Bartošových příspěvcích k české skladbě od dra. Jedličky v Listech filol. 1874, str. 159.) Další distribuce zejména genitivu (a instrumentalu) měla se obmeziti co možná nejvíce; jde tu v první řadě o seznání českých vazeb. — §. 76. Genitiv určovací (definitivní), zřídka se vyskytující, měl být v jedno zahrnut s vysvětlovacím (či explikativním v §. 87.), a to tím spíše, an rozdíl obou není ani dosti zřejmý vyznačen. V grammatikách latinských Kosinově (§. 452, a. b. c.) a Korňákově (§. 255) užito tu terminu determinativus. V poznámce mohla by se tato funkce znázorniti dvěma obrázky, poněvadž rozsahy obou pojmů buď se objímají (gen. defin.) buď kříží (gen. explik.) Dobře by bylo též poznamenati, že kde to možno, užívají Slované raději adjektiv: strom olivový, moc klíčová. — V §. 76, 2. Nejasno; a budiž v jedno shrnuto s číslem 5. — §. 77. Jedná o genitivě předmětném či objektivním, ale již v §. 67, b. mluví se o gen. trpném či objektivním. Nedaleko by se obě shrnouti v jedno? — §. 77, 3: *Zasluhovati* s akkusativem dle Brusu matičního vazba správná. Vůbec bylo by přáti, aby p. spis. v poznámkách ku pravidlům přidaných uvedl různé typy vazby, ve kterých možno užívati sloves i adjektiv některých. Někde to p. spis. učinil, ale nikoli všude. Nebylo by ani třeba vysvětlovati rozličný význam různých vazeb; to učiní u žáků méně pokročilých učitel. Uvedeme několik příkladů. V témž §. 77, 4: *zpravití něčeho*, avšak dle Jungmanna též *o něčem*, a to častěji. Mnohý svědomitý žák domníval by se, že vazba tato jest chybná, ana není uvedena ve skladbě. V §. 79, a, 1.: *dojítí, dostoupití, dojetí čeho*, avšak též *k čemu*. V §. 80. poznámka. Jist, bezpeč *o něčem*: tu buď výslovně podotčeno, že *před něčím* je chybné. V §. 82, 1. Ve příkladě „Měl na své hlavě korunu zлата světlého a z kamení předraženého“ jeví se nesoouměrnost (pouhý gen. a předlož. ze), a proto čte dr. Jedlička z *zlata*. (Viz Listy filol. 1874, 159.) Nešťastnou náhodou jsou tu všechny příklady téhož způsobu („z železa, z sukna, z studené vody“ možno tu hájiti). Nechť uvede p. spis. některý příklad z Miklošice, Synt. str. 462: *Plášť aksamita nový. (Alex.) Uzře prsten nebeského zlata. (Kat.)* V §. 88. *Plakati, kvíletí, lkáti něčeho*, též *nad něčím*; *stěžovati si též do něčeho, na něco*; *káti se též z čeho a čím* (viz 124.) V §. 91.: „*při citoslovcích i bez nich*“ doplň „*při výkřiku*“ neb zvolání. V §. 92. „*ujíti, odejítí, ubíhati, ustoupiti*“ též *čemu* (v. 109, h.); „*odvyknouti*“ též *čemu*. —

V §. 93. Zblouditi, též z, *od čeho*, v přeneseném smyslu v něčem. V §. 94. Zpěčovati se, též čemu a *proti čemu*. V §. 95. Vyznati se, zpovídati se, též z čeho. §. 98. Odučiti čeho, též čemu. §. 99. Obloupiti, též z čeho (viz 194.) §. 101. Brániti, též čemu (viz 109, h, pozn.). — V §. 104. příklad: „ve všech východních krajinách (m. v žádné krajině) neroste lepší bavlny jako (m. než) na tomto ostrově“ budiž opraven aneb vynechán. — 105. pozn. „Genitiv při záporných slovesech přechodných jest pravidlem i ve starším jazyce spisovném i v neporušené řeči lidu;“ „i v ostatních jazycích slovanských,“ mohl připojiti p. spis. Avšak „již Jungmann,“ praví p. spis. ve spisku svém o genitivě, str. 36., položil o gen. záporném tuto poznámku: In negativis propositionibus nominativus saepe in genitivum transit, in quo casu negatio locum subjecti indeterminati tenet. Rarius negatio cum accusativo, tamen etiam, imprimis vulgo auditur. Na doklad toho uvádí sám Jungmann 25 příkladů akkusativu, čerpaných vesměs ze vzorných spisovatelů doby střední! — a p. spis. k tomu přidává ještě více než 25 příkladů z národních písmí, na důkaz, prý, že ono „vulgo“ není od věerejška. Nechceme ujmati se akkusativu, ale myslíme, že v úplné syntaxi jazyka českého ne odporučovati, ale uznati ho sluší. — Také v pozn. 1. u slovesa *nechati* buď uveden též akk., ve významě kterýž udává p. spis. sám ve spisku řečeném na str. 35. (Sr. Brusu matiční str. 111.) — §. 109. dívati se, též *na něco*. Pod čarou místo špatného rčení „ohled bráti na koho“ uvedena jen dvě — a to zastaralá — rčení „vzhledati se komu, ohledati se koho.“ Však v Brusu matičním str. 119. je jich mnohem více, a z nich nejobyčejnější jsou: „hleděti neb zřítí, zření míti, prohlédati k čemu“; často též „přihlížeti k čemu“ se vyskytá. — V téměř §. pod literami b, d, e, f, g, slovesa „učiti, chtíti, mluvití, souditi říkati“ nepřechodnými se kladou. — Pod c. v pozn.: Raduji se, též *něčím* (viz 133.) — Pod e: obcovati, též *s někým*. — V §. 115., pozn. 1. činěn rozdíl mezi vlastnictvím a majetkem. Rozdíl ten jest velmi subtilný, a ne dosti jasný. §. 116. a 117. Oba tyto §§. jsou nejasny. — 118. „jež lze považovati za passiva,“ dle Brusu: chybně místo „pokládati, míti.“ — §. 121. U zbytků lokálu *dole, vně, loni* budiž podotčeno, že mají nyní platnost adverbialnou. — §. 122. Dobře p. spis. učinil, že vysvětlil všechny druhy instrumentalu z jedné původní funkce. Avšak zdá se nám, že systematika páně spisovatelova jest více ontická než genetická, že spíše vyměřuje logické než genealogické vzájemnosti kategorií genetivních, ačkoliv pro jazykozpyt historický a pro nynější stav naší skladby genetická methoda jediné jest oprávněna.“ Tato slova p. dra. Jedličky, z úvahy nahoře uvedené (L. fil. 1874, str. 159) vzata, v plné míře platí o systematice instrumentalu. Nechceme se tuto pouštěti do podrobného rozboru. Jen tolik podotýkáme, že inst. po našem soudě značí

původně společnost (byl tedy sociativus), a z té funkce vyvinuly se ostatní. Pojem „prostředku“ jest příliš abstraktní. §. 125. vymlouvati se, též z čeho; přísahati, též *skrze, pro, při*, ovšem v různém významě (špatně u čeho.) — §. 127. Vládnouti čím, dle Jungmanna nejčastěji; však též „olim cum dat.“, a „cum praep. nad.“ — §. 131, pozn. „Za instr. tento nastoupiti může gen. s předl. od“, přidej ze (na př. ze samé radosti nevěděl, od dělá). — §. 137, pozn. Místo *podle, po*, z stůž *po, ze*, zřídka *podle*. — §. 147. Příliš abstraktní, nesnadno srozumitelné pravidlo. — §. 161: považovati deleatur (sr. 118.) — §. 163. Příklad „vyjel teletem, volem se vrátil“ jest sice vtipný i jádrný, avšak radili bychom p. spisovateli, aby ten a podobného obsahu příklady vynechal. Sám praví v předmluvě, že vybral takové, které by i věcným obsahem mysl mladistvou jímaly a vzdělávaly. V souvislosti a na pravém místě podobné „silné“ výrazy zvyšují třeba dojem estetický, avšak — dulce est desipere in loco. — V témž §. 163 se praví: „Jiný druh tohoto instr.“ atd. a „Jindy opět instrumentalem tímto vyjadřuje se způsob“ atd. Oba tyto druhy, myslíme, že lépe by se vysvětliti daly instr. způsobovým (§. 153—156), ano zdá se nám, že tam i instrum. srovnávací (tedy celý §. 163) by byl na svém místě; obor instr. přisudkového tu má příliš veliký rozsah.

HI. V. O pádech předložkových (§. 170—343).

Celé toto oddělení svědčí o vzácných vědomostech a neobyčejné pili páně spisovatelově. Dovolujeme si jen tyto nepatrné poznámky: §. 182. V pozn. přidej: „a předl. ze.“ — §. 205: „Z té plavby sešlo,“ čti „S té plavby“ atd. §. 275: „vztah přivlastku a přisudku“ — to není dosti jasné; a „vztah přivlastku“ není doložen příkladem. — §. 304, pozn. Schází příklad. — §. 326: příliš abstraktní.

HI. VI. O jménech přídavných. §. 344. O rodě ženském užívá se substantivně nejen tvarů vedených od přičestí trpného, ale též adjektiv, v podobné platnosti jako masculin (viz téhož §. lit. α), na př. stoličná, panská atd. Substantivně platnosti jsou též adj. přisvojovací: krupařová, ředitelová atd. K §. 347 i 349. Celá hlava VI. jedná o jménech přídavných; nenáleží sem tedy příklady se slovy „horlivěji než potřebněji, raněko, nyníčky.“ Ale mohla se připojiti poznámka, že totéž platí o adverbích. §. 348. Komparativ za superlativ jen zdánlivě. Přirovnávají se dva předměty či dvě strany (na př. dítě a všecek svět.) — §. 349. Místo „superlativum“ čti „elativu neb superlativu.“

HI. VII. O náměstkách. §. 355. „často“ vynech, a na konci připoj: „kde by povstal dvojsmysl, nevypouští se.“ — §. 357. „Vztahem k jinému jménu“ — velmi neurčitě řečeno; lépe snad takto: „Avšak netoliko vztahem k podmětu grammatickému, nýbrž i vztahem k podmětu logickému (i nevjadřenému).“ Kde na př. hned u prvním příkladě „Svá vlastní

kyňka lepší než Sinajská hora“ one „jiné jméno“? — §. 364. budou jako jiná telata,“ *deleatur*, viz připomínku k §. 163.

HI. VIII. O rodech slovesních. §. 369, 1, a, α pozn. Přidej: „Jen kde by povstal dvojsmysl, což obzvláště státi se může,“ — „li podmět živá bytost, třeba klásti rod trpný. Tedy: chválí dobrotivost bratra tvého, nikoli však: tvůj bratr se chválí (a jest chválen).“ §. 373: Co k tomuto §. připojeno pod čarou, at nad míru důležité; naši žáci velmi rádi užívají *passiva*, po způsobu lat. i něm.

HI. IX. O časích slovesních. §. 378. „*Praesentem* sloves tvacích značívá se děj budoucí,“ přidej: „aby se naznačila stota, že děj se uskuteční; co jistě se stane, to takoruka již st.“ — §. 379, pozn. „pouhých kmenů slovesních,“ připoj: „onomatopoeických, neb i citoslovcí: Hr na vraha! Hojá, husy přenice!“ — §. 382. Slova „Malého dítěte“ až do konce stavce buďtež vytištěna jinak, než pravidlo; jsou jeho vyvěšlivkou.

HI. X. O způsobech slovesních.

HI. XI. O jmenných tvarech slovesních. §§. 405. a 406. buďtež shrnuty v jeden. Infinitiv vztahový a dosahový je v podstatě jeden a týž, roždíl velmi subtilný. — §. 408. „Šla bych stěžovati, nemám komu“ — kde je v tom příkladě inf. spůsobový? Budiž doplněno (v závorkách): „stěžovati.“ — V pozn. pokládá p. spis. rčení „nemám času, místa“ za chybné. Nesnáíme se s ním v tom, ač nepopíráme, že „nemám kdy, kde“ jest částečný idiotismus český. — §. 410 není logicky urovnán. Po 2) adj. zakončení neurčitěho“ atd. následuj hned a) i b), a to je tu uvedeno pod čís. 3.: „přisudkový dativ jednočtu“ atd. budiž položeno pod lit. b) za slovy: „jiných způsobech infinitivu.“ — §. 413—426: O přechodnicích stať obzvláště zdařila. — Pozn. ku konci §. 413 budiž vytištěno většími literami; totéž pravidlo nad míru důležité.

K §. 432, c. Může *jsa*, *byv* při trpném přičestí vynechati? V Brusu matičním praví se v té příčině (str. 140): „Přiliš místa se v přechodníku trpném pomocné *jsa* a *byv* vynechává, což schvalovati nelze.“ Naprosto tedy toho zavrhovati netřeba. — §. 435, pozn. „Supinum nyní chybně se klade za infinitiv.“ — P. spis. činí se nevěda; co tu chce míti supinem, není než komolený infinitiv. Organičtěji ovšem v dialekttech a v ruštině: pisać, čítat“ a pod., a tvarů podobných za příčinou libozvuku nebo z jiných příčin (na př. ve slohu básnickém) užívati budiž dovoleno.

HI. XII. O částicích. §. 439—447. Částice důrazové. U všech uveden zvláštní jich význam, toliko při *třeba* nikoliv. — §. 452. Druhou zápornkou *ne* prvá se ruší. V tomto všeobecném znění pravidlo to nepravdivo. P. spis. račiz obšírněji vyložiti užívání

dvojiho záporu ve slovanských jazycích, v jedno shrna tento i následující §. Že by slovece *nikdo, nic, nikterý, nikde, nikdy* atd. sama o sobě nebyla záporná a teprve slovesem záporným významu záporného nabývala, jak vykládá p. spis. (§. 452), nikterak nám nejde na rozum. — §. 455. Budiž podotknuto, že *aniž* pojí se z pravidla se slovesem kladným. — §. 456. Pravidlo toto zdá se nám býti dělaným. Místo „ptáci nesejí aniž oří“ může právě tak dobře se říci: „ptáci nesejí a neoří“; a žádný Čech trvám nebude uražen, řeknu-li: „Žalmy zpívati bude jazyk můj, *aniž* budu mlčeti“ (m. *a* *nebudu* atd.) Mimo to odporuje tomu pravidlu pozn., 1): „Je-li hlavní věta kladná, následuje *a* *ne*, avšak *ne* *aniž*“ — tedy obě! Na př.: „Dvakrát jsem puštěn byl, *aniž* mne poznali,“ dle pravidla bylo by říci: „a nepoznali mne.“ —

HL. XIII. O způsobách vět hlavních. §. 458. „Pravda jest dítě boží“ nazveme větou samostatnou (sr. 469: „věty spojkami souřadnými v jednotný celek spojené jsou věty samostatné“ atd.) Hlavní jest věta jen vzhledem k vedlejší. — §. 460, c. „Činným přičestím minulým,“ přidej: „jen v některých úslovích.“ — §. 460, d. Lépe takto: „Minulým časem slovesa *moci* s inf. k naznačení přání nesplněného. Na př. Také jsi mohl mlčeti! (= Kéž bys byl mlčel! — ale ty ač moha nemlčel jsi.“)

HL. XIV. O skládání vět vůbec. §. 470. Vzácný zbytek parataxe nespojitě jest ještě: On div neumřel. §. 471, pozn. 2. Slovesné formy *bych, by, abych, aby* (ve větách podmětných, předmětných, finalných, připouštěcích) nabyly platnosti spojek *podřadných* (viz Blažkovo tvarosloví 370), i třeba podotknouti to v této poznámce. V odstavci pak na to následujícím (čís. 5.) budiž vynecháno *a já, a ty*; neboť jen *an, ana, ano* nabylo platnosti spojky *podřadné*. Než o tom později.

HL. XV. O přiřazování vět. §. 473—483, spojky slučovací. P. spis., chtěje i v této části knihu svou v souhlase míti s knihou Niederlovou, uvádí tyto spojky: 1) slučovací, 2) rozlučovací, 3) odporovací, 4) výlučné, 5) výsledné, 6) příčinné. Ve tvarosloví páně Blažkové však jest rozdělení toto: 1) slučov., 2) odporov., 3) příčinné a výsledné, a toto tvarosloví jest *prvým* dílem mluvnice, jejímž dílem *druhým* je skladba páně Bartošova. Bylo by přáti, aby páni spisovatelé dorozuměli se ve všem všudy a netrpěli ve vydání příštím takové neshody; tu raději ať se něco z Niederlova pořádku obětuje, není-li jiné pomoci. — §. 481, 5. *Kromě* a *mimo* nejsou spojky, nýbrž „předložky nepravé, jichž užíváme též ve platnosti příslovek“ (Blažek §. 367.) Ostatně ty příklady ani nejsou věty souřadné složené.

HL. XIV. O podřazování vět. Přirovnáme-li §. 484 skladby Bartošovy s §. 870 mluvnice Niederlovy, shledáme, že Niederle pokládá věty výsledné za příslovečné, Bartoš pak dílem za substantivní, dílem za adjektivní, dílem za adverbialní. Bezpochyby

shodil se p. spis. pro roztržidění v grammatikách latinských obyčejné (srv. mluv. Kos. §. 560, 2, b): „obsahuje-li věta souledná podmět nebo předmět děje věty hlavní“ atd.). Kdyby si však v tom byl vedl důsledně, byl by, hledě k obsahu smyslu vět, i věty účelné rozeznával týmž způsobem (srv. p. spis. Kos. §. 584: „věta účelná drží místo předmětu věčného při časoslovesech rodu činného a místo podmětu jmenného při časosl. rodu trpného“ atd.). V té příčině bylo se p. spis. přidržeti rozdělení Niederlova. K náležitému porozumění byla by pak dostačila poznámka, že v lat. mluvnicích ty a ty věty podmětne a předmětne v jedno se shrnují tu s výslednými tu s účelnými větami, za příčinou stejného smyslu a celkem i vazby. — §. 485. O spojkách podřadných pojednává Niederle v §. 873—880, dříve než o způsobách souvětí. Proč toho nečinil p. prof. Bartoš? Či spokojiti se máme tím, co je v Blažkově tvarosloví? Avšak s tím se p. spis., jak jsme ukázali, v některých věcech nesnáší, i nebylo by na škodu, kdyby nám — podobně jako souřadné — označil a roztržidil spojky podřadné. — §. 487. „Spojky uvozovací jsou: 1) spojka *a*.“ Avšak *a* jest spojka souřadná, tedy připojuje k větě samostatné zase větu samostatnou (srv. 469). „Užríš, a já se bohu modlím — již vidím, a ty na smrt jdeš“ atd. jsou věty přiřazené, nikoli podřazené. Toliko *an* a *aby* nabylo platnosti spojky podřadné (srv. §. 471, pozn. 2., a čís. 5.) — §. 490, pozn. 1. „Při slovesech *míti* a *věděti* bývá trojí vazba: *α*) kondicional, *β*) infinitiv, *γ*) přechodník (v. §. 424).“ V tomto §. jest řeč o přechodníku způsobovém; hledajíce v příkladech, našli jsme tento: „Kam kdo *věda* utikal.“ Dle toho není přechodník při slovese „*věděti*“, nýbrž to sloveso samo tu vyjádřeno přechodníkem. — V §. 491 podobně jako v §. 487 věty spojkou *a* přiřazené uvádějí se za příslovečné příčinné, a hned na to v poznámce se p. spis. praví, že věty tyto jsou parataktické. Tak také v §. 502 příslovečné připouštěcí na př. „Rozkazovali statek zapečetiti, *a* nemocný ještě živ byl“; v §. 504 časové: „Jedva dokonán byl ten zápis, *a* hned do radního domu páni kommissaři přišli.“ Smyšlem a významem svým tyto věty ovšem uvádějí tu příčinu, tu připustku, tu čas, avšak co do tvaru svého větami vedlejšími nejsou. A právě na rozdíl formální v grammatice největší váhu klásti třeba; jinak dokorán by se otevřela brána mínění subjektivnímu, t. j. každý by takovou větu pojímal za větu vedlejší toho smyslu, který by jemu zdál se býti nejprůpádnejší. Tak nahore větu „*a* nemocný ještě živ byl“ většina za připouštěcí bude pokládati; komu však můžeme brániti v tom, aby ji neměl za adversativnou (*α* = *ale*) aneb za časovou (*α* = *zatím*, *kdy*)? Aby tomu zmatku zabránilo se, uznávejme podobné věty za souřadné. Pro dospělejší žáky pak dostačila by poznámka (na začátku odstavce o druzích vět vedlejších jednajících), že příčina,

čas, přípustka atd. nevyjadřuje se vždy větou podřaděnou, nýbrž také přiřaděnou; a že původně všechny věty byly samostatné, však znenáhla dle důležitosti své rozřídily se ve hlavní a vedlejší.*) Qui bene distinguit, bene docet. — §. 501, pozn. 2. „Předvěti podmínečných vět zhusta vyjádřeno bývá imperativem. Za slovo „bývá“ přidáno buď „paratakticky.“ Tak také v §. 506 imperativem vyslovené přípustky nejsou větami vedlejšími, je tu parataxe a asyndeton. — §. 508, 1, b., pozn. 2. Omylem tu položena věta „Kristus hledá, kdo s ním ponese“ atd. za větu podmítnou.

HI. XVII. O řeči nepřímé.

HI. XVIII. O pořádku slov ve větách. §. 520, 8: Pravidlo nepodstatné. Spíše tu připomenouti záhodno, aby zvrátne se ne trhalo se daleko od slovesa svého.

HI. XIX. O složení vět. §. 521. „V první příčině slova věta vedlejší předvětim, ve druhé závětím“ atd. Avšak ve větách podmínečných vždy se nazývá vedlejší věta předvětim (viz §. 497), hlavní závětím. Není s prospěchem, užívatí ve škole jednoho výrazu pro dvě věci různé.

HI. XX. O periodě. §. 524. „Dle počtu souřadných členů (podřadné se nepočítají) dělí se periody“ atd. To není dost jasné, i mohlo býti vysvětleno jedním, dvěma příklady. —

Ty jsou výtky, které činíme spisu páně Bartošovu. Neváháme však opakovati, že jest i v této své podobě velmi dobrý, jakožto školní kniha pak lepší všech dosavadních, a že, až p. spis. i dle pokynutí odjinud ho dožlých opraví, čeho třeba, budeme míti konečně dílo dokonalé.**)

Dr. P. Durdík.

*) Viz o tom pojednání prof. J. Gebanera ve Listech filol. 1876, str. 30: „O větě složené a o vývoji formy podřadné ze souřadné.“

**) Úvaha tato z veliké části sestrojena z úrad, které pisatel konal se znalci jazyka českého na slovo vzatými i paedagogy osvědčenými.

Oprava. V „Ukázkách staročeských textů rukopisných“, přiložených k Listům filol. a paed. 1878, vynechány jsou nedopatřením ze zlomku o Jidášovi na str. 22 dva verše, totiž:

S peklo zzobie gímí dýedyff (po verši 139) a
Lecz býlo wnoczi lecz wedne (po v. 151).

Na „Listy filologické a paedagogické“ vycházející do roka ve čtyřech sešitech pětiarchových předplácejí ročně: údové (svou osobou) zakládající a přispívající „Jednoty českých filologů v Praze“ třemi zl. r. č., neúdové 3 zl. 50 kr. r. č., akademikové a studující 2 zl. r. č. —

Jakmile vyjde některé číslo „Listů filologických a paedagogických“, oznámí se to ihned novinami. Kdo z p. předplatitelův neobdrží v krátké době číslo právě vyšlé, račiž reklamovati listem nepečetěným a nefran-kovaným.

Prosíme, aby pp. předplatitelé neobtěžovali si zaslati nám co nejdříve předplatné a nedoplatky za předešlé ročníky, žádáme snažně, aby nám všechny peníze posílány byly do místnosti „Jednoty českých filologů v Praze“ (Karlova ul. č. 180—I.). Otevřena jest v úterý a pátek od 2—3 hod. odp.

Přijetí peněz potvrdíme vždy korrespondenčním lístkem; nestane-li se tak během 14 dní, račtež si pp. zasýlatelé peníze zaslané reklamovati.

Inseráty ohlašující spisy vědecké přijímáme do „Listů filologických a paedagogických“, počítajíce stránku našeho tisku po čtyřech zlatých r. č.

Administrace

„Listů filologických a paedagogických.“

Knihy redakci zaslané.

Obrazy z dějin českých a rakouských. Z nejlepších domácích pramenů vybral a sestavil Fr. Vymazal. V Brně, 1879. Nákladem knihkupectví K. Winklera.

Dějiny německé národní literatury. Podle Kluge, Kurce a jiných sepsal Fr. Vymazal. V Brně, 1879. Nákladem knihkupectví K. Winklera.

Rukopis Zelenohorský a Kralodvorský, s úvodem a výkladem ku potřebě školní i soukromé. Vydal Fr. Vymazal. V Brně 1879. Nákladem knihkupectví K. Winklera.

Náklad 6000 výt. Odběratelův koncem ledna 1956

Skvostné dílo obrázkové pro zábavu a poučení vzdělanců našich.

Schválili

pp. insp. Hraše, Klaisner, Mádiera a Václavek, dále pp. F. V. Sineček, historik slovenský, Fr. Špatný, český spisovatel a Ph. Dr. Tyrš. Mimo to sl. jednoty učitelské v Benešově, Holíčích, Hořovicích, Uhl. Janovicích, Jemnici, Telči, ve Vlašimi a v Židlochovicích, jak i veškerý československé časopisy.

Fr. Hellwalda „Země a obyvatelé její“

Illustrovaná zeměpisná, dějepisná a národopisná kniha domácí.

Vydělali J. V. Prášek a Jak. Malý.

S asi 400 obrázky v textě a asi 60 skvostnými obrázkovými přílohami

Se skvostnou přemílí za mírný doplatek.

Cena bohatě ilustrovaného sešitu 45 kr., poštou 50 kr.

V předplacení jest dílo toto lacinější a sice:

bez pošty: 5 seš. za zl. 2'10, 10 seš. zl. 4'20, 20 seš. zl. 8'20, a 50 seš. 20 kr.
poštou: 5 „ za zl. 2'20, 10 „ zl. 4'40, 20 „ zl. 8'60, a 50 „ 21 kr.

Celé dílo činití bude nejméně 50 sešitův. Dosud vydáno jich 8.

Fr. A. Urbánek,
knihkupec v Praze.

NEJNOVĚJŠÍ

SKLADBY PRO PIANO

MISTRA

ANTONÍNA DVOŘÁKA.

Dumka (Elegie). Op. 35. Na dvě ruce zl. —

Věnováno pí. Olze Hoppeové v Brně.

Furlante (Böhm. National-Tänze). Op. 42. Č. 1. D-dur. Č. 2.

F-dur. Na dvě ruce. Cena obou zl. 1

Věnováno K. ze Slavkovských.

Thema mit Variationen. Op. 36. Na dvě ruce zl. 1

Bagatellen (Maličkosti). Na čtyři ruce. Op. 47. zl. 2

Věnováno J. S. Debrnovovi.

Slavische Tänze. (Slovanské tance.) Na čtyři ruce. Dva svaz. zl. 6

Časová hudebnina od řed. A. Valenty-Mělnického:

Svatební pochod

na oslavu stříbrné svatby Jejich Veličenstev. Pro píáno na dvě ruce

Se zdařilými titulními podobiznami JJVV.

Cena i poštou 50 kr.

Výtečná díla tato právě vyálá má v hojně zásobě na skladě knihkupce

Fr. A. Urbánek v Praze

(na Ferdinandské třídě, č. 25. n.)

LISTY

filologické a paedagogické.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

J. KVÍČALA, J. GEBAUER.

AUG 5 1966

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DENVER

ROČNÍK ŠESTÝ.

SEŠIT II.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1979.

Obsah sešitu II.

Pojednání.

O erotu Platonově. Napsal Karel Neudörff	81—102
Tristram. Napsal J. Gebauer	108—136
Klasobraní po rukopisích.	
V. Zlomek legendy „o dvanácti apoštolicích,“ zvaný zlomekem Dobrovského. Od F. Menčíka	140—142
VI. Nový zlomek žaltáře českého ze XIV století. Podává J. Truhlář	142—147
Drobnosti grammatické. Podává dr. J. Gebauer	147—149

Úvahy a zprávy.

Fr. Maixner: Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache von Dr. Raphael Kühner. V Hannoveru 1878	149—156
Rob. Novák: Úsudek Horatiův o Enniovi a Lucilioví. Napsal prof. Karel Himer. Jedenáctá zpráva (r. 1878) obecného reálného gymnasia pražského	156—162
J. Král: Ukázka z překladu Sofokleova Filokteta. Od prof. K. Veselíka. Program c. k. vyššího gymnasia slovanského v Brně 1878	162—165
V. Ot. Slavík: Všeobecné vychovatelství a Všeobecné vyučování. Učební text pro ústavy ku vzdělání učitelů a učitelek. Napsal Dr. G. A. Lindner, ředit. c. k. ústavu v Hoře Kutné 1878	165—169
K. Veselík: Zur Gymnasialpaedagogik. Schulreden von Dr. K. W. Piderit. Herausgegeben von Dr. Alb. Freybe. Gütersloh 1877	169—172
J. Gebauer: Quattuor Evangeliorum codex glagoliticus, olim Zographensis nunc Petropolitanus. Characteribus cyrillicis transcriptum notis criticis, prolegomenis, appendicibus auctum edidit V. Jagić. Berolini 1879	172—173
J. Gebauer: Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti. Kriticki tekst i rasprava od Stojana Novakoviće. V Bělehradě 1878	173—175
J. Gebauer: Archiv für slavische Philologie	175—176

O erotu Platonově.

Napsal Karel Neudörfl.

II.

Šíře než ve Faidru*) jedná Platon o erotu v rozmluvě své „Symposion“, kterou téměř výhradně předmětu tomu věnuje. Výchozí místo své běře i zde od náhledův, jaké doba jeho a doba předchozí ve směru tom podati dovedla, a než podává náhled svůj, vykládá náhledy tyto v pěti řečech předeslaných, jež dává promluvit předním vzdělaněcům doby té, jakož byl Faidros, Pausanias, Eryximachos, Aristofanes a Agathon; ti pak všichni patrně seví úsilí, aby pravý náhled o erotu podali, čehož důkazem jsou jednak slova Eryximachova p. 177^a, že promluví-li řečníci předněji dostatečně a přiměřeně, řečníci ostatní slova se vzdají, což ale se nesplní — jednak i ta věc, že každý na počátku řeči své vytýká předchůdci svému, že na pravé neuhodil; tak Pausanias opravuje (180^a násl.) řeč Faidrova, zakouší pak (186^a) stejné výtky od nástupce svého Eryximacha, jehož výklad opět následující řečník Aristofanes (189^a) jediným vtípem dohořán podvrátí. Poslední z řečníkův těchto pak všechny předchůdce své kárá (194^a násl.) a (195^b) Faidra zvláště opravuje, že erota nazval nejstarším, musí však sám Sokratovi (199^d násl.) počet vydati z řeči své a doznati, že i on pravdy se chybil. — Při tom každý řeč svou běře do opravdy; Aristofanes, jehož řeč nejsnáze v žert vykládati by se mohla, výslovně (193^c) obrazuje se proti výkladu takovému, Eryximachos „jen nerad a vychvalování něčeho pomíjí“ (188^a), a Agathon, jenž dí, že řeč jeho „dílem žert, dílem mírnou pravdu, pokud mu možno bylo, v sobě obsahuje“ (197^a), činí tak jen, aby se proti nástupci svému, jemuž již ve dvou předchozích rozmluvách (174^d násl. a 194^a násl.) mlčky byl podlehl, poněkud kryl.

Přihlédneme-li k obsahu řeči těch z vážné snahy vycházejících a pozorujeme-li, jaké množství náhledův o erotu v nich složeno jest,

*) Viz Listův filol. a paedag. V, str. 94—108; tamtéž na str. 97 doplň v posledním řádku: „od nemilujícího Lysiova.“

a sice náhledův velerozmanitých, shodných, sporných, ba i kontradiktorických, pochodících od básníkův i filosofův, nejstarších i novějších (jako od Homera, Hesioda, Parmenida, Herakleita, Aischyla), dle nichž jest eros brzy nejstarší, brzy nejmladší (178^b a 195^a), brzy jediný, jen dobrý, brzy dvojí, dobrý a špatný, brzy odporčován věku nedospělému, brzy zase jen dospělému (178^c a 181^{b-d}): tu jasný z toho obdržíme obraz o řádění sofistiky tehdejší, kterak ta zde bují, náhled neoprávněný jiným stejně neoprávněným poráží, znaky nejružnější pouhou subjektivností mluvčího zcela dle libosti v jednotu pojí, stejně ochotna jsouc, co tvrdila, popřítí a co popřela, tvrditi, jen když pojídlo aspoň zdánlivě jest pravé (jak vytýká Sokrates 198^d násl.) a samolibost a domnělá moudrost tím škody nebere. Povážíme-li k tomu, že řada náhledův těch daleko není ještě vypočtena, ježto „všeho; co každý mluvil, ani Aristodemos nepamatoval, ani opět Apollodoros všeho, co onen vypravoval, ale které a kterých mužův náhledy pomnění hodnými se mu viděly, těch každého řeč nám vypravuje“ (178^a, 180^c), tu není divu, že nám nad pustou směsicí touto jako Kleiniiovi v Euthydemu jde hlava kolem, a tu tím víceji uvítáme v řeči Sokratově hvězdu spásnou, zářící světlelem pravdy nade všemi, která nás, jako nit Ariadnina Thesea, vyvádí z bludiště, která všechny řeči, zvláště pak Agathonovu (199^b násl.), kritice podrobivši pevný dává nám podklad rozumový, jehož pomocí bychom dovedli pravé od nepravého rozeznati a z rozkladu toho k pravdě bezpečné vybrísti.

Co dokázal Sokrates v řeckém životě národním, to nám rozmlouvou touto Platon v malém zobrazuje; jaká doba zplodila Sokrata a filosofickou jeho vymoženost, z takové látky vytváří se nám zde následující na to řeč jeho.

Vzpomeneme-li si, jaké oblibě těšily se rozmanité zápasy u Řekův, nebude příliš od místa říci, že nám zde Platon líčí zápas filosofický; pravosti výroku toho nasvědčuje více míst rozmluvy této: 174^a se Sokrates vyzdobil, *ἐνα καλὸς παρὰ καλὸν ἔη*. 175^c hádají se Sokrates a Agathon, ovšem dle zdání jen žertem, o moudrost, při čemž Agathon končí: „o toto také málo později dáme se rozsouditi mezi sebou, já a ty, stran moudrosti, za soudce užívající Dionysa“; tím Agathon bezděky pravý stav označuje. 212^d násl. ověnil Alkibiades „nejmoudřejšího a nejkrásnějšího“ Agathona; však jakmile Sokrata uzřel, nemeškal 213^d násl. sníti polovinu stužek Agathonovi s hlavy a „toho ověnění, jenž v řečech všechny lidi překonává, netoliko nedávno jako Agathon, nýbrž povždy.“ Srv. dále mimo to, že právě proti řeči Agathonově Sokrates se obrací, ji kritizuje a opravuje a mimo 214^c násl., 177^c ještě 222^c, kde Sokrates chce dáti Agathonovi svou chvalořečí náhradu za to, že sám se stal králem večera. — Jest tedy hostina tato oslavou vítězův dvou, Agathona a Sokrata, který nejen nad jiné přední vzdělance doby

vé, nýbrž i zvláště nad toho tragického vítěze, od 30.000 Athendův uznaného, vítězstvím svým vynikl (viz 178^a).

Co jest úkolem Sokratovým v historii filosofie, toť jest úkolem jeho v této rozmluvě, dovésti k poznání pojmovému od náhledův pouze subjektivních; že pak Sokrates i v životě svým skutečně byl tím, čím se jeví řeč jeho v rozmluvě této, a že v pravdě byl oním mužem erotickým, za jakého sebe sama v řeči své vydává, toho doklad nám podává jednak řeč sedmá, Alkibiadova, jednak on sám počínáním svým před hostinou, při hostině i po hostině.

Abychom dostáli úkolu vytčenému, vylíčiti náhledy Platonovy o erotu, postačilo by ovšem přihlížeti jen k řeči Sokratově, která náhledy ty ryze a úplně podává; než řeči ty jsou též od Platona i sestrojeny i sepsány, a tu nám nastává otázka, k jakému konci jsou sepsány, co nám chtěl Platon jimi vyložiti? Má obsah jejich jakou váhu do sebe? Či jsou zde jediné pro to, aby pojednáni tím jasněji mohla se zastkvíti řeč Sokratova? — Tak malicherného úmyslu nemůžeme se do Platona domýšleti, nahlédíce ani k tomu, že řeč Sokratova jest skoro na pořad dialogická a vnějším dekem nedostihuje ani mnohé z předchozích.

Jako doba působnost Sokratovu předcházející byla kolébkou Sokratovou, tak i řeči předchozí podklad a látku tvoří pojmu erota zde líčeného, s rozmanitých stran, pravých i nepravých, údráhu pro pojem ten razíce a jej osvětlující (zvláště Agathonova 172^a, 199^c). Slouží tedy všechny řeči jednomu účelu, totiž výkladu správného náhledu o erotu, a byť i pravou podstatu jeho vylíčiti nedovedly, předce se stanoviska historického, či lépe řečeno, pokud slouží k zobrazení historického významu Sokratova, jsou úplně ospravedlněny a i nutny, repraesentující dobu, z níž Sokrates vyšel a jejíž spasitelem byl; z nich patrně, jak platná byla oprava, které se jim dostane řečí i osobou Sokratovou a jen jimi ospravedlněna a odůvodněna jest řeč Alkibiadova a tendenční líčení erota v řeči Sokratově, z něhož osobnost Sokratova patrně vyhlíží. Řečí Sokratovou pak zobrazuje se nám theoretický jeho význam, a řečí Alkibiadovou podává se, jak již svrchu naznačeno, doklad, že Platon nám nelíčí plané theorie, ale že byl takový život filosofův, jaký podle líčení jeho skutečně byti má. Ovšem ve výkladě theoretickém nepřestává Platon na vědění historického Sokrata, avšak, jak daleko sám dospěl učení jeho doplňuje a v soustavu uváděje, to velmi zřetelně a nade vši pochybnost bezpečně jest naznačeno.

Považujíce tedy rozmluvu Symposion za znázornění rozvoje filosofického od doby sofistův až na dobu Platonovu, již domyslíti můžeme, že osobnost Sokratova hlavním zde bude ohniskem, a že opět, pokud jest rázu obecného, ideálního, typického, obecně lidského, pokud dá se ve pravidla obecně platná abstrahovati, a pokud jest čistě subjektivná, pouze individualná. Idea, jež záleží

v obecnosti, myslí se nejprve od zjevu oddělenou v řeči Sokratově a pak s ním ve spojitosti v řeči Alkibiadově. Největší cenu má ovšem to, co jest typického na Sokratovi.

I bude nám tedy při rozboru rozmluvy této hlavní úlohou přihlížeti k řeči Sokratově výklad o erotu vůbec podávající, spolu pak aspoň v částech naznačiti, jaký základ má výklad tento v řečech předchozích a zdali jsou tedy oprávněny výroky svrchu položené, konečně pak, jak srovnává se výklad o erotu podáváný s individualností Sokratovou, v řeči Alkibiadově líčenou a i odjinud známou.

Prvním podstatným znakem, jež nám Platon v rozpravě Sokratově o erotu podává, jest, že nazývá erota touhou či žádostí, *ἐπιθυμία*, a klade tedy zatím, než u výkladu svém dále pokročí, pojmy *ἐρᾶν* a *ἐπιθυμῆν* souznačně (199^a násl.); v dalším výkladě důrazně na to upozorňuje, že, jako se nedá mysliti jeden ze souvztažných pojmův otec, syn, dcera, bratr a p. sám o sobě bez všelikých jiných, tak i pojmy ony jsou neúplné, relativné a nějakým pojmem jiným se doplniti musejí, eros pak že jest touha po tomto doplňku se nesoucí. Ježto však dále touha jen po tom se nese, čeho nemá, jest tedy i erota podstatným znakem, že nemá toho do sebe, po čem touží. Přeložíme-li výklad ten do nové mluvy psychologické, jest nám říci, že touha jest uvědomělé pronikání představy nějaké k jasnému představování přes překážky vzpírající se tomu; jakmile překážky ty se odstraní a představa k jasnosti pronikla, pomíjí nutně i touha došedší svého vyplnění. Platon jest tedy dalek toho, aby přestal na pouhém líčení mytologickém neb i sebe vyvinutějším názoru svých vrstevníkův, nýbrž úkony ducha lidského předmětem pozorování svého učiniv tvoří o stavech jeho pojmy tak přesné, že obstojí i před soudem vědy novověké.

Z výkladu podaného plyne tedy, že pouze nemající toužiti může po tom, čeho právě nemá; dí-li však předce kdo: *ἐπιθυμῶ αὐτῶν τούτων, ἃ ἔχω* (200^a), jaký význam mohou míti slova ta?

Patrně nedají se mysliti než při majetku, jehož ztráta nám hrozí; není-li jasnému představování na závalu přítomnost, ono však přece závadou trpí, nemůže závadou tou býti než nemajetnost předmětu kýženého v budoucnosti. I jest touha v této příčině dle učení psychologie uvědomělé vzpírání se představy jasně představované proti jejímu utlumení*). Může tedy touha nésti se předně k tomu, čeho subjekt toužící vůbec aneb aspoň přítomně nemá, aneb může za druhé nésti se přes přítomný majetek do

*) Volkmann Psychol. II 387.

budoucnosti, v které nemajetnost majetností nahraditi chce; takže nejen nemajetnost přítomná, ale i nemajetnost budoucí podnětem touhy býti může, a touha erotická nese se tedy k odstranění nemajetnosti přítomné i budoucí či k zjednání majetnosti pro přítomnost i pro budoucnost (199° 200°).

Abychom bytost erotovu blíže určití mohli, nutno jest přihlídnouti ku předmětu, ku kterému se on jakož touha zosobnělá nese.

Předmět touhy může ovšem býti, jako touha sama, rozmarný, podlé něhož pak i ona jména dostává; erotem slove tedy, abychom o jiném pomlčeli, jedině touha ta, která má za předmět svůj krásu (205^{b-d}), ovšem krásu v širším smyslu Platonově, stotožněnou s dobrem a moudrostí, (jakož se dí 201° *τὰ δὲ ἀγαθὰ καλὰ*, a 204^b *σοφία τῶν καλλίστων ἐστίν*). Ježto pak po kráse toužiti podstatným jest znakem pojmu erota, nutně z něho vyloučena jest touha po škaredém (201° násl. 203°).

S majetkem krásy a dobra spojená jest i blaženost, a proto tedy eros touhou svou po kráse vede nás k blaženosti; avšak ježto eros jest touha a touhy podstatným jest znakem, že nemá do sebe toho, k čemu se nese, nemá eros do sebe ani krásy ani dobra, není ani krásným ani dobrým a tedy také ne blaženým, a nemaje vlastností těch nemůže též býti bohem, ježto pojem božstva právě vlastností ty v sobě zahrnuje (202^d). Že však není eros také ani škaredým ani špatným (201°), nepřísluší tedy ani bytostem, které krásu, dobrotu a moudrost již trvale mají, ani bytostem, jež jsou pravým opakem jejich, ale jest duševním stavem toliko člověka. Platon odděluje ve výkladě podaném touhu od předmětu jejího, jenž může býti dobrým nebo špatným, a vzpírá se tomu, aby i touha sama, která jest úplně indiferentní a jen stupněm intenzivnosti, ne však svou jakostí určití se dá, podlé předmětu toho dobrou neb špatnou zvana byla, jak zřejmě dí 204°: *φῆθης δὲ, (ὦ Σώκρατες) τὸ ἐρώμενον ἔρωτα εἶναι, οὐ τὸ ἐρῶν διὰ ταῦτά σοι, οἶμαι, πύκαλος ἐφαίνετο ὁ ἔρως* atd.

Až potud jde část opravná řeči Sokratovy, která vedle účelu pozitivního směřujícího k vyjasnění vlastností erotovy, má též účel negativný, totiž aby se vyvrátily náhledy o něm pronášené; jest sice i další řeč Sokratova opravná, ale mimo zmínku 206° děje se opravování jen mlčky a takřka bezděky, tak že hlavní váha na poučení a výklad kladný připadá.

Obraťme nyní zřetel svůj k řečem předchozím a vizme, p kud a jak se v nich myšlenky od Sokrata pronesené nacházejí, spolu přihlížejíce místy i k tomu, co v pozdějším výkladě Sokratově vztahy své najde. Že touha jest vlastností erota, to užíval i názor národní, pojmy ty nezřídka zaměňuje neb i souzračně klada; a proto bylo řečníkům předchozím již tím, že o erotu jeptali, více méně nutno, i o této vlastnosti se zmíniti. Že však

právě touha jest vlastnost erotu podstatná, o kterou se všecken výklad o něm opráti a k níž směřovati má, toho nenahlédl z nich nikdo, a proto jen mimochodem a bezděky více neb méně vlastnost tuto uvádějí.

Tak se děje v řeči Faidrově 178° násl., když dí, že *ὁ χρηὸν ἀνθρώποις ἡγεῖσθαι παντός τοῦ βίου τοῖς μέλλουσι καλῶς βιώσεσθαι, τοῦτο οὔτε συγγένεια οἷα τε ἐμποιεῖν οὔτω καλῶς οὔτε τιμὰ οὔτε πλοῦτος οὔτ' ἄλλο οὐδὲν ὥς ἔρω* atd.; a sice rozněcuje prý eros před činy hanebnými stud, pro činy krásné (zvláště pro statečnost) pak ctižádost. A jak mocně vede nás eros chtítí dobré a nechťtí zlého, vykládá Faidros slovy 179°, že milovník by raději volil mnohonásobnou smrt, než aby v zlém činu nějakém byl postižen od miláčka. — Theorii Faidrově zůstává eros bytostí mythologickou, z jejíhož působení touha ducha lidského vznik svůj bere, pudivost její pak objasňuje nám jednotlivými, nahodilými, více méně správnými příklady, nevšímá si však principu všechném společného, kterým by pravost svého tvrzení nade vši pochybnost zjistil a nepopratelnou učinil; a proto jeví se pravé výroky jeho stejně oprávněnými, jako jiné výroky jeho nepravé. Zaujímá tedy Faidros úplně stanovisko sofistiky, čehož nám další řeč jeho nezvratným jest dokladem. Že výroky jeho svrchu uvedené mají jakési jádro pravdy do sebe, mnohem jasněji uvidíme, srovnáme-li místo řeči Sokratovy 209° násl., kde se o ctižádosti jedná, a místo řeči Alkibiadovy, kde pravzor erotu Sokrates i jako rek v boji se líčí.

Jako Faidros, tak i ostatní řečníci, že eros jest touha, šíře nebo kratčeji naznačili; Pausanias dí (181°), že chvály hoden jest eros *ὁ καλῶς προτρέπων ἔραν*, a rozeznává při junomilství *τοὺς ἐλιμικρινῶς ὑπὸ τούτου τοῦ ἔρωτος ὁρμημένους*. 182° dovede *φιλίας ἰσχυρὰς καὶ κοινωνίας μάλιστα ὁ ἔρω* *ἐμποιεῖν*; taktéž 185° a j. Že eros jest stav duše lidské, nikoliv bytost mythologická, o tom se Pausanias jen velmi nejasně uvědomil; líčí však předce erotu jakož rozmanité poměry lidí k lidem. Jak mocna jest touha lásky, vykládá nám Pausanias počínáním milovníkův k miláčkům 183°, 185° a j. V celku vidíme, že ani Faidros ani Pausanias nepřišli přes názor národní.

Eryximachos uznává na mnohých místech erotu za touhu (186° a j.), ale neuznává ho pouze za stav ducha lidského, nýbrž připisuje mu obor velmi veliký řka 186°, *ὅτι οὐ μόνον ἐστὶν ἐπὶ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς καλοὺς, ἀλλὰ . . . ἐπὶ πάν ὁ θεὸς δίνει καὶ κατ' ἀνθρώπινα καὶ κατὰ θεῖα πράγματα*. Tím vybočuje z výkladu pravého v planost a sofistiku.

Erota jako velemocnou touhu srdce lidského pojal Aristofanes v celé řeči své, jmenovitě však 192° násl. řka: *ὅταν μὲν οὖν καὶ αὐτῷ ἐκεῖνῳ ἐντύχη τῷ αὐτοῦ ἡμίσει καὶ ὁ παιδεραστής καὶ ἄλλος πᾶς, τότε καὶ θαυμαστὰ ἐκπλήττονται*

φιλά τε καὶ οἰκείῃ, οὐκ ἐθέλοντες, ὥς ἔπος εἰπεῖν, χωρίζεσθαι ἀλλήλων οὐδὲ σμικρὸν χρόνον· καὶ οἱ διατελοῦντες διὰ βίου μετ' ἀλλήλων οὗτοί εἰσι, οἳ οὐδ' ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, ὅ τι βούλονται σφίσι παρ' ἀλλήλων γίνεσθαι atd. Kdo by si ta bezděky nevzpomněl na manii erotickou a na onen vroucí zápal erotický, ježž nám později vykládá řeč Sokratova! — Aristofanes vynikl nad předchůdce své nejen tímto hlubším a pravdivým (vyjmeme-li jádro z přidělení básnického) erota vyličením, ale i první položil otázku po jiné příčině touhy té, než jakou uvedli dva předchůdci jeho z názoru národního, totiž že eros pochází od Afrodity. Jemu ovšem postačuje důvod básnický, který nic méně aspoň k jasnému vymezení toho, co za erota považuje, platně přispěl (viz 191^d a 192°).

Agathon stotožňuje 197^a chtivost a lásku a klade působnost jeho do srdce lidského, zvl. 195°, ale jemu jest eros více než Aristofanovi a Pausanioví bohem z mythologie známým; neboť kdežto řečníci ti o tomto stavu duše lidské jednají pustice se zřetele mythologickou osobnost erotovu, má on ji stále na paměti a jméno „bůh“ co chvíli (čtrnáctkrát) o erotu klade.

V příčině předmětu erotova, že nese se totiž po kráse, že vede podněcováním ctižádosti ke skutkům dobrým, že splnění touhy jeho působí libost, ty a takové byly taktéž názory o erotu národní, a proto tedy je ovšem i v řečech zmíněných shledáváme. Faidros praví 178°, že ἔρως μεγίστων ἀγαθῶν ἡμῖν αἰτιὸς ἐστίν atd., tamtéž zove erota tím, ὃ χρηὶ ἀνθρώποις ἡγεῖσθαι παντὸς τοῦ βίου τοῖς μέλλουσι καλῶς βιώσεσθαι, bez působnosti jeho nemůže prý ani obec ani jednotlivec velké a krásné skutky vykonávati, 179^a násl. zdržuje eros od skutkův hanebných a vede k udatnosti, a dále 179^{o-e}, 180^a, kde uvádí příklady skutkův dobrých, z lásky konaných, nehodících se arci za doklady k theorii svrchu vyvinuté, ježto v žádném z nich není poměru milovníka k miláčku, a nejedná v nich nikdo ani ze studu ani ze ctižádosti, nýbrž jen moc lásky jimi se ličí. Řeč Faidrova vrcholí pak větou 180^b: οὕτω δὴ ἔργον ἐστὶν Ἐρωτα θεῶν καὶ κρεσβύτατον καὶ τιμωτάτον εἶναι εἰς ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας πῆσιν ἀνθρώποις καὶ ζωσὶ καὶ τελευτήσαςι.

Jak z míst uvedených patrné, nedovedl Faidros látku názorem národním podávané náležitě užiti; přes povrchnost svou spojuje mnohdy momenty k sobě nenáležející (jako 178°) a shledává právě po způsobu sofistův duchaplnost a originalnost v překrucování pravdy jsoucí (Achill prý byl miláčkem Patroklovým 1^a, poněvadž byl mladší a krásnější, Alkestis byla 179° milicí svého manžela a Orfeus prý pro malou obětavost z lásky z usil pokuty 179^d násl.) a v kárání mužův i největších (jako A chyla 180^a) Jest to též Faidros, který se v rozmluvě stejně a ne překroucenému thematu Lysiovu právě pro jeho překroucenost nadšeně obdivuje (srv. Faidr. 227^o). Vlastní pohnutkou

lásky a veškerého konání z ní vycházejícího jest u něho chlapcomilství; zdali toto v jiném smyslu brátí se má než ve škaredém národním, o tom se Faidros nevyslovuje, třebaš i v slovech jeho 178^c: *οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔχω εἰπεῖν, ὅ τι μεῖζόν ἐστι ἀγαθὸν εὐθὺς νέφ' ὄντι ἢ ἐραστῆς χρηστός καὶ ἐραστῇ παιδικά* přidán milovníkovi přívlastek *χρηστός*, který miláčkovi nepřidává, a to proto, že mu na tom záleží, aby milovníka tak vylíčil, aby se miláček nerozpakoval jemu se poddati. Že lásku smyslnou míní, viděti lze na str. 180^a, kde dokazuje, že Achilles byl miláčkem Patroklovým, jsa krásnější . . . ještě bezvousý a pak mnohem mladší. Ovšem uvádí příklady i lásky čisté jako o Alkestidě; ale i na počátku řeči své 178^c i na konci 180^b mluví příliš jasně, než aby nám jaká pochybnost vzejíti mohla. Nevhodný pro theorii jeho příklad o Alkestidě ne zvolil mimo to pro druh lásky, jakou k choti svému chovala, ale že se mu právě hodil za důkaz, že větší jest obětavost milujících než i nejbližších příbuzných, jako jest otec a matka. — Blaho tedy, jehož se milovníku od erota dostává, jest chlapcomilství, a dobré skutky, ku kterým eros tohoto bázní před odepřením a nadějí ve splnění lásky miláckovy vede, nevyplyvají z vnitřní podstaty erotovy jako u Sokrata, nýbrž druží se k němu jen nahodile. Že však předce zrno pravdy jest i co do předmětu erotova v řeči Faidrově, nejlépe poznáme, srovnáme-li větu závěrečnou 180^b s oním místem řeči Sokratovy, kde erota za největšího dobroděje pokolení lidského vyhlašuje.

Pausanias výrokem svým o indifferentnosti úkonův značně se přiblížil k Sokratovu výkladu erota jakožto touhy, nicméně však k výkladu pravému nepronikl; máje totiž na úsudku svém setrvaťi, že eros jako touha není ani dobrý ani zlý, nýbrž indifferentní, ubíhá ihned na to výrokem, že eros stává se dobrým neb špatným tím, jak (t. j. v jaké míře a za jakých okolností) se co vykonává, v relativní theorii sofistickou. Proti zásadě této od Pausania vyslovené a od Eryximacha za pravou přijaté právem tvrdí později 196^a Agathon a dokládá 201^a Sokrates, že *αἰσχρὸν οὐκ ἐνι ἔρωσι*. Předmětem touhy erotické jest u něho rozkoš smyslná, a rozdíl mezi erodem dobrým a špatným jest jen potud platným, že směřuje láska špatná k chlapcům nedospělým a ženám, láska slušná k jinochům dospělým; ospravedlňuje pak ji se stanoviska miláčkova touhou po moudrosti a ctnosti, jichž se týž povolností svou má dodělati podlé zásady 185^b, *οὕτω πάντως γε καλὸν ἀρετῆς ἐνεκα χαρῆσθαι* (podobně Alkibiades 217^a); se stanoviska milovníkova však nijak ospravedlněna není. Moudrost a ctnost nejsou s láskou podstatně spojeny, nýbrž, právě tak jako v řeči Faidrově, u milovníka nahodilým jsou prostředkem k cíli, u miláčka cílem domnělým prostředky posvěcujícím. Jen o zdání mravnosti tu jde, nikoli o moudrost a ctnost opravdivou, ježto tyto by nijak nedopustily,

aby jim ono *χαρίζεσθαι* bylo cílem nebo prostředkem; a zdání to ještě visí jen na slabém důvodě 185^b vysloveném *δμως καλή ἀπάτη*. — Jsou tedy v řeči Pausaniově tytéž zásady, jako v řeči Faidrově, ale tak dovršeny a doporučeny, jak jen toho obratná sofistika dovedla.

Eryximachovi jest předmětem erotu dobrého soulad či harmonie protiv 186^a násl., a předmětem erotu špatného nelad nebo převaha protivy nad protivou. Soulad i nelad jest s erodem smítně spojen, ale Eryximachos shledává erota netoliko v touze po souladu a neladu, nýbrž i v souladu a neladu již uskutečněném. Junomilství, které dbá přiměřenosti, pokládá za dobré, nezřízené pak za hanlivé; co však vyrozumívá výrazy *ἀγαθός, ἀκόλαστος ἔρως, ὁμόνοια, ἁρμονία, συμφωνία, ὁμολογία, ὁ κόσμιος ἔρως, πλεονεξία, ἀκοσμία* a j., kam sahá míra jednoho i druhého, toho nevykládá, spoléhaje na rozum obyčejný prstonárodní. Základní názor, že eros se zakládá na jsoucnosti protiv, nemajetnosti a majetku, protivy ty že snaží se vyrovnati a vyrovnáním tím eros že naplnění dochází, vedl Eryximacha k tomu, aby všudy, kdekoliv protivy a jich vyrovnání vidí, lásku substituoval, ovšem ale také k tomu, aby protivy zdánlivé za pravdu prohlásil aneb dokonce protivy, kde jich není, přibásnil; proto rozprostírá se mu eros přese všechny věci lidské i božské a jest mu proto velikým a mocným bohem (186^a 188^a). Tím stává se eros u něho ze stavu ducha lidského pouhou silou přírodoslovnou, podobnou oněm principům, jež Empedokles *Φύλλα* a *Νεῖκος* nazval; vlastní láska lidská mizí mu úplně. Co do mravní ceny jest učení jeho, tak jako i Pausaniovo, hedonismus pouze měrou svou a zevnějškem omezený; že rozdíl erotu dobrého a špatného jest pouze kvantitativný, vnější, tu větu Pausaniovu Eryximachos v řeči své šíře rozpředl, a dobrý eros jest u něho tam, kde oba činitele svou jsoučinností jsou si rovni. Úkonem tímto vede pak eros, jako i u Faidra a Pausania, k eudaimonii. Nad Pausania vynikl pouze tím, že — ovšem jen mimochodem a v odporu se svým výkladem předchozím, což však u sofistův není nic divného — připouští 187^d: *καὶ ἐν μὲν γὰρ αὐτῇ τῇ συστάσει ἁρμονίας τε καὶ ὁυθμοῦ οὐδὲν χελεπόν τὰ ἐρωτικά διαγιγνώσκειν, οὐδὲ δὲ διπλοῦς ἔρως ἐνταῦθα πω ἔστιν*.

I dle slov Aristofanových vede nás eros ku blahu a sice tím, že nás pobádá, abychom se k bývalé přirozenosti své navrátili. Blíží výklad řeči jeho vedl by nás zde neustáleností svou příliš daleko; pročejž jej pro zvláštní pojednání odložití lépe bude.

Agathon dobře poznal, že jest předmětem erotovým krásu; ale poznání to nevyšlo z přesvědčení, nýbrž jen ze zkušenosti. Proto erotovi krásu v rozmanitých druzích opět a opět přičítá, domnívaje se, že přičítá mu předměty nové a nové; vkládá pal. mezi předměty tyto náležité i mnohé nenáležité, zcela na-

hodilé, vnitřně nijak nesouvisící, nepoznáváje v jednotlivostech obecnosti. Dále pak vše, co za předmět erota považoval, i k vlastnostem jeho připsal, neuvědomiv si podstatu touhy a chtění, kterých prý je eros působitelem; eros zůstává mu tedy naprosto bytostí mythologickou, již vlastnosti řečené jen zevně připojeny jsou, a počínání jeho jest na cele sofistické. O blahodárnosti erotové i on se zmiňuje tvrdě (197^b 195^b), že z lásky ku kráse všeliké dobro bohům i lidem vzešlo.

Jakož byl Agathon oslavencem onoho dne, tak i řeč jeho látkou i leskem přehojně oplývá; Sokrates pak na to, jako byl 175° moudrost svou proti moudrosti jeho za nepatrnou prohlásil, tak i zde nepatrnou na pohled řečí svou ostře řeč jeho kritizuje a poráží. Když pak Agathon již s nevrlostí přiznal to, co svrchu jsme vyložili, ušetřuje ho Sokrates důkazem, že eros není též bohem, a důkaz ten vkládá Diotimě v ústa.

Jako tedy v úvaze předešlé všichni řečníci pokládali erota za touhu, ale nejsouce si vědomi, co touha jest, přikládají mu vlastnosti vnitřní spojitosti do sebe nemající, ba i s poznáním tímto sporné, kdežto Sokrates vycházejí z pravého ve věc náhledu přikládá mu jen ty, které se mu přesnou logickou konklusí přisouditi dají, tak se to má i s předmětem touhy erotické: všichni řečníci předchozí se ho dotýkají, ale naznačují jej nepřesně, neúplně a s mnohou znečišťující přísadou; neznajíce objasnění pojmového nepoznávají, že, co za předměty rozmanité uvádějí, jsou jen rozmanité zjevy předmětu téhož; nemajíce pak míry jiné než subjektivnost svou nevědí též, co erotu za předmět přičítají mají a co nikoliv. Agathon, který na počátku řeč o erotu nejlépe rozdělil (srv. 199° slova Sokratova) a nejhojněji vlastností erotu přičetl, není si jist rovněž jako řečníci předchozí, zdali mu všechny vlastnosti právem přičetl aneb zdali ještě některých nevynechal; proto zajisté dříve na konci řeči své 197°, že „dilem žert dilem pravdu mírnou, pokud mu možno bylo, pověděl“, chtěje se tím jen krýtí proti Sokratovi, až bude museti mu počet vydati z řeči své. Sokrates též nikde řeč jeho v žert nebéře, naopak 198^d násl. vytýká jí za poklesek, že chválu neoprávněnou a zdánlivou nahromadila.

Přehlédneme-li celé srovnání předeslané, jasně nám vysvítá předně stanovisko řečníkův předchozích; vidíme, že stojí sice vědění svým na stupni vědění prostonárodního, ale že vedou již myšlenkový materiál k pojmu nějakému náležící snést, s ním dosti obratně nakládati, myšlenky slučovati i rozpojovati. Ovšem že řídíce se jen subjektivností svou užívají po většině lučidla chybného a spokojují se i s pouhým zdáním pravdy, jakož je za to kárá Sokrates 198°: *προὔρησθαι γὰρ, ὡς εἰσιν, ὅπως ἕκαστος ἡμῶν τὸν ἔρωτα ἐγκωμιάζειν δόξει, οὐχ ὅπως ἐγκωμιάσεται*. Avšak naprosto odsuzovati činnost jejich nesmíme. Poznáváme pak toto vidíme za druhé, který byl význam Sokratův v historii filosofie; on vycházejí od pravdy evidentní vede nás

pomocí dialektiky, ne tak obsahem vyvinuté jako spíše pravé, k pojmu, a ukazuje nám proti theorii sofistův theorii pojmu či ideje, dávaje nám tím poznání pro pravost jednotlivých úsudkův i jich spojování. Ale Platon neužil zde pojmu erota jen k tomu, aby nám na něm pravou metodu ukázal, ale jemu šlo rovnou měrou i o to, aby nás o erotu samém poučil a pravý jeho pojem nám vyložil; a tudy běže se výklad jeho dále cestou samostatnou, nemaje více přímého zřetele ku předchůdcům neb vrstevníkům.

Nejbližší část výkladu toho, kterou nyní pozorovati chceme, jest nám uvažovati trojím směrem, a sice v příčině erota filosofického, v příčině lásky prostonárodní a v příčině bytosti Sokratovy.

Platon zanechal nás s Agathonem při výsledku záporném ukazav, čím eros jakožto touha po kráse se nesoucí, což jest poznatek jeho evidentní, býti nemůže. Jest to totéž stanovisko, na kterém se každý otcnouti musí, má-li na místě vědění svého starého vědění nové, pravé vytvořiti. Eros není krásný, není dobrý a tedy ne bohem? — Toť jsou výsledky věru překvapující a nutné k otázce pudící: Čím tedy jest eros? — Jako právě domnívání (které se od vědění tím liší, že není odůvodněno, kdežto ono jest 202^a) uprostřed stojí mezi moudrostí a nerozumností, tak jest i eros uprostřed mezi krásou a škaredostí, dobrem a zlem, moudrostí a nevědomostí, nesmrtelným a smrtelným čili mezi bytostí, které vlastnosti první řady přísluší, mezi bohem, a mezi bytostí s vlastnostmi řady druhé, smrtelným, t. j. smyslností bezrozumnou.

Určité jméno, kterým Platon erota nazývá, jest „δαίμων πύλας“; daimonův pak úkolem jest pojití veškerenstvo, smrtelné i nesmrtelné v jeden celek; bohům tlumočí oni věci lidské, prosby, oběti, lidem pak věci božské, příkázání a odplaty; prostředkem jich i vše jiné se děje, obcování a rozmlouvání s bohy ať ve bdění ať ve snění, jako věstectví, umění kněží obětní, světicí a p. Kdo takového znalý, tenť duchem nadšený muž, δαιμόνιος ἀνὴρ; kdo něčeho jiného jest znalý, buď že umění buď že řemesel, ten sprostý. Těch pak duchův jest mnoho a rozmanitých, jeden z nich pak též jest eros (202^a 203^a).

Považuje tedy též Sokrates erota za bytost mythologickou?

I kdyby Platon ve jsoucnost mythologické bytosti erotovy věřil, předce, jak již z výkladu předešlého patrné, hlavní věcí jest mu účinek bytosti této jevící se v duši lidské, a tomuto reálnému zjevu věnuje veškerou pozornost svou. Daimon pak v tomto smyslu není nic jiného než allegorické zosobnění vlastností a svrchu (202^a násled.) vypočítaných, jež tvoří pravou nadsmyslnost se povznášející moudrost lidskou; to plyne jednak z n. značení Platonova samého 203^a: καὶ ὁ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα (t. roz. svrchu vypočteno jest) σοφὸς δαιμόνιος ἀνὴρ, ὁ δὲ ἄλλος τοφὸς ὢν ἢ περὶ τέχνας ἢ χειροουργίας τινὰς βάναντος;

v Timaiu 90^a ° zove rozum pravým strážným duchem člověka a v republ. VII 540^b násl. praví, že stát bude řádné muže po smrti jejich jako dobré daimony ctíti. Slovem *δαίμωνιος* míní tedy Platon každého, kdo žije život rozumový, ideální naproti těm, kdož podléhajíce prostě dojmům smyslným hoví pouze potřebám a zábavám smyslným; takových činností jest více, tak jako jest ve Faidru více maníí bohodaných, a jeden druh z nich tvoří činnost erotická. Doklad ze skutečnosti pro výklad svůj shledáváme ve slovech Alkibiadových, jehož řeč, jak již pověděno, není než líčením reálného podkladu pro theoretické výklady od Sokrata podávané; srv. 215^a ° 221^d a j.

Prostředkovací a spojovací úlohu erotovu mezi bohy a lidmi naznačil již Eryximachos, ovšem ve smyslu sofistickou zohyzděném, 188° násl. slovy: *ἔτι τοίνυν καὶ θυσίαι πᾶσαι καὶ οἷς μαντικὴ ἐπιστατῇ — ταῦτα δ' ἐστὶν ἡ περὶ θεοῦς τε καὶ ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους κοινωνία — οὐ περὶ ἄλλό τι ἐστὶν ἡ περὶ Ἔρωτος φυλακὴν τε καὶ ἱασιν* atd.

Další výklad vlastností erotových podává nám Platon mythem, jímž nám líčí jsooucnost ve vzniku:

Když narodila se Afrodita, hodovali bohové pospolu, mezi nimi i syn Metidin Poros; Penia pak u dveří žebříc sleduje Poru nektarem opojeného do zahrady Zevovy a, když tam usnul, počne z něho erota (203^b).

Zkíme zde tedy sneženy hlavní činitele, z nichž nám vznik erotův a vlastnosti jeho vyplývají. Předně splozen byl eros o narozeninách Afroditiny, pročez prý jest následovníkem a společníkem jejím, jsa vedlé své přirozenosti krásy milovný, ježto také Afrodita krásna jest (203°). Tím naznačena jest ona svrchu vyložená podstata erotova, že jest touha po kráse se nesoucí. Platon uchýlil se zde rovněž tak, jako se uchylovali v mnohých věcech řečníci předchozí, od mythického názoru národního, vedlé něhož eros synem byl Afroditiny. Spojitost momentu Afroditou zastoupeného s erotem (kterou již Pausanias naznačil řka 180^d, že *οὐκ ἐστὶν ἄνευ Ἐρωτος Ἀφροδίτη*, ale uznal dle dvojí Afrodity i dvojího erota) nahradil tím, že položil početí erota na den narození Afroditina.

Druhý hlavní moment mythu jest Penia (chudoba, nuznost), „po které eros jest vždy chud a nikoliv jemný a krásný, jakož množství se domnívá, nýbrž hrubý a drsný a bosonohý a bez obydlí vždy na zemi a bez pokrývky odpočívající a u dveří a na cestách pod širým nebem spávající, jsa po přirozenosti matky své vždy s nedostatkem sdružen (203^{b-d}).“

Především nám Sokrates vykládá to, co již svrchu vyložil, že eros jsa touhou nemá toho do sebe, po čem touží; avšak zde více a konkrétněji pověděl, jakož nebylo ani jinak lze, ježto nám tu líčí erota jako bytost mythologickou a proto bylo mu užiti příhodných významův obrazných. Že zde však Platon, jak

již dávno mužové učení nahlédli, neměl na zřeteli pouze erota a milovnický vůbec, ale že myslel na milovnická zvláštního, totiž Sokrata, z jehož individualnosti a erotiky typický obraz erota, kteréhož v symposiu líčí, abstrahoval, toho svědectvím jest, že mimo epitheta, která se nám dají důsledně k ostatnímu líčení allegorickému vykládati, mnohá tak vytýkají individualní vlastnosti Sokratovy, že nelze přirozeně vyložití je jinak než jen o něm.

První přísudek *πεινης* znamená sice chudý a dá se vyložití o erotu, že jsa touhou nemá toho, po čem touží; ale ježto později ještě jeden výraz synonymní přichází, nebude od místa poukázati k významu původnímu, jenž jest „těžko si vydělávající“ (viz Lepářův slovník), a platí o tom, kdo pracně pomáhá sobě neb jinému ke statkům k životu fysickému neb duševnímu sloužícím. O Sokratovi platí výraz ten plnou měrou; důkazem nám jest Plat. apol., kde vědění hledá a pro bohoslužbu tu v tisícere bídě žije 23^b, dále 31^c, 38^b, republ. I 338^b; Xenof. oikon. II 2, memor. I 6, 1—10, na kterémž posledně jmenovaném místě vyvrátiv námitky Antifontovy proti nuznému životu svému dokládá, že „ničeho nepotřebovati božské jest, nejméně pak potřebovati božskému nejbližší; to pak, co božskému nejbližší, že nejbližší jest nejlepšimu.“ S tím v úplné shodě jest, co dí Alkibiades v symp. Platonově 216^c, 219^b, 219^c. Podlé Aristof. oblakův (825 násl.) Sokrates ze šetrnosti ani nešel do koupadla ani se nedal mazati mastěmi ani stříhati. Srv. dále Xenof. memor. I 2, 1 násl. IV 8, 6. Jak i duševní chudobu svou cítil Sokrates, později vyložíme.

Že není eros jemný a krásný (*ἀπαλός τε καὶ καλός*), jakož se domnívají *οἱ πολλοί* t. j. v tomto případě řečníci předchozí (Pausanias 181^a, Eryximachos 181^d) a dle slova *ἀπαλός* zvláště Agathon (srv. 195^d), taktéž z výkladu předeslaného snadno jest pochopiti; ale zde není pouhá negace oněch pojmův chybně položených, nýbrž eros zove se zde *σκληρός καὶ αὐχμηρός καὶ ἀνυπόδητος*, kteréžto výrazy spolu s následujícími směřují vesměs ku fysickému nepohodlí a otrlosti těla z něho plynoucí a neplatí tak o erotu jako spíše o člověku erotem zaujatém, který touze své na cele se věnuje nejen na fysické pohodlí dokona zapomíná, ale i nejkrutší nepohodlí k vůli jejímu vyplnění snášeti dovede a k němu takřka bezcitným jest. Vidíme z toho, jak mocna touha erotická jest. Platon pak chtěl tím spolu naznačiti, že nepomýšlí na touhu lidí schoulostivělých a zženštilých, jakými byli paederastové, nýbrž na touhu lidí bodrých, plných zdraví, síly a ráznosti, jejichž láska vyšší má směr než toliko rozkoš smyslnou, a v jejichž zdravém těle zdravý duch. — Že se slova ta vhodně o Sokratovi vyložití dají, zvláště o jeho otužilosti, vytrvalosti a jeho nepatrném, ba i škaredém zevnějšku, toho máme doklady přčetné: v Plat. symp. připodobňuje ho řeč

Alkibiadova k silenům a satyru Marsyovi nejen pro vnitřní ale i pro vnější podobnost 215^b, 216^d násl., což ve shodě jest s Xenof. symp. V 4—8, kde Sokrates vlastními slovy zevnějšek svůj líčí, a s Aristof. ptáky v. 1282, kde praví, že lidé po něm *ἑσωνοράτουν*, což platí právě o neúhledném zevnějšku jeho; srv. tamtéž v. 1555 a j.; o otužilosti jeho viz Plat. symp. 174^a a 220^b násl. Faidr. 229^a, že vždy chodí bos i po ledu, 217^c tělo cvičival, 219^b, 220^a, 221^a násl., Xenof. memor. I 6, Aristof. oblaky 102 násl. a j.

V podobný smysl jako přísudky tyto dají se vyložit i následující: *ἄοικος, χαμαιπετής ἀεὶ ὦν καὶ ἄστροφος, ἐπὶ θύραις καὶ ἐν ὁδοῖς ὑπαίθριος κοιμώμενος*, jež nám líčí úsilnost lásky vůbec — jak patrně již ze slov Pausaniových 183^a: *οἱ ἄπερ οἱ ἐρασταὶ πρὸς τὰ παιδικὰ (ποιούσι) ἱκετεῖας τε καὶ ἀντιβολήσεις ἐν ταῖς δεήσεσι ποιούμενοι, καὶ ὄρκους ὁμνύντες καὶ κοιμήσεις ἐπὶ θύραις καὶ ἐθέλοντες δουλείας δουλεύειν, οἷός οὐδ' ἂν δοῦλος οὐδεὶς* atd. — a úsilnost a vytrvalost lásky Sokratovy zvláště, s kterou se on po pravém vědění nesl a na ideu stále upjat byl. V tom smyslu stavěl se Sokrates vždy zamilovaným. Výkladu našemu — jímž zahrnuje se i náhled těch, kdož vykládají přísudky svrchu položené o neustálém pobytu Sokratově mimo obydlí na tržišti, v gymnasiích a vůbec všude, kde se mnoho lidí zvláště mladíkův scházelo, ježto sem Sokrata stejný účel vedl — jest na svědectví počínání jeho před hostinou 174^d 175^a násl., (kde stál v myšlénky zahloubán v předstíni u souseda „maje takový zvyk,“) dále 211^d, (kde Diotima o něm dí: „patře na krásná pacholata a mladíky — t. j. na krásu smyslnou — u vytržení býváš a ochoten jsi, kdyby nějak možno bylo, ani nejísti ani nepít, nýbrž pouze na ně se dívati a s nimi obcovati), 220^{b-d} (kde celý den a celou noc pod štírným nebem na jednom místě stoje a přemýšleje zapomněl pokrmu, nápoje, spaní ba i pouhého usednutí neb ulehnutí) a konečně počínání jeho po hostině 223^c násl. (kde celou noc rozmlouvav odešel do Lykeia a umyv se jako jindy ostatní část dne strávil). Srv. ještě Xenof. mem. I 6.

Poslední přísudek této řady *τὴν τῆς μητρὸς φύσιν ἔχων ἀεὶ ἐνδεία ξύνοικος* dá se vyložit jakož zakončení vše předchozí v soubor jímající; přec však dlužno při tom považiti, že má výraz ten význam do sebe poněkud jiný než synonymum na prvním místě položené. *Ἐνδεία* znamená „stav toho, jemuž něco schází“, a jest tedy stav původnější než *πενία*; odvozeným významem pak mohou oba výrazy vespole se srovnávati, ale původně stejny nejsou. I spadala by tedy při přísudku *ἀεὶ ἐνδεία ξύνοικος* váha na nemajetnost a potřebnost toho, po čem se láska nese, a při Sokratovi na jeho „vím, že nic nevím“ (vyslovené 175e, kde praví o moudrosti své, že jest chatrna a nejista jako sen, a 219^a slovy: *ἄμεινον*

σκόπει, μή σε λανθάνω οὐδ' ἐν ᾧ), které přispěním činitele jiného stává se mocí po majetku pudící, kdežto *πένης* znamená více stav člověka, jenž *ἔνδεα ξύνουικος* ze stavu toho se vyprošťuje. Všecky tedy přísudky Penií zastoupené označují v pojmu erota hmotnou a smyslnou stránku jsoucnosti, o níž Platon dříve (204^b), že jest *οὐ σοφὴ καὶ ἄπορος*

Třetím činitelem při touze erotické se jevícím jest dle mytlu otec erotův, syn Metidin Poros, o němž Platon praví, že jest *σοφὸς καὶ εὐπορος*, kdežto Penia jest *οὐ σοφὴ καὶ ἄπορος*. Abychom výrazu tomu správně porozuměli, všimněme si jiných míst u Platona uvedených: 203^d jest eros *φρονήσεως ἐπιθυμητῆς καὶ πόριμος*; 204^a dříve Sokrates o sobě: *τοῦτ' εὐπορώτερον ἔγω ἀποκρίνασθαι*; v Menonu 78^a: *ἐκπορίζουσα τάγαθά, ἐκπορίζειν χρύσιον καὶ ἀργύριον*; v Theait. 191^a: *ἡ οὖν ἔτι πόρον τινα εὐρίσκει τοῦ ζητήματος ἡμῶν, ἄκουε*; nejplatněji však poslouží nám k výkladu symp. 203^e, kde Platon dříve o erotu, že *πάλιν δὲ ἀναβιάσκειται διὰ τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν, τὸ δὲ πορίζόμενον ἀεὶ ὑπεκρεῖ*. Jest tedy Poros tolik co zjednatel, dobyvatel neb vydělavatel; z jeho přirozenosti eros jakož touha obživne a on ji mocí svou vede k cíli žádoucímu, jímž jest *τὸ πορίζόμενον* (t. j. zjednání toho, po čem touha se nesla neb naplnění touhy). Týž jest synem Metidy t. j. důmyslu, který, jak praví Durdík ve psychol. 2. vyd. str. 98., nespokojuje se tím, aby zjednal jakousi povrchní spojenost jako vtip (srv. sofistické řeči předchozí) neb danou spojenost domnělou zničil jako soudnost, nýbrž vztahuje se dál ku podstatě věci a za souvislost zdánlivou i za zničenou podává náhradu hledě se domoci spojenosti podstatné; proti povrchnímu vtipu i bořivé soudnosti jest důmysl hloubavý. — Dle Platonova mínění (že jsou ideje v duši naší ukryty) jest Metis právě tento ideami nadaný duch lidský, z něhož se zrodí Poros, který nektarem, ne vínem t. j. moudrostí (či ideou z pravidla vždy jen jedinou) božskou opojen či obdařen jsa erota zplodí. Jest tedy Metis a syn její Poros oné umělosti podoben, kterou spolu s ohněm přinesl Prometheus lidem s nebe.

Po tomto otci svém jest pak eros *ἐπιβουλος τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀνδρεῖος ᾧ καὶ ἰτης καὶ σύντονος, θηρευτῆς δεινός, ἀεὶ τινὰς πλέκων μηχανὰς*. Že po kráse a dobru nese se touha erotická, již s vrchu vyloženo; zde pak jasněji naznačeno, jak si eros při tom vede, aby cíle svého došel: vždy nástrahy činí krásným a dobrým, odhodlaně do všeho se spouští a v činnosti své neochabuje, jest lovec náramný a vezdy nějaké úskoky osnuje. Dále pak se nám určitéji a bez obrazu praví, v čem ona krása a dobro záleží, po nichž eros touží, že totiž jsa *φρονήσεως ἐπιθυμητῆς καὶ πόριμος* touží po poznání a důmyslně dovede si je zjednávat; jsa *φιλοσοφῶν διὰ παντὸς τοῦ*

βίον libuje si v moudrosti vždy a nade všecko, na jiné pak zvláště působí jako δεινὸς γόης καὶ φαρμακεὺς καὶ σοφιστής, t. j. jako náramný čaroděj a mamič a podvodník (203^d).

Kdežto přísudky Pení zastoupené nesly se ku fysickým poměrům, platí přísudky principu Porem repraesentovaného o poměrech duševních, a sice o důmyslnosti, všestrannosti a vytrvalosti badatelské filosofové u vyhledávání a šíření pravého vědění; bez ustání kombinuje, hypotese tvoří, vše pochybnostem, vše pitvě badatelské podrobuje, zkoumavost jeho nic nepokládá ani za příliš velké ani za příliš malé, nic nezdá se mu bytí jistým. Sem hodí se slova 205^d vložená: „Každá touha po dobru a blaženosti jest ten největší a lživý eros při každém.“

Theoretický výklad tento má platný základ v počínání milovníkův vůbec a co se týká přeneseného významu o činnosti filosofické platícího, v Sokratovi zvláště. V příčině milovníkův vůbec postačí, připomeneme-li, co dí v řeči své Pausanias 183^a násl., neb Alkibiades, jenž jsa zamilován do Sokrata byl mu 217e ἀτεχνῶς ὥσπερ ἐραστῆς παιδικοῖς ἐπιβουλεύων (srv. též výraz svrchu a 217^d), nebo to, co nám líčí Theokrit ve druhé selánce. — V příčině Sokrata přehojná místa ukazují nám, že on se vždy zamilovaným stavěl a po způsobu zamilovaných si vedl: 177e dí Sokrates sám o sobě: οὐδέν φημι ἄλλο ἐπιστάσθαι ἢ τὰ ἐρωτικά; podobně 198^d nazývá se Sokrates znalcem věcí milostných, s čímž se srovnává, co dí v Xen. symp. VIII 2: ἐγὼ τε γὰρ οὐκ ἔχω χρόνον, ἐν ᾧ οὐκ ἐρῶν τινας διατελῶ; v Plat. symp. 194^d dí o něm Faidros, že pro rozmluvu obzvláště s někým krásným všeho zanedbává; 216^d dí Alkibiades: ὁρᾷτε γὰρ, ὅτι Σωκράτης ἐρωτικῶς διάκειται τῶν καλῶν καὶ ἀεὶ περὶ τούτους ἐστὶ καὶ ἐκπέπληκται; srv. dále 212^b, Xen. mem. IV 1, 2, II 6, 28, a j. Ačkoliv tedy Sokrates pro lásku tělesnou nebyl nevnímavým, předce, že lásku tu smyslně brátí nelze, nejlépe dokazují slova téhož Alkibiada 217^a—219^a, kde líčí vlastní zkušenost, které na Sokratovi zažil, dále 216^d a 222^b, kde se o podobné zkušenosti Charmidově, Euthydemově a „jiných velmi četných“ zmiňuje a proto Agathona před ním varuje. Sokratovi šlo tedy jen o krásu, nikoliv o smyslný požitek její. — Jeho nástrahy krásným činěné líčí Alkibiades 216^d násl. dokládaje, že εἰρωνευόμενος δέ καὶ παῖζων πάντα τὸν βίον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διατελεῖ, začez ho opět a opět připodobňuje silenům a satyru Marsyovi nejenom vně ale i vnitřně 215^b a j.; 213^e praví k němu Alkibiades: ἔλλοχῶν αὐ με ἐν-ταῦθα κατέκεισο, kde zvláště výraz ἔλλοχῶν jest pozoru hodný; 222^e násl., 217^d a j. — Že při této snaze své jest ἀνδρεῖος καὶ ἱτης καὶ σύντονος, výborně jest doloženo v řeči Alkibiadově 219^d násl. 219^e, 220^b, 221^{ab}, 214^a; s přísudkem ἀεὶ τινας πλέκων μηχανάς srovn. 213^e ἀλλὰ διεμνηχανήσω, ὅπως παρὰ τῇ

καλλίστων τῶν ἔνδον κατακείσει, a j. — Jak mocně dovedla slova Sokratova, na oko neúhledná, okouzlit a uštknouti, líčí nám velmi živě řeč Alkibiadova; 215° násl. staví ho nad Marsya a praví, že řečmi jeho posluchači tak bývají u vytržení a tak okouzlení, že mnohem více nežli korybantům srdce jim tlučí i slzy se roní; Alkibiades i mnozí jiní toho zakusili 215°, 216° násl., dále 217°—219°, zvláště pak 218°: τὴν καρδίαν ἢ ψυχὴν ἢ ὅ τι θεῖ αὐτὸ ὀνομάσαι πληγείς τε καὶ δηχθεῖς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, οἱ ἔχονται ἐχίδνης ἀγριώτερον, νέον ψυχῆς μὴ ἀφνοῦς ὅταν λάβωνται, καὶ ποιοῦσι δρᾶν τε καὶ λέγειν ὅτιοῦν; 218^b πάντες κεκοινωνήκατε τῆς φιλοσόφου μανίας τε καὶ βακχείας; 221° násl. slova: λόγοις κηλεῖς τοὺς ἀνθρώπους a j. Alkibiades jest spolu přesvědčen, že všichni řečmi těmi ve stejné nadšení uváděni bývají, a dokládá 222^b násl., že Sokrates tváře se býti milovníkem něčím řečmi svými působí, že sám na místě milovníka miláčkem se stává, jakož toho na sobě zakusil mimo Alkibiada též Charmides a Euthydemos.

Tím vyloženy nám jsou přisudky řady jedné i druhé. I zbývá smetel obrátiti k těm, které ze součinnosti jedné i druhých erotu vcházejí. „Přirozenost jeho, dí Platon dále, není ani jako nesmrtelná ani smrtelná, nýbrž někdy téhož dne bují a žije, někdy pak umírá a opět se křísí k životu z přirozenosti otce svého; to pak, co si zjednává, vždy mizí. Pročež nikdy ani nedostatku nemá eros ani hojnosti a tak uprostřed mezi moudrostí a nevědomostí se nalezá (203°).“

Zde výborně jest zobrazeno klesání touhy, když vyplnění dojde, když záhada, na niž upjata byla, se rozřeší, a stoupání její a nové napnutí, když nová záhada se naskytne; pročež dí Platon, že οὔτε ἀπορεῖ Ἐρως ποτὲ οὔτε πλουτεῖ, že ani není nouzí sklíčen ani bohatstvím se netěší, t. j. ani není prostý nevědomec, který vědění do sebe se domýšleje po poznání zatoužiti nedovede (204°), ani netěší se moudrosti již hotové jako bohové, kteří po moudrosti toužiti nemohou, ježto ji v plné míře již mají, či jinými slovy, eros může býti, jak již svrchu vyloženo, stavem pouze ducha lidského, nikoliv však božského (204°).

Že Sokrates takovým byl, jakým se nám zde eros líčí, že jemu hlavně τὸ πορίζόμενον ἀεὶ ὑπεκρεῖ a že on οὔτε ἀπορεῖ ποτὲ οὔτε πλουτεῖ, toho důkazy máme v jeho známém „vím, že nic nevím“ a 219°, kde praví o sobě, vlastně o moudrosti své, že nic není, a 175°, kde o též moudrosti své dí, že jest chatrna a nejista jsouc jako sen a j.

Abychom cíl erotův jasněji poznati mohli, dlužno uvážiti následující: Eros nese se po kráse a, ježto moudrost jest nejkrásnější, nutně též po moudrosti a jsa milovníkem moudrosti, uprostřed stojí mezi moudrostí a nevědomostí (μεταξὺ σοφίας neb φρονήσεως καὶ ἀμαθίας). Avšak týž střed mezi moudrostí a

nevědomosti zaujímá dle slov Platonových i $\eta \delta \rho \theta \eta \delta \delta \iota$ (202*), jež pravdy sice jest účastna, ale věděním není, nejsa odůvodněna. Jest tedy $\tau \alpha \delta \rho \theta \alpha \delta \delta \xi \acute{\alpha} \xi \epsilon \upsilon$ s erotem blíže sdruženo; když pak k $\delta \rho \theta \eta \delta \delta \xi \alpha$ připojíme touhu po vědění pravdy či po moudrosti, vzniká z toho touha vědění neodůvodněného přeměnění se ve vědění odůvodněné, a to, po čem se eros nese, jest $\tau \acute{o} \tau \acute{\iota} \tau \acute{\omega} \nu \pi \rho \alpha \gamma \mu \acute{\alpha} \tau \omega \nu$, podstata, důvod nebo pojem vědění, neboť v pojmu svém nalezá každá věc své osvětlení a odůvodnění.

K témuž výsledku můžeme ještě od jiné známé věty Platonovy dospěti: Všichni lidé touží po dobru a blaženosti (206) po zlém pak jen bezděky touží považujícíce z nedostatku poznání dobrého zlé za dobré. Jen nevědomost tedy zlá jest, spásen ten, kdo k vědění vede, jako Sokrates, jemuž tudy Platon velice se obdivoval. Když tedy lidé touží po dobru, musejí, a cíle touhy své došli, v první řadě toužiti po vědění; ježto v toto odůvodněno býti musí, aby nebylo pouhým domníváním, to nese se eros po důvodu vědění, jenž záleží v obecnosti pojmu. Pojmu však domáháme se, když úsudek proti úsudku dlouho stavíme, až dospějeme k úsudku, který se žádným jiným vyvrátiti ani rozšířiti aneb sžiti nedá. Počínání to nejlépe v r. mluvě k tomu konci směřující se daří a slove, jak známo, dialektikou, kteráž v pravdě z hypotéz či z pravých domněn se skládá a pomocí pravého domnívání pojmy tvoří či, máme s Platonem za to, že pojmy mají již svou jsoecnost, ideje poz. zjevnými nám činí neb nás o nich pouze uvědomuje.

Tím vysvětlil nám Platon zřejmě, že jest eros touha po vědění pojmovém se nesoucí, že eros jest $\phi \iota \lambda \acute{o} \sigma \phi \omicron \varsigma$, aniž jest pochybnost jaká, že tím míní činnost ducha lidského; avšak že by touha erotická nějaké meze měla, kdy člověk dostoupí nejvyššího stupně moudrosti toužiti by přestal, o tom se Platon určitě nevyslovuje, ač jednak cíl shledává v poznání jsoecnosti, pravé, jednak moudrost opět jen bohům připisuje. Úkol filosof byl Platonovi tak jako i Sokratovi pouhým požadavkem, nikoli již moudrostí hotovou.

Zbývá nám vyložití, zdali mají činitelé, z kterých nám Platon vlastnosti erotovy sestrojil, platný základ psychologický, zdali tedy učení Platonovo i v této části ob stojí př. soudem psychologie novověké?

Čím bedlivěji učení to zkoumáme, tím více objevuje se nám bystrost a důmyslnost velikého badatele toho. Není pochybnosti, že Platon Penií míní dojmy ze světa smyslného bezprostředně pocházející aneb, chceme-li tomu tak, smyslný, hmotný svět samý, který arci v duši jinak existovati nemůže než představami z pocitů smyslových utvořenými.

Výkladu tomu nasvědčují mimo úkon Penie ve vzniku erotu i všechny přísudky, jež Platon z principu toho vyvozuje. Jest

Tedy představa smyslná do duše vcházející, která teprv appercepována býti má a která tedy při pochodu osvojovacím principu pasivní (P) či ženský tvoří. Zdali představa tato prvotně smyslná býti musí, o tom nemůže býti nijaké pochybnosti, ježto představy tyto jsou původně jediným zdrojem života duševního; že při pokročilejším životě duševním a hlavně u ducha sebevědomě a z úmyslu přemýšlejšího nelze princip Penie obmezovati na představu smyslnou, nýbrž zde jest jím představa každá, která od obsahu duševního appercepována býti má, a Platon mohl i tu pro její převahu pasivní ákon Penii nazvati. Setká-li se činitele tento s obsahem duševním, vynoří neb vytvoří (či dle Platóna, který v jsoucnost ideí v duši již ukrytých věří, jen vynoří) se z tohoto obsahu představa jiná, aktivní (A), která s představou prvou v napjetí vejde a v něm tak dlouho trvá, pokud se process appercepcie neukončí. Duch obsah tento do sebe mající, z kterého představa A vynořuje aneb vytvořuje, kterýž rozdíl obou uvažováním R(atio) (= dialektice) vyrovnává, jest Metis; představa A, která se vytvořila aneb vynořila, aby představu P appercepovala, jest Poros, syn Metidin, jenž jest principem aktivním či mužským, který cíle dosud neznámého, ale tušeného, všemi možnými prostředky se domáhá. — Z činitele P a A zrodí se napjetí, eros, o kterém platí, co svrchu vyloženo, že touží, že touží po krásě atd.

Že by výklad ten, pokud jsme jej již podali, ve všech kusech do podrobná přesný byl, nechceme tvrditi, ježto nauka tato jest u Platóna teprve v počátcích a mnohé pojmy jeho z části temné, z části jiné jsou; ale že principy jeho v podstatě a principy vědy naší se shodují, popírati nelze. — Že výklad ten, pokud se přemýšlení jednotlivého myslitele týká, jest pravý, ač snadno lze připustiti; ale naskytne se zde námitka ta, která nám zvláště u výkladu pozdějším veliké působila obtíže, že Platon erota vykládá nejen o samostatném badání filosofově, ale i o filosofickém obcování s osobami jinými, v němž Sokrates úlohu erota naproti společníkům svým zastával. I jest tedy otázka, právem-li jsme svrchu přísudky erotovy na Sokrata vykládali a erota mnohознаčně brali? Námitku tu lze odstraniti, uvážíme-li, že jest zcela lhostejno, stává-li se napjetí svrchu líčené a rozřešení jeho z vlastního popudu subjektu přemýšlejšího či z popudu osoby jiné, na př. učitele nebo v této příčině Sokrata. A ježto Sokrates napnutí toto po vědění pojmovém se nesoucí všemožně u jiných vzbuzovati se snažil i k rozřešení jeho je vedl, právem jej líčí Platon mužem erotickým a takřka vtěleným erotem.

Až dosud nám vyložil Platon činitele, kteří napnutí způsobují, a jen obecně označil, k čemu napnutí to se nese; jakého rozřešení ono dochází a proč erotem je Platon

nazval, to jest úlohou části následující, v níž jedná se o užitek jakého eros lidem poskytuje.

Nabudeme-li krásy a dobra, stáváme se, jak již svrchu (202°) podotčeno, blaženými; jest tedy eros touha, aby se každému dobra a blaženosti s ním spojené vždy dostávalo (206^a) a to, co milující milují, není nic jiného než trvalý dobra majetel a blaženost z něho plynoucí. Vede tedy eros lidstvo k blaženosti. Tato touha po blahu společna jest všem lidem; předce však nepraví se o všech, že „milují“, nýbrž jen o těch, kdož plozením v krásném buď dle těla buď dle duše dobra a blaženosti stále se domáhají. A proto jest eros, přísněji řečeno, touha po plození a rození v krásném; neboť žádná bytost krásu, kterou znamená, vtělit si nemůže jinak, než zplodí-li z ní bytost jinou. To pak jest nám pozorovati předně v příčině tělesné, za druhé v příčině duševní.

V příčině tělesné má plození dvě stránky do sebe, působí předně, že ploditel dále žije, čímž jej činí nesmrtelným a jest proto něco nesmrtelného a božského v bytosti smrtelné (206°), a za druhé, že dále žije jako krásný. Však že plození něčím nesmrtelným a božským jest, nemůže se státi v tom, což jest božstvu nesouladno, což jest ošklivo, nýbrž jen v krásě, jež jediná jest božstvu souladna. Jest tedy krása pro vznik bytosti podmínkou nezbytnou, a lze ji nazvati, pokud o plození mluvíme, Moirou, která bytostem vznik dává, a, pokud o rození mluvíme, Eileithyií, která jim k zrození pomáhá.

Že krása skutečně tuto působnost má, toho důkazem jest i zkušenost, že, *ὅταν μὲν καλῶ προσπελάσῃ τὸ κνοῦν, ἑλεῶν τε γίγνεται καὶ εὐφραϊνόμενον διαχεῖται καὶ τίκτει τε καὶ γεννᾷ· ὅταν δὲ αἰσχροῦ, σκυθρωπόν τε καὶ λυπούμενον συσπειροῦνται καὶ ἀποτρέπεται καὶ ἀνέλλεται καὶ οὐ γεννᾷ, ἀλλ' ἴσχον τὸ κύημα χαλεπῶς φέρει*. *ὅθεν δὴ τῷ κνοῦντί τε καὶ ἤδη σπαργῶντι πολλὴ ἢ πτοίησις γέρονε περὶ τὸ καλὸν διὰ τὸ μεγάλῃς ὠδίνος ἀπολύειν τὸν ἔχοντα*. (206^{a-c}).

Poněvadž pak plození není samo sobě účelem, nýbrž nesmrtelnost v krásném, kterouž zjednává, tudy pochopujeme snadno to, co nám zkušenost ukazuje, *ὥς δεινῶς διατίθεται πάντι καὶ θηρίῳ, ἐπειδὴν γεννᾷν ἐπιθυμῆση, καὶ τὰ περὶ αὐτὴ καὶ τὰ πτηνὰ νοσοῦντά τε πάντα καὶ ἑρωτικῶς διατιθέμενα, πρῶτον μὲν περὶ τὸ ζυμμιγῆναι ἀλλήλοις, ἔπειτα περὶ τὴν τροφὴν τοῦ γενομένου, καὶ ἑτοιμὰ ἔστιν ὑπὲρ τούτων καὶ ὑπεραποδιδόναι καὶ αὐτὰ τῷ λιμῷ παρατεινόμενα, ὥστ' ἑκείνα ἐκτρέφει καὶ ἄλλο πᾶν ποιοῦντα* (207^{a,b}).

O lidech ovšem mohl by se někdo domnívati, že z rozumných důvodův takto činí; avšak pravý důvod pro všechnu platný jest ten, že smrtelná přirozenost hledí dle své možnosti aby trvala a nesmrtelná byla. To však možno jest jen plozením, ježto vždy zůstavuje druhé mladé na místě starého. Nebo jak

Člověk stále týmž se nazývá od dětinství až do kmetství, ježto obrys a mnohé vlastnosti jeho týmž zůstávají, ač stále se mění a vždy něco trátí i na vlasech i mase i kostech i krvi a celém těle, tak i jednotlivce, ač ve zplození obrysem a podobou jest rozměněn, předce jest znatelný, a mnohé znaky, zvláště ty, které pro jich společnost druhovými jmenujeme, stále týmž zůstávají. Tímto zajisté způsobem zachovává se vše smrtelné, nikoliv tím, že docela totéž povždy zůstává jako božství, nýbrž tím, že odcházející a stárnoucí druhé nové zůstavuje, jakým samo bylo. Tímto tedy prostředkem, plozením, smrtelné nesmrtelnosti účastno jest, a sice jak tělo, tak vše ostatní. Proto tedy ta vášnivá touha po plození a ta obětavost při odchovávání plodu; neboť pro nesmrtelnost každého toto úsilí a ta láska pro-vází (207^a—208^b).

Celá tato část o prokreaci tělesné věnována jest lásce smyslné, o které jednalo pět řečníkův předchozích, jejichž láska jakožto žádost rozkoše tělesné věčně odůvodněna a v definici uvedena, že jest to touha, plozením a rozením nesmrtelnosti tělesné se dodělati. Avšak paederastie naprosto v definici nepojata, ba přesně položenými výrazy o plození a rození z ní vyloučena jest; tím dochází mlčky odsouzení jakožto nepřirozená, ježto ani po nesmrtelnosti tělesné se nenese. To asi zřejmě mají vytknouti slova 206e vložená: *ἡ γὰρ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συν-ουσία τόκος ἐστίν*. Že však Platon vysoko necení nesmrtelnosti této, ba že ji dokonce snad i sám v pochybnost bře, jde z přídavku 208e na konci *ὡς οἴονται: „διὰ πειθογυνίας ἀδελφύων καὶ μνημῶν καὶ εὐδαιμονίας, ὡς οἴονται, αὐτοῖς εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον πάντα ποριζόμενοι*. Srv. též 209e.

Platon tytéž zákony, které nám byl o těle rozvinul, shledává platnými i o životě duševním, a proto vidělo se mu užiti pro obdobnost jejich téhož jména o jedněch i o druhých; tím se rozsah erota stal mnohem širším, než obyčejně se mínilo, což Platon v následujícím šíře dokládá.

Prokreací tělesnou osvojuje si tělo krásu a nesmrtelnost, duch pak prokreací duševní vědění si zjednává a udržuje; jako totiž člověk po tělesné stránce své, ač stále se mění od dítěte až do starce, předce vždy týmž se nazývá, že stále se omlazuje, a jako smrtelná přirozenost zůstavuje druhé mladé na místě starého trvá a nesmrtelná jest, tak i na duši totéž shledáváme: mravy, zvyky, smýšlení, chťiče, rozkoše, zármutky, strachy — těchto věcí nikdy žádná při žádném touž nezůstává, nýbrž jedna povstává, druhá zachází; a i z vědomosti, což mnohem podivnější jest, netoliko některé povstávají, jiné hynou a my nikdy týmž nejsme ani co do vědomostí, nýbrž i s každou jednotlivou vědomostí totéž se děje; neboť tak zvané opakování stává se proto, že vědomost mizí; — zapomenutí totiž jest mizení vědomosti; avšak opakování tvoří zase vědomost novou

na místě vycházející a zachraňuje ji v paměti, tak že se touto bytí zdá. Tím tedy prostředkem, že odcházející druhé nové zřeteluje, smrtelné nesmrtelnosti jest účastno jak tělo tak vše ostatní (207^d—208^b). Pravdivost a smysl slov těchto nejlépe nám vysvětlí, uvedeme-li, co dí Steintal (*Abriss der Sprachwissenschaft* I § 145) o appercepci: „Appercepcie jest nejen skutečné, prvotní vytvoření názoru nebo pojmu neb získání myšlenky nějaké, nýbrž i každé opakování, každé upamatování se na ni. V appercepci pohybuje se tedy veškeré naše theoretické žití; neboť ta jest povaha duše naší, že každé vzpomínání tvořením jest, každé reprodukce produkci. Můžeme každé poznání považovati za sílu do duše vniklou; vzpomenouti si na toto poznání jest tolik co tato síla v činnost uvéstí; a toto uvádění v činnost děje se společně s opětováním dřívější produkce. Každá myšlenka jest účinná síla duševní, energie duše: a chce-li vědomí myšlenku nějakou mítí, musí ji reprodukovati. Reprodukce však zakládá se na též appercepci, kterou se i produkce vykonala.“

Jakož pak dále pro nesmrtelnost tělesnou plození hrozným rozpoložením a touhou a odchovávaním plodu nejvyšší obětavostí provázeno bývá, tak i bývají lidé mocně puzeni ctižádostí (208e *δευνός δίακονταί ἑσπερι, τοῦ ὀνομαστοῦ περὶ σῶσαι*) t. j. láskou, aby slovnými se stali a nesmrtelnou slávu na věčné časy sobě založili; a proto hotovi jsou všeliká nebezpečí podnikati, ještě více než pro děti, a statky vynakládají a práce jakékoliv podstupovati a za to umíratí (srv. 207^{ab} o těle jednajícím s místem 208^{cd} jednajícím o duši). Tak z touhy po nehynoucí slavné památce smrt podnikla Alkestis jakož i Achilles a Kodros. Příklady tyto (jichž i Platon neužil zcela přesně dle pravdy, snad právě tím proti sofistickým řečníkům předchozím směřuje, srv. zvláště 179e 180e) přede vším k tomu uvedeny jsou, aby sloužily za doklady veliké obětavosti z lásky duševní; blíže vykládají zatím jich nelze. Platon zde mluví více prostonárodně a dospívá ku výkladu přesnému, filosofickému teprv později.

Kdežto ti, kdož dle těla plodiví jsou, vykládá Platon dále, plozením dítek si nesmrtelnost a památku a blaženost — dle mínění svého — pro veškeru budoucnost připravují, děje se prokreace duševní v tom, co duši příslušno počítí a roditi, a to jest rozumnost a ostatní dokonalost. Tuto plodí také všichni básníci a z pracujících ti, kteříž slovou vynalezavými, u nichž není tedy života pouze mechanického a kteří nepodléhají otrocky zjevům smyslným, ale kteří přemýšlením rozumným věsti se dají. Avšak daleko největší a nejkrásnější rozumnost jest ta, jež nese se ku spořádání obcí a domácností, která jmenuje se pravou rozumností a spravedlností; těmi zase když někdo hned z mládí jest oplodněn, jehož duše vznešena jest, a když dořed věku již ploditi a roditi touží, vyhledává zajisté i ten krásné, v němž by ploditi mohl, neboť v ošklivém nikdy ploditi nebude (srv.

6°). Z těl tedy více rád má krásná než ošklivá, kdož oplodněn, když setká se s duší krásnou a šlechetnou a stepilou, tu teprve má to sdružení a k takovému člověku ihned hojnost po ruce a řečí o dokonalosti a o tom, čím zaměstnávati se třeba muži duševnímu a čeho pilnu býti, a snaží se vzdělávati ho. Neboť dokonce se krásného a obcuje s ním, čím již dávno oplodněn byl, plodí a rodí v něm, přítomen a nepřítomen jeho jsa pamětliv plod ošetřuje společně s ním, takže mnohem větší společenství mají se sebou takovíto mají, než jest společenství dětí, a přátelství vnějšímu se těší, ježto krásnějších a trvalejších dětí pospolu vlastní jsou (208°—209°).

Výkladem tímto provedl Platon dále parallelismus mezi pložím tělesným a duševním nevykládaje ani zde přísně vědecky, nýbrž více populárně; poznáváme pak ze slov jeho, co plodem ducha býti může, totiž to, co jest duši souladno, moudrost, pravda, ctnost; to zahrnoval dříve slovem krása. Dále vykládá tím, jakými oba činitelé býti musejí, aby krásu tu zploditi mohli; neboť ploditi jest lze jen v souladném, krásném, po vědění vnějším, nikoliv však v nesouladném, škaredém, hloupém, všemu kroku rozumovému uzavřeném, jemuž zvláště platí výrok 204°: *ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι χαλεπὸν ἀμαθία τὸ μὴ ὄντα καλὸν ἔργον δοκεῖν αὐτῷ εἶναι ἰκανόν.* — Musí tedy jeden i druhý k dříve oplodněn býti (*ἐκ νέου ἐγνύμενον εἶναι*) a jistého státi opěti t. j. musí míti zásobu vědomostí předběžných, hojné tlumy představ, snahu po rozumnosti vyšší a vůbec vše, co slovem nadání spojenou s ním snahou po vědění označujeme; neboť, jak svrchu položeno, jest k appercepci nutna nejen představa do mysle z venčí přibylá P, ale i představa z obsahu duševního se vytvořivší neb vytvořivší A a konečně přemýšlení R, které rozdíl obou prvnějších představ A a P představami prostředkujícími vyplňuje a vyrovnává. Aby tedy i A i R z obsahu duševního vzniknouti a činným býti mohlo, musí vědomí příslušnými tlumy představ býti opatřeno; jinak mizí představa P na vědomí netečně bez zájmu a nepovstává žádná appercepce, žádná prokreace.

Úsudek, jenž správnou appercepcí vzniká, jest nová pravda, plod duševní, jenž duchu badavému k stejné jest radosti jako pložení dítek tělesných; a stala-li se prokreace pomocí jiného neb pomocí vzájemnou, tu pak rovně miluje každý společníka pložení duševního jako společníka pložení tělesného (209°). Čím pak větší jest badavost a vědění chtivost i u jednoho i druhého, tím více k sobě přilnou, ježto zdar prvý je pobádá, aby i od druhého obcování pospolitého dobrý úspěch u vyhledávání pravdy očekávali. Poměr přátel takových vypadá na venek rovněž jako poměr milostný — začez i Sokrates obcování své s mladíky vždy udával (viz příklady svrchu uvedené) — ale poměr ten má smysl nad milostné poměry smyslné mnohem vyšší a ušlechtilejší.

Jak vzácný jsou plody duševní a že i vzácnější jsou dítky takové než dítky z plození tělesného zrozené, dokazuje Platon příklady Homera, Hesioda, Lykurga, Solona a j. připomínaje, jaké nesmrtelné slávy a paměti pro dokonalost, kterou zplodili, se jim dostalo, tak že jim i chrámy zřízeny byly (209^{c-d}). Srovnáme-li příklady tyto s výkladem předchozím, jemuž za doklad sloužiti mají, patrná jeví se tu neshoda; neboť kdežto dříve prokreaci líčil jen za součinnosti dvou osob možnou, zde uvádí příklady, z nichž všelikou součinnost vyloučiti a toliko činnost absolutní ploditele uznati nám jest. Neshoda ta dala by se odstraniti sice tak, jako svrchu 208^d, kde Alkestis, Achilles a Kodros se uvádějí, že Platon nechtěl na příkladech těch znázorňovati theorii a průběh prokreace filosofické, to že si až na konec 210^a—212^a ponechal, nýbrž že jedněmi příklady doložiti chtěl větu před tím dokazovanou, že plody ducha skutečně dražocennější jsou než dítky tělesné, druhými pak že doložiti chtěl, že obětavost z pohnutek duševních stejná jest jako obětavost pro zachování potomkův, a příklady ty že dalšího významu nemají: ale srovnáme-li prokreaci svrchu líčenou s pozdějším výkladem o prokreaci filosofické 210^a a 212^a, naskytuje se nám též neshoda, tam prokreace pospolitá, zde absolutní. Platon zdá se že neshodu tuto znamenal, chtěje snad vloženými slovy *ἐάν ὁρθῶς ἡγῆται ὁ ἡγούμενος* 210^a a 210^c, kde o vedení mluví, prokreaci pospolitou i zde zachování míti; ale kdo dráhu naznačenou stupeň od stupně sleduje, nemůže zneuznati, že se zde jedná o samostatném pokroku a processu duševním jediného ducha lidského, ať již s pomocí cizí nebo bez ní což Platon na přemnohých místech (jako 210^a *δεῖ τὸν ὁρθῶς λόγον ἐπὶ τοῦτο τὸ πᾶγμα ἄρξεσθαι ἔπειτα δὲ αὐτὸν κατανοῆσαι* atd.), zvláště pak výslovně 211^c naznačil: *τοῦτο γὰρ ὅτ' ἐστὶ τὸ ὁρθῶς ἐπὶ τὰ ἐρωτικὰ λέγειν ἢ ὁ π' ἄλλου ἄρξεσθαι*. Výklad pravý nebyl by nám ani z pouhého domyslu nesnadný, když považíme, že vlastně každá prokreace, ať pospolitá ať absolutní, jest úkon jednotlivého ducha lidského, tak že nemůže míti jeden člověk část její aktivnou, druhý pak passivnou, nýbrž že v jediném vědomí všechny částky součinnými býti musejí, má-li prokreace se uskutečniti. Ale nám jde jen o to, zdali dle náhledu Platonova prokreace jen vzájemnou pomocí aneb i bez ní uskutečniti se může; a tu nám zvláště poslední z uvedených míst ukazuje, že jest jedno i druhé platným, s čímž ve shodě jest také to, co dí Steinthal (Abriss 144): „Týž průběh shledáváme i u tvůrce i u učně, toliko že učeň tvůrčí process přispěním okolností, jež učitel způsobuje, vykonává.“ Že Platon tvořivost samostatnou od pospolité určitě nedělí, nemůžeme se diviti; jednak mu vadila prokreace tělesná, od které vycházejí byl by s ní v odpor přišel, ježto ona nezná než prokreace pospolité, jednak jest u něho nauka tato teprve v počátcích.

Ačkoliv Platon vykládá o ceně plodův duševních připomíná Homera, Hesioda, Lykurga, Solona a p., kteří plody svými nesmrtelnou slávu a pamět si získali, předce nelze neuznati, že část tato přede všemi Sokratovi platí a věnována jest, který již před Platonem k přesvědčení byl dospěl, že vědění má býti vlastním plodem jednoho každého, že nedá se v celistvosti z venčí nikomu přičiniti a z duše do duše přeložiti (175^d násl.), což sofisté za umění své vyhlášovali, a který proto o sobě tvrdil, že ničeho neví, že ničemu učiti nemůže a že jen tvůrčí sílu povzbuzovati a vésti dovede. Slova 209^b „k takovému člověku ihned hojnost po ruce má řeči o dokonalosti a o tom, čím zaměstnávati se třeba muži řádnému a čeho pilnu býti, a snaží se vzdělávati ho“, tak jasně označují počínání Sokratovo, že není skoro třeba dalších dokladův. 218^a násl. vypravuje Alkibiades, jak o zdokonalení jeho Sokrates pečoval; 222^a stvrzuje, že řeči Sokratovy skutečně takové jsou, jakými se zde cesta k cíli naznačuje, „že ony jediné smysl mají ze všech řečí (což jest ostrá kritika řečníkův předchozích), že jsou nejbožstější a nejvíce skvostův ctnosti v sobě chovají, že vztahují se ke všemu, k čemu přiblížeti má ten, kdo dokonalým státi se hodlá.“ Jak ochoten byl Sokrates k rozmlouvání a rozmluv žádostiv, toho doklad podán 194^a násl., kde rozmluvu jeho s Agathonem Faidros přerušuje řka: „Budeš-li odpovídati Sokratovi, nebude mu více na tom záležeti, aby z přítomných věcí cokoliv ku konci jakkolivěk přivedeno bylo, ač-li jen koho máti bude, s kým by rozmlouval, obzvláště s někým hezkým atd.“; konečně 223^a násl., že Sokrates do rána s Agathonem a Aristofanem vytrval rozmlouvaje s nimi. I tento výklad theoretický abstrahován jest tedy z činnosti Sokratovy.

Jak dokonalost nejvyšší životem filosofickým zploditi a tedy nesmrtelnosti nejbezpečněji dojíti lze, vykládá Platon soustavně na konci řeči Sokratovy (210^a—212^a); avšak jak těžko jí dospouti, označuje tím, že klade Diotimě pochybnost v ústa, zdali Sokrates nauku tuto — kterou ve skutečnosti rozumem nepostihl — pochopiti dovede. Výklad tento o nejdokonalejší činnosti lidské opatřen slavnostním takorůžka úvodem; nazván tajemstvím svrchovaným (210^a *τέλεια καὶ ἐποπτικά*), do něhož se člověk zasvěcuje (*μυσταί*) jako do mysterií.

Prvním stupněm této stupnice jsou předměty smyslné, krása tělesná, tak že zde nemůže vzniknouti než láska smyslná; avšak láska tato, dobře-li se pěstuje, povznáší se ihned k stupni vyššímu, k pojímání stejnorodých názorův či představ smyslných jednou představou rodovou všecky obsahující. Od představ, které mají základ smyslný, postupuje se zde k pojmu či představě rodové, již není více základem nazírání smyslnosti, ale představy z nazírání smyslového vážené. Jest zde první abstrakce od smyslnosti. Process myšlenkový, který se zde děje, jest tak

zvaná tvůrčí appercepcí, při níž z názoru smyslného či z představ P názorem tím utvořených vytváří se teprve představa appercipující A, kteráž pak představy, z nichž se sama vytvořila, appercipuje.*) Tutož appercepci dlužno pak provést na předmětech nejobyčejnějších sice, ale smyslným nedostupných, jako jsou zvyky, zaměstnání a p., které nejeví se smyslným obrazem spojitým, uzavřeným a v klidu jsoucím jako krása předešlá, nýbrž smyslnými dojmy složitými a časem i místem různými. Jest to stupeň poznání v pravdě vyšší než stupeň předešlý, a nedospěje k němu ten, kdo by na stupni předešlém lpěti zůstal; pročť třeba jest, aby uměl ten, kdo po vědění vyšším touží, krásou tělesnou pohrdati, což že Sokrates uměl, svědčí 216de. Po appercepci, jejíž látku tvoří pojmy abstraktní samy, postoupí pak se k appercepci, jejíž výsledkem jsou pojmy jednotlivých věd; a z pojmův těchto vytvoří se ona svrchovaná idea krásy, kterou nám Platon tak nadšeně a obsírně vypisuje. Co o ní dí (211^{abd}), že jest věčně stejná, aniž pak nějakou určitou představou (těla, obličeje, řeči, vědomosti atd.) se jeví, schváliti musíme; neboť pojem nemá žádné podoby do sebe, poněvadž není to žádný jednotlivý názor, nýbrž právě ono představování, které všechny názory odmítá a ruší, samo názorem nejsouc.**)

Kdo tohoto nejvyššího stupně dosáhne, tomu dostane se, ježto vidí tím, čím krásu jest viděti, ploditi ne snad lichou dokonalosti podobu, nýbrž pravdivou dokonalost, ježto pravdy se dotýká; a zplodí-li pak a odchová-li dokonalost pravdivou, dostane se mu toho, aby miláčkem božím a — ač-li vůbec kdo — také on nesmrtelným se stal (212^a).

Platon požaduje tedy nejen vědění, ale i činnost praktickou s ním spojenou a z něho vyplývající, a sice skutky, jež v pravdě dobrými jsouce ceny své nikdy nepozbývají. Kdo však skutky svými se proslavil mezi lidmi, že nehynoucí památku má, ten má nesmrtelnost jen v přeneseném slova smyslu, že jeho plody jsou nesmrtelné, ale nenahlížíme ještě, jak s tím souvisí nesmrtelnost ve smyslu vlastním, mnohými výroky Platonovými stvrzeném? Ovšem nemíníme tím nesmrtelnost duše vůbec, kterou Platon všechném, dokonalém i nedokonalém, přiznává, ale nesmrtelnost blaženosti duševní, tedy jistého stavu duše, o které Platon ve vlastním smyslu zmiňuje se: 206^a *ἔστιν ἄρα ἑλληβδην ὁ ἔρως τοῦ τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ εἶναι ἀεὶ*; 207^a *ἀθανασίας δὲ ἀναγκαῖον ἐπιθυμεῖν μετὰ ἀγαθοῦ ἐκ τῶν ἀμολογημένων, εἴπερ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι αὐτῷ εἶναι ἀεὶ ὁ ἔρως ἐστίν ἀναγκαῖον*

*) Bližší výklad o tom viz Steinthal Abriss § 215—219, jenž zde uvádí mimo plození duševní i uhodnutí, domněnku, tušení, dedukci a j. Pozoru hodným způsobem jedná o věci zvláště Glogau: Steinthals psychologische Formeln str. 30—42, který jmenovitě napnutí představ (= eros) vytýká.

**) Volkman Psychol. II. str. 251.

δη ἐκ τούτου τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀθανασίας τὸν ἔρωτα εἶναι. — Že eros vede k vědění pojmovému vede tím i k blaženosti trvalé, pochopíme jednak, pokud se zvláště života pozemského týče, z toho, co jsme svrchu uvedli, že vědění jest trvalého dobra nutnou podmínkou, že slouží k jeho zjednávání a udržování, že právě vědění jsouc nehynoucím a nejkrásnějším a nejlepším, činí toho, kdo je má, krásným a dobrým a tedy blaženým; pokud však se života nadzemského týká, tu nezbývá nám než přihlídnouti, co míní vlastně Platon pojmy nesmrtnosti a smrtelného? —

Odpověď k tomu dává nám ve Faidru 246e násl. řka: Duše sama o sobě jest nesmrtelná a, je-li dokonalá a opěrutěná, vznáší se ve výši a vládne celému světu; ztratí-li však perutě své, klesá, až na něco pevného dopadnouc v tom se usadí, a pozemské tělo obdrží živokem slove a přijmí „smrtelného“ obdrží. — Vymizení obsahu ideálního z duše jest tedy příčinou smrtelnosti; a proto naplniti se opět obsahem tímto nesmrtelnost a blaženost opět nám zjednává. Odtud teprv náležitě chápeme, jak může někdo — jako *δαίμων*, Sokrates a jiný filosof — býti uprostřed smrtelného a nesmrtelného. Kdo pak takové skutky vykonal, že nehynoucí slávu mají u potomkův a za vzor a zdroj dobra slouží, ten sám je vykonav i duši svou plody dokonalými a obsahem ideálním obohatil, tak že patrně nám jest, proč Platon rozmanité duchy, ovšem nestejnou měrou, blahoslaví, kteří dokonalost zplodili, jako Homera, Hesioda, Lykurga, Solona, Alkestidu, Achilla, Kodra. Tím vedlé vědění i duševní plody slavné i *φιλοτιμία* jakož i plody lidí vynalezavých vůbec (209^a) nalezají svou oprávněnost se stanoviska filosofického. Sokrates má arci i ve stupnici svrchu uvedené své místo a sice až na stupni 210e popisovaném, kde se praví o *τίκτειν λόγους τοιούτους καὶ ζητεῖν, οἵτινες ποιήσουσι βελτίους τοὺς νέους* atd., zasahuje i na stupeň následující, ἐπὶ τὸ πολὶ πέλαγος τετραμμένος τοῦ καλοῦ καὶ θεωρῶν πολλοὺς καὶ καλοὺς λόγους καὶ μεγαλοπρεπεῖς τέκνη καὶ διανοήματα ἐν φιλοσοφίᾳ ἀφθόνη, při čemž slovy předchozími paederasté nejostřejšího zakoušejí odsouzení.

Čím kdo dokonalejší pravdu do života uvádí, tím dokonalejší jeho působnost; ježto pak vědění, jak jsme viděli, k blaženosti jest nejprospěšnější a nezbytno, jest nejdokonalejší působnost filosofova, který vědění si zjednává a s jinými je sdílí.

Nejenom tedy vlastní badání jest člověka filosofujícího úlohou, ale i poučování jiných; oběma úkolům těmto dostojí filosof obcováním filosofickým, šíře tím vědění vlastní i jiných; eros pak, jenž k jednomu i druhému vede, největší hoden jest chvály (212^b). *)

*) Literatura a) k čl. I.: Stallbaum: Platonis Phaedrus, ed. 2. 1857. — Zeller: Die Philosophie der Griechen II, 1; 3. Aufl. 1875. — Deuschle:

Tristram.

Napsal J. Gebauer.

Jádro epické báje Tristramovy je známo: Tristram veze svému uci Markovi nevěstu Izaldu, cestou okusí oba nevědomky milostného nápoje, určeného pro Izaldu a Marka, a z toho vznikne v nich horoucí vzájemná láska, která trvá i tenkrát, když Izalda jest již ženou Markovou, a která je příčinou a pružinou přemnohých skutků milostných, rytířských a dobrodružných a na konec i smrti obou milencův.

Také idea v báji té uložená sama sebou je zřejma: láska hledá naplnění svých žádostí; překážek, které pocházejí od okolností zevních, nedbá, bojuje proti nim, zamítá je třeba to byla stanovení posvěcená všeobecným řádem, společností lidskou; vášeň milencův dosáhne té míry, že jeden nemůže býti živ bez druhého; Tristram umírá myšlenkou, že Izalda přestala jej milovati, Izalda umírá, poněvadž Tristram je mrtev.

Domovem báje jsou zajisté země, kde příběhy její se sbíhají, tedy Britanie a Irsko*). Vznikla zde bez pochyby z nějakého zárodku historického; ale naléztí ono zrnko skutečnosti a vynítí je z pásma příběhů vyprávěných jest ovšem věc nesnadná. Ve starých tradicích keltských připomíná se Trystan syn Tallwchův ve stol. VI. a mimo jiné, co tradice o něm ví, jest také to, že byl jedním ze tří věrných milovníkův a jedním ze tří druhův dvoru Artušova; v týchž tradicích jest milenkou jeho Essylt a mužem této vévoda March ab Meirchion.**)

Záhy však šířila se báje za hranice domova svého na jih a východ. Mimo skladby, které z ní vznikají, jsou toho důkazem

Die Platon. Mythen, Hanau 1854. — Universitní čtení o Platonovi a jeho spisech, zvláště pak výklad Faidra prof. J. Kvíčaly. — Ostendorf: Der Platonische Eros, Schleswig, 1874, kteréhož pojednání sp. před vytištěním čl. I. po ruce neměl. — b). k čl. II.: Stallbaum: Platonis Symposium, ed. 3. 1852. — Hug: Platon's Symposium, Leipzig, 1876. — Rettig: Platon's Symposium, Halle, 1876. — Velišský: Platonova hostina (redakcí prof. J. Kvíčaly), v Praze, 1872. — Schwegler: Über die Composition des platon. Symposium, Tübingen, 1843. —

*) J. Grimm, v Leipziger Literaturzeitung 1812, 493 v úvaze o „Buch der Liebe,“ vyd. od Büschinga a Hagena (úvaha bez podpisu, přičítá se J. Grimmovi).

**) Fr. Michel: Tristan, recueil de ce qui reste des poèmes relatifs à ses aventures composés en françois, en anglonormand et en grec dans le XII et XIII siècles (Londres 1835), str. I—LII. — Jméno *Tristan* vykládá se z nářečí keltských = zasmušilý, smutný a p. Michel CXII—CXIII.

hojně narážky, jež se vyskytují ve starých skladbách jiných*), ano i v několika plodech umění výtvarného**).

Při tom pak šíření zevním šířila se také vnitřně; do příběhu vetkávaly se momenty nové a nové a ovšem ne vždy a všude stejné a následek toho bylo rozštěpení báje ve varianty. Těch dalo by se napočítati několik, ale dvě z nich jsou hlavní a pro literární historii českou zvláště důležité, jedna, která se jeví ve staroněmecké básni Eilharta von Oberge, a jiná v básni Gottfrieda Strassburského; za hlavní pokládejme tyto varianty proto, že ve známé literatuře Tristramův německé básně Eilhartova a Gottfriedova jsou nejhlavnější, a důležité jsou zvláště pro literární historii českou, poněvadž staročeské vzdělání Tristrama na básni Eilhartově i Gottfriedově (a pokračovatele jeho Heinricha z Freibergu) se zakládá. Eilhart a Gottfried měli ovšem zase prameny své a ani ten ani onen nejsou první nálezcové a osnovatelé vypravované báje, ale pro stručnost můžeme přece, když půjde o rozdíl mezi oběma variantami, nazývatí onu tradici Eilhartovou (t. j. u Eilharta se jevící) a tuto Gottfriedovou.

Z básnických skladeb, kterým báje Tristramova jest předmětem, dlužno uvést na prvním místě písně keltské v Cornwallisu aj., které se předpokládají tradici pozdější, ačkoli písmem se nedochovaly.

*) Stopy tohoto šíření vyskytují se již v první pol. století XI. Grimm, l. c. 493. Nárazky sebrané po starém písemnictví francouzském podává Michel, l. c. I—IV a LXXVIII—LXXXI (do stol. XII) a jinde; — ze starého písemnictví anglického Michel, l. c. XXI—XXVIII; — z německého R. Bechstein, Gottfried's von Strassburg Tristan (Deutsche Classiker des Mittelalters, Bd. 7—8, Lpz. 1869) str. XIII až XVI, a Fr. Lichtenstein, Eilhart von Oberge (Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker, Bd. 19, Strassburg 1877) str. CXCLIII až CCIII; — z italského Michel l. c. XIV až XVI; — z českého patří sem známá nárazka v Životě sv. Kateřiny, v. 2385 sl.; sv. Kateřina jest bičována, básník diví se její milosti (láске k bohu) a trpělivosti a dokládá při tom narážku na vidění, ve kterém sv. Kateřina s Kristem pánem se zasnoubila:

drahé Izaldy napitie
bieše jí dříve zavdáno,
když ve snách by dokonáno
jejie slúbenie s Tristramem.

Mimochodem připomenuto zde buď, že tato slova berou se za svědectví o stáří legendy staročeské a soudí se z nich, že legenda česká vznikla po Gottfriedu Strassburském a pokračovateli jeho Heinrichu z Freibergu; avšak nárazky nahoře připomínané dokazují, že báje o Tristramovi byla v obecné známosti dávno před Gottfriedem, a možná, že z této povědomosti obecné vyšla také ona nárazka v Životě sv. Kateřiny. Ale tím není řečeno, že by složení staročeské legendy bylo starší než básně Gottfriedovy.

**) Sceny jednotlivé z příběhu Tristramova vyobrazeny jsou ve freskách zámku Runkelsteinu v Tyrolech, vyšity na dvou koberecích ze XIV. a XV. stol., vyřezány na staré skřínce ze slonoviny a na hřebenu prý sv. Kunigundy; Bechstein l. c. XVI sl., Michel LXXIII sl.

Potom skladby starofrancouzské, jichž původci jsou Chrestien de Troyes, Berox, Thomas a Lucès du Gast, vesměs ve stol. XII. Chrestien de Troyes složil o Tristramu epickou báseň, a takéž Berox a Thomas, ale z prvního nezachovalo se nic a obou druhých jen zlomky*). Lucès du Gast, Angličan píšící po francouzsku, jest původcem prosaického vypravování čili romanu o Tristramu; vzdělával jej, jak praví v prologu, z latiny, počíná s genealogií až od Josefa Arimathejského a vkládá mnoho věcí jinorodých; roman ten obnoven na jazyku ve stol. XV, vydáván tiskem (1489 aj.) a přeložen do jazyků jiných**) (ital., špan.). Vedle toho jest jiný francouzský *roman de Tristan*, jež dle vkusu bombastického vzdělával Jean Maugin v polovici stol. XVI.***).

Z literatury staroanglické patří sem *Sir Tristrem*, ze stol. XIII; skladatelem jmenuje se Tomáš z Erceldouneu a příběh podobá se ku tradici Gottfriedově†)

Nad jiné vyniká skladbami o Tristramovi literatura staroněmecká, a to skladbami Eilharta von Oberge a Gottfrieda Strassburského.

Eilhart von Oberge, Dolnosas z Hildesheimského, složil svou báseň asi r. 1175 nářečím středoněmeckým. Z této skladby staré zachovala se však jenom malá část v několika zlomcích; celek pak znám jest ze vzdělání pozdějšího ve dvou rkp. ze stol. XV.††). Pramenem byly Eilhartovi skladby francouzské, hlavně Beroxova†††).

Báseň Eilhartova převedena v XV. stol. do prosy a stala se čtením velmi oblíbeným. Ve starých tiscích vydává se povídka tato za překlad z franštiny, ale neprávem; srovnáním s básní vychází to na jevo. Vzdělavatel sem tam něco změnil (zvláště čísla rád zvětšil a dialogy u Eilharta oblíbené ve vypravování referující převedl), vynechal (na př. některé popisy) a přidal, ale v celku jest povídka s básní Eilhartovou takorůž stejná*).

Prosaická tato povídka byla zase pramenem tragodií, kterou r. 1553 složil Hans Sachs. —

Gottfried von Strassburg, městský písař ve Strassburku, jeden z nejhlavnějších básníků německých, složil svou

*) vytištěny od Michela v Recueil etc.

**) Michel XVI sl., XXIX sl.; Grimm I. c. 497, 505.

***) Grimm I. c. 498.

†) Bechstein XXXVI; tiskem vydal tu báseň Walter Scott 1804 a odtud Hagen při vydání Tristana Gottfriedova 1823.

††) Tiskem vydány zlomky staré i vzdělány pozdější po prvé od Fr. Lichtensteina: Eilhart von Oberge ve Quellen und Forschungen etc. 19. Strassburg 1877.

†††) Lichtenstein I. c. IX—XVI, L—LIII, CXX, CXXII—CL; Bechstein XI.

*) J. Grimm I. c. 499 sl.; Lichtenstein: Zur Kritik des Prosa-romans von Tristrant und Isalde. Breslau 1877. O oblíbenosti povídky

báseň *Tristan**) okolo r. 1210; ale nedokončil ji, buď že smrt práci překazila, buď že sám se na tom ustanovil báseň neukončítí. Roku 1216 byl již mrtev. Pramenem byl Gottfriedovi Thômas von Britanje, der aventiure meister, jak sám připomíná; ale kdo ten Thômas byl a jaká jeho skladba byla Gottfriedovi pramenem, o tom jsou jen nejisté domněnky**). Příběh vypravovaný dle tradice Gottfriedovy je složitější nežli v tradici Eilhartově a z toho číí se Gottfriedově epické básni výtká dosti podstatná***); ale za to jest pojetí psychologické hlubší a poetická forma neobyčejně skvělá.

O ukončení básně Gottfriedovy pokusili se v době staré Ulrich z Tûrheimu, pak neznámý nějaký Švýcar a Heinrich z Freibërka. Ulrich z Tûrheimu ok. 1240, básník nadání skrovného, měl snad vůbec zálibu pokračovati v básních skladatelů proslulých; jeho *Rennewart* pokračuje odtud, kde Wolframa z Eschenbachu nedokončený *Wîlhelm* přestává †). K zakončení básně Gottfriedovy vybral si příběhy z tradice Eilhartovy. Ulrich z Freibërka (v Sasích) ok. r. 1300, vzal na se pokračování v básni Gottfriedově na žádost českého pána Reimunda z Leuchtenburku ††), vpravil se do forem Gottfriedových a vyvedl ukončení mnohem zdařilejší než Ulrich, látku bere taktéž z tradice Eil-

prosaické svědčí časté vydání tiskem; Lichtenstein l. c. str. 4 uvodí jich z let 1484 až 1664 třinácté.

*) Tiskem vydali ji Myller 1785, Groot 1821, Hagen 1823, Massmann 1846 a R. Bechstein v *Deutsche Classiker des Mittelalters*, sv. 7 a 8, Lpz. 1869 a r. 1873. Ve vyd. Bechsteinovu obnáší skladba Gottfriedova 18.408 veršův.

**) Die Bechsteina XXXVI sl. je Thômas von Britanje týž co Thomas původce zlomku starofrancouzského nahoře připomenutého; dle jiných jsou to osoby rozdílné; dle Heinzla byl Thômas von Britanje latinský kronikář a Gottfried měl mimo něj ještě pramen jiný. Compert, *Die Sagenüberlieferungen in den Tristanepen Eilharts v. O. und Gottfrieds v. Str.*, 1876 str. 4. Jisto jest, že báseň Gottfriedova se v některých věcech srovnává se zlomkem střanc. Thomasovým. Bechstein XXXVII.

***) Grimm l. c. 501.

†) Bechstein l. c. II. 300—302.

††) Daz aber ich dise arbeit
hab mînem sinne vûr geleit
daz machet eines herren tugent;
sîn hôhez adel, sîn edele jugent
ez mir gebôt und sîn mich bat....
in Behemlant ist er geboren,
dem ich diz senecliche mêr
mit innecliches herzen ger
voltichten und volbringen sol....
ein ritter frech und gar kûrtois
und ist ein Liuchtenburgonois,
von Liuchtenburc ist er genant
sîn nam in êren ist bekant
und ist genennet er Refmunt... 53 sl.

hartovy*). Doplněk neznámého Švýcara pochází ze XIII. stol. a liší se obsahem úplně od známých tradicí této báje**).

Také v době nové Tristanu Gottfriedovu doplnění se dostalo; doplnili jej překladatelé jeho Herman Kurz a K. Simrock.

Z ostatních literatur evropských patří sem dále irlandská saga z první pol. XIII. stol. s příběhem podobným jako jest v básni anglické a Gottfriedově***); pak povídka dánská†), romance španělská††), povídka řecká (z franc.) ze XIII. nebo XIV. stol.†††) a *Tristram* český, který jest vlastním předmětem rozpravy této. —

Český *Tristram*, nejobsáhlejší ze staročeských básní veršovaných*), sestaven jest podle německých skladeb Eilharta von Oberge, Gottfrieda Strassburského a Heinricha z Freiberga**). Důkaz toho a co odkud vzato, vysvitne z následujícího obsahu a vkládaných ukázek.

Začíná se úvodem ohlašovacím; skladatel chce vypravovati o radosti, o žalosti, o skutcích i o řečech i o milování; komu píše, ať znamená.

Eilhart má úvod podobný, ale obsírnější, zejména také thema ohlašuje, wie der hêre Tristrant zu disir werlde êrst bequam.. und wie der listige man die vrouwin Isalden irwarp...; pak teprv následují verše, kterými vzdělání české se začíná:

Vornemet recht als ich ūch sage
beide von vroude und von clage
einer rede daz nī kein man
50. bezzerer rede nī gewan
von werltlichen sinnen,
von manheit und von minnen:
ir sult sie merkin destē baz.

*) Oba doplňky (Ulrichův 3728 versů, Heinrichův 6890) vytištěny jsou při vydání Tristana Gottfriedova od Müllera (Myller) 1785 a pak od Hagena 1823; Heinrichův mimo to od R. Bechsteina v 5. svazku K. Bartschových Deutsche Dichtungen des Mittelalters (Lpz. 1877).

**) Bechstein: Heinrichs v. Fr. Tristan VII—VIII.

***) Grimm I. c. 495, Michel XIV.

†) Michel I. c. XIII.

††) Michel I. c. XVIII.

†††) Michel I. c. XVIII—XX.

*) skoro 9000, ve vydání Hankovu (které však ani v počtu versův není správné) 8935 versův.

**) Na tradici Eilhartovu jakožto pramen českého Tristrama poukázal J. Grimm I. c. 494; Dobrovský v Gesch. d. böhm. Spr. und Lit. 1818 str. 154 vydává básně Gottfrieda Strassburského a pokračování Heinricha z Freibergu, které znal z vydání Müllerova 1785, za originál skladby české; V. Nebeský v ČCMus. 1846 str. 286 sl. ukazuje, že skladatel český čerpal z německého románu (prosaické povídky) a použil skládání Gottfriedova a Heinrichova. Poznati hlavní pramen skladatale českého, básně Eilhartovu, do nedávna nebylo lze, poněvadž teprve r. 1877 tiskem vyšla.

Zrozumějte všichni,
co já vám praviti chci,
též o radosti, jakžto od žalosti
jednu řeč, jížto jedva rovni
kdy kto slychal o mužských věcech,
o skutcích i o řečech
i o milování. Komuž píše, znamenají!

I. *) Mark, král ve Korvenali, zdvihl válku proti jednomu králi, jemuž „slovenská země“ slušela; Markovi přijede na pomoc král Rivalin z Lohnois a zaslouží si tím Markovu sestru Blankforu za manželku; po vojně Rivalin vrací se domu a na cestě zemře mu žena při porodu; z života jejího vyříznutý syn dostane jméno Tristram, odevzdán na starost chovače a pak na vychování panoši Kurvenalovi, který jej učí věcem a způsobům rytířským a zejména také k tomu vede, aby nerušil, co slíbí.

Eilh. 54—158. Zač.: Jeden král za dávná sedieše v Korvenali, ten Mark slovieše; ten válku proti jednomu králi vzdvihl bieše bohatému: tomu slovenská země slušěše: ein koning hie bevorn saz zu Kornevâlis der hîz Marke, der orlôgete starke wider einen koning hêre, man saget daz er wêre gewaldig zû ïberne 54 sl. — Blankfor: Blankeflûr Eilh. 92, Blanscheflûr u Gottfrieda; — Tristram: u Eilharta Tristrant, u Gottfrieda a pokračovatelů jeho Tristan; v. básni anglické Tristrem; forma Tristram čte se již v narážce Marie de France (ok. 1220), pak u Heinricha von Tûrlîn, u Ulricha von Lichtenstein, v několika narážkách u minnesingrů a ve stěeské legendě o sv. Kateřině (vyd. Erbenova str. 134). Lichtenstein CXCI.X myslí, že -ram vzniklo z -rant analogií k -ram ve Wolfram atp. Vzdělavatel český měl ve svých vzorech formy Tristrant (Eilh.) a Tristan (Gottfr. a jeho pokrač.) ale volil formu Tristram, známou v Čechách dle narážky v leg. o sv. Kateřině. — Panoše Kurvenal: Kurvenâl ve starším textu Eilharta a u Gottfrieda, Kurnevâl u Eilh. ve vzdělání pozdějším; — v Korvenali: zu Kornevâlis Eilh. 55, Kurnewâl u Gottfrieda; později ve vzdělání českém země Markova nazývána Kurvenal.

II. Také jej nabádá ku věrnosti, štědrotě, službě pannám a paním a jiným věcem dobrým.

Eilh. 159—184. Zač.: Opět přikáza jemu věrnu býti a ctné a kázané obyčeje mieti, střednie štědroty sě vždy držeti, s sbožiem s tělem pannám a paním slůžiti:.. Ouch hîz er in sîn getrûwe und i an tugenden nûwe, hobische gebêrde tragen und

*) Římskými číslicemi (I—CXVII) poznamenány jsou jednotlivé oddíly ve vydání Hankovu, Starob. Skládanie sv. 4, 1820; ale dlužno vytknouti, že toto rozdělení často odporuje obsahu, jenž jím jest roztrhan na kusy málo kdy jednotné. Rukopisy číslování toho nemají a označují oddíly (inicialkami) na mnoze jiné než Hanka.

wise behendikeit haben. mit gûte und mit dem libe den vrouwen mit den wiben hîz er in dînen gerne 159 sl.

III. Kurvenal odchovav Tristrama radí mu, aby jel na zkušenu do cizích zemí; Tristram prosí otce za odpustění do ciziny.

Eilh. 185—224. Zač.: Kurvenal to dietě dotad pěstováše, až již práci a nepokoj snéstí možěše: Kurnevál des Kindes phlag biz tû den namelichen tag, daz ez zû den creftin tochte und wol geliden mochte beide leit und ungemach 185 sl.

IV. Rivalin svolí a Tristram s Kurvenalem a družinou (osm panoší a dva panici) vyjede z Lohnois přes moře do korvenalské země.

Eilh. 225—268. Zač.: Tehdy vece král Rivalin: synu, já rád tvá vůli vyplním. Svěho šafáře před se zavola, a to jemu pod milostí přikáza, což by kolivěk Kurvenal chtěl, aby jemu toho všeho dobyl... Dô sprach der koning Rivalin: gerne libir son mîn wil ich dînen willin tûn. sîme scheffere sprach he zû und gebôt im bi sîner holde, swaz Kurnevál wolde, daz her im daz gewinne... 225 sl.

V. Tristram přijede ku králi Markovi, neprojeví mu svého původu a dá se mu do služby; Mark poručí jej svému šafáři, jenž slove Tinas Litan; Tristram roste s velikou chválou a se ctí nemalou, že se mu zdálo, že by již mečem mohl vlásti, až chtěli-li by mu jej dáti.

Eilh. 269—350. A když přijedú v zemi krále Marka, poče jich Tristram prositi a řka... Dô die unkunden darnâch rîten gunden in des koninges Markin lant, dô bat der hêre Tristrant... 269 sl. — Příčina, proč se Tristram nechce dáti poznati, je v tradici pozdější setřena; Rivalin byl totiž vzal Blankoru, sestru Markovu, proti vůli Markově a Tristram neví, nechová-li Mark hněv proto dosud. Lichtenstein, Zur Kritik des Prosaromans Tristrant und Isalde 27. — Tinas Litan: později jen Tinas; zde nedopatřením uděláno jedno jméno ze dvou: an sobě jmě Tinas Litan jmějieše... u Eilh.: und was geheizzen Tinas, Litan hîz sîne veste... 328.

VI. V sousedství Markově je země Irlantská; král její má za ženu sestru silného a ukrutného Morolta, který mu podmaňuje země sousední a žádá, aby také země Markova se podrobila.

Eilh. 351—376. Začátek: V těch časech bieše jeden pán v Irlantě, ten bieše Morolt jmenován... Dô was ein hêre in Irlant, der was sich Môrolt genant...

VII. Morolt vezme radu, sebere vojsko a přitáhne přes moře na zemi Markovu.

Eilh. 377—402. Sr. Tehda Morolt královi vece; já se z toho mýtím velice, že král Mark zadržel nám v svéj zemi plat; než až bych ztratil život neb byl jat, já vždy nadělám túžebných vdov v jeho království i sirotkův, on pak musí jej

s hanbú poslati a našim úročníkem býti, aneb mu učiním takú nůzi, a tomuž nebudú roci dlúzi, že raději tomu mohl býti a našim úročníkem po vše časy slúti: zu dem koninge he dô sprach: mir ist grôz ungemach, daz dir Marke nicht ensante den zins von sinem lante. ich verlore eir minen lip, oder ich mache sůf-tende wip in allem sinem ríche. er mûz dir in lasterliche senden sine sinen dang, adir ich tâ im einen wang, daz im liber wêre daz he din zinsêre gewesen wêre manich jâr. 387 sl.

VIII. Po poslu žádá od Marka poplatek za patnáct minulých let a hrdinu urozeného, jenž by s ním podstoupil sedání; kdyby se naskytl někdo, kdo by se v sedání ubránil, chce Morolt nechati zemi na pokoji a odjeti; za úrok žádá všechny děti do patnácti let; nedostane-li jich po dobrém, chce vzíti mocí panny, panoše, kněží atd.; z pánů a panošů udělá své posly a panny a paní chce poslati do slamených klášterů; Mark lekne se toho vzkázání a shání po poslech rytíře, jenž by chtěl s Moroltem sedati; Tristram radí se s Kurvenalem a chce se nabídnouti na to sedání, Kurvenal pak radí, aby si před tím vyžádal od krále pasování na rytíře.

Eilh. 403—498. za úrok žádá se každé třetí dítě; . . sô wil ich die magedin minem hûrhûse tûn zû, daz sie mir spâte unde frû gewinnen dar inne silber und pfeninge; v něm. prose jako v českém vzdělání všechny mládež do 15 let. Simrock, kap. V.

IX. Tristram dosáhne meče (rytířství) a nabízí se Markovi na sedání s Moroltem; poslové Moroltovi chtějí věděti, jest-li Tristram Moroltovi roven urozením a tudíž hoden s ním sedati; Tristram se tedy projevuje, že je syn Rivalinův a Blankfory, sestry Markovy; Mark poznav sestřenka bojí se o jeho život a přemlouvá jej, aby nechtěl sedati s Moroltem.

Eilh. 499—678 zač.: Tehdy Tristram vzem šafaře za ruku jde tam kdež král stáše v hluku . . : Dô nam der hêre Tristrant den trogsêzen bi der hant und gîng sich vor den koning stân 499; doleji odstavec: Tej řeči biechu všickni veselí, a však jim z toho bieše teskno velmi, že tak veliké věci měli by na dietě vzpustiti: Der rede vrauwetin sie sich, und was in idoch engestlich, daz sie alsô grôze ding soldin lâzin an den jungeling 583.

X. Další přemlouvání Markovo; Tristram nepovolí.

Eilh. 679—695. Zač.: Tristram tehdy krále vzupomína: „Všaks mi to slíbil . . .“: Dô manete der helt stête den koning umbe daz he hêtê gelobit . .

XI. Tristram vzkáže Moroltovi, aby se sjeli ráno na jedné hoře a tu sedali; poplatek chce Tristram přivézt s sebou, a bude-li ho moci Morolt dobýt, má si jej vzíti.

Eilh. 696—722. Zač.: Bych to jistě mohl věděti, že bych ot něho smrt měl vzieti, i chci rád tu nůzi trpěti, neb ho ižádný nesmie podstúpiti: ob ich daz vor wâre wiste, daz ich vor im

solde ligen tód, ê wolde ich liden die nód, ê dann er daz sêge, daz im sô liebe geschêge, daz on nîman torste bestân 696 sl.

XII. Poslové vrátí se k Moroltovi s vyřizením.

Eilh. 723—736; Morolt z toho potěšen činí přípravy a vyjede na určené místo 737—749.

XIII. Tristram rozloučí se s králem a jede na sedání; Morolt vymlouvá mu jeho předsevzetí a zve k sobě, ale Tristram nesvolí, zápas se započne a Tristram kopím těžce poraněn.

Eilh. 750—864 s popisem vyzbrojení Tristrantova.

XIV. Zápas trvá dále, až Tristram zvítězí; utne Moroltovi ruku a dá mu mečem do hlavy ránu; z meče vylomí se železná tříská a zůstane vězeti v lebce Moroltově.

Eilh. 865—930. Když Morolt seklán, tedy Tristram kázané vece k tomu hosti: „Již-li máš platu od nás dosti? Tvá nectná hrdost tě zklamala a tvá zlost nesmierná tě zmýlila. Praviť zavěrné, že mi musíš slíbiti, svobodna pána mého úroka učiniti, ač-t koli tobě líbo to nemóž býti..“ Eilh.: Tristrant vormezzenlichen sprach: „dû hâst des zinses genûg; dîn hómûd der dich vortrûg, der hât dich sêre betrogen. ich wil dir sagen ungelogin: dû lêst mînen hêren vrî, swie ungemach ez dir sl.“ 924 sl.

XV. Tristram vrací se a vítán s veselím, Morolt se smutkem; Izalda, dcera králova a jeho sestřenka, proslulá v umění lékařském, jede mu vstříc, aby jeho rány vyléčila, ale když se setkají, jest Morolt již mrtev; Izalda ohlédá rány a vytáhne železnou třísku z rány na hlavě; král Irlantský z pomsty káže hubiti všecko, co by z Kurvenalu do jeho země přišlo.

Eilh. 931—1050. Sr. Také přikázal svým, aby to opatřili, jeli-li by kterého z té země, by ho oběsili anebo jej hanebně zabili: Joch bat he sine libin holdin, daz sie wol bewarin woldin, swaz man ir gevînge, daz man die balde hînge oder sie slûge âne rechtes zil 993 sl. — Izalda: Ísalde u Eilh., u Gottfrieda a jeho pokrač. Isolt a Isôt; vzdělavatel český zůstává při formě Izalda i tam, kde následuje Gottfrieda a pokrač. jeho; forma ta byla známa v češtině staré a čte se v narážce v leg. o sv. Kateřině (vyd. Erbenova 134).

XVI. Tristramovy rány, které utrpěl v boji s Moroltem, hnijí a on musí bydleti ve zvláštním domku u jezera; lidé štítí se ho, mimo krále, šafáře a Kurvenala; proto volí odjeti odtud a zemřítí někde za mořem; uloží Kurvenalovi čekati do roka, sedne na loď a vítr zažene loď ku břehu Irlantskému.

Eilh. 1051—1159. Zač.: Tristram muž moudrý byl jest u veliké nûzi, nemožêse ani píti ani jiesti, jeho rány počechu smrděti: Tristrant der edele gûte, der was in grôzem unmûte, he enmochte ezzin noch trinken. zu lest begunde im stinken das geluppe ûz der wunde.. 1051 sl.

XVII. Irlantský král doví se toho a dá si raněného přinést na hrad.

Eilh. 1160—1177. Sr.: A když to král Irlantský zvědě, ihned svému poslu povědě řka: jdi tam rúče, aby mi pověděl, kto by to k nám v tej loďi přijel: Der koning wart sîn geware und sante einen botin dare, daz he im irvüre die mære, waz in dem schiffe komen wære. 1163 sl.

XVIII. Král se vyptává a Tristram mu vypravuje, že je kupec, že byl na moři oloupen a zraněn a bouří že jest sem zahnán; Izalda k žádosti otcově vyléčí jeho rány.

Eilh. 1178—1216. Zač.: Tehdy vece Tristram člověk on: já sem z Jenichretě a tu jest můj dóm, i vyjel sem ven pro své kupectvie, na jezeru stala mi sě škoda to böh vie: Tristrant antworte ime dô: hère, ich bin geheizzin Prô, zu Jemsetir ist mîn hâs. ich vare dorch mînen kouf ûz. ûf dem sê ich schaden nam 1181 sl. U Eilh. praví Tristrant o sobě také, že před tím byl hudce, ein speleman; ve volksbuchu jen za hudce se vydává.

XIX. Tristram je uzdraven. Mezi tím vznikne v zemi hlad, neboť kupci pro záповěď nesmějí přijeti do země; Tristram se nabídne a poslán do Engličské země nakoupit špiže.

Eilh. 1217—1260. Zač.: Takž ho ta panna uzdraví a s velikú práci navrátí k zdraví. A když on tu svú nůzi přemože a velikého zby nepokoje, zatím sě sta veliká drahot a hlad v Irlantě, to jich psota: alsus heilte in die vrauwe mit michelicher trûwe, daz her sie nî an gesach. Dô he vorwan sîn ungemach der werde degin junger, dô was grôz hunger al dâ in Írlande. 1217 sl.

XX—XXII. Tristram nakoupí špiže, naloží na loď a pošle do Irlanta napřed; sám praví, že přijede za ní, ale mezi tím vyhlédne si loď jinou, jede do země Markovy a právě po roce přistane v městě řečeném Dynstatyor; uvítán jest s radostí velikou a jest u veliké cti; král Mark chce ho mítí svým nástupcem a proto se ani nežení, ale páni, žárlivi na čest Tristramovu, neustávají přemlouvati Marka, aby se oženil a syna svého za pána jim dal; jedenkrát vezmou páni k tomu i Tristrama a jdou pobízeti opět; král vyžádá si lhůtu a přemýšlí na své sni, jakou odpověď by se vyvinul; v tom dvě laštovice nad ním se kouší a rvou a upustí krásný dlouhý vlas; král vezme vlas, pozná, že to vlas některé paní, a praví sám sobě, tím vlasem že se vymkne žádosti svých pánův: bude žádati za ženu té paní, které patří onen vlas, páni nebudou mu jí moci dobytí a skrze to se jim ubrání; páni přijdou si pro slíbenou odpověď a král jim odpovídá, jak si právě umínil.

Eilh. 1261—1434. Kontext pěkného tohoto místa je v rkp. Strahovském jasný a správný, ve vydání Hankovu však rozcuchán až do nesmyslna. Třeba opravit takto: po verši 950 (str. 45, a královstvím po něm vládl) patří verše 1006 až 1024 (ze str. 48, král velice proti tomu stojieše . . . král jim toho rok položí), pak verše 988 až 1005 (ze str. 47, aby s potazem odpověděl jich řeči . . . v tom pak jistém pobití), pak verše 970 až 987 (ze

str. 46 a 47, pade jednej vlas načítě krásný . . . a moji manové musie mu poddání býti), pak v. 951 až 968 (ze str. 45 a 46, tehdy přijide tam pan Tristram . . . tu vece král: pravi vám za-jisté) a pak v. 1025 sl. (na str. 48, že nevědě, v kterém jest miestě atd.). — Sr. K Dynstatyor městu se přistrčí k břehu právě na tu jistú hodinu, jakž tomu již byl rok minul, když se jest byl pryč zavinul; Kurvenal užře ho v tu hodina, an cel a zdráv z lodie vynide k němu . . . Zu Tintanjól quam he zu stade rechte an dem selbin tage, dô vorgangin was ein jâr, daz der kûne helt dâr allirnêst hâte gewesin. dô was he von der sêre genesin. he was gesunt unde vrô. Kurnevál irsach in dô aleina, ûz dem schiffe gân 1297 sl. Dále: Královi byl tak velmi mil, že neženiti se proň slíbil, on sobě byl umyslí, že Tristrama pána chtěl sobě mieti synem nazvána a jemu své království poddati: Dem koninge wart he sô lip, daz he dorch sinen willen nít êliches wibes wolde plegin. he dâchte daz he den degin wolde ze eime sone hân und daz her im undirtân sîn riche wolde machen 1337 sl. Doleji: Král jim toho odpovědě: já mám vlas jednej panie, to vědě, a to vám pravím bez klamání, žež v mém srdci milejšie nenie; tej bych chtěl velmi rád; pakli bych jie nemohl mieti snad, tehdy nechci ižádné panie dobývati, doněvadž živ mohu býti: dô sprach der koning hêre: ich habe hie einer vrauwin hâr, ich wil ûch sagin daz vor wâr, die neme ich, ab daz mag gesû, wizzet des den willen mîn, mag mir abir die nicht werdin, sô ist nergin ûf der erdin keine die ich nemen welle 1407 sl. — Dynstatyor: Tintanjól u Eilharta, Tintajól a Tintajoél u Gottfrieda; forma česká na nějakém chybném čtení se zakládá.

XXIII. Tristram nabídne se vyhledati té paní, které onen vlas patří, a vydá se se svou družinou na cestu přes moře.

Eilh. 1435—1472. Zač.: Tristram ihned vece k tomu: pro která to činíš králi příčinu, že sobě nepojmeš panie . . . Tristrant der werde sprach dô: wie tût ir, lîbir hêre, sô, daz ir nicht nemet wibes . . 1435 sl.

XXIV. Plavčí má se varovati, aby nezajel k Irlantu, ale bouře zažene loď právě tam.

Eilh. 1473—1518. Zač.: Jeden měsíc se na moři vezechu, ale jiného než nebe a moře neviděchu . . . einen mânen vûrin sie ûf dem sê, daz sie gesâgin nicht mê wen himel unde vlût. 1477 sl.

XXV—XXVI. Král Irlantský pošle svého maršálka, aby nezvaným hostům vzal životy, ale Tristram oklame jej právě o sobě a svých družích, že jsou kupci z Englanta, že slyšeli o hladu v Irlantě a že přivezli sem špíží, že jich jelo na dvácti lodích, ale když cestou zaslechli, že je nebezpečno do Irlanta přijeti, tu že zůstali ostatní na moři a losem ustanovili jeho loď, aby se v nebezpečí vydala a k zemi přistala; jméno jeho jest Kankrys; maršálek se vrátí a nese králi vyřízení.

Eilh. 1519—1590. Zač.: Když král zjitra vzbóru vsta, brzo se proto rozhněva, že loď tak blízko k městu přišla Dô der koning diz vornam, sêre he zurnen began, daz der kil sô nâhe lach .. 1519. Na počátku oddílu XXVI. malá odchylka: ve vzdělání českém vypravuje se o kupcích ostatních a tedy třetí osobou plur., u Eilharta souhlasně s vypravováním předcházejícím v 1. os. množ.: Tu počechu srdečně žalovati a škod svých srdečně pykati .. najposléze se o to poradichu a jedno přísázenie mezi sebou učinichu Des begunden wir sêre clagin den vil michellichen schadin ... dô giengen wir ze râte, daz wir ein urteil tâten .. 1565. U Eilharta Tristrant dává si jméno Tantris, přemyslnutné z Tris-tan, a tak skoro ve všech variantách této báje, i v těch, kde hrdina se jmenuje jinak než *Tristan*, jako na př. u Eilharta; málo kdy zní toto převzdění Tram-tris; české pak Kankrys vzniklo zajisté chybným čtením z Tantris.

XXVII. Tristram mezi tím slyší, že drak Sarpand hubí zemi, a kdo jej zabije, že dostane dceru královu a půl království; jde a zabije jej a vyřízne mu jazyk a schová k sobě; při tom od žaru drakova zahyne pod ním kůň jeho a on též popálen od draka sestoupí do studénky, aby se schladil; zároveň vyjede králdův šafář na téže místo, smluví se se svými many o lživé svědectví a rozhlásí pak o sobě, že draka podstoupil a zabil.

Eilh. 1591—1710. Drak Sarpant: u Eilh. der serpent. Zač.: Tu před tím hradem ležechu tito hosté a péči jmějechu až přes poledne právě: Dô lägen die geste mit sorgen vor der veste biz ûf den mitten tag 1591. — Verše: „a jakž jest to on byl muž hrdinný, tam jede na tu cestu sám jediný“ shodují se s německými: „wan er was ein chuone degen. al eine reit er after wegen,“ které se čtou jenom v Eilhartově básni staré (zlomek I v. 17—18.).

XXVIII. Šafář hlásí se u krále, že zabil draka, a žádá slíbené odměny, dcery královny; král je k odměně ochoten, ale Izalda nechce uvěřiti, že by bylo pravda, co šafář o sobě praví; chce se přesvědčiti a proto s komorníkem Perenisem a s komornicí svou Brangenenou vyjede na ta místa, kde se drak zdržoval a zabít jest; nalézá zde stopy koně jinak kovaného, než v této zemi jest obyčejem; nalézá také popálený šat (sic) a zahynulého koně, obé takové, jakého v této zemi není; nalézá i Tristrama, an v mrákotách ve studénce leží, odvede jej a vyléčí; Tristram, když přišel k sobě, pozná po vlasech Izaldiných, že ona to jest, které hledá, Izalda pak zase čistíc meč jeho pozná v něm šterbinnu, srovná ji se třískou, kterou vyňala z rány Moroltovy a shledává, že neznámý host je Tristram, jenž ji zabil ujce.

Eilh. 1711—1892. Brangenen: u Eilh. Brangêne, u Gottfrieda Brangæne, u Heinricha z Freiberku Brangâne. Zač.: Tuž ti všichni .. aby našli Tristrama ctného, chtiec jemu život od-

jieti: sie stüchtin Tristranden und woldin in mit schandin von sime libe bringen 1711.

XXIX. Izalda hrozí Tristramovi smrtí (za to, že jí zabil ujce Morolta) a chce ohlásiti králi, že Tristram je zde, ale Brangena vstoupí v čas mezi ně a přemluví Izaldu, aby si rozvážila, co chce učiniti, a raději aby odpustila; Izalda poslechne; jde ku králi a zjevuje mu, že draka nezabil šafář, nýbrž někdo jiný, a tomuto, buď on kdokoliv, vyprošuje napřed milosti a odpuštění, kdyby snad král proti němu nějakou příčinu měl; zítra má se věc vyřídití.

Eilh. 1893—2013. Zač.: Ona k němu vece: Však s' ty Tristram! Ač s' koli zabil Sarpanda sám, však nebude moci spomoci, by mohl kudy životem odsavad utéci: Si sprach: dû bist ez Tristrant und hâst irslagin den serpent; daz en mag dir alliz nicht gevromen daz dû mogest hinnen komen mit dinem libe untôtlîche. Doleji odstavec: Ta panna Izalda rozmysli sě a učini k tomu milostivě: u Eilh. též nový odstavec: Die vrouwe dô bedächte sich und wart im wedir gnédich 1959.

XXX. Král sezve na zítřek své pány, vévody a hrabí; šafář taktéž sezve své přátele, domýšleje se, že zítra mu bude dána Izalda; a Tristram po Perenisovi vzkáže tajně svým lidem na loď, aby zítra vzali roucho nejdražší a také přišli, ale ničeho nemluvili.

Eilh. 2014—2058. Zač.: Tehdy král posla ihned své posly ku pánóm do své země, aby přišli, i káza jim všem přijeti k dvoru, vévodám, hrabiem i všem jiným spolu: dô en beite he (koning) nicht mēr, zu hant he batin sante nâch den vorsten in dem lande, nâch grâfen unde herzogen.

XXXI. Kurvenal a ostatní druhové Tristramovi rádi slyší jeho vzkaz a přijedou v rouchu postavcovém.

Eilh. 2059—2094. Zač.: Když Kurvenal zasě přijide a Tristramov lid ihned zvědě, co jim vzkázal byl jich pán . . . Dô Kurnevâl hin wedir quam und daz volg al vornam swaz in der hère hête entbotin. U Eilh. popis zevrubnější, jak se družina Tristramova vystrojila.

XXXII. Usednou v síni královské a král otazuje se jich, odkud že jsou. Mezi tím vejde také Izalda s Tristramem, představí jej králi jakožto hrdinu, který zabil draka, ale zároveň jako vítěze, který přemohl a na smrt poranil Morolta; král pro slib napřed daný odpouští Tristramovi smrt Moroltovu.

Eilh. 2095—2156. Zač.: Tehdy přijidechu ti jistí hosté do královy sieni všichni zajisté, tuž sědechu na jedneĵ lavici: Dô quâmen die geste gegangin in die veste an eine bang sitzin. Dále čte se u Eilh.: der koning dô begunde vrâgin um die wîgande, sint sie von desim lande? nîman dâ von icht wiste 2004 sl.; místu tomu vzdělavatel český neporozuměl anebo měl pěed sebou nějaký text porušený; co zde napsal, jest v odporu s nařizením Tristramovým, aby druhové jeho ničeho nemluvili, a nemá do-

brého smyslu ani samo v sobě: Za tím král učini otázanie, z které by byli oni země; z nich každý k tomu odpověď učini, z tej jiné zemi jest urozený; cožkoli jiných táza, odkud by byli, toho jsú jemu pověděti neuměli.

XXXIII. Ale hlásí se také šafář, že on zabil draka, a pravda má se rozhodnouti sedáním jeho s Tristramem; šafář běře radu se svými přáteli, bojí se sedati s Tristramem, přizná se veřejně, že klamal a odejde s hanbou; Tristram upomene krále o pannu a král neodřekne.

Eilh. 2157—2230. Zač.: K tomu šafář odpověď: Dô sprach der trogsêze . . Český text odchyluje se od německého tím, že vynecháno, kterak Tristram jazykem drakovým se prokázal. V tradici Gottfriedově je tento moment důmyslněji vyveden: tam šafář odveze drakovu hlavu a před soudem vydává ji za důkaz, že on s drakem bojoval a jej zabil, načež na žádost Tristramovu hledají a ovšem nenalézají jazyk v té hlavě. Gottfr. 11236—11278.

XXXIV. Tristram dokládá, že nežádá Izaldy pro sebe, ježto jest ještě mlád na ženění, nýbrž pro krále Marka; král svolí a králová dá Brangeneně milostný nápoj pro Izaldu a Marka; nápoj jest té moci, že ti, kdo ho okusí, čtyři léta láskou k sobě lnou; kdyby se v tom čase jeden den neviděli, mají z toho nemóc, a kdyby se neviděli týden, tedy smrt.

Eilh. 2231—2300. Sr. Král vece: já mu jie chci rád prieti, kromě ač tobě to líbo jest. Tristram vece: to dobře vie Krist. . . : Der koning sprach „Iaz wil ich tû, nû ez dir sô lîp ist.“ ja ez, hêre, daz wizze Crist. 2242.

XXXV. Jedou k Markovi a na cestě Tristram má žízeň; „jedna panenka“ dá mu napítí onoho nápoje, mníc, že to víno, a Tristram dá též Izaldě; z toho vzplane v nich neodolatelná láska.

Eilh. 2301—2360. Sr. I počě Tristram velikú žízeň mieti, i káza sobě dáti pitie; neby tu šenka na to neštětie; tu vece jedna panenka: Pane, teď stojí málo vínka . . : dô begunde in sêre dorsten und hîz sich ein trinken gebin. dô was der schenke achter wegin. dô sprach ein hobisch juncfrauwelln „ich wêne, hêre, hie steit win“ . . 2340.

XXXVI. Tristram a Izalda nyjí milostnou touhou až do nemoci.

Eilh. 2361—2394. Sr. To sě ot přijetie toho pitie stalo, jehožto sě panna styděla nemálo . . : daz hâte gemachit der trang. die vrawe sich schemen begunde . . 2368.

XXXVII. Hořekují a půl čtvrtá dne trápí se tou nemocí; Kurvenal je z toho starostliv a radí se s Brangenenou, Brangenená pak poznává, že jim dal někdo vypítí milostný nápoj, jež měla opatrovati.

Eilh. 2395—2638. Samomluva Izaldina je v textu českém velice skrácena; přes verše 2439—2550 (nářek nad láskou) přešel vzdělavatel český slovy: Potom pomeškavši málo vece . .

XXXVIII. Kurvenal a Brangenena uradí se, aby zachránili život svému panstvu, že je složí; stane se tak čtvrtý den; loď blíží se k zemi Markové, Izalda bojí se o svatbě necti od krále a přemluví Brangenenu, aby místo ní s králem byla.

Eilh. 2639—2792. Sr. Tu se spolu poradichu a Brangeneny snažně prosichu, a zvláště Izalda ta panna čistá prosí Brangeneny pro Krista, aby jí toho ráčila neodpověděti: dô wordin sie des zu râte. eines âbendes gar spâte daz sie Brangēnen bēte, daz sie ez dorch ire libe tēde... 2725.

XXXIX. Tristram vyšle napřed posla, král Mark vyjede jim vstříc a slaví svatbu s Izaldou v Dynstatyoru; Brangenena dle úmluvy zastupuje Izaldu.

Eilh. 2793—2862. Zač.: Panna v tu jistú hodinu zavola na Tristrama toho hrdinu a jemu vypravi... Die vrauwe ted an der stunt deme hēren Tristrande kunt..

XL—XLIV. Izalda bojí se, že Brangenena ji někdy proneše; proto uloží dvěma panicům, aby Brangenenu v lese tajně zabili a na důkaz jazyk vyříznutý přinesli; Brangenenu proto posílá do lesa pro koření, předstírajíc bolení hlavy. XLI. Brangenena je k tomu ochotna a sedne na vůz s rytíři, kteří mají s ní jeti; ti zajedou do doubravy, sesadí Brangenenu na zem a vytrhnou meče; Brangenena lekne se toho a dovídá se, že má zahynouti na rozkaz králové, poněvadž se něčím proti ní provinila. XLII. Prosí za malé shovění a vypravuje, že neví, čím by se byla proti paní své provinila, leda toto jedno: když jely z Irlanta, měly ona a Izalda dvě košilky, nežli však dojely, nebyla košilka Izaldina čistá a Brangenena půjčila jí košilku svou čistou a celou; to pověděví chce podstoupiti uloženou smrt, ale rytířové smilují se, dají jí býti živu, vyříznou jazyk jedné pašice a vrátí se ku králové a vypravují, co od Brangeneny slyšeli. XLIII. Králová nařiká a zapírá, že by byla kázala Brangenenu usmrtiti; hrozí rytířům oběšením a rytíři vyznají, že Brangenenu nechali na živu; jeden přivede ji a Izalda si ji zase udobří. XLIV. Odtud jsou si obě věrny až do smrti, neboť Izalda nebojí se již pronesení, máť důkaz, že Brangenena chce nečest její krýti.

Eilh. 2863—3080 a Gottfr. XVIII, 12698—12965: vzdělání české odstupuje zde od tradice Eilhartovy ku Gottfriedově. Sr. Potom po malém času králová sedieci v svém kvasu (verš, přidaný pro rým!) poče na svém srdci mysliti mnoho. Dar nāch abir nicht lang gewan die vrauwe den gedang Eilh. 2863 sl.; v tradici Eilhartově Brangēna poslána pro vodu do studnice zahradní a zde mají najati rytíři ji zabiti; vypravování české srovnává se s tradicí Gottfriedovou; sr. Brangenena ruce svoji spínajíc: Ne tako, vece k nim a lkajíc, pro bōh a vaši dobrotu dajte mému životu lhōtu, až bych vám mohla odpověděti, potom můžete své přikázanie zdiati; mej paní toto povēzte a vy sami

také vězte, že sem proti ní nikdy neučinila, jímžto bych její čest poskvnila... Brangaene vielt ir hende enein; weinende sprach si: hërre, nein, durch iuwer gûete und durch got, sô fristet beide diz gebot und lât mich alsô lange leben, daz ich in antwurt mûge geben. dâ nâch habt ir mich schiere erslagen. ir sult miner frouwen sagen, und wizzet selbe, daz ich nie wider ir hulden niht begie, dar an ich mich versaeh, daz ir leit geschaehe 12795 sl.

XLV—XLVII. Láska Tristrama a Izaldy trvá dále. Tristram má na dvoře „kumpana v šlechtictví urozeného, jmenem Marido; ten je šafářem ve službě králově a také miluje královou; jedné noci, když Marido usnul, odejde Tristram do komnaty ku králově, ana Brangenena, „aby se králi nic nemětlo“, světlo zakryla šachovnicí. Marido má mezitím sen, že vepř hrozný a velmi nebezpečný vyběhl z lesa na králův dvůr, zde vnikl až do ložnice a rozmetal i lože královo; manové Markovi hledí na to, ale netroufají si vepře toho bojem podstoupiti. XLVI. Marido procitne a chce povědětí svůj sen Tristramovi; volá naň, ale nikdo se neozývá; shledává, že Tristram odešel, a domyšlí se, že šel ku králově, aby s ní byl vesel. XLVII. Marido vstane a jde sněhem a travou po stopě Tristramově, až k ložnici královské, naslouchá a slyší, že je tu Tristram s paní mluvíc a bráníc se spaní; toho mu jest „srdečně žel“, neboť on sám má ku králově „srdce u milosti pravé;“ vrátí se a po chvíli vrátí se i Tristram; Marido z bázně před ním nedá ničeho znáti, ale Tristram přece poznává po jeho chování, že „něco lstivého myslí.“

Gottfr. XX. Po několika slovích přechodných vypravuje vzdělavatel český hned slovy Gottfriedovými: žež Tristramova chvála a čest biele vznesena u velikú pověst. V ten čas Tristram mĕjĕše ctnĕho kumpana v šlechtictví urozenĕho, ten v službĕ u krále biele a úřad od něho držĕše, šafářem byl, Marido jmenovaný... Gottfr.: Tristandes lob und ěre die bluoten aber dô mĕre... In denselben stunden hæte Tristan einen cumpanjûn, der was ein edeler bardn, der kûneges lantsæze sîn oberster truhæze und was geheizen Marjodô... 13464 sl.

XLVIII—LII. Marido projevuje Markovi, že Tristram a Izalda mezi sebou plodí nečistost; Mark, aby se přesvědčil, předstírá, že musí na čas odjetí, a táže se králově, komu chce zatím býti poručena; Izalda jmenuje Tristrama a potvrdí tím podezření královo, který pak žádá Maridu, aby to přivedl na konec. XLIX. Marido radí ku přisnosti. Izalda sděluje Brangenenu, co od krále slyšela, že odjede a že ji někomu chce poručiti; Brangenena pozná v tom lstivý úklad a navádí Izaldu k odpovědi jiné. L. Králová podlé té rady vzdychá a na otázku Markovu odpovídá, že má zármutek z odjezdu králova, který se již blíží a který jí je svědecktví jeho nelásky. Král ji těší, že má býti poručena Tristramovi, LI. ale Izalda chce radši umříti než býti poručena

jemu, který ji „mrzí jako črt,“ který se za ní toulá, aby se ji mohl sveličeti před lidmi; kterak prý mohla by mu býti nakloněna srdcem, když ji zabil ujce? nenávidí ho, ale nedává toho znáti, aby se neřeklo, že ženy nenávidí přátel mužových.

Gottfr. konec XX. a XXI. Zač.: Marido, ten mužík závistivý a v své mysli velmi křivý, pojev krále tajně k sobě poče mu praviti o tej době...: der nidige Marjodó der nam den künec verholne dô und seite im... 13641. Doleji: Paní milá, mně pověz, jáť v krátkém času, to věz chci pryč daleko jeti a tam svú potřebu zdiati, a snad tam budu velmi dlúho, neb mám pósobiti mnoho; kterak se tobě zdá za podobné, komu bude dobře hodné tě v poručenství přijeti a tě na svú práci vzieti? Nu frouwe saget mir, wie dunket iuch, wie rätet ir? ich wil in kurzen ziften in beteverte ríten und bin vil líhte lange in wege: in wes huote und in wes pflege welt ir al die wíle sín? 13687.

LII—LVI. Marido smluví se s pídimužátkem Melotem, jenž umí ukazovati tajemné věci; ten střeže a znamená všelicos, co se děje mezi Izaldou a Tristramem a projevuje to králi. LIII. Král následkem toho uloží Tristramovi, aby nepřicházel do pokojů králové; Tristram a Izalda nevidají se a touhou se roznemohou; král odjede na dvacet dní na lov a poručí Melotovi, aby milence tajně střehl; Izalda pošle Brangenenu k Tristramovi a tento vzkazuje jí svou touhu. LIV. Brangenena radí ku schůzkám; na znamení jich má Tristram pouštěti trisky po vodě před komnatu Izaldinu. LV. Tak se děje a Tristram i Izalda scházejí se v zahradě pod lípou osm dní; zdraví se jim vrátí; trpaslík doví se toho, střeže a vidí, jak Tristrama celuje krásná žena nějaká, ale nepoznává, je-li to Izalda; LVI. proto vymyslí si lest a přijde k Tristramovi praví, že je poslán od králové a že chce pro ni vzkaz, kde by se měli sejíti a domluviti; ale Tristram pohrozí mu a vyžene jej od sebe.

Gottfr. XXII. Na zač.:... když to Marido uznamena, že Izalda, králova žena, tak chytrého rozumu bieše a sě v tej milosti tajieše, on pokusi jinak toho, zkušuje, zdali by nalezl koho, jenž by uměl tajné věci zvěděti, aby královi uměl lépe pověděti. Jeden trpaslík bieše tu ve dvoře na Tristramovo a králové hoře; ten jistý mužík Melot měl jmě, řečený z Akvitanské země.. Mnozí sú to pravili často, že to jisté pídimužátko umělo tajemné věci ukazovati i také řeci, skrze hvězd opatřenie a skrze v nebe vzezřenie, ale já tomu nepřistúpaji.. neb nenalezuji v knihách nic jistého o jeho hvězdách: Nu daz der truhsæze sach, daz sínés willen niht geschach er versuochte ez aber anderswâ. ein getwerce was in dem hove dâ, daz selbe solte namen hân Melôt petit von Aquitân und kunde ein teil, alsô man giht, umbe verholne geschiht an dem gestirne nahtes sehen. i'ne wil ab nihtes von ihm jehen, wan also ich'z von dem buoche nim. nune vinde ich

aber nicht von im an dem wären mære, wan daz ez kündic wære, listic unde rederich 14239.

LVII—LXI. Melot jede za králem a praví mu, co se děje; král tajně se vrátí a vyleze na lípu, pode kterou Tristram a králová se scházejí; je jasná noc; Tristram přijde, naláme tříštěk a pustí je po vodě, znamení Izaldě, aby přišla; v tom pozoruje ve vodě stíny a přijde mu na mysl, že Melot a král sedí na lipě a jej střehou; Izalda přichází; Tristram jí nejde vstříc, jako jindy, a ona z toho poznává, že tu je něco nebezpečno, zpozoruje a pozná oba stíny; mluví tedy k Tristramovi z povzdálí a řečí líčenou: že ji marně vábí, že ho nenávidí a jen proto že tají svou nenávist, poněvadž jest příbuzný králův; LVIII. Tristram odpovídá řečí též líčenou: prosí, aby se mu vrátila králova přízeň: chce sedáním dokázati, že všechno je lež, co na něho je prosočeno; potom chtěl by odjeti a nevrátiti se nikdy; kdyby nyní tak učinil, za královy nemilosti, pomluvy vzaly by z toho své potvrzení; Izalda odmítá, nechce se přimluviti u krále, ahi poselství zdíti, LIX. ale pro ty věrné služby, které králi byl prokázal, bude za něho orodovati; rozejdou se LX. a král je z toho, co slyšel, vesel a Melot zarmoucen; slezou a odejdou k lovcům, odtud druhý den se vrátí a král jde ihned ku králově a táže se, co mluvila s Tristramem; králová praví, že s ním nemluvila, poněvadž ho nenávidí, LXI. ale král se jí přiznává, že jich poslouchal této noci sedě na lipě, slibuje Tristramovi zase svou přízeň a žádá králově, aby ona sama s ním promluvila.

Gottfr. XXIII a Eilh. 3449—3660. Dle tradice Eilhartovy, kterou český vzdělavatel v oddílu XL opustil (v. nahoře) a k níž se nyní zase vrátí, vyvinuje se věc poněkud jinak (3081—3448): sedm závistníků s Antrétem v čele vidí čest a slávu Tristantovu a hledají příčiny, aby jej mohli u krále osočiti; král odmítá jejich řeči, ale když stihne Tristranta, an se s Izaldou líbá, vypoví jej ode dvora; z toho rozloučení milenci se roznemohou a Brangena umlouvá mezi nima vzkazy (třískami po vodě pouštěnými) ku schůzkám v zahradě; špeheři nemohou nic vypátrati a Antrét zjedná si na pomoc pídimužíka (nejmenovaného), který ze hvězd tajně věci poznává; ten uhodne uměním svým, že Izalda s Tristrantem se milují, poradí, aby král na lov vyjel, z nenadání se vrátil a popatřil, co se děje. Ve vzdělání českém je v této části (LVII až LXI) skombinována tradice Eilhartova a Gottfriedova; na př. trpaslák u Eilharta nejmenovaný má zde jméno Melot jako u Gottfrieda, a strom, kde se milenci scházejí a na němž pozorovatelé usednou, jest lípa jako u Eilharta, kdežto Gottfried má olivu. Ostatně sr. Bože milý, porúčiem sě tobě i Izaldu i sě smutného, rač nás uchovati všeho zlého; bude-li, že ona tohoto střezenie nezvie skrze stienów opatřenie a pójde jakžto prvé ke mně, žalost stane sě jí i mně... got hërre, dáhte er wider sich, beschirme lsöte unde mich! ist, daz si dise läge niht bi diseme schate

enzit ersiht, sô gât si vür sich her ze mir, geschiht ouch daz, so werden wir ze jämer und ze leide. . . Gottfr. 14641 sl.; doleji: Izalda vece: Tristrame, milý pane, věř mi toho, žeť sě to nestane; radějši bych chtěla skončiti, nežli tvé poselstvie zdiati králi, pánu a muži svému, . . Min hēr Tristan, sprach Isôt, ich lîte sanfter den tût, dan ich minen hēren bæte. . . Gottfr. 14833 sl.; dále: že ot časa dávného neviděla sem jeho, ani naň chci více zřieti, to můžeš dobře věděti, neb sě je od něho nemálo žalosti a nechutnosti stalo: ich sach in nî in zwelf tagin und wil in nimmir mē gesēn, wen mir ist von im geschēn wedirmātes alsô vil Eilh. 3644 sl.

LXII. Králová nesvoluje tomu, nýbrž přeje si, aby Tristram odešel; neboť kdyby zůstal, klevetníci nalézali by nové pomluvy její cti.

Eilh. 3661—3675, stručněji. Sr. Zajisté bych toho nethala, by sě jemu hanba stala, pro niž by odsavad jeti musil; ty by toho dobře zkusil, že já nyníie jsúc smutná žena byla bych u velikej radosti položena; nebo ostane-li on zde, anebo blízko tuto kde, snad opěť tvoji milostníci mé cti budú proradnici něco nového sobě vymysléc a mne k tomu v tom proradiec; tiem by sě má hanba rozmnožila, jiež bych já více nenabyla; ty králi rač mu toho přieti, ať on může kam chce jeti: mir ist liber wêrlîchen, daz man in hinnen trebe, denne daz he alhtz blebe. he mochte mir mît nichte vromen, und soldez lichte alsô komen, daz dir dîne lîben holdin von uns beidin sagin woldin, sô mērte sich mîne schande; wir lâzin Tristranden riten swar he wille 3666 sl.

LXIII. Král trvá při své žádosti, bylot by škoda, kdyby muž tak hrdinný odešel od nich v kraj jiný; slibuje, že jej ustanoví jejím komorníkem a služebníkem a že nedá se již přemluvití řečmi zrádcův.

Eilh. 3676—3692. Zač.: Ne tako mój milý tovaryši, ale jáť jemu poručím všiehnu (řící), neb by sě nám to nehodilo, ale nám by více uškodilo, by od nás muž tak hrdinný jel někam v kraj jiný; svá mysl ty k němu navrať a jeho ke mně v službu obrať. . . neinâ, trâtgeselle, ez wêre uns beidin nicht gût. dar abe kêre dînen mît und hilf mir daz he belîbe. . . U Eilhartu stručněji než ve vzdělání českém.

LXIV. Králová nesvoluje a odkazuje krále na pomoc Brangeneninu, která prý bezpochyby také nesvolí; král prosí tedy Braugenenu; tato též odmítá, anot prý bude lépe, když Tristram odtud odejde; král prosí důtklivěji a slibuje, že dá všecku zemi v poručení Tristramovo, že dá postavití lože Tristramovo do komnaty své a že tomu chce, aby Tristram byl vždy při králově.

Eilh. 3693—3738. Srov.: A co jsem já jemu učinil žalost, za to budu prositi jeho šlechtnost, aby mi ráčil odpustiti, neb toho více nechci učiniti. Jeho lože do své komnaty vsadím, tudy mu jeho hanbu nahradím; a chci také já tomu, by vždy byl s krá-

lová v domu, neb jsem toho dobře pokusil, že k její cti nic nemluvil: Swaz ich im leides habe getân, des wil ich in irgetzin: sin bette läze ich setzin in mine kemenâtin, und her si vrû und späte mit der koninginne. dar zû hât her wol mine minne, wan her ist unschuldich allir bôsheit wedir mich. 3730 sl.

LXV. Brangenena jede na koni do města přemluvit Tristrama a přemluví jej ovšem snadně; přijedou na dvůr královský, král sezve své lidi a prohlásí, že všichni mají Tristrama poslouchati, že toho lituje, že na sočení nepřátel byl mu nemilostiv, a že Tristram má býti vždy podlé králové.

Eilh. 3739—3764. Sr. Moj milý sestřenku, ty buď vždy v komnětě mej, vnesa do nie lože své, budiž podlé královej vřdychny, byť sě hořem rozpručili všichni: nebe, du salt mîner kemenâten plegin, und bi mir sin alle wege und mit der koninginne, daz merke an dîme sinne, also dicke ez dir gevalle, und surizzen sie sich alle vor zorne und vor leide.. 3756.

LXVI. Tristram usadí se na dvoře a ustaví své lože v komnatě královské; Melot prchne před hněvem královým do lesa a žije tam jako zvěř; najde jej tu šafář Tinas, přivede jej a vyprosí mu milost; střezení milencův závistivým Maridem a pomocí Melota nastane znovu.

Eilh. 3766—3799. Sr. ... dopomože jemu (Tinas Melotovi) králověj milosti. Zdá mi sě, by byl věděl jeho chytrosti, byl by jeho tu oběsil neb jeho krev s zemí smiesil. By potom nevelmi dláho, druzí jechu sě záviděti mnoho, že Tristramovi vede sě dobře, proto mějěchu veliké hoře:.. half im der hulde. wuste he recht sine schulde, he hête in eir irhangin. dô stund ez nicht gar lange, eir daz die bôsin nidère abir gewonnen swère, daz Tristrant sôwol fâr. 3789 sl. V tradici Eilhartově je sokem Tristrantovým Antrêt, v tradici Gottfriedově Marjodô; Antrêt je Gottfriedovi a Marjodô Eilhartovi neznám; vzdělavatel český obrátiv se v odd. XL ku tradici Gottfriedově uvedl do svého příběhu soka Marido a pídimužíka Melota; pak vrátiv se zase ku tradici Eilhartově, ve které je sokem Antrêt a pídimužík bezejmenný, pomáhá si z nesnází tím, že nejmenovaného trpaslíka jako Gottfried Melotem jmenuje a že místo Antrêta uvodí a jmenuje soka Marido, později (LXVII) Marido a vedlé něho Antrata a naposled (LXX) jen Antrata.

LXVII—LXIX. Melot vypravuje, že ve sně viděl Tristrama přebývati s královou; závistníci donesou to králi a král svolí jejich radě a posílá Tristrama s poselstvím ku králi Artušovi; závistníci vědí, že Tristram v noci před odchodem bude se loučiti s královou a proto posypou podlahu moukou, Melot se skryje a Marido s Antratem a jinými postaví se na stráž; Tristram chce v noci ku králové, znamená mouku na podlaze a aby se vyhnul tomu osidlu, skočí s lože svého ku králové; při tom však protáhne se mu stará rána v boku a krvácí; Melot dá strážcům

pokřikem znamení; Tristram nemoha se vrátiti skokem jde pěšky a šlépěje na podlaze jej prozradí.

Eilh. 3800—3942. Sr. To j' byla nemůdrost veliká a nerozumnost všelikaká, žež Tristram ten hrdina mladý, neboje se té zlé zrady, věda že mu život platí, však se chtě k královej bráti. Jakž já tomu mohu rozuměti, nemá jemu ižádný za zlé mieti, neb jakž sem prve pravil, že se byl pitie toho napil, od něhož jeho srdce vřelo a u milosti královej hořelo; ale každý věz to bez pochybenie, jenž (že) jest on byl můdrého přirozenie, než toho pitie přemocná síla, po vše časy jeho nutila, že jako bez rozumu bieše a nižádné hrózy se nebojše: Daz was eine gróze tumheit, daz her daz nicht vormeit dorch sines líbes freise. her wolde vor der reise zú der koniginne komen. doch habe wir wol vernomen, daz ez von dem tranke quam. he was andirs sô ein wise man, her hêtiz wol gelâzin: die grózen unmâze lêrte in des trankes craft. 3909 sl.

LXX. Tristram svázán a král chce jeho i královou usmrtiti; radí se o to; Antrat radí upálení, král posílá pro svůj lid.

Eilh. 3943—3990. Antret přisuzuje Tristramovi kolo a Izaldě rozhraní (upálení na hranici). Vzdělání české dosti volné.

LXXI. Ráno chystají se na popravu; nikdo neodvází se přimluvy, jen trugcas Tinas, ale marně.

Eilh. 3991—4052. Konec: Tuž s velikými hněvy král a Tinas rozjidechu se ihned v ten čas...: Tinas der edele gûte was in vil grózem unmâte von dem koninge dô gescheidin. 4049 sl.

LXXII. Tristrama vedou na popravu s rukama nazad svázanýma; Tinas hořekuje nad tím a nemoha pomoci více aspoň ruce mu rozváže.

Eilh. 4053—4092; shoda více v obsahu, než ve slovích.

LXXIII. Průvod jde vedlé kaple a Tristram žádá, aby směl vejíti a pomodliti se; byv vpuštěn zavře za sebou, prolomí okno, vyskočí do řeky, jež teče pod kaplí, a přeplave; dva přátelé jeho, Tantrisel a Kurvenal pamatovali na takový případ, nadejeli s prázdným koněm a na toho sedne Tristram; když vyjde na jevo, že Tristram z kaple uprchnul, hledají ho král a jeho lidé.

Eilh. 4093—4242 a Heinr. 3156—3258. Zač.: A když to ti uzřechu, ješto Tristrama držechu, jenž (že) Tinas plakáše tak žalostivě, pykáchu jeho milostivě...: Die Tristrandes plâgin, dô sie den jâmer sâgin von dem trogsêzen Tinas, do gewunnen sie des ungemach unde trârigen mût... Eilh. 4093 sl. Koně přivede u Eilh. jen Kurvenál; Tantrisel, jehož nemá ani Eilhart ani Gottfried, uveden v pokračování Heinricha z Freibergu jako sestřenec a oddaný přítel Tristramův; vzdělavatel český následuje zde Heinricha; sr. násl.

LXXIV. Tantrisel vyzví, že při Izaldě zůstal jen jeden hrabě a dva biřici; ostatní hledají Tristrama; Tristram jede ji vysvobodit, zabije hraběte, Kurvenal učiní totéž biřicům a Izalda

jest vysvobozena; král káže a rytíři rozjedou se hledat Tristrama a Izaldu po lesích, městech a vlastech.

Heinr. 3259—3347. Sr. Ale Izalda ta ctná žena jest v těžkej nůzi položena, podlé rozhranie stojí ohavně se smrti boji; podlé nie stojí hrabie, kterýž jest králův purkrabie, a nižádný s ním viece, než dva hrozná biřice; a když se král zase vrátí, jejíeho života ohněm ukrátí... Ísôt die vrouwe míne dort bi der hurt in huote hât úz der stat der potestât und ist nieman bi im dá wan sne schergen; und iesa swenne der kunic kumt gerant sô wirt min vrouwe Ísôt vorbrant... 3282 sl. Dle Eilh. (4243—4356) vyprostí Tristrant Izaldu z rukou vévody málomocného, jemůž dána pro větší potupu, aby život její zkazil.

LXXV—LXXVI. Rytíři vracejí se s nepořízenou; král opakuje vyzvání a slibuje hojnou odměnu; praka (vyžlika) po Tristramovi zbylého dá panoši, aby jej odvedl a oběsil, ale panoš slituje se, pes puštěn na svobodu po stopě nalezne svého pána; Tristram uchýlí se s Izaldou hluboko do lesa, zřídí si ze dřev budku a živí se bylinami, zvěří a rybami.

Eilh. 4357—4558. Ku konci: Mně jest to zajisté praveno, že skrze něho jest nejprve nalezeno lovení ryb s udicemi... vor wâr mir man daz sagete, Tristrant wêre der êrste man, der daz angelin i began. 4537 sl.

LXXVII—LXXVIII. Tu žijí bídne dvě leta (a dvě neděle); Tristram spává s Izaldou na jednom loži, ale mezi nima bývá položen meč; v takovém položení spatří je jeden králův lovcí, jenž sem zabloudil za zvěří, jde a přivede krále, LXXVIII. král vezme meč Tristramův, položí svůj na místo jeho a svou rukavici na Izaldu a nezpozorován odejde; milenci poznají meč králův, bojí se býti projevenu a odejdou hlouběji do lesa.

Eilh. 4559—4701. Sr.: Však knihy jedny jsú mne zpravily, že jsú tu v lese bydlili viec nežli dvě létě a dvě neděli a člověka nižádného neviděli: Ídoch sô sagit uns daz bîch und ouch die lûte vor wâr, daz sie mêr denne zwei jâr in dem wilden walde lâgin und ni dorf und stad gesâgin 4576 sl. LXXVIII. zač.: Ten lovcí v jitře velmi ráno vede krále, jakž ho prosil ráno... Zu hant des morgenes vrû der weideman reit balde dô als in der koning Marke bat... 4617 sl.

LXXIX—LXXXII. Na blízku je poustevník Ugrin, zpovědník krále Marka; k němu jde se zpovídat také Tristram, ale nedosahuje rozhrěšení, má dříve vrátiti Izaldu královi; za nějaký čas potom skončí se čtvrtý rok od osudného napití, moc kouzelného nápoje přestává působiti a láska mezi Tristramem a Izaldou se mírní; oba jdou ku zpovědi, LXXX. Tristram slíbí Izaldu vrátiti a nepoznán donese Markovi od Ugrina list; LXXXI. zavaný kaplan vyloží Markovi obsah listu: aby přijal Izaldu a udělil milost Tristramovi; Mark svolá své rádce, ujišťuje, že láska Izaldy s Tristramem nebyla nečistá (v. LXXVII), a odpovídá poustev-

níkovi zase listem: Izaldu že přijme, ale Tristramovi že odpustiti nemůže; LXXXII. Izalda vrácena a Tristram vypověděn ze země odevzdá svého psíka Izaldě a přijde ku králi Gasotovi a odtud do Britanie ku králi Artušii.

Eilh. 4702—5020. Kdo králi list přečte, není jmenován; deme hēren man den brif las 4842, daz man dem koninge den brif las 4864; místo česk. krále Gasota nebo Gasoce jmenován tu koning von Gânôje. Sr. Skrze okence s ním mluví řka: „Spíšli? já tebe otazuji, byšte mi dali pokoje užiti, chtěl bych vám toho zaslúžiti, neb mám k tobě poselstvie zdiati, proto musím tento čas bdieti.“ „To poselstvie o kterej jest věci?“ „To já ihned chci tobě řéci!...“: dorch die wand he im zú sprach und vrágete in, ab he slife. „já ich, ab man mich litze“ sprach der koning ríche. „ich sage dir wêrlíchen, dū múst eine wile wachin.“ „nū sage mir von waz sachin?“... 4786 sl. Shody více ve věci než ve slovích.

LXXXIII—LXXXIV. Zde s velikou ctí jest uvítán, zvláště od králova šafáře Volivana; sláva jeho roste; rytíři tohoto dvora (Artušova) mají obyčej, vyjížděti a hledati na hostech svády; jeden z nich, „Delekors neb Senalier“ jménem, vyjel v cizím oděni a na břehu mořském setká se s Tristramem; začne s ním hned svádu, ale Tristram srazí ho a vezma jeho koně daruje jej chudému mužiku; Delekors musí pěškami přilézti domu a pronese na sebe tu příhodu; Tristrama při tom nepoznal a LXXXIV. proto s podivním pátrají, kdo by byl ten znamenitý rek, jenž přemohl Delekorsa; Volivan dle náповědi Artušovy má v domnění Tristrama a vyzvídá z něho, ale Tristram ničeho neprojeví, až když je prošen, aby se přiznal „pro Izaldu svá milá“, učiní tak.

Eilh. 5021—5133; Walwán místo Volivana, Delekors schevalier místo „Delekors neb Senalier“ (nedopatření). Konec: buď jí čest dána i chvála, pro niž se tato věc stala, žež jsi mně již dal užiti, tiem tobě raději chci slúžiti: gnáde múze sie des hân minne vrauwe die koninginne, daz dū dorch ire minne mir des ding hâst vorjên 5130 sl. Shoda ve věci a sem tam i ve slovích.

LXXXV—XC. Volivan, poznav lásku Tristramovu k Izaldě, vymyslí příležitost, aby se milenci shledali; pobídne krále Artuše, aby vyjel na lov k Dynstatyoru, kdež mají králové Artuš a Mark loviště společně, zde lovce schválně zdržuje, a když na ně přikvapí noc, musí posel do blízkého Dynstatyoru prositi Marka o pohostinství; LXXXVI. Mark přijme hosti poctivě a bezděky také Tristrama, ale žádá, aby Artuš svým rytířům přikázal, by se žádný nesvadil a necti neplodil; LXXXVII. hosté ulehnu na síni královské na jednom konci a král s královnou na druhém; Tristram pomýšlí, až všichni usnou, že půjde ku králově, král Mark pak pamatoval na to a nalékl vlčí kládu, LXXXVIII. do níž Tristram při své návštěvě vstoupne a nohu si poréže; vrátí

se vzdychá o pomoc boží; LXXXIX. slyší jej Volivan a ostatní družové, a aby ho uchránili z neštěstí, na radu Kerginovu vyběhají, vystoupají všichni do nastrojené klády, zraní se všichni a zlořečí Markovi; Mark se probudí a stěžuje si na nebezpečnost svých hostů, Artuš stěžuje si také, že mu doma totéž dělají, XC. Mark usne a Tristram navštíví královou opět; ráno králové se rozloučí a Tristram po krátkém čase k žalosti všech opustí dvůr Artušův.

Eilh. 5134—5487. Sr. LXXXVI zač.: Když tomu vyrozumě Markus, že je nedaleko král Artus, vynide proti němu s svíecemi: *Ob der koning Marke vornam, daz im der libe gast quam mit herzin gung her im entkegin 5231 sl.; LXXXVII. zač.: Toto vám jistě pravi, že dříevního času králi činiechu sobě domy vysoké a staviechu paláce široké, komnat jako již netbáchn, ale na paláci časem všichni léháchn. To můžem po tom znamenati, že král Mark neměl kde léhati, než na paláci prostřed sieni; tu také biehchu hosté polozeni, neb na paláci neby pokojová schrána, ale jim všem by postele ustlána: Ich sage uch áne logene, daz hir bevorn die koninge hêrlicher sale nicht plâgin, wan sie nicht wârin alsô wol berâtin mit gûtin kemenâtin, als nû hir die hêren sîn: daz was in Markes hofe schîn, wen ez en mochten sine geste wirgen in der veste rûgen wan in dem sal, dar inne lâgin sie zu mâl . . 5285 sl. Místo Kergina jest u Eilh. Keie.*

XCI—XCVII. Tristram přijede do země spustožené a slyší od svého hostitele kněze Michala, že země patří knížeti (králi) Lovelinovi a že ji spustožil hrabě Rial (doleji: Riol) z Nantis, poněvadž Lovelin dcery své jemu, svému poddanému, dáti nechtěl; Rial obléhá Lovelina v městě Karches; XCII. Tristram přijede tam a nabízí se Lovelinovi k službám; spřátelí se s královým synem Kaedinem, pozná královu dceru Izaldu jasnorukou, XCIII. přemůže v souboji Riala, s nímž nikdo před tím netroufal si boj podstoupiti, donutí ho, aby se dal do zajetí XCIV. a aby od svých lidí dal navésti do obleženého města špiže na dvě neděle; XCV. nepřátelé žádají, aby Riol byl propuštěn, a hrozí jinak zbořiti město, ale Tristram žádost jejich odmítá; Lovelinovi přijdou na pomoc dva jeho sestřenkové, XCVI. nepřátelé vytáhnou proti městu a Tristram v čele obležených proti nim, bojuje hrdinsky a vítězně, XCVII. když mu síly ubývá, volá oba sestřenky Lovelinovy a pak jeho samého ze zálohy na bojiště, pobije nepřátel více než Dětrich Berúnský a zachrání také Kaedina (Koenis), když na něj doráží Nampotenis.

Eilh. 5488—6003. XCI. zač.: Tristram když na koně vsede, sedm neděl pořád jede, až poně té neděle sedmé přijede do země jedné, v níž biehchu města tak rozbořena . . : Tristrant reit dô vor sich als her in siben nachtin allirmeist gerîten machte. dô quam he in ein schône lant, daz was vorhert und vorbrant . . . XCII. zač.: Tristram otázá toho kněze, daleko-li by bylo to knieže a Karches to město tvrdé; vece: jest snad pólčtvrty míle. Tristram

ráno v jitře dosti . . : Tristrant begunde vrāgen, wie nāhe die borg lāge, dar die nōt inne wēre. dō sagete he im die mēre, dā hin wērin cleiner mīle zwū. zu hant des morgenes vrā . . 5583 al.; XCIII. zač.: Z jitra když jako dennice zchodí, Tristram sē vāi všelikaké škody, jedinký sám jede na pole podlé svého srdce vōle . . : des morgens do ez begunde tagin, Tristrant zu velde quam . . 5730 al.; XCVI. Když královi by pověděno, že nepřátelstvo dobře oděno a jedů polem s vojskú velikú majíc k šturmování přípravu všelikú, chtiec naplniti dřievnie slíbenie, tomu mi věrte bez pochybenie, žež tu by svolán rytíř i všeliký man nad nimiž by pan Tristram hutman. Tu Tristram káza tomu všemu sboru, jenž jsú příslušeli k královu dvoru, aby sē v odění oblačili, ješto by proti nepřátelóm stačili . . : Dō der koning irkande, daz sine viande ir gelobede wolden leiston, dō hiz Tristrant ir meistir die ritter sich in die hosin schūn . . 5845 al. České Rial vedlé Riol zakládá se na chybném čtení; totéž platí o jméně Lovelin: u Eilharta Havelin, u Gottfrieda a Heinricha Jovelin; syn tohoto krále jmenuje se ve vzdělání českém jedním Koenis, a sice v souboji s Nampotenisem (XCVII), ale na téma místě jmenován také Kaedinem a tím jménem ve vzdělání českém jindy vždycky je nazýván; u Eilharta jmenuje se Kehenis (v něm prose Caynis atp.), Kaedinem sluje v tradici u Gottfrieda a jeho pokračovatelův. Nampotenis: u Ulricha a Heinricha, Nampētēnis u Eilharta.

XCVIII—C. Válka je skončena a vojna se rozejde; Tristram dostane královu dceru Izaldu bělorůnkou, ale nechová s ní jako manžel; Izalda při jedné příležitosti, když kůň její do vody stoupl a ji postříkal, prohodí pro sebe slovo, kterým naráží na Tristramovo chování, a slovo to zaslechne Kaedin a poví králi; vyberou si z toho, že Tristram Izaldou jejich pohrdá a chtějí ho zabít, ale dříve má se zodpovídati; XCIX. Kaedin romlouvá proto s Tristramem a tento na svou omluvu praví, že Izalda žena jeho dosti ho nemiluje a že krásná jedna paní má v čest jeho psa; o tom chce Tristram Kaedina přesvědčiti; jedou proto spolu do města Litan; šafář Tinas je přijme a Tristram ukládá mu poselství a vzkaz k Izaldě Markově: aby vyjel v nádherném průvodu s králem na lov do Plankylanta, C. ale vzala s sebou psíka Tristramova a s ním se laskavě bavila, v křoví skryti že ji budou Tristram a druh jeho pozorovati; Tinas přijde, ona králová hraje právě s králem vrhcabnicí, vmísť do hry, Izalda pozná na jeho ruce prsten od Tristrama a proto odejde ode hry, aby vyslechla poselství.

Eilh. 6004—6392. XCVIII. S poč. . . : nepřítel s také po ním z bichu koně, hyněty a jich oře, pro něž dojděchv veliké hoře, neb musichu pěškami choditi; i vecechū: již sē s ním musíme bezděky bítí svého života a cti brániec, své nepřátele těšce raniec, neb ač bychme otsavad rádi utekli, nemōžem to

učiniti, bychme se vztekli, a má-li se státi po jich vůli, nebude živ z nás i žádný na poli... dô wordin in iralagin die ros die sie sulden tragin. dô stundin sie zu füze., âne unsern dang wir muzen umme den lip vechtin' sprachin dô die gûtin knechte, wir enmogen nicht enfin, solde ez sich nach irem willen zin, sô quême wir nicht hinne'... 6013 sl. C. konec: tu ji napomenu, by ho slyšeti chtěla a tu prosbu pro Tristrama zděla: he irmanete sie vil sêre, daz sie daz alliz tète, swes sie ir libe vrûnt bête 6390 sl.

CI—CIV. Děje se dle úmluvy; popis průvodu, jemuž Tristram a Kaedin ze křoví se dívají; Kaedin nemůže se vynadiviti; když jede vedlé nich králová, Tristram hodí větvičku do hřivy koňovy a Izalda stane, pošle svého průvodce nenáviděného Antreta napřed, vyjme z nádherného stánku psíka Tristramova a miliskuje se s ním; Kaedin uznává, že tato Izalda krásou daleko vyniká nad Izaldu sestru jeho, a že tato nikdy tolik laskavosti neprokázala Tristramovi svému muži, kolik Izalda Marková Tristramova psíku; králová apostrofuje ku ptáčkům zve Tristrama na kvas; CII. královi vymluví se churavostí a v noci hoduje s Tristramem a Kaedinem; Kaedin oblíbí a zvolí si Kamelinu, druhou komornou Izaldinu, ale na kouzelné podušce usne a spí celou noc bez pohnutí CIII. a procitne až ráno, když Tristram a Izalda přijdou a očarovanou podušku odejmou; CIV. Kaedin utrží posměchu, zvláště od Kameliny; mezi tím nadejde doba rozloučení, Izalda jede k Markovi, Tristram a Kaedin se vracejí; ale Tristram rozstůně se, zůstane a Tinasa, vyhojí se pomocí Izaldinou a Tantrisel chce jej zase vésti s královnou.

Eilh. 6393—6812 a Heinr. 4345—5095. Sr. Také podle jedieše Gailak, jednoho hrabie syn z Miliak; to jest bylo tak krásné dítě... bi ir reit her Galtag des grêven son von Galtag; die was das schönste kind... Eilh. 6470 sl.; doleji: vizi slunce dvoje, jedno na nebi nahoře svietí, druhé jest tuto před náma viděti: toho jsem neslychal z mladosti mé, by bylo ale slunce jiné, než to ještě svietí na nebi, a již vizi tuto druhé na zemi; ba milý Tristrame, jestliť co o tom známo, kterým jménem toto slunce jest nazváno, ot něhožto vycházie toto skvěnie? ... Heinr. 4530 sl.

CV—CVII. Tristram, nemocí proměněn, na radu Tantriselova zme na sebe oděv bláznový, jde na dvůr Markův a provádí zde své šprýmy, mezi nimi též takové, jimiž se sokům svým Antretovi a Melotovi, ano i Markovi citelně mstí; Tantrisel zjeví královi, že blázen je Tristram; CVI. král odjede na lov a králová jvi se s bláznem, jenž se jmenuje Peilitetosi (doleji Piletosi; Heinricha Peilnetosi, = obrácené Isoten liep); rytíř Falerin ví, že král se vrací, Tristram dle žádosti králové odchází a svým skokem přes potok zbudí obecné divení; CVII. Falerin má po tom skoku, že blázen je Tristram, porozumí jménu jeho

Piletosi, honí jej a zahyne od něho v souboji; král vrátiv se poznává taktéž, kdo byl ten blázen, jenž přemohl Falerina, porozumí také jménu jeho a hledá ho; Tristram unikne po loďce k šafáři Tinasovi.

Heinr. 5096—5696 Falerin: Pfelerin u Heinr., Pleherin u Eilh. a Ulricha.

CVIII—CX. Král Mark se upokojí, když se mu praví, že králová s „bláznem“ nic nectného neměla, a Tristram odjede do Arundele; zde na hradě Gamarku kníže Nampotenis střeží svou ženu Kassi; hrad jest obehnan zdí a příkopem, vchází se do něho skrze štípi a klíče má sám Nampotenis; Kaedin zná Kassu od mladosti a touží po ní; přijedou tedy s Tristramem na návštěvu; při večeři dodají „rozumné paní“ list, aby v noci otiskla klíče hradu do vosku a otisk položila vedlé dveří, aby Kaedin mohl mluvit častěji s její milostí; CIX. paní tak učiní a Kaedin vezme vosk s otiskem klíčův; přijedou pak domů, k Lovelinově a Izaldě ženě Tristramově; po nějakém čase Kaedin podlé otisku ve vosku dá si udělati klíče ku branám Gamarku a vyjedou tam s Tristramem opět; vyčkají pod hradem té chvíle, kdy Nampotenis na lov vyjede, otevrou si, vejdou, Kaedin baví se s paní a Tristram strojí s pannami rozličné kratochvilky; CX. když odjíždějí, spadne Kaedinovi slaměný klobouk pod most, Nampotenis vraceje se nalezne jej, vynutí ze ženy přiznání, sebere družinu a dohoní Tristrama a Kaedina; v boji zabije Kaedina kopím, Tristram jemu rozetne hlavu a druh jeden poraní Tristrama kopím nálepovým; Tristram vezme mrtvého Kaedina a odjede s ním domů; tu pláč a nářek, Kaedin pohřben.

Heinr. 5697—6315. Sr. s oné strany tohoto moře jest jedna země bohatá od kamenie, stříbra i zlata, v nížto jest hrad velmi hrdý, pevně udělán a velmi tvrdý a leží v tej míře jako náš hrad a jemu jest jméno Gamark; na tom sedí jeden jinoch mladý, kterýžž přetrpěl mnohé svády, čině po vše časy rytířská díla, jeho mysl jest příliš smělá, jest po všech krajích dobře znám, Nampotenis pravým jménem nazván . . : dā jenehalp der sē dā stōzet an Arundelē ein rīchez und ein schoenez lant, daz ist Gamaroch genant, dar inne schōne erbūwen līt ein veste hūs grōz unde wīt, als unser hūs zu Karke, daz ist genant Gamarke. ūf der burc ist gesezzen ein degin gar vormezzen, der mit ritterlicher tāt vil hōher wirde erworben hāt und dar zuo ritterlichen prīs; der ist genant Nampotenis . . 5735 sl.

CXI—CXVII. Tristram pošle Kurvenala ku krásné Izaldě (Markově), aby ho přijela vyléčiti, a přijede-li, má rozpéti plátna bílá; králová Izalda vydá se na cestu bez vědomosti Markovy a bez odpuštění a Tristram pobízí Izaldu svou ženu, aby vyhlédala oknem; CXII. Izalda žena vidí přijížděti loď s plátny bílými, ale podrážděna žárlivostí hlásí Tristramovi, že jsou plátna černá, to jest Tristramovi znamením, že králová Izalda nejede, a z toho

zemře; nářek a pohřeb; CXIII. zatím Izalda krásná a Kurvenal přistanou, slyší zvonit hrana, dovidají se, že Tristram zemřel a Izalda sklesne; Kurvenal dovede ji do kláštera k rakvi Tristramově, ona odstrčí Izaldu ženu, zdvihne přikrov, líbá Tristrama a zemře nad ním; CXIV. smutek a nářek; příběhne Utant, vyje a tutěž skončí; Kurvenal chce si zoufat; CXV. králi Markovi mezi tím praveno, že Tristram královou unesl; vypraví se tedy jich hledati, přijede do města Karku a slyší od krále Lovelina, že Tristram a Izalda jsou mrtvi; vejde k rakvi a Kurvenal mu zjeví, že láska, kterou Tristram a Izalda k sobě chovali, byla účinkem milostného nápoje, jehož bez vůle své okusili; CXVI. Mark lituje, že toho nevěděl dříve, byl by Izaldu nebral a nechal Tristramovi; mrtvoly naloženy na loď a Mark odjede s nimi do svého království; CXVII. Brangenena volí odloučenost do smrti; Mark uloží mrtvoly ve dvou hrobích mramorových v klášteře svaté Maří, odevzdá země své po krátkém čase Kurvenalovi a vstoupí sám do kláštera.

Heinr. 6316—6817; některé verše dle Eilh., zejména setkání obou Izald; charakteristický pro ocenění vzdělavatele českého jest vlastní jeho výmysl a přídavek, že s Tristramem a Izaldou také psík Utant „umřev na nich zavře své oči!“

Následoval tedy vzdělavatel český celkem Eilharta od úvodu do oddílu XXXIX; potom Gottfrieda XL—XLI; pak zase Eilharta LXII—LXXII, Eilharta a Heinricha LXXIII—LXXIV, Eilharta LXXV—CIII a Heinricha CIV—CXVII. Báseň Eilhartova byla však, jak nahoře ukázáno, ve vzdělání trojím: starém ze XII. stol., mladším z XV. stol. a prosaickém též z XV. st.; i naskytá se otázka: ze kterého vzdělání čerpal skladatel český? Podlé některých jednotlivostí, které se nalézají jen v jednom ze vzdělání německých a zároveň ve vzdělání českém, soudím, že vzdělavatel český čerpal ze všech tří vzdělání německých. Tak na př. čteme v českém XXVII: a jakž jest to on byl muž hrdinný, tam jede na tu cestu sám jediný; v Eilhartu starším I. 17 sl.: wan er was ein chuone degen al eine reit er after wegen; v Eilhartu mladším a v prose nic takového není; — v českém XXVIII str. 66: tuž nalezechu jeden šat (sic, m. štít) dobrý, v Eilhartu starším III. 66: schilt gôt, v Eilhartu mladším 1794: schilt rôt, v prose nic; v česk. XXVIII str. 65: k Brangenéně vece, v Eilh. st. III 54: ze Peronise, v Eilh. ml. 1781: ze Brangenen; — v česk. VIII str. 13 žádá Morolt všecku mládež do patnácti let jako v německé prose, kdežto v básni veršované žádá každé třetí dítko toho věku; — v česk. XIII. str. 25 Mark před bojem s Moroltem tiskne Tristrama na prsa, jako v německé povídce prosaické (Simrock kap. 6), kdežto v básni veršované momentu toho není; — Eilhart 86 má: mit pîne an sînem lîbe irwarp he (Rivalin), daz he sie beslîf, prosaista místu tomu snad neporoz-

uměl a něco jiného za ně položil, *) v českém pak je překlad dílem doslovným I str. 2: toho s veliká prací doby, že s ním skládána ta panna by; — básně česká má často dialog jako Eilhartova, kde povídka prosaická jej zrušila; atd. Poněvadž pak nevíme o prameni takovém, který by tyto rozdíly a zvláštnosti Eilhartovy básně starší, její podoby pozdější a vzniklé z ní povídky prosaické v sobě spojoval, nezbývá než vyložit si věc tím, že skladatel český znal a učil všech tří vzdělání básně Eilhartovy. **)

K otázky, jak český vzdělavatel překládal, obsažena jest odpověď v ukázkách originalu a překladu nahoře položených. V celku volně a ledabyle; — pro rým často vkládá verše pleonastické, tak že za německý verš jeden bývají české dva, na př. Eilh. 2863: Dar nâch abir nicht lang = Potom po malém času králová sedieci v svém kvasu...; Eilh. 5730 a 5731: des morgens do ez begunde tagin Tristrant zu velde quam = Z jitra když jako dennice zchoďi, Tristram se váží všeliké škody (pro rým), jedinký sám jede na pole podlé svého srdce vôle (pro rým); a j. — na začátku (asi v první třetině) věrněji nežli v ostatku, kdež shoda textu českého s německým někdy jen v obsahu jest patrna a nikoli též ve slovích, na př. LXXIX—LXXXIV. a Eilh. 4702—5133; za příklad vzdělání hodně volného kladu sem ještě následující verše:

Eilh. 5529 al. Kněz Michal vypravuje Tristrantovi:

ez wære ein gût lant
 „eir ez sus wart vorbrant.
 hie wâchs wol korn unde win.
 der hêre heizit Havelin
 der daz gerichte hie hât
 und die gewalt an im stât.
 he ist ein grôzir koning hêre.
 dese grôzin unêre
 habin im sîne man getân
 die im soldin bi stân
 und im dînen um sîn gût.
 ich sage âch, wie ez sich irhûb
 daz mîn hêre sus geschant is.
 Rîôle von Nantis

*) Lichtenstein, Zur Kritik 26.

**) Ze staré básně Eilhartovy je nyní známo něco málo přes 600 veršů v devíti zlomcích a skladba česká shoduje se s nimi u věcech, v nichž ony se liší. ode vzdělání pozdějšího i od povídky prosaické (a taktéž od básně Gottfriedovy). O českém vzdělavateli však nelze domnívati se, že by byl za prameny své volil nějaké zlomky nepatrné, a ze shod jeho s doštěnými zlomky smíme souditi, že měl před sebou starou básně Eilhartovu ne-li celou, tedy aspoň značnou část její, smíme souditi, že stará básně Eilhartova v první polovici XV. stol. v celosti nebo aspoň ve značné části byla ještě po ruce.

ist ein richer gräve;
 der bat daz im gäbe
 mîn hêre sine tochtir ...

V česk. XCI str. 268—269

(země) jest Lovelin toho pána,
 ten jest kníže vysokého urozenie,
 věř mi, žež tato země
 byla jest všeho dobrého plna,
 rytíři a panošemi velmi silna;
 nenie to pak veliká nehoda
 žež tato nečest a škoda
 stala mu sě od jeho manův vlastních
 jemu ve všem dobrém závistných,
 ještě jsů měli s věrů slážit.
 Poče toho Tristram srdečně tážiti
 Tristram vece: Mně j' žel nebožátka.
 Kněz mu poče praviti od počátka:
 Rial z Nantis jest jeden hrabie,
 ten sedí na jednom tvrdém hradě,
 ten prosil, by mu dal za ženu
 svá dceru dobře urozenú ...

Při posouzení básně české dlužno hleděti k sestrojení epického příběhu, pokud jest dílem skladatele českého, a potom ku formě, v jaké skladatel český báji přejatou vzdělal.

Příběh je stručnější nežli ve skladbách německých; skladatel český vynechával, co se mu nelíbilo, a zjednodušení takové zajisté nebylo tu od místa a na škodu komposici děje epického. To však jest jediná stránka českého vzdělání, které nelze kárati; ve všem jiném, co je vzdělavatele českého dílem, jen chyby a nešvary pokárání hodné nalézáme a nic chvalitebného. Vytknú některé z těchto vad. Vzdělavatel český nevyrovnal náležitě vnitřní spory, které vznikly mechanickým spojením tradicí různých, na př. Tristram je na začátku z Lohnois (dle Eilharta), na konci z Parmenois (dle Gottfrieda a Heinricha) atd.; z báje vynechal mementy pěkné a přičinil nepěkné, na př. přidal, že na mrtvých milencích také psík jejich Utant zdechne, a vynechal, že Mark na hroby jejich zasadil růžový keř a vinnou révu; neporozuměl citové, psychické stránce své báje, dbá ve vypravování svém jen o příhody záletnické a upadá při tom od svých vzorů do trivialnosti, ve které vůbec si libuje, na př. LXXI str. 190, LXXX str. 230, LXXXVIII str. 257, LXXXIX str. 263, XCVII str. 289, CIV str. 331, CIX str. 374, CXIII str. 396 a j.; smysl podává na mnoze tak nepravý, že bez textu německého nebylo by ani lze podati trochu přísnější obsah básně, na př. XXVII, XXXII, XCIV, XCIX, C, CI; někdy se zpamatuje a dokládá, že zapomněl něco

řici, na př. LXXVIII str. 220: *at nezapomenu* .., CI str. 316: *já nejsem člověk dobré paměti, neb jsem dřívě měl pověděti* ..; stránka jazyková oplývá chybami zvláště stilistickými na př. abych mu *od nich* pověděl, str. 402, (Tristram) *s něho jeho* oděnie sně m. se sebe své str. 68, aby jím (nápojem) nehýbal ižádný jedno *tvój život* ladný 86 a aby se *její život* tiem nestyděl 105 (germanismy, dle *sín lip, sín leben* = on, dlužno však připomenouti, že český skladatel těchto a předešlých germanismů dopustil se sám ze sebe, ježto na příslušných místech originalu německého podnětu k nim není), jakž to Tristram *ten* pán uže 257, na Tristrama *toho* hrdinu 103, Izalda *ta* krásná 406, Tristram a králova *ta* dva 225 a tak velmi často, tehdy vece Tristram člověk *on* 39, *ten* pán *totíž* Tristram 7, oni *jsú* byli sami *čtyřie*: král, Tristram, panna, *to jsú třié*, Brangenena *byla čtvrtá u počtě* 106 atp.; zvláštností slohovou jsou obraty a výrazy kancelářské, na př. Tristram *svrchupsaný pán* 306, rytíř Delekors *tak jmenovaný* 241, Tristram hrdina *dobře urozený* 257, často *jmenovaný* Tristram 228, Kaedin *často jmenovaný* rek 378, onoho reka *často jmenovaného* 245 a j.; taktéž ve formě spisu kancelářského podán Eilhartův živý dialog v XXIX. Rhythmus není žádný; verš má 6 až 17 slabik (s tiem já chci sedati str. 13, i vznese se Tristram u velikú pověst svú šlechtností str. 10) a rým někde žádný, někde až trojslabičný, na př. slúžiti: tůžiti, dosti: posti 271, Morolta: ukrutna 33, kopí: skočí 25, sám: Kurneval 35, chtěl: dobyl 7, zapomenúti: kvas 26, boha: rádi 62.

Dle všeho toho uznáme práci vzdělavatele českého Tristrama za velmi chatrnou.

Kdo tento vzdělavatel český byl, není povědomo a není o něm svědectví jiných, než jaká se dají vybrati z jeho práce. Podlé těch pak byl zběhlý v literatuře, aspoň ve Tristramské, neboť znal básně Eilhartovu starou i vzdělání její pozdější i vzešlou z něho povídku prosaickou, znal také básně Gottfriedovu i dokončení její od Heinricha z Freibergu, a znal též nějakou tradici takovou, ve které rek měl jméno odchylné od pramenů předešlých, Tristram; byl zběhlý v jazyce německém tou měrou, že v češtině dopouštěl se germanismů také tam, kde original německý ho k tomu nesváděl; byl znalý slohu kancelářského; a nebyl veden jemným citem poetickým ani smyslem pro dokonalost formální. Důkazy všeho toho v předešlé části této rozpravy podány jsou. Mimo to svědčí jazyk, že skladatel český žil nejspíše v první polovici stol. XV; viz o tom doleji. Z narážek, ve kterých skladatel mluví jakoby osobou svou, nelze vybrati nic. Jsouť to dílem do slova přeložené narážky pramenů německých — na př. XV str. 35, jakž mohu rozuměti = Eilh. 1004 *só ich recht habe vernommen*, LXXVII str. 217, jedny knihy *jsú mne zpravily* = Eilh. 4576 *ídoch só sagit uns daz bách*, LII str. 137 sl. ale já tomu nepřistúpaji ani své vůle dávaji, neb nenalezuji v knihách

nic jistého o jeho hvězdách = Gottfr. 14239 sl. (v. ukázkou při obsahu), XLV str. 118 Marido královu milova, jakžto se ještě mnoho stává = Gottfr. 13473 der (králové Isoldě) truog er tougenlichen muot als manec man maneger frouwen tuot, — dilem jen pro rým vložené verše — na př. XC. str. 265 tak jakž sem četl o tom, rým: potom; pro rým jest snad také nářka ve CI. str. 316: (domek pro psíka) bieše tak draze dělán, že ani Praha ani Melan nemohli tak drahého upravit.

Text českého Tristrama zachoval se ve dvou rukopisech, Strahovském (pap., fol., po dvou kolumnách a po verších) z r. 1449 a druhý Štokholmský (nyní v Brně) z r. 1483, psaný mistrem Janem řečeným Jebša. Rukopis Strahovský je bezpochyby opisem z nějakého staršího; zdá se mi tak podle veršův: tuž nalezechu jeden šat dobrý, či by měl ten šat býti (XXVIII str. 66 u Hanky), kde šat je místo Eilhartova *schilt* a tedy bezpochyby chybou opisovatelskou místo *štíť* nebo *ščit*. Vzdělání české připadá dle toho před rok 1449, ale pochybuji, že by pocházelo ze stol. XIV (na titulu vydání Hankova jmenuje se dokonce stol. XIII); jazyk ukazuje do stol. XV a to i v takových příkladech, kde rým svědčí, že to nejsou tvary později proměněné; na př. škodu vzal: chtěl str. 25, žel: vzal 143, umřel: vzal 75, aby paní pojel: zvěděl 48, zděl: za ženu pojel 2, aby tě přijel: směl 164, hořelo: vřelo atd. Myslím tedy, že vzdělání českého Tristrama dlužno položit do první polovice stol. XV.

Tiskem vydal českého Tristrama Hanka ve Starobylých Skládaních, dílu 4 (v Pr. 1820, str. 409 mimo předmluvu, obsah a slovníček). Vydání to jest velmi špatné. Důkazy toho jsou přehojné a ukáží jenom k některým. Hanka vypravování o ženském vlasu (XX—XXII str. 45—48, viz nahoře při obsahu) tak pomátí, že z něho ani smyslu vybrati nelze, kdežto v rkp. Strahovském tato epizoda docela zřetelně jest vypsána; na str. 180 (nejdoleji) vynechal verš: a jáť chci pšeničnú múku vzéti, opět na újmu smyslu; místo: „chci do Britanie (rkp. dobrytanye) jeti“ čteme na str. 184: chci dobrý tajně jeti; interpunkce Hankova spíše mate, než by pořádala, a je příčinou nejasností ano nemsyslů tam, kde český vzdělavatel v živém dialogu Eilharta následoval a kde dle úpravy Hankovy se zdá, jakoby jedna osoba vypravovala, co osoby dvě v hádce sobě namítají, na př. str. 22, 101—103, 172; atd. Přišla odplata na staročeského skladatele: jako on báji Tristramovu formálně znešvařil, tak znešvařil Hanka text jeho.

Klasobraní po rukopisích.

V.¹⁾ Zlomek legendy „o dvanácti apoštolicích,“ zvaný zlomkem Dobrovského.

Legenda tato, již několikrát uveřejněná — a sice nejprve dle opisu Fortunata Duricha v Dobrovského *Geschichte der böhm. Literatur* 1818. str. 103., potom od V. Hanky v „Starobylych skládaních“ 3. sv. str. 251—255, ve Výboru I. 1143—1146, konečně ve Feifalíkově: *Studien VII. a Přecechtělově: Rozboru*, — pokládána byla od delšího času za ztracenou. Okolnost ta byla příčinou, že se nemohlo dle zevnějších známek dostatečně dokázati, zdali zlomek P. J. Šafaříkem objevený r. 1855. souvisí nějak s legendou touto, a pochází-li z téhož rukopisu, z něhož i prof. Höflerem objevený a nálezem A. Paterovým doplněný (v. ČČMus. 1879, 113 sl.) zlomek „o panně Marii“ vyňat byl. Nyní teprve po opětované poptávce odkryta tato památka stará v rukopise č. 4002. dvorské knihovny ve Vídni. Jest jí jeden list, perg., mezi přední deskou a prvním listem dotčeného kodexu²⁾. List tento má na délku 14·5^{cm}, a na šíř 20·7^{cm}; část dolejší jest totiž odštířena. Celkem shoduje se i hnování, a i šířka sloupců 3·3^{cm} s tím, co p. Patera praví o zlomku legendy o panně Marii (l. c. 114.), a jak již z Durichova přepisu poznati možno, shoduje se také pravopis zcela s pravopisem onoho zlomku, pročež zde od dalších poznámek o tom upouštíme a uveřejňujeme zlomek opětne na jevo vyšlý v opise věrném, připomínající v poznámkách, v čem čtení naše se liší od tisku Dobrovského.

a.

Nenye³⁾ wiernych zzyrdecz siezny⁴⁾
 Prones mi nelzie⁵⁾ uteczí
 Hi musur achz nerad rseczí
 O toho cziezarsie⁶⁾ zlobie
 5 Jemus ne zzbeklo pokobie

¹⁾ V. Listy filol. 1879, 46 sl.

²⁾ V seznamu rukopisův poznamenáno: „inter tegumenta et folia primum et ultimum m. fragmenta s. XIV. passionalis bohemicí.“ Dle toho záznamu ovšem těžko bylo uhadnouti, že to jest postrádaný zlomek naší legendy. List druhý, jenž by dle téhož záznamu měl býti zase na konci kodexu, není tu a také tu nebyl, jak svědčí Denis *Codices manus. theologici* I. str. 503 CLXXXI.

³⁾ Nenys. ⁴⁾ sizny. ⁵⁾ Písmena nel jsou skvrnou hnědou zastíněna. Podobně snad bylo slovo první verše 14. zatměno, které však nejspíše leptáním stalo se pouhou černou skvrnou, skrze niž slovo zcela nečitelným se stalo. ⁶⁾ cziezarsie.

- Neb czos wzzwitye lute zwiersi
 Tey zzie ta zzlob ne prsimiersi
 Jus iesz on gmiel anelintowal
 Chtye wzwiedyety kak zzie wzzchowal
 10 Gdys lesal materai vbrsiuffie
 As iako rseczi ne zzluffie
 Se yu казал rozraienaty
 A chtye nato zzam hledaty
 zapowiedne lose
 15 Onems as rseczi nemose
 Gdys kto wezme ne zzmysz taky
 Jensto any mezi ptaky
 Any gie prsi hlapem zwiersiu
 Bywa achz zzam zzobie wiersiu

b.

- Wecze ale tdy chcziu tomu
 By neprawieczne nycomu
 Tak achz chcze by siwi byli
 By mi lekarztwa dobyli
 5 Gims bych mohl dyetye gmiety
 Neb chcziu wfidy tu zzfz¹⁾ wzwidyety
 Justo ma iesz maty gmiela
 Na porodye gdys mie gmiela
 Hi chcziu progty tu cziezzi
 10 Na to czos giezdye pomiezzi
 Zzlyffal zzem senu placzufuze
 Dyetyetem uzziluyucze
 Tohos zzie ny kaks nezbawiu
 Bych newzwiedyel co ²⁾ wem fwiu³⁾
 15 ktore sena gma uzzile
 Prsi nepocogiu te chwile
 Lekarsi dozty mluwiffie
 Proty⁴⁾ tomu. wfiaxs nezbywffe
 Muzzichuy gmu napoy daty

c.

W tom miezzye ony lekarsi
 Tu sabu iaks wzzie byl wchwatyl
 Dachuy gmu. by yw wywratyl
 Inheds onu sabu wzduhu

¹⁾ zstrazst; skratka znamenajici ra má v rkp. podobu psaného a.

²⁾ czo. Litera c má zde podobu skoro jako t; ale i takové c přichází na místech jiných, kde jinak se čísti nemůže. ³⁾ prawin; srovn. pozn. 1.

⁴⁾ proti

- 5 As zlo rseczi zle oplulu
Wida. welmí zzie usiezzie
Rska tak moy¹⁾ mí zly ne chziezzie
Tahk zzem byl ludem hrozen
Tdy gdystoy zzem byl porozen
10 Tehdy míftrsi zzie zzezrsiewífie
Dachuy gmu rsiechz iaks umíewífie
Rskucz. ruffilzz tyem ieho crazzu
S zzi nedosdal zzweho chzazzu
W toms hí wginem bludyw zzlepíe
15 Zly cral. kaza dyetye wzzklepie
Lekarsom taynyé zazdyecze
Chzctnye²⁾ chowaty. akymíecze³⁾
Czo rsku pak ogney zlobíe
Musíe za senu wzem zzobíe....

d.

- Nedawífie gí gínak zzteczi
Kazachu hí zznym useczi
Pronyes to miezzto zlatrana
Zzlowe hí dnezz. latens rana
5 Hí zzlowe tuse prsichzínu
Tayna saba. polatynu
Takese hí míftr seneca
wyklada zzie. zzam zzie zzieca.
U⁴⁾ wíechzífí zzwáfhy iacub zzlowe
10 Chznem trogie chzcty⁵⁾ hotowe
Yus íemu pízzmo wydawa
Podle tyehto trsí chzctý prawa
Gíms zgíných íezzt wíeczí mnohem
Pyrwe sdrsewe pozwan bohem
15 Mezi wífíemí uchzenyky
Pronefto zzlowe welký
Druhe smu boh byl domowít
Hí byl tyem wífdy wíecze mowít
Sey⁶⁾ gho wífdy zzobu pozywal...

Ferd. Menčík.

VL. Nový zlomek žaltáře českého ze XIV století

V lonském ročníku Časopisu Českého Musea uveřejnil jsem zlomek staročeského žaltáře, nalezený mnou na deskách knihy v Pasově vytištěné, snad i svázané, pojmenovav jej Pasovským.

¹⁾ moy tak ²⁾ chzctnye ³⁾ A kymíecze ⁴⁾ Červené začáteční písmeno. ⁵⁾ Chzcty. ⁶⁾ Sty.

Zlomkem tím rozmnožen počet samostatných překladů staročeských této části biblické*) o jeden, než jen tak, že tři z nich samy o sobě stojíce neměly sourodých druhů, an čtvrtý překlad, myslím žaltář Wittenberský, v několika rukopisech se nám zachoval, ovšem z části jen zlomkovitých.

Nyní pak dostává se také žaltáři Klementinskému vítaného soudruha, jehož mu tím více musíme přát, čím méně toho zasluhoval, aby si ho tak málo bylo všimáno od filologů našich, jak skutečně do nedávna se dalo. Podařilo se mi opět najíti zlomek staročeského žaltáře na deskách knihy v Pražské knihovně universitní, který zlomek obsahuje s nepodstatnými změnami překlad známého žaltáře Klementinského. Při tom vyskytuje se obzvláštní náhoda, že kniha v tento vzácný zbytek písemnictví staročeského zavázaná opět pochází z Bavor, jakoby jihozápadní sousedé naši s neobyčejnou zálibou rukopisů českých tímto způsobem byli užívali. Již loni vyslovil jsem mínění, poněvadž bývalo druhdy zvykem opatřovati vazbou celý náklad nějaké knihy, že snad na druhých výtiscích téhož spisu, ač najdou-li se, jiné části téhož rukopisu možná bude najíti; nyní nemohu než mínění své opakovati, i podávám k tomu účelu titul knihy úplný. Zní pak takto: *Amussis Ferdinandeae ad problemata universae matheseos et praesertim architecturae militaris explicata a Sigefrido Hirsch. Monachii formis Nicolai Henrici 1654.* Kniha tato, signovaná XIV. J. 60, jest formátu čtvercového, i potaženy byly posud obě desky její čtyřmi blánami, tak, že každá deska obalena byla dvěma uprostřed slepenýma blánkama, které vytrženy byly z rukopisu pergamenového formátu nejmenšího čtverce. Blány tyto, byvše opatrně sňaty, objevily text jen nepatrně porušený příříznutím knihařovým, jak vysvitne z otisku níže položeného, v němž pořezaná písmena stojí v závorkách.

Zlomek sám, jak svrchu řečeno, podává čtení žaltáře Klementinského, i jest jako tento vzácný svým stářím, vzácnější pak ještě tím, že nám podává částku ovšem malou žalmu 129, která od písaře žaltáře Klementinského neopatrně byla vypuštěna. Věkem svým sahá zajisté také zlomek náš v první polovici století XIV, jak z forem jazykových vyjde na jevo; krásou pak předčí šťastnějšího soudruha, nebo počátečná písmena jednotlivých žalmů jsou ozdobně vyzlacená, jednotlivých veršů pestře obarvená, anať písmena v žaltáři Klementinském jsou pouze rubrikovaná. Každá strana popsána jest v celé své šířce úhledným písmem o 16 řádkách perem naznačených.

Dvě blány ležely již v kodexu, z něhož byly vzaty, vedlé sebe; z druhých dvou jedna o několik pouze listů předcházela, druhá o tolikéž skoro následovala. Takto zachovány nám násle-

*) Viz pojednání Šafaříkovo o nejstarších rukopisech českého žaltáře v Rozboru staročeské literatury 1842.

dějící žalmy: 129, 10—14; 130 celý; 131, 1—22; 138, 7—48; 139, 1—28; 147, 2—18; 148, 1—28.

Podávaje níže znění doslovné nalezených zlomků podotýkám, že jsem šetřil nejen původního pravopisu nýbrž také rozdělení řádkového, větového a slovného. Takovým způsobem tuším nejlépe nabýti lze názoru i na dovednost i na techniku písařskou. Různosti čtení ze žaltáře Klementinského označil jsem na konci každého žalmu. Výkladu žádného nepodávám, jestli filologům vše na snadě kromě jednoho slova (131 *zwycziem* = *skráním*, *temporibus*).

Žalm CXXIX, 10—14. ¹⁾ (konec).

[1^a] *štrazie intršnye az donoczí ufay ifrahel
whospodyna Nebo uboha miloširdýe a
obyzne wykupenye A on wprostý (sic) ifra
hele zewššiech zamutkow gehu.*

Žalm CXXX, 1—9. (celý.)

*Hospodyne neny powššeno firdcze
me any šta šie rozširzile oczí mogy
Any sem chodil uwelikich any wdywy
czich ²⁾ šie nademnu Acz sem pokornye ne
powoloual ³⁾ ale powyššil sem duššie me
akozto (sic) ot dogeny umaterze šwe tak odpla
ta duššy ⁴⁾ mey Ufay ifraheliu whospody
na otneneyššieho czaffa ⁵⁾ az uwieký.*

Žalm CXXXI, 1—22. (začátek.)

[1^b] *Pomny hospodyne dawída y wššicz
kny ⁶⁾ tichošty gehu Iakoz gest při
šahl hospodynu šliub gest šliubil bohu ya
kobowu Acz wejđu wchram ⁷⁾ domu meho
acz wššupiu napoššteliu lozie meho Acz
dam šen oczyma myma awššieczczoma mý
ma drziemanye A pokoy zwýczšem ⁸⁾ mym
donedz nenaleznu miešta hospodynu chra
mu ⁹⁾ bohu iacobowu Ay zršly šliššielš šme
wššasty ewfratške ¹⁰⁾ nalezšlš šme gie upolich
lešškich Weydeme wchram ¹¹⁾ gehu modlí
ty šie budeme umyeštie kdezto gfu štaly no
hy gehu Wššan hospodyne upokoy twoy ty
achram šwatošty twe Knyezie twogy o
dšeny budu prauešnostýu ašwietye ¹²⁾ two*

¹⁾ Těchto veršů není v žaltáři Klementinském, i jest nám tudíž zlomek náš vitanou za to náhradou. ²⁾ diwiucich ³⁾ nepowolawal ⁴⁾ wdusši ⁵⁾ ot nynyššie czaffu. ⁶⁾ wššieczkny ⁷⁾ wzchram ⁸⁾ czaffom (Vulgata: *temporibus*, *skrání* ⁹⁾ schranu ¹⁰⁾ šme gie uwššasty ewfratškei ¹¹⁾ wzchranu ¹²⁾ šwieti).

gy radowaty sie budu Prodawida fluhu
tweho neotwračfuy oblicziegie mazane
ho tweho Przifahl geft hofpodyn dawy
dowy prawdu aneobludy gym zploda b
rziucha tweho poſſažu naſtoliczi twey A

Žalm CXXXVIII, 7—48. (konec.)

- [2^a] hofpodyne ty ſy poznal wſſeczna naypoſle
dnyeyſſie y ſtara ty gſy ſtworził mye aulozil
(ſy nademnu ruku twu Dywnye uczineno
geft vmýenýe tve zemne poſileno geft ane
budu moczi knyemu Kam poydu od duchu
tweho · akam ot oblicziegie tweho zabiehnū
Acz wſtupiu nanebe ty tam gſi · acz ſtupiu
dopekla tudiez yſý Acz wezmu peruty me
nauffwitýe abidlity budu wzewnych morz
(s)kych Nebo ytam ruka twa dowede ¹⁾ mye · adir
(z)ietý bude mye prawýczie twa I rzekł ſem
lnad tempnoſti potlaczie mýe · anocz oſſwie
czenye me wrozkoffech twich ²⁾ Nebo temp
noſti neomraczie ſie od tebe anocz iako den
ſwietýti ſie ³⁾ bude iako temnoſty gegie takoz ⁴⁾
y ſwietlo ⁵⁾ gegie Nebo ty obſiedl ſy ledwie
[2^b] me prſiyal ſi mye ztiela materze me Zpo
wiedatý ſie budu tobie nebo hroznye wele
bny yſi dywna diela ⁶⁾ aduſſie ma pozna w(el)
my Neyſu ſkryta vſta ma przed tebu ge(z)
ſi vczýnyl wſkrytíu a podſtawa wnaýdol(ey)
ſſich zemſkych Neſkonanye me widyel(e)
ſta oczí twogy awknyhach twich wſſiczkn(y)
napſany budu dnowe ſtworzeny budu a
yeden wnych Ale mnye welmy poczi(tí)
wy ⁷⁾ gſu prſietele twogy boze welmy poſil
nena geft flechetnoſt gich Zecztu gie an
ad ⁸⁾ pieſſek rozmnožený budu wſtal ſem a
geſiſe ſtebu ⁹⁾ yſſem Acz ztepes hrzieſſnyk(y)
boze muzie kírwý otchylte ſie otemne Ne
bo diete umýſlenýu przigmyete wgeſſiu
tenſtwy ¹⁰⁾ myeſta ſwa Nebo gizto ſu nena
[3^a] widyeli tebe hofpodyne nenawidiel ſem gi
ch anadneprſatelly twymy hynul ſem Sko
nanu nenawiftyu nenawidiel ſem gich ne

¹⁾ wywede ²⁾ ſic, ale při tom oprava rubrikatorova; Klem: mich
³⁾ oſwieti ſie ⁴⁾ takez ⁵⁾ ſwietloſti ⁶⁾ diela twa ⁷⁾ potſtiwy ⁸⁾ na-
pieſek ⁹⁾ ſtebu ¹⁰⁾ gieſſiutnoſti.

Liſty ſilologické a paedagogické. 1879.

przietele wczynyeny su mnye¹⁾ Pokuff mne
hospodyne awzwiez firdcze me otyez²⁾ mne
apoznay stezky me. A wjz gestfi cziefta
zlofty wemnye awyned mnye nacziefstu wie
cznu

Žalm CXXXIX, 1—28 (začátek).

[3^b] Wyproft mnye hospody
ne od czlowieka zleho a ot muzie
zloftyweho wyproft mnye Gizto myflechu
zlofty wfirdczu cziedi den uftanowachu bo
gie Zoftrziłi³⁾ fu yazyky fwe iako hadowe
gied aspidowy⁴⁾ pod gich rty Oftrszie mne
hospodyne od⁵⁾ ruku hrziefneho a ot liudy
zloftwych wyproft mnye Gizto yfu my
fliły potlaczity chod moy fkyři fu pifny o
fidlo⁶⁾ A prowazy⁷⁾ zproftzrieli fu wofidlo po
dle chodu meho pohorfienye poležiłi fu m
nye Rzekł sem hospodyn bo m moy yfy
ty wflis hospodyne hlas proſby me Hoſp(o)
dyne mozi zdawie meho zaſlonyl fi na
demnu⁸⁾ wden bogie Nepoddaway mne h(o)
spodyne ot me zadofty hrziefnemu myſly
li fu protywu⁹⁾ mnye neopuffczyu¹⁰⁾ mne
aby inad nepowysliłi fie Hlawa okiř (^{—?})¹¹⁾
gich dzieło rtow gich przikryge gie Spad
ne nanye vhlẽ ohnem uwirzes¹²⁾ gie whu
benftwich nepodwftanu¹³⁾ Muz yaziczny (ne)
zprawy fie nazemý muzie nepraweho zlo
fti popadnu wzahynutýe Poznał sem ze
wczyný hospodyn ſud nedoſtateczným apo
mftu chudým Nebo wiernye prawy ſk.

Žalm CXXXVII, 2—18 (konec.)

[4^a] boha tweho hora fyon Nebo geft poſilnył za
mkow wrat twich pozełnal geft ſynom twym
wtobie Genz geft vlozil kragyny twe upo
kogiu aiadřý obilnymy nakirmil¹⁴⁾ tie Genz
wyſſiela mluwu ſwu zemy¹⁵⁾ mhlũ iako po
pel roſtpa Viſſle kriſtalla ſweho¹⁶⁾ iako ſkyby¹⁷⁾

¹⁾ my ²⁾ wzotiez ³⁾ Oftrziłi ⁴⁾ přidáno: hadu liuteho. ⁵⁾ zruki
⁶⁾ přidáno: mnie ⁷⁾ powraz ⁸⁾ přidáno: hlavu ⁹⁾ proti ¹⁰⁾ neopufftiny
¹¹⁾ uřiznuto; Klem: okiřil ¹²⁾ wiwrzeř ¹³⁾ nepodſtogie ¹⁴⁾ nakirmi
¹⁵⁾ zemi rucze bieha rzietz iehe Yenz dawa ſlyneh iako wlnn mluu iako
etc. Tolik v našem zlomku vynecháno. ¹⁶⁾ kriřtal ſwoi ¹⁷⁾ ſkiwi.

przed obliczegem studenosty geho kto stirpy
Wyfše slowo swe aplowuesie¹⁾ weainy gie du
ne²⁾ duch geho ypoplownu wody Genz zwie
stuge slowo swe iacobowy prawednosty afu
dy swe ifrahela³⁾ Neuczinył geft⁴⁾ takez wffe
mu narodu a sudow swich neziewil geft gym.

Žalm CXXXXVIII, 1—28 (začátek.)

[4^b]

Chwalte hospodyna z nebes · chwalte gey
na wyfšotech Chwalte gey wfšicz
ny angeli geho Chwalte gey wfšeczny mo
czy geho Chwalte gey fluncze ymyffiecz
chwalte gey wfšeczny hwiezdy y swietlo C
hwalte gey nebeffa nebeska y wody gez nane
biu yfu chwalte gmye hospodynowo Nebo
on gest rzekl y stala fu fie on geft prikazal
y stwerzena yfu Vítawil ge geft wieky⁵⁾
wiekom prfikazanye vlozil gez nemyne ·
Chwalte hospodyna zzemye drakowe y
wfšeczky propafy Oken burzie fnyeh ledo
we duchowe wylny gez czinye slowo geho
(h)ory y wfšiczny pahorczy drzewie plodyft
wie⁶⁾ y wfšiczny czedrowe Zwierzata y w(—)⁷⁾
debitek hadowe yptaczi pernaty Kralowe ze
mfšci y wfšiczny ludie knyszata y wfšicz
ny fudczie zemfczy⁸⁾ Mlady y diewky starzy
fmlazffymy chwalte gmye hospodynowo ne
bo powylšeno geft gmye geho famoho⁹⁾ Zpo

Drobnosti grammatické.

Podává dr. J. Gebauer.

X. ^o) *sám, a, o.*

Zájmeno *sám* náleží do sklonění zájmenného, tedy gen.
samoho dat. *samomu* atd. podlé *toho, tomu* . . ; ale přechází
odtud do sklonění jmenného a složeného, gen. *sama* dle *hada*,
samého dle *dobrého* atd. Miklosich, Wortbildungslehre 46; Ša-

¹⁾ pilwucie ²⁾ „dme“, což způsobeno rasurou první čárky z pů-
vodního „dme“ ³⁾ ifrahellu ⁴⁾ iefš ⁵⁾ uwieki iwiek wiekem ⁶⁾ plody
šewae ⁷⁾ uříznuto; Klem: yweff . . . ⁸⁾ zemške ⁹⁾ sameho.

^{*}) Viz Listy filol. 1879, 80 al.

fařík, Počátkové stě. ml. 78. Tvary zájmenné, zejména ty, které v koncovce lišily se ode jmenných, časem se vytratily a vyskytují se již v památkách staročeských jen jako vzácné archaismy. Podávám některé doklady.

Sing. gen. akk. *samoho*: já ote mne *samoho* mluvím ČE. 30, kto ot sebe *samoho* mluví ČE. 30, ote mne *samoho* nepřišel sem ČE. 31, oslav mě u tebe *samoho* ČE. 38; ot tebe-li *samoho* to dieš ČE. 41, Ježíš nevěrieše se *samoho* jim ČE. 30, ižádného neuzřechu jedině *samoho* Ježíše ČE. 20, zamúti se *samoho* i vecě ČE. 34, zjěv tě *samoho* světu ČE. 36, činiš se *samoho* bohem ČE. 37, za ně posvěciji mě *samoho* ČE. 39, nebo nemluvíti bude ot sebe *samoho* ČE. 51, před *samoho* hospodina Mat. 8, náměstek *samoho* Krista Štít. řeči 88^a, jmě jeho *samoho* Žalt. (zlom. Truhl.) 148.

Sing. dat. *samomu*: nemoh zsamomu nic sdiati Jid., všeko potáhnu ke mně *samomu* ČE. 41, mně *samomu* Sequ. 359, jest slušné dáti almužnu a *samomu* něco utrpěti Štít. uč. 140^a.

Sing. lok. *samom*: v něm *samom* chvály nepřibýlo Štít. řeči 202^b, v něm *samom* teprv jest plnost chvály jeho tamt. 217^a. V Ráji duše čte se lok.: u pokoji, v němž *samyem* já sám budu spáti Alb. 18^a; jest to tvar sklonění složeného, ovšem taktéž archaistický, *samiem*, pozdější *samém*.

Sing. instr. *samiem*: treskci jej (bratra) mezi tebú a jím *samyem* ČE. 25, před *samyem* domkem Pass. 441, nade mnú ná *samyem* svítěžě panujž Pass. 515, holubicě *samyem* biskupem u vodě pohřížena Pass. 542, vyznati *samiem* sobú KR. 470, před *samyem* mnú Modl. 43^a, *samyem* bohem Mat. 2, až se potom i nad *samyem* (Faraonem) pomstil Štít. uč. 88^a, té nečistoty, ješto j' zapověděna *samyem* bohem 125^a, světlo rozumu bývá *samyem* bohem vlito Štít. řeči 224^a, milost *samyem* člověkem nemóz se rozhorčiti tamt. 193^a.

Du. nom. akk. masc. *sama*: oba se *sama* zabila Pass. 394, zatiem se potkasta (Klitus a Aristofil) *sama* AlxV. 161^b, atd.

Du. nom. akk. f. n. *samě*: tě obě milostí *samy*e v sobě, ani jsta zlé ani dobře Štít. řeči 93^b.

Plur. gen. lok. *saměch*: všickni proroci o Jezukristovi prorokovali, ale o *samiech* prorociích nikte neprorokoval Pass. 279, aby jměli veselé mé v sobě *samyech* ČE. 39.

Plur. dat. *samém*: řechu žadové k sobě *samyem* ČE. 36, lícoměrnici řechu k sobě *samyem* ČE. 40, aniž všem (vdovám) slušie bývati *samyem*, donidž jsú mlády Štít. uč. 50^a, nám *samyem* nejsú míly věci světské tamt. 50^b, aby vám byla příčina *samyem* se dale domyslití tamt. 137^a, nelze by nám vyjítí bylo *samyem* bez podpory Štít. řeči 153^a, spravedlní nebudú chváliti neupříemých, neb jim by *samyem* ubylo veselé a těmto by ta jich chvála nepomohla tamt. 231^b, Kristus trpěl za ny, aby nám trpěti *samyem* ostavil příklad tamt. 206^a, jimžto *samém* poddána jest země Stě.

bibl. Job, 15 (ČČMus. 1864, 289), když samém sě vám vašich skutkův nedostane, Hus, Jg.

Plur. instr. *saměmi*: vyznati saměmi sobú nebo listem Kniha Rosenb. (Archiv Český I. 470).

Úvahy a zprávy.

Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache
von Dr. Raphael Kühner. Druhého svazku oddíl první. V Hannoveru 1878. Str. XII a 627 v. 8°.

Přání, jež jsme v úvaze své o prvním svazku díla tohoto (Listů filologických a paedagogických ročn. IV. str. 269.) projevili, aby totiž možno bylo neunavnému staříckému učenci tomuto brzo vydati i druhou část zdařilého díla svého, nesplnilo se. Rafael Kühner zemřel v sedmdesátém sedmém roce věku svého dne 16. dubna 1878. nedlouho potom, když rukopis k poslednímu tomuto spisu svému dohotovil.

První oddíl druhého svazku vydal syn jeho Dr. Rudolf Kühner, professor gymnasia belgardského v Pomořansku, jemuž otec, jakož ze předmluvy se dovidáme, část díla nevydanou uveřejniti uložil.

Oddíl ten obsahuje skladbu jednoduché věty v šesti hlavách:

I. hlava: 1) podstatné části věty a) podmět, b) výrok — § 7. 2) nauka o shodě formy a to a) o shodě výroku a přívlastku při jednom, b) při více jménech podstatných — § 18. 3) poznamenání o zvláštностech co do užívání počtu jmen podstatných — § 24. 4) nauka o slovese určitém (*verbum finitum*): a) o rodech (*genera*) — § 28., b) o časích (*tempora*) — § 42., c) o způsobech (*modi*) slovesa — § 52.

II. hlava: přívlastkový poměr vět. Po výkladě o podstatě a vzniku přívlastkového poměru vět (§ 53. a 54.) uvažuje se: 1) přívlastkový genetiv a zastupující jej adjektivum přívlastkové vztahlé a) z podmětu, b) z předmětu věty — § 59.; 2) přestavení přívlastkového adjektiva § 60.; 3) povýšení adjektiva přívlastkového za substantivum § 61.; 4) některé zvláštnosti co do užívání přívlastkového adjektiva — § 67.

III. hlava: předmětný poměr vět. Po úvodě k části té, jenž obsažen v § 68., probírá se: 1) nauka o pádech — § 88., 2) nauka o předložkách — § 114.

IV. hlava: 1) nauka o zájmeně — § 120., 2) nauka o číslovkách § 121.

V. hlava: nauka o participiálních. Po § 122., v němž po-
něti participiálních se vysvětluje, vykládá se: 1) infinitiv — § 127,

- 2) *supinum* § 128., 3) *gerundivum* a *gerundium* — § 135.,
4) *participium* — § 140.

VI. hlava: nauka o příslovci — § 149.

Jak z tohoto stručného přehledu obsahu patrné, zásada a způsob, dle nichž látka jest rozdělena, jsou tytéž, které shledáváme v obšírné mluvnici řecké. R. Kühner jest, jak známo, jedním z nejznamenitějších přívrženců filosofického čili toho směru ve mluvnici, jenž po příkladě K. F. Beckera (Organismus der Sprache, 2. Aufl. 1841) filosofii Hegelovu za vodítko její stanoví. Ovšem nemůže býti úkolem mé úvahy theorii tuto, dle níž gramatické a logické kategorie totožny jsou, zevrubněji vykládati; nicméně dovořím si stručnou charakteristiku, již Fr. Haase (Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft, herausgegeben von Friedr. Aug. Eckstein, I. Bd. Leipzig 1874, p. 36) o ní podává, zde uvést. „Man geht vom einfachen Satze aus und entwickelt aus ihm seine nöthigen und möglichen Theile bis zum klaren Bewusstsein. Im Grunde wird also davon ausgegangen, zu erwägen, aus welchen Theilen ein vollständiger Gedanke bestehen muss und kann, so dass dies eigentlich eine logische Frage ist; jeder Redetheil, jede Formation desselben wird nur insofern erkannt, als man erkennt, welche Stelle sie in dem Umfang eines vollständigen Gedankens einnehmen, welche Art von Bestimmung jedes Stück liefert. Diese Arten der Bestimmung, „die Satzverhältnisse“, bilden die Rubriken, in welche die einzelnen Sprachformationen eingetragen werden; darüber werden diese also in ihrer Besonderheit nicht erkannt, welches Bedürfniss sie überhaupt erschaffen hat, welchen individuellen Charakter sie haben und wie sie durch diese dazu kommen, jenen logischen Rang im Satze einzunehmen. Es ist, wie wenn ich im Allgemeinen vom Staate spräche und sagte, seine nothwendigen und möglichen Theile sind diese: da ist ein König, der möglicher Weise Minister und Staatsrath um sich hat; da sind Stände, die möglicher Weise ein oder zwei Kammern bilden etc. Dadurch bekomme ich einen Überblick von dem Staate und seinen Gliedern, aber ich erfahre nicht, wie ist er zu diesen Gliedern gekommen, was hat Jedes von Anfang bedeutet, was ist es gewesen, wie ist es in das Verhältniss zu anderen gekommen, wie alt ist es, welchen Charakter und Gesinnung haben die Personen, die es darstellen.“ Vyjmenovav pak nejdůležitější latinské a řecké mluvnice, jež po způsobě Beckerově uspořádány jsou (z latinských na př. mluvnice Vil. Weissenborna, F. S. Feldbausa, Aug. Grotefenda, G. T. A. Krügera, jakož i téhož spisovatele „Untersuchungen aus dem Gebiete der lateinischen Sprachlehre, 3 Hefte, Braunschweig 1820, 1821, 1827“ a j.), pokračuje Haase na str. 37. takto: „In allen diesen Schriften wird die Becker'sche Satzlehre als das Schema genommen, um darnach die lateinische Syntax abzuhandeln; man geht vom einfachen Satze aus, entwickelt dessen Theile, die Satztheile, und

ordnet nun die Sprachtheile danach (nämlich ob praedikatives, attributives oder objektives Satzverhältniss), welche Satztheile sie zu bilden im Stande sind. Da sie aber sehr häufig mehrere Satztheile zugleich bilden können, so werden sie entweder willkürlich dem einen oder andern zugeordnet, oder es wird über denselben Sprachtheil das Eine hier, das Andere dort besprochen und so entstehen daraus ganz ähnliche Nachtheile, wie sie bei der *Grammatica Sanctiana* erwähnt sind etc.“ Mylnost této soustavy Beckerovy byla již častěji dovozena, zejména od Haase, Steinthala, Wackernagela a j. R. Kühner rozchází se od ní potud, že jednak historického vývoje mluvnických výjevů se zřetele nepouští, jednak — a v tom dále postupuje než Becker — že na str. 1. n. své obšírné řecké mluvnice ne skladbu, nýbrž veškeru mluvnici za nauku o větě prohlašuje. „Die Sprache,“ dí na m. u., „ist der Ausdruck der Gedanken. Da die Sprache Ausdruck der Gedanken ist, die Gedanken durch Sätze ausgedrückt werden, so springt in die Augen, dass die Grammatik nichts Anderes ist als Satzlehre.“ Než zásady této důsledně neprovádí; neboť ač veškeru mluvnici toliko za nauku o větě pokládá, předce dělí mluvnici, „aby bohatou látku její přehledně vyložil,“ ve dva hlavní díly, z nichž jeden slovo a jeho tvary o sobě, druhý slovo a jeho tvary ve větě samé uvažuje, t. j. Kühner nepřihlíží při nauce o tvoření tvarů a slov aneb lépe kmenů ku větě zhora nic a pokládá „slovo a jeho tvary ve větě“ čili nauku o větě za úlohu dílu druhého, tedy skladby. Zdáli v té příčině jen stránka praktická, „přehledný výklad hojně látky mluvnice,“ jak spisovatel dí, působily, nechci rozhodovati.

Avšak i v samé nauce o větě t. j. ve skladbě pozorovati možno četné nedůslednosti. Tak má na př. hlava čtvrtá zajisté podivný nadpis „Lehre von dem Pronomen und dem Zahlworte als Subjekt, Praedikat, Attribut und Objekt oder Lehre von dem Pronomen und dem Zahlworte,“ a předce nejedná se tam o zájmeně a číslovce jako o členech větových dle těchto hledišť, nýbrž jako v obyčejných jiných mluvnicích nejprv o zájmeně osobném a zvrtném, potom o ukazovacím a posléz o neurčitém a tázacím, a rovněž tak při číslovce. Téměř každá hlava má po jednom neb i více odstavcích nadepsaných „Bemerkungen über . . .“ neb „besondere Eigenthümlichkeiten im Gebrauche des . . .“, jež pak úplně beze všeho zřetele ku větě provedeny jsou. Že při takovém postupu zbytečně se věci k sobě náležitě oddělují a tudý přehlednost a potřebnost knihy velice ztěžuje, jest na jevě. Tak se na př. o zájmeně vztahném ve čtvrté hlavě o ostatních zájmenech jednající ani zmínka neděje, než v § 120. pozn. 3. str. 483. toliko poznamenává, že o něm v nauce o větě přídavné vyloženo bude. V §§ 78.—81. jest úvaha o ablativě; zde v § 81. 19. str. 294. tak zvaného ablativu comparisonis jen několika slovy zcela povrchně se zpomíná a ku druhému od-

dílu § 221. ukazuje, kde o něm při větách srovnávacích zevrubněji prý jednáno bude. Nauky o komparativě a superlativě v prvním oddílu tomto není ani dotčeno.

Než nehledíme-li k těmto a jiným podobným vadám, jež z největší části zaviněny jsou zásadou, kterou spisovatel se spravoval, nelze pokládati tuto část díla jinak zdařilého za práci méně dobrou než svazek první i můžeme vším právem i ji obdobné části výtečné obšírné mluvnice řecké po bok postaviti. Musíme se důkladně a všestranně znalosti literatury, hluboké učenosti a téměř nadlidské pili velezasloužilého spisovatele obdivovati, jenž tak rozsáhlé dílo s takovou důkladností k místu přivedl, dílo, jež mezi latinskými mluvnicemi speciálními bez odporu první místo zaujímá a zajisté ještě po dlouhou dobu zaujímati bude.

ulinam!

Nejdůležitější literatura, již spisovatel při díle tomto užil, uvedena ješ ve předmluvě. Počísti sem hlavně sluší: A. Draeger, historische Syntax der lateinischen Sprache (v Lipsku 1877, n.); F. W. Hölzke, Syntaxis priscorum scriptorum latinorum usque ad Terentium (1861. a 1862.), L. Kühnast, die Hauptpunkte der Livianischen Syntax (druhé vyd. 1872.), Fr. Neue, Formenlehre der lateinischen Sprache (druhé vydání 1875.—76.); ze starších spisů Th. Rudimanni Institutiones grammaticae latinae (ed. Godofr. Stallbaum), K. Reisig, Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft, herausgegeben mit Anmerkungen von Haase 1832; dále jmenovány na různých místech latinské mluvnice Madvigova, Weissenbornova, G. T. A. Krügerova, Ramhornova a Zumptova, posléze latinské slovníky Freundův a Georgesův, jakož i stilistika Naegelsbachova. Než spolu i množství badání speciálních bylo, jak zřejmo z četných poznámek, bedlivě všimáno. Za příklady uvádím: G. T. A. Krüger, Untersuchungen aus dem Gebiete der lateinischen Sprachlehre (Braunschweig 1820., 21. a 27.), Kvičala, Untersuchungen auf dem Gebiete der Pronomina (Wien 1870), Madvig, Opuscula academica, Th. Rumpel, die Kasuslehre in besonderer Beziehung auf die griechische Sprache (Halle 1845), Weissenborn de gerundio et gerundivo latinae linguae (Isenaci 1844.) a p. Kromě toho váží spisovatel z hojných jiných monografií, jež dílem ve filologických časopisech, dílem ve programech a podobných spisech příležitostně vydány byly, i neobtěžuje si grammatických poznámenání roztroušených v různých komentarech klasiků římských a řeckých svědomitě užívati. Tak zhusta citována poznámenání Seyffertova k Cic. Laeliuvi, Stuerenbergova k Cic. pro Archia poeta, Madvigova k Cic. de finn., Beierova k Cic. de off., Ottonovy exkursy k Cic. de finn., Ellendtovy k Cic. Brutu, Drakenborchova a Weissenbornova k Liviovi, Nipperdeyova, Rupertiova a Rothova k Tacitovi, Kritzova k Sallustiovi, Lachmannova k Lukretiovi, Heindorfova k Horatiovi, Ritschlova k Plaut. Trinumu a j.

Srovnáváje pak podobas výjevy v řečech jiných, zejména v řecké a německé, ukazuje ku své obšírné řecké mluvnici a k německým mluvniciím: Grimmově, Heyseově, Beckerově a k Herlingově skladbě jazyka německého.

S prospěchem mohly častěji i jazyky romanské srovnány býti a v té příčině bylo by výborné dílo Diezovo hojností pěkných pokynutí poskytlo. Uvádím za příklad jen jeden případ. V § 149. 8. pozn. 8. podotčeno, že v latině „dva záporny v též větě velmi zřídka se vyskytují, aby zápornost sesilovaly.“ Příklady ty pocházejí jednak z latiny archaické, jednak z latiny pozdější. Pomině-li, že zjev tento v jazycích romanských, zejména ve starší době, pravidlem jest (srovn. Diez, Grammatik der romanischen Sprachen III. p. 419. ff.), můžeme s velikou pravděpodobností odtud souditi, že tomu tak kdysi i v latině obecné bylo a že v dotčených příkladech ještě zbytky z této shledávati jest. Nebyl by to jediný případ, kde latina písemná, zejména klassická, nesrovnává se s latinou obecnou. Příbuzné řeči podávají ku zjevu onomu zcela případné analogie. Neboť že dva záporny v též větě zápornost sesilují a kladnosti nečiní, jest nejen v řečtině pravidlem, jak Kühner, ukazuje ku své obšírné řecké mluvnici II.² § 516. 1., praví, nýbrž též v jazycích slovanských (srovn. Miklosichovy Skladby IV. p. 190. n.) a obzvláště týž úkaz v řeči německé dává pokynutí ku vysvětlení jeho v latině. Srovn. Grimmovu německou mluvnici III. 727. a slovník V., 461.—467.

Vloudí-li se při tak rozsáhlém díle, při takové hojnosti látky přes velikou bedlivost a svědomitost místy některá nedopatření a některé poklésky, není to s podivením; tím více dlužno proto chváliti, že mluvnice Kühnerova celkem málo podobných nedostatků jeví. Vytýkám z nich tyto. V § 113. a) není poznámka na pravém místě, ježto zde o postavení předložek [pod a) zejména o postavení jich u částic *que, ne, ve; autem, vero, tamen, quidem, enim*] nikoliv však o *que* jako částici jednáno jest. Poznámku tuto slušelo vložiti ve stať o *que*. V témž paragrafé pod b) jest podotčeno, že oddělování předložky od náležitého k ní podstatného jména zevrubnějším určením jest časté. To dlužno však v ten rozum změnití, že jest oddělení to jen při genetivě a příslovkových příměticích obyčejno. Cic. Brut. 12. 45. „in bella *gerentibus* nasci cupiditas discendi solet“ jest právě výjimkou, avšak tím omluvitelno, že *bella gerentes* jednotnému výrazu *bellantes* rovno jest. V témž odstavci nebylo by snad od místa bývalo ve příčině postavení a sloučení předložky *cum* s ablativy osobných a vztažných zájmen (*mecum, tecum, secum* cet.) pod d) též k důkladnému pojednání Rožkovu „über *nobiscum*“ v Zeitsch. f. d. österr. Gymn. 1869 ukázati.

Tolikéž při stati o předložkách mohlo zpomenuto býti, že duchu jazyka latinského se přičí, aby dvě předložky přímo po sobě

následovaly, a že jen několik případů jest; kde tomu tak bývá, jako: *in ante diem, ex ante diem, de in ius vocando* a p.

V § 148. 1. c. p. 617. vysvětluje se způsob užívání *ne-quidem* částicí *nē*, již jako řeckým *μη* subjektivně něco se popírá t. j. již se užívá, když se něco se stanoviska mluvčího popírá, či jen ve vůli mluvčího nejsoucím označuje (rozkaz, úmysl, přání, vybidnutí a p.). V *ne-quidem* však není *ne* položeno tímto významem nade vši pochybnost pozdějším, nýbrž původním, významem všeobecné negace, již ještě v některých složeninách (jako v *nequeo, nolo, nefas, nefarius, nec, neque, neuter*, cet.) a jinde porůznu v latině a mimo to ve všech indoeurospských jazycích nalézáme. — V § 148. 1. a) mohlo ku *non*, jež vzniklo z *n-oenum*, za vhodnou analogii německé *nein* = *n-ein* uvedeno býti. Co v témž odstavci pod b) o *haud* se praví, že totiž důrazněji, silněji zapírá než *non*, není po mém soudu zcela jisto (v nejmnějším mluvnicích bývá tvrzení právě tomuto opačné); ostatně zdají se následující slova Kühnerova „oft scheint es Etwas mit einem gewissen Zweifel und Schwanken zu verneinen (nicht eben, wol nicht)“ výroku tomu jaksi odporovati.

V § 116. 2. pozn. 4. p. 435. praví se: „Oft wird mittelst einer Attraktion oder Assimilation das Possessivpronomen statt des Genetivs des substantivischen Pronomen in kansaler Bedeutung gebraucht z. B. Plaut. Amph. 1066. *Terror meo occidistis prae metu* (= *terrore, quem ego vobis inieci*), Ter. Phorm. 1016. *Neque neglegentia tua neque odio id fecit tuo* (Hass gegen dich) cet.“ Záhadno jest, dlužno-li toto užívání latinského přisvojovacího zájmena atrakcí či assimilací genetivu osobního zájmena ku pádu příslušného jména podstatného vykládati, i náleželo tudy též důvody tvrzení takového podati. Snad lépe by bylo bývalo věc tak vyložiti, jako v II². § 454 pozn. 11. obšírné řecké mluvnické, k níž spisovatel ukazuje, že totiž latinské přisvojovací zájmeno z pravidla sice význam podmětného, avšak někdy též předmětného genetivu mívá. Shodujet se tu toto adjektivné zájmeno s četnými jinými adjektivy.

Je-li dále nezbytno substantivné užívání adjektiv veskrze ellipsami vykládati, jak se to děje v § 61., jest opět velice pochybno. Tolikéž otázka jest, třeba-li vazbu tak zvaného acc. c. inf. právě tak vysvětlovati, jak ji spisovatel v § 126. 2. str. 508. vysvětluje; i slušelo proto též druhé výklady její, ne-li vyvrátiti, tož aspoň uvéstí aneb jen k některému lepšímu spisu, kde znamenány jsou, na př. k J. Jolly-ho „Geschichte des Indogermanischen“ (München 1873) str. 242.—270. ukázati. Tuto vadu nalézáme též v jiných statích této jinak zdařilé knihy, na př. v úvodě k nauce o pádech, kde pouze ku pracím Th. Rumpela ukázáno. Zevrubný výklad věci té podává H. Hübsch-

mann „Zur Kasuslehre“ (München 1875); též Jolly na m. u. str. 98. n., posuzuje různé novější theorie, jež od Jiřího Curtia, Ahrensa, L. Langea, H. Steinthala a Delbrücka vysloveny byly. Ve statí o slovesech neosobnými zvaných § 3. b, c, d mohlo s prospěchem k Miklosichově srovnávací skladbě jazyků slovanských str. 347. nn. ukázáno býti, kde rozličná mínění o této zajisté sporné otázce skladby vytčena jsou jakož i literatura sem náležitá. Váhee mohly z tohoto výtečného díla velmi pěkné analogie pro skladbu latinskou čerpany býti; tak na př. u předmětu při jménech podstatných, jako Plant. Amph. 520. quid tibi *hanc* curatiost *rem*? v § 70. pozn. 2., kde Draeger Synt. I. § 163. mylně graecismus stanoví, jiní však akkusativ mají za závislý na slovese přechodném, jemuž příslušné jméno podstatné spojené s *esse* se rovná (tibi curatio est = curas cet.). Proti výkladu prvnímu svědčí, že zjev tento v řečtině ne mnohem častěji než v latině se vyskytuje, dále že všem indoeuropským jazykům vlastní jest. Srvn. Miklosichovy skladby str. 376. a 377.; ve příčině pak litevštiny Schleicher Grammatik p. 234.; dále Jolly m. u. str. 94. n. Příčina druhá svědčí též proti výkladu druhému, o nic méně pak nepřízniva jest mu i ta věc, že není to jediný případ, kde slovesná síla takovýchto od sloves odvozených jmen podstatných se jeví. Srvn. mé pojednání „de infinitivi usu Vergiliano“, adnot. 31. (Listů filologických ročník IV. str. 166.). Dotýkáje věci této, připomínám spola, že v téměř § 70. pozn. 3. str. 195., kde o téměř zjevu při jménech přídavných se jedná, vedle adjektiv tam zmomenutých též archaické a pozdější latině příslušné gnaruris mohlo uvedeno býti. Srvn. Plant. Most. I. 2. 17. gnaruris vos volo *esse hanc rem mecum* a prol. Poen. 47.

V § 52. 1. n. nelze, tuším, výrazy „*volo*, *velim* c. coni. a „*nolo*, *nolim* c. coni.“ právě za opisování kladného, resp. záporného imperativu vykládati. Ku způsobům, jak záporný imperativ se opisuje, mohlo v § 52. 2: ještě dodáno býti *resiste*, *remitte*, *cave* c. infin.; rovněž pak záporná otázka se slovesem ve futuro, na př. *non abibis*? smyslem *abi*.

Mezi příklady vyskytují se leckde i takové, jež ku věci hrubě ani nenáleží. Tak tomu v § 119. 7. c, str. 474., kde o *quisque* po superlativě se jedná; čtemeť tu příklad z Cic. de divin. II. 42. 89. „*vim esse talem, ut eius orbis unaquaeque pars alio modo moveat caelum, perinde ut quaeque stellae in iis finitimisque partibus sint quoque tempore*“, než ten patrně sem nenáleží; tolikéž nemístný jest příklad, na str. 119. z Liv. 38. 7. 8. Na str. 484. pozn. 2. na doklad toho, že *mille* v nom. a acc. jako substantivum s dělivým genetivem spojeno býti může, mezi jiným uvedeno místo z Caes. b. c. II. 24. 4. „(Mons) *abest ab Utica paullo amplius passuum mille*“, ač téměř všeobecně čte se tu *passus*. Mezi příklady v § 60. na str. 168.

uvedenými (kde o tak zvané hypallaze adjektiv se jedná) nalézají se některé nevhodné. Tak na př. Verg. georg. I. 211. usque sub extremum brumae intractabilis imbrem nerovná se „usque sub imbrem extremae brumae“, nýbrž znamená spíše „až ku konci deštivého počasí“; srvn. Forbigerovu a Ladewigovu pozn. k t. m. Tac. Agr. 4. „per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit“ nemusí řečeno býti smyslem per omnium honestarum artium cultum, nýbrž může znamenati: „ztrávil mládí ve všestranném pěstování krásných umění a vědomostí“; podobně o Tac. ann. IV. 33. jest pochybno, zdali clari ducum exitus rovno clarorum ducum exitus, či značí-li „slavné, velebené výsledky vojevůdců.“ Cic. Tusc. V. 31. 86. „si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacat“ zdá se již pro předchozí *omni damno* čtení ruk. Urs. a I. Ox. *omni* vymáhati; jsa tudy nejistým, není příklad tento hrubě případným.

V Záhřebě.

Dr. F. Maizner.

Úsudek Horatiův o Enniovi a Lucilioví. Napsal prof. Karel Himer. Jedenáctá zpráva (r. 1878.) obecného reálného gymnasia pražského.

V pojednání tomto uvažuje p. spisovatel Horatiovy výroky o básnících Enniovi a Lucilioví a stanoví, pokud jsou spravedlivy a pokud křivý. Ref. srovnává se až na některé věci, jež níže vytkne, s p. spisovatelem a chválí celkem práci jeho. P. spisovatel nepodal sice nic nového, ale co pověděl, jest po soudě ref. na větším díle správně i obsahem i formou. Přátelům Horatiovým, již hlubších studií v otázce této konati nemohou a předce rádi by seznali nejdůležitější věci jí se týkající, rozprava páně Himrova vyhoví měrou slušnou.

Následující poznamenání hledí k některým vadám, jež v ní se vyskytují.

P. spisovatel nejvíce pochybil tím, že příliš málo pomůcek užil; na str. 12. praví sám, že toliko ku dvěma zření měl: ku zlomkům Enniovým od Vahlena sebraným a k Teufflovým dějinám literatury římské. To nikterak nemůže dostačiti. Kdybychom i omluviti chtěli, že p. spisovatel nepřihlížel k dějinám literatury římské jinými *) vydaným, k novějším vydáním satir a listů Horatiových **) a k četným pojednáním o tomto předmětu zvláště v různých dissertacích a programech obsaženým, tož nikterak nelze ospravedlniti, že sbírky zlomků Luciliových před nedávnou dobou

*) jako: Bährem, Munkem, Bernhardym

**) Důležité jest v té příčině nejnovější vydání satir Horatiových, totiž: Fritzscheovo.

pečlivě Lucianem Müllerem zdělané si nepovšimnul. Vždyť jest sbrčka tato tak důležitá, že, pokud lepší učiněna nebude, všeliká práce o Luciliově na ní zakládati se musí. Užiti její bylo by bývalo ve dvojí příčině s velikým prospěchem pojednání tomuto. P. spisovatel byl by jednak mohl, uváděje příklady z ní, výroky Horatiovy o Luciliově náležitě objasniti, jak to učinil při Enniovi, jednak úvahou, již Müller na str. 290. nn. o Horatiově úsudku o Luciliově podává, rozpravu svou leckde doplniti neb opravit. Nelze popírati, že část její, jež o Luciliově jedná, slabší a povrchnější jest proti stati Ennia se týkající. A předce slušelo právě o Luciliově důkladně promluvit, ježto o něm mínění učenců zvláště nyní se rozcházejí. Mnozí, jak se podobá, tím svedeni jsou, že Horatius k Plautovi v leckteré příčině nespravedliv byl, i Lucilia proti výtkám Horatiovým mnohdy neprávem hájí*) a více než slušno jej chválí. P. spisovatel byl by velmi záslužnou práci vykonal, kdyby byl podobné domněnky nových badatelů v úvahu vzal a je, pokud to možno, zachovanými zlomky vyvrátil.

V jednotlivostech jest vytýkati toto.

Str. 4.—8. mají obsahovati úvahu o Hor. A. P. v. 56. nsl., kde Ennius chválen jest, že novými výrazy slovní poklad latiny rozhojnil. Než velmi málo nalezne čtenář v části té, co by přímo hledělo k této zásluze Enniově o jazyk latinský. Pan spisovatel jen několika řádky dotýká věci samé, za to však dosti obštně vykládá o Enniově literární činnosti, o jeho novotách metrických a způsobě, jímž Vergilius jej napodobil. Slušelo aspoň ukázky podati slov a úsloví, jež Ennius, jak se zdá, prvý vytvořil a druhí od něho přejali; výklad o jiných věcech sem se nehodil. Chtěl-li p. spisovatel vyložiti o literární činnosti Enniově, měl tak učiniti, prve než Horatiovy výroky o něm v úvahu bral, právě tak jako níže (str. 8.) životopis Luciliův předeslal posouzení výroků Horatiových o něm. Co se dále Enniových novot metrických tkne, bylo vykáhati jim místo na str. 7. n., kde mluví se o A. P. v. 258. nn., v nichž Horatius o verších Enniových zmínku činí. Posléze výklad o napodobení Ennia Vergiliem mohl býti buď vypuštěn, jakož na str. 9. mlčením pominuto napodobení Lucilia Horatiem, aneb aspoň zkrácen.

Str. 4.: „[Ennius] nejméně komoedii se zanašel; přičítají se mu jen dvě: *Cupuncula* a *Pancratiastes*“. Lépe řekneme: „známy jsou názvy jen dvou“; neboť slova p. spisovateleva připouštějí i jiný (mylný) smysl. Za název „*Cupuncula*“ píše O. Ribbeck ve fragg. com. Rom.² str. 5. proti Vahlenovi: *Caupuncula*; Tenffel ve své literatuře příkladu jeho následuje.

*) Srv. na př. Herwig: *Horatius quatenus recte de Lucilio iudicaverit* Halle 1878.

Tamtéž: „rozličné jiné básně, které složil, jako: Scipio o níž Horatius v *carm.* IV. 8.—15. násl. zmínka činí Sota, Protrepticus, Hedaphageticus, Epicharmus, Euhemerus a jiné činily sbírku básní rozmanitých i obsahem i metrem satarum zvaných.“ P. spisovatel po obokráte tvrdí příliš mnoho; vždy obé jest záhadno a po většině nic více než domačnou neověřenou učencův. Slušelo říci poprvé: „na niž snad Horatius v *carm.* IV. 8. 5. nn. naráží“ a podruhé: „snad činily“. Co ostatně básně Scipio tkne, jest velmi pochybné, naráží-li vskutku Horatius na uvedeném místě na ni. Munk, jenž na str. 127. svých *dějín literatury římské* (2. vyd.) tuto domněnku vyslovuje, neuvádí jiného důvodu, než že prý na zlomek z oné básně u Trebellia Polliona (Claud. 7.) zachovaný a nyní opravený:

„Nam quam tantam statuum statuet populus Romanus tibi,
Quam columnam, quae loquatur magnas res gestas tuas“

upomíná ono místo Horátiovo: „non incisa notis marmora publicis . . . clarius indicant laudes, quam Calabrae Pierides.“ Ale důvod ten zajisté není té váhy, aby nebylo spolu možno domnívati se, že Horatius tu míní největší básně Enniovu, totiž *annaly*, v nichž rovněž činy Scipiona *Afrikaana* Staršího opěvovány byly. Mínění tohoto aspoň jsou vesměs vykladatelé Horatiovi; Vahlen, Bernhardt, Teuffel a j. o dočtemé narážce Horatiově na básně Scipio na příslušných místech též ničeho nepodotýkají.

Str. 5.: „Seneca u Gellia XII. 2. apud ipsum quoque Ciceronem invenies prosa oratione quaedam, ex quibus intellegas . . . m. in prosa oratione, jak ve vydáních čteme; Munk, jenž též místo toto uvádí (str. 115.), má též omyl.

Str. 6. „Gell. XII. 2. 10. (Annaeus Seneca) de Ennio quoque noster Vergilius non ex alia causa duos quosdam versus . . . interposuit.“ Ve vydáních jest čtení: de Vergilio quoque [Seneca] eodem in loco verba haec ponit: Vergilius quoque [noster*)] non ex alia causa . . . P. spisovatel slova de Ennio asi k objasnění smyslu přidal,**) ale pochybil, že k nim quoque připojil, jež smysl za slovem Vergilius vymáhá. Bylť před tím zmínka o Ciceronovi, že některé výrazy a obraty z Ennia přejal.

Str. 8. „výrok Horatiův v ep. II. 1. 50. můžeme vším právem méně spravedlivým nazvati.“ Místo Horatiovo jest:

Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.

Ref. myslí, že Horatius tu Enniovi nikterak nekřivdí, i snáší se úplně s Munkem, jenž na str. 115. m. u. praví: „Aber dadurch,

*) Slovo to někteří vydavatelé vypouštějí.

**) Slušelo pak přidavek ten závorkou naznačiti.

„Das Ennius auch Helden und Schlachten sang, dazu, wie er erzählt, von Homer selbst im Traume aufgefordert, war er noch nicht ein Homer, und Horaz hat Recht, wenn er ihm vorwirft, er habe sich um seines pythagoreischen Traumes Erfüllung wenig gekümmert. Denn es findet sich selbst unter der verhältnissmässig geringen Zahl von Bruchstücken seiner Dichtungen nicht wenig, das in keiner Weise den Anforderungen wahrer Poesie entspricht.“ Tamtáž: „jak krásně jej (sc. Ennia) chválí Lucretius I. 117:

Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,

a Ovidius Trist. II. 423.:

Utque suo Martem cecinit gravis Ennius ore,
Ennius ingenio maximus, arte rudis.“

Ku prvému místu dodati slušelo ještě verš násl.:

„Per gentes Italas hominum ut clara clueret“;

druhý pak citat pro slova arte rudis se zajisté nehodí.

Tamtáž: „C. Lucilius narodil se ve Suesse Aurunské z rodičů vznešených....“ Slušelo udati v životopise tomto, kdy Lucilius se narodil a kdy zemřel. Dle zprávy Hieronymovy žil básník tanto r. 148.—102. př. Kr.; v novější době však Mor. Haupt z vážných důvodů pochyboval o pravdivosti tvrzení Hieronymova a s velikou pravděpodobností stanovil r. 180. za rok narození Luciliova. Připadají totiž na r. 180. konsulové skoro týchž jmen, jako na r. 148., i jest velmi možno, že Hieronymus vypočítává je rok narození Luciliova stejností jmen konsulů znáti se dal a léta dotčená zaměnil. *)

Tamtáž: „Právěm jak Hor. v sat. I. 10. 66. tak Quintilianus v X. 1. 93. nazývají Lucilia vynálezcem satiry.“ Obě místa zvolena jsou nevhodně. Místo z Heratia jest:

..... Faerit Lucilius, inquam,

Comis et urbanus, fuerit limatior idem,

Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor,

Quamque poetarum seniorum turba.

Odkazuje-li p. spisovatel k tomuto místu, myslí patrně, že rudis et Graecis intacti carminis auctor jest Lucilius sám, i srovnává se pak s K. Bedř. Hermannem, jenž v disp. de

*) Tuto domněnku Hauptovu přijal L. Müller ve sbírce zlomků Luciliových str. 289., ale nepodotkl, že od Haupta pochází; řekl pouze, že proneal ji „jakýs učenec“ (homo doctus nescio quis). Teprve Arnold Schäfer, spisovatel známého spisu o Demosthenovi, ve Fleckeis. letopp. (sv. 107. r. 1873. str. 72.) prohlásil, že domněnka ona jest majetkem Hauptovým. Str. 365. u. m. slíbil pak Müller, že ve druhém vydání Luciliových zlomků na str. 289. v onom smyslu opravu učiní.

sat. Rom. auctore ex sententia Hor. S. I. 10. 66. (Marburg 1841.) tohoto mínění hájí. Ale naproti tomu celá řada jiných učencův má tento výklad místa z mluvnických příčin za nepravděpodobný a soudí, že jest tu mysliti na nějakého jiného básníka než na Lucilia. Crain (Philol. IX. str. 575.), O. Ribbeck (Jahrb. Jahrb. 1853. str. 213.), Riese (Varr. Sat. Menipp. str. 5.) domnívají se, že Horatius tu míní některého skladatele starodávných veršů saturnských; Dziatzko (Rhein. Mus. 1873.) sledává dokonce pravdě podobným, že Horatius zde označuje básníka z doby před Liviem Andronikem, asi původce carmen Saliare, králi Numovi připisovaného. Naproti tomu Casaubonus (de sat. Rom. str. 255.), C. Petermann (Hirschberger Progr. 1846. 1851.), Vahlen (Enn. p. LXXXIII.), L. Müller (ed. Hor. praef. p. 40. sq. Rhein. Mus. sv. 28. str. 636.—639., Luc. fragg. str. 293.) tvrdí, že básníkem oním jest Ennius. Patrně, že místo toto jest velmi sporné a že tudý spolehlivým dokladem nikterak býti nemůže. P. spisovatel citovati zde tato dvě místa z Horatia: sat. II. 1. 62., jež str. 9. za jiným účelem uvádí, a sat. I. 10. 46.: hoc erat experto frustra Varrone Atacino atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem inventore minor. Neboť z následujícího „at dixi fluere hunc lutulentum cet.“ pochybno není, že tento inventor jest právě Lucilius. Rovněž nepřipadno jest uvedené místo z Quintiliana: Satura quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius Neboť tato slova Quintilianova nevylučují domněnky, že dle jeho mínění někdo jiný než Lucilius byl vynálezcem satiry.

Str. 10. „Horatius, nejsa příliš nakloněn básníkům starým z příčin již vyložených, Lucilia snad více než spravedlivě haní, avšak nikoliv tou měrou, abychom ve výroku jeho něco pravdy neshledali; nelze schvalovati tudíž i mínění Quintiliana, jenž v knize X. 1. § 94. s Horatiem se nesnáší.“ Místo z Quintiliana jest: „ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum et esse aliquid, quod tollere possis. Nam eruditio in eo mira et libertas atque inde acerbitas et abundantia salis.“ Naráží se tu na Hor. sat. I. 4. 12: cum fueret lutulentus, erat, quod tollere velles a sat. I. 10. 50: at dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem plura quidem tollenda relinquendis; i zdá se, že náležitě neporozuměl Quintilian slovům Horatiovým, vykládaje si je tak, jako by byl tento řekl „totum esse Lucilium aliquid, quod tollere possis“ (L. Müller str. 292. n.).

Na též str.: „Horatius vytýká Luciliovi, že nedbal uhlazeného slohu, přestávaje na tom, jen když veliký počet veršů rychle vytvořil. Výtky tyto nejsou neoprávněny, avšak omluviti lze Lucilia, jenž za doby té psal satiry své, kdy sloh se teprve vyvíjeti počal.“ Omluva tato není dostatečná. Neboť z toho, že za doby Luciliovy sloh teprve vyvíjeti se počal, nikterak nenásleduje, že Lucilius oprávněn byl tak na rychlo a tak nedbale básně

skládati, jak mu to Horatius vyčítá. Kdyby byl Lucilius jim více času a více práce věnoval, není pochybnost, že by byl je i v té době slohem mnohem uhlazenějším napsal, než jaký ve zlomcích jeho shledáváme. *Dramata Terentiova**) zajisté, jež starší jsou než satiry Luciliovy, uhlazenost slohovou ve značné míře jeví. P. spisovatel měl spíše tím ospravedlniti Lucilia, že psal za doby, kde obecnost ku formě spisu ještě málo přihlíželo a méně vytržebného vkusu bylo, než na př. vrstevníci Vergiliovi a Horatiovi.

Tamtéž: „Takové píle (sc. jako Horatius a Vergilius) nevěnoval Lucilius veršům svým, nýbrž užívaje častých elisí neb odděluje slabiky slova jednoho vytvořil mnohdy verše nevkusné.“ Elisí (mnohdy i smělých) nacházíme ve zlomcích Luciliových příkladů dosti, ale veršů, kde by byly slabiky téhož slova odděleny, jako ve známém příkladě Enniově „cere comminuit brum“ nikoli.**)

Str. 11. „jak ze zlomků patrno, mšlil sice Lucilius slova řecká s latinskými, avšak jen skrovnou a měrou.“ Kdyby byl p. spisovatel Luciliovy zlomky ve sbírce Müllerově pročel, byl by k jinému mínění dospěl. „Graecarum vocum dictionumque abusus,“ dť Müller na str. 294., „rectissime Lucilio exprobrat Flaccus; nam frustra fuisse, qui dicerent, eas non adhibitas ab illo, nisi ut tragicorum poetarum Latinorum affectationem graecanicae doctrinae irrideret***), plene iam apparebit editione nostra. Equidem potius partim ut ipse ostentaret peritiam Graecorum scriptorum nec minus versus explendi dira necessitate adductum existimo, ut ingenium sermonem latinum tam saepe contaminaret interpositis graecis.“

Chyby tiskové pozoroval ref. tyto. Str. 1. psáno jednou: přivržencům, podruhé: přivrženci. Str. 4. „mnozí vynešení Římané“ m. vznešení; ib. „Donatus v Ter. Phorm. II. 2. 25.“ m. Donatus k Ter.; ib. „epist. 1. 157.“ m. II. 1. 157. Str. 5. „ann. v. 158. et qui sextus erat Romae quadratae“ m. „et qui

) Srv. Teuffel Litt. str. 185.

**) Výtku Horatiovu „durus componere versus“ má Müller, hledíme-li k hexametrům Luciliovým, za méně spravedlivou. „Nam praeter hexametros paucissimos caesura carentes et asperiora quaedam synizesis et elisionis exempla, quibus accedunt non nimis raro spondiaca vocabula secundum pedem explentia vel productae iure caesurae seu finiti sensus finales et minores quaedam insolentiae, quid tantopere in numeris Lucilianis displicuerit, non video, qui mihi nequaquam videntur sordere multum prae Horatii saturarum, quarum sane sunt multo minus limati ac tersi quam epistularum. Fortasse tamen ista non tam pertinent ad Lucilium carpendum quam ad perstringendos oblique Horatii aequalium eos, qui potius eius vitia, quam virtutes imitandas sibi ducerent.“ Cf. L. Müller, de re metrica p. 71. sq.

***) Podobně soudí i p. spisovatel: „Bylo za doby Luciliovy mnoho takových učenců, kteří učeností řeckou se vychloubajíce i řeckých slov v rozpravách latinských užívali. Těmto vysmíval se Lucilius a napodobuje jejich zvyku vložil v satiry své řecká slova.“

sextus erat Romae regnare quadratae." Str. 7. „ann. 113: O Tite tute Tate tibi tanta tyrannē tulisti," ale Vahlen, podle něhož p. spisovatel Ennia cituje, píše verš tento: O Tite tute Tate tibi tanta tiranne*) tulisti. Str. 8. „v orat. 1. §. 198. summus poeta" m. v de orat. I. 45. §. 198. Str. 10. „garulus utque piger" m. garrulus atque piger; ib. fantor m. fautor. Str. 11. „že by výrazů řeckých raději by užíval" m. byl užíval; ib. učenností m. učeností.

Robert Novák.

Ukázka z překladu Sofokleova Filokteta. Od prof. K. Veselíka. Program c. k. vyššího gymnasia slovanského v Brně 1878.

Překlad tento, věcně sice celkem správný, jest přes příliš střízlivý a na mnoha místech nevystihuje ducha básně Sofokleovy tou měrou, jakou možno bylo. Velice na závadu jest, že p. překladatel držel se někdy až úzkostlivě originalu a tlumočil mnohdy sice slova básníková, ale setřel z nich básnický jejich ráz i ducha, jenž jimi vane.

Nesprávně anebo nejasně přeložena jsou tato místa: v. 864. *πόνος ὁ μὴ φοβῶν κράτιστος*: „pracovat úsilím daří se," překlad to, jenž nepodává ani smyslu myšlenky té v originale a drsností vazby české stává se i nejasným. V. 842. „chvástati neskonalým se ve lžích ohavou je potupnou" (*κομπεῖν δ' ἔστ' ἀτελεῖ συν ψεύδεσιν αἰσχρὸν ὄνειδος*), kde mimovolně každý originalu neznalý spojoval by „neskonalý ve lžích" (ve smyslu: ve lži nepřekonatelný; tedy: chvástati se býti nepřekonatelným ve lžích jest ohavno), ač smysl myšlenky jest tento: chvástati se lživě činy nevykonanými jest mrzká hanba. V. 906. a 907. Neopt. Že podlým zjevím se, mne dávno sužuje. Filokt. Však nikoli jak jednáš, leda promlouváš (N: *αἰσχρὸς φανοῦμαι τοῦτ' ἀνιῶμαι πάλαι*. Φ. *οὐκ οὖν ἐν οἷς γε δρᾷς ἐν οἷς δ' αὐδᾷς, ὀκνῶ*), kde z odpovědi Filoktetovy marně bychom snažili se vyčísti smysl slov řeckých (podlým neobjevis se svými činy, ale bojím se, že svou řečí). Velikou nejasnost překladu českého zavinilo hlavně vypuštění částice „jak" před slovem „promlouváš." Ostatně bylo snadno překladem jiným méně doslovným vystihnouti úplna smysl slov řeckých. Tak nejasný jest i překlad v. 880. a násl. „Ty sám mne pozvedni, ty uprav, mládče, mne; nechť opustí-li práci údy zemdenost, pak spějme v loď a bez průtahu odplujeme"; snad pouhou chybou tiskovou (za „spějme" a „odplujeme"). V. 946. násl. „neb bujarého mne by nezajal; ač v tomto stavu jenom lsti" (*οὐ γὰρ ἂν*

*) Tak píše Vahlen slovo to zajisté právem; neboť, jak známo, za Ennia písmene y v abecedě latinské ještě nebylo. Srvn. Corssen, *Aussprache und Vocalismus der lateinischen Sprache*² I. p. 12.

σθένοντά γε εἰλέν μ'· ἐπεὶ οὐδ' ἂν ᾧδ' ἔχοντ', εἰ μὴ δόλορ.) Ve v. 1011. mohl státí se překlad jasnější i správnější, kdyby byl napsal p. překladatel místo „dojatý“ dojat jsa v. 1013. násl. „Κοῦτο ὅσῃ σὲ ἀνὰ τὴν ψυχὴν“ (ἢ καλὴ ἢ διὰ μυχῶν βλέπουσ' αἰὲ ψυχῇ) místo: Odyseiova duše v úkrytu slídící, číhající, podobná dravci, jež v houštinách na kořist svou čeká. Tak i ve v. 1014. οὐ θέλοντα slovem „nevolný“ přeloženo téměř dvojsmyslně. Bez příčiny od textu odchylně a předce nejasně přeložen jest v. 1043. a násl.: „kdybych uzřel zhubený jen tyto, znikem choroby bych tužil to“ (εἰ δ' ἴδοιμ' ὀλωλότας τούτους, δοκοῖμ' ἂν τῆς νόσου πεφηνγένοι). Podobné výtky bylo by lze činiti ještě leckterým místům, na nichž překlad nedostihuje jasnosti a určitosti originalu.

Jiná místa stala se nejasnými aneb přeložena nevhodně právě proto, že překládáno příliš doslovně. Srv. na př. v. 912. a násl. λυπηρὸς δὲ μὴ πέμπω σε μάλλον, τοῦτ' ἀνιῶμαι πάλοι (bych spíše bolestně se s tebou neplavil, mne dávno sužuje). Smysl slov těch jest tento: neopustím tebe, ale dávno mne sužuje, že tě zavěstí hodlám, kam ti nebude líbo, nebude po vůli odejítí. Podobně i v. 953. εἰσεμι πρὸς σὲ ψιλὸς (sc. τῶν τόξων) „jnová zas tě prostý obydlím“ 974. ὦ κακίστ' ἀνδρῶν: nejhorší (místo „bídnič“) v. 1001. a násl.: κραῦτ' ἐμὸν τόδ' ἀντίκα πέτρας πέτρας ἄνωθεν αἱμάξω πεσών: „Hlavu tuto svoji hned zkrvácím skalou padnuv shora se skály“ (místo „o skálu, svrhna se shora se skály“).

Špatně přeložen v. 927. násl.: πανουργίας δεινῆς τέχνημα „úskoků ty děsných stvůro“ (místo „strůjce“) 930. ὦ σφέλλιε ρουθαί (místo ukrutníku), 950. ἀλλ' ἀπόδος, ἀλλὰ νῦν ἔτ' ἐν σαιτωῖ γενοῦ: „než navrať, přijď už k svému nyní vědomí,“ kde ἀλλὰ (aspoň), jež tuto velmi pěkně naznačuje důtklivost prosby Filoktetovy, vůbec není přeloženo. V. 981: τόξα šípy (místo „luk“) 989. „Zeus, jenž tamo zavládá“ (Ζεὺς ὁ τῇ σδε γῆς κρατῶν) 991. ὦ μῖσος, οἷα κάξανευρίσκεῖς λέγειν: „Ty ohavo, co asi slovy vymýšlíš?“ (místo: jaká to slova zpupná vymýšlíš). 1006. „o spásna všeho volnosti též odpůrce“ (recte odpůrce; ὦ μηδὲν ἔγνις μηδ' ἐλεύθερον φρονῶν). V. 925.: „neb poslouchati vladařův, jak po právu, tak s prospěchem mi veleno“ (τῶν γὰρ ἐν τέλει κλύειν τότ' ἐνδικόν με καὶ τὸ συμφέρον ποιεῖ) lépe „jak právem, tak i prospěchem mi veleno.“ 890. a násl. „odporná by nezmohla je v ůn ě“ (ὀσμή, místo zápach), 962. „zemřít zlosynně“ (θάνατος κακῶς místo „nechat bídně zahyneš“) 992. a násl.: Fil.: kdy bohy předstíráš, je činíš lživými. Odyss.: ne, nýbrž pravými (οὐκ, ἀλλ' ἀληθεῖς...) 988. „mne odvede-li poddanec tvůj násilím“ (εἰ μ' οὐτος ἐκ τῶν σῶν ἀπάξεται βίᾳ). Slovo „poddanec“ za řecké „ἐκ τῶν σῶν“ jest příliš silné. 994. Fil. Ne, dím. Odyss.: Já ale dím tak; tedy poslechnout. (οὐ φημ'· Ο. ἐγὼ δὲ φημί. πειστέον τάδε.) kde české „ne dím“ za různé

řecké „ὀ φημι“ jest příliš slabé a inf. poslechnout místo imperativu nehezky se nese. 1027. „jenž volně vyplul s loďmi sedmi plavecký“ (ἐκόντα πλεύσαντ' ἐπὶ ναυσὶ ναυβάτην), 1035. „zhynete pak za křivdu zde muži,“ tvrdě za řecké: δλείσθε δ' ἡδικηκότες τὸν ἄνδρα τόνδε, 1060. „Zdráv buď Lemna šla pačiči“ (χαῖρε τὴν Λήμνον πατῶν), 1078. násl.: „snad také v mysli mezi tím on zaběře se lepší k nám“ (χοῖτος τάχ' ἂν φρόνησιν ἐν τούτῳ λάβοι λῶφ' τιν' ἡμῖν). Velmi nepěkný jest překlad v. 932.: „O navrať, prosím, navrať, mládče, žádáním“ (ἔκτεσω) a j. v.

I leckterých poklésků proti správnosti mluvy české dopustil se pan překladatel. Srv. 853. zdaž (= jestliže), 884. akk. tě místo genet. tebe. Tak i v. 1009. 931. uzmuv (!) šípy mé, místo „odňav“. 986. o půdo Lemnická, místo správného „lemenská“ (sv. aitenický a pod.). Ve verších 957, 972, 973, 1002 kladen transgressiv minulého často místo jedině správného transgr. praes. sloves končících nebo jednoduchých, o ději v budoucnosti jiný děj předcházejícím (tedy třeba psáti na oněch místech: zemra, nechaje, padna atd.). Ve v. 1003. „nebyl s to vykonat,“ „s to“ spojeno s infinitivem místo správného „aby . . . vykonal“. V. 1020. přáti s akk. místo s genitivem. Nemilá jest chyba ve v. 1038.: by nepluli jste atd.

I ve příčině metrické není překlad tento právě vzorný. Nevadnosti přízvukných iambů p. překladatelových hlavně dvojí věc jest na újmu: velmi častá caesura po třetí arsi, již se verš nepěkně na dvě stejné půle rozštěpuje, a časté zakončování verše slovem jednoslabičným. Že prvé vady až na výjimky skrovné, obyčejně úmyslné, staří básníci se vystříhali, jest dostatečně známo; že pak není na prospěch plynosti iambů konec verše jednoslabičný, pozná každý čtenář, kdo srovná si verš iambický o konci trojslabičném s veršem o konci jednoslabičném. Ovšem nelze zholat se vyhnouti veršům druhého způsobu, ale třeba počet jich obmeziti nebo klásti na konec jich slova významná i logickým důrazem ve větě vytknutá; neboť slovo jednoslabičné bez důrazu logického na konci přízvukného verše iambického dostává důraz příliš silný, přičicí se často naprosto přízvuku logického. Srv. na př. v. 871. (a vydržíš, jsa pomocníkem věrným mně), 879, 961 (ať zhyneš! — Ještě ne, ať vyzvím, zdali za s), 1019. (káž zhyneš! často pro tebe to prosil jsem; i pořádek slov se tím stává strojeným). 1054. Tož dejte jítí mu, víc netkněte se ho! 1065. nic nenamítej, ježto vzdaluji se již. Nezní-li lépe verš ten, srovnáme-li slova takto: Nic nenamítej, ježto se již vzdaluji? 1072. ten mládec jesti naším pánem lodi, co || on říká tobě, také my ti pravíme. Tuto zvláště jest položení zájmena „co“ na konci verše, ač náleží k myšlénce obsažené ve verši následujícím, velmi nepěkné.

Shrneme-li vše, co o této ukázce překladu pověděno, můžeme pokládati tuto ukázkou pouze za pokus, kterýž ve příčině formální požadavků dobrého překladu ve mnohých věcech nevyhovuje.

Jsou věci, o kterých každý téměř odvažuje se vážného úsudku, nemaje o nich třeba ani jasného tušení, ba mnozí se i rozepisují o nich nic nedbajíce, že nejasnými a zmatenými úpady svými nezřídka i mnoho neblahého působí ve hlavách méně dospělých. K předmětům takovým náleží po přednosti vychovávání mládeže a cokoli s ním souvisí. Vele důležitou pro rozvoj člověčenstva umění tomuto domnívá se rozuměti každý již od narození, a jenom tímto omylem skoro obecným

vysvětluje se, proč netoliko v rodinách pižších, nýbrž i ve vyšších kruzích, ba dosti často ještě i ve sborech, v jichž rukách spočívá správa tisícův, tak málo dbá se věci té. Máme spolky četné, jež nastupují na zlepšení chovu dobytka a zvěře, těch pak občanstvo, zvláště pokročilejší, valně se účastní; jakby však dítky v domácnosti, kde nejvíce prodlévají čerpající z ní první a nejpůsobivější zárodky budoucí povahy, vychovávaly se pečlivěji a rozumněji, po tom málo kdy který otec se zeptá; o spolecích občanských, které by k tomu působily, není ani dosud slechu.

Za takových okolností sluší ovšem tím více vážit si sobě naučných knih v oboru označeném, — zvláště pocházejících se strany povolane, — že plodná jinak literatura naše od časů vychovatelského veleministra J. Am. Komenského až po dobu nejnovější, kdy důtklivá toho nastala potřeba při ústavech učitelských; nemůže prokázati se ani jediným závažným dílem soustavným, jež by spočívajíc na bedrách onoho velikána učitelského hovělo náležitě zároveň nově naskytnuvším se potřebám časovým a vědeckému pokroku v oboru tom. Teprv roku 1874. napsal P. J. Šulc dílo „Základové paedag. a didakt.“; r. 1875 podal Frt. Šimek, prof. při c. k. ústavu ku vzděl. učitelů v Soběslavi, v Urbánkově Bibliot. paedagog. soustavný přehled věd vychovatelských, roku pak 1878 s podobným dílem vystoupil ředitel c. k. česk. ústavu učitel. v Praze, J. Lepař; ze kterých prací Šimkova vyniká zejména hojností látky, Lepařova pak stručnou přehledností a praktickými pokyny zvláště se doporučuje.

Touž dobou vyšlo ve Vídni nakladem A. Pichlerovy vdovy dra. G. A. Lindnera, ředit. c. k. učit. ústavu v Hoře Kutné, *Všeobecné vychovatelství a Všeobecné vyučovatelsství*. Spisovatel sám označuje dílo to jakožto „učební text pro ústavy ku vzdělání učitelů a učitelek“, kterým hodlal podati „rukověť k vyučování paedagogice, a sice rukověť takovou, která odpovídá požadavkům organizačního statutu, pro tyto ústavy vydaného“, zároveň přý však „poslouží i těm, již se ke zkoušce učitelské připravují“.

Účelu toho podařilo se dosíci spisovateli měrou valnou, jakož připuštěn již spis ten u vydání německém za učebnici na ústavy učitelské ministerským výnosem z 25. října 1878 č. 15984. — Jeť zajisté zvláště ve Vychovatelství zahrnuta látka zejména co do theorie tak hojná, že tam sotva čeho pohřeší nastávající vychovatel, s jedinou ovšem výjimkou, která však právě zde velmi jest závažná. „Zdravá duše ve zdravém těle“ je zásada všudy zajisté uznávaná, jejížto důležitosti před jinými měl by proniknout býti každý učitel školy obecné, a sice netoliko pro potřebu školní, nýbrž i mimo školu. Či kdo má poučiti — zvláště na venkově — prostého venkovana o náležitém ošetřování dítek malých i školních, ne-li učitel, jemuž i pro vlastní činnost školní nemůže neb aspoň nemá býti lhostejno, dostává-li do školy dítky zdravé a čilé nebo více méně zmrzačené a ne-

duživé. A byt se i připustilo spisovateli dle Vychov. str. 3. pozn., že vychovatel „nesmí“ býti lékařem, t. j. hleděti na chování se stanoviska pouze lékařského, zůstane předce dosti valná míra vědomostí zdravotních pilnou potřebou svědomitého učitele. Důležité potřebě té hoví též všechny tři výše označené spisy v míře mnohem hojnější, než-li stalo se zde dodatkem v zadu jen přivěšeným, jehož čelným předmětem jest pouze zařízení místností školních.

Také psychologické stránce dostalo se provedení velmi zevrubného, i sluší vytknouti jakožto zvláštní zásluhu spisovateli, že zásady a prostředky vychovatelské i vyučovatelské vyvozují po pravidle z pevných základů vědeckých, čímž působivost knihy valně jest sesílena uchvacujíc mysl čtenáře živou přesvědčivostí v míře mnohem vydatnější, než-li dosíci lze sebe zevrubnějším sestavením pouhých poněk.

Ku praktické však stránce vychovatelství méně obrací pan spisovatel zřetel, ač píše knihu lidem, u kterých vědění bez umění pozbývá ceny a theorie pouze tolik váhy má, kolik dostává se jí praxi. Máloť zajisté prospěje obzvláště učitelé nováčkoví, zná-li do podrobná různé druhy paměti, její výměr i důležitost (čl. 18.), nevěda však, co má doporučiti nebo sám před se vzíti, aby posílil slabou paměť toho neb onoho žáka. A co pomůže mu sebe bystřejší vypsání (čl. 19.) a rozrvh obrazivosti, neví-li, jak se zdokonaluje, čím kazí a kterak ji třeba vésti. Jak potřebný, jak důležitý pro učitele jest návod o praktickém vzbuzování a vedení různých citů a snah, o jejich obmezování a zamezování, o čemž „Všeob. vychov.“ jenom nemnoho obsahuje. V té stránce zdá se nám, že nevyhověno dosti osnově pro ústavy učitelské, jež hned ve čl. 1. za úkol jim klade „die Heranbildung solcher Lehrkräfte, welche nach ihrem allgemeinen u. beruflichen Wissen u. Können geeignet sind“ etc. a ve čl. 18. stanoví cílem vychovatelství: „Kenntnis des Menschen, seiner Kräfte, der Ziele und Mittel zur Entwicklung u. Ausbildung derselben.“ U vyučovatelsství nevádí věc ta, pokud nahradí se metodikou každého předmětu, k níž ve IV. roce zvláštní zřetel se obrací. Předce však bylo by na místě i tam, aby spisovatel o věcech obecných, do žádné speciální metodiky zvláště nepatřících, určitěji byl promluvil, než učiněno ku př. na str. 41., kde sice přivádějí se různé způsoby sestřehování učiva, nestanoví se však nestejná jich cena a přiměřenost.

Výměrův, a sice ostrých a přesně logických, názorných diagramův a případných poznámek obsahují obě díla takovou hojnost, jako sotva které dílo jiné v oboru tomto, jež bijíce s nepatrnými výjimkami, jak říkáme, věci přímo na kloub, valně zajisté přičiní k určitějšímu pojmání zásad i záhad paedagogických a didaktických, jakož i k jasnějšímu rozhledu v oboru

tom. — Škoda jen, že vadami hlavně jazykovými nejedno místo postrádá též žádoucí určitosti, svědčíc tu slovem méně případným, tam zase opomenutím někdy čemusi zhola jinému, než co dle souvislosti vyjádřiti má. Sem patří místo výše již dotčené na str. 3. Vychov. ku konci pozn: „Vychovatel nesmí lékařem býti,“ — místo: pouhým nebo po přednosti lékařem, bez kteréhož obmezení by výrok ten jen tehdy mohl obstáti, kdyby vychovatel a lékař byly pojmy navzájem se vylučující, anot přece zkušenosti hojně jest dokázáno, že pojmy ty netoliko nevylučují se, nýbrž že vědomosti a působení vychovatelské a lékařské až do jisté míry platně se podporují a doplňují, jsouce si tedy spíše na vzájem prospěšny. Jenom u nemoudrého vychovatele byly by vědomosti lékařské se škodou a taktéž naopak; při čemž však jediným pramenem škodlivosti nemoudrost, nikoli vychovatelé lékař ani lékaři vychovatel. — Podobně má se věc v pozn. na str. 7., kde stojí: „Vychování není výtvozem vychovatele,“ místo „pouze vychovatelovým,“ jelikož spisovatel předce zase připouští, že až do jisté míry jím jest, dokládaje: „nýbrž plodem mnoha činitelů, z nichž jedním jest vychovatel.“ Na str. 11: „Povaha není plodem vědění (vynecháno: *bezprostředně*), nýbrž chtění, jakož o dva řádky nížeji stojí: „Chtění není však samostatnou činností duševní, nýbrž ono (sic) lpí na celém oboru myšlenek“, jež předce nelze oddělit od vědění, z něhož také až do jisté míry povaha se tvoří prostředkem chtění. — Ještě podivněji, ba ve knize určené pro školu, kde vždycky bývá též koukol mezi pšenicí, až skoro příliš podivně zní konec poznámky té: „Vychovatelé musí postačovati vědomí, že se vychování s jeho přičiněním nedaří hůře, nežli bez něho. To ostatní ponechá prozřetelnosti.“ Toť přece trochu příliš skromné ponětí úkolu vychovatelského, a nemá bezpochyby znamenati nic jiného, než co několik řádků před tím mnohem lépe řečeno slovy: „Můžeme tedy tvrditi, že působení slepých těchto živlů . . . činnost vychovatelovu tak obmezuje, že tento za výsledek vychování ovšem v plném rozsahu odpovídati nemůže,“ kde však významným písmem ještě doloženo: „že mu však pro jeho působení dostatek půdy zbývá . . .“

Skoro až z míry — vychovatelství aspoň nedostalo se poměrné průpravy psychologické — zevrubná jest průprava logická, obsahující celou téměř třetinu vyučovatelsví a podávající s mistrovskou jasností a přehledností vše, čeho didaktika ze vědy té potřebovati může.

Těžko však s touto jasnou a přehlednou určitostí sloučiti nesrovnalost, jež naskytuje se v rozvrhu vychovatelství a která nebyla by mohla zůstat, kdyby se bylo předsevzalo přehledné sestavení obsahu, při vychovatelství scházející. Jenom bez tohoto mohl obstáti následující hlavní rozvrh vychovatelství, (na str. 13. stručně podaný): „Díl první“ (o podmětu vychov.), „Hlava

II." (o účelu vych.), „III. Hlava" (o postupu vych.), „Hlava čtvrtá" (o formách vychov.); na to pak opět díl první rozpadá ve 3 části: I. a II. část, ku kterým místo III. (doba myšlení) na str. 37. nalezneme: „1. Oddíl." — III. Hlavu nalezáme rozdělenou a sice dle rozvrhu nikoli předchozího, nýbrž teprv na konci §. 32. v 1. odděl. podaného v „1. Oddělení," „II. Oddíl" „III. Oddíl." a tento opět: v „I. a II. Oddíl," vytištěné týmž písmem a rázem jako III. Oddíl hlavy III. A podobně asi mají se věci i v podrobnostech, jak svědčí na př. rozvrh method, jichž 9 rozvrženo dle způsobu, kterým si vedou (methoda dohlídky, vlády, ošetřování, zaměstnávání...., kde by ostatně lépe bylo užito adjektiv: dohlížecí, ovládající, ošetřovací atd.), leč X. methoda (str. 97.) označena dle účelu jakožto „methoda vypěstování charakteru," co předce jest účelem method všech.

Velmi dobře hodí se obzvláště učitelům venkovským, co poznamenáno o vyučování hluchoněmých a slepcův, jakož i dodatek jednající hlavně o zařízení a opatření místností školních, pokud se táhne ku tělesnému zdraví a zdatu žactva; že však bychom strážce této větší zevrubnosti a rozsáhlosti byli přáli, poznamenáno a vyloženo již výše.

Nejslabší, anebo raději jediné slabou stránkou děl těchto je stránka jazyková, z níž — jak výše již okázáno — i jiné některé vady vzaly pak nejspíše původ svůj. Věc ta — zvláště ve knize pro školu určené — ovšem nemilá vysvětluje se dlouhým pohybem spisovatele mimo vlast českou.

Vnější úprava je slušná, písmo však na knihu školní skoro trochu drobné.

V. Ot. Slavík.

Zur Gymnasialpaedagogik. Schulreden von Dr. K. W. Piderit. Herausgegeben von Dr. Alb. Freybe. Gütersloh 1877. 8. 436.

Od několika roků prohledává se bedlivěji než kdy jindy k učebním plánům gymnasií a nelze upříti, že mnohá platná oprava již provedena jest. Mnohem řidčeji však dostává se povšimnutí a úvahy druhé veledůležité části úkolu gymnasií (a vůbec středních škol), úkolu vychovatelského. A předce nástin organizační zajisté s náležitým důrazem vyličuje způsob, jakým škola důsobiť má na náboženské a mravné vzdělání žákův (§. 66.), a v připomenutích k témuž nástinu výslovně podotčeno, že se zvláště váha klade na vychovatelskou činnost školy, což také pozdějším nařízenými častěji opakováno jest.

Máť věru gymnasium nejpevnější základy klásti k mravným povahám, k pravým charakterům, aby se žáci přibližovali k lidskému ideálu. Šťastní žáci, kteří nabyvše v gymnasiu takových

základů v samostatnější své činnosti vnitřnímu klidu se těší, nezmiťanému bouří nezřízených žádostí a vášní a přenášejíce pak tuť shodu i na venek, celé své okolí zjemňují.

Příčiny, pro které se vychovatelský úkol gymnasií buď stě-
žuje buď liknavě provádí, pak prostředky, jimiž nápravy jakés
docílití lze, shledáváme dosti hojně vytčeny ve sbírce řečí škol-
ních Pideritových.

Filologům známý kritik a komentátor rhetorických spisů
Ciceronových K. V. Piderit († 27. května 1875) věnoval své
řeči, které z větší části jsa ředitelem gymnasia Hanavského k abi-
turientům měl, duchovní stránce života mladického. Škoda, že
ve své náboženské a vychovatelské horlivosti nešetřil vždy pravé
míry, že hovoří zelotismu i nejkrajnějšímu. Zásadou křesťanovou
má prý býti: „nil admirari,“ žádné pochybnosti nemá se oddá-
vati, jen slovům sv. písma věřiti, že bůh stvořil nebe i zemi a
člověka k obrazu božímu (v řeči XXVII. „Neukazuj se prázdným
před Pánem“). Proto odsuzuje řečník všechny nové theorie kosmo-
gonické a anthropogonické, všechny hypotézy od starší o auto-
chthonech až do nejnovější Darwinovy hypotézy transmutační
(v též řeči). Také s filosofií nesouhlasí; vytýkáť si prý za úkol,
řešiti svým badáním vše pronikajícím hádanky tohoto a onoho
světa, ale s úspěchem práce Penelopiny. Za tuto zpupnost pyká
prý filosofie tím, že záliby v ní za naší doby ubývá (v řeči XLI:
„O některých zákonech logických a kterak realně jich použití“).
Ba i cit národnostní chce řečník z duše vyhladiti, jakoby na
závadu byl citu náboženskému (v řeči XXIII: „Komu jsou svě-
tové dějiny pravým učitelem?“).

Než v některých řečech zanáší se Piderit přímo s mrav-
ným vychováváním mládeže gymnasiijní a tyto řeči jsou to, které
širší interest budí naproti většině jiných, kteréž jsou rázu nábo-
žensko-exhortačního, jako řeč III. (která mimo to specificky se
dotýká víry evangelické: „Jak sluší zachovati se evangelicko-
křesťanskému gymnasiu v příčině jistých časových směrů, jež
jsou protináboženské a protievanglické?“) VI—VIII. X. atd.

Mravné vychování ve škole nabývá podpory předkem vy-
učováním samým, přispůsobí-li se požadavkům věku, provede-li
se se vším důrazem (viz nást. org. I. c.) a zachová-li se v něm
přesná jednota. O poslední stránce důmyslně pojednává Piderit
v řeči IX.: „O některých hlavních nepřítelích jednoty ve vyučo-
vání gymnasiijním.“ Řečník vyhledává kořen tohoto zla a tu po-
ukazuje k znakům naší doby, valně se lišícím ode dob minulých,
jakéž jsou: úžasný chvat, stálá změna, veliká povrchnost. Zhoubné
následky z toho pro duševní činnost leží na bíle dni: jako tělesné
oko chvatně mjeje předmětův, nikde klidně utkvěti nemůže, tak
slábne znenáhla i duševní oko a není s to, aby se oddalo hlou-
bavějšímu pozorování. Takový smysl není arci působivým, aby
si sloučil různé předměty učebné v jednotu vnitřní.

Za nepřítelů pak ještě nebezpečnějšího pokládá řečník ne-
sjednocenost v rodině, z níž pevný domácí řád vymizel a s ním
i sjednocená vůle, která má každé rodině zákonem býti. Nyní
chodí každý člen rodiny svou vlastní cestou, každý se spravuje
vlastními myšlenkami. Že při takovém rodinném živobytí očeká-
vati nelze, aby se v duši dítěte vyvinul smysl pro nezvratný řád
u věcech duchovních, o tom nás bohužel zkušenost s dostatek
poučuje. Za to dříve, když se v rodině vše bralo cestami jednot-
ným řádem vykázanými, vžila se duše dítěte v tento klidný,
jednotný řád a dostalo se mu nepozorovaně též organu, kterým
v jednotnou souvislost pojímalo, čemu se ve škole učilo. Zkrátka,
praví Piderit: škola a dům nestály ještě jako dnes nepřátelsky
proti sobě. S radostí napomáhala druhdy rodina v těžkém úkolu
škole, byloť vychování doma i ve škole totéž — křesťanské.
Nynější rodina vede si však po světsku, doma opovrhne se tím,
co škola posvěcuje. Sporné myšlenky, které se z duše chlap-
covy stále vynořují, ničí jednotu ve vyučování větší měrou, než
největší rozmanitost učebných předmětů, zachová-li se při tom
vnitřní shoda duševní.

Tento nepřátelský poměr rodiny ke škole, dodáváme, jest
tedy zároveň velikou závadou, pro kterou nelze škole plniti
zplna úkolu co do mravného vzdělávání žákův. Neboť povin-
ností školy jest toliko, aby uvědomila ob čas rodiče o mravném
chování a vědeckém prospěchu žáků, zvláště pak koncem každého
půletí a zprávu jim dala o každé přísnější důtce neb trestu
(org. nást. §. 66. 5.). Dále se škola rodině nesmí vnucovati,
nechce-li vši vážnosti pozbyti, nýbrž naopak na rodině jest, aby
těchto podnětů ze školy vycházejících se chopila a majíc na
mysli duševní blaho svých synů se školou v užší spojení vešla.
Svědomitě a upřímně posudky rodičův o synech, jak se doma
chovají, jaké slabosti se při nich objevují, jakými prostředky se
nejlépe napravují, s kým obcují, s čím se mimo povinnosti školní
obírají a p., byly by škole k nejlepšímu úspěchu v přetěžkém
díle vychovatelském. Každý učitel a ředitel milerád vyhoví v této
příčině všem přáním rodičů neb jejich zástupců, vždyť plní tím
také část své povinnosti (org. nást. l. c.). Však jak zřídka na-
skytne se jim taková příležitost, kdyžť za našich dnů rodičové
učitelů spíše se straní, aneb i když se s nimi stýkají, všeliké
obyčejné rozhovory raději rozprádají, než o svých synech. —
Pokud rodina vliv školy bude seslabovati, potud neprovede sebe
dokonaleji působící škola svého úkolu.

Ale ještě zhoubněji, vykládá Piderit dále, působí jiná věc:
když ve spolku učitelů, kteří o jednom díle pracují, místo du-
ševní jednomyslnosti nepřátelské protivy se objevují, když učitelé
jednoho ústavu v hlavním a základním názoru životním se roz-
cházejí. Kdo zná neviditelný účín každé osobnosti na duši chlapce,
toho nebude tajno, jak onen bez jasného vědomí předce prohledne,

jsou-li jeho učitelé jednoho ducha. A blaze škole, kde tomu tak jest; tu nijak neuškodí rozmanitost různých disciplín; jsouť vesměs zase spojeny duchovní páskou, neboť vnitřní jednota těch, kteří zde učí, nemylně se obráží v každém předmětu učebním.

Předáležitý jest také v této příčině úřad ordinaria. On jest (dle §. 97. org. nást.) pro kollegy v též třídě spolupůsobící organem, aby zprostředkoval jednotné jejich působení. Mimo jiné známé povinnosti (viz org. nást. l. c.) jest mu zvláště dbáti, aby s ním kollegové rovnou měrou disciplínu prováděli. Kdyby každý učitel svou vychovatelskou povinnost na paměti měl, nepřehlednul by někdy vědomě mnohý úkaz znemravnělosti žákovy, aneb neponechal by teprv ordinariovi domluvu, která pak s účinem obyčejně se mívá, nebyvši v čas udělena. Všichni učitelé jakéhokoli odboru, prodechnuti jsouce svorným duchem a nadšení ideálním svým povoláním, mají co nejhorlivěji spolupůsobiti, aby mravní síla žákův stále hlubší kořeny zapouštěla. Čím konsekventněji budou charaktery učitelů, tím mocnější bude účín jejich na žáky, tím méně bude třeba zvláště a často je povzbuzovati a ještě méně napomínati neb kárati. Verba movent, exempla trahunt!

(Dokončení.)

K. Veselík.

Quattuor Evangeliorum codex glagoliticus, olim Zographensis nunc Petropolitanus. Characteribus cyrillicis transcriptum notis criticis, prolegomenis, appendicibus auctum edidit V. Jagić. Berolini 1879, 4° str. XLV a 174 a tři tabulky otisků fototypických.

Pro vědecké poznání a objasnění jazyka jest ovšem důle-
žito srovnávání s jazyky příbuznými a vůbec kombinování, ale
veledůležité jest poznati pozitivní data, která jsou obsažena v ja-
zyce samém a bez nichž všeliká kombinace má půdu pod sebou
vrátkou a vodí k výsledkům nejen nejistým, nýbrž i absurdním.
Poznání však takového nelze dobývati jinak, než zkoumáním jazy-
kových památek, a k tomu zase jest potřeba, aby ty památky
staly se přístupnými, aby byly vydány ve věrných tiscích.

Této potřebě hovoří na poli staroslovenském jmenovaná publi-
kace Jagićova a záslužnost i důležitost její jest tím větší, čím
vzácnější jest památka sama sebou a čím více vyniká vydání její
správností a věrností nad. vydání jiné památky sourodé.

„Zografské evangelium“ jest kodex perg., nyní o 303 listech
8°, a obsahuje na listě 1—288 čtyři evangelia písmem hláhol-
ským, a odtud dále synaxář a menologium písmem cyrilským.
Od nepamětných časů chován byl v klášteře Zografu (odtud
jméno jeho) na předhoří Athos; kdy a jak se sem dostal, není
povědomo. Zde r. 1843 Ant. Mihanović, tehdaž rakouský konsul
v Cařihradě, jej poznal a první o něm zprávu podal. Mihan-
ovićem poučen přišel roku 1844 slavista Viktor Grigorovič na

Athos, prohlédl si a popsal kodex a vypsál z něho některé kusy. R. 1857 Rus Petr Sevastianov pořídil si fotografie celého kodexu a přinesl takový exemplář darem caru Alexandrovi II., roku pak 1860 archimandrita Anthim jménem slovanskobulharských mnichů kláštera Athono-Zografského daroval témuž panovníkovi sám kodex, který od té doby v carské knihovně v Petrohradě se chová.

Miklosich, Altslov. Formenl. in Paradigmen XIII., uvodí Zografské evangelium na prvním místě mezi přísnými památkami slovenštiny pannonské, Jagić pak podle některých stop nářečí starobulharského (ve smyslu vlastním) soudí, že kodex napsán v Bulharsku (aneb od Bulhara), ale ovšem z předlohy přísně slovenské. Co se pak času týká, nalézá Jagić, že napsán byl okolo r. 1000, t. j. na konci stol. X nebo na zač. XI, a že jistě není mladší než z polovice stol. XI; známky, dle nichž Jagić stáří určuje, jsou hojně připsky pozdější, zvl. cyrilské, a vložka (list 41—57), která vyplňuje mezeru ve starém kodexu během času povstalou.

Tiskem ze Zogr. evangelia známa byla před tím jen malá ukážka (v hlaholsk. památkách I. Srezněvského 1866); nyní pak všecko (všecka totiž hlaholská část kodexu) vydáno jest od V. Jagiće, s věcnatými výklady a poznámkami v předmluvě a pod textem, a s píli a svědomitostí vzornou. Jediná odchylka od originalu je v tom, že text tištěn literami cyrilskými, nikoli hlaholskými. Vydavatel učinil tak, poněvadž čtení textu hlaholského není bez obtíží, ježto, jak učí zkušenost obecná, písmo hlaholské velmi snadno z paměti vypadá; za to však rozmnoženy a upraveny jsou litery cyrilské tak, že text tištěný s originalem litera za literou jsou stejný.

J. Gebauer.

Připovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti. Kritički tekst i rasprava od Stojana Novakovića. V Bělehradě 1878, 8°, str. LVIII a 150.

Skutky Alexandra Velkého, veledůležité v historii politické i kulturní, staly se nadobytě oblíbeným předmětem básníkům a vypravovatelům pozdějším, zejména středověkým. Svědectvím toho jsou hojně skladby o tomto hrdinovi, jež v literaturách středověkých nalézáme a jichžto jsou dvě třídy podle dvojího pramene prvotního: jedny totiž zakládají se na tak zvaném Pseudo-Kallisthenu, druhé pak na historii Quinta Curtia Rufa (*De gestis Alexandri Magni*).

Jmenovaná nahoře povídka starosrbská patří ku třídě pseudo-kallisthenské, totiž těch skladeb, jejichžto základem jest řecká historie o Alexandru Velikém, která do příběhů skutečných vtiskává báchorky nejpodivnější a za dílo Kallisthenovo (účastníka výpravy Alexandrovy, z Olynthu) se vydává, aby získala důvěry, která však — dle kritického shledání zvláště Jul. Zacherova —

zajisté jest plodem literatury alexandrinské a pochází z doby okolo roku 200 po Kristu.

V textu známých rukopisů řeckých a vzešlých z něho skládá bách jiných nalezl Zacher recensi trojí; ale vzdělání jihoslovanské se žádnou z nich se dostatečně nesrovnává, pročež Novakovič předpokládá pro ně nějakou recensi čtvrtou, pozdněřeckou, a v rukopisech jeho známých a četných (šestnácti, z nichžto jeden psaný v první polovici stol. XVI, chová se v knihovně Lobkovické v Roudnici) nalézá dvojí překlad jihoslovanský: bulharský, jenž není pozdější od r. 1261, a mladší srbský ze stol. XIV nebo první polovice XV.

Tiskem vydána z těchto Alexandreid jihoslovanských od V. Jagiče povídka starosrbská ve Starinách akademie jihoslovanské (kniha III, v Záhřebě 1871), hlavně dle rkp. roudnického. Nynější vydání Novakovičovo podává jinou variantu téže povídky a jest založeno na rukopise poměrně nejlepším, jenž r. 1864 národní knihovně Bělehradské darem se dostal; dle potřeby doplňováno z rkp. jiných. O ceně vydání těchto netřeba šířiti slov; sama jména vydavatele St. Novakoviče a předchůdce jeho V. Jagiče jsou rukojemstvím v té příčině nejlepším.

Zajímavá jsou svědectví (v úvodě §. 5), že báje o Alexandrovi vnikala z literatury učené také do prstonárodní. Skazka jedna jihoruská vypravuje, že Alexandr zavřel na planině Goga a Magoga, kteří zemi spustoší, až odtud sejdeu. U Srbů jde pověst o caru, který s vojskem přitáhl do tmavého vilajetu; zde čtli pod nohama drobné kamení a slyšeli hlas, že bude litovati, kdo kamení toho vezme i kdo nevezme; byly to drahokamy, a kdo si nevzal, litoval, a kdo vzal, litoval, že nevzal více. Podobná pověst černohorská jmenuje carem tím velkého Lesandra. U Bulharů pak jest pověst o caru Alexandru, jak si přinesl živé vody; šel pro ni do kraje tmavého, a aby poznal zpáteční cestu, rozestavil po ní vždy hřibě a kobylu a po té stopě se vracel; živou vodu postavil si ve sklenici na okno, ale sestra nehodou sklenici s vodou rozbila a bojce se hněvu bratrova skočila do moře a proměnila se v delfína. V Srbsku v kraji užickém vypravují o zbořených hradech Gradině a Zlostupu, že pod nima zahynuli carové Darije a Porije (Porus); byli spojení a chystali se proti nepříteli společnému, ale v mlze pobili sebe. V klášteře sv. Jiří u Pirotu jsou na průčelí rozličné obrazy a mezi nimi také obrazy cara Alexandra, cara Daria a cara Pora. V písních srbských nevěsta Dušanova jmenuje se, v odporu s historií, Roksandou, jako žena Alexandrova (Roxana). Gundulič ve svém Osmanu jmenuje mezi hrdinami národních písní srbských také Lesandra Srbljanina. — A naopak zase báje o Alexandrovi přijala do sebe motivy z básnictví prstonárodního: v Srbsku lidé na den sv. Jeremije zaříkají se, aby jim ten rok hadové neublížili — „Jeremije u polje a sve zmije u more!“ — v povídce

pak srbské o Alexandrovi čte se, co se jinde nenaskytá, že poslové přinesli Alexandrovi zprávu o smrti proroka Jeremiáše, a hned na to poslové jiní z Alexandrie stížnost, že hadi z Nilu vystoupili a lid moří; Alexandr poradil, aby do zdí městských v podobě kříže zazdili kosti svatého Jeremie, neboť prý jeho modlitba hojí jed zmijský.

J. Gebauer.

Archiv für slavische Philologie *), dílu třetího svazek třetí (1879, 549—763). *Beiträge zur Erklärung des russischen Heldenepos* (549—593). Alexandr Veselovský, důkladný znatel látek a motivův epických vůbec a zvláště národních epických básní slovanských, podává pod tímto titulem tři příspěvky.

1. Das mittelgriechische Lied von Armuri. Armuri jsa ještě v letech chlapeckých pobíjí statečně Saraceny a boje se hrozeb jeho propouští emir saracenský zajatého jeho otce na svobodu a jeho samého volí si za zetě. Ku věcem, které tuto píseň charakterizují, nalézá a vytýká Veselovský hojně a zajímavé obdoby v písničkách ruských; mimo jiné jsou to přísaha při slunci a jeho matce, poselství po laštovici, vychloubání zvláště vůči nepříteli, rekovná smlouba v letech chlapeckých a bohatýru takovému příslušný kůň.

2. Erakles und die russischen Lieder von Ivan dem Kaufmannssohne. Báje o tomto Ivanovi nalézá se v písničkách ruských potrhána, celek její podle sestrojení Veselovského byl původně tento: Ivan narodí se rodičům starým a dosud bezdětným; stařec nějaký poučí jej, aby si opatřil koně divotvorného; otec zemře a matka Ivana prodá; Ivan dostane se ku králi, kdež pomocí čarův a svého koně divné kousky provádí; také vyhledá choť pro krále, která však ukáže se nevěrna. Parallely ke všemu tomu nalézá Veselovský ve středověkém *Erakliu*, básni starofrancouzské, kterou ve stol. XII složil Gautier z Arrasu a kterou odtud německy vzdělal Meister Otte (na poč. stol. XIII). Do písni ruských ony podoby ovšem nedostaly se z básně francouzské ani německé, nýbrž z pramene byzantského, na němž i báseň Gautierova se zakládá.

3. Armuri und die russischen Lieder von Saul, dem Sohne Leos. Řecká píseň o Armuriovi, připomenutá nahoře, podle domnění Veselovského nezachovala se cela a schází jí zejména zakončení; za takové hodilo by se k ději předcházejícímu, že oba bohatýrové otec a syn v souboji se potkávají, neznajíce se a poznávající se právě v takovém zápase; moment takový je znám a oblíben v básnictví epickém (v. na př. stněm. píseň o Hildebrandovi), domněnka Veselovského není tedy naprosto nepodobná; k písni pak zakončení takového jakožto ku prameni svému táhly a hodily by se dvě byliny ruské o králi *Saulu Levanidoviči* (n. Sauru Vani-doviči), který táhne na výboj a ukládá své těhotné ženě, narodí-li se jí dcera, aby ji pečlivě vychovala a provdala, a narodí-li

*) V. Listy filol. 1878. 304 sl.

se syn, aby jej v devátém roce za ním poslala; narodí se Konstantin; ten od malička jeví sílu bohatýrskou, v devátém roce vyjíždí za otcem, pobíjí nepřátele a blíží se k říši saracenů. Saraceni v úzkostech zpomenu si, že mají v zajetí svého bohatýra znamenitého, Saula, toho požádají, aby podstoupil hroznou hrdinu, a Saul svolí; setkají se otec a syn, zápasí celý den, zvítězí a poznává syna, syn vzkazuje matce, že našel otce. Všeho toho vysvětluje, že písně řecké měly veliký vliv na národní básnictví ruské a že pro výklad bylin ruských třeba ohlížet také mezi prameny středověkými řeckými. — *Über einige Erscheinungen des slavischen Palatalismus* (594—614) od A. Potebně, dokončení: V. der Lautwandel *tj, dj* = altslov. *št, žd*. Výkladu zde podaného měnilo se *tj* v *č* a odtud dále dle rozdílu odstínů palatalní výslovnosti v *cc* a *c*, *čc* a *č*, v *čč* a *č*; na **svěčja* — **svěčča*, z čehož stb. *svěšta* a rus. *svěča*; **světja* — **svěčča* — srbochorv. *svieća*; *světja* — **svěčča* západoslov. *svieć* a podobně vyloženo stb. *mežđa* z *medžďža* = **medja* atd. tom odporuje Potebňa Kočubinskému, který všechny slované střídnicí za *tj* a *dj* redukuje na *č* a *dž* a tedy stupeň ruský nejstarší pokládá. VI. Die Lippenlaute + *j*. Tak zvané vkládky, které v těchto případech se jeví (*zemja* — *zemlja*, *zem* vykládá se změnou *j* v *l*. — *Zur Frage nach dem ursprünghchen Lautwerth der slavischen Nasalvocale* (614—620) od A. Potebně: jedná se o původní živel samohláskový, vše v nosovkách *e* a *q*. — *Anecdota palaeopolonica* (621—640) od A. Kaliny, pokrač.: rozebrána tu staropolská formule vědní ze stol. XV., chovaná v císařské knihovně v Petrohradu. — *Ein schlesisch-polnisches Hochzeitsgedicht aus dem XV. Jhd.* (637—639), od W. Nehringa. — *Ein Beitrag zur Literatur der serbischen Volkspoesie* (640—653), od St. Novkoviće: zpráva o rukopisném sborníku, psaném v první třetině století předešlého a darovaném od Dubrovčana hr. Orsata Pučkoviči učenému družstvu srbskému. Sborník obsahuje jedenácte písní z nichžto některé dosud známy nebyly anebo ve variantách nových se objevují. Mimo zprávu podán pak i text písní některých. — *Über ein böhmisches Schachzabelbuch* (653—658), od F. Melčika. O této památce staročeské (z konce stol. XIV nebo stol. XV), chystané k vydání tiskem, budeme mít brzo zprávu a pak vědomost zevrubnější. — *Nachträge und Berichtigungen zu Matzenauer's Werk über die slavischen Fremdwörter* (659—664) od J. Karłowicze: týká se větším dílem cizích slov polských a ruských. — *Weitere Beobachtungen über die Aussprache der Russischen* (666—684) od Th. Korše: souvisí s podobnou úvahou Grotovou, o níž v. Listy filol. 1878, 79. — Ostatek jsou úvahy drobné zprávy. J. Gebauer.

LISTY

filologické a paedagogické

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

J. KVIČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK ŠESTÝ.

SEŠIT III a IV.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1879.

Obsah sešitu III a IV.

Pojednání.

	Strana
O Andromedě a o spracování pověsti této dramatickými básníky. Napsal K. Cumpfe	177—186
Kritické příspěvky k Euripidovi. Podává Josef Král	184—194
Příspěvky exegetické. Od H. Mayera	193—194
Překlad veršů 369—617 osmnáctého zpěvu Iliady. Podává Hynek Mejsnar	196—200
O původu „Jiříkova vidění.“ Podává J. Gebauer	202—204
Dodatek. Od J. Gebauera	244
Ke kvantitě staročeské. Napsal J. Gebauer	204—230
Příspěvky k výkladu Rukopisu Kralodvorského. Podávají J. Gebauer a I. Mašek	230—244
Klasobraní po rukopisích.	
VII. České příspěvky v chorální knize kláštera Svatojiřského. Podává Jos. Truhlář	244—246
O nejnovějším upravení Cornelia Nepota za četbu školní a o čtení latinském dle kvantit. Podává Fr. Patočka	246—261

Úvahy a zprávy.

J. Král: Mythologie čili bájesloví Řeků a Římanů. Sepsal Tůma Cimrhanzl	261—266
J. Král: Sbírka výkladů ku římským a řeckým klasikům. Číslo 1. Výklad Julia Caesara paměti o válce gallské. Pro žáky upravil prof. Julius Koráb. Číslo 2. Výklad Cornelia Nepota. Pro žáky upravil Jos. Vlček	269—273
J. Král: Překlad některých idyll Theokritových. Podává prof. Jan Říha	273—276
K. Veselík: Zur Gymnasialpaedagogik. Schulreden von dr. K. W. Piderit. Herausgegeben von Dr. Alb. Freybe. Gütersloh 1877. 8, 436. (Dokončení)	276—278
Frt. Lepař: Mluvnice řeckého jazyka	278—312
Sepsal Jindřich Niederle. Vydání II. pro gymnasia česká. Von Dr. Franz Miklosich. Wien 1879	312—319
J. Gebauer: Archiv für slavische Philologie	319—320
Zprávy osobní	320

Andromedě a o spracování pověsti této dramatickými básníky.

Napsal K. Cumpfe.

Mezi reky v mythologii hellenské, kteří veliké vykonali činy a dobrodružství rozmanitá podstoupili, náleží Perseus v první řadě; k němu vztahuje se celý řetěz bájí, v němž ne posledním článkem jest setkání se jeho s Andromedou. Zprávy starých spisovatelů o Andromedě jsou velmi sporé; nejprve přichází jméno u Ferekyda, jenž vypravuje o návratu jejím s Perseem ze Jerifu do Argu.¹⁾

Než věc ta není zajisté na závalu mínění našemu, že již před spracováním dramatickým látky této báje Řekům známa byla, ačkoli někteří se domnívají, že Sofokles a Euripides byli prvními, kteří legendu tu krajanům svým ve známost uvedli²⁾; Eratosthenes, k němuž Maury se odvolává, necituje ovšem žádných starších autorit; než tomu nelze se diviti. Neboť ačkoli bylo jeho milobou staré spisovatele citovati,³⁾ opominul toho ne proto, že žádných zpráv vůbec nebylo, ale z toho důvodu, že před oběma tragiky pověst ta nikde v takovém souvislém spracování podána nebyla; my pak víme, že tragickými básníky teprve mnohé báje byly ustálily a rozšířily, ač již dříve známy byly.

Rovněž námitka Hermannova, že památky umělecké teprv z doby po spracování dramatickém pocházejí, nic nerozhoduje. To leží jednak v povaze báje, která nejsouc kulturní v tradici národní takých kořenů nezapustila, jednak v tom, že pracemi tragiků, především pak Euripida, byly dány umělcům látky vhodné a vábívé.⁴⁾

Pověst ta patří zajisté k legendám dosti starým a má téměř všeobecného souhlasu za základ báji orientalskou, již arcibiskup řecký dle své individuality spracoval.⁵⁾

Jevišťe udalosti té kladeno později obyčejně ve krajinu Joppe.⁶⁾

Učiněny jsou rozmanité pokusy vyložití jádro pověsti naší, z nichž ovšem nesnadno říci, jak velikou pravděpodobnost mají.⁷⁾ To jenom zdá se býti pravdě podobno, že Perseus jest personifikace mraku dešť v sobě nesoucího.⁸⁾ Obdoba k naší pověsti na-

lézá se v známé báji o Hesioně, Herakleovi a Laomedontovi, kde netvor onen taktéž *κῆρυξ* se nazývá.⁹⁾ Podobné pověsti naskytují se také v bájesloví slovanském.¹⁰⁾

Pátrati, proč Euripides jeviště dramatu svého do Aethiopie položil, zdá se mi býti zbytečným, ježto by nevedlo k žádnému úplně spolehlivému výsledku. Neboť říci, že to mýlka básníkova¹¹⁾, zdá se býti neoprávněno, poněvadž Euripides mythos zajisté dobře znal; tudy buď nebylo místo oné báje ještě ustáleno, aneb měl důvody zcela jiné, které k tomu jej vedly, aby od běžného vypravování se odchýlil. Spíše mohlo by se mysliti, že to učinil proto, aby utvrdil Helleny v domnění hellenského původu, který tak rádi Perseovi svému přidělovali¹²⁾.

Ostatně, myslím, též k tomu dlužno zření míti, zdali Euripides z ohledů dramatických drama své do Aethiopie nepřeložil. Země ta, Řekům méně známa jsouc než pobřeží maloasijské, byla zahalena více závojem romantičnosti; a jako celé drama dýše romantismem, který bychom u jiných antických tragiků marně hledali a i v jiném dramatu Euripidově sotva nalezi, tak mělo i jeviště udalosti býti takové, aby básníku poskytlo příležitosti zvláště ve zpěvích chorických líčiti zemi tu plnou bájí a věcí podivných.¹³⁾

K tomu přistupuje ona účinná protiva, které básník dodal postaviv vedlé sebe Andromedu bělostnou a Persea, z druhé pak strany tmavé Aethiopy.

Jádro pověsti, jak ji Apollodoros ovšem že vzhledem k Euripidovi podává¹⁴⁾, jest asi toto:

Perseus zavítal do Aethiopie, nad níž panoval král Kefeus. Jeho manželka Kassiopeia honosila se krásnější býti všech Nereidek. Smélou odvahou smrtelnice uraženy byly jednak bohyně jednak Poseidon, kterýž proto potopu i netvora hrozného na krajinu tu seslal. Dle věštby Ammonovy kynula spása stísněným jen tenkrát, jestliže Andromeda, dcera Kassiopeiina, obluď mořské za potravu předložena bude. Kefeus svolil, ač nerad; dívka ku skále připoutána a očekávala strašlivou smrt. Perseus letě po nebi spatřil spoutanou děvku, usmrtil potvora, vysvobodil pannu královskou a obdržel ji po některých překážkách za choť.¹⁵⁾

Na první pohled patrné, že látka způsobu toho byla básníkům dramatickým a zvláště Euripidovi velmi vítanou.

Již o Frynichovi máme zprávu, že drama téhož jména sepsal. Svědkem toho jest nám scholiasta k Aristof. Vosám v. 1481: ... *ἐστὶ δὲ τῶν δραμάτων αὐτοῦ* (scil. *Φρυγίου*) *τάδε· Ἀνδρομέδα, Ἡριόνη*. Slova ta jsou ovšem úplně jasná. Než jiná věc tu zmatek učinila, totiž Aristofanových Oblaků verš 553 a násl.:

*Εὐχολίς μὲν τὸν Μαρινᾶν πρῶτιστος παρείλκυεν
ἐκαστρέφας τοὺς ἡμετέρους Ἰππίας κακὸς κακῶς,*

*προσθεῖς αὐτῷ γραῦν μεθύσῃν τοῦ κόρδακος οὐνεχ', ἣν
Φρύνιχος πάλαι πεποίηχ', ἣν τὸ κῆτος ἤσθιεν*

K těmto veršům poznamenává scholiasta toto: *εἰσῆγε γραῦν
Φρύνιχος ὑπὸ κήτους ἐσθιομένην, κατὰ μύμησιν Ἀνδρομέδας,
διὰ γέλωτα τῶν θεατῶν ἣν δὲ καὶ αὐτὸς κωμῳδίας ποιητής.*

Z oněch veršů Aristofanových a těchto slov scholiastových soudili mnozí, že Frynichos, komický básník, sepsal komoedii téhož jména a že k ní omylem i ona zpráva schol. k Vos. 1481 se vztahuje.

V mínění tom utvrzováni byli onino učenci přechastým směšováním dvou nebo ještě více Frynichů, totiž tragika, komika a vojevůdce, k nimž někdy i tanečník Frynichos přistoupil;¹⁶⁾ a tady myslili v obou případech na komoedii složenou od Frynicha.¹⁷⁾ Jiní zůstali při svědectví scholiastové k Vosám a pokládají Andromedu za tragoedii Frynichovu.¹⁸⁾ K témuž mínění přidal bych se též já a to zvláště z těchto důvodů:

1) Ze slov Aristofanových (Oblaky 553 seq.) nevychází dle mého úsudku nikterak na jevo, že Frynichos nějaký Andromedu sepsal. Jestliže nepředpojatě slova ta vyloučíme, zdá se mi smysl těch veršů býti tento: Eupolis ku komoedii Marikovi přibásnil, přidal opilou stařenu, již Frynichos byl uvedl na jeviště od netvora sžíranou. Podobně i scholiasta vykládá místo to netvrdě nikde, že Frynichos Andromedu sepsal, nýbrž takto mluvívá: *Εἰσῆγε
γραῦν . . . κατὰ μύμησιν Ἀνδρομέδας.*

Slova ona *ἣν τὸ κῆτος ἤσθιεν* mohla ovšem se dobře vztahovati k podobné situaci, v níž se nalézala Andromeda, jen že nám bohužel vztah slov těch není jasný. Že to scena byla velmi komická, zdá se vycházeti též z přídavku scholiasty *διὰ γέλωτα τῶν θεατῶν* a pak z kontrastu mezi ubohou Andromedou a opilou stařenou. Však proto nemusil Frynichos napsati komoedii Andromedu; mohlť jinde k osudu ubohé děvy zření míti a jej parodovati, jak dí scholiasta: *κατὰ μύμησιν Ἀνδρομέδας.* Ostatně kdož ví, nemá-li přídavek onen *ἣν τὸ αὐτὸ* se vztahovati ku komoedii Marikas (k sl. *προσθεῖς αὐτῷ γραῦν*), byť slova ta dosti oddělena byla, a pak by o Frynichovi nic jiného nebylo řečeno, než že stařenu takou na jeviště přivedl.

2) Svědectví scholiastovo k Vosám, že Frynichos tragik Andromedu sepsal, jest úplně jasno; mimo to Suidas na druhém místě tragikovi Andromedu přisuzuje.¹⁹⁾ O komickém básníku Frynichovi víme, že napsal 10 komoedií, které zejména uvádí Suidas;²⁰⁾ Andromeda se zde však nejmenuje a tudy nezbyvá těm, kteří komoedii Andromedu hájí, nic jiného než domněnka, že titul její pod jiným názvem se skrývá.²¹⁾

Výklad takový zřejmému svědectví odporující a na domněnce pouhé se zakládající jest málo pravděpodobný.

Sofokles byl druhý, který látkou touž se obíral a ji dramaticky zpracoval. Zprávy o tom jsou dosti četné, takže o pravdivosti jich pochybovati nelze; avšak v tom se posud mínění rozcházejí, byla-li to tragoedie či drama satyrské. Místo, které k druhému mínění příležitost zavedlo, jest scholion k Theokrit. 4, 62: *Τοὺς σατύρους ἀκρατεῖς οἱ πλειονές φασιν, ὡς καὶ τοὺς Σειληνοὺς καὶ Πᾶνας, ὡς Αἰσχυλὸς μὲν ἐν Γλαύκῃ, Σοφοκλῆς δὲ ἐν Ἀνδρομέδῃ.*²³⁾

Poněvadž scholiasta praví, že v *Andromedě* se zmínka děje o Selenech a Panech, soudilo se, že *Andromeda* Sofokleova byla hrou satyrskou.²³⁾

Než nelze nahlédnouti, proč by i v tragoedii, zvláště ve zpěvích chorických, nemohla býti řeč o Panech a Satyrech, že jsou *ἀκρατεῖς*; proto nemůže místo to rozhodnouti a to tím méně, že jiní je jinak čtou a vykládají.²⁴⁾

Dále sluší podotknouti, že Eratosth. *Katast.* 16. a 36. cituje Sofoklea dí o něm na místě prvním „*ὁ τῆς τραγωδίας ποιητής*,” a na druhém „*ὁ τῶν τραγωδιῶν ποιητής*,” kteréž přídávky ovšem a priori drama satyrské nevylučují, ale obyčejně vzhledem k tragoedii stojí.²⁵⁾

Taktéž chtěli mnozí scholia toho užiti jako důkazu, že *Γλαῦκος πόντιος* Aischylův jest dramatem satyrským.²⁶⁾ A předce zdá se mi, že ani zde netřeba po důkladných rozborech Welckervých a důvtipném i pilném pojednání Leutschově o témž thematicu pochybnost míti, že to byla taktéž tragoedie,²⁷⁾ jakkoli tu pravděpodobnost pro drama satyrské jest mnohem větší, ježto zlomky některé skutečně ráz dramatu satyrského se zdají míti, čímž mnozí k domnění tomu svedeni byli.²⁸⁾

Mezi zlomky *Andromedy* Sofokleovy, jichž jest velmi pořídku, hledali bychom marně stopy nějakého satyrského dramatu, a proto mám za pravděpodobnější mínění ono, že byla tragoedii.²⁹⁾

Mimo Sofoklea uchopil se látky té Euripides, jehož *Andromeda* k nejznamenitějším výplodům básnického genia jeho se řadila; důkazy toho mimo četná zpracování látky dle jeho vzoru shledáváme v četných zmínkách v komoediích slavného odpuřce Euripidova Aristofana. Tento v *Žabách* dává Dionysu takto mluvit v. 52 seq.:

*καὶ δῆτ' ἐπὶ τῆς νεῶς ἀναγινώσκοντί μοι
τὴν Ἀνδρομέδαν πρὸς ἑμαυτὸν ἐξαίφνης πόθος
τὴν καρδίαν ἐπάταξε πῶς οἷε σφόδρα;*

K tomu srovnajme výroky scholiastů k témuž místu.³⁰⁾ Scholiasta první proto, že několik scen bylo v Thesmoforiazusách parodováno, obrátil výrok ten ve smysl špatný, ale pohlížejíce na verše ty nestranně nemůžeme pochybovati, že Aristofanes jimi velkou oblíbenost a popularnost *Andromedy* Euripidovy a samého bás-

nika vůbec naznačiti chtěl, ³¹⁾ jakož i druhé scholion Andromedu k nejslavnějším výplodům básnickovým čítá.

V Thesmoforiazusách zvolil ovšem nejslavnější komický básník řecký Andromedu za předmět parodie své, ale činil to pouze s některými změnami, které se mu závažnými zdály; než právě to, že drama za cíl vtípu svého vybral, svědčí o veliké oblibě, kterou nalezlo. Můžeme snad bezpečně tvrditi, že nepatrný kus by byl Aristofanes sotva parodoval, ³²⁾ ježto při parodiích svých právě předpokládati musil, jak obecnost athenské Euripida v paměti má. I v jiných komoediích parodoval Aristofanes jednotlivé verše, jako v Žabách 105; v Lysistratě 962; frg. 35, 36.

Mimo Aristofana i jiní komičtí básníci neštěstí Andromedino rozmanitým způsobem parodovali, ač o tom jen nepatrné zlomky svědčí; tak Kratinos v Serifoi dle Polluxe X, 165; Ameipsias v Konnu, srv. Athen. VII, 327; Platon v Kleofontu u Athenaiia VII. p. 315 b.

Pozdější zprávy taktéž nasvědčují tomu, kterak obecnstvo nadšeno bývalo představením Andromedy. Tu vytýkám obzvláště vypravování Nikobuly u Athen. XII, p. 537 D, jak Alexandros Makedonský tomu dramatu se obdivoval: *ὅτι ἐν τῇ τελευταῇ δειπνῶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἐπαισὸδιόν τι μνημονεύσας ἐκ τῆς Εὐριπίδου Ἀνδρομέδας ἠγωνίσατο.*

Zajímavé jest humoristické líčení Lukianovo de conscrib. hist. 1. seq., kde mezi jiným toto o Abderitech vypravuje: *ἅπαντες γὰρ ἐς τραγωδίας παρεκλίνουν καὶ λαμβεῖα ἐφθέργοντο καὶ μέγα ἐβόων, μάλιστα δὲ τὴν Εὐριπίδου Ἀνδρομέδαν ἐμολογούν καὶ τὴν τοῦ Περσέως ῥῆσιν ἐν μέρει διεξήεσαν καὶ μεστὴ ἦν ἡ πόλις ὠχρῶν ἀπάντων καὶ λεπτῶν τῶν ἐβδομαίων ἐκείνων τραγωδιῶν. Σὺ δ' ὡς θῶν τύραννς κἀνδραπίων ἔρως...* Způsobil pak tuto divadelní zimmici herec Archelaos. Žertovná anekdota divadelní nalézá se též u Eunapia p. 80 vyd. Bonn., kdež nadšení obecnstva až šíleným se stává. Eunapios ³³⁾ vypravuje, kterak herec jakýs v městě polobarbarském (v rukop. není jmenováno, stojí tam pouze *ταύτην*, Meineke Hermes 2. p. 403 myslí, že dlužno čísti *Τάπην*, Niebuhr pak *Τάρσον*, jiní ještě jinak) část Euripidovy Andromedy recitoval; poněvadž prý bylo horko, žádal diváky, by v chladnější hodinu večerní zase přišli. Ti však na kolenou ho prosili, by je blaženosti té nezbavoval a tu prý začal. Vypravuje mezi jiným dále: *καίτοι γε τὰ πλείστα περιήρητο τῆς τραγωδίας πρὸς ἀνθρώπους ἀξυνέτους, ὄγκος τε καὶ βαρύτης λέξεων καὶ τὸ περὶ ταῦτα εἶδος (dle Mein. ἡδος) καὶ ἡ τοῦ μέτρον χάρις τότε τῶν ἡθῶν ἐναργές ὀξύτατόν τε καὶ ἐπιφορώτατον εἰς ἀκοῆς κίνησιν, καὶ πρὸς τοῦτοις τὸ γινώσκεισθαι τὴν ὑπόθεσιν, πρὶν πρὶν byli nadšeni a jako bohu dary mu přiná-*

šeli. Další účinky vtipně se popisují a končí spisovatel slovy: *κακῶς ὑπὸ τῆς Ἀνδρομέδας ἐπιτριβόμενοι.*

V době alexandrijské Lykofron látku touž zpracoval; nebo mezi jeho dramaty cituje Suidas též Andromedu.

Básníci římsí čerpajíce z bujně prýstícího se zdroje hellenského básnictví, záhy obrátili se k látce tak vděčné a spracovali ji v rouše latinském; jsou to Livius Andronikus, Ennius a Attius.²⁴⁾

¹⁾ Schol. k Apoll. Rhod. IV. 1091: *ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς καὶ περὶ τοῦ θανάτου προστίθεται Φερεκύδης τοῦ Ἀρσιότου, ὅτι μετὰ τὴν ἀπολλιδεῦσαι Πολυδέκτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ . . . ἔβη πλέων εἰς Ἄργος σὺν τοῖς Κέλωνι καὶ τῇ Λανίῃ καὶ τῇ Ἀνδρομέδῃ.*

²⁾ Maury: *Revue Archéologique* 1849 v článku: „Recherches sur le nom et le caractère du Neptune Phénicien“ p. 547 dříve takto: Cette légende, que Sophocle et Euripide paraissent avoir fait connaître les premiers aux Grecs, car Eratosthènes ne cite pas d'autorités plus anciennes.“ S ním souhlasí K. F. Hermann *Perseus und Andromeda. Eine Marmorgruppe der königl. Sammlung zu Hannover str. 5.* který hlavně k tomu ukazuje, že nenalézá se žádné vyobrazení spadající v dobu před uvedením báje té na jeviště.

³⁾ K. Otfried Müller: *Prolegomena zu einer wissenschaftlichen Mythologie* S. 196.

⁴⁾ Vidíme totéž při jiných dramatech, ku př. při Hippolytu; pověsta byla již dříve jistě v ústech lidu, ale teprve dramatickým zpracováním nabyla určitějšího rázu a sloužila za bohatý zdroj umělcům.

⁵⁾ Preller: *Griech. Myth.* II. st. 48; Maury na místě uvedené; Heyne k Apoll. II. 4. 3.; Buttmann: *Mytholog.* II. p. 183.

⁶⁾ Strabo XVI. p. 758 dříve o Joppe: *ἐνταῦθα δὲ μυθεύουσι τινες Ἀνδρομέδαν ἐκτεθῆναι τῷ κῆτει*; týž I. p. 42; Maury st. 547; Preller II. d. st. 48; Plin. N. H. V. 31.; Tzetzes k Lykoph. 836.

⁷⁾ Perseus pokládá se obyečně za boha slunečního; cf. Preller 2 str. 41; Creuzer: *Symbol.* sv. IV. S. 242; Böttiger: *Kunstmythologie* II. st. 423; Hermann, který ve spisu svrchu jmenovaném poměr Persea k Andromedě vykládá v ten způsob, že tato jest snad původně personifikovanou vládou nad zemí, která jako prý Kreusa v Attice se Xuthem, tak se slunečním rekem byla v souvislost přiváděna a má zasnovena, aby královský rod země byl od nich odvozen, až prý jakási srovnání Persea s nějakou analogickou bytostí východního náboženství též jeho mytické choti konkrétní osobnost jakéhosi symbolu zjednotila. Maury má řecké jméno netvora mořského *κῆτος* (*κῆτώ*) za totožné s fenickým Keth a ukazuje k tomu, že ostatní jména v pověsti té přičítající jsou fenická. Böttiger shledával ve jméně *κῆτος* bohyni Derceto.

⁸⁾ Kvíčala: Čtení o vybraných částech z mythologie; Sonnet v Kuhns *Zeitschrift* 10. str. 109 odvozuje jméno Perseus od skr. prsh (spargere, irrigare).

⁹⁾ Apollod. III. c. 12 A; Diodor Sicil. IV. 49, 32; Hyg. fab. 31 a 89. Jistě vznikly obě pověsti z pramene východního a to nejspíše fenického.

¹⁰⁾ Uvádím jen ze sebraných spisů Boženy Němcové 6. díl str. 88. pověst: „O třech zaklených psích.“ V báji této se vypravuje, že Vítěk, jinook spanilý, přišel velmi daleko až za černé moře do pětasedmdesátého kraje a v tom do jednoho města, které černým sukem potaženo bylo. Ptal se, co to znamená, a slyší, že velký drak čili saň přilítla, dávala prý dobytek a puchem svým vše otravovala. Nikdo nemohl

ji vypuditi a tu prý čaroděj králi radu dal: „Dokud král svou jedinou dceru draku sežrati nedá, dotud že nebude v zemi jinak, až všickni lidé pomrou.“ Král váhal, ale konečně byl donucen, i slíbil, že ten, kdo kněžnu vysvobodí, její ruku a půl království obdrží. Vítek saň přemohl pomocí tří psů a meče svého (jako Perseus pomocí Gorgony a *ἀρχη*). Princezna seděla jako bez sebe pod stromem, zamilovala se a po některých překážkách ji Vítek též obdržel. Totéž dalo se s Perseem a Andromedou.

¹¹⁾ Tak soudil Maury.

¹²⁾ Maury, Buttmann Mytholog. II. p. 183.

¹³⁾ Sr. Herod. mimo jiná místa 3, 19 seq. Welcker: Die Trilog. des Aeschylos 36 seq. dť, že Aethiopové jsou bytosti básnické jako Hesperidky; dť o nich Prom. v. 808., že bydlí při pramenech slunečních a Euripides ve Faethontu frg. 771. v. 3—4. vypravuje, že obývají při stáji koní slunečních.

¹⁴⁾ Apollod. 2, 4, 3, 2—6; Apollod. dť zřejmě, že Kassiopeia, manželka Keфеova, s Nereidkami o krásu se svářila: *Κασσιόπεια γάρ, ἡ Κηφέως γυνή, Νηρηίδων ἦρσις περὶ κάλλους καὶ πασῶν εἶναι κρείσσαν ᾗχθησεν*. Hygin. 64. poněkud se odchyluje: Cassiope filiae suae Andromedae formam Nereidibus anteposuit. K rozdílu tomu, pokud vím, nikdo nepoukázal; než Hyg. zpráva stojí tu osamocena a podle všeho musíme za to míti, že Eurip. líčil pověst, jak Apollodoros vypravuje. Apollodora se přidržel Tzetzes ad Lyc. 836 přidává pouze, že dle jedné s Herou o krásu se svářila.

¹⁵⁾ Podoba s pověstí slovanskou dříve uvedenou jest zřejmá.

¹⁶⁾ Již Suidas konfunduje jména ta; nejprve dť: *Φρύνιχος, Πολυφράδμορος ἢ Μινύριον* a cituje 9 tragoedií, pak poněkud dále: *Φρύνιχος Μελανθᾷ Ἀθηναῖος, τραγικός, ἔστι δὲ τῶν δραμάτων αὐτοῦ καὶ τὰδε. Ἀνδρομέδα, Ἡγιογόνη*; sr. o tom mínění Bode 4. díl p. 211; 3. díl p. 76; Bernhardt 2, 2. p. 16; Welcker: Griechh. Trag. 120.

¹⁷⁾ Fritzsche k Thesmoph. p. 413; týž v Acta Societ. graec. T. I. p. 133. Hermann na místě uved. s velkou opatrností přidává: „Wenn es nicht überall Missverständnis von Aristof. Nub. 555 ist...“

¹⁸⁾ Bode: Gesch. der hell. Dichtkunst 3. díl str. 76; Welcker, který původně (Griech. Tragoed. str. 20) měl Andromedu též za komoedii, změnil mínění své později str. 350, 1608.

¹⁹⁾ Suidas s. v. *Φρύνιχος*: *Μελανθᾷ Ἀθηναῖος, τραγικός, ἔστι δὲ τῶν δραμάτων αὐτοῦ καὶ τὰδε. Ἀνδρομέδα, Ἡγιογόνη*.

²⁰⁾ Suidas cituje tyto komoedie: *Επιόλης, Κόννος, Κρόνος, Κομμαται, Σάτυροι, Τραγωδοὶ ἢ Ἀπελεύθεροι, Μονότροπος, Μούσαι, Μύστης, Ποάστραι*; sr. Meineke: Historia crit. com. Graec. p. 152.

²¹⁾ Fritzsche: Acta societ. graec. I. p. 133; arcit málo dříve sám se odvolává k svědectví Suidovu a Anonyma řka: „Dle nich sepsal Phrynichos 10 komedií, jež známe výslovně, ale není mezi nimi ani Hyperbolos ani Hypeuthynus, jak scholiasta dť.“ Proč neuvedení kusu toho zde Fritzscheovi jest důvodem, onde pak nikoliv, toho příčinu jsem poznati nemohl.

²²⁾ Tak obyčejně scholion se čte; v rukopise není *ἀκρατεῖς*, to teprve ze scholia jiného přidal Casaubonus de satyr. poës. 1. 5.; znáť obě scholia dle rukopisu: *Τοὺς Σάτυρους οἱ πλεονέξουσιν ὥς καὶ τοὺς Σειληνοὺς καὶ Πᾶνας, ὥς Ἀίσχυλος*... níže jest jiné scholion: *ἀκρατεῖς οἱ Σάτυροι ἐρωτῶν λέγεται*...

²³⁾ Tak již Casaubonus: de sat. poës. p. 135, po něm. Brunck; Boeckh: Graecae trag. princip. p. 127; Bothe k frg. Livia Andronika, Andromedy; Fritzsche k Thesmophoriaz. p. 517.

²⁴⁾ Leutsch ve velmi důkladném článku o Glaukovi v dramatech Aischylových v encyklopaedii Erschově a Gruberově str. 210 schvaluje toto čtení: *τοὺς Πᾶνας πλεονέξουσιν ὥς καὶ τοὺς Σειληνοὺς καὶ τοὺς*

Σατύρους, ὡς Αἰσχυλὸς μὲν ἐν Γλαύκῳ, Σοφοκλῆς δὲ ἐν Ἀνδρομέδῃ; a vykládá zároveň s Ahrensem II. p. 499 tak, že scholiasta to jen ukázati chtěl, že Panové i v pluralu od oněch tragiků byli kladeni. Kiessling a Toup čtouce scholion: Τὸς Σατύρους οἱ πλεονές φασὶ ὡς καὶ τοὺς Σελήνοδες καὶ Πᾶνας, ὡς Αἰσχυλὸς... vykládají: tum Satyros, tum Silenos a nonnullis Panes appellari.

²⁵⁾ Welcker Griech. Trag. p. 350.

²⁶⁾ Za drama satyrské pokládají: G. Hermann: „De Aeschyli Glaucis dissertatio v Opusc. Vol.“ 2. p. 66; Toup k Schol. Theocrit. IV. 65; Boekh: Trag. Gr. prin. p. 28; Dindorf ve vydání poëtae scenici; Bernhardy: Jahrbüch. f. wissenschaftliche Kritik 1828 st. 237; Gädechens: Glaukos der Meergott 1860 st. 163; Kolster: Fleckeis. Jahrb. 1861 S. 116; Teuffel ve vydání Persanů 1875 str. 40.

²⁷⁾ Kvícala: Čtení řecké tragodii; Welcker: Trilog. p. 471 až 481; Nachtrag 176 násl.; Rhein. Mus. V. st. 236; Preller: De Aeschyli Persis dissertatio; Droysen Aeschyl. Uebersetz. str. 272; Gruppe: Ariadne st. 89; Leutsch na místě již jmenovaném nazývá ono pojednání Hermannovo velmi chváleným sice, ale povrchním.

²⁸⁾ Uvádím zde pouze zlomek nalézající se u Athenais III. p. 87 A: κόγχοι, μύες, κώστρεια.

²⁹⁾ Welcker: Gr. Trag. st. 350; Nachtrag zu Trilogie p. 294; Bode 3. díl st. 76.

³⁰⁾ Τὴν Ἀνδρομέδαν διὰ τὴν δὲ μὴ ἄλλο τι τῶν πρὸ δόλγου διδαχθέντων καὶ καλῶν, Ἐπιπόνην, Φοινίσσας, Ἀντιόπην ἢ δὲ Ἀνδρομέδα ὁ γὰρ εἶται προήκται. ἀλλ' οὐ συγκοφανητὰ ἦν τὰ τοιαῦτα. Scholiasta Venetský poznamenává k tomu místu: Τῶν καλλίστων Εὐριπίδου δράμα (scil. δραμάτων) ἡ Ἀνδρομέδα.

³¹⁾ Fritzsche k Thesmoph. p. 417; Theod. Bergk: Commentationum de reliquiis comoediae Atticae antiq. libri duo p. 164. Bode 3 díl p. 489.

³²⁾ Bode 3. d. st. 490. Bergk na místě uvedeném p. 155; Fritzsche k Thesmoph. p. 417; Welcker: 668, 800; Bernhardy II. 2. p. 382; právě proto je vedlé Aristotela ze starých kritiků Aristofanes pro nás nejdůležitější, což povážiti měl Hartung Eur. rest. T. 2 p. 289 a neodmítati jej tak pohrdavě jsa rozhněván, že smělý komik miláčku jeho často leccos vytýká. Právem mu to vytýká Ed. Müller v recensi díla jeho Zeitsch. f. Alterthumsw. 1848 Nr. 65—69.

³³⁾ Eunapios řecký rhetor v 2. pol. IV. stol. po Kr. sepsal: βίαι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν.

³⁴⁾ Teuffel: Gesch. der röm. Lit. §. 94, 5; §. 102, 1; §. 184, 4; Welcker Griech. Trag. 1368, 1373, 1385.

Kritické příspěvky k Euripidovi.

Podává Josef Král.

Kyklops v. 149. a násl.:

ΟΔ. βούλει σε γεύσω πρῶτον ἄκρατον μέθυ;
ΣΕΙ. δίκαιον ἢ γὰρ γεῦμα τὴν ὥνῃν καλεῖ.
ΟΔ. καὶ μὴν ἐφέλω καὶ ποτῆρ' ἀσκοῦ μέτα.
ΣΕΙ. φέρ' ἐγκάναξον, ὡς ἀναμνησθῶ πῶν.

Odysseus chtěje od Seilena nakoupiti pokrmů, nabízí mu ne sice peníze, avšak víno, po němž Seilenos dávno už touží. Ve v. 149. táže se ho Odysseus, zdali nejprvé má mu dáti okusiti vína nesmíšeného, k čemuž nedočkáví Seilenos ve v. 150 a 152. přisvědčuje. Avšak slova verše 152. *ὡς ἀναμνησθῶ πινών* nepodávají smyslu, jakož vůbec ve verši tom více jest vad, z nichž jedna (rukopisné čtení *ἐκπάταξον* zholá nemožné) už Piersonem byla opravena.

Slova následující i v nejnovějších vydáních stále se otiskují, ač zajisté také jsou porušena. Dle čtení rukopisného mohl by býti smysl verše pouze tento: Nuže nalej mi, abych si vzpomněl, že jsem pil (*πινών* jako participium doplňku k *ἀναμνησθῶ*) t. j. nalej mi hodně, abych nikdy na doušek tento nezapomněl.*)

Myšlénka to zajisté podivná. Seilenovi asi málo o to jde. aby si v budoucnosti kdy na tento doušek vína, po dlouhé době první vzpomněl; vzpomínka pouhá málo by ho asi potěšila; jemu by více lahodila rozkoš okamžitá. K tomu byl by Euripides, chtěl-li myšlénku takou pronést, vyjádřil se velmi nejasně.

Na nevhodnost této myšlénky první ukázal Fr. Schmidt (Jahrbücher für Phil. u. Paedag. Band 113. Seite 179.) i snažil se místu odpomoci touto změnou:

φῆρ' ἐγκάναξον, ὡς ἂν ἐμπλησθῶ πινών

t. j. abych se nasytil, napije se.

Schmidtovi patří zásluha, že první porušenost toho místa dokázal; avšak emendace jeho není možná. Seilenos zajisté, pít vína uvyklý, nemůže tvrditi, že by jednou číši se nasytil (*ἐμπλησθαι*), zvláště považíme-li, že dle verše 146. ani celý měch vína, ježž Odysseus sebou přináší, nestačí, aby dle slov jeho ústa mu zavlážil. Mimo to, kdyby správné bylo čtení *ἐμπλησθῶ*, nutno by bylo čísti místo *πινών* part. praes. *πίνων*, („abych se nasytil pije, pitím,“) poněvadž jeden pohár vína touhu jeho sotva by ukojil; to však ze příčin metrických jest nemožno. Hledíme-li k touze, jakou Seilenos projevuje po víně dávno postrádaném (srv. 140. *ὦ φίλτατ' εἰπών, οὗ — sc. οἶνον — σπανίζομεν πάλαι*) musíme souditi, že i tuto na jevo dává Seilenos svou radost, již by pocítil, kdyby po dlouhé době aspoň jeden pohár vína vyprázdnil. Taká slova Seilenova souhlasila by aspoň s nedočkáostí, s jakou číši vína na Odysseovi vymáhá. Z té příčiny soudím, že ve slově *ἀναμνησθῶ* tají se slovesný tvar *ῆσθῶ* a že prvé dvě slabiky jsou porušeny a kryjí v sobě nějaké adverbium patřící ku slovesu *ῆσθῶ*, jímž by Seilenos nemírnou radost svou nad jediným douškem tím na jevo dával. Přihlížíme-li ku písmenům rukopisu, zdá se býti emendací nejsnazší a

*) Překlad na př. Hartungův „dass der Geist wird aufgefrischt“ naprosto jest nemožný.

při tom případnou čtení *λίαν* za písmena *άναν*. *ΑΙΑΝ* zajisté snadno v rukopisech přejítí mohlo v *ΑΝΑΝ* (zvláště hledíme-li ku starší podobě písmene *N* od *I* se lišící pouze háčkem, na svrchu písmene přidaným). Nebyla-li slova obě od sebe oddělena, pak snadno doplněno mohlo býti *M*, aby nabylo se slovesa smysl podávajícího. Četl bych tedy na místě tom takto:

φερ' ἐγκάναξον, ὥς λίαν ἤσθω πιών

t. j. nuže nalij, abych značně, velmi potěsil se, napije se (douškem tím.) Pak part. aoristi *πιών* jest zcela vhodné; jeden doušek sice Seilena velice potěší, avšak nikdy neukojí.

Kykl. 162 a násl.

ΟΔ. ἐκφέρετέ νυν τυρούματ' ἢ μήλων τόκον
ΣΕΙ. θράσω τάδ' ὀλίγον φροντίσας γε δεσποτῶν
ὥς ἐκπιεῖν γ' ἄν κύλικα μαινοίμην μίαν,
πάντων Κυκλώπων ἀντιδούς βοσκήματα
ῥίψαι τ' ἐς ἄλμην λευκάδος πέτρας ἄπο
ἄπαξ μεθυσθεὶς καταβαλὼν τε τὰς ὀφρὺς.

Smysl slov těchto jest zřejmý. Seilenos neváhá vydati Odysseovi za víno mu podávané ovce a sýr Kyklopův. Za jedinou číši dal by třeba stáda všech Kyklopův, ba kdyby jednou řádně se zpítí mohl, skočil by ve vlny mořské. Jakkoli však smysl slov těch z kontextu celého místa jest zřejmý, přece jednotlivá slova tomuto výkladu se vzpírají, hlavně sloveso *μαινοίμην* ve verši 163. Za sloveso toto nutně očekáváme nějaké sloveso značící „chtítí, toužítí“ a vydání Aldovo vskutku také rukopisné *μαινοίμην* zaměnilo za *βουλοίμην*, čímž sice pomohlo správnosti myšlenky, ale přijalo čtení, z něhož rukopisné *μαινοίμην* nikdy vzniknouti nemohlo. Jiní vykladatelé chtěli žádoucí smysl vpraviti ve slova ta, přidávajíce před part. *ἀντιδούς* negaci *μή*, a čtouce tedy takto *ὥς ἐκπιεῖν γ' ἄν* (nebo dle Paleye *κἄν*) *κύλικα μαινοίμην μίαν, πάντων Κυκλώπων μή ἀντιδούς βοσκήματα*.

Tak píše Kirchhoff a Hartung.

Hartung pak vykládá dle této emendace místo toto takto: „Der Sinn ist: ὥς μαινοίμην ἄν, indem ich ein Narr wäre, *μή ἀντιδούς* wenn ich nicht die ganze Heerde des Kyklopen dafür hingäbe, (ᾧςτε) *ἐκπιεῖν μίαν κύλικα*, um auch nur einen Becher auszutrinken und meinethwegen mich dann auch ins Meer werfen zu lassen, wenn ich mich nur einmal habe berauschen dürfen.“

Smysl byl by pak ovšem výborný, avšak grammatická vazba nemožná.

Inf. *ἐκπιεῖν* musí přece při tomto pořádku slov záviseti přímo na *μαινοίμην ἄν*, a nemůže zastupovati větu účelovou,

podřaděnou logicky větě *μη ἀντιδούς*, která teprve ve druhém verši následuje.

Na pravou emendaci uhodil opět Fr. Schmidt (Jahrbücher f. Philologie Band 113 S. 180 n.), jenž za *μαινοίμην* čte *μαιοίην*; emendace ta zajisté jest velmi lehká. Zdá se však, že ani sloveso *μαίεσθαι* tuto se nehodí; znamená totiž *μαίεσθαι* „snažiti se“; na př. v Sof. Aj. 286. a násl. *ἄμφορες λαβὼν ἡμαίετ' ἔγχος ἐξόδους ἔρπειν κενάς* (snažil se, pokoušel se vyjítí avšak Tekmessa na okamžik jej zadržela — v. 288. *κἀγὼ 'πιπλήσω*) aneb u Pind. Olymp. 8, 6 a násl.: *εἴ τι' ἔχει λόγον ἀνθρώπων πέρι μαιομένων μεγάλην ἀρετὰν θυμῷ λαβεῖν* (pokoušejících se nabyti ctnosti . . .).

Tuto však sloveso značící „snažiti se, pokoušeti se“ není, tuším, na místě. Soudím, že *μαινοίμην* porušeno bylo ze čtení *μαιμόην* i psal bych verše tyto takto:

*ὥς ἐκπιεῖν γ' ἂν κύλικα μαίμόην μίαν,
πάντων Κυκλώπων ἀντιδούς βοσκήματα . .*

Změna čtení rukopisného jest tuto ovšem značnější, než při návrhu Schmidtově, avšak přece ne tak značná, jak se na prvý pohled zdá. *M* a *N* zajisté snadno se mohlo zaměnití a slabiky *ω* a *οι* psaly se v písmě předeuklidovském beztoho stejně (*οι*). Mohl tedy snadno z tvaru *μαίμόην* vzniknouti nejprvé tvar *μαινοίην* a pak, aby se povstálý takto nesprávný tvar opravil, *μαινοίμην*. Sloveso *μαίμην* jest tu daleko vhodnější znamenajíc dle výkladu starých slovníků tolik, co *ὀρέγεσθαι*, *ἐπιθυμεῖσθαι* (toužiti, prahnouti, srv. Sof. Aj. 50. *χεῖρα μαίμωσαν φόνου*) i mohlo jako sloveso *ἐπιθυμεῖσθαι* a pod. spojeno býti s infinitivem. (Srv. na př. Theokr. 25, 253 [*λῆς*] *μαίμωνας χροὸς ἄσαι* a j.). Smysl celého místa byl by pak tento:

„Dám ti za víno ovce i sýr, nedbaje nic pána svého. Neboť prahl bych po tom, abych vypil jen jednu číši a dal bych za ni stáda všech Kyklopů, ba chtěl bych se vrhnouti i do moře, kdybych se mohl napítí do syta.“

Ovšem ti, kteří se drží čtení Hartungova a Kirchhoffova namítají, že by smysl i při čtení *βουλοίμην* (a *μαίμόην* jest daleko silnější a týkala by se tohoto čtení výtku ta tím spíše) nebyl vhodný, poněvadž vína chtivý Seilenos nemůže si přátí pouze doušku jednoho. Z té příčiny také Schmidt navrhuje za rukopisné *μίαν* čtení *μιάς* a spojuje genitiv tento se slovy následujícími (*μιάς πάντων Κυκλώπων ἀντιδούς βοσκήματα*). Námitka tato i emendace Schmidtova, zdá se mi býti zbytečná. Slova ta nemusí se překládati tak, jak je překládá Schmidt „denn ich möchte gern nur einen becher austrinken“, nýbrž mohou znamenati též: prahl bych po tom, abych na dno vypítl mehl (*ἐκπιεῖν*) aspoň jeden pohár a dal bych za to stáda

všech Kyklopův. Tato myšlenka může být obsažena ve slovech těch i když ponecháme rukopisné $\gamma' \dot{\alpha}\nu$ neměnice je s Paleyem v $\kappa\dot{\alpha}\nu$, jímž by slůvko „aspoň“ teď z kontextu doplňované, přímo do textu bylo vpraveno. Jediným pohárem vína by ovšem Seilenos se neukojil, ale tuto, kde tak dlouho žádného vína neokusil, přijal by aspoň jeden pohár milerád, a dal by za něj celé bohatství Kyklopův, za řádné pak zpítí skočil by do moře. Jakž by tedy — taká jest logická konkluse plynoucí ze slov Seilenových, tuto zamlčená — nedal za měch vína, jenž mu ovšem také nestačí, Odysseovi část statků Kyklopových, cenu to poměrně za nápoj tak cenný malou? Ani při tomto čtení, nezřiká se Seilenos toho, že by více pil, kdyby ovšem měl. Ostatně třeba poukázati v té příčině také k tomu, že kladen jest tu opt. s $\dot{\alpha}\nu$ ($\mu\alpha\iota\mu\acute{\omega}\eta\nu \dot{\alpha}\nu$), jímž zřetelně se naznačuje, že by Seilenos tak jednal pouze v tom případě, kdyby musil; nyní mu toho třeba není. Nad to pak logický důraz nespočívá ani na inf. $\dot{\epsilon}\kappa\pi\iota\epsilon\dot{\iota}\nu$, nýbrž na part. $\dot{\alpha}\nu\tau\iota\delta\acute{o}\upsilon\varsigma$, jakož v řečtině často se stává, že pojem logicky nadřazený vyjadřuje se slovem grammaticky podřazeným. Že tomu i tuto tak jest, poznáváme z veršů následujících, v nichž inf. $\dot{\epsilon}\kappa\pi\iota\epsilon\dot{\iota}\nu$ odpovídají part. $\mu\epsilon\theta\upsilon\sigma\theta\epsilon\dot{\iota}\varsigma$ a $\kappa\alpha\tau\alpha\beta\alpha\lambda\acute{o}\nu \tau\acute{\alpha}\varsigma \acute{o}\phi\rho\acute{\upsilon}\varsigma$, part. pak $\dot{\alpha}\nu\tau\iota\delta\acute{o}\upsilon\varsigma$ inf. $\dot{\rho}\acute{\iota}\psi\alpha\iota$. Kdyby tedy myšlenka pronesena byla souměrně, povstala by as vazba tato: $\beta\omicron\upsilon\lambda\omicron\iota\mu\eta\nu \dot{\alpha}\nu\tau\iota\delta\acute{o}\upsilon\alpha\iota \pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega\nu \text{Κυκλωπίων} \beta\omicron\sigma\kappa\acute{\eta}\mu\alpha\tau\alpha \dot{\epsilon}\kappa\pi\iota\acute{\omega}\nu \mu\acute{\iota}\alpha\nu \kappa\acute{\upsilon}\lambda\iota\kappa\alpha, \dot{\rho}\acute{\iota}\psi\alpha\iota \tau\epsilon \dots$

Básník však vložiti chtěl ve slova ta i slovo, jímž Seilenos by touhu svou aspoň po jediném doušku naznačil. Tím pošinuta jest vazba a myšlenka podřazená stala se nadřazenou. Ke druhému členu není ani možno doplňovati sloveso $\mu\alpha\iota\mu\acute{\omega}\eta\nu$ (nebo $\mu\alpha\iota\omicron\iota\mu\eta\nu$ neb i $\mu\alpha\iota\nu\omicron\iota\mu\eta\nu$) samo, nýbrž nějaké sloveso pojmu širšího, tedy na př. $\beta\omicron\upsilon\lambda\omicron\iota\mu\eta\nu$, ukaz to při vazbách řeckých zcela obyčejný.

Avšak ani konjektura Schmidtova na tomto smyslu, jak jsme jej tuto vyložili, nemění pranic. Slova $\acute{\omega}\varsigma \gamma' \dot{\epsilon}\kappa\pi\iota\epsilon\dot{\iota}\nu \gamma' \dot{\alpha}\nu \kappa\acute{\upsilon}\lambda\iota\kappa\alpha \mu\alpha\iota\omicron\iota\mu\eta\nu$ by přec znamenala „chtěl bych vypít i jednu číši na dno,“ jen že by pojem „jeden“ nebyl tak silně naznačen.

I ve v. 166. naskýtají se obtíže. Všickni vykladatelé novější (i Schmidt) zavrhnou rukopisné čtení $\lambda\epsilon\upsilon\kappa\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma \pi\acute{\epsilon}\tau\rho\alpha\varsigma \dot{\alpha}\pi\omicron$ přijímajíce čtení $\lambda\iota\sigma\sigma\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma$, ač toho epitheton bylo by tu pouze ozdobné, nedodávajíc myšlence rázu speciálního. Soudím, že čtení rukopisné lze hájiti, ba že jest daleko lepší této domnělé emendace.

Že by Seilenos, kdyby jednou řádně se napil, do opravdy skokem do moře chtěl učiniti životu svému konec, právě v tom okamžiku, kdy by byl na vrcholu blaženosti, nesrovnává se zcela s povahou jeho. Nemíní ovšem Seilenos slova ta do opravdy, nýbrž mluví hyperbolicky. Hartung (v poznámkách ku svému překladu) soudí sice, že Seilenos chtěl by se dáti shoditi od

Kyklopa, avšak výklad ten už ze příčin grammatických není možný (nemohlo by pak tu státi akt. *ῥίψαι*, nýbrž tvar pass.). Proč však užívá Seilenos k naznačení největší této blaženosti, řádným zpitím způsobené, právě této hyperboly? Patrně naskytla se tu básníkovi příležitost k nějaké vtipné narážce; posluchačům snadno pochopitelné. Známo jest, že se skály leukadské (též Leukate zvané) nešťastní milenci se vrhali, aby lásky své se zbýli. Srv. na př. Strab. X. 452. *ἔχει δὲ τὸ τοῦ Λευκάτα Ἀπόλλωνος ἱερὸν καὶ τὸ ἄλμα τὸ τοὺς ἔρωτας παύειν πεπιστευμένον*.

οὐ δὴ λέγεται πρώτη Σαμφῶ (ᾧς φησιν Μένανδρος)
τὸν ὑπέροικτον θηρῶσα Φάων'
οἰστρῶντι πόθῳ ῥίψαι πέτρας
ἀπὸ τηλεφανοῦς ἄλμα κατ' εὐχὴν
σὴν, δέσποτ' ἀναξ....

Na zvyk tento tehdaž známý naráží Seilenos. Jako lidé láskou šílení do moře se skály té se vrhali, tak i on chce se s ní svrhnouti, jestliže kdy jej podobný zápal, ovšem z vína pošlý, pojme. Srovnává tu tedy Seilenos stav své zpilosti se stavem člověka láskou opojeného. Podobného obrazu užívá i na jiných místech, srovnáváje náklonnost svou k vínu s láskou. Domnívá se na př. že víno jako nějaká milénka jej líbá, jsouc do něho, muže krásného, zamilováno. Srv. v. 552. a násl.

Κυκλ. οὗτος, τί δρᾷς; τὸν οἶνον ἐκπίνεις λάθρα;
Σειλ. οὐκ', ἀλλ' ἔμ' οὗτος ἔκυσεν, ὅτι καλὸν βλέπω;
Κυκλ. κλαύσει φιλῶν τὸν οἶνον οὐ φιλοῦντά σε.

Rozdíl mezi počínáním milenců a Seilenovým jest ovšem patrný. Oni vrhali se do moře sami láskou hořice a nemohouce vyplnění tužeb svých dojíti, Seilenos pak hodlá se v moře vrhnouti právě v okamžiku, kdy horoucí tužba jeho dosáhla žádoucího splnění, kdy tedy nejméně k tomu byl by náchylen; a tím nejlépe dává na jevo, jak upřímně o vlastní své výpovědi soudí. Se lživou povahou Seilenovou taký způsob mluvy dobře souhlasí. Ostatně možno, že Euripides tuto měl některá známá místa básníků lyrických na paměti a že ústy Seilenovými je persifloval. Tak ku př. frag. 17 (dle Bergka 18) Anakreontův obsahuje myšlénku i ve příčině formální velmi podobnou:

Ἀρθεῖς δηῦτ' ἀπὸ Λευκάδος
πέτρης ἐς πολὺν κύμα κολυμβῶ μεθύων ἔρωτι.

I tuto šílená láska, jež k zoufalému skoku dohání, přirovnává se ku zpití (μεθύων ἔρωτι). Mohl tedy i naopak Euripides přirovnati zpití Seilenovo k šílenosti z lásky vzniklé. Seilenos jsa v takém stavu mysli, hodlá napodobiti také skutky oněch milenců, ovšem jen slovy.

Rukopisné *δίψαι* nelze změnit při výkladu našem v part. *δίψας*. *Ψίψαι* položeno tuto intrane. jako na př. v Alk. 897. a násl.:

*τί μ' ἐκάλυσας δίψαι τύμβου
τάφρον ἐς κόλην...*

a Hel. 1325 *ρίπτει δ' ἐν πένθει* a j. v.

Alk. 196 a násl.

*τοιαῦτ' ἐν οἴκοις ἐστὶν Ἀδμήτου κακὰ.
καὶ κατθανών τ' ἂν ὦλετ', ἐκφυγών δ' ἔχει
τοσοῦτον ἄλγος, οὐποθ' οὐ λελήσεται.*

Služka vyprávějíc o blízké smrti Alkestidině lituje ku konci vypravování svého Admeta řkouc, že by mu lépe bylo bývalo zemřítí, než zůstatí na živu a snášeti žal tak veliký. Smysl slov jest patrný. Avšak ve v. 197 nemile se dotýká příliš patrná tautologie ve slovech *καὶ κατθανών τ' ἂν ὦλετ'*.... Chceme-li omluviti nějak čtení rukopisné, musíme vyložiti slova ta asi v tento smysl:

„Kdyby zemřel, byl by věru zemřel, t. j. nebylo by ho stihlo žádné neštěstí větší než je smrt, za jaké se musí pokládati ztráta milené manželky.“ Pak byl by výraz podoben poněkud mnohým tautologickým výrazům u básníků tragických obvyklým, na př. (*ἡγγεϊλας, οἱ ἡγγεϊλας, ὅλωλε ὥς ὅλωλε, ἰκόμην, ἴν' ἰκόμην* a pod.).

Nicméně zdá se tautologický výraz tento tuto nemístný; kdyby byl básník chtěl pronésti myšlenku výše naznačenou, byl by zajisté opakoval totéž slovo (*κατθανών κατέθανε ἄν*) a nebyl by položil za ně na druhém místě jiné slovo souznačné, poněvadž se tím úmyslnost a také účinnost této vazby seslabuje. K tomu přistupuje, že tuto právě tu část myšlenky, jež činí protiva k slovům následujícím, musíme doplniti, (kdyby byl zemřel, bylo by mu lépe bývalo), poněvadž neplyne sama sebou z výrazu tohoto.

Prinz ve vydání svém píše verš ten takto:

καὶ κατθανών τ' ἂν ὦλετ', ἐκφυγών τ' ἔχει

drže se čtení rukopisu *P* (*ἐκφυγών τ ε*) proti lépe zaručenému čtení ostatních rukopisů (*ἐκφυγών δ ε*). Při tomto čtení znamenala by slova ta: „i zemra byl by zahynul i unikna smrti byl by stížen býval žalem“ t. j. v obojím případě byla by ho stihla stejná pohroma, poněvadž žal tak veliký roven jest záhubě. Než i při tom čtení povstává myšlenka podivná a nejasná; že by Admetos zahynul, kdyby byl zemřel, rozumí se samo sebou; že však, i kdyby na živu zůstal, by po něm veta bylo, poněvadž žal tak přílišný smrti se rovná, tuto myšlenku musíme si teprve při-

myslet, chceme-li do slov těch vpraviti nějaký smysl. A předce právě tato část myšlenky domyšlená činí teprve tautologický výraz *καὶ καταθάνων τ' ἂν ὦλετ'* srozumitelným a snesitelným.

Mimo to protiví se tomu výkladu i čtení nejvíce a nejlepších rukopisů (*ἐκφυγών δ'*), dle něhož zdá se, že druhá část věty obsahovala protivu k části věty první. Čtení rukopisu *F* (*ἐκφυγών τε*) zdá se býti úmyslnou změnou, aby nevhodnost smyslu poněkud se opravila.

Dle sdělení Prinzova navrhoval Schmidt změnu textu: *ῥχετ' za ὦλετ'*. Spis Schmidtův není mi přístup a nevím, jak tento návrh odůvodňuje. Avšak pochybuji, že by čtením *ῥχετ'*, s *ὦλετ'* souznačným, místu se pomohlo. Hledíme-li ku slovům následujícím *ἐκφυγών δ' ἔχει τοσοῦτον ἄλγος, οὐποθ' οὐ λελήσεται*, můžeme souditi, že ve slovech *ἂν ὦλετ'* tají se protiva ku slovům *ἔχει τοσοῦτον ἄλγος* atd., právě tak, jako *ἐκφυγών* (sc. *θανάτων*) jest protivou part. *καταθάνων*. Protivy této záklouci dojdeme, čteme-li takto:

καὶ καταθάνων γ' ὧνητ' ἂν, ἐκφυγών δ' ἔχει

Slova *ὧνητ' ἂν* psána jsouce starým pravopisem (*ONET AN*), čteno-li chybně *N* za *A*, snadno přejíti mohla v *OAET AN* (*ὦλετ' ἂν*).

Abý pak odstraněna byla chyba metrická, přemístěna jsou obě slova i psáno *ἂν ὦλετ'*.... Takové přemístění slov v rukopisech bývá dosti časté, tak že bychom se mu diviti nemusili, kdyby bylo náhodné, a nebylo podmíněno nutností metrickou, jako tuto. I v Alkestidě samé jednotlivá slova bývají přemístěna v některých rukopisech. (Srv. na př. poznámky Prinzovy k v. 406 a kde rukopis *S* měl *πάτερ λείπομαι*, rukopisy ostatní *λείπομαι πάτερ*; v. 464, v. 527, v. 743 a hlavně v. 974). Rukopisné *καταθάνων τ'* změnil jsem v *καταθάνων γ'*. Změna tato nepatrná jest pro vytknutí pojmu *καταθάνων* smyslu velice příhodná. V druhém členu věty dlužno ovšem čísti *ἐκφυγών δ' ἔχει* s větší částí rukopisů.

Myšlenka tuto pronesená stává se tím jasnější a zřejmým vytknutím protiv souměrnější (kdyby byl zemřel, byl by došel propěchu t. j. bylo by mu dobře; uniknuv smrti, strádá hořem).

Alk. 290 a násl.

*καίτοι σ' ὁ φύσας χῆ τεκοῦσα προῦδοσαν,
καλῶς μὲν αὐτοῖς καταναεῖν ἤκον βίου,
καλῶς δὲ σῶσαι παῖδα κεύκλεως θανεῖν.*

Dle slov Alkestidiných zradili rodiče Admetovi syna svého, když nezemřeli za něho, ač se slušelo jim za syna zemřítí a tím si dobytí. Verš 291. jest porušen.

Gen. *βλου* nelze spojití se žádným slovem věty. Aby gramatické nesnázi té odpomohl, navrhl Hartung *καλῶς μὲν αὐτοῖς ἦκον ἐκλιπεῖν βλου*. Emendace ta odchyluje se značně od čtení rukopisného, napravuje sice nesprávnost vazby, avšak vlastní obtíže místa se nedotýká. Ve v. 291. řečeno zajisté dle těchto čtení totéž, co kratčeji vyjádřeno jest ve v. 292. Tato tautologie zdá se mi býti nesnesitelnou zvláště když v obou verších užívá se o témž pojmu slov týchž (*κατθανεῖν* — *θανεῖν*.)

Zdá se, že sloveso *κατθανεῖν* snad působením téhož slovesa ve verši následujícím povstalo porušením nějakého slovesa, na němž gen. *βλου* závisel i navrhoval bych čtení toto:

καίτοι σ' ὁ φύσας χή τεκοῦσα προῦδοσαν,
κακῶς μὲν αὐτοῖς κάρτ' ἐρᾶν ἦκον βλου,
καλῶς δὲ σῶσαι καῖδα κεῦκλεῶς θανεῖν.

Tak obdrželi bychom v. 291. i myšlénku situaci případnou i vazbu grammaticky správnou. Výrok Alkestidin, že rodiče Admeta zradili, motivován by byl způsobem dvojím: jednak hanbou z přílišné touhy po životě vyplývající, jednak slávou, jež by jim byla vznikla ze šlechetného obětování vlastního života za život synův. Na přílišnou Feretovu lásku k životu častěji Admetos touží. Srv. v. 715.

μακροῦ βλου γὰρ ἡσθόμην ἐρῶντά σε.

I myšlénka v. 292. ve formě málo změněné opakuje se ve v. 725: *θανεῖ γε μέντοι δυσκλεής, όταν θάνης*.

Jest tedy pravdě podobno, že básník i Alkestidě podobné důvody téhož tvrzení do úst vložil, jako Admetovi.

Změna slova *κατθανεῖν* v *κάρτ' ἐρᾶν* ze stanoviska palaeografického jest ovšem značnější. Vysvětlují si ji dittografii slova *θανεῖν*, jež ve verši následujícím se vyskytá a opisovači rukopisu beztoho stále tanulo na mysli, opakujíc se v celé tragoedii velmi často. V této řeči Alkestidině čteme je na př. ve v. 281, 284, 292, 294. Jakmile ovšem na místo starého čtení rukopisného nastoupilo toto pokažené, musilo se adverbium *κακῶς* proměnití v *καλῶς*, což bylo tím možnější, protože následující v. 292. týmž slovem (*καλῶς δέ*) počínal.

Alk. 132. a násl.

XO. πάντα γὰρ ἤδη τετέλεσται βασιλεῦσι,
πάντων δὲ θεῶν ἐπὶ βωμοῖς
αἰμόρροοντι θυσίαι πλήρεις,
οὐδ' ἔστι κακῶν ἄκος οὐδέν.

Lyrickou tuto píseň svou končí chor anapaestickým systemem, právě tak, jako před písní vlastní krátký system anapaestický předsalal (v. 77—85). Avšak v. 132 přesahuje míru verše, maje o stopu

více; verš následující jest paroimiakos, ač bychom čekali verš plný. Dindorf, chtěje paroimiakos tento zachrániti, soudí, že odpovídal tento system anapaestům ve strofě a antistrofě první vřaděným (v. 93—98 a 105—111). To naprosto není možno; paroimiaci předešlé činí část strofy a nemohou se opakovati vícekrát, než ostatní části její, tedy tedy, poněvadž rozměr strofy první vrací se jen jednou, opět jen jednou. Jisto jest tuším, že Euripides obvyklým způsobem zpěv sborový zakončil anapaesty právě tak, jako jej anapaesty uvedl a že tedy paroimiakos tuto se vyskytující jest porušen. Porušení textu nasvědčuje i epith. *πλήρεις* ku *θυοίαι* přiřazené, ač by smyslem řaditi se mělo k *βαμοί*. Soudím, že verše ty psáti třeba takto:

*πάντων δὲ θεῶν ἐλὶν βαμοί
αἰμορῶντων θυσιῶν πλήρεις.*

Ελὶν mohlo přejíti snadno v *ἐπὶ* (*ις* a *π* zaměněno), jež mělo v zápětí i metrickou chybu verše i změnu *βαμοί* v *βαμοῖς* a následujících gen. v nominativy. Ostatně i směny slabik *οι* v *ων* a *αι* v *ων* nejsou neomluvitelné, poněvadž obojí v písmě minulákním snadno se mátko (hlavně *αι* a *ω* nezřetelným psaním).

Ve v. 132. Nauck škrtl *βασιλεῦσιν*. Dindorf rozdělil verš tento ve dva: paroimiakus (tuto ovšem nemístný) a monometr. Spíše zdá se pravdě podobno, že v. 132. buď jest porušen (mohlo by se na př. navrhnouti *πάντα γὰρ ἤδη τέλεσεν βασιλεύς*) aneb že splynul tu dimetr anapaestický s monometrem. V případě druhém bylo by třeba scházející slabiky doplniti. Emendace mohla by býti ovšem v tom případě velmi nejistá.*)

Príspevky exegetické.

Caes. b. g. VII, 32, 5: Poslové Haedujští přicházejí k Caesaru s prosbou, aby svým prostřednictvím uklidil jich domácí spory. Dva náčelníci, Convictolitavus i Cotus, činí nároky na vládu, ač dle zákona jenom jeden panovati má; následkem toho, praví poslové, „civitate esse omnem in armis, divisum senatum, divisum populum, suas cuiusque eorum clientelas.“ Tak psáno ve všech rukopisech. K místu tomu podotýká Menge (Philologus,

*) Timto způsobem hledí místo toto emendovati Siegfried Mekler ve spise právě vydaném Euripidea str. 42, čta:

*πάντα γὰρ ἡ [χεῖν] δὴ τετέλεσται
βασιλεῦσι [τέλη]
πάντων δὲ θεῶν [εἰς] ἐπὶ βαμοῖς* atd.

Slova *ἡ χεῖν* doplňuje dle scholií, jež parafrasují: *ἃ ἔδει ποιεῖν τετέλεσται Ἀδμήτω*. Jen že slova *ἃ ἔδει ποιεῖν* doplniti si mohl scholiasta také z kontextu. Nutna zajisté nejsou. Mně zdá se býti emendace tohoto místa příliš nejistou, než abych podával návrhu pozitivního.

sv. XXXIII, seš. 4., str. 728): „Nach *divisum senatum, divisum populum* muss, wenn ein drittes coordinirtes satzglied folgt, entweder in diesem ein vollständig coordinirter gedanke, oder die beiden vorausgehenden glieder zusammenfassendes folgen. Der coordinirte gedanke der bei der jetzigen lesart folgt, müsste natürlich auch, wie seine beiden vorgänger, etwas ausserordentliches, den staat beunruhigendes enthalten. Aber was steht darin, dass jeder eine eigene clientel habe; das ist aber doch durchaus nichts ungewöhnliches, vergleiche b. g. VI, 15: *eorum ut quique clientesque habet.*“ Dále podotýká Menge, že již Scaliger na tomto místě chtěl čísti: *in suas cuiusque eorum clientelas*. Avšak poněvadž *suas* grammaticky táhnouti možno pouze k *senátum* i *populum*, a dle smyslu předce třeba vztahovati je k dvěma zápolícím o vládu pretendentům, tedy Menge navrhuje čtení: *in duas cuiusque eorum clientelas*.

Výklad svůj tohoto místa podal jsem v ruském „Časopise ministerstva osvěty“ (Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, sešit srpnový 1875), i zaslal jsem jej též „Jednotě českých filologů“, kdež byl čten. Neváhám výklad ten zde opakovati. Nemyslím, že by v slovech: *suas cuiusque eorum clientelas* bylo obsaženo pouze to, co shledává v nich Menge, totiž že každý z náčelníků měl svou klientelu; ve slovech těch spatřuji více, a smysl celého místa jest dle mého mínění tento: nejen senát a národ byli rozděleni na strany, nýbrž rozkol pronikl již tak hluboko, že i klientela každého praetendenta byla rozdělena také na dvě strany, tedy i ti, kteří předce měli celkem státi na jedné straně, rozpadli se ve dvě. Tak obdržíme i třetí koordinovaný člen, jakého žádá Menge, i spolu *gradatio ascendens*: nejen senát, nýbrž i lid, a co ještě silnější, i nejbližší okolí svěřících se náčelníků rozpadlo se na dvě strany. Věc taková ovšem musila v nemalé míře znepokojovati obec haedujskou, i tím pochopitelnějším jest, proč se Haeduové obrátili s prosbou za pomoc k Caesaru.

Tak vyložil jsem dotčené místo v „Časopise ministerstva osvěty“ i v dopise „Jednotě českých filologů.“ Nemohu však zapřít, že výklad tento neuspokojuje mne nyní již úplně, pokud se týká stránky formální. Po opakovaném dvakráte *divisum* očekávali bychom, dle zákonů symetrie, totéž přičestí i na počátku třetího členu; tedy: *divisum senatum, divisum populum, divisas . . . clientelas*. Nápadné opomenutí podobné souměrnosti vysvětliti třeba jak se nyní domnívám, zkažením celého místa v rukopisech; i mám za to, že čísti se musí: *divisas cuiusque eorum clientelas*, aneb *divisasque eorum clientelas*. V ostatním zůstávám při svém výše uvedeném výkladu.

Horat. Carm. II, 12. O básni této uveřejnil p. Maixner v „Listech fil.“ IV. str. 42 násl. delší poznámku, v níž dotýká

se rozličných nesnází, které básně tato vykladatelům působí, hledí odpomoci nesnázím těmto, aspoň částečně, následující emendací textu ve verších 21 nn:

Non quae (quas?) obtinuit dives Achaemenes
aut pinguis Phrygiae Mygdonias opes
permutare velim crine Licymniae atd.

Tímto opravením textu má se odpomoci té prý závadě, že rozumějice (jakož i nutno) pod Licymnií milenkou ne Maecenatovu, nýbrž Horatiovu, musili bychom pak, dle Schütze, „unsinniger weise annehmen, dass Horaz und Maecenas eine gemeinsame geliebte gehabt haben.“ Souhlase úplně s p. Maixnerem ve výkladu celé básně, myslím předce, že možno jest podržeti čtení rukopisů, aniž by vzniknouti musila „nemyslná domněnka,“ na jakou ukazuje Schütz. Dle mého mínění, verše 21—28 vyložiti nutno za otázku rhetorickou, rovnající se smyslem větě záporné; i bude pak smysl celého místa tento: Zdaž bys ty (kdybys totiž byl na mém místě) chtěl vyměnití . . . = zajisté i ty (jsa na mém místě) nechtěl bys . . ., a tedy se nediv, že i já nechci atd. —

Verg. Aen. I, 8 sqq.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit.

Slova quo numine laeso nemalou obtíž působí vykladatelům. Někteří, jako Ladewig, mění laeso v laesa; tím však obtíže se neodstraňují. Výklad o tom viz ve spise prof. Kvíčaly: Vergilstudien, str. 4 nn. Podává zde svůj výklad, jak bych místu tomu rozuměl, podotýkám z předu, že podávám jej co pouhou domněnkou, neboť úplně přesvědčen o pravdě svého mínění nejsem, nemaje po ruce paralelního místa, jež výklad můj by potvrdzovalo. Snad podaří se jiným, takové místo nalézti.

Všecky dosavadní výklady shodují se v tom, že quo považují za slovo attributivní, patřící k numine. Dle mého mínění však možno quo pochopiti ještě jinak, a sice co ablativus instrumenti = qua re, čím; numine laeso pak bude ablativus absolutus. Smysl celého místa byl by tedy: čím bylo uraženo božství Junonino, aneb nad čím cítila bolest, že atd. *)

*) Na tento výklad, totiž na oddělení ablativu quo od slov numine laeso, pomýšleli již mnozí, a sice ze staré doby Servius, z novějších vykladatelů pak na př. Heyne, Jahn (v prvním vydání), Seidenstücker (Neues Magazin f. Schullehrer II, 1, 204), Haeckermann (v berl. časopise gymn. 1853, VII, 735 a násl.) a j. Servius praví: „quo, in quo, in qua causa“; Jahn vykládá: „Causas memora, qua re (quo) Iunonis

Dokladu pro užívání quo v smyslu abl. instr. = qua re, jak řečeno, po ruce nemám. Nic méně však mám za to, že možno bylo, zvláště v mluvě básnické, užívati středního rodu zájmena i v ablativu, neopisujíc jej pomocí res. Pripomínám výrazy, jako: quo factum est, i poet., aneb Corn. Nep. Them. 2: in quo cum divitiis ornavit . . . Athenienses; Iphicr. 1.: peltam pro parma fecit, a quo postea peltastae pedites appellantur; aneb Hor. Carm. II. 3, 9: quo pinus ingens atd.

Ve Rjazani dne 9/21 června 1879.

H. Mayer.

Překlad veršů 369—617 osmnáctého zpěvu Iliady.

Podává Hynek Mejsnar.

Čas věru svrchovaný, bychom Homera měli přeložena přesně a pěkně. Dávná to tužba, starý stesk. Od let zajisté padesátých nebylo studií o něm, nebylo pokroku v jeho převodech, anof přece důkladnější se rozmáhalo studium filologické. A přece v tom jeví se schopnosti a pokročilosti národa znak, pojal-li převáděním do své literatury plody nejdokonalejší kulturních národů. Odhodlav se převést zpěvy Homerovy na jazyk mateřský já cítil, jsa si dobře vědom osamělosti své, práce takové veškery obtíže; však doufaje do pomoci oprávněné kritiky, kteráž svědomitě mne pozorná učiníc na vady nebo poklésky pomůže práci k náležité dokonalosti, s prací jsem neotálel ani s vydáním jejím. Že tudy překládaje Homerovu Iliadu dále (chystaje vydati II. díl, zpěvy 13.—24. koncem roku našeho) dbal jsem důkladných poznámek, o překladu mém učiněných p. dr. J. Králem v List. fil., toho na svědectví budiž ukázka ze zpěvu 18., z celého Homera to, 23. zpěv vyjmajíc, části překladateli nejtěžší, již tuto podávám pp. filologům na laskavou posouzenou. *)

numen laesum sit, vel quid inde (numine suo laeso) dolens eadem impulerit.“ — Ale výklad ten nepodobá se pravdě. Kdyby byl Vergil tomu chtěl, aby se slovu quo taktó rozumělo a kdyby byl nicméně bezprostředně po quo položil slova numine laeso, žádaje však, aby se slova ta nespojila s quo, byla by tato nejasnost a nevhodnost nechvalna.

J. K.

*) Podávajíc tuto ukázkou překladu dle přání ct. p. překladatelé filologům na posouzenou podotýkáme, že jsme v některých věcech učinili pravopisné změny dle zásad, jimiž se redakce řídí; na př. Hefajstos (místo Hefajstos), Eurynomé (místo Evrynomé), jest (místo jest) a j.

Pozn. red.

- Stříbrnóhá pak přišla Thetis v Hefaistovo sídlo 369
hvězdné, nezmarné, kovové, mezi sídly božími
výtečné, jež sám si pořídil chromonohý bůh.
Našla jej, an se potil kol výhně se šoulaje sem tam,
dělně pilen; třínožky robill, tož v úhrnu dvadset,
kolkol při zdi by stály lepostrůjného paláce,
kroužky zlaté každému na nich podstavci podehnal, 375
pánu by samy sebou do sbornice dospěly božské
a zpět zas do paláce se vrátily, divny na pohled.
Tyť na tolik byly ovšem ukončeny, ještě pak ouška
scházela řemeslná, tato chystal a nýtky ukouval.
An si popílel v tom tvárčí ducha důmyslností, 380
stříbrnóhá k němu božka Thetis tu na blízku přichází.
Tož ji Charis lepozávojná zahledla vyšedší
vnadná, měl ji za choť slavný bůh statnoramenný;
ihned jí ruku stiskne, praví k ní, v ta slova hlásí:
„Proč pak v dům jsi ty náš, vlekorouchá Thetido, přišla 385
důstojná, milená? před tím jsi nebývala často.“
Nuž pojď dále, abych poskytla ti dárky pohostné.“
Tak tedy prohlásíc vede dále ji božka přejasná,
hned ji potom posadí na krásném, stříbrnonýtém
křesle na výzdobném, na jehož spodu táhla se podnož; 390
pak Hefaista volá, slavného umělce, a hlásí:
„Vyjdi honem, Hefaiste! Thetis tu cos od tebe žádá.“
Jí potom odpovéděl slavný bůh statnoramenný:
„Tož je skutečně u nás tedy vzácná božka ctihodná,
již mně život zachován, kdy sletěv s nebe bídně trpěl jsem 395
návodem ukrutné své máteře, jež chtěla tajně
zbýti se chromce. To byl bych strádal v srdci bolesti,
však mne tu Eurynomé a Thetis v mořském skryly lůně
Eurynomé, Okeána lepá dcera krouhlotokého.
Devět let jsem u nich z kovu četné skvosty vyráběl, 400
sponky a přezky a kroužky víté, náušky, řetízky
v jeskyni vyhlubené; tekl kol kolem Okeanův proud
nesmírný, zpěněný, velešumný, nevěděl o mně
nikdo jiný ani bůh, ani žádný na světě člověk,
leč jenom Eurynomé a Thetis, jež mou byly spásou. 405
V dům náš přišla nyní; proto Thetidě sličnokadeřné
spláceti dluh všeliký za život je mi potřeba slušná.
Nuž ty nyní předlož jí pěkné dárky pohostné,
až bych já měchy své uschránil a nástroje všechny.“
Děl, potom ohromný velikán od nákovu povstal 410
kulhaje; lýtka spodem hbitě vládci se hýbala tenká.
Hned měchy výhně podál odklízal a nástroje sebrav
všechny, jimiž pracoval, ve skříně ze stříbra vložil je;
houbou tváře pak obě, potom ruce obě vymýval,
krk statný, a potom prsa drsná, pak na se sukni 415

- oblekl, berly chopil se mohutné, z dílny vyšel pak kulhaje; v chůzi zatím podpíraly pána chromého služby zlaté, mladícím připodobněny jsouce živoucím. Ve hrudi jim duše jest, v nich hlas jest, v nich je i síla,
- 420 díla znají umělá od olympských věčnorozencův. Služky ty vládci spodem pospíchaly; tento se blízko připlouhal, kde Thetis, posadil na stolci se lesklém, a hned jí ruku stiskl, pravil k ní, v ta slova hlásil:
- „Proč pak v dům jsi ty náš, vlekorouchá Thetido, přišla,
- 425 důstojná, milená? předtím jsi nebývala často. Mluv co na mysli chováš, mně to splnití srdce poroučí, jestli mi splnití možno a zdaž splnitelno to jesti.“
- Tehdy Thetis slzy hoře plačíc promlouvala vládci:
- „Zdažli která, Hefaiste, jiná, co bohyně je v Olympě,
- 430 tolikerych těžkých přeštrádala v srdci bolesti, Zeus Kronovic jakové mně byl ustrojil útrapy ze všech? Ze všech nymf mořských mě jenom byl člověku poddal Aiakovic Péléu, i ztrpěla jsem muže lůžko nechťíc, velmi neráda. Onen již stářím bídným
- 435 v domě leží zmožený; jinaká tu pak útrapa pro mne: když syna dal mi zrodit, vychovat, když dal mi ho rovněž, nejlepšiho rekvův — an jak poupátko vyrostl, vypěstivši ho pak jako květ na štěpnici slunné, vyslala jsem ho na krouhlobokých do Tróje korábech,
- 440 by s Trojstvem bojoval. Toho já však již neuvítám, an se domů zpět nevrátí v Péléovo sídlo. Než pokavad mi je živ, a pozírá v světlo slunečné, truchl, nelze mi pak jemu přispěti, když bych i přišla. Dívku, kterou mu darem byli vybrali mládci Danajští,
- 445 tu zpět vzal mu z rukou velemocný král Agamemnon: Ovšem truchle po ní duši trýznil; voj Trojanův pak zahrav Achajské tiskl ke kormám, jim nedopouštěl ven se hnouti. Zatím ho Danajští žádali vroucně vládkové a mnohé skvostné vypočítali dárky.
- 450 Tam sic opět sám odpíral jich uhájiti zkázy, avšak oděl brněním Patrokla Menoitice vlastním, jej v pole vyslal a s ním k boji četné vojsko vypustil. Den po celý pak při Skaiské se potýkali bráně, a snad ztekli by zeď v týž den, kdyby Foibos Apollon
- 455 v předním vojště nebyl statného Menoitice proklal, an mnoho škod byl spáchal, a Hektoru slávy nedopřál. K tvým proto sem kolenům se utíkám, jestliže mému krátkověkému zrozenci poříditi štít chceš a přilbu, pancéř a pěkné škorně, přilehlé přezkami dobře.
- 460 Coť zbroje měl, toho druh jeho věrný pozbyl ubit byv od Trojanův i leží v prachu syn můj stýskáje srdcem.“
- Jí potom odpověděl slavný bůh statnoramenný:

„Mysli nabuď, s strany té věci neměj péče na srdci.
 Kéž mohu tak jistotně jej ukryti od smrti hrozně,
 v šírou dál, až osud by ho děsný dostihl jednou, 465
 jak jemu jistě dodám zbroj krásnou, jižto se opět
 leckdo z lidí četných podiví, kdokoliv by ji spatřil.“
 Takto praviv tam božku opustil, šel ku měchům svým,
 obrátil je v oheň, do práce se dáti přikázal.
 Dvadeset tehdy do výhně měchův jest dýmalo vesměs, 470
 proud vzduchu rozličný plnovějný vydmychující,
 tu prudký, kdy spěchal, by mu sloužil, druhdy povolný,
 jak kdy volil Hefaistos a dílo vyrůstalo právě.
 Tehdy nerozbornou měď a cín, zlato pak drahocenné,
 stříbro vrhal na oheň. Položil pak v nákovadelník 475
 slavný mistr kovadlo mohutné, kladivo pádné
 vzal do pravé ruky své a levou se chopil zase kleští.

Nejprv štít veliký a přepevný vytvořoval jest
 se všech stran jej zdobě, kruhem vedl obrubu světlou
 blyskotnou, trojitou, ze stříbra řemen v něm upínal. 480
 Pět na štítu samém bylo vrstev; drahně tvořil pak
 v něm přestvůrných děl tvůrcí ducha důmyslnosti.
 Tam zhotovil zemi, tam nebes oblohu, tam moře širé,
 slunce neúnavné, a měsíc v úplňku planoucí,
 tam znamení ona všecka, jimiž nebe věnčeno jesti, 485
 Pleiad souhvězdí a Hyjad, pak Oriona mocnost,
 medvěda, jenžto také lidu přijímá vůz se nazývá,
 v témže se místě točí a v Oriona stále pozírá,
 sám jediný je neúčastným Okeánový lázně.

Pak na štítu lidí smrtných dvojě město vykouzlil 490
 krásné. Svatba i kvas se po jednom městě prováděl:
 z komnaty vedli nevěstu při jasné záři pochodní
 městem, a zpěv hluchý zazníval písně svatební;
 křepčili mládci kolem plesající, hudeci tu hráli 495
 na zvučných citerách a na píšťaly; na prahu síní
 ženštiny všechny stojíce se dívaly s obdivováním.

Lid se hromadně sešel zase na sněmu: tamto rozepře
 povstala, neb mužové dva o náhradu se přeli soudně
 s stran muže usmrceného. Tvrdil vykládaje lidstvu
 škůdce, že nápravu vzdal, však onen, že co dostal, upíral; 500
 přáli si tehdy, znalec by vypověděl oběma nález.
 Še stran obou lid pokřikoval rozdílně pomocný,
 hlasatelé lid k míru nabádali. V okruhu valném
 na hlazených kamenech kmetští jsou seděli páni,
 třímali berly v rukou věstníkův od hlasoasných. 505
 Vstávali pak s nimi hned, střídavě pronášeli výrok.
 Uprostřed mezi soudci spočívalo dvě zlata hříven
 soudci za dar, kdo by z nich pověděl nejsprávněji nález.

Pak dvě se vojska při městě druhém rozkládala branná

- 510 lesknoucí se zbrojí. Těm vůle se páčila na dvě,
 buď vyvrátiti město, aneb vše podíletí na dvě,
 cočkoli v sobě zboží rozkošné město zavírá.
 Však to se nevzdalo ještě, do zálohy chystalo lid svůj.
 Hradby zatím manželky milé s výrostky slabými
- 515 hájili na zdi stojíce a krom nich po věku starci;
 branné mužstvo vytáhlo. Ares šel a Pallas Athéna
 před vojem, oba zlatí, a zlatým byli rouchem odíni
 krásní, velkolepí, v oruží svém jak bozi jsoucí,
 zvláště velezřejmě; byli menší drahně vojíni.
- 520 Když pak již byli přišli, kde jim byla záloha vhodná,
 kdež byla všem stádům napajedla, na místo poříční,
 tam tedy vojsko zasedlo, kovem jsouc pokryto lesklým.
 Dvě pak vyzvědačův opodál jich tábora stálo,
 mátonohý skot a brav, zda by spatřili někde, ždajíce.
- 525 Stáda se přihaala hned, pastevcův dvě s nimi přišlo,
 v píšťaly hrou se bavíce aniž předvídali úskok.
 Z dále je vojsko zočivši ze zálohy valně naběhlo,
 rychle potom skotu stádo a pěkné zabrali kolkol
 ovce běloskvoucí a při nich zavraždili strážce.
- 530 Jakmile vojsko protivníkův při tržišti sedící
 hluk veliký znamená při stádech, bystře skočící
 obratných do vozův žene v sled, ruče stihne na místo.
 V šik seřadíce se podstupují boj na břehu říčním,
 dřevci kovohrotnými jeden bodajíce druhého.
- 535 Tam Svár, tam tane Ryk válečný, tam Smrt osudná
 onde po ráně živého držl, bez rány tu smýká,
 jinde zas usmrceného davem vleče za nohy z bitvy,
 řízu krví zbrocenou bohatýrů přes plece třímá.
 Vedli si jak smrtníci živí, spolu váleli vojnu,
- 540 ze svých jedni druhí zavlékali mrtvoly padlé.
 V štítu vyváděl pak nivu kyprou, ornici tuňnou,
 rozlehlou, třikrát oranou; rolníci mnozí v ní
 svůj potah obracující poháněli předse a nazpět.
 A kdykolivěk vratno přicházeli k ornice konci,
- 545 pak přistoupají muž do rukou jim číši podával
 vína medosladkého, potom zas otáčeli k brázdám,
 pokvapující dojít na konec pole rozložitého.
 Černala zem z pozadí, zoranou být zdála se půdou,
 ač byla číše zlatá; učiněn bylť div to divonci.
- 550 Pak vysoké oseniště vyváděl: v tom poli ženci
 ostré srpy držíce v rukou žali úrodu bujnou:
 hrsti tu jedny na zem padají pokládkami těsně,
 vázači hrsti jiné svazují povříslý do snopkův.
 Tu tři stojí snopkáři při žencích, a vzađu chlapeci
- 555 hrstky hrnouce klasův, pod pažďím snůšky nosíce,
 bez přestávky kladou jim u nárně. Mlčky při nich král

třímaje žezlo na brázdě stojí v duši velmi radosten.
Hlasatelé opodál pod dubem hotoví pro ně jídlo,
při statném zabitém volu pílí; pak na to ženské
mouky bělostné hojně sypou k té hostině žencům.

560

Vinici tam velikou bohatou na hrozny vyváděl
ze zlata, překrásnou; tam jsou samy hrozny brunátné,
révy visí o stříbrokových všude vesměs o tyčkách;
příkop u ní vyvodil tmavomodrý, plot pak obehnal
z cínu, jenom jediná po vinohradě táhne se stezka,

565

nosiči touto chodí, kdykoliv sbíráno je víno.
Panny mladé a jonáci svobodní myslích o bodrých
vína nosí pletených ve košíkách plod medochutný.
A v kruhu jich pacholík z jasných strun tklivě nyjící
loudí zvuk, připěvá hlasem útlým nápěvy žalné,
dívký a mládci za ním sledují spolu půdu teponce
s popěvy, výskáním a skokem křepčice podobným.

570

Stádo potom na štítě zrobil skotu přímorohého:
ze zlata jedno, ze cínu druhé vytvářeno zvíře,
a s bučením ze mrvíště se řítí všecko na pastvu
vedle hučících vod, trtin a sítin klátících se.

575

Za stádem čtvero pastevcův cele ze zlata stoupá
pospol a pospíchá s nimi devět bystronohých psův.
Dva strašní lvi potom na předním stáda pořádku
býka veleřvoucího lapí: ten hrozně ryčící
jesti vlečen, na pomoc spěchají jemu se psy mladíci.

580

Býka zatím velikého zaryvše se dravci do kůže
útroby krev černou hltají; jen marně na šelmy
štvou pastýři mladí psy běhutné podněcující;
však psi se oddalují od lvův kousnutí majíce
přistupující na blízko vyjít a zas uskakují vzad.

585

Tam pastvisko zrobil bůh slavný statnoramenný
v úvalu rozkošném, veliké ovce bělorouných,
na dvoře chlévy a stáje kryté, pak i chýže pasácké.

590

Líčil tam kolovod bůh slavný statnoramenný,
jenž podoben tomu byl, jakovýž kdysi Knossu na šířém
Daidalos utvářil pro lepopletenou Ariadnu.

Panny mladé bohatosnubné tam a mládci svobodní
křepčí pospol o zápěstí ruce sobě držíce:

595

tat ze plátna mají děvy tenký, mládci na sobě
suknici pěkně tkanou, olejem stkvoucí se lehounce;
dívký mají též věnce lepé, a zlaté zase mládci
stříbrokových s řemenů visuté kol bedra mečíky.
Někdy nohou zběhlou mládenci lehounko zarejdí
do kola, jak nějaký hrnčič při práci sedící

600

když zkouší kruh zručně připadlý, zdaž kolotá se;
někdy v řadách zase družstvo zahopcuje na proti sobě.
Četní zástupové kolovod obstoupali vábný

rozradováni; pěvec tam božský při zvuku loutny
605 v jich kole propěvoval, kejklřív dvě na rejšti
návodu po zpěvném se procházelo ve středě plesném.

V štítě vyváděl pak velikou Okeánovu sílu
to v poli nejzazším, v kraji štítu tuhostrojeného.

Když pak již veliký a přepevný štít zhotovil jest,
610 pak zhotovil mu krunýř, jasnější záře plamenné,
a zhotovil těžký jemu helm, ke skrání přilehlý
strojný, nákladný, a chochol naň ze zlata vetknul;
pak zhotovil mu holénky také hebkého ze cínu.

A když dílo зробil bůh slavný statnoramenný,
615 z dílny pojav brnění vše složil před Achilleva matkou.
Jestřábem se snesla Thetis sněžitého s Olympu
zářící brnění z Hefaistova sídla nesoucí.

O původu „Jiříkova vidění“.

V rozpravě o Jiříkovu vidění*) ukázal jsem, že tato pověst zakládá se na vzoru nějakém takovém, jakým jest Henrika Salterejského sepsání o pouti irského rytíře Oěna po očistci svatého Patricie; že však pověst česká není překladem nebo nějakým jen „volným vzděláním“ povídky Henrikovy, nýbrž nějakého vzoru jiného; který by to vzor byl, neuměl jsem pověděti; jen tolik jsem usoudil z nárazek obsažených v pověsti české, že byl složen v letech 1353—1362.

Rozpravy té povšíml si p. Louis Leger, podal o ní zprávu v *Revue Celtique***) a vzhledem k otázce o původu pověsti české upozornil na pověst uherskou, o které pojednal Fr. Toldy ve zprávách uherské společnosti historické***) a podlé něho H. Gaidoz v *Revue Celtique*†). Nemoha podati zprávu vlastní o pojednání Toldyho, zajisté důležitém pro literaturu české pověsti o Jiříkovi, podávám za to obsah zprávy H. Gaidozovy.

Očistec sv. Patricie v Irsku patřil ve stol. XIV k nejslavnějším místům poutnickým v Evropě. Králové angličtí poutníkům cizím vydávali potvrzení, když toho žádali a doma svědectvím úředním prokázati se chtěli, že svatou pouť vykonali; z roku 1358 známy jsou dvě takové listiny, jimiž král Edward III. dvěma poutníkům, jednomu z Uher a druhému z Lombardie,

*) Listy filol. 1879 str. 30—45, zvl. 42 a 43.

**) Une version tchèque du Purgatoire de Saint-Patrice, *Revue Celtique* IV (Paris 1879) str. 105—106.

***) 1871, svazek dubnový str. 229—247.

†) Pilgrimage of an hungarian nobleman to St. Patrick's Purgatory, *Revue Celt.* II. 482—484.

dosvědčuje, že pouť skutečně vykonali. V témtže století dal se z pokání na tutéž pouť šlechtic uherský Jiří. Byl narozen r. 1329 a byl syn Crissaphana, magnata uherského, jehožto jméno mimo tuto pověst se nevyskytuje. Jiří přišel do Neapole s Ludvíkem králem uherským a vyznamenal se schopnostmi i ukrutnostmi; do svého 24tého roku byl se dopustil 150 vražd a mnohých jiných zločinův. Buď aby ušel trestu královu, nebo že pocítil lítost, odhodlal se jíti do Říma a vyzpovídati se ze svých hříchův. Šel tam pěšky a provázen jen jedním služebníkem. Ze Říma byl poslán k sv. Jakubu (St. Jago de Compostella) do Galicie; zde žil jako mnich šest měsícův, slyšel o očištění svatého Patricie a rozhodl se putovati tam. Když tuto pouť vykonal, dostal od Richarda, arcibiskupa v Armaghu, následující potvrzení: *Laudabiliter fecit peregrinationem eiusdem purgatorii iuxta ordinem et regulam cenobii nostri, in quo quidem purgatorio diversa tormenta fuit passus, et post eadem tormenta sanctus Michael archangelus sibi apparuit et secum per unam dietam naturalem permansit, et ipsum Georgium cum suo corpore humano finaliter perduxit . . . quoniam nobis ad plenum constat de consciencia dicti Georgii et de confessione eius. Audita namque confessione eius, ipsum auctoritate sancti Patricii et ordinis absolvimus et sic ipsum absolutum ire permisimus et intrare puteum et scalam putealem et profundam valde, de qua descenditur ad purgatorium sancti Patricii, et sic ipsum, tanquam illum, qui veraciter dictum purgatorium et quam plurima mirabilia vidit, vobis remittimus etc.; datum: in crastino s. Nicolai Episcopi anno domini M. CCC. LIII (= 7. pros. 1353). Putování své nepopsal Jiří sám, nýbrž podle jeho vypravování některý kněz nebo mnich.*

Toldy zná latinské vzdělání této pověsti ve dvou rukopisích. Jeden ze stol. XV. je v knihovně dvorní ve Vidni (Nro. 1398: incipit registrum de purgatorio sancti Patricii, Codex Asceticus) a obsahuje recenzi původní; druhý z r. 1414 v benediktinském klášteře v Medlku (Melk, Incipit prologus cuiusdam Georgii, qui fuit in purgatorio sancti Patricii anno domini MCCCCLIII^o) podává text poněkud jiný. Gaidoz dokládá k tomu, že podle Montfaucona mezi rukopisy královny Kristiny, chovanými nyní ve Vatikáně, nalézá se německé vzdělání této pověsti: *Peregrinatio Georgii Equitis Ungarici et de Purgatorio, germanice scripta.* —

Podle zpráv těchto není pochybnosti, že české „Jiříkovo vidění“ zakládá se na pověsti uherské, a jest bezpochyby přeloženo nebo vzděláno z latiny; která recenze mu byla základem, to dlužno teprv vyšetřiti.

Rok „od narození syna božieho 1053“, kterého „Pavel, převor kláštera římského z ostrova Patrycia“ v listě na konci české pověsti potvrzuje Jiříkovi jeho pouť, jest patrně chybně udán místo r. 1353.

Při té příležitosti dodávám ku příkladům o pouti po pekle*), že také sv. Pavel tam sestoupil a provázen archandělem Michalem muka pekelná viděl; staročeský popis toho obsažen jest v jednom rkp. univ. kn. Pražské (17. E. 18 list 18^a sl.)

J. Gebauer.

Ke kvantitě staročeské.

Napsal J. Gebauer.

O kvantitě staročeské máme svědectví dílem přímá, dílem nepřímá.

Svědectví nepřímé leží v původů slova a v některých proměnách hláskových. V dobré jest koncovka dlouhá, poněvadž vznikla stažením z dobroje. Ve snášeti je dlouhé á, poněvadž iterativa tohoto způsobu tvoří se dloužením. V souditi je slabika kořenná dlouhá, v rozsuzovati krátká; v rukopisech staročeských mají obě ty slabiky tutéž literu u, ale čteme ji za dlouhé ú v súditi a za krátké u v rozsuzovati, poněvadž rozsuzovati jest dosud krátké a poněvadž souditi (starší saudit) předpokládá dlouhé súditi. Taktéž bůh a buoh předpokládá délku ve stč. bōh, poněvadž jen dlouhé ó se mění v uo a ů; proto také psané brziemye dlužno čísti s dlouhým ie a brziemene s krátkým ě, podlé nč. břímě, břemene. Atd.

Naproti tomu je svědectvím přímým, když staročeský písař délku nějakým způsobem zřejmě naznačil.

Soustavné označování délky zavedl Hus a důsledně provedli Bratři; ale již v době staročeské (t. j. před Husem), někteří písaři délku znamenali, užívajíce k tomu znamének diakritických (dlouhé tenké čárky v položení akutu, gracilis virgula, jak ji Hus nazval, na př. v kodexu Štít. uč.; nebo háčku, o němž v. Listy filol. 1878, 219 sl.) anebo liter zdvojených a spřežených (aa = á, uu = ú, uv = ú, ije = ie dvojhl., atp.; nejstarší známý toho příklad v Mater Verborum: comaar).

V grammatice staročeské hledělo se dosud jen ke svědectví prvému a braly se za dlouhé slabiky ty, které i v češtině nové dlouhy jsou, na př. stč. brána, břiemě.. dle nč. brána, břímě.. Tato rekonkluse u valné většiny případů jest pravá, ale ve všem nepostačuje; neboť

1. jsou zajisté slova a tvary staročeské vyhynulé, při kterých z kvantity novočeské souditi možno není, poněvadž čeština nová střídných za ně slov a tvarů nemá, na př. obák adv., veliciej n. velicie sing. dat. lok. fem. a dual nom. akk. fem. neutr.;

*) Listy filol. 1879, 31 sl.

2. jsou případy jisté, kde se časem také kvantita změnila; na př. za obecné *silněj* comp. adv. píšeme *silněji*, a přece měla zde čeština stará koncovku dlouhou: *silnějie*, nikoli krátkou: *silněje*; nyní vyslovujeme *báh*, *boha*, *boží*, *děkovati*... a v Pass. psáno *ot buoha 6*, *k buohu 2*, *u buozie 25*, *milý buoze 13*, *buohem 7*, *buohowe 21*, *ot buohow 12*, *buohom 13*, *syn buozy 13*, *podiekuowal 32* atd.;

3. proměny hláskové, které byly zbuzeny délkou, vyskytují se dílem až v době pozdější; na př. *bříemě* zouzeno (t. z pravidla) ve *břímě* teprve ve stol. XVI; proměna ta je svědectvím, že slabika byla dlouhá ve stol. XVI, ale mohla by se namítnouti otázka, bylo-li tak také ve stol. XV, XIV....?

4. ve slabikách s *á* a *u* valné většiny s *í* nevznikla délkou proměna žádná a není tedy pro poznání kvantity staré (před XV stol.) podkladu jiného, nežli tradice jazyka spisovného od XVI stol. a obecný jazyk nynější.

Vysvítá z toho, že svědectví nepřímá pro mluvnicki staročeskou nepostačují, a že tedy třeba hleděti také ke svědectvím přímým, ke zřejmému označování délky v památkách starých, jímž svědectví přímá dílem se doplňují, dílem se potvrzují.

K tomu účelu sestaven jest následující příspěvek.

Jádro jeho jest v dokladech, jež vybrány jsou z památek dole*) jmenovaných a srovnány ve známém pořádku grammatickém.

A. Ve skloňování

I. jmenném.

Při kmenech na -s:

Sing. dat. -ovi; naproti tomu: anděl zjevil se jest *oziepowij* ČE. 8, dal jest *vinu rychtarzowyi* Boh. 349. Blahoslav ve své Gramm. 261 vytýká písařům, že *prý píší dlouhé í zvláště na*

*) Jsou to předně památky, které v Listech filol. 1878, 189 a 190 uvedeny a určitěji udány jsou pod skratky *Alex.*, *Boh.*, *ČE.*, *Dal.*, *Hrad.*, *Jid.*, *Kat.*, *Mat.*, *Modl.*, *Pass.*, *Př.*, *Pror.*, *svD.*, *Štít. ř.* a *Štít. už.*; kromě nich pak ještě

Alexp. = povídka o Alexandru Velikém tišt. v Plzni 1513 (160 kapitol); *Apoll.* = Apollonius král Tyrský (rkp. ČMuseum 4. D. 4., z let mezi 1459 a 1463);

Blah. = Jana Blahoslava Grammatika česká, dokonaná 1571 (vyd. 1857);

Blázn. = Chvála bláznovství, přel. Řehoř Hrubý (rkp. kn. univers.);

Bm. = Barlaam, tišt. v Pr. 1593 (čísla znamenají knihu a kapitolu);

Br. = bible Bratrská (Nový Zákon, 1593);

Hád. = Ctibora Tovačovského Hádání Pravdy a Lži, tišt. 1539.

Krist. = život Kristův ze XIV stol. (rkp. knih. univers. Pr. 17. A. 9; 113 listů);

ML. = Modlitby a Legendy (rkp. knih. Pr. 17. E. 18; 156 listů);

Nudož. = Nudožského Grammatica bohémica, v Pr. 1603;

Solf. = Solfermus, tišt. v Pr. 1600 (čísla znamenají kapitoly);

Troj. = Kronika Trojanská, z tisku 1488 (čísla znamenají listy).

O způsobu, jak jsou doklady vypsány a citovány, viz poznámku v Listech filol. 1878, 185.

konci slova, na př. panu Janowj, Petrowj; mimo to dlužno připomenouti*); že rozdíl mezi *i* a *í* u výslovnosti nyní není tak zřejmý a důsledný jako při samohláskách jiných a že i rukopisy a tisky staré mají stran *i* a *í* odchylek nejvíce. Viz Listy filol. 1878, 223.

Sing. lok. -*ě*; naproti tomu: v novém zákoníje Štít. ř. 31^a, o maľopuťtije 119^{b**})

Sing. instr. -*em*; naproti tomu: bohe^m ustaven svD. 37, svým liude^m Jid. 18, on s ohaři a sen zztrisie^{e(m)} rým: rozdielem Pil. b. Srovn. stpolské brateem a j.***)

Dual gen. lok. -*ú*: toť sem sě dotekl rtuv tvú Pror. 5^a, ote dvú oczasuv 5^b atd.

Plur. nom. vok. -*ie*, -*í*, -*é*, -*ěné*, -*ové*: praviti sě duchovní bratřie wlczije jsúc Štít. ř. 20^a, jej jednu pojeli towarzyszije 119^a, čerwije mě hryzá Alxp. 157, všickni Čzertj Solf. 11, všickni Čzertj Solf. 70, andyelee †) Pass. 331, zydee 160, poznajte swfyedee sílu mú Pror. 24^a, swatí apofstolee Štít. ř. 58^b; oni sú kapadocziene^e a si pak sú asýene^e svD. 13, my parthowe^e 10, synowee izrahelščí Pror. 19^a, posflowee tvoji 21^b, biskupowee ČE (Rozbor 704) atd. V ČE. také za grammatické krátké *i* bývá *í*: neroďte slúti mystrzij 21, zákon i proroczij 22.

Plur. lok. -*iech*, *ěch*: po skutczijech jeho Štít. ř. 3^b, v lo-trzijech 19^b, v flybijech 15^a, po darzijech 51^a, w bozijech egyptských 154^a, w boczijech našich 169^b, o apofstoleech 2^b, 196^a atd. Koncovka lokalu množného mívá vůbec často délku ††); srovnej zvláště plur. lok. při kmenech -*a* (doleji).

Při kmenech -*jš*:

sing. dat. -*ju*; proti tomu: kiherusalemju Jid. 33.

Dual gen. lok. -*i*: vvoz dvú gezdczyy Pror. 15^a

Plur. nom. -*ie*, -*é*: stateční muzzije Štít. ř. 16^a, káží kaza-telee Štít. ř. 9^a, przyetelee moji Pror. 30^b.

Plur. lok. -*ích*: o penyezijch Štít. ř. 12^b.

Při kmenech -*ijš* (příklady adjektiv, které by sem patřily. shodují se se skloněním složeným a tam se také uvozují):

Sing. nom. -*i*: jako rzyepij DalC. 46.

Sing. gen. -*ie*: u swatého gylgije Štít. ř. 130^a

Při kmenech -*o*:

Sing. lok. -*ě*; naproti tomu: na každém mijeťtije Štít. ř. 81^b, člověk páli sě v smylftwije 96^a, v smylftwije a v marném

*) Připomenutí toto patří také ke mnohým případům následujícím doleji.

**) Také tato odchylka, *ie* m. *ě*, bude se dále opakovati.

***) Miklosich: Über die langen Vocale str. 19.

†) Místo žádané slabiky *ie* mívá stará čeština z pravidla *ie*; výjimka velmi zřídka se vyskytá.

††) Miklosich l. c. 41.

rozpuštění 120^a, o tom wytyezstwije 125^b, v křivém zabyłstwije 121^a, srovnej sing. lok. při kmenech -s.

Sing. instr. -em; naproti tomu: zzlowe^m jejú Pil. a; srov. sing. instr. při kmenech -s.

Dual gen. lok. -ú: po dvě letuv Pror. 77^a

Plur. gen. bývá dlouhý ve *slabice kmenové*: jakž vyjdá z tijl (tělo) Štít. ř. 60^b, z těch čtyř kuol Kat. str. 156, od těch kuol 162. Srovnej doleji uvedené genitivity plur. *nóh, páť, rýb, zém, díš*, dialektické slovo — *slův*, falešných slův Suš. 344, slc. *delo* — *diel*, *hora* — *hór* atd. (ve slovenštině je zdloužení toto pravidlem) a z jiných jazyků slovanských sln. sing. nom. *leto* pl. gen. *lét*, *gora* — *gōr*, *otrok* — *otrōk*, polské (zvláště staré a dialektické) *lato* — *lyath*, *miasto* — *myaasth*, *cnota* — *cnót*, *mięso* — *miąs*, *reka* — *rak*, *gęba* — *gab*, *ciełeta* — *cieląt*, maloruské *vorota* — *vorôt*, *bereza* — *berěz*, *sleza* — *sléz*.*)

Plur. lok. -iech, -éch: v nebefijech Štít. ř. 11^a, o flowijech 96^a; -éch také za nč. ech: v rozličných mysteech epistol jeho (sv. Pavla) Štít. ř. 58^b, Hester postila se po těch mijesteech chodiec 205^b. Srovn. plur. lok. při kmenech -s a -a.

Při kmenech -jo:

Dual gen. lok. -í: snato bude břiemě s plecyy jeho Pror. 8^b, nesúc na plecyy zbožie svá 21^b, nosie jeho na plecyl 35^b, na svú pleczij Alxp. 13.

Plur. gen. -í: u prostřed polí Pror. 31^a.

Plur. lok. -ích: w lowiffchzích Pil. b, v frcdzijch našich Štít. ř. 9^a.

Při kmenech -ijo:

Sing. nom. akk. vok. -ie, -é, -í: když se zdравиě ruší Jid. 122, časté vzdýchaniě 149, jiné padlo mezi trnyee ČE. 13, abychem vczenije brali Štít. ř. 3^a, nábožné vpokogenije 154^a. zvaní vezmú to orudij z něhož pijí Alxp. 54, ten mi nazzile^e činí Jid. 95, to obilee Pass. 536, zelee warzenee 625, všelike vdolee Pror. 29^a, skalee 30^b, obylee zemské 57^a atd.

Sing. gen. -ie, é: ze zpanyě Jid. 149, chvátajě kak moha zabošie 120, čekajíce hnutyee vody ČE. 19, ze czenije Štít. ř. 5^a, pravého panenstwije 12^a, z mého pohodle^e Pil. c, z toho wezele^e Pil. d, do wezzele^e Jid. 151, z uokolee Pror. 66^b atd.

Sing. dat. -í: řeknu poluwnoczyy Pror. 32^a, ku poznaniy sebe Štít. ř. 3^a, k tomu powolanij 7^a.

Sing. lok. -iu, -í: w zzbosiu Jid. 126, po tvém wzdýchany Jid. 163, na božiem krřfchzený t. j. křčení svD. 91, po widyený 92, na vdoly rafainském Pror. 12^b, v hlíněném ofudy 87^a, na mnozstwýy wozuov 27^b, na velikém pohorzýj 22^b, o čtveru pozwanij Štít. ř. 3^a, u vláštíem ochotenstwij 7^a atd.

*) Miklosich l. c. 40 sl.

Sing. instr. *-ím*: tobě zzbosím žena přide t. j. (s) sbožím Jid. 112, všim stworzenijm Štit. ř. 3^a, tvé cesty zatýním trnijm 50^b, krve prolytjím 151^a.

Dual. gen. lok. *-í*: o dvě rczenij Štit. ř. 15^b.

Plur. nom. akk. vok. *-ie*, *-é*: tři znamenije Štit. ř. 12^a, čtyři cztenije 12^b, vdolee tvá Pror. 15^b a j.

Plur. gen. *-í*: chleb obylyy zemských Pror. 22^a, úroda obylyý jeho 56^b, těch kralowstwy 111^a, viceť má böh pozehnanij než jen jedno Štit. ř. 7^a, aby hor ponížil, vdolij pozdvihl 20^a a j.

Plur. lok. *-ích*: po těch znamenijch Štit. ř. 12^b, v takých zewenijch 6^a, u wyedijenijch zřejmých 6^a a j.

Při kmenech *-a*:

Sing. dat. lok. *-ě*; naproti tomu: v czeftije boží Štit. ř. 13^a, ku prawdije 49^b, w czyftotije 142^a. Srov. sing. lok. při kmenech *-z*.

Sing. instr. *-ú*: tú raiekü hi tiem potokem Pil. a, wodü hlubokü Pil. a, obyklü hodynü Pil. d, vlada všiu komorü Jid. 56, máteř pojem sobě senü 146, tú odywü svD. 1, spravedlná cieftuu Pass. 458, jízto branuu Kristus vjel 485, wíno s woduv Pror. 1^b, s těžkú rukuv 25^b, prawduv jest do nebes přijti Štit. ř. 77^a, przylahü hledají zmatków 81^b atd. Délka v instr. rybá proti akkus. rybú srovnává se s polským rybą: rybę; kde české *u* je střidnicí polského *ę*, tam bývá polské *ę* střidnicí českého *ú*.

Dual gen. lok. *-ú*: na rukü nošen Jid. 53, ež otczowuu rukuu zbyla Pass. 20, dielo rukuv mú Pror. 14^b atd.

Plur. gen. mívá dlouhou samohlásku *kmenovou*: nooh jeho Pror. 26^a, ot vrchu do paat osuti jsme mnohými hřiechy Štit. ř. 132^a, od pupka až do paat Alxp. 138. Srovnej plur. gen. při kmenech *-o* a *-ja*.

Plur. dat. *-ám*: modlaam pohanským Pass. 36, městu i modlaam jeho Pror. 8^a, dceraam 42^a, k svárom a k swadaam 43^a, co plewaam ku pšenici 72^a, hwyezdaam nebeským 68^a, deseti pannaam Mat. 359. Srovnej s tím délku v témže pádě *hadóm*, *městóm*, dosvědčenou proměnami záhy se objevujícími v *haduom*, *městuom*, a stopy bývalé délky v polštině: *žonám siostrám* *) (psané *ę* = pochýlené *ą* = střidnice za dlouhé *á*).

Plur. lok. *-ách*: na knyhaach Pass. 552, wofobaach Štit. ř. 23^a. Srovnej s tím délku v *hadiech*, *sloviech* atd., sln. nogah, stpol. kostkaach **).

Při kmenech *-ja*:

Sing. dat. *-i*; proti tomu: k takovej duffij Štit. ř. 112^b. Viz připomenutí při sing. dat. kmenův *-z*.

*) Miklosich I. c. str. 41.

**) Mikl. tamt.

Sing. instr. *-í*: zjevná hrzyeffnyczyy Pror. 1^b, aby byl wuodczyy 78^a, pod ovčí kozzij Štit. ř. 20^a, s zdejší praczy Štit. uč. 83^a, aby tá praczij měl otplatu Štit. uč. 92^b. Délka srovnává se s délkou téhož tvaru při kmenech tvrdých, *žení*.

Plur. gen. bez koncovky a se samohláskou dlouhou ve *kmenu*: všech ze'm svD. 24, osidlo zbožných dušš jest stříebro Pass. 626, která j' svatých dvvš útěcha Štit. ř. 52^b, v pokoji svých dušš 100^a, (matky) tak ukazují, že jen těl jsú matery ale ne dušš Štit. uč. 58^a, hoře těch pracných dušš 152^a, těch dušš svatých 103^b. Viz připomenutí při plur. gen. kmenův *-o*. — Druhý tvar tohoto pádu má *-í*: zemýý těchto Pror. 26^b, spěj toliko mšý neb páteřov Štit. uč. 139^a, pekelných wlaaczý zástupové 154^a.

Plur. dat. *-iem*: takovým helmbrechtyczijem Štit. ř. 36^b, odpočinutie duššijem vašim 98^a; viz připomenutí při téměř pádě kmenův *-a*. Někteří písaři volili a volí krátké *-em*: dušem, pracem atp., a Nudožerský (Gramm. 1603, list 16 a 17) poroučí tuto koncovku pro parisyllaba (jež mají v sing. nom. a gen. stejně slabik), tedy prý *mílem*, *ulicem* atd.

Plur. lok. *-iech*: v svých praczijech Štit. ř. 99^a, ve všech vlizijech 158^a, řeč o bromnyczijech 222^a; viz připomenutí při téměř pádě kmenův *-a*. Někteří volí krátké *-ech*, praczech atp. a Nudožerský (l. c.) uvodí uliczech vedlé ulicích atd. jako tvar dopuštěný.

Při kmenech *-ija*:

Sing. nom. vok. *-í*, *-ie*: hpaný čjuju to po tvém vzdýchaní Jid. 161, dobrá rolíj Štit. ř. 111; *-ie*: slyšte bratrsie svD. 32, duchovná bratrzijs Štit. ř. 20^a, bratršije milá 79^a, jako jiní knyeczije 88^a.

Sing. gen. *-ie*, *é*: oni z frigie svD. 15, ot bethanyee ČE. 33, následujc královny nebes, panije všeho světa Štit. ř. 226^b, kiož pro mne ostane otce, mateře, domu, rolee 237^a, v Alxp. já Kalczedonij dobudu 13, Alexandr navrátil se jest do Macedonij 10.

Sing. dat. lok. *-í*: famarzyy městu i modlám jeho Pror. 8^a, wfamarzyy 7^a, u wigilij ČE. 5, v křivé bratrziij Štit. ř. 19^a, aby se knyeczij ukázal 87^b, (Kristus) ukázal se svatej Marzij 188^b, v zemnej rolíj 189^a, (biskup) kázal se na lodij vésti 209^b, na té rolíj Troj. 26^b, otjide k lodí 47^a, ostali na lodij 224^a atd.

Sing. akk. *-í*: biskupi světie knyeczij Štit. ř. 88^a, kúpí rolíj tu 10^a, v dobrú rolý Štit. uč. 41^b, kdož by dal svú rolý 85^a.

Sing. instr. *-í*: s jich bratrzyy Pror. 91^a, mezi faráři a mezi bratršij sv. Dominika Štit. ř. 87^b.

Dual nom. akk. vok. *-í*: dvě lodij Troj. 225^b.

Dual gen. lok. *-í*: ve dvú nižší gerarchij Štit. ř. 80^a, řeč o tá dvú gerarchij 98^b.

Plur. nom. akk. vok. *-ie, -í*: panije. a panny Štít ř. 4^b, ledwije své přepášete 152^a; mnohé lodii se ztroskotaly Troj. 104^a, když se běchu lodij porušily 227^a.

Plur. gen. *-í*: opásanie ledwyj jeho Pror. 9^a (plur.), před očima knyzezzy 76^b, brániti knyzezy, vdov, sirotek Štít. uč. 89^b.

Plur. dat. *-iem*: hrdým panijem Štít. ř. 34^b, — k lodijm našim Troj. 224^a a k těm lodeem Štít. uč. 71^b.

Plur. instr. *-iemí, ími*: s mnohými lodijmi Troj. 214^a.

Při kmenech *-a (i)*:

Sing. gen. dat. lok. *-í*: proti tomu: své twarsí svD. 97, od své chotij Štít. ř. 12^b, ke trojí wyeczij 10^a. Viz připomenutí při sing. dat. kmenův *-s*.

Sing. instr. *-iu, -í*: všiu wiecztů Jid. 59, že mýzzlů jinamo chýlil 156, jeho moczij a mudrostij Štít. ř. 3^a, volnú zadošť Štít. uč. 67^a a j.

Dual gen. lok. *-í*: v mú vřijy jsů ty věci Pror. 4^a, w noczyz a mú 57^a, v mú vřij ČE. 4, v naši oczij 23, v mú vřij Štít. ř. 12^b, budú vám v oczij 169^b.

Plur. nom. vok. *-ie, -é*: vědie liudyě Jid. 28, muzyee nini-vetšči ČE. 17, tot jsů dniye naši Štít. ř. 8^a, kdyby nebyli ti dniye ukráceni 69^a, czrtije věrie 46^a, muzzije šli spolu 82^a; někteří lydee Pass. 526, slyšěli sú lydee Pror. 95^a, takť vázná lydee v osidla Štít. ř. 119^a.

Plur. gen. *-í*: s mnohem luďy Jid. 63, od lidi ČE. 21, rácho z řřrtij velblúdových 1, z propastij našich Modl. 151^b, ze dnýy Joziašových Pror. 49^b, zvuk huřly 112^a, co j' chvalných muzij zahynulo Štít. ř. 154^b, stvořených wyeczij 3^b, svých bařnij 25^a, se škodů svých hořtij Štít. uč. 97^a, rozkořfij tělesných 76^b, rzeczý mých 83^b, zadošťij světských 71^a a j.

Plur. dat. *-em*; naproti tomu: k svým liude^m Pil. c.

Taktěz ovšem při číslovkách *trěie, čtyřie*: trzije muřie šli po něm Štít. ř. 40^a, trřije králi 76^b, trzyy olivových dřev Pror. 13^a, trzij osob 23^a, z těchto trzy milostí Štít. uč. 27^b atd.

Při kmenech *souhláskových*:

Sing. nom. *-ě*; odchylka: výborné dyetije Štít. ř. 164^b, proradné plemiš Jid. 23.

Sing. lok. *-i*; odchylka: o tom dný súdném Pil. a.

Ve sklonění *zájmena bezrodého*:

Sing. nom. *já*: yaa sem sebral Pror. 8^a, yaať tvě cesty nezatyřním trřim Štít. ř. 50^b aj.

Sing. instr. *-ú*: se mnů Jid. 101, přede mnuy Pror. 56^b, před tobuv 28^a, před sobuv 105^b, já hrdám tebu Štít. ř. 130^b, nic bychom nemohli sami sebu 152^b a j.

Plur. gen. akk. lok. *nds, vds*: naas ižádný nenajal ČE. 12, at nevolá po naas 20, diabel naas vzbúzie Štít. uč. 126^a, kto jest bez hřiecha z waas ČE. 29, mnoho jmám o waas mlu-viti 20, těm jenžto waas nenávidie ML. 97^a.

Plur. dat. *nám, vám*: k nám svD. 28, jest nám svědčiti svD. 36, běda naam Pass. 100, hospodin naam ukázal ČE. 6, svěstujte naam Pror. 31^a, nedadie naam odpočinutie 65^a, bude waam viděnie 21^a, slyšeti waam káže 32^b, ja pošli waam hady 58^a, protiv naam Štít. ř. 113^b, poselstvie k nám Štít. uč. 69^a.

Plur. instr. *námi, vámi*: hospodin s naamy Pror. 69^a, nepřerušuj slibu svého s naamy 63^b.

II. Ve sklonění zájmeném.

Zájmeno *ts*:

Sing. gen. fem. *té*: the° řeči malé Jid. 99, te° ženy 149, s the° vůle AlxB. 88, mně te° čsti přějte 79, do the° noci AlxBM. 2^a, tee viery Štít. ř. 41^a, tee kúpě já nechválím Štít. uč. 82^a.

Sing. dat. lok. fem. *té* (místo *tej*): tee *t* (vdově) sv. Pavel nevelí za muž, tee *t* die, že . . Štít. uč. 50^a

Mnohé památky století XIII a XIVtého činí rozdíl mezi gen. *té* a dat. lok. *tej*, a vůbec mezi genitivem a dat. lok. sing. fem. veškerého sklonění zájmeného a taktéž složeného, *té dobré vody a tej dobréj vodě*. Časem však jazyk od tohoto pravidla se odchyluje a to způsobem dvojm: jednak přijímá také genitiv *-j*, *tej dobréj vody*, — jednak ztrácí se *-j* z dat. a lok., *té dobré vodě*. Z toho vznikly rozdíly dialektické: doudlebětina zachovala způsob starý, nářečí východní mají *-j* ve všech pádech a čeština spisovná má všechny pády bez *-j*. Změny tyto zastihujeme již ve XIV století, a pozoru hoden je v té příčině rkp. Pror.; tam bývá genitiv psán většinou *teey*, dat. lok. většinou *tey*, na př. gen. do teeyto země 26^a, jdi do země do teey 26^a, ústí teey rokle 117^b (vedlé: teto krve 67^b, dřevo teyto vlasti 57^a), a dat. lok. na hoře na teyto 18^a (2), v zemi v teyto 63^b, tey modle 57^b (vedlé: v teey vlasti 49^a).

Sing. instr. masc. neutr. *tiem*: týěm potokem Pil. a, za týěm Pil. d, aby hrd tijem nebyl Štít. ř. 5^a, tijem (žezlem) bita jeho hlava 165^a, pod tijem darem 201^a aj.; — fem. *tiž*: tū řěká Pil. a, tū odívá svD. 1, s tuu dnáí Pass. 33, tuu modlitbú 614, před tuv sochú Pror. 111^b, tū lší a chytrostí Štít. uč. 79^a aj.

Plur. gen. lok. *těch*; naproti tomu: tijech věcí Štít. ř. 37^a, tijech příprav 36^a, o tijech staviech 84^b, o tijech sloviech 96^a, o tijech diviech 242^a.

Plur. dat. *těm*; naproti tomu: k tijem věcem Štít. ř. 50^b, jděte k tijem 230^a, tijemto by chvála nepomohla 231^b, die tijem, ješto hřiechóv neostanú 236^b, co j' böh připravil tijem, ktož . . 51^b, k tijem 83^a, radost tijem, ješto hledají tebe 223^b.

Zájmeno *onen*.

Sing. gen. dat. lok. *oné*: aby prázden byl onee druhé smrti Štít. ř. 129^a, po oné (chvále) Štít. uč. 55^b.

Sing. akk. fem. *onu*; odchylka: vzpomínáš onů chvílji Jid. 165.

Sing. instr. *oniem*: onijem svým pokušením Štít. ř. 58^b

Dual dat. instr. *oněma* (v. *dvěma*); naproti tomu to j' byl vyřekl k onijema mlazšíma Štít. ř. 97^b.

Plur. nom. masc. *oni*; odchylka: si hi oný Pil. a, oný sá Kapadocéné, oný z Krety svD. 13, 21.

Plur. lok. *oněch*; naproti tomu: v oniejch sloviejch Štít. ř. 244^a.

jeden, a, o:

Sing. gen. dat. lok. fem. *jedné*: myslí iedne° Jid. 152, vlasti do neiedne° svD. 66, iednee noci Pror. 17^b, k gedné Štít. uč. 87^a.

Sing. instr. masc. neutr. *jedniem*: gednijem úmyslem Štít.

ř. 14^b; — fem. *jednú*: gednuu ranú Pass. 21.

dva, oba:

Dual gen. lok. -ú: ode dwuv králí Pror. 6^a, ovoce dwuv dřěv 13^a, po dwuv letú 77^a, plášč obuv přikrýti nemóže 20^a.

Zájmeno j's:

Sing. gen. masc. neutr. *jeho*; odchylkou: od njejho Štít. ř. 250^b.

Sing. gen. fem. *jie, jejie*; někteří grammatikové vykládají tvary tyto vůbec chybně a proto uvedu zde dokladů více: tady pobudí gie (své ženy) Jid. 161, by gije (milosti) neobrátil Štít. ř. 4^a, nemohl gije (milosti) vypověděti 18^a, nemiluje-li gije, proč k ní přichází 53^a, voda gije (poškrvny) nemóž snieti 67^a, bez nije (spravedlnosti) 9^b, aby to od nije (duše) neodešlo 52^b, koruna života, gijez nám rač dopomoci 124^b, milovník gegije 12^a, muž gegije 12^a, gegije radost 21^a, u gegije hrobu 10^b, v gegije čeledi 10^b, dievka gegijezz hod dnes pamatujem 48^b, úmysl gegije 49^a, po tělesných gegije čitedlnostech 49^a, dobří gegije skutci 51^a, z objetie gegije 53^a (atd., ve Štít. ř. dokladů hojnost); ktož žádají gje (smrti Kristovy) k své pomoci Štít. uč. 153^a.

Sing. dat. lok. *jí, ní*: gí bě ne do veselé Jid. 151, že se gí nemíli 155, bylo gij sbožie otjato AlxBM. 2^b, jakž se gij (vdově) nahodí Štít. ř. 11^b, gij jest dána radost 23^a, gešto gij (duši) posluhováchu 124^a, to vše zlé ukáží gij (duši) 124^a, čas který byl dán gij (duši) 124^b, syn boží ničehož gij neodpověděl 126^b, vzeli k nij (manně) mrzkost 11^b, mušit o nij (spravedlnosti) také řeci 9^b, málo jich po nij (cěstě) jde 13^a, v nijzz (spravedlnosti) bude věčný život 45^b, ta noc v nijz hospodin lid vyvedl 157^a, proti nij (duši) 124^b, na nijzz (lúce) 126^b, tú chytrostí, gíjz oni múdrost říekají Štít. uč. 79^b, poddada se gý (řeholi) 71^a, pravda, gýz se protiví 67^b, ostati při ný (čistotě) 44^a, atd. Mimochoodem budiž zde připomenuto, že dosavadní výklad tohoto tvaru (staročeského *jí* zoužením z *jie, jejie*, a

všec staročeského zájmenného dat. lok. -í z -ie, iej) ku pravdě se nepodobá.

Sing. akk. *jí*; proti tomu: gijzto řeč uslyšav Pass. 464, práce gijz musí nésti Štít. uč. 40^a, mysl gijzto jsú od boha vzeli 70^b, lidé hnedky gij (ženu) vrátichu Alxp. 118; Blahoslav pak připomíná, že někde a zejména prý v Domažlicku mluví se již, ale lépe že jest vyslovovati krátce již (Gramm. 22, 261).

Sing. lok. masc. neutr. *žem*; naproti tomu: pójdu po nijem Štít. ř. 7^a, v nijem 16^b, měl v nijem naději 38^b, podle božství, v nijemzz . . 38^b, nenie v nijem božie milosti 31^a, v nijem 216^a, světlo v nijemzz jest poznání 225^b, v kraji v nijemzz mají býti 225^a.

Sing. instr. masc. neutr. *jím*; aby gím byl svět uzdraven svD. 38, s ním Pil. d, gijmzz (činem) vykúpil národ 5^b, s nijm zemfem 13^a, nad nijm 17^b. Za Blahoslava vyslovovali někde krátce někde dlouze, s *ním* a s *ním* (Gramm. 22).

Sing. instr. fem. *jí*: gijzto branu Pass. 485, pomsta gijz si nás trápil Modl. 9^b, jenžto sěká gyy (sěkard) Pror. 8^a, budú vlásti gyy (zemi) 78^b, pohrdali sú gyy 103^b, s nij (s matkou) Štít. ř. 10^b, s nijz (milostí) jdú darové 158^b.

Dual gen. lok. -ú: slovem ieú Pil. a.

Plur. nom. masc. *jí*; naproti tomu: gijzto sě s světem obcházějí Pass. 457, gijzto zde bydlé 476 a tak z pravidla v Pass.; všech lidí gyyzto sú bojovali a gýjzto sú pracovali Pror. 20^b, býci, gyyzto dělají zemi 22^b, všickni, gyyzto ostanú 57^a a tak většinou v Pror.; lidé, gijz jsú vešken úmysl vzdvihli k bohu Štít. uč. 67^b atd.

Plur. gen. lok. *jích*; po domažlicku ve stol. XVI: v ních (Blahoslav, Gramm. 261).

Plur. dat. *jím*; naproti tomu: co by to gím býti chtělo svD. 22, gyym (bohům) si obětovalo Pror. 42^b, gyymzto (králům) nenie zaklínání 58^a, k nijmzz (činům) jest stvořena Štít. ř. 47^a, ještěť sě gijm hodí 7^a, k nijmzz (židům) 18^a, gijm (libostem) sě oddá 1^b atd., co gijm prospěla jich múdrost Alxp. 35, stařec vece gijm 111.

Plur. akk. *jě*; proti tomu: vstříc na nije, ež jsú tak skúpi Štít. ř. 63^b, na nijez patře Jeremiáš die 84^a, jako by Kristus vsedl na nije 212^b.

Plur. instr. *jími*; naproti tomu: gijmy (šlechetnostmi) ozdobeni Štít. ř. 4^a, gijmyzz (slovy) sem řeč počal 7^b, gijmyz (hřebíky) byl přibit 16^a, hrdáno gijmy 70^a, aby gijmy druhé přemohl 89^b; za Blahoslava vyslovovalo se v Domažlicku s *ními*, lépe pak okolo Prahy s *nimi* (Gramm. 22, 261).

Zájmeno *mój*:

Sing. nom. (akk.) neutr. *mě*: srdce mee Pror. 21^b, jmě twee 3^b, srdce fwee 79^a; — fem. *má*: běda mně matko maa

Pror. 64^a, ruka maa 8^a, ruka twaa 18^b, bñiemě bude každému řěč fwaa 72^b.

Sing. akk. *mú*: zzwů krev prolil Jid. 22, zzwů řěč 103, zzwů čest 132, muu duši Pass. 451, smrt fwu 12, na muv hlavu Pror. 32^b, na twuv hlavu 62^b, zatvrdili hlavu fwuv 66^b atd.

Sing. gen. masc. neutr. *měho*: ducha meeho Pror. 33^a, miesto stanu tweeho 40^b, pořadu tweeho 4^a atd.; — fem. *mé*: me^o králevé podle Pil. c., zzwé^o tváři svD. 97, mee myslí Modl. 42^a, v hodinu smrti mee 100^b, prut náhlosti mee Pror. 28^b, ode všeliké zlosti twee 70^b, do země fwee 10^a atd.; *měj* v Pror.: sílu ruky meey 8^a, tváři meey sem neodvrátil 38^a, od tváři od meey 42^b, nohy meey 27^b, chwály twee 16^a, pravdy twee 28^b, od chvály fweey 14^b, z fweey nemoci 28^a, pravdy fweey 28^b.

Sing. dat. masc. neutr. *měmu*: bohu meemu Pror. 5^b, tweemu přiščí 11^a, k stvořiteli fweemu Pror. 13^a.

Sing. lok. m. n. *mém*: po twe^m vzdýchaní Jid. 163, o zzwé^m božé svD. 28, při zzwé^m časě 84, v domě w meem Pror. 3^a, na tweem loži 110^b, v fweem růšě 46^b.

Sing. dat. lok. fem. *měj* v Pror.: co učini vinnici meey 3^b, ještě sem měl učiniti vinnici meey 3^b, na huořě meey 9^a, 48^b, v meey zemi 11^b, k hořě meey 49^b, v zemi twee 46^a, v dávnosti v fweey 16^b, v cestě fweey 36^a; mimo Pror.: vecé mateři fweey ČE. 45.

Sing. instr. m. n. *mým*: jsa zzwým liude^m udaten Jid. 18; — fem. *mú*: chteše ji fwu rukuu stieti Pass. 20, vlastní budu horuv fwatuv muv Pror. 42^b, bude tobě světlem a chwaluv twuv 45^a, fyluv fwuv welykuv 75^b aj.

Dual gen. lok. *mú*: v muv uší ČE. 4, dielo rukú muv Pror. 14^b, snáto bude bñiemě s plecí twuv 8^b, přičiní hospodín rukú fwuv 9^b.

Plur. nom. akk. n. *má*: zzwā křídla Jid. 144, ústa maa Pror. 64^b, ústa twaa 50^a, otevřel ústa fwaa 8^a atd.; — fem. a akk. masc. *mé*: po zzwé^o časy Pil. a, já a děti me^o Pror. 6^a, navrátí súdcě twee i rádcě twee 2^a, dub rozvodí ruozhy fwee 5^a, bohy fwee 50^a atd.

Plur. gen. lok. *mých*: ščěpón mých Jid. 98.

Plur. dat. *mým*: k zzwým liude^m Pil. c.

Plur. instr. *mými*: zzwými ščěpy Jid. 101.

Taktěž ve vzoru *dvój*; na př. to tree Štít. ř. 10^a, 151^a, toho j' se treeho stñieci 134^a, jsúc dwogijm svědečstvem potvrzení 40^a.

Zájmeno *co*:

Sing. instr. *čim*: czijm se přiezñ drží Štít. ř. 5^a, czijm většie milost 5^b, jej podařil nyeczijm 17^b, czijm se mohu odplatiti. Jiné pády mívají délku při důraze, zdlouzení emfatické: nicé, ničehuož, ničehůž, ničemuž, ničemauž. Viz o tom Listy filol. 1878, 221; ku příkladům tam podaným dodávám: ničehuož

nežádají Troj. 92^b, veš den nyczehuozz neokusiv ML. 91^b, ďábel ničehuož není tak pilen Tovačovsk. Hádání 101^a, a k emfatickému opakování slabik: nelze biele nikomememu spasenu býti ML. 60^b.

Zájmeno *naš*:

Sing. nom. *naš našě naše*: naaš spatitel Štit. ř. 114^a, hospodin ustavitel naaš Pror. 24^b, buoh naaš ČE. 35 aj. Někteří měli *á* také v jiných pádech mimo nom. akk. *naš*; v biblí Kralické čteme: odplata vaše 12^a, řeč vaše 14^a, utíkání vaše 57^b, naše dědictví 150^a a j.; Blahoslav o tom poznamenal, že v *naše prosba* accentus nonnihil gravitatis addere videtur a bez „akcentu“ že to je verštatné (Gramm. 260); Nudožerský (1603) má v paradigmatu nášs, nášsi (plur. nom.), nášfe (plur. akk.) a ostatně krátké *a*, naproti tomu píše jinde také nášfe, wášfe (sing. nom. fem. neutr.; str. 35 a 46).

Sing. gen. fem. *našie*: podle nášije hrubosti Štit. ř. 65^a, viery nášije 78^a, podle nášije řeči 170^a

Sing. dat. lok. fem. *naši*: jakož se j' stalo nášij hlavě Štit. ř. 171^a, v nášij vůli 9^b, v boží vůli a také v nášij 27^a, v nášij zemi 53^a

Sing. instr. m. n. *naším*: pánem nášijm Štit. ř. 37^b by nášijm otcem i bratrem nášijm 161^b.

Dual gen. lok. *naši*: v nášij oči ČE. 23, on v ruká u wášy jest Pror. 88^a

Plur. nom. *naši, našě*; naproti tomu: přívuzní nášij Štit. ř. 83^a, — a dlouhé *á* v biblí Kralické: synové wáši 30^b, 132^b. wáši vlasové 26^b, kniežata nášfe 159^a, lampy nášfe 60^a, věci wášfe 133^b, vzal na se mdloby nášfe 21^a, manželky wášfe 46^a; nášij Nudožer. 35^b.

Plur. gen. lok. *našich*; proti tomu: jeden z bratří nášijch Bm. 2, 4, nášijch Nudožer. 35^b (paradigma).

Plur. dat. *naším*; naproti tomu: odpočinutie dušiem nášijm Štit. ř. 98^a, co se nášijm dušem přihází Troj. 224^b, nášijm milým bohům Bm. 2, 6, nášijm Nudož. 35^b (paradigma).

Plur. instr. *našimi*; naproti tomu: před wášijmi milostmi Solf. 42, nášijmi Nudož. 35^b (paradigma).

Zájmeno *veš*:

Sing. gen. fem. *všie*: člověk wšfie přelesti Jid. 44, beze wšije poskvrny Štit. ř. 6^b, wšije pravdy 14^b, ostanúe wšije zlosti 22^a, ode wšije žádosti 30^a, wšije nečistoty daleci buďte 74^b, ode wšije neupřiemosti 35^a, beze wšije potřeby 162^b aj.

Sing. lok. m. n. *všem*; naproti tomu: ve wšem povolen Jid. 86; v tom ve wšeem času nebieše smilování ML. 61^a, snad zdloužení emfatické (jako tamtéž na stránce předcházející: *nikomemému*, viz nahoře).

Sing. dat. lok. fem. *vši*: ke wšij spravedlnosti Štit. ř. 14^b, ve wšij útěše 4^b, protože wšy čeledi řku, že . . Štit. uč. 59^a.

Sing. instr. m. n. *všiem*, zoužené *vším*: wšiem židovstvem

Jid. 38, wšlým stvořením Štít. ř. 3^a, wšlým snaženstvím 14^a, wšlým srdcem 23^a atd.; — fem. *všiu, vši*: wšlů věciu Jid. 59; vlada wšlů komorů 56, wšlů žádostí Štít. ř. 2^a, wšlů myslí byl kromě světa 42^a.

III. Ve sklonění složeném.

Vzor *dobrý, á, é*.

Sing. nom. m. *dobrý*: v. Listy filol. 1878, 225; — neutr. *dobré*: to klate^e dítě Pil. d, (dítě) prozřel^e tamt., dobre^e jmé tamt., proradn^e plémě Jid. 23, ovoce wchzile^e 64, chzazte^e vzdychanie 149, zelee warzenee Pass, 625, řiekáte zlee; dobree Pror. 4^b, kamenie drahee na čele wyfatee 3^a atd.; — fem. *dobrá* v. Listy filol. 1878, 220.

Sing. akk. f. *dobrá*: v. tamt. 224.

Sing. gen. m. n. *dobrého*: fwateeho yzrahelskeeho Pror. 4^b, welebbeeho srdcě 8^a atd.; — fem. *dobré*: wfelike^e potřěby Pil. b (doklad nejistý), mé kralewe^e Pil. c, čaka šfariotczke^e vlasti Jid. 9, moc pomoci zžilne^e 39, té řeči male^e 99, z libzke^e země svD. 17, hledal prfiehruhe^e škody AlxBM. 2^b, ot temnee viery Pass. 140, pln zzenee oběti, t. j. žžené Pror. 1^a, stien skály wysydedlee 23^a, hlas mladee nevěsty 83^a atd.; *dobřej* v Pror.: od murzyenynskeey země 9^b, z země z dalekeey 10^a, 29^a, od egyptkeey země 14^a, ot wšlykeey twáři 18^a, rozsědenie zdi wyfokeey 22^a, masti przyedobreey 29^a, dcery kaldeyskeey 35^b atd.

Sing. dat. lok. m. n. *dobrému, dobrém*: k zle^mu Jid. 52, rcčte šprawdln^eemu Pror. 3^a, yzrahelskeemu lidu 8^b; o giněm Pil. d, po tom času trudn^em Pil. a, o tom dni ozzudn^em tamt., po kralewzke^m právu Pil. b, v dobre^m stavě Jid. 154, v zzwietle^m oblacě svD. 96, v zzwietle^m lici 100, v ktore^m nečasu Apš. 333, v maleem časě Pror. 21^a, na oblacě na lehkeem 13^b a j.

Sing. dat. lok. fem. *dobřej* v Pror.: v rodynneey zahradě 1^a, na wšlykeey chvále 3^b, na hoře lyonskeey 8^a, na cestě egyptkeey 8^b, na wšlykeey huoře fwateey 9^a, na hoře mracneey 10^a, k hanbě egyptkeey 14^b, v zemi egyptkeey 14^a, k kraloweey stolici 16^a, na huoře na fwateey 19^b a mn. j. (Vedlé -eey psáno v Pror. ovšem také -ey: na hoře jerusalemскеy 8^a, na wšlykeey hoře wyfokey 42^b); — *dobré*: k jeskyni propaštnee Pror. 38^b, k šmylné milosti Štít. uč. 70^b. Pro dat. lok. *dobřej, dobře* nemám dokladu; viz však dual nom. fem., který s dat. lok. sing. morfologicky jest stejný.

Sing. instr. m. n. *dobrým*: před mnohým rokem Pil. a, lowechzkým rozdiel(em) Pil. b, zlý se zlým Jid. 49; — fam. *dobrá*: v. Listy filol. 1878, 224.

Dual nom. akk. vok. masc. *dobrá*: dva zlaa člověky Pass. 27; — fem. *dobře, milé, dobrě*: czyštuje oči móžta viděti Štít. ř. 79^b, té obě milosti samé o sobě ani sta zlee ani dobrzije, ale když je zšlechti duchovní milost, dobrzije budeta 93^b, ti pak

otawrzenije majíc oči jdú do pekla 119^a, kak jsú tvoji newynnije rucé swázali 164^a, dvě sestře mylee sobě 9^b, oči maje plamenii Troj. 101^b. Těmito doklady jest délka tvaru tohoto (a zároveň dat. a lok. ženského jedn.) dosvědčena na jisto.

Dual gen. lok. *dobrú*: uzda, ješto byla na lici lydfknu Pror. 22^b, rukú swyessenuv a kolen mdlých 25^b, s srdecnuv oči Štit. 115^a.

Plur. nom. m. *dobří*: pójdu hraieffný Pil. a, pójdu zzbosný tamt., to činie gíný Jid. 96, synové netbalí Pror. 21^b; zemřú welyczyy i малы 65^a, tyffij a sklydnij Štit. ř. 4^b, swyetlý lidé Štit. uč. 72, mnozí jsú potvořeni 67^a, národové lydfstý 117^a atd.; — akk. *dobré*: peníze daneé Pass. 122, jěšto ty zlee nazýwáš 600, na cedry lybankée rozweđeneé Pror. 2^b, zabítie zabytee (wee 19^a atd.; — neutr. *dobrá*: v. Listy filol. 1878, 220; — fem. *dobré*: v jěskyně fkalnee a propasti zemfkee Pror. 2^b, rozdali sú wffelykee mezě zemfkee 18^b, na hory wyfokee a wzweđeneé 2^b, přivede hospodin vody rzyecznee fylnee 6^b atd.

Plur. gen. *dobrých*: v. Listy filol. 1878, 226.

Plur. instr. *dobřími*: v. tamtéž.

Kvantitou shoduje se s *dobrý* také *ký* a *týž*: rád bych o hřiešieh tuto promluvil, kee jest smrtelný a ké všední Štit. uč. 132^a, veď tíž t jest buoh jako i dřéve Štit. uč. 88^a, tíž úřad 90^a, ta muka (v čistci) jest taaz muka jakož i u pekle 156^a, pakli by dva neb třie tuwz radost měli 158^a, v tuwz hodinu Pass. 381, tuwz světlost 309, ktož následují jeho v teemz Štit. uč. 18^b, v teemz kraji ČE. 5, v teez kapitole 4, tuwz lenosti Modl. 43^a, tuwz cestá Pror. 27^b, však se vrátíme v teez hřiechy Štit. ř. 112^a.

Vzor *dnešní*.

Sing. nom. m. *dnešní*: v. Listy filol. 1878, 222; k tomu: prwnij dar Štit. ř. 3^b, naywyffij kněz 12^a; — nom. akk. neutr. *dnešnie*: viz Listy filol. 1878, 221; k tomu: slovo bozije Štit. ř. 4^a, co j' bozije 17^b, tělo czlowyeczije 23^a, nyzífýe skrze wyffýe sebe má zpořiezeno býti Štit. uč. 67^a; — nom. fem. *dnešnie*: radost wele° Pil. d, trzetije řeč Štit. ř. 4^b, bozije milost 18^a, naywyffije welebnost jeho 17^a, choť bozije 53^a.

Sing. akk. fem. *dnešní*: v smolu horzyczzy Pror. 25^a, pro bozij milost Štit. ř. 7^a, wyetffý nůzi Štit. uč. 70^a, rotu zwlaštý 74^b, krásu ženskú neb dyweczczý 111^a.

Sing. gen. m. n. *dnešního*: syna bozijeho Štit. ř. 1^a, z pozvánie poslednjiego 3^a a j.; — fem. *dnešnie*: ani tbá milosti boše Jid. 119, k swrchování služby bozije Štit. ř. 3^a, hledati bozije milosti 3^b, by wlaaftije cti zaslůžili 5^a, z hodugije miery 13^b, podlé wóle bozije 128^b a j.

Sing. dat. m. n. *dnešníemu*, lok. *dnešniem*: dodrému czlowyczijemu Štit. ř. 5^a, k nawštiewení bozijemu 5^b, po holubíem wíđení svD. 92, o zwlaaftijem činu Štit. ř. 5^b, o swém menffijem

9^a, v přirození czlowyeczijem 39^b, na bozijem oltáři; — fem. *dnešní, dnešnie* (ze *dnešniej*): w hoozpodnyě milosti Jid. 126. v bozij milosti Štit. ř. 14^a, neprotiv se wóli bozij 127^b, v duši czlowyeczij 134^b, v dnešnij epištóle 129^b, v naywyetšij túze 124^a, v té prwný gerarchý Štit. uč. 79^b.

Sing. instr. m. n. *dnešním*: horšlím horšimž Jid. 30, bozijm darem Štit. ř. 3^b, mezi duchownijm nevodem a mezi rybijm tělesným 12^b, ktož pod svým wysšijm býti nechce 249^a; — fem. *dnešní*: zahrádú bozyy Pror. 38^b, pomocí bozij zwlaštij Štit. ř. 5^a, pod owczij koží 20^a, s zdeyšfý pracý Štit. uč. 83^a.

Dual gen. lok. *dnešní*: protož má najnižší (t. řád) obá wyšfý (t. řádú) posláchatí Štit. uč. 65^b.

Dual dat. instr. *dnešními*: před bozijma očima Štit. ř. 17^a.

Plur. nom. m. *dnešní*: tito z Říma prschozí svD. 20, synové nechtyegyczyfý slyšeti Pror. 21^b, psi nemohuczzy čekati 42^a, jižto budú otšupugyczyy 66^a, kteří nyzšfý Štit. uč. 77^a; — nom. akk. neutr. *dnešnie*: jsú zwlaštije tři znamenie Štit. ř. 12^a; — fem. *dnešnie*: všě vlasti okolnyě Jid. 37, jsú přčiny wlaštije Štit. ř. 5^a.

Plur. gen. lok. *dnešních*: svých blyznijch Štit. ř. 3^a, 55^a, svých wlaštijch přátel 6^a, bozijch darów 9^b, proroczijch řeči pevnost 40^a, menšfijch hřiechów 31^a; w budouczích věcech Pil. c, v zdeyšfijch věcech Štit. ř. 26^b, u wlaštijch činech 29^b, v těchto poslednijch časech 35^a.

Plur. dat. *dnešním*: bydlegyczyym u vlasti stieně Pror. 7^a, k wyetšfijm věcem Štit. ř. 16^b, an šlecheten bližnijm 14^a, tato milost bůh svým zwlaštijm činí 5^b.

Plur. instr. *dnešními*: dary bozijmy Štit. ř. 6^b, staří s mlašfijmy 23^b, nehrdaj nyzšfijmy 43^b, před jeho blyznijmy 32^a atd.

Při vzoru *dnešní* možno také uvéstí nominalní tvary komparativu: sing. masc. *chuzí, bohatěji*, neutr. (adv.) *bohatěje* na př. čím jest kto pilnyegij Štit. ř. 35^b, znamenajmy pijlnyegije 172^b, pijlnyegije měl by na péči 82^a, radyegij umřel 9^a, tento radyegij bude masopustním člověkem slúti 120^a, radyegij řku 32^a, radyegij chtěl v žalář vsazen býti 165^b (v době Veleslawinské: radějí i radějí), sv. Jan ve mnohém wyeczij swatého Štěpána 27^a, wyeczij plod jejie než ona (Maria) 250^a, (bůh) wyeczczij jest nade všicku chválu Štit. uč. 104^b, hoynyegije to činiti máme, czaftyegije zowác chudé 74^a, by na té czaftyegije wzpomínali 123^a, čím czeftyegije 84^a, atd.

B. V. časování.

Slovesa třídy I, 1. Inf. *wěsti*: zczijšty nemóžem počta svých hřiechów Štit. ř. 132^a, bude kwijšty twá spravedlnost 134^a, pleesty se v svět 203^b, jiné weesty 191^b, (črt) wlašty t bude myslí 134^b, člověk bude jím (koném) wlašty 135^a; dvouslabičné infinitivy mají v češtině první slabiku z pravidla dlouhou. — Praes. sing. 3. *wede*; naproti tomu: k bohu gđee ČE. 41,

przygdee silnější 2, radost budee 6, budee nazván 17 ; plur. 3. *vedú:* (hřešní a zbožní) pojďú rozděleně Pil. a, mořské tváři řvati budou Pass. 8, špaduv a zetření buduv Pror. 6^b, ti ještě pletuv a tkuv misterná diela Pror. 14^a, zchrzaduv hory 24^b, przygduv a buduv odpočívati všichni 6^a, wygduv andělé Štít. ř. 10^a, ještě podroftuv 82^a. Dlouhé *ú* ve 3. os. množ., na př. *vedú* proti 1. jedn. *vedu*, srovnává se s polským *q* : *ę*, na př. *wiodę* : *wiodę*; srov. připomenutí při instr. jedn. kmenův *-a*. — Imperf. *vediech* : gdiychu před ním Alxp. 65. — Aor. *vedech*; proti tomu: že chlap zznýde Jid. 111, pojem Petra a Jakuba i wedee je na horu ČE. 19. — Part. pr. *vedúc* naweducz Pror. 62^a, cztuvcz o dobřém Štít. ř. 240^b; také zde je české *ú* = pol. *q*.

Slovesa třídy I. 2. Inf. *nésti*: on by pomohl neefy Štít. ř. 98^b, aby bylo lehkó neefy břiemě 109^a, chtiec napaaťi svú vůli 125^b. — Praes. plur. 3. *nesú*: gyyzto nesuv mě Pror. 35^a, jižto pafuv lid můj 71^a, ktož nesuv práci Štít. ř. 62^a, trpiec protivensvie užitek przynefuv 112^b a j. — Part. præs. *nesúc*: pokojné bydlo nalezuucz Pass. 16, nesuncz zbožie svá Pror. 21^b, fnefvvcz se Štít. ř. 138^a. — Nejistý jest příklad: doňadž ščěpov neotrsazzú, přihodi se toho času, věš Pilat na ščěpy zřieti Pil. d; v. Listy filol. 1878, 225 a srov. Miklosich, Ueber die langen Vocale 55, 64; avšak na konci slova dloužívá se ve staré češtině slabika i bez příčinu etymologické (v. doleji).

Slovesa třídy I. 3. Praes. plur. 3. *tepu:* (ženy rácho) piestem tepuv Štít. ř. 67^a. — Imperf. *tepiech*: netopýřové tepijchu rytieře v tvář Alxp. 88.

Slovesa třídy I. 4. Inf. *péci*: milosti jhem jako sprzijeczy se s Kristem Štít. ř. 98^b. — Praes. plur. 3. *pekú*: gyyzto rzkuv Pror. 3^a, všickni vtekuv 10^a, oni mohuv učiniti 59^b, studnicě jěžto schovati nemohuv vod 51^a, vlast vaši lezhuv 1^a, provázkové neprzyetrhuv se Pror. 24^b, ež nemohvv rozuměti Štít. ř. 81^a, nechat té jak chtiec opowrhuv 123^a, mohú řeci Štít. uč. 74^a. — Part. præs. *pekúc*: rzkuvcz, rzkuvcze Pror. 5^a a j,

Slovesa třídy I. 5. Inf. *pieti*: ráčil křest przygijety Štít. ř. 39^b, má wzijety očištenie 88^b, co zač máš wzijety 97^a, (Alexandr) kázal most ze wornov udělati a kožemi jej popijeti Alxp. 44, kosti, jenžby měla země przigijeti 101. — Praes. plur. 3. *pnú*: rozepnuv Pror. 57^b, když jej przygmuv Štít. ř. 71^b. množi pocznuv slúžiti bohu 100^b. — Part. pf. wze^m otpušćenie svD. 76.

Slovesa třídy I. 6. Praes. sing. 3. *mře*; proti tomu: nemvrzee na věky ČE. 34, kámen zetrzee se, zetrzee jej 33^a); plur. 3. *mrú*: rovové se otewruu Pass. 9. jako se truv plevy Pror. 18^a, ryby zemruv žiezí 88^a, proroci se po zemi prostruv 53^a, všickni mrvv Štít. ř. 43^a, po věcech ještě wruv jako hrnci s masem. 186^a, že se okolo vás (t. králův) trú zástupové Štít. uč. 83^b. —

*) O dloužení přípony kmene præsentního v. Miklosich l. c. 65

Imperf. *mřiech*: mnozí z nich mrzijechu Alxp. 122. — Part. praes. *mřuc*: v ně mysl vprvvez Štit. ř. 71^a, vprvvez v to mysl 72^a; perf. *-vřien*: nebesa otewrzijena Štit. ř. 28^b, 29^a, bude otewrzijen smysl 72^a. jsú vrata otewrzijena 81^a, když z něho (duše z těla) wydrzijena budeš 124^b.)

Slovesa třídy I. 7. Inf. *krýti*: hodina j' nám již ze sna wřtaaty Štit. ř. 66^a, má-li vražedník řmijety tělo božie přijímati 76^a, nemůžeme czijty té drahé manny 91^a. — Praes. plur. 3, *kryjú*, -í: Mohan řěcé dýejů Čiha pak dýejů potoku Pil. a, kam se ti peníze dyeyů Jid. 138, ti znayů svD. 18, když dyegyy k vám Pror. 6^b, ani znagyy ani czyggy 33^b, poznagij všichni Štit. ř. 4^a, ktož krygij se světa 44^a. — Part. praes. *kryjíc*: krygijcz se jeho Štit. ř. 42^a. — Mimo to třeba si zde všimnouti některých sloves jednotlivých. Slovesa *bíti*, *píti*, *hníti*, *víti* mají ve staré češtině tvary praesentní (totiž praesens, imperativ, imperf., a part. praes. act.) z pravidla ztažené: praes. sing. 1. *piu* (jednoslabičné m. *piju*, stb. *pijā* vodlé *pijā*), přehlas. *pí* a vedlé toho druhý tvar *piem***) zouž. *pím*; sing. 2. *pieš*, 3. *pie* atd., imperativ *pí*, imperf. *piech*, part. praes. *piuc*, *píc*. Slabika pak vzniklá stažením byla ovšem dlouhá; na př.: Darius slíbil mi jest svú dceru dáti, jestli že tě zabij t. j. *zabí* Alxp. 46; pakli já tě zabij a přemohu 90; ten ani zabije ani cizoloží Štit. ř. 92^b t. j. *zabie* („zabije“ bylo by dle pravopisu kodexu tohoto psáno zabyge); zabij jej a třetí den opět vstane 113^b t. j. *zabí* interficient; lidé čelední, ještě netbají na bůh, právě jsú jako hovada, jimiž dělávše potom je zabý Štit. uč. 62^a; má levice przybij hřebíkem Štit. ř. 166^b t. j. *príbí*, imperativ (slyšené *bij* bylo by psáno v tomto rkp. *byg*); aby čeleď izrahelská vezmúc čistého beránka, oběť zabijcz jej učinili 150^a t. j. *zabíc*; — leč pijem leč jiem Štit. ř. 68^b t. j. *piem*; když jieme neb pijeme 47^b t. j. *pieme*; leč pijete leč jiete 54^b t. j. *piete*; jiní najprv dadie dobré víno, a když se zpij, tedy pak horšie 84^b a 85^a t. j. *zpi* (t. hosté); krčmaři rádi vidie, když se zpij lidé Štit. uč. 96^b; mnozí v svátky neb o masopustě propij, prohltie tak mnoho 33^a t. j. *propí*; rozkošně pijcz a jedúc 49^a t. j. *píc*; pijcz a jedúc 96^a; — co hnijeff hřiešná duše Štit. ř. 96^b t. j. *hnies*; — dáti: až t bůh daa Štit. ř. 63^b, chce nám daaty 115^b, daan příklad všem otcóm Štit. uč. 54^a; — *diati* dicere: dije sv. Pavel Štit. ř. 1^a t. j. *die*, opět dijeme 22^b, ten ještě dijeffe proradci svému 155^b; *slúti*: jež mienie řlvty bozie

*) O dloužení koncovky participií na -n viz poznámku při slovesích třídy V. 1.

**) Tento tvar *piem* vlivem sloves bezpříznakých přidělán jest k ostatním osobám přítomným: jako k *dáš*, *dá* . . a *jieš*, *jie* . . byla první osoba jednotná *dám*, *jiem*, tak také ku *pieš*, *pie* . . přidělán pro 1. osobu tvar *piem* místo *pí* n. *piu*. Totéž stalo se i v jiných třídách slovesa: hořím m. *hoří* n. *hoři* podlé *hoříš*, *hoří* . . , umiem m. *uměju* podlé *umíš*, *umie* . . , volám m. *volaju* podlé *voláš*, *volá* atd.

sluhy Štít. ř. 84^b, chtěli slivty místři 135^b, kteréž slaulo dřevo života Solf. 60; — *směti* audere (infinitiv krátký pro rozdíl od *smiėti* ridere): když smije zeviti Štít. ř. 5^b t. j. *smie*, kto smije te vzpomanúti 164^a; — *státi*: hodina j' nám již ze sna wstaaty Štít. ř. 66^a; — *zněti*: bude poznaan Pror. 14^a, znaama učinili slova má 72^a.

Slovesa třídy II. Praes. plur. 3. *padnu*: nepřítelě zahynuv Pror. 9^a, věci se stanuv 31^b a j. hlúbe a tieže padnuv Štít. ř. 78^a, zahynuv jich krásní mužie 37^a. — Part. praes. *padnuo* ponuknvvcz k hřiechu Štít. ř. 132^b, wstanvvcz z mrtvých 171^a.

Slovesa třídy III. 1. Praes. *umiem*, *umieš* atd.: nevímjem tomu rozuměti Štít. ř. 68^b, böh vmije dobré vybrati 38^b, onomu ješto rozumije 6^a, sluffije nám to znamenati 5^a, ješto przijsluffije: k swatbě 50^b, jelikž se jedna (milost) rozmóž s tolik mdlee druhá. 93^b, zapolee se měsíec Pror. 17^b, obličej hanbú se zapolee 21^a, až frozumijeme a uzřime Štít. ř. 71^b. — Imperf. *umějích*, *umiech*: mnozí, ješto zde u veliké cti bugijechu Štít. ř. 70^a, ješto bugijechu na světě 123^b, bugijechu koblily jedúc. 120^b. — Part. praes. *umějíc*: tomu tak rozvmyegijcz Štít. ř. 47^a, k jednomu bohu przijsluffegijcz 74^a. — *jmiėti*: negmaam muže ČE. 27; gmaam péti Pror. 89^a; prorok, jenž gmaa sen, a ten, jenžto maa řěč 72^a, maa t býti Štít. uč. 52^a; věci, ješto přijíti gmagyý Pror. 33^a; ani železa ani mědi miegijchu Alxp. 95; magijcze něco Štít. ř. 7^a, magijcz 4^a (chybně: magijecze přijieti Štít. ř. 73^a).

Slovesa třídy III. 2. Inf. dvojslabičný *chtěti*: co li by chtijety jměla Štít. ř. 55^b. — Praes. sing. 1. *vízi*: již wijzy Štít. 17^b, wijzy nebesa otevřena 27^b, takt wijzy psáno 87^b, ve všech tvých činech wijzy aneb nedokonanie aneb pokrytstvo 96^b; srovnej *právi* ve třídě IV; — *trpím*: nevzrzijm li ran, nevwierezijm Štít. ř. 13^a, jeden řád drzzijm 43^b; — sing. 2. *trpíš*: na mě se domnýš Jid. 169, tiemž ho více pomnýš 170, z toho co vzrzijš Štít. ř. 9^a, což libého wydijš 26^b, jehož v tak velikej bolesti wydijš 165^a; — sing. 3. *trpí*: mný se se mnú viežš čěpy Jid. 101, jehož se člověk nedomný 117, jenž na se nepomný 118, bolí ju zzyrdcze 153, jenž tu stogij Alx B. 89, lesij Enos 84, člověk wydij jej Štít. ř. 3^b, v čém zalezziž lidská blaženost 4^a, čím se přiezň drzzij 5^a, když vzrzij 3^b, bogij se boha 5^b; — plur. 1. *trpíme*: některého vzrzijme Štít. ř. 14^a, wydijme se čtenie 171^a; — plur. 2. *trpíte*: tak mnoho trpijte Štít. ř. 20^b, drzzijte li ustavenie 29^b; — plur. 3. *trpie*: (u)zřse divy Pil. c, viedě všeho světa ljudie Jid. 28, toho kuoru (archandělského) podobenstvie drzýe kupci Štít. uč. 95^a, všichni mnýe by šli po dobré cestě 109^b, spravedlnosti stogije královstva Štít. ř. 9^b, ješto neradi knih wydije 14^a, ješto sluffije slovo božie 14^a, když se ti spoln vzrzije 4^a, hrdí nedrzzije 4^b atd. — Imperf. *trpiech*: zdali v nás srdce nehorziješ Štít. ř. 72^a, Mojžieš mlcziješ tůty 131^b, ješto sluffijesta 76^b, mnijechom by jich život bláznostvie byl 70^a,

v Egyptě, ještě sedijechom nad hrnci masa 239^a, co flyffijechu o dietěti 76^a, když sedijše král na své sieni Alxp. 5, chtijšše raniti Alexandra 8. — Part. praes. *trpiec*, *vidúc*: slovo božie flyffijecz Štit. ř. 4^a, flyffijecze 79^a, na to zrziejecz 13^b, zrziejecze 25^a, bogijecz se své nesly 43^b, nechtijecz 50^a, po světu stogijecz 51^b, zle trpijecz 33^b, newydvecz 78^a, wydnuucz Štit. uč. 48^b, wydúcz 74^b; — part. perf. *trpěl* zdlong. *trpiel*: ani trpijela které strasti Štit. ř. 22^a, ještě smrt trpijely 32^b, by také wydijela své stúzenie 124^b.*) ; — part. perf. *věděn* zdlong. *vědien*: druhé dvě powyedijeno Štit. ř. 34^b. — Slovesa *báti* a *státi* mají á m. -*oja*- a tedy délku etymologickou; proto jest i aorist *stách*, *stá*...: anděl staa podlé nich ČE. 6, Pilat více se wzbaa ČE (Rozbor stč. lit. 704), všichni kdož tu staachu Štit. ř. 111^b (to však může být i impf.).

Slovesa třídy IV. Inf. dvouslabičný *ctíti*: máme jej cztijty Štit. ř. 46^a. — Praes. sing. 1. Starší tvar *právi* má naznačenou první slabiku dlouhou v praawy li t vám pravdu proč mi nevěříte Štit. ř. 143^a, praawy t vám dico vobis 207^b; srovnej *vízi* ve třídě III. 2; — tvar mladší *pravím*: radu jeho swalyym Pror. 13^b, at je (věno) obratijm bohu na čest Štit. ř. 10^b, nechwalijm t hrubosti srdce 15^b, súd vczynijm 154^a, zatynijm t své czijesty trním 237^a; — sing. 2. *praviš*: co ne zzkutíš Pil. d, kde bydlíš Štit. ř. 3^a, ty se bohu lijbiš 8^b, rád myslíš 16^b, co mne profiáš 10^b, více se podywiš 165^a; — sing. 3. *praví*: když se lov pochyčzi Pil. b, když se čas posichzi tamt., jenž hospodě zzlusí Jid. 84, ten mi násilě chziný 95, ktož co rachzi 97, ktož netlachzi 98, když se zdravie ruffi 122, že t se čas blisi 140, pakli mě kto upatsij AlxB. 79, ten ještě slova waazzy Pror. 24^a, tent přijde a spafy 25^b, to prawý hospodin 21^a, co myfly hospodin 14^a, prawij sv. Pavel Štit. ř. 3^b, co se lijbij bohu, co nelijbij 4^a, písmo swydecziz 1^a, hněv wztocziz člověkem 4^b, přítel přitele newypustiz z obyčeje 5^a, člověk se zediz po tom Štit. uč. 100^b, když úmysl zlý neprzedczý 78^b, poklamává aneb fškodiz 72^b atd.; — dual 2. 3. *pravíta*: súkromě budeta někde a powolijta k šeredstvi sobě Štit. ř. 94^a; — plur. 1. *praviíme*: velmi se lijbijme bohu Štit. ř. 8^b, sami své ofijdlo nofijme 19^b, ta moc, již wyerzijme 25^b; — plur. 2. *pravíte*: pocztijte jeho Štit. ř. 19^b, proč borzijte 36^a; — plur. 3. *pravie*: kéž mi to chziný jiní Jid. 95, jakž zzwiedchzie proroci svD. 42, ženy bydle Pass. 104, ještě se wefselee Pror. 7^a, když dylee lúpežě

*) S tím srovnává se dialektické (domažl. a mor.) slyšl, držla, prášlo, vidli, a dále mezl (m. myl), krejl m. kryl, dál, zavázal, povídal, kleknul, kleknoul, chodil atp. Délka náleží vlastně jen nominativu mužsk. jednotnému, tedy dál fem. dula, jako pol. dął fem. dęła; ale analogií přenesla se také do tvarů jiných, držla podlé držál atp. Příčinou délky dle Miklosiche jest, že jest to slabika zavřená souhláskou jasnou; viz Über die langen Vocale str. 32 sl.

7^a, dni jeho se neprodlee 10^b, upadají a modlee se 35^b, muže ti se nemodlee 111^b, ti ježto bydle 18^b, co tito prawye ČE. 17, braň tēm, ktožť fškodije Štít. ř. 9^a, jako ženy czynije 12^a, jedni bludije 13^b, hrdí nezafluzzije 4^b, rozliční rozličně se daalee světa 42^a, o těch ješto kostky (hrn) posobýe Štít. uč. 96^b, uzřiec ony, ani smylnýe ráchem 109^b, ti u potupu boží duom mají, ktož v něm co tržye 111^b, osudové mně brzkú smrti hrozije Alxp. 5, staří všecko, co czinije, vážně a s radú czinije 12. — Imperativ *vol*, *vuol*: wuol ze dvěho Kat. 152, 180, neb to wuol, že.. Kat. 180.*) — Imperf. *praviech*: diabel bydleeffe Pass. 457, ješto se weffeleechu Pror. 17^a, sv. Petr prawijeffe Štít. ř. 14^a, zapomenul toho, jehož zaloštijeffe 112^a, ona dva mlažšie Kristova prawijeffa 72^a, dywijeffa se oba 76^b, co prawijechu o dietěti 76^b, Darius.. gezdijffe po horách Alxp. 54. — Aor. *pravich*; odchylka: tdy pobadí jie Jid. 161. — Part. praes. *pravě*; naproti tomu: následováše jeho chwalee boha ČE. 14, sv. Bernart mluwije.. die k svým mniškóm Štít. ř. 20^b, sv. Matěj mluwije o tēmž ukázání pravi 170^a, tak se odchýlí: ode zlého, dobré czynije 90^a; srovnej podobnou odchylku ve třídě V. 2; — *praviac*: bohu se modleez Pass. 57, boha draho wazrijecz Štít. ř. 2^a, wyerzijecz w böh 46^a, wyerzijecz 79^a, svět potupijecz 169^b, tak myfleecz 76^a, chwaleecz co j' dobré 93^a, co s' sobě wymyfleecz 210^a, Thoma newyerzijecz 15^b; part. perf. pass. *zprošten*, zlouž.: nenie t ten zákona zproštijen Štít. ř. 9^b, hanijenu býti Blázn. 131^b.

Slovesa třídy V. 1^a: Praes. *volám*, *dš*..: vzjedu a porubaam Pror. 27^b; osvěciješ a zachowawaaff Štít. ř. 168^a, z malé věci karaaff jiného 137^a; že se wzywá Mohuč město Pil. a, jenž nepomní ani tbá Jid. 119, jenž sv. Hedviku zehnaa Pass. 23, má královna o mně netbaa 43, jenžto lyekaa Pror. 8^a, ješto hledaa klasów 12^b, když se dokonaa 17^b, ktož posluchaa Štít. ř. 9^b, ješto powzdwyhaa pokluzlé 41^b, v čem kto se kochaa 66^a, milost nás wzdyelaa 81^a, jižto hledaate hospodina Pror. 38^b; plur. 3. *volají*: ti, ješto rozštyeraggy sieť Pror. 14^a, jižto vřaggy v ryté modly 31^b, jižto zamyetaggy vy 48^b, gyyzto tebe oftawaggy 66^a. — Part. praes. *volajic*: hřiechu neomluwagijcz Štít. ř. 43^b, netbagijcz 50^b, vřagijcz 77^b, v hřieše se štaragijcze 79^a (m. sstarajice), před ním klekagijcz 165^a, zpyewagijcz 168^b; — part. perf. pass. *volán* **): jímž jest krivé vkaraan Štít. ř. 144^a.

*) Srovn. moravské impt.: kráj, přeštráj se (Šemb. dial. 36); v Kat. je mnoho stop nářečí moravského.

**) Příčinou délky dle Miklosiche jest, že jest to slabika zavřená souhláskou jasnou; v. Über die langen Vocale str. 32 sl. Proto náleží délka vlastně jen nominativu mužskému jedn., ale analogií přenesla se také do tvarů ostatních, *volána* podle *volán*.

Slovesa třídy V. 1^b. Praes. *háziem*, *-iáš*...: v tvoji ruce porucijem mů duši Štít. ř. 164^b, zamýšlee sobě, aby své práce zbyl Pass. 368, obrazuje se poprslek Štít. ř. 9^a, bůh některé věci przepuštíje 9^b, kdož kracize 15^a, nebezpečnostvie prychazije 19^b, diabel ofiřdla leecize 19^b, swelicize se že j' snubena synu božímu 48^b, blud z toho pochazije 50^a, málo jich prychazije 158^b, člověk neobmyšlee sádu božího 68^a.

Slovesa třídy V. 2. Praes. sing. 3. *teše*; proti tomu: pišlee sv. Matěj ČE. 5, ijeden netyezee mne 51 (obdoby viz na hoře při *mře* a *vede*); plur. 3. *tešú*, *-i*: Všickni mužie pišluv Pror. 92^b, pišlij a šfelij listy mezi sebu Štít. ř. 95^b, (děti) šepczij Štít. uč. 108^b, která (ústa) ráda lzý 61^b, ti najviece papolý 67^a, i bohové wiklij se pod jménem jeho (Dariovým) Alxp. 22. — Imperat. *otěš* zdlouž.: otijezz skota a naučí tě Štít. ř. 246^a. — Imperf. *žehrách*: zehraachu naň, aby mlčal Štít. ř. 114^b. — Part. praes. *tešš*; proti tomu: mní se se mnú viesie cěpy Jid. 102; srovnej podobnou odchylku ve třídě IV; — *tešic*: obrzezijcz se Štít. ř. 38^b, vzdyljcz a štonijcz 70^a, plepšijcz nohami 37^a, červenú obwyeczijcz nití 88^b, abychom trpěli newtrzijcz 148^b, lzijcz na tě Štít. uč. 45^b; — part. perf. pass. *tesdn*: kupaan Pass. 31, hřiech judský pšaan jest 65^b. — Uvniť k mene praesentního pišlee sv. Jan Pass. 261, pišlee sv. Lukáš Štít. ř. 76^a, ješto já pišly 34^a, jemu ten dar šleele 48^b atd.

Slovesa třídy I. 3. Inf. *bráti*: chcem-liž braaty se k tomu: povýšení Štít. ř. 233^b, draaty a hrýzti maso 136^b. — Praes. plur. 3. *berú*: z lúpežě rozberuv lúpež Pror. 24^b, gýzto zzeruv 50^b, sukno peruv 51^b, ti, ješto plétú a tkuv misterná diela 14^a. — Uvniť k mene praesentního: když koho zuowe Alxp. 54, an (osel) rzijewe m. řeve Blázn. 156^a.

Slovesa třídy V. 4. Inf. *přieti*, *káti*: budeta-liž dotud traaty oči moji Štít. ř. 65^a, viera najdél traaty bude 104^b, jehož by se bylo kaaty 232^b, budu se kaaty hřiechóv 169^b, kaaty se budu Pror. 67^a, dále nelze jest tráty Štít. uč. 154^a, víetr počee wijeti Alxp. 98, Alexandr počee se smijeti 80. — Praes. donidž traas svět tento Štít. ř. 210^a, najdél traas rovné Štít. uč. 91^a. — Imperf. jakož se nadyegijechu Štít. ř. 121^a. — Part. praes. každému przegijcz dobrého Štít. ř. 93^a, šlzy kagijczijch 169^b; — perf. aby se kaal Štít. uč. 19^b, aby traala světská marnost Štít. ř. 107^b, již jest bližše spasenie naše, nežli jsme se kdy nadijely Štít. ř. 66^a, v tej cti, ješto j' jemu daala se 147^b, ty věci, ješto jsú se daaly 39^b, (anděle) by poselstvie k nám daly Štít. uč. 69^a. — Sloveso *léti*, *liti* kolísá se mezi vzory I. 7 a V. 4; zde jde jen o délku: proleem ducha mého Pror. 33^a, kto krve neprolee Štít. ř. 29^a, boží oheň, ješto srdce zčistí a šlee v jednotu 196^a, srdce rozpustí se a rozšfří, rozlee v milosti až do nepřátel 196^a, (bůh) wle milost, že bude chtieti člověk činiti dobře Štít. uč. 46^a, nenávisť z srdce wyljete Štít. ř. 75^b, oči za-

lijcz, nohy podtrhnúc 121^b; jide Antipater k jednomu lékaři, kúpi od něho nápoj jedovatý, jehož ižádne orudie nemohlo obdržeti, i wlij jej v konvici železnú i da Kasandroví synu svému a posla jeho k Alexandrovi Alxp. 141: dle kontextu mělo by wlij býti aorist (zoužením a přehláskou za stb. -*lija*), ale Alxp. není pramen v této věci dosti spolehlivý.

Slovesa třídy VI. Praes. plur. 3. jižto sě radugyy Pror. 10^a, jižto sě wraczygyy 44^b, aj toť sě dni przyblyzygyy 57^b atd. — Part. praes. slibuglijcz Pass. 455, dobré mylugijcz Štit. ř. 43^b, pamatugijcz pohřšenie našeho 168^b atd. — Imperf. peczowaalle, aby mohl svú zlost doplniti Štit. ř. 163^a.

Slovesa se kmenem praesentním bezpříznakým.

býti. Praes. sing. 3. *nenie*: přívuzných králův nenýe Jid. 12, nenýe mi mysl taká 172, neníe obrácen k bohu Štit. ř. 54^a, neníe mi třeba 43^b, neníe t to správně 74^a, neníe v něm božie milosti 31^a; naproti tomu jest dialektické *neni*: zdaliť známo neníi Bm. 1, 25, nedbanlivost má toho příčina neníi 1, 27, neníi slušné, abych bratři v líčky uvozoval 2, 3; — plur. 3. *jsú*: pustý zů nejedny země Jid. 24, zů nebyli svD. 8, oni zů Kapadocéné a si pak zů ažiené 13, títo zů z Pamfiliě 15, všakž zů 24, zdali to lotři neysuu Pass. 4, ústa mluvila gfuw Pror. 1^b atd. — Imperf. *biech*: bijech řekl Štit. ř. 67^b, Mikuláš bijesse král té vlasti Alxp.

jiesti. Praes. *jiem*...: leč piem leč gijem Štit. ř. 68^b, tak mnoho giefs a pieš Alxp. 101, když gijeme neb pieme Štit. ř. 47^b, leč piete leč gijete 20^a, 54^b; ščehátka gediye drochty 130^a. — Inf. *jiesti*: kdež by mohli nekradúc gijesty Štit. ř. 104^a.

věděti. Praes.: sv. Bernard die k svým mniškóm: wyedije (scio, stb. vědē) kak mnoho trpíte Štit. ř. 20^b, to wyedije (scio) ež Běda die 32^a, to wiedij (scio) Apoll. 137^a, ty wijess hospodine 37^a, ty powijess synóm izrahelským 145^a, nepřitel wijet 26^b, newije-li 13^a, newijeme kam jdeš 13^a, jehož člověkem wijeme 25^a, již wijeme že j' živ syn tvój 165^b. — Part. praes. *věda*; proti tomu: spasitel wijeda, že... Štit. ř. 114^a, wijeda co j' to 129^a.

C. Nyní měl by následovati výčet případův a slov, kde ve slabikách kmenových mimo ty, ke kterým bylo již hleděno v A a B, je v památkách starých naznačena délka. Výčet takový bude obsažen ve staročeském slovníku, do rozpravy určené pro Listy filol. by se nevešel; zde budiž poukázáno jen pro příklad k několika případům obecným.

Některá adjektiva mají při formě jmenné ve kmenu samohlásku dlouhou. Na př. *čistý*, *číst*: jsa czijst Štit. ř. 8^a, noha czijsta bude 152^b, aby mysl czijsta byla 152^b, ktož sě dotkne neczyfsteho, neczijst bude 44^b, všecko nám czijsto bude 47^a, snadno czijstu býti 87^a, již jste vy czijsty 87^a, rácho má czijsto býti 203^b, kteráž (srdce) jsú czijsta 239^b, a j.; ale vedlé toho také czijstaa milost Štit. ř. 4^a, hlas czijsty 12^b ap.; — *jistý*:

gijſtye adv. Štít. ř. 19^b; — *malý, mál*: David byl maal Štít. ř. 17^a, jsa maal 20^b, maal jest dán malým 20^b; — *mily, mál*: chtě se nám mijl učiniti Štít. ř. 18^b, aniž jest ten mijl bohu 46^b, komuž by bók mijl byl 234^a, že j' každému mijl a vzácen 213^b, jemuž mijlo duchovenství 169^a, ješto jim nemijlo přístie tovařišství nebeského 169^a, ješto j' jim mijla čistota 10^b, ani hlédá mijla býti 95^a, nám má pravda mijla býti 77^b, jest pochoťno dobrého prietele milovati a jemu mijlu býti 213^b, mijly jsme jemu 46^b, abychom mijle poslušni byli 20^a, mijle ukázal se 170^a, všecko s' mijle trpěl 162^b atd.; vedlé toho však také: to mijle dítě Kristus 34^b, v mijlem příteli 95^b; *nahý, náh*: naah OE. 17, kdy jsme tě vídali naaha 16; *pilný, pilen*: byl pijlen Štít. ř. 9^b, an modlitev pijlen 14^a, máme dobrého pijlny býti 27^a, jsúc pijlny toho 8^a, když jsme pijlny 56^b, jsú pijlny panie a panny 4^b, když sezříme pijlnye 7^b, chcem-li pijlnye obmyslit 13^a, pijlnye znamenajíc 157^a, chcem-li pijlnije znamenati 120^a; — *pravý, prdv*: budu vám praaw Pror. 49^a, doniž židé byli praawy Štít. ř. 78^b, kdybychom praawye měli 4^a, praawye ukazovati 8^b; — *silný, silen*: (oheň) jest sijlen Štít. ř. 193^b; — *tichý, tich*: bók tich a kliden ukáže se Štít. ř. 170^a, učinil tije 93^b, z tije jdúce 121^b, že j' potřebné tichu býti 4^b, tije kraloval 18^b, vedlé tyfij vezmú.. 4^b; — *veliký, velice*: tak welijce Štít. ř. 16^a, 46^b, aby welijce daroval 90^b.

Samohláska náslovná zdloužena jest po některých předložkách; na př. šaapoſtoly vyšed Krist. 94^a, Ježíš šaapoſtoly 94^a, Maria Magd. šaapoſtoly 87^b, s matkú i šaapoſtoly 88^a, Ježíš šaapoſtoly 88^b (2), šoobu stranú ML. 2^b, šuotpuſczenym Hrad. 45^a, žluč šuoczem 52^a; kaapoſtolom ML. 98^a, 109^b, Krist. 80^b, 85^b, 87^b, 97^a, 108^b, kaapoſtolskému sboru Hrad. 78^b, kuutiefſeny 35^a, kooczyſczeny slepým Modl. 37^a, hospodě slúží ko'ku Jid. 84, k uoczaſſu Hrad. 130^a, kuobrazu božiemu Štít. ř. 190^a, jdu kuotcy Krist. 91^a, 92^a, 93^a, jdu kuotci 92^b, k oomyty Mat. 39; woopatſwi Hrad. 15^b, 24^a, s swatým duchem wooczcy vždy jest 50^b, budúť vám jako hřebíci wooczij Štít. ř. 189^a, wuvſſy Pror. 50^b, woofmynaſte letech Kat. 8 atd.

Samohláska dlouhá v některých příponách kmenotvorných: -*dě*: kolaacz Štít. ř. 18^a; -*avati*: nepřítel súdy wydaawaa Štít. ř. 26^b; -*i* zůstává v odvozeninách dalších, bratří — bratřice, lodí — lodička, štěstí — štěstíčko: bratrziyce upadneteli v hřiech Štít. ř. 60^a, ta lodijczka 93^b, Ježíš všel na lodijczku 93^b, ſſceſtjczko světské 123^b; -*ier*, -*er*: od fregijerzow Štít. ř. 12^a, rytijerzow nebeských 32^b, maleerzy cožkoli chtie malovati 10^b; -*iez*: penijez 109^a, jimiž wytijezzy jsú darováni 90^a, králi ctie své wytijezze 90^b; -*ik*: pomocnijk 20^a, takého mylownijka 16^b, od mylownijkow 12^a, w muczennijku 29^a, k muczennijkom 28^b, do hornijkow 10^a, hrzebijkow 16^a, budúť vám jako hrzebijczy vuočí 189^a, jako putnijczy 14^a, věrného rzecznijka 166^a, dosáh nozzijka

33^a, prawých zakonnikow 43^b, pod nafylnikem 132^a, odviežic offijka 212^b; -*itkyj*: malijčkým dítětem Solf. 75, maljčký narodil se tamt.; -*itky*: malijtke mketnutie Štít. ř. 14^b, v malijtku chvílku 64^b, malijtky drobtek 126^a, v krásném byelijtkem rúše 90^b; atd.

Vedle příkladů shodných s kvantitou novočeskou uváděny byly v tomto článku také odchylky, — ale nikoli všechny, co jich ze starých rukopisů znám; jsou ještě jiné a ke dvěma z nich budiž obzvláště poukázáno.

Nejprve ke zdloužení na konci slova. To bývá především často ve výrazech adverbialních tam, kde bychom ho nežádali podle původu slova; na př. novočeské k-večerou místo k-večera (dat. jedn.), do-polou místo do polu (gen. jedn.), na-jednou místo na-jednu (akk. jedn.), a podobně staročeské: z dijetynvv do starosti Štít. ř. 8^a, aby jednu za den spolednee jedli 208^a, kto jest v malee (lok. k nom. málo) ČE. 22, die opytee sv. Řehoř Štít. ř. 223^b, jakož opytee táž pravda svědčí 116^b, menije jich (svátosti) v počtu 34^b, chváliti málo a hyzditi velm menije 103^b, co zwlaštije příslušie bohu 83^a, každému zwlaštije dal něco mimo jiné 83^b, jest zvolán zwlaštije 170^b; zejména také za nč. adverbium -ě často stč. -ie se píše: aby rzadnije lidé toho uživali Štít. ř. 36^b, když tak se pijlnije připravuješ 75^a, kak by měli myloftywije poddání býti 83^b, ktož tak porzijednije milují se 93^b, porzyednije 93^a, wyecznije mají býti s sebu 95^a, tak nerozdyelnije se spojil 26^a, ktož fylnije wijerzij v bōh 128^a, wstal z mrtvých mocznije 171^a, Kristus všechny obecnije napomíná 232^b, čin to prawije 134^a, wyernyee ČE. 14; welnije v nebezpečném času Štít. ř. 19^a.

Avšak i jinde, kromě výrazů adverbialních nalézáme samohlásku na konci slova proti kvantitě novočeské dlouhou a vynikají tím zvláště některé rukopisy; na př.

v ČE.: budee 6, 17, przygdee 2, nevmrzee na věky 34, kámen zetrzee se.. zetrzee jej 33, piiffee sv. Matěj 5, ijeden aetyzeee mne 51 a j., s čímž dalo by se srovnati sln. pijé, prinesěš .., pletěm, vezēm .. slc. veziem, zoviem .., stpol. mozee potest, ziszczee acquiret, skazyeeemy atp. *); ale v ČE. neobmezuje se toto dloužení na příponu kmene praesentního, nýbrž i mimo tuto příponu velmi často se naskýtá, jak viděti na příkladech dalších: Symonee vok. 37, panee 40, liber stoo 45, stoo lahvic olejě 22, stoo mtuov pšenice 22, když se nedosta wynaa 10, lidem dobré wolee 6, nebee i země přemine 2, jednoho dnee 9, v noci i ve dnee 8, cztyrzij dni 33, otevřel oczij 32, že jste mnee hledali 10, chtieše gyee minúti eos 15, gduv lovit ryb eo 48, poydemee s tebu 48, pojem Petra a Jakuba i wedee jě na hora 19, przigmytee jej vy 43, wiece mne neuzrzíte 7, oni wflyffewffee 9, pšenici fklidtee do mé stodoly 12, puftee sieti

*) Miklosich l. c. 65.

mittite 48, když myšleš 5, byšleš jmě sluzě Malchus 42, jenbiešleš přišel 45, přiděli gšee mne 17 atd.;

v Pror.: příklady z rkp. Pror., jež jsem si chtěl vypsat všechny, jsou: múdrosti a rozumuv 109^b, k lyduv svému 10 dar hospodynuv 49^b, bez bydlytelee 4^a, dyeluv rukú jich sú a modlili 2^a, zvuk trubyy 111^b, já jim ukáži rukuv mú a mo mú 65^b, jižto přerušují smluwuv mú 84^b, přenes dezeryy m 32^b, zova muže wuolee mé 35^b, pornbám výborné gedlee její 27^b, jižto tě blazenaa řkú 3^a, poskwrnylee sta se patě tvoji 62^b neb sú ostali pramenee vod 66^a, já uweduv na vy zlé 60^b. Zvláštnosti tohoto způsobu jest tedy v celém kodexu Pror. jenom mák a mimo to jsou dvě rasurou starou opraveny: budee 19^a a zovptakaa 35^b. Rasury pak ty (a podobně korektura na str. 22^b) kdež napsáno napozdwyzeeneeem a přetřeno prostřední zeene svědčí zase, že se zdvojeninám aa, ee.. příkládala hlásková platnost jiná, než jednoduchému a, e...;

v Mat.: poyduu (sing. 1.), beze všeho strachuu 19, wstrachuu 43, neb jsme viděli hwiezduu 20, svému brzichuu 50, přivede vá krziechuu (k hríechu) 50, ješto jě zbavil hrziechuu 41, jest podáno hrzichuu (sic) 42, onoho duchuu 42, v tomto duchuu 42 od zapadu 107; zejména v koncove -chu plur. 3. imperf. aor.: wuolachuu 28, gdiechuu 31, pásy měkké noffiechuu 33 ješto fedychuu v stieni 5, oni gydechuu přič 20, jižto (hvězdu) byechuu viděli 20, když hvězdu wzriechuu 20, veselí bychuu 20, nalezechuu děťátko 20, giechun se modliti 20, offerowachuu dary 20, jinú cestú se wratychuu 20, dříve než se snydechuu 14, lvové prziebywachuu 15, (andělé) strziezechuu, branyechuu chowachun jejie dušě 16 atd.;

v Pil., Jid. a svD. jest také několik příkladů takových, v Listy filol. 1878, 222 sl.

Odchyłka tato zakládá se na mnoze na vyslovování dialektickém a dilem snad až subjektivním, na způsobech a zvycích na manýrách, v jakých si zalíbili jednotlivci; avšak na význam jejich nedbati nelze, obzvláště když se na vzájem potvrzují rukopisy tak různé a různorodé, jako jsou ČE. a Pil. i Jid.: uzlyšfiewšfe^a Pil. c a vslyšfiewšlee ČE. 9, chlap zznýde^a aor. Jid. 11 a wedee aor. ČE. 19 (podobná shoda mezi Jid. a ČE. jest v slovích: posse^a Jid. 34 a przyšfeel ČE. 41) atp.

Druhá zvláštnost, k níž chci poukázati, je v rkp. Mat. V rukopise tom psáno na př. anděl zgiewiwu sě 29, teprwu tohó leta 41, takých holubkownu 45, wu peci 15, wu komíně 15, ku prawudy 45, všie prawudy naplińenie 43, otewurziena 41, bezewuffie péce 41, ke wuffiem lidem 43, bezewuffieho strachu 19, wzydowufkey zemi 20, blaznowuſtwi 23, awuffak 22, dywuka 15, nawuffichod sluncě 20, ſwuaty mučednikové 19, na ſwua bydla 26, nazywuagyce 19, wuarabſkey zemi 19, chwuala boží 28, ſlowua swatého čtenie 33, dwuakrat 74, jiné wua-

vidáno bude 85, vůle twua 99, podle moyzieffowua zákona 32, zydowue 29, twue vládnání 18, fwuelikým plácem 27, (*); dále: to flowuo 18, zydowftwuo 27, czizolozftwuo 73, flyerftwuo 102, manzelftwuo 15, dwuogie věc 18, w našem zy-
 woty 24, zywuota 79, (lidé) na moři světlost některé hvězdy
 abě zwuole 13, bude wuolati 101, wuolachuu 28, skrzě powuo-
 lenye 18 (2), ftworzitel 49, ftworzyl 42, 43, ftworzen 43,
 wuoe 41, abychom wuonyeli před hospodinem 24, wuodu 34,
 wuody 36, všěcky wuody 39, u wuodach 39, wuodami 39, všem
 wuodam 39, przywuodyecze 95 atp.; nebuoy sě 14, 17 (2), buogie
 sě part. 22, Josef buogieffe sě 27, že sě buogy 24, wbuogi 177, ne-
 buot 84, strachem a buolefty 79, v jehožto buocze 45, owuoe
 wybuorne 41, nelybnoft 42, nabuoznye 45, z swého fbuozie 49,
 buohatftwie 44 (nehledíc ani k příkladům jako: proti buohu 22,
 súd buozy 35, které i v jiných rukop. mívají *uo*), já sě modliti
 buudu 20, ten buude spasen 11, tomu buude otevřieno 11, buudem
 moci řéci 9, buudete prositi 13, buudu nazváni 8, když sě buu-
 dete modliti 3, my buudmy mistři imperat. 11, utec do Egypta
 a buud tam 25, hněvu buuducziesho 31, 34, wzbunditi 58, apo-
 stoly wzbundyl 113, wzbuzenye 57, zpuowied 59, Mojžiš sě
 buofty 49, aby neodpuuzowal 76, puoftym ji 17, užitky opu-
 ťiw 1, mám moc puoftity 7, máme odpnuftity 8, proto jim nic
 neodpufty aor. 28, hřeši jsů nám odpnufczyen 24, odpnufczye-
 nie 32, wypnufty holúbka 45, chtieše ju puoftity 14, nechťjie
 wypnufty 14, przepnuft to imperat. 40, když kupungieff 54,
 pomuocz 63, kakú muocz 47, priemuozen 41, abychom muohly
 27, že jsů priemuohti 28, muohlo 32, muohli 34, syn buoži sě
 muodil 43; dále: zaduofty tělesné 24 (2), zaduoft tělesnú 24,
 zaduofty 50 (2), v raduofty 28, s raduofty 26, té raduofty 28,
 raduoftnye 132, sě raduowaty 54, zyduowe nestydliví 31, do země
 zyduowfkey 29, wzyduowfkey zemi 29, zyduowftwa 147, nafle-
 dungte 32, duchowneho 44, duchowniczi 34, duchownyky ži-
 dowské 34, duuffie hřiechów nezbaowáše 36, vezda v naši duffy
 36, všěcky neduhy 56, krmě chuudych 33, chuudey wdově 54,
 skrzě chuudeho 60, ten tlucze 89, bludu nekáli 57, wieře
 bludney 29, z huubenftwie 61, odtuud 38, dobrých skutkow
 35, ten offuud 23 atd.

V rkp. Mat. bývá tedy psáno wu za *v***), wua, wue . . za
 grammatické *ua*, *ue* . . . Z toho mohlo by se souditi, že rukopis
 tento ve kvantitě slabik psaných wuo a wuu za grammatické *uo*
 a *uu* není spolehliv; že jako po w, tak také po retnicích jiných
 přidává u jen po zvyku písarském, nebuot m. neboť, buudu m.

*) Na výslovnost dialektickou ukazují příklady: ku prauoye tamt.
 63, v srdci zydoufem 29.

**) Podobně jako tam bývá také gy a gi za j: myegi naději 135
 t. j. měj, postavil gyegy 200 t. j. jej (člověka) prziprawugite cestu 30.

budu . . ; a že týž zvyk také po některých jiných souhláskách je příčinou psaného *uo*, *uu*, jako *raduowaty*, *dunffie* . . Neupírám oprávnění tomuto soudu, ale přece připomínám, že bezpochyby retnice fonetickou povahou svou k tomu přispívaly, aby se z *uo* vyvinulo *uo*, s prvním členem taktéž retným; rukopis Hrad. má *uo*, mimo čtyři příklady po předložce (v. nahoře), vesměs jen po *b* a *p*.

Príspevky k výkladu Rukopisu Kralodvorského.

XX. *) *Některá imperfekta v Rkp. Kralodvorském.*

V RKral. imperfekta *hrnúše* se osm vladyk Oldř. 26 a trapná žízň útrobu kruto *smáhše* Jar. 181 vytýkají se jakožto „neslýchané chyby.“ (A. Vašek: Filologický důkaz, že RKral. a Zel., též Evang. sv. Jana jsou podvržené díla V. Hanky str. 23.) Jsou to však jen odchylky, které také mimo RKral. se vyskytují, a nejsou to odchylky v RKral. jediné, nýbrž vyskytá se tu vedle nich ještě několik jiných tvarů imperfektových týmže způsobem odchylných, zejména *podáše* Čestm. 50 a *dodáše* Jarosl. 159 místo *-dadiše*, *vstáše* Jar. 11 a 12 místo *vstanieše*; a mimo to počteme sem také tvary, ve kterých zdá se býti podle výkladů jiných jenom nestejnost hláskoslovná: *púšťáše* Čestm. 7 vedle *nemožieše* Čestm. 192 a vedle *blížše* Čestm. 140, atd.

Všecky tyto odchylky a nestejnosti vysvětlí se nám výkladem, že se imperfektum tvořilo *analogií* podle tvarů *infinitivních*, a hlavně podle *příčestí* na *-l*: jako bylo na př. k infinitivu *volati*, k aor. *volach*, k přič. *volal* a t. d. imperfektum 3. sg. **) *voláše*, k *trpěti*, *trpěch*, *trpěl* . . imperfektum *trpieše*, kdež tedy rozdíl se jeví ve zdloužení a v koncovce, *volá-še*, *trpie-še*, tak tvořilo se k *blížiti*, *blížich*, *blížil* . . impf. *blížíše*, ku *púščeť*, *púšchal* nebo *púšťal* . . impf. *púšťáše*, k *dáti*, *dach*, *dal* . . impf. *dáše*, ke *vstáti*, *vstach*, *vstal* . . impf. *vstáše*, k *hrnúti*, *hrnuch*, *hrnul* . . impf. *hrnúše*, a ke *smáhl* impf. *smáhše*. (Podáváje výklad tento upouštím ovšem od výkladů jiných, podaných v Hláskosloví str. 103 a v Přísp. k historii českých samohl. §. 36).

Důvody pro tento výklad podá následující úvaha.

Imperfektum jest ve slovanštině tvar vlastně praesentní a tvoří se tedy na základě kmene praesentního, kdežto aorist,

*) Viz Listy filol. 1878, 232.

**) Zůstaneme při imperfektech RKralodvorského při 3. os. jedn., poněvadž tu jest jistota nepochybná, že máme před sebou imperfektum; pro osobu 2. jedn., kde by byla též jistota, není příkladu.

tvár infinitivní, na kmeni infinitivním se zakládá; na př. impf. *čiech* (kmen jeho *čtie-* vzniklý sesléním ze kmene praesentního *čie-*) a aorist *čiech* nebo *čitech* (km. *čit-* jako v inf. *čisti* m. *čit-ti*), a podobně imperf. *bojích* (kmen *bojie-* ze km. pr. *boji-*) a aor. *bách* (km. *bá-* = *boja-*), *řevích* a *řvach*, *řujích* a *řuch*, *-jmích* a *-jěch*, *dadích* a *dach*, *staniech* a *stach* atd. Ale časem ujmá a šíří se imperfektum tvořené na základě kmene infinitivního. Tak děje se ve staroslovenštině a tak děje se také ve staré češtině: za stsl. *ženěachs*, *kupujaachs* ... máme *hnách*, *hnáše* (místo *ženích*), *kupovách*, *kupováše* (místo *kupujích*) atd. U některých sloves oboje imperfekta vedlé sebe se drží: *ždiech* a *ždách*, *ždáše*, *stojích* a *stách*, *stáše*, *bojích* a *bách*, *báše*, *řevích* a *řvách*, *řváše*; ano také *berích*, *sopcích*, *súziech*, *puzích*, *krščích* (tři poslední příklady jsou však v kontextu nejistém) se mi naskytly.

Jest tedy stará čeština s imperfektem vůbec na cestě odchýlné, odchylující se od kmene praesentního k infinitivnímu, a tento odchýlný směr nalézal zvláštní psychologickou podporu v tom, že imperfektum, znamenajíc děj minulý, jest proto příbuzno s aoristem a participiem na *-l*, znamenajícimi taktéž minulost; pro příbuznost u významu řadí se tyto tvary k sobě a vedlé sebe a tím takorůzka nabízejí se, aby si byly navzájem vzory pro tvoření analogické.

Imperfektum a aorist časem vymírají a dosazuje se za ně perifrása: *volal jsem* místo *volach* i *volách*. Z výrazu perifrastického vynechává se sloveso pomocné a zbývá samo participium: *volal* místo *volal jest*.

Participium pak, když místo výrazu perifrastického zůstalo samo, vzalo na sebe také význam perifrastického tvaru celého, a tedy význam slovesa určitého (finitního), ačkoliv jest tvarem jmenným; na př. *volal* znamená nám podlé dnešního pojetí = er rief n. hat gerufen, *ἐκάλεισε*, a jenom analýsí grammatickou víme, že původní význam toho slova byl = der gerufen habende, *ἐκάλεισας*. Následek toho byl, že příbuznost mezi participiem na *-l* a příslušným aoristem i imperfektem (*volal* a *volach*, *volách*) jevila se ještě větší*), spojování obojích těchto tvarů nabylo psychologické podpory ještě více, a participium na *-l*, jakožto tvar dostávající vrchu, hodil se k tvarům klesajícím, aoristu a imperfektu, za základ při tvoření jich tím více.

Za takových okolností vyvinulo se pro staročeské imperfektum vedlé pravidla starého nové, že při tvoření imperfekta

*) Na druhé straně klesaly zase aoristy a imperfekta s významu sloves finitních na význam přičestí minulého činného. Důkazy toho jsou v dokladech: když *byl* kněz Oldřich v Postoloprtech *lovieše* Dal. Ješín. 41, když dva měsíce daná ku příměří *biechu minuffa* Troj. 157^a.

řiditi se jest podle participia na *-l*: *voláše* dle *volal*, *trpieše* dle *trpěl* atp.

Pravidlo toto vede ke tvarům správným, když se praktikuje v těch třídách sloves, se kterých jest šnato, jako ve příkladech *voláše*, *trpieše* ap. Avšak pravidla grammatická, jak všeobecně známo, vystupují z mezí své oprávněnosti; a tak i pravidlo naše dobylo si uznání a platnosti dílem také v těch třídách sloves, kde platiti nemělo. Zavládlo totiž všemi slovesy třídy V. 2 (*mazách* m. *mažiech*...), V. 3 (*hnách* m. *ženiech*...) a VI. (*kupovách* m. *kupujiech*...) a mimo to jeví se tu i tam v některém příkladě tříd jiných.

K těmto příkladům jednotlivým patří z RKral. *smáhše*, *hrníše*, *dáše* a *vstáše*, které kmenem svým patrně na přičestí minulé činné jakožto na základ svůj ukazují. Počísti však jest sem dále také tvary *púšťdše*, *blížíše* atp. Tvary tyto dají se ovšem snadno vyložiti také dle pravidla staršího, *púšťdše* stažením z *puščajdše* (a nepřehlasováno), *blížíše* zoužením z *blížieše*; ale povážíme-li, že by v tom případě v témže rukopise ano v téže jeho části (Čestmíru) ukazoval jeden tvar (*púšťdše*) asi k roku 1100 a jiný (*blížíše*, *vrátíše* atd.) do doby o tři až půl páta sta let pozdější, dále že imperfekta na *-íše* v RKral. jsou vesměs třídy IV (*vrátíše* Záb. 60, *zatemníše* Záb. 70, *blížíše* Čest. 140, *převalíše* Oldř. 13, *pokročíše* Oldř. 14, *proměniše* Ben. 29, Jar. 184, *svíceziše* Jar. 60), že jich jest u poměru k jiným zouženinám téhož rukopisu (tuří hlava, večerní tma, zapovídá) nad míru mnoho, konečně že výklad o *smáhše* atd. přijatý dobře a bez kolísů chronologických na tvary jako *púšťdše*, *blížíše* atp. se hodí, tedy zajisté přiznáme platnost výkladu onomu také pro tvary tyto.

Příklady podobné vyskytují se také mimo RKral. a také mimo imperfekturnum.

Pro imperfekturnum nalezl jsem doklady následující:

pokynúše: (král) rukú pokynúše Dal. Ješín. 95, 24.

plynúše: (balšám) z osudie ústavně kapáše a do hlavy Hektorovy (t. mrtvolý) bez přestání plynuffe Troj. 153^b; taktéž ve vydání tištěném prý 1468, v rukopise z r. 1468 a v rukopise Strahovském z r. 1437 (zde však provedena korektura *plynyšfe*, ale inkoustem bledším, tak že bývalé plynuffe zřetelně zůstalo).

dách, *dáše*, *vzdách*: rozkoši místa nedáše, Výbor I. 183, v legendě o sv. Prokopu z rkp. Hrad.; v rukopise list druhý, na němž by toto slovo býti mělo, nyní schází (dle kopie p. Paterý); — Václav Philomates navrhuje některé zbytky z „té vetché češtiny“ zejména také *dách* a *vzdách* (dlouhé *á*, tedy imperf.).

jíše: Blahoslav (Gram. 176) navrhuje též některé archaismy, mezi nimi zejména *jíše* = abibat, discedebat“ (m. *jdíeše*), t. j. imperfekturnum utvořené podle inf. *jíti*, jako *volati* — *voláše*.

spiaše: básník a professor Koubek v básni nadepsané Zříceniny Zvíkovské (Sebrané spisy II. 9) čte tajné runy staročeské a mezi nimi také verše: předsudkův vláda vítězná, jejéž ruka spiaše všecky stavy do pát tubých“ (*spjal* — *spiaše* jako *volal* — *voláše*).

Kromě imperfekta vyvinulo se podobné pravidlo mechanické také pro aorist. O tom následuje zde zmínka proto, že se tím podporuje výklad podaný nahoře o odchylných imperfektech; máš i grammatický výklad tím více pravdivosti do sebe, čím více případů se s ním srovnává a jím se vysvětluje.

Ve zlomku evangelia sv. Jana čteme aor. *jachu* (iahu) a v Tandariáši *přijachu*. Mohlo by se zdáti, že ve *přijachu* jest zachován též tvar starožitný, který jest v EvJ., že tvar *jachu* žil a držel se netržitě od století X do XV; ale památky staročeské této netržitosti nepotvrzují, majíce ve století XIII a XIV z pravidla *jěchu* nebo *jechu*, kdežto tvar *jachu* před koncem stol. XIV jen jako velmi řídká odchylka, a naproti tomu od sklonku stol. XIV a během XV poměrně často se vyskytuje. Jest v tom tedy nesrovnalost chronologická, když tvar mladší *jěchu*, *jechu* je pravidlem ve stol. XIII a XIV, a tvar na pohled starší *jachu* se rozšiřuje teprv od konce stol. XIV. Táž nesrovnalost jeví se ovšem také v osobách ostatních: 1. jedn. *jěch* a *jach* atd., obzvláště pak a v míře největší ve tvaru osoby 3. (a 2.) jedn., který v památkách století XVtého mívá *a* dosti často a v památkách stol. XIII a XIV, pokud vím, nikdy. Pro tuto nesrovnalost chronologickou nelze tedy tvar *jach* atd. v památkách stol. XV a sklonku XIV bráti za identický s původním *jach* = *jěchs* a třeba hledati mu výkladu jiného.

Za takový pak hodí se výklad, o jakém nahoře při imperfektech byla řeč: přičestí minulé činné (*volal*) jest významem příbuzno s aoristem (*volach*) a dosahuje vrchu na újmu jeho; následkem toho v povědomí jazykovém, v obecné praxi grammatické řadí se obě ty formy k sobě a vedlé sebe a tím psychologicky takorůzka nabízejí se, aby si byly při tvoření oporou; opory takové potřebuje zvláště aorist, tvar ustupující a zapomínaný; na *volal* — *volach*, *nosil* — *nosich* atd. vidí se velmi snadný způsob, jak utvořiti aorist ze přičestí; na tom založeno pravidlo, které v jistých třídách sloves vede ke tvarům správným, *volal* aor. *volach*, *vola*...; ale pravidlo toto praktikuje se pak také tam, kde by platiti nemělo, zejména u sloves třídy I. 5, a tu vede ovšem k formám odchylným, *jal* aor. *jach*, *ja* (m. *jěch*, *jě*)... Na př.

čieti, *čnu*: počachu bohu chválu vzdávati Dor. ČČM. 1859, 24; počachu *č* se silně báti Neb. St. Skl. 2. 114.

jieti, *jmu*: v zach potom s ním známost Kar. 12, Horestes jev do Tesalee wza svú ženu a do svého ji přinese královstvie

Troj. 231^a, v noci boj vzachu Star. Skl. 5. 241 (vzachu též v leg. o sv. Prok., Výb. 1. 183), i přijachu se mile Tand. 33.

pieti, pnu: dva z kniežat řečských vpařta jemu (Neoptolemovi) dvě ostroze Troj. 186^b.

tieti, tnu: skočiv Hektor s koně řta hlavu jeho (Merionovu) Troj. 123^a, Achilles přihnáv k němu (Troillovi) ukrutně řta hlavu jeho 178^a, Palamides... tak se hněvivě na Sarpedona zdviže, že bedro jeho odtia od třiesla 166^a.

Konečně buď připomenuto, že totéž pravidlo také do imperativu zasáhlo. Ve slovese *žiti, žnu* mají na Moravě *a* nejen ve přičestí *žal*, nýbrž také v infinitivě: kázali trávu nažati Suš. 190, nemohu řa nažat 287, půjdemy žat 539; jakož pak jest k inf. *volati* imperativ *volaj*, tak utvořen také impt. *žaj* k inf. *žati*: žaj, srpečku, žaj Suš. 556. Téhož způsobu jest dialektický imperativ severoruský *prijajte*, inf. *prijat, přiřat*.

J. Gebauer.

XXI. Slabiky *lě, *lie v RKral.

Ve prísnych rukopisech staročeských ze sklonku stol. XIII a z první pol. XIV psáno bývá *ie* neb *ye* (oboje má platnost stejnou) tam, kde střední tvar starobulharský má nebo měl by (*j*)a, *ě* (*ѣ*) neb *e* jakož i kde česká slabika s dvojháskou *ie* vznikla stažením. Stálou z tohoto pravidla výjimkou, tedy výjimkou, která zase je pravidlem v rámci pravidla onoho, jsou slabiky *le* a *lé* místo žádaných *lě* a *lie*. Tak na př. za stb. *duša* je stč. *dušě*, za *volja* mělo by tedy býti *vólě*, ale v rukopisích nalézá se vždy jen *vóle*; za stb. *řeč* je stč. *řeč*, za *lěsz* mělo by tedy býti *lěs*, ale v rukopisích psáno jenom *les*; za stb. *stojęšte* je stč. *stojęce*, za *moleęšte* mělo by tedy býti *modlęce*, ale v rukopisích je vždy *modléce*; za stb. *sъdravije* je stč. *zdravę*, za *veselije* mělo by tedy býti *veselę*, ale rukopisy mají jen *veselě*; atd.

Výjimky z tohoto pravidla strany *lě, lie* jsou pranepatrné. V *Passionale* musejním (3. F. 16) na 646 stranách 4° ani jedinká; v *Modlitbách* (kn. univ. 17. F. 30. 360 stran) ani jedinká; v *Žaltáři Wittenberském* ani jedinká; a tak dále, v přemnohých jiných památkách staročeských nenalézá se odchylka ani jedinká; v *Modlitbách* a *Legendách* (kn. univ. 17. E. 8, 312 str. 4°) byla jedinká odchylka ve slově *bolyęftywe* (hrěbtky probítie, 39^b), ale odstraněna jest starou korekturou (y přeřzeno), což jest důkazem, že se psané *-lye-* pokládalo za chybu. Příkladův odchylných našel jsem velmi málo; k těm, které jsem uvedl v *Listech filol.* 1878 (str. 191, pozn.: *neroď delięgie dliti* Hrad. 46^a, *křestane chval spasitelye Sequ.* 362) bylo by dodati ze stol. XV. *chyliecz* Troj. 20^b, *chyliecz* 13^a a *lijenije* Alxp. 96, ale v Troj. bývá velmi často tištěno *ie* za *i*.

Na otázku, co jest příčinou této zvláštnosti, není trvám odpovědi jiné, než ta, že se staročeští písaři řídili výslovností a že psali za žádané *lě* a *lie* jenom *le* (někdy *lee*) proto, že se za jejich časů již nevyslovovalo *lě* a *lie*, nýbrž jen *le* a *lé*. Původně bezpochyby vyslovovalo se *lě*, *lie*, jako se vyslovovalo *sě*, *sie* atd., na př. *lěs* a *liek* jako *sěmena* a *sěmě*; časem však výslovnost se změnila, za *ě* a *ie* vyslovováno *e* a *é*, tedy *les* a *lék* jako *semeno* a *sémě*; proměna tato ve slabikách mimo *l* děje se od stol. XIV, ale neděje se tu najednou a všeobecně, nýbrž dříve ve slabikách krátkých nežli v dlouhých, dříve po *j*, *ň*, *č*, *t*, *ž*, *š*, *č* nežli po *ř*, *z*, *s*, *c* a po těchto opět dříve nežli po *m*, *b*, *p*, *v*, — slabiky *mě*, *bě*, *pě*, *vě* máme dosud, — *řě*, *žě*, *sě*, *cě* byly ještě ve stol. XV, — *jě*, *ně*, (t. j. *ňě*), *dě*, *tě*, *žě*, *šě*, *čě* byly ve stol. XIV; — všechno to potvrzuje se psaním rukopisů strany jotace písňých; když pak tutéž již okolo r. 1300 jen *le* (někdy *lee*) se píše a téměř nikdy *lie* nebo *lye*, tedy je v tom svědectví, že místo původního *lě* a *lie* vyslovovalo se *le* a *lé* již okolo r. 1300, — a naopak, ve starých rukopisích nacházíme z pravidla jen *le* a *lé* za žádané *lě* a *lie* proto, poněvadž výslovnost již před tím (t. j. zajisté již před sklonkem století XIIItého) od původního *lě* a *lie* byla přešla k *le* a *lé*.

Rukopis Kralodvorský v této zvláštnosti s pravidlem staročeským celkem se srovnává: vedlé hojných příkladů, které mají jen *le* místo žádaného *lě* a *lie*, nalézá se tu jen dvakrát *lě*, na dvě polie Jar. 55 a vterej polie Jar. 57.

Z příčin polemických záležitostí na tom, abych zde připomenul, že pravidlo o staročeském *le*, *lé* místo *lě*, *lie* před tím známo nebylo; aspoň neprojevil se nikdo, že by mu známo bylo. Padělatel písňe na Vyšehrad píše *smyleye*, na skaalye, řeka *valye* *sě*, *valye* *sě* řeka, všeliký živok *zyelye*, po tobě *liepa* (Dobrovský, Gesch. 1818, 109 a 110), nikdy *le* za žádané **lě* nebo **lie*. V písni krále Václava jsou příklady *zeleye* a *lepu*, oba strany *le* správné; ale o povědomosti pravidla těžko z nich souditi. Hanka ve vysvětlení slov při Star. Sklád. transkribuje tak, jak nalézá psáno v rukopisích, tedy *lěpý* dle písňe na Vyšehrad a *lepota* dle rkp. Hrad. Jediný příklad, kde tvořil dle umění svého vlastního, jest chybný inf. dlieti (ve vysvětlení slov při 2. seš. Star. Skl.). Ve spisích grammatických píše se *lě* a *lie* podnes. Totéž děje se také při transkribování textů staročeských, ačkoliv a přes to, že forma rukopisná žádá jen *le* a *lé*. Po prvé poukázáno k této zvláštnosti jazyka staročeského v mých rozpravách Über die weichen e-Silben (1878, str. 11) a O významu jotace v rkp. stě. (Listy filol. 1878, 191).

J. Gebauer.

XXII. *Jahody* 19: (milá) na milého *ždaje*.

Sloveso této věty zdá se býti tak neslýchaným a chybným místo náležitého *žde* (inf. *ždāti*), jako kdyby si někdo utvořil *rvaje* místo *rve* (inf. *rvāti*). Vašek l. c. 28.

Neslýchaným jest tento tvar nám, v češtině nové, poněvadž čeština slovesa *žďáti* vůbec se vzdala a jiné téhož významu si oblíbila; v češtině staré, dokud se sloveso *žďáti* drželo, nebylo *ždaje* tvarem neslýchaným, jak doleji uvidíme.

Také je pravda, že *ždaje* je tvar chybný, neboť praesens slovesa *žďáti* bylo a mělo býti *ždu*, *ždeš*, *žde*..., nikoli *ždaju*, *ždaješ*, *ždaje*... Avšak jazyk často chybuje a nad to i tvar chybný na místě pravidelného si oblíbuje. Na př. místo *píšcieho* čteme v Žalt. Witth. piffayuczieho 44, 2; — sloveso *cpáti*, *cpu* tak se má časovati jako *žďáti ždu*, ale jsou tu tvary rovněž tak odchýlné jako *ždaje* v RK.: ještě cpají krmí na krmí Štít. Vrt. 133, do sebe cpajíce Kom. Lab. 10, 7, až do němoty do sebe cpajíce tamt. 18, 8; — taktéž se stalo se slovesem *tkáti*, které v praesens se časovalo *tku*, *tčeš*... a vedlé toho *tkám*, *tkáš*...: pavauk tče své síti Rada Zvířat (Včela), žena zetče plátina rkp. Hrad. (Desatero), ti ještě pletú a tkuv misterná diela rkp. Pror. 14^a, kde se tak dlouho tkaff Mastičk. 2^a, tú (pokorú) zatkař všem zlým ústa Štít. uč. 56^b; — taktéž, totiž dle vzoru V. 3. časovalo se sloveso *ssáti*, *ssu*: ten mořské vody jako mléko sse Štít. Vrt. 219, ještě ssú vodu mořskou tamt., vidíce dětátka prsi flucze Pass. 86 atd., ale jazyk odchýlil se od tohoto způsobu a oblíbil si časovati *ssaju*, *ssaješ*, *ssaje*... To všechno jsou chyby, právě tak, jako kdyby se říkalo *rvám* a *rvaju* místo *rvu* atd.; avšak jazyk tyto chyby si oblíbil a tím je oprávnil, aby byly a aby se braly na místě tvarů starších, grammaticky „správných.“

Konečně přirovnání formy odchýlné *ždaje* s formou odchýlnou *rvaje* je správné, ale nikoli spravedlivé. Sloveso *rváti*, *rvu* (V. 3) jest v jazyce dosud živo a odchýlná forma místo *rvu* žádná se nevyskytla a neujala; proto když si někdo odchýlku *rvaju* vymyslí a vysloví, zdá se nám ta forma urážlivou nebo směšnou. Toho však při formě *ždaje* není, neboť sloveso *žďáti* z jazyka víc a více se vytrácelo a při tom také odchýlně se časovalo. Důkaz toho jest, když nehledíme k RKral., v Tandariaši, rkp. Zebererském 162^a: byl hotov... před komňatú zdage t. j. *ždaje*. Toto *ždaje* jest ovšem part. praes. a *ždaje* v RK. indik. praes., ale odchýlka jest v obou případech identická a grammatika musí ji v obou případech uznati za stejné platnou; bylo-li participium *ždaje*, bylo možno také praesens *žďaju*, a kdyby praesens *ždaje* v RK. bylo tvarem historicky nepravdivým a nemožným, musil by býti také Tandariaš rkp. Zebererského falsifikován.

Tandariaš Zebererský je datován z r. 1463; z toho však nenásleduje, že by forma *ždaje* teprv toho roku se byla vyvinula.

J. Gebauer.

XXIII. *Jahody* 29: skočich s koně *vězech* (rkp. *víezech*) na suk.

Vykladatelé RKral. vysvětlují psané *víezech* za aorist slovesa *vázati* stb. *vezati*. Dle výkladu jednoho má se čísti *víezech* (prý s přehláskou místo *-zach*, Kořínek v Rkp. Zel. a Kral.), dle jiného *víezech* (prý dle kmene praesentního *víeze-*, Vašek l. c. 33), atd. V každém případě byl by to aorist chybný místo *vázach*.

Naproti tomu objeví se nám *víezech* = *vězech* aoristem správným, když si je odvodíme od slovesa *víezti* stb. *vēsti* = firmare. Ješto však by se nepřestalo na tom, kdybychom bývalost slovesa *víezti* (vedlé *váznutí*) v češtině staré dosvědčovati chtěli jen poukázáním k tomu, že bylo také jinde ve slovanské staré, proto máme potřebi dokladů z češtiny samy. Takové pak jsou: mocným slovem jest fwyzeno Modl. 134^a, t. j. *svězeno*, part. perf. pass. k infinitivu *s-víezti* = svázati;

což matka božie svýma rukama šijíc a wazucz vydělala, z toho jsú měli chudá potřebu Krist. (rkp. knih. univ. 17. A. 9) 28^a, t. j. *vazúc* part. praes. act. k infinitivu *víezti*; významem = acu pingere, jako také stb. *vēsti* firmare i acu pingere znamená;

vlasý (sv. Kateřiny při bičování) .. pak zwyezzenym jdúce zase ostaniechu jí u mase Kat. verš 2372; Erben transskribuje s *víezením* a vykládá ve slovníčku *víezenie* = vázání, vazba, ale v subst. *víezenie* byla by táž chyba, jako v aor. *víezech*; zajisté tu má býti čteno *-vězením*, a poněvadž je tu smysl bezpochyby = *svázáním*, *spletením* (nikoli *uváznutím*), tedy poukazuje *-vězením* k infinitivu *-víezti*;

v Pass. čte se slovo *vězeníe* velmi často a písař Passionalu tím, že psal z pravidla *vězeníe*, dal na jevo, že si spojoval toto substantivum verbale se slovesem *vězěti* = prehendi, haerere; několikráte je však jotace ve slabice druhé radována; co chtěl míti rasor místo *vězeníe*, není jisto; nejspíše *vězeníe*, které i v jiných přísných rukopisích z pravidla se čte (sotva *vězeníe* od *věziti*, pro kteréž by svědčilo zz ve Štit. ř.: *wyyezzenye*); chtěl-li však opravovatel Pass. místo *vězeníe* míti *vězeníe*, tedy myslil na sloveso *víezti* a sloveso to bylo mu tedy povědomo.

Ze všeho toho vyplývá, že i stará čeština měla sloveso *víezti*, praes. *vazu*, *vězeš*..., part. *vazúc*, *vězen*..., jako *třiesti*, *třasu*, *třešeš*, *třasúc*, *třesen*...; k tomuto pak slovesu hodí se *víezech* v RKral. docela dobře jakožto aorist úplně správný: *vězech* = firmavi, ligavi. Co se tkne přehlásky ve slabice kmenové, podávám pro srovnání příklady následující: zlý se se zlým (Jidáš s Pilatem) *zzprsie*, neb *sen* hi on byl *posošen*.. Jid. 49, t. j. *spřeže* inf. *-priei* praes. *-přahu*, *-přežeš*; když Alexandr počé čísti list, *lyeže* do tlumoka a *vzav* toho semena (makového) i *uvrže* v ústa *svá* i počé *jiesti* Alxp. 23 t. j. *sěže*

inf. *sieci* praes. *sahu, sěžeš*; pústenník . . dofyzeze jednej dešky Kat. str. 38; a když mu prziŕieze, tehda sě sv. Apolinariš pomodlil Pass. 345; juž král jich s koně sboden, až Anson, rytier jeho, fyede jemu s koně svého AlxV. 162^b, t. j. sěde inf. *sieci* praes. *sadu, sědeš*; vyletě črt i fyede na kostelniej střěšě Pass. 313; kněz přijide a podlé něho (bohatcě) fiede Hrad. 144^b; Mathiáš jest dosáhl stola, na němž zziiede ľudské viny súdě Ap. Š. 332; Katherina do komnaty jide své, v níž sě vtieze Kat. 16, t. j. utěže, *táhnúti*; sta sě, že Judáš potyese na sě osídla, máteř pojem sobě ženú Jid. 145; Jezus dřevo tiehnieše až przytyeze krátkě k dlúhému ML. 52^b; roztyezechu jeho tělo ML. 104^b; sv. Petr wytyeze meč i utě (Malchovi) ucho ML. 100^a; potrzyieffe sě země, skály sě počěchu sědati Hrad. 92^a, t. j. potřěse inf. *triesti* praes. *trávu, třěseš*; země sě potrzyieffe Pass. 322; tu sě strachem třesechu Štít. Vrt. 147; atd.

Že by pro pojem ligavi bylo ve staré češtině nutně potřebí slovesa složeného, na př. *uvězech*, nemyslím; staročeské *řeci, řku* je tak imperfektivum, jako *viezti, vazu* (proto futurum *budu řeci*), a přece bývá aor. *řecech* tam, kde bychom žádali slovesa významu perfektivního = *dixi*, pověděl jsem.

J. Gebauer.

XXIV. ie místo žádaného i, i v RKrál.

V RKrál. několikráte nalézá se psané *ie* za krátké *i*, a velmi často psané *ie* za dlouhé *i*. Viz příspěvek XVIII a XIX (Listy filol. 1878, 237). Totéž nachází se často v památkách z konce XIV. a XV. století; ale i starší památky mají doklady s touž odchylkou, s *ie* neb *ye* za žádané *i* a někdy také za *i*. Na př. v *Žalt. Klem.* všech ufagiuciech 11^a, s chodiuciemy 69^a, v tajemniciech wafiech 2^a; v *Dal. Cambr.* černí mnyesse 24 (mnichové); v *Žalt. Wittenb.* pietie dáš nám 79, 6 m. pitie potum, wzyezye mej 68, 22, v polech lesa in campis silvae 131, 6, v lozech svých in cubilibus suis 149, 5; v *Alx.* zlomku svatovítského: by křik vwogyech nemalý 160^b, taký křik by vwogyech 161^a a j.; v *Pass.* protož sě tomu poselltwie diwieci 184; v *Hrad.* jsou také příklady, jakož svědčí ve vydáních transskribovaných: pekařiech ap.; v *Čtení Evang.* u plawiffczech Siloe 31; v *Modl.* bylo psáno: k špaŕenye 77^a, na modlitbách bdieti i také v pokanye 93^b, skrzě zázraky ješto sě na jeho fkonczyenye ukázali 158^b, ale korektor udělal *-y* z *-ye* (v příkladě druhém opravnými tečkami, v prvé a třetím rasurou); v *Ráji duše*: abyste sě modlili vzdvihujíce k bohu vaši czyeŕtyey rucě Alb. 64^b m. čistiej (citát z 1. epístoly sv. Pavla k Timotheovi 2, 8); v *Modl. a Legend.*: přlye materských 32^a, syn bozye 31^b; v *Kat.* o jeho na nebe wftupenye správném str. 52, v svých pokogiech 28, při starfieh kmetech 8, novin nelnadfieh 80, všem wyerziczym

122; v *Krist.* (rkp. knih. univ. Pr. 17. A. 9) když v dóm vnidu. prředstíehl Ježíš řeči sv. Petra 61^a; v *Bah.* po petrowye per Petrum 347, bránil se wyse svú silú 339; v *Sequ.* k wassiem pomocem 365, bozyech rycieřuov 356, hledáchu bozyech jesli 358, k bozyem šlepějím 359, s naywyeczassyem swícestwím 359; atd. Připomínám, že to jsou doklady, které jsem si zaznamenal jen mimochodem; kdo by chtěl hledati schválně, nalezí by jich před koncem stol. XIV. mnohem více.

Od konce stol. XIV. množí se takové příklady nad míru. O *Tkadlečku* je to známo; jinie muže 1, 57 atd. Také *Štit.* *Vrt.* (rkp. z r. 1450) má příkladů mnoho: krásne muže 120, učenie juristowé a jich knihy 38, syn božie 71, pro milost božie 14, v posledniech dnech 190, sbožní tu teprv poznajíe 106 a j. Nad míru mnoho jest jich v *Troj.* (tišt. 1488): jenž zabíegel 140^a, bujeti a kwiešti 141^b, ani jiesti ani pieti se jim zechce 224^b, v tu chvíli 187^a (taktéž v *Půh.* 1, 175 do sie chwyely). w bogiech 4^a, 173^a, 236^a, svému rčení 13^b, k Tessalskému kralowltwie 28^b, ženskému pohlawie 15^b, ve množství lodie 70^b, od trzie králuov 81^a*), aby se pomstil nad niem 131^b, s niezto (ženú) měl pět synuov 38^b, před výsosti walfie 94^a, w naflicch přech 89^b, anjel bozie ukázal se 81^b, do dallflicch vlasti 11^b, těch puotek buduciech 57^b, krik boyugicziech 105^a, lidé boyugie 33^a, Trojanští placzie 35^b, oba se srazieta 181^a, moře se toczie 225^a, a když přijedechu, král Peleus takto k nim promluwie (aor.) učiniv rukú mlčení 81^a, atd.

Jiná jest otázka, jak toto *ie* neb *ye*, psané za etymologické *i* a *í*, se vyslovovalo a jak by se tedy mělo transskribovati.

J. Gebauer.

XXV. *Oldřich* 47 sbory na most wraziu; a 53 Polené.. trčiu.

V obou těchto slovesích jest odchylka: žádáme *vrazie* (3. plur., inf. *vraziti*) a *trčie* (inf. *trčěti* = běžeti, srov. Jaroslav.. *trčí* Jar. 274, sln. *trčati* a p.); ale není to odchylka „nestvůrná“ (Vašek l. c. 28), poněvadž se dá dobře vyložiti a poněvadž má drahně sobě rovných, o jejichž oprávnění v historii jazyka českého pochybovati nesmíme. Nalézáme totiž odchylky podobné v dialektch. V písních moravských u Sušila čte se: lude mluwu 415, chodu zli i. dobři (ze Štěbořic od Opavy), husičky .. chodíjú 520, stavíjó zedníci stavíjó lešení 548 (od Slavkova), husaři .. krmíjou, pak napojíjou 580 atd.; viz též Šemberovu dialektologii 39. Že podřečí moravská týmže způsobem od češtiny se neliší teprv od nedávna, rozumí se samo

*) Poslední dva příklady, plur. Gen. lodie m. lodí a trzie m. tří, a taktéž nahoře položený příklad přive materských z ML. 32^a, podporují výklad o Čestm. 176: *czbřstie* hluków m. čtyř, podaný v Listech filol. 1878, 237.

sebou a potvrzuje se nad to staromoravskou památkou Fragmentum concionatorium (z r. 1471—1484, vyd. od A. Müllera v Jagicově Archivu 1. 617 sl.), kde se čte: kteříž za vás pána boha p(ro)fu 618, za žáky ještě za vás pána boha profu 619 (vedle proficze 618, každý poprofy 619).

Jazyk Rkp. Kralodvorského ve mnohých věcech odchyluje se od té staré češtiny, kterou nalézáme v památkách jiných, a jeví zřejmé stopy dialektické a zvláště moravské. Některých dotekl jsem se v těchto listech (1875, 176 a 177, uderiti a j.); mezi jinými pak jsou podle mého zdání také tvary, o které nám tuto jde: psané wrázíu a trcíu místo *vrazie* a *trčie*.

Jak tvary wrázíu, trcíu, profu, chodu (m. chodů), chodijá... vznikly, netřeba vykládati; zajisté chybnou analogií podle znajú, umějú, mažú atd. Nejisto však jest, kterak wrázíu a profu ve staré výslovnosti znělo, zdali se ž, š (jako bylo i v 1. os. jedn. vražu, prošu), či se z, s; k objasnění přispělo by, kdyby se z nynějších nářečí moravských shledaly příklady s kmenovým s a z.

J. Gebauer.

XXVI. Jaroslav 98: nalit oružení s nimi *střetnú*.

V sousadství slovesa *střetnú* jsou aoristy a měl by býti aorist také ve verši tomto; avšak skladatel odchýlil se a volil *střetnú*, praesens historicum.

Odchytky téhož způsobu vyskytují se také jinde. Jest to známo a dokladů na dotvrzenou netřeba; uvedu však příklad ze Živ. sv. Kateřiny, poněvadž p. Vašek (l. c. str. 20, pozn.) tvrdí, že v této legendě nenalezl „ani jediného příkladu historického praesenta“, a ono se tu totéž *střetnú* vyskytuje, které se RKralodvorskému (tam. str. 19) vytýká: (poslové) když bychu (aor.) v dvoru, strzetnu (= *střetnú*, praes. hist.) sě s jejie mateří, ana gde (= *jde*, praes. historicum, aorist zněl by *jide*) s tú žádntú dceří, jěž tak v drahej krási ktvieše (imperf.) atd., v. 188 sl.

J. Gebauer.

XXVII. „Kráľ“ v Záboji.

Ku příkladům a dokladům, podaným v těchto Listech od J. Maška (1876, 157 sl.) a Konst. Jirečka (1877, 243 sl.), patří také následující ze Života Karla IV (Památek staré literatury č. 4, 1878): ustavili jsme hrad krásný s městečkem a převzděchom jemu jméno Hora Králova str. 18 (v textě latinském Mons Caroli = Monte Carlo, vých. od Luccy); Vám, jasnému kniežeti Královi z pokolenie krále Českého str. 59 (t. j. Karlovi, který tou dobou ještě králem není); král Jan spósobil s Králem str. 61 (t. j. synem svým Karlem); když tomu Král srozuměl str. 63 (t. m. Karel).

J. Gebauer.

XXVIII. *Jaroslav* 9 a 10:

Dláho vlasti naše v *měř* stáchu
dláho *obiž* mezi ludem ktvieše . . .

Obih (abundantia) bývá následek míru. Když tak věc pojme, tedy nalezneme v těchto verších básnicky vyslovenou myšlenku tutéž, která jest v žalmu 71, 7: (orietur) abundantia pacis, a nebude od místa poukázání k tomu, že se zde Žaltář Wittenberský a Ž. Kapitulní srovnávají s RKral. také ve výrazech: vzendú právo a obyzenftwie myra = *obiženství míra* ŽWittb., *obižstvo míra* ŽKap. Žaltář Klementinský má na témž místě: prziemnoftwo pokoge.

Gb.

XXIX. *Jaroslav* 183: zíznu, 193: zízniú.

V RKral. vedlé sebe se nalézají známky, které jinde z pravidla ukazují k dobám rozdílným; na př. pod ocelé Jar. 268 a pod helmiceš tamt. 269. Klassický pak je v tom ohledě prý Instrumental *zízniú* (zíznu Jar. 183 a zízniú Jar. 193), jehož první slabika *zít* místo *zic* představuje tvar z konce stol. XV a druhá *-zniú* z počátku XIV; a podobná prý nejapnost jest: cizími slovy zapovídá Záb. 29 (Vašek l. c. 32).

Výjimkou zoužené *í* (z *ie*) vedlé pravidelně nepřehlasovaného *u* nemůže se však vytýkati za anachronismus. V Žalt. Wittb. psáno: dywky své str. 261^a t. j. dívky místo *dievky*, a jeden řádek před tím: a bozě spasilitelu mém t. j. spasitelu; v Žalt. Klem. pošmiwali sú se mně 24^a vedlé volju božíu (17^b) a p. V Žalt. Wittb. 87, 7 wftynyu in umbra, jsou pohromadě v témže slově stánu místo *stieňu* tytéž dvě obměny hláskoslovné, které se v *zízniú* a *zízniú* v Jarosl. 183 a 193 jako prý klassický anachronismus vytýkají. Při tom pak podotknouti jest, že zejména ve slovích *ziezě*, *ziezň*, *ziezněti* záhy *ie* se ouží v *í*; tak v Žalt. Wittb. w zyzi t. j. v *zízi* 61, 5, v Žalt. Klem. w zizi tamt. místo *zízi*, *zizniela* duše má 62, 2 místo *ziezniela* a v Pass. od hladu a zyznu 336 (v části nejstarší).

Gb.

XXX. *Jarosl.* 117 ničē neby prosto p pohany —

258 sen sē kotí s ořē p druhého —

Skrátek p starší vydavatelé RKral. brali za = *přēd*; J. Jiřeček zvolil čtení = *přē*.*)

Byla by to tedy předložka *přē*. O té však tvrdí se, že jest „neslýchaná“ (A. Vašek l. c. 40), a proto nebude od místa, ukázati na některé věci, které svědčí, že čeština předložku *přē*

*) Echtheit der Kgh. Hs. str. 198. Jindy bývá *přē* znamenáno skratkem p, o němž také Beneš Optat a Petr Gzel ve své Orthografii mluví.

měla, a sice předložku *pře* = *před* (rozdílnou od dialektického, slovenského *pre* = *pro*).

1. Přímo dosvědčují to doklady: *prze* sobú in conspectu suo Žalt. Wittenb. 85, 14; (voda) *prfe* samú komnětu přicházíe (Tristram rkp. Strahovský, ve Starob. Skládáních 4. 145); jestliže by se mistr s tovaryšem svým řečí potekl, toho tovaryše žádný zjevně ani tajně přechovati směj, dokudž by o to *prfe* mistry místa neměl, a jakž je mistři rozdělé, na tom přestáno buď. (Das Buch der Prager Malerzeche, vyd. Patera a Tadra 1878 str. 21 a 85, zápisek z roku 1474, v rkp. bezpochyby *prze*, t. j. *pře* mistry). Za *prze* sobú Žaltáře Wittenberského má Žaltář Glossovaný musejní na témže místě *przied* sobú, a taktěž v knize spolku malířského na jiném místě (str. 90, rkp. str. 171 v zápise ze sklonku stol. XV) v podobném spojení čte se *prřed* místo *pře*: leč by mistr o to *prřed* staršími mistry konec a místo míti bude (sic); podlé toho mohlo by se zdáti, že *prze* v Žalt. Wittb. a taktěž *pře* v knize malířské v zápise z r. 1474 jsou pouhé chyby písařské místo *před*, a mohlo by se tvrditi, že také ve třetím dokladě, *prfe* samú komnětu Tristr., touž chybu *před* sebou máme; ale výkladu a tvrzení takovému odporují svědectví, jež tuto dále následují; bývá totiž

2. také v památkách stbulh. často *prē* místo *prēds*.*) Jest ovšem rozdíl v tom, že ve stbulh. vyskytá se *prē* místo *prēds* často, v češtině pak *pře* m. *před* jenom zřídka; ale rozdíl kvantitativní není svědectvím proti stejnosti kvalitativní, a je-li nepochybné, že stb. *prē* je skutečný střídný tvar za *prēds*, tedy není nepodobno, že české *pře*, které v několika příkladech nalézáme za žádané *před*, jest jeho střídným tvarem skutečným a nikoli pouhou chybou písařskou, několikráte opakovanou.

3. K tomu přichází svědectví složenin, jejichžto člen prvý je *pře*- a význam = *před*-, lat. ante-, prae-, pro-, něm. vor-, voraus-; na př. *prziechwatile* sta bděníe oči moji anticipaverunt Žalt. Wittb. 76, 5 (vedlé *prziedchwatte* nás anticipent nos tamt. 78, 8); *przieffel* (jsi) u blahoslavenství praevenisti tamt. 20, 4; *neprzielozyly* jsú boha *před* sobú non proposituerunt tamt. 53, 5; *prziepieyte* hospodinu praecinite tamt. 146, 7; vše cesty mé *prziewidiel* jsi praevidisti tamt. 138, 4; *prēdzriet*i vel *přvedeti* t. j. převéďeti v glossách svatořehořských (ČČMus. 1878, 551, nikoli *prēdvēďeti*, jak tamtéž v transskripci naznačeno); kto množ *przewiedieti* budúcie věci Troj. 55^a; aby dar ten vzal a *před* šesti dny svú smrt *przywedydal* Modl. 173^b; smrt svú *přvēďel* Pass. 12; božské *przewiedienije* jemu přeje Alxp. 53; božské *przezwiadienije* Alxp. 49; božským *przezwiadienim* obdržali ste vítězství Alxp. 59; božské *przezwiadienije* vše *przezwi*je Alxp. 65.

*) Miklosich, Lexicon s. v. *prē*.

Podlé všeho toho nelze trvám pochybovati, že čeština měla za předložku *před* také střídny její tvar *přě*, a není s právem, vyhlášovati předložku *přě* za neslýchanou.

J. Gebauer.

XXXI. Ze *vša* lesa...

Z forem, ve kterých p. Ant. Vašek shledal chybu ve skloňování, vezmeme na ten čas v úvahu gen. *vša* m. *všeho*. Spisovatel Důkazu praví (str. 36): „Sháněje se po formách prastarých, zabředl falšovatel v chyby až směšné: tak napsal v Čestmíru 177. a v Jelenu 29. ze *vša* lesa m. ze *všeho* lesa. Je to zrovna tak, jako by někdo gen. slova *ten* utvořil: *ta* m. toho. Chybu tu spozoroval později v Jelenu a chtěl ji napravit, což se mu však nepodařilo. (Viz Mašek, o korrekt. v List. filol. a paed. pag. 184.)“ —

Verš 179. Čestm. čte se v rukopise 17 25—26:

wzad wzad strachí ím bí zewřía lefa

Písmě *a* slova *wřía* profato jest kolmicí, kterou čtverhran textu v pravo jest omezen, ale jest úplně jisto; mimo to padá jednoslabičná forma *vša* dobře do verše desítlabičného a tento verš i v celém sousedstvu našeho místa se drží. — Forma *vša* naskýtá se též ve v. 29. Jelenu, 27—30 letuťufste tlupí bířtrich krahutcew zeuřía lefa, v kteréž příčině přestávám na tom, co jsem v popisu místa toho položil v List. filol. r. III. na str. 184; fragment říu 2/2 pouštím se zřetele.

O genitivu *vša* m. *všeho* bylo v Listech filol. již promluveno. *) K obdobám tam uvedeným dlužno přidati genitivu a dativu, jež uvoď Miklosich, Wortbildungslehre 202 a 149 z řeči Slovanů sedmihradských: *tvoia* szina = tvého syna, *nasa* gossopodina = našeho gospodina, *muju* = mojemu; **) a ze slovenštiny: sg. gen. *nja* = njega, *naša* = našega, ano i *ta* = tega, vše dle slovinských nár. písní. Nad tyto důležitější jest pro češtinu a pro RK. doklad, jež Jungmann ve Slovníku svém (s. Náš) uvoď ze Star. Skládání (3. 84): tvorce *našě* laskavého **), *našě* m. *našeho*.

I. Mašek.

*) Viz Listy filol. 1877, 93—94.

**) Formy tyto uvedl dle Mikl. v příčině naší veřejně již V. Brandl, dle sděl. Fr. Vymazala, viz Brandlovu Úvahu v Čas. Mat. Mor. 1879, str. 144; avšak tvoju pánu v Hanušově Výboru bylo třeba stránkou doložiti.

***) z rkp. kn. univ. Pr. 8. G. 29, list 134^a, ve verši osmislabičném:

... k hrobu geho,
tworcze našyie lafkaweho.

Gb.

Dodatek ke zprávě o původu „Jiříkova vidění“.

O rozpravě literárního historika maďarského Frant. Toldyho, o které v tomto svazku Listů filol. (str. 202—204) jest zpráva z druhé ruky, došla nás po ukončení archů předcházejících zpráva přímá od pana V. Hátle, z níž následující dodatek a doplněk podáváme.

Rozprava maďarská nadepsána jest „Uherský poutník XIV století v Irsku v očištění sv. Petrika“ (ve Věstníku uherské dějepisné společnosti 1871 str. 229 sl.) a Toldy podává v ní nejprve zprávu o dvou kodexích, ve kterých mimo jiné kusy obsaženo jest také latinské vypsání pouti Jiříkova, totiž kodexu Vídenského a Medlického*), při tom zmiňuje se též o rukopise s německým textem téhož obsahu, kterýž rukopis mu jest též při ruce**), k němuž však při výkladu dalším nehledí, a pak udává obsah pověsti a některá její místa charakteristická zvláště z rukopisu Vídenského.

Sepsání latinské jest původní. Na jazyku maďarském pověst tato odnikud známa není a uherský jest v ní jenom hrdina, který je z Uher (Georgius Ungarus, Georgius de Ungaria, filius magnatis militis et baronis de Ungaria atp.) a ve službách Ludvíkových krále Uherského.

Obsah sepsání latinského, ukázaný od Fr. Toldyho, zcela se srovnává s obsahem rukopisu českého, vypsáním v Listech filol. 1879, 39—42.

J. Gebauer.

Klasobraní po rukopisích.

VII. České přípiscky v choralní knize kláštera Svatojiříského.

Z velkého počtu choralních knih středověkých, jež veřejná bibliotéka Pražská z klášterů českých na konci XVIII století zrušených zdělila, vynikají stářím i úhledností rukopisy toho druhu pošlé z kláštera sv. Jiří na hradě Pražském. Většina jich vyznamenává se již vazbou neobyčejnou, koží totiž růžově obarvenou. Mezi těmito choralními knihami jest také rukopis signovaný nyní VI. G. 15., jenž zasluhuje bedlivějšího povšimnutí pro

*) v. nahoře str. 203.

**) v. tamt.

některé přípisky české pocházející buď z konce XIII nebo z počátku XIV století, z doby tudíž, ze které každé slovíčko české má pro nás jakousi cenu. Pergamenový rukopis latinský formátu malé osmerky drží v sobě 145 listů, latinský pak text jeho opatřen jest od počátku do konce neumami. Nevšední ozdobou jemu jsou některé miniaturní malby, z nichž povšimnutí hodny zvlášť dvě, na listě 68 v iniciálce obrázek sv. Jiří s attributem meče v pravé a korouhvičky v levé ruce, ale bez draka, na listě pak 26 sv. Jana apoštola, před nímž klečící jeptiška představuje zajisté onu, pro kterou knížka byla psána. Zajímavo jest při obrázku tomto, že páska tak zvaná průpovědní rukou patrně zcela novověkou opatřena jest nápisem „S. Iohēs,“ což poukazuje k tomu, že všetečnost vkládající své nápady do starých miniatur na rozličných místech svou neplechu prováděla.

Nejzajímavější pro nás jsou ony přípisky české, již svrchu podotčené, nacházející se na posledních listech našeho rukopisu, zajímavé se stanoviska jazyka i pravopisu, jakkoli jinak nepatrný jsou obsahem. Všecky tři (tolik jest jich totiž) vyprýštily se z onoho zdroje čisté lidskosti vůbec, jež i rouškem klášterní odloučenosti marně se kryje, a z bohatého pramene ženské kritiky zvlášť, která ani pod závojem řeholním bystrého zraku nepozbývá. Uvádějice přípisky tyto počínáme od konce, poněvadž toho srozumitelnost žádá.

Na poslední stránce na okraji levém nakreslena perem v červené barvě namočeným hlava mnicha příjemné tváře s tímto přípiskem rubrikovaným:

„Lector Vituz je crafní curbízín.“

O posledním slově srovn. Jungm. Sl.: Kurvysyn a Kurvysynstvo.

Na okraji listu 143 nakreslena podobně hlava ošklivého mnicha s přípiskem:

„Berhel zocius viti zcerní yaco zmek“.

Nejdelší konečně a nejzajímavější přípisek nachází se na listě 137 kolem hlavy mladistvého mnicha. Přípisek tento pochází od dvou rozličných ruk. První táž, která hořejší přípisky učinila, nakreslivši hlavu připsala:

„Aldik crafen iaco angelik iěf v blati ze vale.“

Jinou pak, ale současnou rukou přidáno:

„U tet angelic imyese lokti ptílik (aneb: pečilik).“

Obtížný jest zde výklad zvlášť posledního slova, jež psáno jest tak, že možná čísti: ptílik, pečilik.

Jos. Truhlář.

O nejnovějším upravení Cornelia Nepota za četbu školní a o čtení latinském dle kvantit.

Podává Fr. Patočka.

O latinské četbě ve 3. třídě gymnasiální a že posud nad Corn. Nepota případnějšího k ní latinského auktora není, promluvil p. Frant. Novotný v I. ročníku Listů filologických str. 144. a násled. a zároveň důkladně posoudil 1. mé vydání výše připomenutého auktora. Úvahy, po kterých knihu tu jsem vzdělal a cesta, kterou jsem se bral, ač p. posuzovatel celkem s ní se snášel rozcházejí se jen ve věcech vedlejších od zásad ode mne uvedených, nenacházely souhlasu odborných znalců za dlouhou řadu let; v posledním téměř roku uvedeno jest upravení mé Corn. Nepota do čtených škol v Čechách a na Moravě a druhé vydání poříditi bylo s překvapením mým. Mezi tím vyšlo dvoje vydání Corn. Nepota v Němcích, každé zvláštním způsobem pro školu vzdělané, totiž Nepos Plenior od Vogla, jemuž se dostalo schválení i pro rakouská gymnasia*) a vydání Ortmannovo téhož spisovatele.**)

Na úvahu mou vyjádřenou ve předmluvě 1. vydání, že téměř ani nelze vybrati případnějšího k naší třetí nad Corn. Nepota latinského auktora a že týž, má-li se státi školním čtením, k účelu tomu dříve vzdělán býti musí, přišli tedy také němečtí učitelové, pořídili na základě jejím i Vogel i Ortmann, každý svým způsobem, školní vydání a nyní snad i v Čechách souhlasiti budou se mnou a s mým p. posuzovatelem.

Toto druhé vydání Corn. Nepota v nejedné se liší části od vydání prvního i od obou nahoře připomenutých německých; nebude tudý snad od místa, promluví-li dříve po didaktické stránce o obou vydáních německých, dále jakými úvahami řídil jsem se já v upravení svém a v jakých věcech s německými vydáními snáším se a rozcháším.

Vydání Voglovo všímá si přede vším věcných nedostatků obsahu při Corn. Nepotovi a snaží se je buď opravit buď odstraniti. Nevedl si Nepos ovšem všude jako historik opomíjeje buď zcela důležitých historických udalostí buď o nich jen mimochodem a i tu často chybně se zmiňuje, rozepisuje se však

*) Nepos Plenior, Lateinisches Lesebuch für die Quarta der Gymnasien und Realschulen bearbeitet von Vogel. Zweite Auflage. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1878.

**) Corneli Nepotis qui exstat liber de excellentibus ducibus exterarum gentium; accedit vita Attici. — Ad historiae fidem recognovit et usui scholarum accommodavit Eduardus Ortmann. Editio altera emendatio. Lipsiae in aedibus B. G. Teubner. 1878.

o věcech vedlejších hojněji než třeba, a důkladněji, než historickému spisu přísluší. Věcné nedostatky tyto hledí Vogel odstraniti tím, že

1. podržuje z Nepota, co podržeti se dalo, uvádí roztroušené udalosti ve pravý chronologický pořádek;

2. opravuje patrné chyby Nepotovy n. p. Milt. I a II Pelop. I a jinde;

3. doplňuje vlastními kratšími neb delšími přídavky mezery přerušného pásma historických udalostí v Nepotovi, ku př. u Milt. V. líčením bitvy marathonské, u Epam. V. a t. d.

4. přičiňuje celý nový odstavec „Perikles“ slohem Nepotovým vzdělaný a vypouští celé články o Dionovi, Datamovi, Eumenovi, Timoleontovi, de Regibus, o Hamilcarovi, Hannibalovi, Catonovi a Attikovi.

Již z tohoto krátkého přehledu jde na jevo, jak velice Vogel původní znění textu Nepotova změnil.

Že s nevšedním důmyslem při tom si vedl, rádi uznáváme a že hluboko ve zvláštnosti slohu Nepotova vynikaje mistrně jej dovedl napodobiti; než předce čím více se spisem jeho se obíráme a se vlastním Nepotem jej srovnáváme, tím více shledáváme, že Nepos takto upravený není vlastně — Nepotem. Miltiades na př. z původních 8 hlav vzrostl na 15, Themistokles z 10 na 19, Aristides ze 3 na 10 a t. d. Kdyby v naší třetí filologům vedlé navádění žákův, aby vynikli v ducha spisovatelova a utvrzovali se ve pravidlech mluvnických, zároveň bylo učiti dějinám řeckým od válek řecko-perských až k Alexandru Velikému, Voglovo vydání bylo by každou měrou pomůckou k tomu výbornou; než užší jen filologický obor jímá již veškerou snahu a úsilí i učitelův i žákův, a kdyby při tom i dějepis pěstovati bylo, s obavou jest, abychom honíce se po dvou účelích žádného nedosáhli a minuli se se vlastním filologickým. Naváděn býváž žák ke slohové a mluvnické stránce auktora — toť hlavně úkol nám filologům určený — nemá ani času historických nedopatření Nepotových si všimati, některé z nich dají se nepatrnou změnou textu odstraniti, jiné učitelovým výkladem objasniti. Mimo to Nepos výslovně v předmlně své připomíná, účelem jeho spisu že není přísné historické vypravování, nýbrž vytčení zvláštností Řekův a Římanů jevící se při vynikajících osobách těchto národův; praví zajisté praef. 1. Non dubito fore plerosque, qui hoc genus scripturae leve et non satis dignum summorum virorum personis indicent, cum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in eius virtutibus commemorari, saltasse eum commode scienterque tibiis cantasse etc. A zvláště důležité jest místo Pelop. I. Cuius (Pelopidae) de virtutibus dubito, quem ad modum exponam, quod vereor, si res explicare incipiam, ne non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere; s

tantummodo summas attigero, ne rudibus Graecarum litterarum minus dilucide appareat, quantus fuerit ille vir.

Vogel tedy při upravení svém jiný od Nepotova úmyslu rozdílný účel sledoval a takto ovšem v důležitých věcech od původního textu odchýliti se musil; za tou příčinou také předmluvu Nepotovu vypustil a zcela jinou nahradil, totiž svou vlastní.

Přihlížeje Vogel ve vydání svém jen k vynikajícím mužům dějin řeckých, vypustil přezajímavé i obsahem i ličením části spisu Nepotova n. p. Diona, Timoleonta, Eumena, Datama, Hannibala a t. d. a co za ně podává, jest předce jenom kopie místo originálu, byť i sebe dovednější a dokonalejší byla.

Co do stránky mluvnické a stilistické Vogel šetřil zvláště mluvy Nepotovy, opravil však za vzorem Ciceronovým a Caesarovým veškery odchylky a nesprávnosti Nepotovy a kde Nepos z nedbalosti slovo za sebou opakuje, jiným je nahrazuje. U věci této Vogel na mnoze týmiž zásadami se řídil jako já ve vydání prvním i druhém a potkal se při takovém upravení textu pro školy všeobecně se souhlasem německé kritiky.

Konečný náš úsudek o Voglově Nepotovi jest, že ze všech spisů, kterými Nepos až posud se nahrazoval, jeho Nepos Plenior jest náhradou nejlepší, avšak předce jenom náhradou; k čemu náhrady, lze-li původního spisovatele s opravami některými ráz a způsobu celého spisu neměnicími k potřebám školním pořídit? k čemu kopie, kde dobrý original jest po ruce?

Na týchž úvahách, jako tuto proneseny jsou, upravil Ortmann své vydání Nepotovo; zásady jeho, o nichž v předmluvě pojednává, ve mnohých věcech shodují se s mou předmluvou ve prvním vydání, jsou v krátkosti tyto:

1. zachován jest původní ráz auctorův, pokud tomu neodporovaly důvody didaktické a paedagogické;

2. po mluvnické stránce jen takové vazby a rčení lepšími se nahrazovaly, které správné latině patrně se přičí;

3. věcné nesprávnosti textu Nepotova opravily se, kde bez přílišné změny původního textu oprava vykonati se dala; jinak na nedostatky tyto v poznámkách pod textem žáci se upozorňují a poučují;

4. pro historickou souvislost vypravovaných dějin změněn jest obyčejný pořádek jednotlivých článkův a přidán jest k důležitým udalostem létopočet (jako v komentovaném vydání Siebelisově). Změna pořádku jest tato: Po Cimonovi následuje Alcibiades, Lysander, Thrasybulus, Conon, Agesilaus, Pelopidas, Epaminondas, Iphikrates, Chabrias, Timotheus. — Pořádek následujících článků na čem založen jest, nevím a myslím, že na ničem; jest však tento: Datames, Dion, Timoleon, Phocion, Eumenes, Hamilcar, Hannibal, Atticus. Vším právem vypouštěn jest článek de Regibus, pouhé a nahodilé vypočítávání jmen beze vsí vnitřní souvislosti a Cato pro svou neúplnost. — P. vyda-

vatel zdá se k létopočtu že hlavně při seřadování svém přihlížel; avšak létopočet nemůže býti jediným pojídlem při osobách tak různých a takovou prostorou časovou od sebe oddělených (485 u Miltiada — 183 př. Kr. u Hannibala); mimo to pořádek tento má do sebe tu velikou a důležitou didaktickou vadu, že se počíná s nejtěžšími články, jakými zajisté jsou Miltiades a Themistocles, na které předchozí příprava našich aspoň tertianů žádnou měrou nestačuje.

P. vydavatel, jak si počínal ve formálním upravení textu, totiž ve stránce grammatické, stilistické a lexikální, sám vykládá těmito slovy: (*haec spectans*), *quae soloeca essent aut cum praeceptis bene scribendi pugnantia, sive scribendi elegantia sive disserendi subtilitas desideraretur, ea ut emendarem atque ita emendarem, ut ad fidem librorum quam proxime accederem. Co do oprav grammatických tu vskutku vše provedeno, co ve předmluvě slíbeno a p. vydavatel osvědčil se důkladným znalcem latiny a potřeb žákův*).*

Jinak se věc má se změnami stilistickými; k nim zajisté odnáší se hořejší *scribendi elegantia* a *disserendi subtilitas*, které obě vlastnosti slohové rozmanitý připouštějí výklad; jáč na př. Milt. I, 6. rozvede-li se Miltiades tempus non habens ve cum — non haberet (podobných změn je počet převeliký), nenalézám v tom ani elegantiam ani subtilitatem. V těchto opravách se s p. vydav. nikterak nesnáším; k čemu oprav, je-li původní text správný a srozumitelný? Mnohé změny jsou takové, že původní smysl textu jimi se ruší anebo v něm mezery ostávají. Na doklad toho uvádím první dvě kapitoly z Miltiada.

Milt. I, 3. místo *his consulentibus* přeš *consulentibus*, ač smysl *his* nutně žádá, poněvadž jsou to titěž, o kterýchž I, 2. řečeno jest: *ex iis delecti — Delphos missi sunt.* — 4. vynecháno jest *cum delecta manu* (proč? nevím), za to 5. po *vento aquilone* přidáno *eodem die*.

cap. II. 2. Vynecháno jest *atque ibi manere decrevit*, bez čeho další vypravování kusé a nesrozumitelné jest. — 3. vynecháno jest a *quibus erat profectus* a po Chersoneso: *tali modo constituta*, čím mezera smyslu povstala. — 4. Celý odstavec od: *illi enim dixerant* — až k Chersonesi *habere vynechán* jest a tím odůvodnění práva Miltiadova na Lemnos. — 5. vynecháno *non dicti*, sed a ze souřadných vět *resistere ausi non sunt atque demigrarunt* utvořena perioda takto: *Cares — tamen secunda fortuna adversariorum capti cum resistere non auderent ex insula demigrarunt.* Konec odst. 5 od *pari felicitate* až sub *Athenien-*

*) S díkem uznávám, v pochybnostech svých grammatických že dotazoval jsem se tohoto vydání a nejednou jeho čtením v mínění svém jsem byl potvrzen; výhody této dostalo se vydání mému bohužel! teprve, když 3. arch se dotiskoval.

sium redegit potestatem vynecháno úplně, ač důležitou pro dějiny athenské obsahuje udalost a žákům z dějepisu zajisté známou.

Krátké toto snesení změn textu ve vydání Ortmannově postačí tuším, aby se poznalo, jakou měrou vydavatel od původního textu se odchylovali za dobré uznal. Změny tyto a podobné k nim že nepřiblíží ani ke scribendi elegantiae ani k disserendi subtilitati, šíře vykládati netřeba; z důvodů didaktických a paedagogických také jich vyložiti neumím — dovede-li žák přeložiti periodu Milt. I, 1. a porozuměti jí, dovede i vše ostatní, co vynecháno jest — a tudíž zdají se mi býti neodůvodněnými, zbytečnými, a kde smysl textu zatemňují nebo ruší, nemístnými.

Co do lexikálních zvláštností řeči Nepotovy nevedl si Ortmann tak přísně, jak bychom toho od něho očekávali mohli; opravy u věci této jen zřídka jsme pozorovali na př. Them. IV. 4. inviti m. ingratiis, za to často ve vydání jeho s básnickými výrazy nebo se zvláštnostmi Nepotovými se setkáváme na př. Ages. VIII. 2. in acta, Alc. IX, 5. sine rege Perse a podob. více. Ortmann ovšem v poznámkách tyto zvláštnosti vysvětluje, tu a tam i opravuje; než ve vydání školním proč pozornost žáků poznámkami rozptylovati, malá-li náprava textu totéž pořídí? místa takovými poznámkami vyplněného mohlo se vhodněji k jiným věcem užiti.

Konečně zmíniti se jest o poznámkách Ortmannových k textu pod čarou přičiněných; poznámky tyto přihlížejí z většiny k obsahu vysvětlující jej a doplňující a kde třeba, i opravující; některé jsou také grammatické, lexikální, stilistické a všechny takové, že nenadržující pohodlnosti žáků stručně a jasně poučují, čeho bez nich žáci vůbec by se nedověděli nebo v pochybnosti ostali. Na výborné poznámky tyto zvláště pro jich srozumitelnost a přiměřenost k chápavosti menších žáků pány kolegy upozorniti se osměluji, zvláště kteří by pro nižší třídy k některému auktoru komentár vzdělati chtěli.

Srovnáme-li tedy Ortmannovo vydání Nepota s Voglovým Nepotem Pleniozem, nebudeme se rozpakovati onomu pro školní čtení ze mnohých příčin přednost dáti. I při neoprávněných změnách textu ve vydání Ortmannově, se kterými se nesnášíme, předce ostal Nepos Nepotem, a jsa takovým předčí nad každou náhradu, byť i sebe byla důmyslnější a podařenější.

Tolik o Voglově a Ortmannově vydání. Moje upravení majíc s nimi tu neb onu věc společnou, předce ve mnohých a důležitých věcech od nich se rozchází, o kterých tuto v krátkosti promluví.

Poněvadž nějakého vnitřního pojídla pro veškerý články díla Nepotova nelze najíti, rozřídil jsem veškerý jeho obsah po stránce didaktické tak, aby od snadných a krátkých článků se počínalo a ke složitějším a delším se postupovalo. Jest u nás Nepos prvním auktorem, s nímž žáci obírají se počínají po před-

cházejících jednotlivých větách a krátkých vypravováních první a druhé třídy; didaktická stránka musí při úpravě čtení školního býti první a přední totiž, aby nepovstala v učivu mezera mezi koncem třídy druhé a počátkem třetí žákům s obyčejným nadáním buď nepřekonatelná nebo nesnadno dostižitelná; aby se to nestalo, k tomu hodí se výborně kratší články Nepotovy na př. Aristides, Cimon, Conon, Timotheus a pod. přirozeným jsoouce přechodem od cvičiva ve třídě druhé ke složitějšímu čtení na př. Miltiadovi, Themistokleovi, Alcibiadovi atd. ve třídě třetí. Při takovémto přirozeném postupu nemusíme hned na počátku čtení zdržovati se přes příliš mluvnickým a slohovým výkladem. Žáci s chutí, a poněvadž se nepotkávají s nepřemožitelnými obtížemi, i s důvěrou do domácí se dávají přípravy a na konec roku shledáme se s velikou částí auktora probraného, nepotřebující dělati si výčitek, že jsme příliš napjali síly mládeže. Takto jsem to shledal sám při svých žácích a shledá to každý, kdo nahlédna do programmů srovná, oč více z Nepota se probírá dle mých zásad upraveného nežli z pouhého Teubnerovského vydání Hal-mova obzvláště, kde s nejtěžšími články Miltiadem a Themistokleem čísti se počalo. Bez přetížení a nucení mnoho ze klassických spisův aby žáci čítali a počátečníci nenacházejíce sobě nepřekonatelných obtíží, aby s rostoucí chutí navádění a zne-náhla k těžším partiím připravování bývali, toť i úlohou má býti přirozeného a rozumného vyučování žákův i odměnou učitelům za namahavé vyhledávání cest k tomu cíli nejprůpádnějších.

Dále chovám pevně přesvědčení, že jest velmi důležité, aby byla každá kniha, z níž žáci vůbec a malí zvláště mají se učiti, každou měrou správná, poněvadž ke knize, které učitel nedo-statky a vady — těch přece nemůže mlčením mjeti — vytýkati musí, žáckové i potřebnou úctu a důvěru ztrácejí a z nich po-vstalou lhostejnost i na samý předmět přenášívají. Dáme-li tomu, jakož i, že nad Nepota není pro naši tertii průpádnějšího auktora, nemůžeme odporovati mnohým změnám původního textu, pokud slouží účelům didaktickým a paedagogickým.

U věci té vedl jsem si takto:

1. Původní obsahem svým nezávadný text, pokud neodpíral pravidlům mluvnickým, stilistickým a správné latiny, podržel se. Vynechány jsou články: Lysander, De Regibus, Cato, Atticus z těchto důvodů:

Lysander ve druhé kapitole jest kusý a mimo to celá po-vaha toho muže tak podlá, že lépe u žáků mlčením takového muže pominouti, nežli s ním se zabývati. Naše mládež aspoň ve třídách nižších tak šlechtnými si představuje Řeky a Římány, jak krásně jich spisovatelé psáti dovedou. V růžovém závoji dívá se na svět, zvláště starého věku, nemajíc ještě trpké zkušenosti světa skutečného a čím dále trvá u ní ideální toto světa nazí-rání, tím déle a krásněji svého mládí užívá; doma rozumní

rodiče od všeho nízkého a mrzkého děti vzdalují, ve škole by mělo být jinak? Rážový závoj ten natrhnutí musíme v sextě při čtení Sallustia — musí žáci dospívající v jinochy nahlédnouti jedenkrát do života skutečného a jeho neřesti; než něžné povahy bývají jako z libého sna vytrženy nemohouce v duchu srovnati líčenou podlost vynikajících náčelníků s ideálním svým představováním věku starého. V Sallustiu natržený ten závoj ještě více roztrhneme v Demosthenovi a okazavše jinochům v Tacitovi svět ve prohnáném svém bídáctví, propouštíme je na vyšší studia a do života. Čemuž u jinochů vyhnouti se nemůžeme, od toho ušetříme, pokud možná, útlé mládeže, která vždy dosti záhy a ze spisův ať v životě pozná lidskou nešlechtnost! Pročež kdyby Alcibiades nebyl tak důležitou historickou osobou a žákům známou, nepřijal bych ho i při vši stilistické jeho dokonalosti do svého vydání a přiznávám se, že ho ve škole nečítám.

O části De Regibus a o Catonovi pověděno nahoře.

Atticus dochoval se na nás nejen z celého díla Nepotova ve své celosti a po stránce stilistické jest nejdokonalejším článkem, nýbrž i se zvláštní vroucností kreslí obraz muže šlechtěného, v největších bouřích zuřících stran klidného, důsledného zásadami svými, šlechtěného vždy a všude. Jak hojná a důležitá v něm pokynutí pro život! Než vniknutí v zápas rozmanitých stran a oceniti dle toho jednání Attikovo, to vše předpokládá podrobnou tehdejších dějin znalost a vyspělost úsudku, jakéž u našich tertianů býti nemůže. Po stránce didaktické tedy nehodí se Atticus za čtení školní a z této příčiny snad ze plánu pro moravská realná gymnasia výslovně vyloučen jest.

2. Text sám seřazen jest od snažších a kratších článků k těžším a složitějším; určení toto ovšem jest subjektivní a výběr čtení měniti se má podle schopnosti a chápavosti žákův; při žácích slabšího nadání bude se učiteli déle zdržeti u snadnějších článků, nadanější žáci mohou v kratším čase přiváděni býti ku článkům složitějším a vynechané snadné články buďtež jim později ukládány za privátní čtení. Článků však taková zajisté jest rozmanitost, ať má učitel žáky nadané ať méně nadané, že nebude míti po žádné stránce nedostatek.

3. Z téhož důvodu didaktického nepřehledná souvětí zkrátím jsem anebo rozvedl ve věty souřadné, kteráž úleva od třetího archu tiskového znenáhla, a ke konci úplně přestává. Kde věc takto nedala se poříditi anebo kde s výhodou se jevilo, žáci sami aby v delší souvětí se učili vnikati, tam proloženým písmem věty hlavní a malým písmem vedlejší věty druhého stupně označeny jsou; i tento druh úlevy tak řídké, jak žáci zručnosti čtením nabývají a ve druhé polovici jen při souvětích složitých žákům nepřehledných se nalézá, které z většiny co do své souvislosti v komentáři vykládány bývají. V příčině této liší se toto druhé vydání od prvního asi od třetího tiskového archu počínaje i umen-

šováním úlev těchto i tiskem příhodnějším, oko méně urážejícím; věty hlavní totiž týmiž písmeny ovšem proloženými vytištěny jsou jako ostatní a při veškerých vedlejších větech at druhého, at třetího stupně užito téhož petitu. Touto opravou, tuším, čestným přáním ctěných p. kolegů, kteří nad přílišnou pestrostí tisku ve vydání prvním nařikali, vyhověno bude a dosti bude necháno žákům při vši úlevě příležitosti k samostatné činnosti.

4. Ve stránce grammatické, stilistické a lexikální hleděl jsem správnosti co možná největší. Jak p. Novotný navrhuje str. 147. upozorňovati žáky na nesprávnosti mluvy Nepotovy v poznámkách pod textem, nemám při dětech (a takovými celkem naši tertiani bývají) a začátečnících v latinském čtení nikterak za vhodné; rozptyluje se zbytečně jich pozornost; nejsouce utvrzeni ve skladbě latinské výjimku snadno pravidlem si činí, a jak nahoře řečeno, má býti pro žáky zvláště v nižších třídách školní kniha bezvadná. Jinak ovšem jest u žákův i věkem dospělejších a rozumem zralejších, kde způsob od p. referenta navržený může míti svou výhodu.

Grammatické opravy často nepatrnou změnou textu provéstí se daly; i počínal jsem si u věci té ve druhém vydání po příkladě Ortmannově mnohem důsledněji než ve vydání prvním. Nesnadnější byly poněkud opravy stilistické; někde ovšem počinutí spojky a jiného slova věc napravilo na př. Milt. VI, 3. talis honos tributus est, ut, cum etc. podobně Dat. I, 2. — Alc. II, 2. Id cum appararetur, accidit, ut, priusquam etc.; pod. Dat. X, 1. Hic tam callidus vir tamen etc.; Eum. IV, 3 (fin.) et simulac potuit, ad Antipatrum se recepit atd. Častěji nedoplň slyšel textu příslušným slovem se doplnil na př. Thras. III, 1. bona eorum; Timol. II, 2. Quem cum; ibid. III, 2 (fin.) qui initio eas deduxerant; Ages. IV, 6. acceperat in eo proelio, qui adversus eum arma tulerant. Milt. VIII, 3. Non erat enim vi dominationem consecutus; Them. IV, 2. universos hostibus pares; ibid. VI, 4. desierunt Athenienses; Ale. III, 6. sed adversus inimicos; ex ea se eiecisse plusque eos irae etc. ibid. V, 3 (fin.) reminiscatur enim Dion. I, 1. utraque fuit implicatus; ibid. 3. tamen salvum eum esse; ibid. VIII, 4. conveniunt eum; VIII, 5. ad maturandum inceptum; IX, 1. a foribus de suis; ibid. 3. ut ad Dionem eant. Eum. I, 5. honesto loco natus; VIII, 1. non ut ipse voluit; X, 4. sed id non passi sunt ii, qui circum eum erant, quod videbant Eumene recepto se omnes etc. Hann. II, 4. ne dubitaret secum me ducere; V, 3. longum est omnia enumerare proelia; X, 6. (fin.) magno id illis pollicetur atd. Nemalá část těchto oprav uvedena nebo vysvětlena jest v rozličných komentářích, které ovšem při textu takto upraveném stávají se po této stránce zbytečnými.

Ne méně bedlivě přihlížel jsem i ku lexikálně stránce autora snaže se i v této příčině po správné latině. Nesnadno jest zde najíti pravou umírněnost. Jako při uměleckém díle, dovolíme-li si tu a tam něco měniti, každá změna k novým opravám ukazuje a jich se dovolává, tak také i ve spise klasického spisovatele jedna změna již pro důslednost druhé žádá a při snaze, věc co nejdůkladněji poříditi, minouti se můžeme s duchem a rázem spisu samého. Mimo to nebylo mi u věci té předchůdce, z jehož předností i nedopatření bych se mohl poučiti (Ortmann jen zvláštnosti nejhrubšího zrna opravuje) a jest mi tedy jíti novou cestou; na ní byl mi průvodcem Klotzův latinský slovník a rádcem Krebsův antibarbarus; slova a rčení poznamenaná v nich za básnická nebo neobvyklá nerozpakoval jsem se správnými prosaickými nahraditi.

Veškeré změny ode mne učiněné ve přehledném souboru jsou tyto:

Cim. I, 2. namque, kde užší u Klotze uvedený smysl vyložiti nelze, měním všude v nam nebo enim. II, 1. hoc modo m. tali modo tak i jinde. ibid. 5 incolas m. sessores.

Thras. II, 7. (fin.) adversus m. exadversus a tak i jinde.

Con. I, 1. terrestribus (exercitibus) m. pedestribus, poněvadž terrestres exerc. i pedites i equites uzavírají ve protivě ku classis nebo naves; a tak i Chab. II. 3. (fin.) Ages. II, 1. (fin.), Alc. VII, 2. (fin.).

Timol. III, 6. antelatum m. praelatum. IV, 3. agere gratias m. agere gratias atque habere.

Epam. I, 1. legentibus m. lectoribus. III, 6. pecuniam m. summam. V, 5. postea m. post a tak i jinde při tomto slově a při ante; VIII, 4. (fin.) mortuus est m. exanimatus est; IX, 3. (sub fin.) negabit m. ibit infitias.

Pelop. I, 2. Peloponnesiacum m. Peloponnesium a tak i jinde; I, 2. (fin.) resistere m. adversus resistere.

Ages. I, 1. in primis laudatus m. eximie collaudatus. III, 1. longe locupletissima m. multo loc. (Srovn. Kořínkovu lat. mluv. § 306. 2.). IV, 2. admiranda m. suspicienda. VIII, 2. in litore m. acta; ibid. 3. omnis m. cuiusque.

Milt. II, 5. permoti m. capti. III, 4. id etiam facile m. id et; IV, 1. causam interponens m. interserens; ibid. 2. omnesque eius cives m. eius gentis. V, 3. Deinde m. dein a tak i jinde; VII, 3. (fin.) venit in mentem m. opinionem.

Them. I, 4. (fin.) clarus fieret m. illustraretur; III, 1. neve barbaros — paterentur m. longiusque — non paterentur. IV, 4. (fin.) inviti m. ingratus ibid. 5. consilio m. etiam consilio VII, 3. praecepit, ne m. praedixit, ut ne; VIII, 2. cum rege Persarum m. Perse; také tak Alc. VIII, 5. ibid. 5. (fin.) navem conscendit m. in navem escendit. IX, 2. Graecorum m. Graiorum a tak všude.

Paus. I, 4. ob eamque victoriam m. eiusque victoriae ergo.

Alcib. I, 5. excogitare m. eminisci; II, 2. erant Athenis m. in oppido erant Athenis; III, 3. (fin.) triremem — conscendit m. in triremem ascendit; podobně Hann. VII, 6. ibid. 4. in nobiles m. erga. IV, 5. victores erant m. viguerant; VII, 2. (sub fin.) propterea m. eo; ibid. 4. sin quid m. contra ea, si quid. VIII, 2. po oculi posse vloženo: Sed a vynecháno falso; nam ibid. 3. castellum m. castrum; IX, 2. Itaque huic m. huic ergo.

Dion. II, 2. Dedit igitur m. ergo.

Dat. I, 2. Nam multis ibi milibus m. namque hic etc.; VI, 4. quare deseri m. relinqui.

Eum. II, 2. (fin.) addicta m. dicta. VI, 1. repetitumne m. utrum rep. XI, 3. uteretur m. deuteretur.

Hann. V, 2. Sed clausus m. hic clausus; VI, 2. in praesentia m. inpraesentiarum. VII, 3. etiam tum m. etiam nunc XII, 3. ne id a se postularent m. a se fieri postularent.

Tyto jsou nejdůležitější opravy; vím, že míra tato oprav jedněm zdáti se bude přílišnou, druhým nedostatečnou; k opravám těm měřítkem mi bylo, abych něčeho v textu nenechal, co bychom žákům buď v této třídě nebo v pozdější za chybu vytknouti musili; upravit text Nepotův podle Ciceronova a Caesarova zdá se mi při různosti obsahu onoho s těmito věcí téměř nemožnou, leč bychom chtěli setřítí úplně ráz slohu Nepotova, což ovšem s mnohým a oprávněným potkalo by se odporem.

5. Aby žáci vypravované udalosti snáze si mohli srovnati s vědomostmi svými historickými, přičinil jsem za příkladem jiných školních vydání na straně létopočet.

6. Nejdůležitější novota tohoto vydání a kterou, pokud vím, se liší ode všech mně známých vydání Nepotových, jest označení kvantit jednotlivých slabik. Důležité k tomu byly důvody, které na uvážanou ct. p. kolegům zde předkládám.

Rozeznávání kvantit není nahodilá ani zbytečná libůstka jazyka, nýbrž souvisí bytně se vnitřním jeho ústrojím, že Řekové mající nad jiné národy i vrozený krasocit i vytříbený sluch pro téže samohlásky, aby kvantity jich přísně se rozeznávaly, dvou rozličných písmen užívali totiž α — ω , ϵ — η ; šetření správných kvantit v latině tím jest důležitější, poněvadž na nich více nežli v řečtině správný se zakládá přízvuk; často jenom kvantitou různá ponětí slov na oko úplně stejných rozeznati lze na př. pōpulus a pōpulus; cēdo a cēdo (dej sem); dīco ěre a dīco āre; lābor ōris a lābor i; lātro ōnis a lātro āre; lātus a lātus ěris; līber a līber era erum; sēro ěre a sērō (pozdě); sōlum a sōlum i. Jak důležité jest šetření kvantit, poznati můžeme nejlépe my Čechové z mateřského jazyka, který rozeznáváním kvantit předčí nad jiné živé jazyky; jak velice uráželo by ucho naše, kdybychom

slyšeli na př. krasny, široky, příklad a pod. Starí Čechové, jichž ucho snášelo i sebe drsnější skupeninu souhlásek na př. křtalt, skrz křest a pod., přísní byli v šetření kvantit, i pro oko hledíce je znásorniti zdvojujíce často jednoduchou krátkou samohlásku na př. kraasnaa nebo (po příkladě snad němčiny) *h* přisouvajíce na př. letha. — Než i při jazycích, které dávno již kvantit nerozeznávají, jako na př. němčina, předce i toho, co zbylo, duch jazyka vážně se dovolává, aby se zachovalo.

Namítnouti se může, že u věci té rozdíl jest mezi jazykem živým a mrtvým, jakým jest na př. latina, a že u jazyka mrtvého nikdy tak o výslovnost neběží jako u jazyka živého. Jazyk mrtvý ovšem křičeti a práva svého dovolávati se nemůže; ve středověké latině psalo se *legebo*, *carperi*, *sentio quod* a podobných nešvárů více a nemálo se horšili mistři na tak zvané humanisty posmívající se jim pro takové barbarismy. *) A nyní kdo by se odvážil takto latinsky psáti? i mrtvý jazyk tedy dovolává se byt i po dlouhé době svého práva a věda bývá neúčinnější jeho ve věci té záštitou. A tak také jest to i s kvantitami; křivda zde na jazyku páchaná ostává křivdou a věda jazykozpytná vystihující chyby a nesprávnosti ve příčině té naléhá čím dále tím úsilovněji je odstraniti.

Vyčítati nesprávné v latině vyslovování slabik, jest přesnadno; jest to každé třetí, čtvrté slovo; i nejobyčejnějšími chybami se obmezíce dostaneme řadu nemohoucí se vměstnati v úzké tohoto pojednání meze, pročez z velikého množství jen některé uvedu:

prōprius m. *prōp.* — *prōcul* m. *prōc.* — *māgis*, *mīnus*, *quōmīnus* m. *māgis*, *mīnus*, *quōmīnus*; — *denīque*, *undīque*, *utīque* m. *dēnīque*, *undīque*, *utīque*. — *nīsī* m. *nīsī*; — *pāter*, *pātria* m. *pāter*, *pātria*; — *pristīnus*, *crastīnus* m. *pristīnus*, *crastīnus*; — *īdem* (neutrum) m. *īdem*; — *perpētūus* m. *perpēt.*; — *dux dūcis* m. *dūcis*; — *vōco* m. *vōco*; *pōsui* m. *pōsui*; — *dāre*, *dārem*, *dābam*, *dābo* m. *dāre*, *dābam* a t. d; *expēdio* m. *expēd.*; — *nīmīs*, *nīmīus* m. *nīmīs*, *nīmīus*; — *quībus* m. *quībus*; — *quōnīam*, *quīdem* m. *quōnīam*, *quīdem*; — *īnvīdia* m. *īnvīdia*; — *ītaque* m. *ītaque*; — *īngēnīum* m. *īngēn.*; — *ōpes* m. *ōp.*; — *rōgo*, *abrōgo* m. *rōgo*, *abrōgo*; — *confīgo* m. *confīgo*; — a t. d. a t. d.

Snad se mi ani neuvěří, že veškeré zde vytčené nesprávnosti vzaty jsou z jedné jediné strany mého vydání Nepotova. Tolik tedy chyb při čtení a mluvení na jedné straně obyčejného formátu, a náprava by neměla býti žádoucí, ba nutná? Spíše pozastavovati se nad tím jest, že nesváry tyto tak dlouho bujely a v šeredné bejli se rozplemenily, nežli že vůbec kdo konečně přitrž jim učiniti se odvažuje. Uráží-li nyní *legebo* a

*) Srovn. *Epistolae virorum obscurorum* téměř na každém listě.

carperi cit nás a pro latinu vytříbený zrak, uráží neméně chybná kvantita na př. ōpes, rōgo náš sluch; my ovšem až posud navádění bývající učiti se mrtvým jazykům víc okem nežli sluchem a chybnému vyslovování přivyknuvše poklesků těch si nevšímáme. — V tom chybujeme; při učení se cizímu jazyku sluch stejně důležitým jest čidlem jako zrak, ba důležitějším, poněvadž děti cizímu jazyku jen sluchem a jak hravě se učívají. Žák nemající hned od nejnižších tříd cvičený sluch, nikdy nepocítí lahody rytmů a meter ve staroklassických básních, neporozumí nikdy zákonům jich a není na konec humanitního svého vzdělání s to, aby správně a výrazně báseň v nejobyčejnějších metrech přečetl; stane-li se později básníkem, v nejpodařilejších básních svých v každém řádku a verši nevěda uráží náš sluch a nemůže pochopiti, že nad takovými vnějšími trety se pozastavujeme.*) Řekové pro všechny věky vzory v básnictví vytvořivše co důmyslu a práce vynaložili pro rozmanité a umělecké rytmy a metra! Cítili, že tyto jsouce vnějším uměleckým šatem myšlének básním teprve trvalé dodávají ceny; a předce metra tak uměle skládaná nejsou pro zrak vzdělána, který zdálivou svou nesrovnalostí často i urážeti se zdají, nýbrž pro sluch a jím pro hudbu a tanec. A nač Řekové tolik síle a umění vynaložili, toho nemáme si všimati a žáky naváděti, aby to poznali a oceniti dovedli? Theoretická pravidla prosodie, rhythmiky a metriky s účinkem se minou, nepřipravíme-li správným čtením prosy u žáků pro ně zkyplenou půdu; mnohé věci pak z nich, kterých nyní žáci buď těžko anebo vůbec chápati nemohou, stanou se jim zcela přirozenými a snadnými. — Nezapomínejme tedy učíce cizímu jazyku i na sluch žáků, vzdělávejme a uslechťujme jej a zajisté v brzkou shledáme, že každé špatné kvantitativní zrovna tak nesnese jako sluch hudebníka každé disharmonie.

Mají-li se věci tak, jak tuto vyloženo, nutná že náprava jest, jde samo sebou, i nezbyvá nic jiného nežli ve školních knihách, ze kterých se žáci latině učí, kvantitu obvyklými v latině znaménky tak dlouho naznačovati a při čtení pilně k ní přihlížeti, až žáci tomu se naučí. Budou-li žáci k tomu hned od prvopočátku naváděni a zrakem i sluchem na to upozorňováni, naučí se tomu svou svěží pamětí dosti rychle a ke konci primy u obyčejných slov nejhrubších nešvarů nebude více. — Nám učitelům ovšem přibude tím trochu práce málo příjemné; než

*) Přisvědčí zajisté slovům mým, srovná-li kdo rytmickou lahodu v básních Chmelenského, Čelakovského, Vinařického, Kollára s drsností a nedbalostí rytmickou jich nejbližších nástupců, jakoby tito řeckých básní ani nikdy neviděli. Při oněch arci k tomu napomáhala cvičení metrická, která dle starého plánu žákům za úkol dávana bývala; nyní ovšem u nás takových cvičení není; avšak sluch žáků musíme vzdělávati šetřením kvantit při čtení a mluvení, aby později pocitovali lahodu rytmů a v ní podstatnou část poesie spatřovali.

bez té to není; pro dobrou věc nesmíme se žádné obtíže báti, která v dosti krátké době i u nás přestáváti počne.

Počátek učiněn ve věci té od prof. Douchy ve cvičebné latin. knize pro I. třídu; na počátku označeny jsou dle kvantit téměř veškeré slabiky, označování ta řídnou a řídnou. Mohou-li žáci prvním rokem u věci té takové nabyti jistoty, aby jen tolik málo znamének ke konci knihy užitých postačovalo ku správnému vyslovování, nevím a velice pochybuji; mimo to pohřešuji v knize této při označování kvantit jisté důslednosti; tak na př. § 46. při hómīnem druhá slabika naznačena jest krátkou a při plūrimum nikoli; podobně amīcītia a hned amīcorum; cť. p. kollegovi bude při pořizování nového vydání i ve příčině této důslednější si věsti.

Po rozumu mém označiti jest ve školních knihách pro primu a secundu určených veškeré kvantity koncovek a ve slovo-středí ty, které dle správných slovníků a jiných pomůcek určeny a zjištěny jsou; označování kvantit jen ve slovníčku cvičebných kněh nepostačuje, poněvadž malí žákové ve slovníčku svém dobře jednotlivé kvantity si poznamenávají a předce špatně do-tčené slabiky vyslovují. Avšak u věci té aby žádoucí byla shoda a důslednost, třeba bude veškeré latinské školní knihy, aspoň ty, kterých žáci v nižších třídách gymnasia užívají, přepracovati s vytčením kvantit jednotlivých slabik. Bude-li se moci v aukto-rech vyššího gymnasia od označování kvantit upustiti jakož i ne-dostačí-li později, až žáci v primě a sekundě jakési zručnosti ve správném vyslovování nabudou, ve 3. a 4. třídě jen označování pouhých délek, zanechávám rozhodnouti času a zkušenosti v něm získané; nyní pokud žáci ku správnému šetření kvantit určité navádění nebyli, nesmíme jich nikde v nejistotě nechati a z tohoto důvodu označil jsem veškeré slabiky v Corn. Nepota příslušnými znaménky kvantit, pokud slovníky latinské a jiné pomůcky mé k tomu postačovaly, a dočekají-li se moje prácičky pro 1. a 2. třídu nového vydání, i ty stejnou měrou přepracuji. Velenutno zároveň bude, aby také prof. Kořínek při novém vy-dání latinské své mluvnice ke kvantitám slabik přihlížel — co větší měrou posud se nestalo — a to zvláště při paradei-gmatech.

Při určování kvantit vedl jsem si takto:

a) Slabiky ve slovnících a ve pravidlech prosodie povahou za krátké nebo dlouhé vytčené, opatřil jsem případnými zna-ménky.

b) Tak zvaná délka posicí ve prose místa nemá a krátká samohláska, by sebe více po ní následovalo souhlásek, zůstává krátkou; jako na př. v češtině vyslovováním se liší vlasti (od vlast) a klásti, tak také rozeznávala mluva v latině na př. přessi od cěssi, ač básníci v obou případech první slabiky jako dlouhé

užívali. Z vědeckého hlediště bylo by ovšem označiti každou samohlásku i před spřežkami souhlásek ve slovostředí buď dlouhou nebo krátkou, jak to dr. Gustav Löwe ve slovníčku cvičebných knih učinil. *)

Než tak daleko při prvním pokuse svém jíti jsem se neodvážil; v žádném slovníku a grammatice latinské s tak podrobným označováním kvantit se nepotkáváme a zdálo se mi býti na pováženou uvést ve školní knihy zásady, které posud všeobecné platnosti se nedomohly. **) Mimo to běželo mi především o to, aby nešvary nejhrubšího zrna se odstranily, k čemuž dostačí i skrovnější má míra označování kvantit. Kde však kvantita samohlásky před souhláskami úplně jista byla, označil jsem ji případnými znaménky, na př. *pātris*, *dēscendere*, *amāsse*, *ātque*; při příklonkách *que*, *dem* a *pod.* na př. *isque*, *nāmque*, *barbarorūmque*, *hostisque*, *concursūsque*, *eiūsdem*, *ētsi* atd.

c) Z týchž důvodů, které při b) uvedeny jsou, nemohou býti ve prose slabiky obojetné, totiž takové, kterých básníci i za dlouhé i za krátké užívají; ***) dokud latina byla živým jazykem, různá kvantita v témže slově mohla se zakládati na různém dialektickém vyslovování v rozličných krajinách (srovn. na př. v češtině *kašel*, *saně*, *blížní* kolem Prahy, *kašel*, *saně*, *blížní* v severovýchodních Čechách) a měla takto svou oprávněnost; než upříti se nedá, že básníci, ať byla příčina kterákoli, nejednu kvantitu slabik měnili, aby slovo ve verš vměstnati mohli; genit. na př. *iūs* má z pravidla dlouhé *i*, krátké při *alterius*, poněvadž *alterius* do žádného hexametru by se nehodilo; při *rēligio*, *rēliquiae*, *rēliquus* výslovně připomíná Luc. Müller †) daktyl: *relligio*, *relliquiae*, *relliquus*. V prose tedy rozhodnouti se jest při obojetných slabikách buď o krátkou nebo dlouhou kvantitu; pro kterou z obou ukazuje *usus*, totiž pravidelné užívání kvantity v určitých případech, a původ samohlásky, které oba případy z pravidla se shodují.

Při označování kvantit v této příčině počínal jsem si takto :

Vyzvukující *i* jest dlouhé a tedy v prose i při *mihī*, *tibī*, *ubī* než *ubīcunq̄ue*, *ubīvis*.

*) Grammatisch-etymologisches Vocabularium im Anschluss an Perthes lateinisches Lesebuch für Quinta. Mit Bezeichnung sämtlicher langen Vocale von Dr. Gustav Löwe. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1876.

**) I nejnovější cvičebná kniha Wesenerova 1. díl (v Lipsku u Teubnera 1878) neuvádí ve slovníčku svém kvantit před spřežkami souhlásek

***) Dle toho měl by se opravití výměr syllab obojetných v Kořínkově mluvnici str. 348. §. 1.

†) Orthographiae et prosodiae latinae summarium. Conscriptit Lucianus Mueller. Petropoli, 1878.

Vyzvukující o při substantivech a slovesech jest dlouhé, tedy v prose: amō, leō atd. *) Krátké jest při modō, citō, immō, duō, egō. **)

Avšak přechasto naskytují se případy, kde na kvantity ani u básníků nemůžeme se dotazovati a kde i nejlepší slovníky na př. Klotzův nás nepoučují. ***) Mním tu především adverbia a konjunkce na *m* vyzvukující na př. iam, tum, quam, tam, etiam, item, clam, nam, enim, cum dum a pod. Ve slovnících a mluvnících není kvantita jich uvedena a u básníků jí se nedopátráme, poněvadž slova ta stojící před náslovnou souhláskou polohou jsou dlouhá anebo před náslovnou samohláskou se elidují, a tudíž v obou případech kvantity své nejeví. Dle působení *m* na předchozí ústrojně dlouhou samohlásku †) dlužno je míti za krátké, a takovými jsem je v textu označil; kvantity při clam jsem neoznačoval; dle původu svého (příbuzno s clepo Klotz) zdá se býti *a* dlouhým, než nemá se i zde působení *m* na předchozí dlouhou samohlásku připustiti?

A c; o tom připomíná pod atque Klotz: verkürzt äc; než ve všech latinských mluvnících poznamenáno jest *ā* a také tak u Müllera. Při huic nenalezl jsem v žádné mluvnici kvantity a psal dle obecného pravidla hūic; Müller připomíná: huic monosyllabum, non hūic, hūic; tedy podle něho obě hlásky sraziti jest synizesis v jednu a opravit v textu hūic ve huic; podobně i při cui ani cūi (jak Kořínek učí) ani cūi, nýbrž cui.

V p u b l i c u s (staženo z populicus) jest psáti *u* dlouhé, tedy pūblicūs (Klotz, Müller).

Suspicio ōnis Klotz, Müller suspicio; oba odvozují ze suspiciōio; tedy správněji dle Müllera suspicio; ale verbum: suspicio ěre.

Aio; Klotz neuvádí žádné kvantity; avšak *ā* jest dlouhé (Kosin. gramm. § 271., aiō Perthes vocab.), ale *āis* āit atd. dle toho opravit jest āit v Them. IX, 1. v āit.

Nemalou obtíží byla kvantita vlastních jmen; při řeckých substantivech řídil jsem se kvantitou řeckou a píší Aristidēs, Xerxēs, Cīmōn, Hellēspontus, Phylēn atd. (Calliās Cim. I, 3. opravit jest v Calliās). V akkus. sing. veliká jest fluktuace mezi *en*, jak z pravidla Siebelis, Halm píší a mezi *em* obyčejném ve jménech v latině zdomácnělých. Při *em* znamenal jsem *e* krátké dle pravidla působení *m* na předchozí ústrojně dlouhou na př,

*) Srovn. Kořín. mluvn. str. 354. 4. pozn. Také tak znamená o v těchto případech Perthes, vocab.

**) Kosinova gramm. § 16. b). V textu mém psáno jest egō (Klotz egō ēyō) duō, jež tedy opravit jest.

*** Klotzův slovník neuvádí téměř z pravidla kvantity poslední slabiky, píše na př. hic, hoc, hēres, ěnim, nam, cum atd., čím určování kvantit velmi se stává nesnadným.

†) Viz Kosin. gramm. § 16. e.

Miltiadēm (Milt. IV, 4.), Themistoklēm (Them. IX, 1.) atd.; ēn ovšem jest dlouhé a také ē v ablativě u těch, která mají v akkus. ēn.

Nesnadna byla kvantita při jménech barbarů na př. Datames, Artaxerxes, Ariobarzanes, Mithrobarzanes a pod. Poněvadž vzata jsou ze řeckých pramenů, podržel jsem řeckou sklonbu a dle ní i kvantitu; označuji tedy: Datamēs, akk. Datamēn (Dat. V, 1.), Datamē (ibid. II, 4.). Kvantitu předposlední vzal jsem ze Siebelisa a píši: Datāmes, Pharnabāzus, Antophradātes atd. Při vši bedlivosti nedopatřil-li jsem se všude patřičné kvantity, omluvou mi budiž převeliké jich množství, do kterého vždy nějaká chyba vlouditi se může; vděčen budu z každého pokynutí, jehož se mi od pp. kolegů s knihou touto ve škole se obírajících dostane.

Úvahy a zprávy.

Mythologie čili bájesloví Řeků a Římanů. Sepsal Tůma Cimrhanzl, professor realného gymnasia v Plzni. 1879. Sešit 2—9.

Po vyjití sešitu prvního podali jsme o díle tomto zprávu ne právě pochvalnou. Nemůžeme úsudek svůj podstatně změnit ani nyní, kdy dílo jest dovršeno, ač neupíráme panu spisovateli, že snažil se dílo zdokonaliti. Vskutku uvaroval se také tak značného množství poklesků, jaké shledáno v sešitě prvním; co však se jazyka, slohu, uspořádání díla i úpravy obrázkové týče, neučiněna změna žádná, i můžeme ukázati na svůj soud v té příčině v své úvaze o knize té pronesený.

Kniha došla, jak p. spisovatel v předmluvě podotýká, hojného rozšíření, ba vychází již ve vydání druhém; z té příčiny chceme vytknouti vady její, aby aspoň ve vydáních následujících byla důstojnějším zjevem produkce naší literární.

Na str. 34. čteme: Poseidón vrazil rohatinou svou do země (nejapný výraz místo trojzub — tridents, *trident*). Na téže straně sluje Feidias nejznamenitějším „řezbářem“ řeckým.

Na str. 35. zmínka se děje o slavnosti Minervině řečené quinquatrus. Quinquatrus vykládá se zcela správně za pátý den po Idách. Hned po tom mluví se však o quinquatrech v pozdějším nesprávném slova smyslu, kdy slavnost původně jednodenní z nedorozumnění stala se pětidenní. Aby se předešel všeliký omyl, měla býti o pozdější změně slavnosti této a jejím prodloužení několika slovy zmínka učiněna.

Na str. 37. jméno Enyo překládá se nesprávně „ničitelka měst“.

Na str. 39. čteme o Hefaistovi: „Matka se za novorozeně styděla, protože bylo škaredé a malinké — malá jiskra zmůž se v silný oheň — a shodila je nelibostně do moře.“ Co parenthetická věta, proloženým tuto písmen tištěná, znamená, nechápu. Jest snad výkladem báje tuto uvedené, že Hefaistos po zrození svým byl škaredý a malinký, ač jako muže představovali si jej Řekové svalnatým a statným? Pak by věru byla zbytečná, poněvadž o zvláštní nějaké škaredosti a maličkosti Hefaistovů ve pramenech spolehlivých nikde není řeči. Dle Iliady (18, 396 a násl.) shodila Hera dítě, že bylo chromé. Spíše mohlo poukázáno býti k tomu, že Hefaistos byl původně bohem ohně nebeského, blesku, od něhož se i původ ohně pozemského odváděl. *) Z původní platnosti této vyložiti lze právě epitheta jeho *χαλός* a *κυλλοποδίων*; chromé nohy zajisté jsou obrazem klikatých blesků nebeských, a shazování jeho s Olympu, často připomínané, povstalo nejspíše z představy, že Zeus ze sídla svého klíny bleskové metá.

Ostatně v tomto výkladu o Hefaistovi nalezá se nesprávnosti více. Není pravda, že Eurynome a Thetis vyučovaly Hefaista umění kovářskému (Srv. Il. 18, 400 n.) ani, že Hefaistos hotovil na Olympu dvacet stolic samohybných. Dle Il. 18, 374 a násl. byly to trojnože (*τρίποδες*).

Dle str. 40. Hefaistos prý proto byl s Olympu shozen, že chtěl vyprostiti Heru od Zeva mezi nebem a zemí pověšenou. Z Il. 15, 19 a násl., kde o tomto trestu Heřině básník se zmiňuje, nikterak nejde na jevo, že by právě při této příležitosti nehoda ta Hefaista byla zastihla; naopak mluví tuto Zeus zcela všeobecně (*ὅν δὲ λάβοιμι ῥίπτασκον τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ, ὅφρ' αὖ ἱκηται γῆν ὀλιγηπελέων*). Dle Il. 1, 590 stalo se to sice při nějakém sporu Hery se Zevem, avšak při kterém, nelze rozhodnouti; neměl tedy ani p. spisovatel mluvit tak určitě. Není též pravda, že by od těch dob byl přicházel Hefaistos jen zřídka na Olympos; dle Homerových básní — a zprávy jich jsou zajisté nejzávažnější — měl i dílnu svou na Olympu.

Vypravování o umělé stolici od Hefaista Héře darem dané a o vyproštění Heřině pomocí Dionysa není taktéž podáno správně. (Srv. Preller Griech. Myth. I.³ 143 a násl.); rovněž není pravda, že by Hefaistos býval bohům na posměch. Místo Homerovo (Il. 1, 599 a násl.), na něž se naráží, nelze zajisté vyložiti v tento rozum.

*) Srovnáním Hefaista s bytostí vedskou jemu na rovní stojící, ale dosud ne tak zanthropomorfisovanou — Agnim, zosobněným to bleskem a ohněm pozemským, hlavně obětním — zajisté by původní tato platnost jeho ještě zřejměji vyšla na jevo.

Slavnost Chalkeia nebyla slavena jen od hrnčířů, jak se dovídáme na str. 41., nýbrž ode všech řemeslníků a umělců ohněm pracujících, mezi nimiž hrnčíři zajisté neměli místa prvního.

Na str. 42. vykládá se o významu Apollonově, ale původní jeho význam*) položen tu bez důvodu na místo druhé, ač by i knize populární zajisté bylo posloužilo, kdyby byl p. spisovatel dotknul se třeba jen několika slovy původních přírodních významů božstev řeckých a římských. Čtenář byl by tak zajisté hloub vnikl v ducha staré mythologie, než methodou, jíž drží se p. spisovatel: uváděním hojných jmen a výkladem báji pozdních a často odlehých, jež z myslí čtenáře brzo se vytrácejí.

Na str. 43. uvádějí se Charitky vedlé Grací tak, jakoby to byly bytosti od sebe docela rozdílné.

Že by Pythia věštic byla seděla na trojnoži koží draka Pythona pokryté, rovněž mi odnikud není známo; i obřady věštebné ve svatyni delfské uvedeny jsou na str. 45 a násl. velmi neúplně, dílem i nesprávně. Na str. 49. čteme na př., že musila Pythia před věštěním vavřínové listy spolknouti, ač brala je jen do úst.

Sestry Faethontovy sluly Helioivny (*Ἡλιάδες* jsouce dcerami Helia) i bylo lépe uvéstí toto jméno místo řídkšího Phaeothontiadés; nebyly také proměněny v modřiny, nýbrž dle obvyklého podání v topoly aneb v olše. (Srv. Preller Griech. Myth. I³ str. 358).

Házení diskem představuje si p. spisovatel velmi podivně, aneb vyjádřil se na str. 48. ve slovech „Apollon mrštil diskem svým tak silně o zemi“ tak neobratně, že zavádějí čtenáře snadno k omylu.

Neobratné výrazy vyskytají se, mimochodem řečeno, velmi často; nese se na př. velmi podivně, čteme-li ve výkladu o starořecké mythologii o Alcestě (str. 47.) aneb o hrách rytířských (str. 48.), neb o princezně Alkmeně (str. 142), aneb měří-li p. spisovatel obra Antaia na metry (str. 114.) a překládá-li homérské *περὶν* slovem „špendlík“ (str. 58.)

Důmyslného výkladu mythologického dočítáme se na str. 52. při výkladu o báji o Aktaionovi. Dle p. Cimrhanzla, patrného to stoupence Euemerova, má bájka smysl ten, „že Aktaion náruživostí svou pro honbu přišel na mizinu“.

Na str. 55. překládá se slovo „plectrum“ nesprávně bíl-
čička. O významu caducea vyloženo částečně velmi chybně. Ne-
podstatný jest též rozdíl, jaký činí p. spisovatel mezi poslem bohů
Hermem a Iridou. Poselkyní bohů původní byla Iris (tak na př.

*) Beze vší pochyby byl Apollon shodující se s římským Martem — srv. Roscher: Studien zur vergleichenden Mythologie II. Apollon und Mars — původně bohem slunce a nedostalo se mu platnosti této teprv za dob pozdějších, jak soudí p. spisovatel na str. 44. Helios zajisté nastoupil na místo Apollonovo teprv tehdy, kdy původní význam tohoto boha zne-
náhla se vytrácel.

v prvních 23 zpěvech Iliady); později zatlačena jest Hermem, když k původní platnosti boha toho, jakožto boha větru (srv. Roscher: Hermes der Windgott 1878.) přistupovaly i funkce jiné, jež s původní platností jeho sice souhlasily, avšak pravý jeho význam čím dále tím více zatemňovaly.

Na str. 54. ve vypravování o krádeži Hermově tvrdí se, že Hermes kravám nohy chrastím obvázal, ač dle hymnů homerických (3. 79 a násl.) učinil to toliko sobě, sandály své odloživ.

O sochách Afroditinych tvrdí se na str. 60., že mívají tváře „luzně buclaté“.

Dle výkladu na str. 62. a 63. byla svatyně Vestina na svahu Palatinu, „kulatá jako země“ (velmi špatné znázornění její podoby; ostatně jest celý popis této stavby velmi spletený); „Vestálky provázeli liktoři se svými fascēs, kterého vyznamenání jen králům a konsulům se dostalo“; potkal-li kdo Vestalku k smrti odsouzenou „smeknul“ a t. d.

O kolossu rhodském (str. 65) má p. spisovatel ještě staré, dávno vyvrácené mínění, že byl nad vchodem do přístavu „rozkročen“ (Srv. na pv. Overbeck, Gesch. der griech. Plast. II. §. 120.). Heliův ostrov Aia (Aía) z Odysseie dosti známý sluje v této knize (str. 66) „Aiai“. Že by byla Eos proměnila Tithona ve cvrčka (str. 67.) rovněž mi není známo.

Že Hekate hned zprvopočátku byla bohyně luny a že nebyla teprve později s bohyní luny smíšena (str. 68), jest věc rovněž jistá.

Ve výkladu o Horách na str. 69. tvrdí p. spisovatel, že Řekové rok pouze v jaro, léto a podzim dělili, zimy nepočítajíce a proto z pravidla toliko tři Hory ctili. Nechceme rozhodovati, zdali číslo toto nějak s rozdělením roku souvisí, avšak s výrokem p. spisovatelovým a rozdělením roku nemůžeme souhlasiti. Řekové dělili rok ovšem na tři části: jaro (ἔαρ), léto (ἔρος), a zimu (χειμών), ale nepočítali zvláštního podzimku, nikoliv zimy. Neboť ὁπώρα (poletí) není vlastně podzimkem, nýbrž koncem léta. Druhá Hora attická neslula také Karpé, nýbrž Karpó.

Dle str. 70. Charitky koupaly Afroditu v posvátném háji Pafu. Pafos bylo však město na Kypru. Pan spisovatel měl říci v posvátném háji v Pafu. Srv. Odys. 8. 362. ἡ δ' ἄρα Κύπρον ἔκανε φιλομυειδῆς Ἀφροδίτη ἐς Πάφον, ἔνθα τέ οἱ τέμενος βωμός τε θυήεις.

Jména řecká Charitek a některých Mus (ku př. Polyhymnie — „Chvalozpěvná“, Thalia a ne Thaleia — „květná“), nejsou přeložena případně. O obraze Tychy na str. 75. řečeno, že vyobrazována bývá s veslem života v rukou; výraz jest nejasný. Mělo být řečeno: s kormidlem, aby se její řízení osudu naznačilo.

Že by byl Asklepios již za časů Homerových mezi bohy byl řaden býval (str. 83), nelze dokázati. Zmínka se děje o něm v Il. 2. 731. jako o otci dvou proslulých lékařů Podaleiria a Machaona.

Thesmoforie nebyly slaveny v Eleusíně (str. 87.) nýbrž v Halimuntě a v Athenách. Výklad o malých a velkých Eleusiniích jest velmi nejasný, částečně vinou neobratné stilisace. Tvzení, že cizinci, chtěl-li býti v mystérie tyto zasvěcen, bylo se podrobiti kruté zkoušce, není, pokud vím, zaručeno ničím.

Ve výkladu o Dionysovi (str. 91. a násl.) nemělo opomenu býti čistě latinské jméno jeho Liber. Nesprávně tvrdí se, že Dionysos jde k Pentheovi vzal na sebe podobu kněze; nemilým omylem dcery Minyovy služí tu Mainadky místo Minyovny. Dionysie malé i velké byly dvě časem rozdílné slavnosti; nemělo tedy u výřtu slavností Dionysových býti řečeno, že v Athenách slavily ku počtě boha toho slavnosti troje, nýbrž čtvery.

I u výkladu o Kentaurech (str. 97 a násl.) dlí p. spisovatel na stanovisku Euemerově, ač tuto pochybovati nelze, že základ báje zajisté jest fysický. Jsou Kentaurové personifikací bouřlivých, měnivých mračen, jež si Řekové v rozličných podobách (jako koně, krávy, kozy, Gorgony, draky a j.) představovali. Stojí tedy na rovní s daimony podobnými v mythologii vedské, s nimiž Indra (řecký Zeus) časté boje svádí. Zápas Heraklea, boha slunečního, s nimi upomíná živě na podobné zápasy Indrovy ve Vedách líčené. Ovšem o významu jich mythologové dosud se neshodli; vykládá-li je však p. spisovatel za thessalské jezdce a podivnou jich podobu z toho, že lid vida jezdce na koni sedícího, soudil, že jest jezdec s koněm srostlý (str. 98.), trvá na stanovisku zastaralých výkladů, jimž zajisté tuto nedostává se půdy. Také báchory neměly místa nabytí ani ve knize populární. Chtěl-li na př. p. spisovatel vyložití jméno Pan, nemusil se uchýliti k nejpapnému a pozdnímu výkladu ze zájmena *παῖς*; anebo vykládati podobným způsobem výraz „panický strach“ str. 99., jakoby také čtenář, jenž není odborně vzdělán, správnému výkladu neporozuměl.

Luperci nemrskali při Luperkaliích koho potkali karabáči (str. 100.), nýbrž jak bylo nutno psáti, řemeny zdělanými z kůže zabitých beranů.

Římský Mutinus (str. 101.), lépe Mutunus Tutunus, neodpovídá přesně Priapovi řeckému; o tomto božstvu nedůležitém a nekalém mohlo lépe pomlčeno býti.

Smísení řeckých daimonů s římskými geniemi (str. 106.) jest zholá nesprávné. Řecký *δαίμων* (a ne *δαίμον*, jak píše p. spisovatel), jest bytost zcela jiná. Chyba tato povstala z mínění p. spisovatelova, že božstva řecká s římskými se kryjí, ač úplná shoda vyskytá se málokdy. Lépe bylo by bývalo tam, kde rozdíly jsou patrné, pojednati o obojích božstvech od sebe neodvisle; jinak se takému parallelismu zbytečně obětuje správnost vědecká.

Nesprávně vřaděny jsou mezi nymfy na str. 109. také Okeanovny a Nereovny, ač lze je takto nazývati pouze přeneseně.

Na str. 112. chybně tištěno „Kelaureia“ za Kalaureia. *)

Na str. 113. ve slovech „předhoří Mykalé v Argu“, třeba za Mykalé učiniti čárku, jinak by mohla nepatrná chyba tisková vykládána býti za hrubý omyl.

Na str. 115. čteme: „Hérakles přišel jedenkrát k Néleovi a pobil mu za to, že vraždu spáchal, všechny syny až na jediného Nestora.“

Slova ta jsou aspoň nejasná, ne-li nepravdivá. Herakles dle obyčejného podání (versí báje té jest několik) pobil Neleovice proto, že Neleus zpěchoval se očistiti ho od vraždy na Ifitovi spáchané. Srv. Preller Gr. Myth. II³ 239 a násl. Že by pan spisovatel na jinou versí nejasným tímto výkladem narážel, pochybuji.

O ruku Thetidinu (str. 119.) neucházeli se Zeus a Apollon, nýbrž Zeus a Poseidon; věštbu, že Thetis porodí syna nad otce mocnějšího, nepronesla Thetis sama, nýbrž Themis.

Eris prý na svatbu Peleovu nepřišla, dle obyčejného podání však přišla, ač nepozvána, a vznítila známý spor o krásu mezi Heron, Athenou a Afroditou. Srv. Preller Griech. Myth. II³ 397. Na str. 125. to, co řečeno o louce asfodelové a stínech beztělých, těch lidí, kteří na světě ani dobrého ani zlého nic nevykonali, není správně a nehodí se ani do popisu podsvětí z Vergilia vyňatého. Vergilius aspoň o těchto stínech se nezmiňuje.

Na str. 127. chybně psáno jest několikrát jméno Ixion (místo Ixion).

Ethické výklady báje o trestu Danaoven a Sisyfově na str. 126. a 128. jsou aspoň velmi pochybné.

K výkladu o trestu Tantalově (str. 129) přidán jest úryvek z Vergiliovy Aeneidy (VI. 603—608), kterýž však zcela jest nevhodný, poněvadž na místě tom o Tantalovi není řeči. Mělo býti uvedeno místo případné z Odysseie (XI. 582—592). I ve výkladu o Hadovi jest několik nesprávností. U Římanů nebyl nazýván bůh tento Pluto, jak dí p. spisovatel na str. 130. Pluton jest jméno řecké; staré latinské jméno bytosti obdobné jest Orcus.

Prohlubeň „Tarentum“ zvaná, nebyla ve velikém cirku, nýbrž na poli Martově; obět první na místě tom nepřinesl Valerius Publicola, nýbrž jeden z předků jeho Valesius; Valerius Publicola oběti prý jen obnovil. Srv. o tom Preller Röm. Myth.² 469 a násl.

Co na str. 133. o významu Gorgon pověděno „že se jich jménem označoval tmavý, hustý mrak, jenž na prapočátku vesmír zahaloval a z něhož pomocí vševládnoucího Eróta povstalo zářící světlo“ jest jen v první části pravdivé. Gorgony ovšem jsou personifikací mraku, jak za nejnovější doby dokázal Roscher (Srv.

*) Mylně vytýkáno bylo v předešlé recenzi, že na str. 7. na místě formy Gyges čte se řidší forma Gyges.

Die Gorgonen und Verwandtes 1879.); ostatní vše jest lichý výklad allegorický.

O původu úcty heroů podán na str. 136. výklad příliš filosofický. Tak abstraktní cestou asi úcta jich nevznikla. Lépe bylo poukázati k tomu, že heroy třeba rozeznávati dvojí: 1) takové, kteří původně byli bytostmi božskými, avšak kultem jiných bohů zatlačeni byli a na nižší stupeň klesli, jichž původ tedy jest fysikální (Perseus, Herakles a j.) 2) ti, již původně byli asi osobami historickými, avšak délkou doby zahalováni byli v temno báječné a tím rodem i dokonalostí svou bohům bližšími učiněni (na př. rekové trojští).

Ve výkladu báje o Perseovi (str. 139) praví se, že prý bedna s Danaou a nemluvnětem Perseem přistála na ostrově Skrifu místo na Serifu. Chyba povstala patrně tím, že p. spisovatel německy psané jméno ostrova Serifos špatně četl, bera c za e. Meč Perseův (*ἄρπη*) nebyl démantový (*ἀδάμαντινος*), nýbrž ocelový; ostatně neobdržel ho darem od Hefaista, nýbrž dle obvyklého podání od Herma.

Amfitryon nebyl toliko strýcem Herakleovým, (str. 142.), nýbrž což důležitější jest, i nevlastním otcem jeho. V témž odstavci nalézá se věta velmi neobratně stilisovaná: „(Zeus) ve zlosti své uchopil Atu za rameno a shodil ji s Olympu na zem, na lidské činy (?).“ Kance erymantského přinesl prý Herakles Eurystheovi do Elidy (místo do Myken str. 145.) a pobil prý ptáky Stymfalidy (místo stymfalské). K Atlantovi mluví Herakles ve knize p. Cimrhanzlové (str. 149) velmi podivně, řka: „Jsem srozuměn s návrhem tvým, jenom buď tak dobrý, podrž ještě tento svět, podložím si rameno, aby mě to tak netlačilo.“ Kalydon neležel v Thessalii, jak čteme na str. 153., nýbrž v Aitolii.

Na str. 154. věštba Herakleovi o konci jeho života daná, v druhé části své podána zcela převráceně. Vůbec v celé stati této vyskytá se semo tamto nesprávností menších i větších dosti.

Na str. 158. vyskytá se špatné jméno jedné dcery Kekropovy Aglaura místo Aglauros; rovněž není pravda, že by byly všechny tři Kekropovny otevřely bednu, v níž Erechtheus zavřen byl, ani že Daidalos hotovil první sochy všemi údy opatřené.

Při zmínce o labyrintu kretském dovolává se spisovatel (str. 159.) Herodotova popisu stejnojmenné budovy agyptské. Mezi netvory, s nimiž Theseus zápasil, uvádí se na str. 160. také jakýsi Sineus (místo Sinis); na str. 170. slují Frixos a Helle nesprávně dětmi Inoninými, ač na str. 175. původ jich správně jest naznačen.

O výpravě Argoplavců řečeno příliš málo. O Dolionech, Amykovi a j. nedočitáme se ničeho. O Medeí tvrdí se, že prý zavraždívší děti své, na vždy zmizela, ač dle obvyklého podání na voze svém odebrala se do Athen a tam stala se chotí Aigeovou.

O Nestorovi tvrdí se na str. 184., že již dva životy prožil. Tvzení toto vzniklo ze špatného pojetí slov Homerových (Il. I 250). Homeros praví o Nestorovi, že dva věky lidské (t. j. 2 × 33 let) prožil a v třetím že žije t. j. že jest starcem as devade, sáti letým. Ze stilisace p. spisovatelovy snadno vzniknouti by mohlo nedorozumění.

I ve vypravování o válce trojské a osudech Agamemnonových a Odysseových vyskytají se nesprávnosti. Vyčítati jich nebudeme, poněvadž každý žák, Homera poněkud znalý, snadno si je opraví. Připomínáme pouze, že ani tuto, při látce tak běžné a známé, pan spisovatel nečerpal přímo z Homera, nýbrž zase užíval nějakého pramena německého.

Totéž připomenouti třeba o pověstech římských (o výkladu o „Aeneášovi“, Romulovi a t. d.)

Ku konci této mythologie přidána jako zvláštní kuriosum stať nadepsaná „allegorické obrazy“. Vykládá se tu, kterák se znázorňuje na př. silozpyt, štěbetavost, velikomyslnost („ležící lev, kolem něhož myška poskakuje“) a konečně žvastavost. Na tyto důmyslné výklady bylo škoda tiskařské černě i papíru; nestojí za nic a hodí se do mythologie jako pěst na oko.

Konče úvahu tuto, podotýkám, že chyb bylo by lze vytknouti ještě více; uvedeny jsou pouze závažnější.

Vidno tedy, že kniha tato požadavkům dobré knihy populární v mnohých kusech nevyhovuje; p. spisovateli při vydání druhém bude třeba šetřiti pilně následujících požadavků, ač-li nesložil úkol svůj v ruce povolanější:

1) správnosti věcné 2) lepšího výběru bájí; pomíjení bájí pozdních, nedůležitých a odlehklých a lepšího zpracování bájí starých a závažných. 3) nebude na škodu knize, třeba populární, jestliže p. spisovatel slovem zmíní se o významu bájí; tím čtenář více vnikne v záhady mythologie než suchou a mrtvou nomenklaturou; ovšem třeba tu opatrnosti a důkladných studií nových děl mythologických. 4) třeba zvoliti ilustrace nové, případnější. 5) konečně vylíčiti báje samy sebou poetické slovy vzletnějšími, dojemnějšími, jež by lahodou svou samou mysl mládeže zajímaly. V tomto díle jest sloh často tak naivní, že hodí se pro děti sotva obecné škole odrostlé, nikoli pro žáka gymnasiijního.

Patrnó, kam mířím. Domnívám se, že kniha tato druhého vydání nezasluhuje, leda ve zpracování tak změněném, že by bylo od této podoby knihy diametrálně rozdílné.

Ku konci nemohu nedotknouti se způsobu, jakým se u nás již i takovýmto dílům činí reklama. Od některých „kritiků“ soudících nejspíše dle obálky, obrázků a papíru, vychválena kniha přes příliš. Pěkné tyto recenze otiskuje nakladatelstvo na deskách obálky, jakoby čtenáři soudnému tím snad příznivý soud o knize mohlo vnutiti. Dobrá kniha doporučuje se sama cenou svou,

počet odběratelstva a reklama v novinách knize, která ceny nemá, ceny nedodá.

P. Cimirhanzl, jakož jsme vytkli v těchto Listech (V. 277), míru svých mythologických vědomostí dokázal zřejmě tím, že překládaje z němčiny ani neporozuměl německému slovu „Nereiden“ a přeloživ toto slovo „Nereiovci“ dal Nereovi místo padesáti dcer padesát synů, aneb že ve výkladu báje o Perseovi zmiňuje se o neznámém dosud ostrově Skrifu, jež špatným čtením originalu opět německého sám stvořil. I tážeme se všech kritiků, kteří o této knize svůj úsudek pronesli, zdali se v tom nejeví nevědomost taková, pro kterou by i žák gymnasijní od učitele pokárán býti musil? Není-li tedy s podivem, že p. Cimirhanzl při takové své neznalosti pravědních věcí mythologických odvažil se „sepsati“ mythologii? Ale nenfli ještě více s podivem, že taková kniha pochvaly došla?

Josef Král.

Sbírka výkladů ku římským a řeckým klasikům. Číslo 1. Výklad Julia Caesara paměti o válce galské. Pro žáky upravil prof. Julius Koráb. Sešit 1. s mapkou ku válce helvetijské od A. v. Kampena. Kniha I. Kap. 1—22. 8°. str. 64.

Číslo 2. Výklad Cornelia Nepota. Pro žáky upravil Josef Vlček, c. kr. gymn. professor v Jičíně. Sešit I. Obsah: Předmluva. Úvod. I. Aristides. II. Cimon. III. Thrasybulus. IV. Conon. V. Iphicrates. VI. Chabrias. VII. Timotheus. VIII. Phocion. IX. Timoleon. X. Epaminondas.

Nakladem Vendelína Steinhausera v Plzni.

Vydání komentovaných klasiků řeckých a římských, a výkladů k nim, literatura naše proti velkému množství spisů podobných v literatuře hlavně německé dosud má velmi po skrovnu.

Příčina toho jest na snadě. Přístupnost komentářů německých a láce jich působila by přílišnou konkurenci podobným podnikům českým i kdyby cenou svou úplně oněm se rovnaly.

K tomu přistupovala (aspoň za dřívější doby) nechuť některých učitelů připustiti komentáře do školy, ze všelijakých příčin vzniklá, ač tuším popírati nelze, že rozumné užívání rozumných komentářů i žákům bylo by na prospěch i učitelů na úlevu očitou. Z těch příčin as i těch několik komentářů, jež dosud máme (Slavíkův k Caesarově válce galské, Cholavovy k některým dialogům Platonovým, Kotsmichův k Aiantu Sofokleovu) nedošlo takého rozšíření, jakého ostýchavým tímto, ale zasloužilým podnikům přáti bylo.

Za poslední doby čilejšího ruchu literárního i v této věci nastal obrat příznivý; co nejdříve spatříme komentáře ku spisům Ovidiovým, Xenophontovým a Horatiovým (od ředitele

Podstatného, prof. Steinmana a prof. Černého), nedávno pak vyšel spisové svrchu oznámení.

Jakož však nemůžeme býti pp. spisovateli dosti vděční za to, že chopili se věci tak potřebné a nemůžeme neuznati pečlivost jich, pili a snahu, s jakou chtějí uleviti mládeži naší beztoho pod břemenem tolika nauk rozsáhlých sténající, tak nemůžeme zatajiti, prohlédajíce ku dobru věci samé, že, jak se nám zdá, neuhodili pp. spisovatelé v té příčině na cestu jediné pravou a k cíli vytčenému bez oklik a bezpečně vedoucí.

Nemůžeme schvalovati, že podává se žáku komentář bez textu; bylo by zajisté pro žáka pohodlnější bývalo, aby měl před sebou text poznámkami opatřený a nemusil připravuje se vedle slovníku, grammatiky a auktoru míti po ruce ještě knihu třetí. Důvod v předmluvě uvedený pro tuto úpravu komentáře není platný; komentář sám nebyl by se tím značně zdrazil, zvláště povážíme-li, jak málo textu připadlo by asi na komentář tak obšírný. Vždyť na př. ve výkladu k Caesarovi, na 64. stránkách, tedy plných čtyřech arších hustým písmem tištěných, vykládají se pouze 22 kapitoly textu Caesarova; i jest tedy komentář textu samého nejméně třikráte delší. A to jest hlavní vada, kterou záslužnému jinak spisku vytýkáme. Byli bychom si přáli komentář co možná stručný, ale jadrný, jenž by žáku vskutku čtení auktoru ulehčoval, ne však ještě znesnadňoval, anebo dokonce rozvlácností svou strpčoval a znechučoval. Ku vadě této svedly asi p. spisovatele zásady jeho paedagogické. Domnívá se totiž, že Caesar jest vhodnou půdou, aby na ní cvičili se žáci skladbě latinské. Z té příčiny vznikla ona hojnost grammatických vysvětlivek hojně příklady doložených a stále odkazování ku mluvnici Kořínkové. Jsem přesvědčen, že málo který žák, i sebe pilnější, bude dbáti těchto odkazů; nevíme si jich, a to proto, že jednak hojností svou unavují, jednak dokládají se pravidel, jež žáku třeba prostřednímu s dostatek známy býti musí, chce-li postoupiti do třídy čtvrté. A dejme tomu, že by neminulo se stále odkazování s účelem; já aspoň rozhodně zamítám mínění, dle něhož volno jest učiniti z auktoru substrát pro pěstování pravidel grammatických, rozbíratí anatomickým nožkem každou vazbu a větu jeho a zapomínati při tom na řádné pojetí ducha spisovatelova. Nač pak jsou dvě až tři týdenní hodiny grammatické v quartě, ne-li proto, aby v nich syntaxe latinská žákům do paměti se vstřípila? Snad-li tento čas k tomu nedostačí, či nejsou cvičení ku překládání z češtiny na latinu k tomu také způsobilá? Referent sám ve třídě čtvrté latině učil a nepoužív spisů Caesarových za cvičebnou knihu mluvnickou, přece docílil u žáků dostatečné znalosti syntaxe latinské. Užívá-li se však k takému cvičení grammatickému auktoru jakéhokoli (bohužel děje se tak dosud i s klassiky na vyšším gymnasiu, někde dokonce i spisům básnickým dostává se takých výkladů),

buď se tím v žácích nejprve nechut ku grammatice, pak i k latině a ke všemu, co jest latinského nebo řeckého.

Zavrhujeme-li tedy zúplna veškerý výklad grammatický při čtení auktorův? Nikoliv. Dle našeho mínění komentář pro školy určený má býti upraven takto:

1. V úvodě pojednáno býti má stručně o životě, spisech a literárním významu spisovatelově. Toho ve výkladu Caesarově zholá pomínuto; a tak dostal by se žákům Caesar do ruky, nevědoucím o významu jeho v literatuře římské ničeho. V úvodu tomto mohlo obsaženo býti také pojednání o válečném zřízení římském za doby Caesarovy (as jako jest v komentovaném vydání Slavíkově.) Výklad věcný v poznámkách by se tím velice býval uskrovnil; postačil by pak pouhá poukázka na ten neb onen odstavec úvodu. Z výkladu věcného mohla i v tomto díle vypuštěna býti důkladná poznamenání zeměpisná (o velikosti jezer, vzniku a toků řek srv. na str. 6, 34 a j.); to vše, aspoň většinou, má znáti žák ze zeměpisných hodin. Postačí u méně známých míst zeměpisných naznačiti stručně polohu aneb nynější jméno řeky, hory nebo města v Caesarovi připomenutého. V té příčině opětne vedl si Slavík mnohem praktičněji a správněji. Připojil ku svému vydání mapku staré Gallie, bez kteréž zajisté žádný učitel výklad o výpravách Caesarových by čísti neměl, a aby žáku hledání míst a národů méně známých usnadnil, připojil ku konci svého vydání zeměpisný rejstřík.

2. Poznámky grammatické a slohové přičiňovány buďtež hlavně tam, kde by žák naraziti mohl při překladu na obtíže, tedy při vazbách neobvyklých anebo také zvláště zajímavých, při zmotaném slovosledu nebo zapletených periodách, při vazbách od českého rčení velice se lišících, jež by žák často i pomocí slovníku přeložil buď nesprávně buď nepěkně. I tu může býti poznámka stručná; postačí naznačiti původní význam rčení toho a dobré rčení české latinskému se rovnající. Než i při výkladu grammatickém postačí často pouze poukázka na mluvnicí; nejsou-li také poukázky četné, žák nebude leniti, aby do knihy nahlédl, má-li vůbec dobrou vůli, tomu co čte, také rozuměti. Zbytečno jest při každém sebe známějším slovese neb obratu uváděti vazbu latinskou a dokládati se grammatikou, nebo vykládati syntakticky každý pád. (Na př. M. Messala et M. Pisone consulibus. Abl. abs. Koř. 442. 2. str. 9; bono animo abl. qual. Koř. 259 str. 23 a j. v.) Vazby takové má znáti žák z prvních tří let; nemá-li hned věc tu na mysli vyhledej si ji v grammatice sám. Ostatně pochybuji, že by při překladu z latiny na češtinu působilo jaké obtíže, neví-li žák na př. že potiri pojí se s abl. Ví-li co potiri znamená, však již větu přeloží dobře; neví-li, poví mu to slovník, kde bez toho vazby jsou zaznamenány.

Proč však to neb ono sloveso má vazbu tu a ne jinou, žáku leckde vštěpovati nebudeme; musili bychom pak již v tertii

přednáseti skladbu vědeckou; výklad taký možný jest jen tam, kde jest žáků přístupný, tedy ku př. při potiri, třeba i při refert a pod., ne však již při iubere, nom. cum inf. pass., gerundiu, gerundivu, opus est a pod. V takých případech, tuším, třeba přidržeti se při vyučování řeči cizí, aspoň u žáků nedospělých, rozumného mechanismu.

Totéž platí také o větosloví. I to jest v podstatě žáků už v sekundě známo a nemůže mu ve většině případů působiti obtíže, kde by však přece se jaké naskytly, tam má místo poznámka.

Patrně, že nesouhlasím (a to ze zkušenosti školské) ani s tvrzením p. Vlčkovým v předmluvě životopisů Nepotových proneseným, že by mezi sekundou a tertií taká byla mezera, aby žáci při překladu, poněvadž neznají nauky o pádech a větech, nevěděli si často rady a pomoci. Žáci znají ji, ovšem kuse a nesoustavně, ale znají ji přece potud, že ve většině případů zvláště se slovníkem v ruce s ní vystačí. Či možno učiti po dvě leta latinským formám a vyhnouti se při tom zhola syntaxi? Neznají-li žáci již z prvních dvou let vazby nejobyčejnějších sloves, nejčastější spojky a užívání jich ve větech? A neumí-li žák, jak praví p. Vlček, některý konjunktiv vyložiti, nemusí ještě přece neuměti přeložiti větu. Ovšem leckdy žák právě proto, že naskytne se mu vazba dosud neznámá, při přípravě uvázne. Na takých místech třeba pak poznámky grammatické, nemůže-li žák smyslu vazby dopátrati se ani ze slovníka (tedy na př. snad při vazbách gen. pretii). Ale případy také nejsou asi tak hojné, jak se domýšlí p. Vlček. Mnohé obtíže, kterých v předmluvě dílka svého se dotýká, jsou jen zdánlivé. Nechápu na př., proč by žák nepřeložil slova *ne quis impediretur*, překládal-li již v sekundě dosti vět podobných se slovesem *iubere et vetare*, nebo větu: *nullius consilium antelatum est*, když v češtině máme vazbu podobnou: „rada nikoho výše nebyla kladena?“

Patrně, že si p. spisovatel obtíže představuje větší, než vskutku jsou; já jsem jich tolik ani v tertií ani ve quartě neseznal. Ovšem beze všech obtíží čtení nebude, u Nepota jich bude více, u Caesara daleko méně, ale nikdy tolik, aby bylo třeba ku klasikům těm komentáře tak obšírného.

Můj požadavek tedy jest tento: Uskrovněme poznámky (hlavně u Caesara, kde většina skutečných obtíží jest už překonána) na míru nejmenší (asi na takou, jaká dodržena jest v německém vydání Nepota Ortmannové a Ovidia Gehlenové), uvedouce je na formu co možná stručnou, ale jasnou, a nevnučujme žáků sáhodlouhé výklady tam, kde ku správnému ponětí místa postačí mu vlastní jeho bádavost. Přílišná míra poznámek zajistě škodí: žák odvykne si snaze vniknouti vlastním rozumem ve smysl místa, touže po poznámkách pak i tam, kde

by si jich hrubě nevšímal, i kdyby mu po ruce byly, jsa veden samostatněji.

3. Poznámky kritické mohou místo míti (a to v míře velmi omezené) jen ve třídách nejvyšších. Vynechal bych tedy s výkladů těchto i několik oněch poznámek kritických, třeba byly sebe průhlednější.

Kdyby byli pp. spisovatelé řídili se zásadami těmito, a nebyli nepojímali v komentář věci, o nichž vykládá mluvnice, dokládající je ještě zbytečnou hojností příkladů a míst parallelních, jež i sebe pilnější žák přejde, kdyby byli zanechali vyvozování významů jednotlivých slov, poněvadž věc ta náleží do slovníku a nebyli se chtěli blýskati nemístnou učeností, vykládající někdy i vznik tvarů jednotlivých, (na př. tvaru ferrem v Nep. str. 5), zajisté byli by pořídili vydání textové s poznámkami, jež by bývalo lacinější*), třeba by nebylo tištěno na prosákačem papíře jako výklady tyto, a tiskem tak drobným, které delší užívání děl těch naprosto činí nemožným.

Ale dosti výtek! Methoda dle mého soudu volena byla nesprávná; tu však změnit lze v sešitech příštích. Třeba konstatovati s potěšením, že výklad celkem je správný a jasný. Poklesky vyskytající se sem a tam jsou však menší váhy (na př. ve výkladu k Caesarovi hojné užívání figury *ἐν δία δύοῖν*, někdy prazbytečné, nesprávné a také nemístné etymologie — na př. slova pagus — od *πηγή* dle Festa! — na str. 40 a j.).

Kdyby pp. spisovatelé v sešitech příštích řídili se jinými zásadami, věru těžko bylo by jim co vytýkati.

Josef Král.

Překlad některých idyll Theokritových. Podává prof. Jan Říha. Výroční zpráva c. k. vyššího reálného gymnasia v kr. městě Táboře za školní rok 1879.

Panu překladateli nelze upíratí snahy, že pokoušel se o překlad věrný, metricky správný a lahodou originálu se rovnající. O snaze této svědčí leckterá místa věrně a ozdobně převedená; avšak jest litovati, že také tento p. překladatel zavésti se dal choutkami mnohých pánů překladatelů a také přeplnil dílo své slovy nezvyklými, které místo žádoucí na mnohých místech lehkosti a nenucenosti tvoří naopak dojem strojenosti. A toho právě jest se překladateli zpěvů, jež látku berou z lidu po většině prostého, právě tak bedlivě vystříhati, jako překladateli plodů poesie prousohádní.

Potřeba tak nekázala. Nevyskytáť se v Theokritových básních hrubě slov a výrazův, pro něž bychom neměli pěkných

*) Ke čtyřem knihám Caesara, jež asi v quartě možno přecísti, stál by výklad tento, soudě podlé sešitu prvního, asi 2 zl. 40 kr.

a srozumitelných obrátův. Že překlad stává se takým způsobem často originálu nejasnějším, na doklad toho stůj zde několik příkladů:

I. 25. Kozku ti dám dvířátky obahněnou na tři podojky (αἰγά τέ τοι δωσῶ διδυματοκόν ἐς τρεῖς ἀμέλξαι. Srv. v. 144.). 41. vatka (δίκτυον); 45. nemnoho dál odtud, kde stařec se u nurt moře vondá (τυτθὸν δ' ὄσσον ἀπωθεν ἀλιγρότιο γέροντος); 48. po vodřích (ἀν' ὄρχως); 80. stádovník (βούτης). 110. lekavci (πτῶκες); 128. a násl.: Vladyko, pojď a poluž zde medem dyšnou, moji surmu, krásnou z vosku lepého, pro pysky je vůkol oblúčna (φέρου περὶ χεῖλος ἐλικτάν). 135. nech i laň chrty cásá (καὶ ταῖς — κύνας ὀλαφος ἔλκοι). VII. 9. lupání (místo lupení), š. kozel kudlatý (λάσιος). 24. a násl. či do města k něčimu pintu kvapíš na ručest? (ἤ τινος ἀστῶν λανὸν ἐπι θρωάσκεῖς); 43. síkolec (κορύνα). 43. a násl. jenžto jsi naskrz čistě ve pravdolibosti vytrřibena Zévova odnož (οὐνεκεν ἔσσι πᾶν ἐκ ἀλαθεία πεπλασμένον ἐκ Διὸς ἔρνος). 65. měsčka (κρατήρ). 116. ryšava Dione (ξανθὰ — Διώνα). 127. (babka) jež plivajíc nepěknou stranou by zabránila od nás (ἄτις ἐπιφθύζουσα τὰ μὴ καλὰ νόσφιν ἐρύκοι). 138. cvrk (místo cvrček). 150. bečka (κρατήρ). XI. 22. semky (místo sem). 43. moře bělasé (γλαυκός). 73. kéž by ty šels a si oubory plet pak i nažna větěvky jehňátkům je nosil (αἰὲν ἐνθῶν ταλάρας τε πλέκοις καὶ θαλλὸν ἀμάσας ταῖς ἄρνεσσι φέροις) XV. 2. židli paní viz (přilíš doslovně: ὄρη δίφρον). 13. Hejsasa, Zópyrionku, milé robě, tatku nemíní (θάρσει, Ζωπυρίων, γλυκερόν τέκος οὐ λέγει ἀπαῖν; Sladký Zópyrione, neboj se, není řeč o otci). 21. klok svrchní (τωμπέχονον). 39. kapalín (θολία). 43. tista (κύων). 69. letnice (τὸ θερίστριον). 83. mudr tvor ti je člověk. 121. slavičátka (= slavičci). 122. z rozhy na rozhu (ὄζον ἀπ' ὄζω). 125. koltry (τάπητες). 130. od něho líbka nepíchne (οὐ κεντεῖ τὸ φέλημ' . . .) a jiných více.

Rovněž tuším nelze schvalovati převádění všech řeckých jmen mythologických jmény podobných mythických bytostí slovanských. V básni řecké referent aspoň nerad vidí vše, co rázu básně jakýmkoli způsobem ujmu činí. Lépe by tedy bylo nepřekládati Pána Velem, Hory Dobkami, Nymfy Rusalkami, Deu hledatelkou a pod. Všecka jména vlastní beztoho převésti nelze i povstává marně nelibá jakási dvojitosť. Ani název Kypřana (Κύπρις) místo obvyklého Kypriš, Kypridy nezdá se mi právě pěkným.

V úvodě praví p. překladatel, že držel se metrických pravidel od prof. Niederle přijatých. Nicméně semo tamo vyklouzlo p. překladateli leccos z péra, co s těmito zásadami metrickými zholá nesouhlasí; na př. I. 60. tobě (∪ místo — ∪), 69. vodstvu ve svaťném (— ∪ — — místo — ∪ — — —) a j. v.

Semo tamo vyskytají se i tvrdé skupiny hlásek, jimž bylo lze uniknouti. Na př. I. 20. v zpěvu, 39. sstaralý, 69. v slujích, 68. v velikém a j. v.

Některé výrazy příliš všední (na př. I. 27. korbel, VII. 150. bečka), jakož i nehezke nebo nezvyklé již tvary české (niž často opakované místo ni, taky místo také, imp. hryzi, časté užívání neurčitých adjektiv v platnosti attributivné na př. VII. 12. soudruha čacka a j.), některé nesprávnosti mluvy, ač menší jsou váhy, snadno p. překladatel by vymýtil.

Sem a tam bylo by lze bývalo podati překlad věrnější nebo správnější, někdy bylo by také třeba poznámky pod text (na př. I. 126 a násl.). Než chyby ty byly by překladu závadou nejmenší.

Očistí-li p. překladatel dílo své od výrazů neobvyklých a nejasných, nepochybuji, že bychom měli převod Theokrita, jež by každý četl se zálibou a potěšením.

Josef Král.

Zur Gymnasialpaedagogik. Schulreden von Dr. K. W. Piderit. Herausgegeben von Dr. Alb. Freybe. Gütersloh 1877. 8, 436. (Dokončení).

Jiným důležitým momentem u vychování jsou samy předměty učebné, z nichž se nemají myšlenky ušlechťující lhostejně odbývati neb snad docela jako zbytečné pomíjeti, nýbrž s pravým přesvědčením v duši žákovu vštěpovati. Také nesmíme tento úkol odkazovati výhradně náboženství. Dějepis, spisy auktorů klassických a moderních i přírodní vědy mají hojnost „živlů humanistických,“ s kterými ve zmíněném smyslu naložiti jest. O úkolu náboženství zmiňuje se Piderit, jak povaze jeho řečí přirozeno, na mnohých místech, avšak nechceme o této věci šířiti více slov, poněvadž již v těchto Listech úkol katechetův v náležitou byl vzat úvahu v ročníku III. str. 290. n., k níž tedy poukazujeme. O dějepise vykládá Piderit (v řeči XXIII.), připomínaje známý výrok Ciceronův (de orat. II. 9. 36) a též Tacitův (Ann. III. 65. „quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit), že zkušenostmi svými zvláště působiti má, aby se žáci mravně vzdělávali a pro život co nejdokonaleji připravovali. Bude tedy dle toho na učiteli dějepisu, aby v životě jak jednotlivých mužů tak celých národů dobro i zlo spravedlivě odvažoval, aby pobádal k bažení po lesku jejich ctností (srovn. také řeč XVI.: „kterak se má ve škole buditi smysl pro právo“), aby jasným výkladem sběhlých událostí takřka klíč podával k vlastnímu sebepoznání a k volné samostatné soudnosti. (Srovn. také řeč II. „O některých temných stránkách u vzdělání naší

doby" a IV.: „Pokud máme zřetel žáků k budoucnosti obracet.“) K tomu účelu bude také třeba důkladněji se ohlednouti po dějinách kulturních a ukázati žákům, jak dlouhou a namáhavou cestou člověčenstvo nynějšího stupně vzdělanosti dostoupilo.

Zvláště vydatnou pomůckou byly by dějiny umění, kdyby se jim náležitý zřetel věnovati mohl. Neboť představující žákům vzorná díla umění výtvarného, budíme v nich zároveň smysl aesthetický, naplňujeme jejich duši nejčistšími útvary idealův, uvádíme je tím v názory o vyšším mravním životu. Místo abstrakcí jarou mysl žákův odpuzujících dostalo by se jim živějšího názoru o duchu národův klassických i novějších. Jak vřeleji spřátelil by se pak mnohý žák s názory starých spisovatelův! Zajisté by svěžejší duch zavanul celou vyučovací soustavou. (Srovn. Lübkovu předmluvu k „Leitfaden für den Unterricht in der Kunstgeschichte“. Stuttgart 1870.) Z též příčiny nemá proto býti formální výklad předním úkolem při čtení klassiků (k tomu jsou zvláštní cvičení grammatická), nýbrž pronikání k obsahu a duchu těchto spisů, v nichž, jak známo, nevyčerpaný zdroj vzdělání v pravdě humaního máme; třeba jen vhodným návodem učitelovým z něho vážiti. Také se potká s lepším zdarem, přihledne-li učitel jazyka mateřského k hojnějšímu výběru článkův obsahu mravního z čítanky, než učiní-li z různých článkův plané repetitorium učebných předmětův. Dosti trudno, že se již ve školách obecných článkům obsahu realného přednost dává a že vůbec již na tomto prvním stupni vychovatelství školního slabému rozumku dětí mnohdy věci chápavosti jejich nepřístupné se vykládají, kdežto srdečka jejich víc a více pustnou. — O paedagogické důležitosti písemných úloh pojednáno již v těchto Listech, ročn. II. str. 48 nn.

Jaká péče škole uložena, aby žáci jak mimo školu tak i později z ní vyjdouce, předce pod ochrannými peruti genia školy zůstali, o tom svědčí hlavně dvě řeči Pideritovy: XXXVII.: „Nebudeš přesahovati mezi svého povolání“ a XXIX.: „O pravé a liché energii.“ V první řeči upozorňuje řečník na dosti častý zjev při mládeži studující, kterak odkládá plnění nejbližších úkolův a raději po jiných nepovinných sahá. Obyčejně jsou to právě nejnadanější žáci, kteří této libůstce hoví. Náklonnost ta jest velmi povážlivá, nebo zavádí k nestálé nedůkladné činnosti, až posléze ochromí duševní síly. Z toho si aspoň částečně vysvětlíme, proč žáci méně schopní, avšak přesnému pořádku v učení zvyklí často vynikají nad schopnější spolužáky důkladnějšími vědomostmi. Za taková allotria pokládá Piderit také čtení knih obsahu lehčího a takové zaměstnání, které je spíše pouhou hrou a prázdnou kratochvílí. On není v principu proti čtení nebo hrám mladíkův, avšak koná-li se obé z oškřivosti před vážnou prací duševní aneb straní-li se tím duše vši přísnější činnosti, přicházejí mnohá zla v zápětí: maření drahocenným časem a lenivost;

pokažená chuť, nepozornost a nevrlost při práci povinné. Takový zhoubný návyk (sr. také řeč XLVII. „o zhoubné moci zvyku“) provází pak mladíka i ve vyšších studiích a zhusta i v jeho povolání. Dále sem řadí Piderit velmi rozšířené bažení mladíků po tak zvaném všeobecném vzdělání, jelikož by rádi o všem už vykládali: o literatuře, politice, církvi a státu, ač teprve pevné základy k vědění konkrétnímu klásti mají. Také v oboru etiky totéž pozorovati, když mladíci záhy dospělými zdáti se chtějí a žádného prostředku se neštítí, jen když touženého cíle docházejí. S tím souvisí ona zhoubná zaslepenost, ve které mladíci sebevědomě zákonitv a kázně nedbají, zdraví těla i duše podkopávají a tak předčasně stárnou. Tu je nutno, končí Piderit, aby mladíci v jasné měli paměti své povinnosti a stále aby tužili ve škole opravdovou svou vůli, až by časem k dokonalé energii dospěla, o které šíře v druhé řeči pojednává. — Energie (jak toho slova v základním významu již Aristoteles užil začátkem své etiky) jest působivá, úsilná činnost, také přenesená na myšlení a vůli. Nespustí-li se duše principu jednou pojatého, nýbrž staví-li na něm dále se vším úsilím ducha a neustane-li dříve, pokud se nevypne pyšná budova soustavy myšlenkové — tu se jeví energie myšlení. Arci vyžaduje taková činnost jistých duševních schopností, avšak lze ji také předce cvičiti. Není ani jedné disciplíny gymnasiijní, která by nebyla s to, aby přispívala k probouzení a tužení této energie. Když se pilný žák na kterémkoli stupni vyučování snaží, aby si osvojil v určitém postupu potřebné vědomosti, s dostatek už vycvičil, ať jen v začátcích, energii myšlení. Mnohem vyšší měrou jest též energie žádoucná ve studiích akademických, kde hlavně o vědecké poznatky běží. S energickou činností ducha musí býti zároveň spojena energie vůle. Vůle jest vlastní jádro lidské podstaty. Energická vůle nespouští svého cíle se zřetele, neleká se obtíží. Bez energie myšlení vzniká nám veliká škoda, avšak ještě větší polovičatou, nerozhodnou vůlí, která pak plodí indifferentism u věcech božských a lidských, všelikou lhostejnost, bezcharakternost.

Zvláště varuje řečník před požívavostí (srv. řeč XXXIV. o témž předmětu), která každý zárodek pravé energie udusiti musí, seslabujíc nejen vůli, nýbrž i myšlení. K tomu se přidružuje odpor ku kázni a pořádku. Kázně má jednotlivec i větší společenstvo právě tak k svému prospěchu třeba, jako čerstvého vzduchu. Proto mají zvláště studující mladíci jak na těle tak na duši přísnou kázeň vykonávati a kázni školní ochotně se podrobovati. — Blaze škole, v níž žáci v takovou energii, v pravé charaktery dospívají!

Zbývá ještě podotknouti, že v této sbírce řečí (počtem 47) také šest řečí jest (V. XII. atd.), které měl Piderit, jsa členem ředitelstva Hanavské akademie pro kreslení. Dokázal jimi, že nedovede toliko o umění mluvit, nýbrž také k němu pobádati.

Touž vřelostí vyznamenávají se také jeho řeči za rozličnými příležitostmi, jako řeč XXII. k slavnosti 200letého jubilea gymnasia Hanavského, a řeč XL. k slavnosti odhalení pamětní desky pro Jakuba a Viléma Grimma, rodáky Hanavské.

Celá sbírka podává nám zároveň obraz o vnitřním životě Pideritově v době čtyřatřicetileté (1840—1874), obraz to křesťanského paedagoga, upřímného otce žákův.

Pořadí řečí jest chronologické mimo řeč I., která nemá létopočtu a k tomu ještě obsahem ode všech ostatních se liší; jest didaktická: „o učení“ v sedmi thesích, které Piderit předložil při zahájení 10. schůze středorýnských učitelů gymnasiálních. Za základ thesů bere hlavní úkol didaktický vyšších škol: „žáky naučiti pravému učení.“

K. Veselák.

Mluvnice řeckého jazyka pro gymnasia česká.
Sepsal Jindřich Niederle. Vydání II. V Praze, nákladem kněhkupectví Dra. Grégra a Ferd. Dattla, 1877.

Kromě úsudků stručných o I. díle, ve zvláštním návěští vytištěných r. 1872, kritika veřejná málo si všímala toho díla, ač r. 1877. vyšlo už ve druhém vydání na světlo a i v mluvnicích jazyka českého dochází velmi bedlivého pozoru, obzvláště v nejnovější české skladbě od Bartoše na základě soustavy Niederlovy sepsané. A právě z příčin těch, že mluvnice Niederlova jednak osvědčila se býti velmi důležitou v literatuře školní, jednak až dosud málo dochází uznání v kritice veřejné, ačkoli se těší vzácné oblibě mnohých učenců na slovo vzatých, odhodlal jsem se úsudek svůj obšírnější pronést v Listech filologických, jež i oboru tomu rády dopřávají místa.

Druhé vydání díla toho jest věrný otisk vydání prvního i v rozdělení hlavním i v seřazení paragrafů. Stejnost ta až přílišná bolestně připomíná ztrátu spisovatele, jenž by jistě na místech leckterých byl dopřál mluvnici své změn zdokonalujících. Že po jeho brzké smrti nezměněno zcela nic v díle jeho, sluší, tuším, bráti z větší části na vrub úcty k autoritě nebožtíkové.

Kterých pramenův a pomůcek užil spisovatel a jakým způsobem to učinil, sám oznámil v důkladné předmluvě, která též beze vši změny i ve vydání II. jest vytištěna. Tamže i dotčeno, že se radil s mnohými učenými ústně i písemně zvláště o některých novotách grammatických a že dlouho uvažoval, než se ustanovil sám na úsudku pevném. Bylať to vzácná vlastnost jeho, že jsa sám velmi vzdělaný a učený, nikdy se nestyděl bráti rady od jiných, a to nikoli vždy jen od mužů stejného směru, nýbrž často i od těch, kteří se všelijak rozcházelí úsudky svými o věcech týchž. Na příklad, ač professorové university pražské Kvíčala a Ludwig často se nesrovnávali v leckterých věcech etymologických i grammatických, Niederle nijak neváhal dotazovati se

radý učencův obou o též věci a učinil si pak úsudek svůj. Tak sobě počínal i spisů tištěných užívaje, zvláště pojednání rozličných, nejvíce pak mluvnic Krügerovy (ve skladbě), Kühnerovy a Curtiovy.

Samostatnost jeho hlavně se jeví v soustavě zvláštní, již vyniká nad své předchůdce ve stránce té, která se týká užiti vědeckých výzkumů ku potřebě školní. Některých zvláštností spisovatel sám dotkl v předmluvě, jako o vyloučení spony ve tvarech slovesných, o seřazení pravidel syntaktických, obzvláště v nauce o pádech i o jiných věcech, o nichž i zde stane se zmínka na místě svém. O této samostatnosti v mluvnici Niederlově mínění, tuším, všech, jichž se věc ta dotýká, podobné jest.

Avšak v jiné stránce, až dosud jen soukromě, činí se výtka mluvnici Niederlově jako knize školní, totiž že sloh v ní vůbec, obzvláště pak ve skladbě, není dosti jasný, děláje žákům nesnáze v důkladném pojmání pravidel jednotlivých. Avšak tu vůbec jest uvážiti věc dvojí; za prvé, že Niederle chtěl pravidla, zvláště syntaktická, co nejstručněji a zároveň co nejdůkladněji upravit, a tu ovšem třeba déle rozmysletí o každém slově, aby pravidlo řádně bylo pojata; jest-li pak kdo pohodlný, nechť se se meškati přemýšlením, vymlouvá se na nesnadnost slohu, ale raději by měl říci, že stručnost a důkladnost slohu toho jest nepohodlná než že je nesnadná a v úsudku tom by jistě bylo trochu pravdy. Pohodlnější zajisté jsou pravidla v některých jiných mluvnicích, ale jaký rozdíl v důkladnosti věci a v prospěchu studia! Za druhé uvážiti slušno, jak i v předmluvě dočteno, že netřeba žákům hned po prvé učiti se pravidlu, zvláště syntaktickému, z mluvnice, ba že co nejdůtklivěji jest raditi, aby žáci pravidlům, zvláště syntaktickým, znenáhla se učili prakticky z příkladů řeckých, jak se právě naskýtají ve čtení, a když pravidla si už osvojili z hojných příkladů, potom teprv aby opakování z knihy příslušnou část v přehledu. Tu pak jistě pravidla všechna, jichž potřebí, budou žákům zcela jasná, byt i byla stručně složena. Vždyť sloh Niederlův jest vůbec velmi správný, tak že ve stránce té málo která školní kniha česká se vyrovná mluvnici Niederlově. A v tom právě veliká jest výhoda jak učitelům tak žákům, že slohem Niederlovým přivyknají velmi čestně správné. — Učitelům jest ovšem pilná potřeba znáti mluvnici Niederlovu hned ze začátku, aby to, co o jednotlivých pravidlech někdy napřed žákům povídají, shodovalo se později celou soustavou; a to arci jest nepohodlné učitelům: avšak e škole vůbec nemá nikdy rozhodovati pohodlí učitelovo, nýbrž jediné prospěch žákův. K pohodlí pak žáků jen potud povoleno přihlížeti, pokud se jim usnadniti může žákům důkladné pojmání pravidel a praktické cvičení; sice by se stalo původem nenapravitelné povrchnosti.

Po těchto poznámkách obecných přecházím k věcem jednotlivým, o nichž zvláštní zmínky potřeba býti se mi jeví.

Ve zvukosloví v §. 1. zcela příslušně dle mluvníc vědeckých rozeznává se název „písmě“ (jak se píše) od „hlásky“ (jak hlasem zní; srv. §. 1. překladu Curtiovy mluvnice). Jak vhod jest ku hlásce *δ* dodatek v závorce „nikdy *δ*!“ k *ν* „nikdy *η*!“ a k *τ* „nikdy *τ*!“ posoudí učitel, jemuž začátečníci Čechové někdy čtou *δίλη*, *δικαιοσύνη*, *νίκη*, *στρατιά* jako *diké*, *dikaio-syné*, *níké* a *stratía*. U hlásky *ξ* rozhodl se spisovatel pro vyslovení „dz“ (v němž *d* málo slyšeti)“ dle Curtia, Kvíčaly a j., ač dlouho uvažoval mínění prof. Ludwiga, jenž soudí, že i staří Řekové vyslovovali písmě to zcela tak jako Novořekové, jako české *z**). Že první způsob vyslovení pro starou řečtinu jest pravý, dosvědčuje dloužení samohlásky krátké předcházející hlásku *ξ* a to 1. i ve slově téměř i 2. ve slově předcházejícím; jako 1. ve slově *ἔξῃσαι*, *ἀγρίξειν*, *ὀνομάζειν*, *πολεμίζειν*; 2. viz Il. 1, 38 (*Κίλλαν τῆς ἁθένης*) Il. 2, 508, 520 a j., před *ξείδωρος* Od. 3, 3 (*ἐπὶ ξείδωρον ἄρουραν*), Il. 2, 548, před *ξέφυρος* Il. 11, 305 (*-νέφεα Ζέφυρος*), Il. 23, 200; před *ζώνη* Il. 14, 181, (*ζώσατο δὲ ζώνην*-, srv. Od. 5, 231. a j.) a velmi často před *Ζεύς* (Il. 1, 175; 2, 197 a 324: *μητίετα Ζεύς*; — Il. 5, 265; 14, 203; 15, 724: *εὐρύοπα Ζεύς*; — Il. 16, 298: *στεροπηνερέτα Ζεύς*). Že před *Ζάκυνθος* a *Ζέλεια* není délky polohové (§. 409. III.) nemůže nijak svědčiti proti hojným dokladům slov jiných, jež mají *ξ* působící délku polohovou; a v případech těch nutno vyslovovati hlásku *ξ* jako dz. — V §. 4. slovo „přídešník“ utvořeno dobře dle analogie slova „odsuvník.“ V §. 9. samohlásky rozděleny původem na prvotné *α*, *ι*, *υ* (*υ*) a poddružné či lomené *ε*, *η*, *ο*, *ω*. Přirovnáme-li rozdělení samohlásek v mluvnici Curtiově v §. 25. na tvrdé *α*, *ε*, *ο*, *η*, *ω* a měkké *υ*, *ι*, jaký tu rozdíl podstatný! Rozdělení Niederlovo srovnává se s vědeckým rozdělením, jaké máme i v mluvnici českých (v Gebaurově Hláskosloví §. 14. *α*), lišíc se jen tím, že řecké *υ* jest původním jen potud, pokud se vyslovovalo jako latinské a české *u*, což Niederle naznačil závorkou „(u)“, k níž v. §. 11. třeba jest přidati ještě poznámku, že původní výslovnost ta zachovala se sice v dvojhláskách *αυ*, *ευ*, *ηυ*, *ωυ*, ale samo o sobě *υ* že změnilo se ve hlásku podobnou staročeskému už lomenému či poddružnému *y* a toto vyslovení že bylo i ve dvojhlásce *υι*; ve spojení s *ο* že pak přešlo spo-

*) Leo Mayer („Vergleichende Grammatik der griech. und lat. Sprache“ na str. 88. mod.) praví: „In vielen Fällen ist an die Stelle des alten *j* im Griech. ein ganz neuer Laut getreten, das *ξ*, dessen ursprünglicher Werth der engen Verbindung eines *δ* mit folgendem gelinden Zischlaut (*δσ*) gleich war (tedy jako české *dz*), von der aber später nur dieser Zischlaut übrig blieb“ (totiž jako české *z*).

lečně dlouhou hlásku $\bar{u}$ (české $\bar{u}$ = ou .)*) — K rozdělení souhlásek některých v §. 13. a 14. jest nový přídavek (ode mne navržený) v poznámkách, v nichž se rozeznávají němé souhlásky sourodé od různorodých a obdobné od neobdobných. Začátečnickům arci netřeba toho ukládati, avšak později při mnohých příležitostech, ku př. při tvoření verbálních forem ($\tau\acute{\epsilon}\delta\upsilon\kappa\alpha$, §. 59 atd., 274 — $\tau\acute{\epsilon}\tau\alpha\kappa\tau\alpha\iota$, $\gamma\acute{\epsilon}\gamma\gamma\alpha\kappa\tau\alpha\iota$, $\acute{\epsilon}\tau\acute{\epsilon}\tau\alpha\kappa\tau\alpha\iota$, $\acute{\epsilon}\gamma\acute{\epsilon}\gamma\gamma\alpha\kappa\tau\alpha\iota$, $\tau\epsilon\tau\acute{\alpha}\chi\theta\alpha\iota$, $\acute{\epsilon}\tau\acute{\alpha}\chi\theta\eta\nu$ atd. §. 44 atd., 328, 8—13) lze s velkým pohodlím prospěšně rozdělení toho užití.**)

— V §. 17. prodloužení ϵ a o v η a ω v nom. sing. $\pi\omicron\mu\eta\eta\nu$,

*) Curtiovo rozdělení v §. 25. jest nejen nesprávné, ale žákům českým, obzvláště začátečnickům veskrze zmatečné. V češtině zajisté nelze jinak než jen k povaze výslovnosti vztahovati významy tvrdosti a měkkosti; a poněvadž české y vyslovuje se tvrdě (široce), jak jest možno žákovi, pokládati υ zároveň s ι (y a i) z nenadání za měkké (úzké)? Byla by to nedůslednost nemilá, kdyby též hlásky týmž žákům v jazycích třebas i rozličných měla název zcela opačný. Avšak významy tvrdosti a měkkosti v mluvnici Curtiové neustanovily se nikoli z výslovnosti samohlásek, nýbrž jak spisovatel dokládá ve svém dodatečném spise: „Erläuterungen zu meiner griechischen Schulgrammatik k §. 25.“ z pozadí spojitosti samohlásek ve skupeniny dvojhláskové; které samohlásky totiž nedávají se spojití s jinými předcházejícími v dvojhlásky, ty nazývá pro tuto jejich nepodajnost či tvrdošijnost tvrdými (α , ϵ , o , η , ω), ony pak, které snadno dávají se s jinými předcházejícími samohláskami spojití v dvojhlásky, jmenuje za tuto jejich podajnost měkkými. K tomu pojmenování dodává pak ještě druhý důvod, totiž že často ι , někdy i υ změkčují (prý) předcházející τ v σ , jako ve $\varphi\alpha\sigma\iota$ (dór. $\varphi\alpha\tau\iota$), $\sigma\acute{\upsilon}$ (z pův. $\tau\acute{o}$) atd. Avšak v obou případech není měkkost příčinou vlastností oněch, (poněvadž měkkost jen k výslovnosti vztahovati možno), nýbrž v prvním případě příčinou jest zřetelnost či náklonnost zavěsiti se beze vlastní proměny k jiné předcházející samohlásce ve skupeninu dvojhláskovou; v druhém pak případě sluší změnu předcházejícího τ v σ nazývat ztenčováním (Schwächung) (viz Nied. §. 65.). Vždyť žák český, znaje obměkčování hlásky τ v σ , nemůže nijakým způsobem v řečtině proměňování hlásky τ v σ nazývatí též obměkčováním. Právem tedy Niederle ve věci té odchýlil se zcela od chybného rozdělení a pojmenování německého. Podobným způsobem uchýlil se i v §. 14. v rozdělení souhlásek němých od Curtia, neužívaje významu tvrdosti o hláskách κ , π , τ a měkkosti o γ , β , δ . Vždyť κ změkčuje (změžďuje) se v σ (nebo $\tau\tau$) a τ změkčuje se buď v σ ($\tau\tau$) nebo v ζ ($\pi\lambda\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega$, $\delta\upsilon\omicron\mu\acute{\alpha}\zeta\omega$), ale přeměňování hlásky κ v jistých případech v γ nazývá se správně připodobňováním neúplným (Nied. §. 44 atd. viz Curt. §. 45 atd.); k čemu tedy zde ještě nesprávného názvu „obměkčování“ a „měkkosti“ třeba? Kéž by konečně Němci, nazývající ve svém vlastním jazyku „hartes t“ a „weiches d“ zcela nesprávně, přestali tyto chybné názvy přenášeti i do jazyků cizích, kam se ještě méně hodí! Zmatení názvů těch má i Leo Mayer (str. 88. f. „das Gebiet des weichen Lippenlautes“ totiž β , na str. 89 m. nazývá g weichen Kehllaut; na str. 95 f. „die harten k , p , t , die weichen g , b , d atd.), Westphal „Methodische Grammatik der griech. Sprache“ (díl I. odd. I. str. 9 atd.). Kdyby jen poznali, jak nedůsledně nazývají i δ i σ souhláskami měkkými k jediné tvrdé τ příslušnými!!

**) Významy ty z části i do nejnovější školní mluvnice české od Blažka přijaty; viz §. 6, 2. pozn.

γέρων a pod. bylo by lépe oddělití od druhého způsobu náhradného dlužení hlásek týchž *ει* a *ου* a příslušně změnití i §. 68. i 73. a) fin. (145). Já bych dlužení *ε* a *ο* v *η* a *ω* v nom. sg. pokládal raději za dlužení tvarné či ústrojné, a to z příčin dvou: předně, že velmi nesnadno jest vyložiti, proč by při náhradném dlužení jen v nom. sing. *ε* a *ο* měnilo se v *η* a *ω* a ve všech jiných případech náhradného dlužení měnilo se v *ει* a *ου* (srovn. aor. *ἔτεινα*, *ἔστειλα* a pod.); za druhé protože žákům k praktickému cvičení ve formách jistě jest mnohem prospěšnější beze všech nepotřebných výjimek náhradného dlužení říci toto: „Nom. sing. masc. a fem. III. sklon. tvoří se dvojím způsobem: a) buď sigmaticky, t. j. zavěšením přípony *ς* ku kmeni, nebo b) nesigmaticky, tvarným (ústrojným) prodloužením samohlásky krátké před znakem kmenovým, tak že *ε* vždy v *η*, *ο* vždy v *ω* se mění.“ Tím způsobem nemátli by si žáci dlužení náhradné s tvarným. Nom. *ὀδούς* a pod. ovšem ani sem nesluší, poněvadž, jak v §. 155. dotčeno, tvořen jest sigmaticky: *ὀδουτς* = *ὀδούς*. Zástupcové vědy pokládají ovšem i dlužení v *ποιμήν* a *γέρων* za náhradné a mínějí to jest i v mluvnicích, jako v Curtiově k §. 42, 147, 2, v knize Mayerově na str. 234—235. (Westphal v I, 1. str. 290. má za to, že slova na *τηρ* a *τωρ* měla původní délku ve slabikách těch, a proto prý netřeba mluviti o náhradném dlužení za odsuté *ς*); avšak ani oni nedovedli ještě vyložiti, proč právě tu jest náhradné prodloužení jiné než obyčejně bývá. — V §. 24. připodobováním samohlásek úplným a neúplným, pak rozlišováním krátce a jasné vyloženy jsou formy *ὀρώων*, *πόλεων*, *ἡμέας* či *ἡμᾶς*; *φειξοῦμαι* (z *φειξέομαι*, *φειργομαι*; lat. *eo*, *ire*; sr. Curt. Erlaut. k §. 258 atd.). — K citátu v §. 53. pozn. řád. posl. třeba přidati „a §. 17.“ Před §. 56. slušno přidati k názvům „Rozlišování úplné (změžďování)“ ještě dosud význam dosti obyčejný „(obměkčování, změkčování),“ ač v češtině právem se oba pojmy rozeznávají. V §. 57. a dle toho i v §. 304. β) měla býti zmínka, jak povstalo ζ v *ὀνομάζω*, *θανυμάζω* a pod. sl.; odvodí-li se zpřímá od kmene *ὀνοματ-* jest třeba dodatku, že *ζ* i v *ζ* se změžďuje (změkčuje); pakli se odvozuje od zeslabeného *ὀνομαδ*, mělo se i to podotknouti. Curt. v §. 57. a v 250. též výkladu změny té opominul. Přímé odvozování od *ὀνοματ* (*ὀνοματτω* = *ὀνομάζω*) zdá se mi býti prostější a příhodnější (viz i §. 452. 2, β!). — V §. 68. v pozn. praví se: „Významem se liší — — — *ἀντικρυσ* zrovna — *ἀντικρύ* naproti.“ To slušno obmezit dle Buttmannovy grammatiky §. 117. a dle Nägelsbachovy poznámky k Il. 3, 359. ve smyslu tom, že i v attičtině leckde není rozdíl mezi oběma tvary ve významu a v epičtině je jen slovo *ἀντικρύ* jest obyčejné ve významu obojím, ač význam „zpřímá,“ „zrovna,“ „veskrz“ bývá tu mnohem častější; srovn. Plat. Symp. 223. b *ἐξιόντος τινός*

εἰς τὸ ἀντικρυς, a kromě citátův epických v pozn. Nägelsb. i Od. 19. 453. *ἀντικρὺ* (veskrze) *δὲ διήλθε φαινοῦ δουρὸς ἀκωνή*.

V II. rozdílu tvarosloví rozeznávají se pojmy „přípony“ a „koncovky“ v ten smysl, že přípona jest jen ta částka, která se ku kmeni zavěšuje, aby vznikl tvar, koncovka pak jest poslední částka či zakončení, ukončení slova vůbec, tak že může v sobě obsahovati i něco z kmene. V té stránce důležitá jest pozn. k §. 117. „Od přípon jest rozeznávati koncovky“ t. j. jednu nebo více hlásek, jimiž slovo se končí; tak v *σάφες* jest *ες* koncovkou, nikoli příponou, ježto kmen zní *σάφες*, ale ve *φύλακες* jest *ες* i koncovkou i příponou, ježto kmen zní *φυλαιν*.“ Jest tedy ve slově *ἀνθρωπος* přípona *ς*, kmen *ἀνθρωπο* a koncovka *ος*. Rozdíl obou pojmů jest třeba dobře si pamatovati, aby nenastal zmatek. A zmatek jistě by byl, kdyby se pojmův užívalo i při mluvnicki Niederlově těch, kterých se užívá při mluvnicki Curtiově. Tu zajisté ve slově *ἀνθρωπος* nazývá se pouhé *ς* „Endung“, (Casusendung, a to Nominativendung, jako v akk. *ἀνθρωπον* zase v Accusativendung) ve Van. překladi „koncovka“ (pádová koncovka) a *ος* v témž nom.: „Ausgang“ zakončení (§. 100, 125). — Skloňování Niederle rozdělil dle způsobu staršího ve troje jen z potřeby praktické, aby rozhled byl snazší žákům začátečnickům; vědecky ovšem rozdělení Curtiovo na dvojce sklonění jest důkladnější. (Nied. §. 118; 120—143. Curt. §. 110—134.). Ve sklonění 1. slova nestažená a stažená lépe jsou oddělena v mluvnicki Niederlově než Curtiově (Nied. §. 128—130. Curt. §. 116 c. fin., 120., 3. sloupec, §. 122. fin.), avšak rozhled slov nestažených v 1. dekl. jest u Curtia jasnější, poněvadž má jen hlavní tři vzory pro femininu. Niederle má vzorů příliš mnoho; ty ovšem nebyly by na závadu, kdyby z nich jen tři, totiž *θεά* (nebo kterýkoliv jiný v *α*) §. 122.), *γλῶσσα* a *τιμή* byly vyznačeny tučnějším tiskem. Poněvadž se to nestalo ani ve vydání 2., jest potřebí, aby učitel co nejdůtklivěji vyložil žákům, že tolik vzorů jest v mluvnicki jen pro rozmanitost přízvukování; sice by žáci snadno hned na začátku se zalekli a odstrašili na vždy od mluvnicky řecké. *) Též opatrnosti třeba i při skloňování slov mužských v b), kde dva vzory: *νεανίας* a *πολιτης* dostačí. Podobně v dekl. 2. pro slova nestažená třeba jen tři vzorů, totiž masc. *ἀνθρωπος*, fem. *ὁδός* a neut. *δοῖρον*. — Ve skloňování 3. schvalovati sluší, že slova, jež poněkud zdají se býti nepravidelna, vřaděna jsou dle znaku kmenového za vzory příslušné, jako *άνήρ* a *κύων* už k §. 163. ku kmenům plynným, *ἄρης* v §. 169. ku kmenům sigmat., *γυνή* v §. 151. k hrdelným, *ἦπαρ*, *ὕδωρ*, *γόνυ*, *δόρυ*,

*) To se už bohužel přihodilo i žákům dosti nadaným s velkou újmou budoucího studia jejich!

οὗς v §. 156 k zubným, Ζεὺς ku kmenům s u (F) v §. 180, jakož i ναῦς. Krátký přehled odchylek jejich jest v §. 194. — Akk. plur. masc. a fem. βελτίους v §. 164, εὐγενεῖς 166., ἰχθῦς, γλυκεῖς, πόλεις v 172., ὄρνις v 175. 3, γρᾶς, βοῦς, βασιλεῖς v. 177., ναῦς v. 180. 1, πρέσβεις v 190. 1. υἱεῖς v 192. 5., πραεῖς v 193. 2. bylo by lépe a důsledněji vyložití z původní přípony υς (viz §. 121. pozn. 5.), z níž dle §. 72. a) v vysuto s náhradným dlužením (§. 17.). Výklad ten jeví se býti pravý dle analogie akk. pl. ἀνθρώπους (z ἀνθρωπο-υς); ovšem že tvar βελτιουνς atd. nikdy ani nebylo, ale to jediné nezdá se býti dostatečným důkazem proti analogii svrchu dotčené. Divno, že grammatikové z větší části nechtějí uznati analogie té, vykládající raději podobné akkusativy třetího sklonění nepravidelným stažením přípony ας s předcházející samohláskou dle analogie nom. pl. týchž slov (viz Curt. Erläut. zu §. 154., Nied. §. 167. pozn. 2.), že v akk. εὐγενεῖς a pod. „εις vzniklo obdobou nominativu.“ Leo Mayer v „Gedrängte Vergleichung der griech. und lat. Declination“ (Berlin, Weidm. 1862) na str. 76 atd. dokládá, že ἱππους povstalo z ἱππους, též i akk. πόλεις a σῦς a pod. z πολινς a συνς, ale πόλεις, γλυκεῖς a pod. akk. odvozuje už z πόλεας (γλυκέας atd.), jež jest přechodem z πολεας k πόλεις; mají prý tyto akk. vesměs koncovku ας jako kmeny souhláskové vůbec. Poněkud podobně soudí Westphal (I. 1. v předm. na str. XXV fin., pak na str. 272.). Tím způsobem arci třeba uznati nepravidelnost ve stahování, jak jest zaznamenáno v Niederlově mluvnicku na str. 14., že staženina ει (ve sloupci 6.) „výjimkou nebo zdánlivě“ vznikla z εα dle §. 167. pozn. 2. (εὐγενεῖς), 173. pozn. 3. (γλυκεῖς), 179. 6. (βασιλεῖς) a staženina υ̅ tímž způsobem (ve sl. 14.) z υα dle §. 173. pozn. 4. (ἰχθῦς, σῦς, jež, jak dotčeno, Leo Mayer neodvozuje z ἰχθύας, σῦας). Kdyby analogie k akk. ἀνθρώπους byla uznána, všechny ty výjimky, žákovi velmi nepohodlné, zmizí. — V §. 219. v pozn. slušno přidati, že superlativy, jež povstaly z pozitivů složených s předch. παν-, πολυ- atd. (πάγκρατος překrásný atd.) nazývají se i elativy. — Ve sklonění náměstek pochvaly hodno, že v §. 244. k formám ἐμοῦ μοῦ atd. přidán jest i překlad český mne, mě (můj), jakož i v §. 226. (αὐτοῦ, αὐτῆς), 227. k ἐμαυτοῦ, σεαυτοῦ, ἑαυτοῦ společný překlad: „sebe (samého)“ a k přisvojovacím v §. 228. ἐμός atd. dvojitý význam 1. můj, 2. svůj atd. Věci ty ovšem přísluší skladbě, avšak začátečníkům prospěje už zde výborně stručný překlad bez dlouhého výkladu; vždyť každému z nás už ze zkušenosti tuší, dosti známo, že pronomina svými zvláštnostmi patří k nejtěžším částkám mluvnické. — Výhodný jest též přehled náměstek souvztažných v §. 247. a 248. obzvláště proto, že jest zde pět sloupců, z nichž pátý neurčitě vztažných a nepřímé tázací zvlášť (u Curtia mají společný sloupec se vztažnými, z čeho

pochází žákům zmatek). — Co do úplnosti slušno přidati v §. 232. za *πόσος* ještě: „*πόσος, η, ον* kolikátý? (quotus?)“ (srovn. §. 256.) a „*ποσταῖος, α, ον* kolikátého dne?“ (srovn. §. 256. pozn. 2) a v §. 249. k *ἀμῆ, ἀμῶς* snad ještě dodatku třeba „*ἀμῆ γέ πη (ἀμῆγέπη), ἀμῶς γέ πως (ἀμωσγέπως)*, aspoň poněkud; aspoň nějak.“ — Dle obdoby k poz. 2. §. 256. slušno přidati na začátku §. 253. za slova: základní číslovky: „(na ot. *πόσοι*)“, v §. 256. za slova: Řadové číslovky: „(na ot. *πόστος*)“, v §. 258. za slova: Příslovce číselná: „(na ot. *ποσάκις*)“ a v §. 261. v 1. řád. „(*ποσαπλάσιος*)“. — V §. 262. třeba přidati: k *πεντηκοντάς* ještě „(*ι πεντηκοστής, ύος*)“, k *ἐκατοντάς* „(*ι ἑκατοστής, ύος*)“ k *χιλιάς* ještě „(*ι χιλιοστής, ύος*)“ k *μυριάς* „(*ι μυριοστής, ύος*)“.

V konjugaci verbální mluvnické Niederlova od Curtiovy (i jiných mluvnic školních) liší se hlavně jiným určením názvů „koncovky“ a „přípony“ a tím, že neuznává spony. Curtius totiž nazývá hlásky původní konjugace *μι, σι, τι, μεν* atd. osobními koncovkami (§. 226.), Niederle je nazývá osobními příponami (§. 292, 293), koncovky pak jemu jsou v přítomném čase: *ω, εις, ει, ομεν* atd. (v budoucím čase *σω, σεις, σει, σομεν* atd.), hlásku *ο* a *ε*, jež se jeví v *ω, εις, ει, ομεν* atd., nazývá Curtius sponou; jest tedy Niederlovi koncovkou v osobních tvarech (praes.) to, co Curtiovi spona s osobní koncovkou dohromady, a co jest Curtiovi sponou, to nazývá Niederle příznakem časovým. Tím také obě hlavní konjugace v obou mluvnicích poněkud jiný název mají; v Curtiově mluvnici nazývá se prvá hlavní konjugace (*λύ-ω, λύ-ο-μεν* atd.) sponová, druhá (*φη-μί, φα-μέν*) bezesponná (§. 230); v Niederlově pak prvá příznaková, druhá bezpříznaková (§. 294). Nebylo by tedy žákům vhod, při mluvnické Niederlově užívati názvu koncovky ve smyslu Curtiově. Niederlův pojem o příponě, zakládající se na vědeckém rozboru Schleicherově, má svou analogii v deklinaci; jako totiž v *ἄνθρωπος* jest pouhé *ς* příponou pádu a *ἄνθρωπο* kmen, tak pokládá se ve verbální formě *λύο-μεν, παιδεύο-μεν* pouhé *μεν* za osobní příponu a *λυο, παιδενο* za kmen přítomného času, v němž *ο* jest příznakem toho času; a jako v *ἄνθρωπος* jest *ος* koncovkou (pádovou), tak jest v *λύομεν, παιδεύομεν ομεν* koncovkou (osobní). Proti tomu namítá Curtius (Erlaut. zu §. 230.), že to, co on nazývá sponou, nemůže se týmž právem pokládati za částku kmene časového, kterým se pokládá *ο* v *ἄνθρωπος* za částku kmene subst., protože v *ἄνθρωπος* jest *ο* stálým a jediným znakem kmene *ἄνθρωπο* (měnic se jen ve vok. sg. v *ε*), ale v *λυο* není *ο* ani stálým příznakem praesentním, měnic se velmi často už v indik. v *ε*, ani příznakem jen praesentním (a imperfektním), majíc místo své i v jiných časech, na př. v aor. tak zvaném silném: *λιπο, λιπε* (praes. *λειπο*,

λειπε). Nechce tedy se uchýliti od svého přesvědčení o pravé platnosti spony, odvolává se na stejné učení Boppovo a Pottovo a dokládá, že analogie verbální spony ku znaku kmenovému o v ἄνθρωπο není pravá; spíše prý má spona ta analogii svou k α v akk. sg. a pl. skloňování souhláskového, k. př. v πατέρα (jež povstalo z πατέρ-α-ν) a πατέρας (z πατέρ-α-νς), tu prý α jest sponou, již kmen πατερ spojuje se s původní koncovkou (dle Niederla příponou) ν v sg. a νς v pl. právě tak, jako ve verbální formě λύ-ο-μεν jest o sponou kmene λυ a osobní koncovky (dle Nied. přípony) μεν. — Z rozdílu toho a důvodův obojích pozorovati jest, že i tu adhuc sub indice lis est. Já se kloním k mínění Niederlova pokládá analogii praesentního kmene παίδεο, λυο i žákům za příhodnější k substantivnímu kmeni ἄνθρωπο než analogii spony o k α v πατέρας; vždyť právě zeslabení o v ϵ ve vok. ἄνθρωπε jest platnou analogií k těmž zeslabení též hlásky ve verbální formě λύε-τε. Avšak uznávám, že i s učením o sponě žákům cvičení ve formách verbálních jest dosti snadné. Jen toho jest se varovati, aby užíváním obojího učení na jednou žákům se neucínily nesnáze a zmatky.*)

Každou formu verbální rozkládá Niederle v kmen a živly tvarové; kmen jest významová část slovesa, základní část, z níž utvořiti lze všechny tvary jeho (kmen slovesný), živly tvarové označují pouze vztáhnosti slovesa: osobu, číslo, rod, způsob a čas (§. 263, 268. in.). Živly tvarové jsou: 1. přípony (dle Curtia koncovky): a) osobní, jimiž se označuje osoba (1., 2., 3.), b) číslo (sg., dual, pl.), c) rod (akt., med., pass.; 2. příznaky, jimiž se označují: a) časy (příznaky časotvorné) b) způsoby (příznaky způsobové. §. 263.). Příznaky časotvorné jsou: a) přízn. dobový či přímnožek, augment (vždy jen v indik.); b) příznak dějový či zdvojnásobení, reduplikace ve všech způs. i tvarech jmenných inf. a part., c) příznaky časové (§. 272.). Kmen slovesný sloučený s příznaky časovými tvoří kmen časový či thema. Příznaky časové, obyčejné jen v první hlavní konjugaci, jsou dvojí: a) jednoduché, b) složené; k jednoduchým patří: 1. o (ϵ) za praes. s imperf. a aor. II. akt. a med. (2, v řídkých tvarech aor. toho i α , j. v εἶπα), 3. α za perf. II. akt., 4. ϵ za pl. q. pf. II. akt., 5. η za aor. II. pass.; k složitým příznakům patří: 1. $\sigma\omicron$ ($\sigma\epsilon$) za futura, 2. $\sigma\alpha$ (zř. $\kappa\alpha$) za aor. I. akt. a med., 3. $\kappa\alpha$ za perf. I. akt., 4. $\kappa\epsilon$ za pl. q. pf. I. akt., 5. $\theta\eta$ za aor. I. pass. (Perf. a pl. q. pf. med. a pass. tvoří se bez příznaku časového a patří veskrze k druhé hlavní konj. [na μ]; kromě toho zabíhají některá verba první hl. konj. ně-

*) Výstrahu tu činím z vlastní zkušenosti. Jsa totiž žákem Curtiofym, užíval jsem až do nedávna jeho názvů grammatických; začav pak vyučovati dle mluvnice Niederlovy, leckdy ze starého zvyku pronesl jsem slovo koncovka ve smyslu Niederlovy přípony; a kdybych se nebyl rychle opravil, hned byli žáci zmateni.

kterými tvary do druhé hl. konj., jako *ἔφου-ν*, *ἔφνω-ν*, *τεθνώ-ναι* atd., jako zase verba druhé hl. konj. zabíhají do první. Příznak praesentní zavěšuje se buď k prostému kmeni slovesnému (*λυ-ο*, *ἀγ-ο*), nebo k zesilněnému (*τασσ-ο*). Časy ty, které se tvoří zavěšením příznaku časového ku kmeni slovesnému, nazývá Nied. prvotnými časy, ony pak, které povstávají přistoupením svého příznaku časového ku kmeni jiného času či k thematicu, nazývá druhotnými. Jsou tedy časy prvotné I. hl. konj.: 1. praes. s imprf., 2. aor. II. či jednoduchý akt. a med. (jenž se tvoří vždy připojením příznaku svého k prostému kmeni slovesnému: *λῑπ-ο*), 3. aor. složitý či I. akt. a med. (*παῖδευ-σά*, [*ταγ-σα*] *ταξά*), 4. futurní akt. a med. (*παῖδευ-σο*, [*ταγ-σο*] *ταξο*), 5. perf. akt. a) jednoduchý či II. (jehož příznak *α* připojuje se ku zdvojenému kmeni slovesnému: *γε-γραφ-α*), b) složitý či I. (jehož příznak *κα* připojuje se též ku zdvojenému km.) 6. pl. q. pf. a) jednoduchý či II. (*γε-γραφ-ει*), b) složitý či I. (*πεπαῖδευκει*), 7. perf. med. a pass. (v němž pouhé přípony přistupují ku zdvojenému kmeni slovesnému: *πεπαῖδευ-*, *γεγραφ-*), 8. aor. pass.: a) jednoduchý či II. (jehož přízn. *η* se připojuje vždy ku prostému kmeni slovesnému; *γραφ-η*) b) složitý či I. (*παῖδευ-θη*). Časy pak druhotné jsou: 1. fut. pass. a) jednoduchý či II. (jehož přízn. *σο* přistupuje k thematicu jednoduchého či II. aor. pass.: *γραφη-σο*) b) složitý či I. (jehož přízn. *σο* přistupuje k thematicu složitého či I. aor. pass.: *παῖδευθη-σο*) 2. fut. děje dokonaného či III. (jehož příz. *σο* přistupuje k thematicu perf. med.: *πεπαῖδευ-σο*). — Přehled tematů či kmenů časových podávám zde (dle §. 287.) proto, aby jasný byl rozdíl názvů Niederlových od názvů Curtiových. Jím patrně, že časové příznaky samohláskové v praes. s imprf., v aor. II. (jednoduchým, silným) akt. a med., pak v perf. II. a pl. q. perf. II. akt. rovnají se sponám v Curtiově mluvnicku, příznaky pak souhláskové že dle Curtia jsou hlásky, jejichž zavěšením ku kmeni slovesnému se tvoří kmen časový (v jiných mluvnicích, jako v Krüggrově, Kühnerově nazývá se „Tempuscharakter“), na př. *σ* ve fut. akt. a med., *κ* v perf. s pl. q. pf. akt. Avšak *η*, jež dle Nied. jest příznakem jednoduchého (II., silného) aor. pass. ani Curtius nepokládá za sponu (§. 293.) nýbrž (dle Erläut. zu §. 292—299.) za živel tvarový (Element), máje za to, že původně bylo to *ε*, které v některých tvarech se prodlužuje (*γραφ-ε*, *γραφ-η*, Nied. naopak má *η* za původní, jež skrácené přešlo v *ε*); připojením tohoto *ε* ku kmeni slovesnému že vzniká kmen aor. silného (jednoduchého, II.), od něhož pak formy se utvořují dle druhé hlavní konjugace (na *μ*, tedy beze spony) osobními koncovkami akt. O původu jeho domnívá se Curt., že pochází od kořene *já*, je (= *jí-ti*), tak že *γραφῆναι* jest vlastně = *jíti k zápisu*, k zápisu,

pak: býti zapsán (dle anal. lat.: *venum ire* = *venire*). Též v aor. slabém (složitém, I.) pokládá Curtius celé $\theta\epsilon$ ($\theta\eta$, Niederle naopak $\theta\eta$, $\theta\epsilon$) za živel tvarový (tedy jako Nied. za příznak časový), jehož prostřednictvím ($\lambda\upsilon\text{-}\theta\epsilon$, $\lambda\upsilon\text{-}\theta\eta$) tvoří se formy též dle verb na μ (beze spony) osobními koncovkami akt. ($\xi\text{-}\lambda\upsilon\text{-}\theta\eta\text{-}\nu$); domnívá se pak, že zahrnuje v sobě i kmen $\theta\epsilon$ (slova $\tau\iota\theta\eta\mu\iota$) i ϵ (z *já*, je povstale); byl by tedy původní překlad formy $\xi\pi\alpha\upsilon\delta\epsilon\upsilon\theta\eta\nu$: -šel jsem na dání se na vychování, pak: dal jsem se vychovati, byl jsem vychován. Jest-li původ ten pravý, zdá se, že i původní příznak pass. aor. jednoduchého byl η a složitého $\theta\eta$. Avšak zároveň jevil by se i význam aor. jednoduchého, jež Niederle vyvolil, býti nepřislušným, poněvadž i ten čas ($\xi\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\eta\nu$) byl by složitým (viz i Curtius Erläut. zu Cap. 10—12. — fin. Stark u. schwach). Ale význam časů druhotných pro futura pass. jest velmi vhod. — Příznaky spřisobovými nazývá Nied. (§. 289, 290): v konjunktivu ω a η , jež samohlásku příznakovou předcházející zatlačuje — mimo aor. pass. — a v II. hl. konjugaci s předcházejícím znakem kmenovým, mimo υ a ι , jakož i v aor. pass. s příznakem se stahuje, (čímž opět se liší od Curtia, jež ω a η nazývá sponou konjunktivu §. 233, 4), v optativu jednak ι , jež s příznakem předcházejícím časovým, mimo aor. pass., činí jednu (nestaženou) slabiku, ale ve tvarech bezpříznakých a v aor. pass. s předcházející samohláskou se stahuje (jak pozorovati jest z přízvuku); jednak $\iota\eta$ ($\iota\epsilon$ z pův. $j\alpha$); jehožto ι s předchodnou samohláskou vždy se stahuje. — Roztřídění sloves první hlavní konjug. (na ω) dle poměru kmene sesilněného k prostému na osmero tříd Niederle v částech hlavních ponechal tak, jak jest v mluvnici Curtiově (§. 300 atd.*), jen v seřadění uchýlil se tím, že i verba třídy V—VIII položil před druhou hlavní konjugaci (Curtius vykázal jim místo za verby na μ z příčiny té, že mnohá z nich tvoří aor. dle konjugace druhé na μ , srovn. $\xi\beta\eta\nu$, $\gamma\eta\rho\acute{\alpha}\nu\alpha\iota$, $\xi\gamma\nu\omega\nu$, $\eta\lambda\omega\nu$ atd.) Rozdíl ten není tedy příliš důležitý; důležitější pak jest rozdíl v urovnání jednotlivých tříd zvlášť. Curtius totiž jedná o prvních čtyřech třídách společně, učiniv si rozdělení dle kmenů časových a vřadiv rozdělení dle kmene slovesního teprv za časování v praes. a imperf. (§. 245.); proto pravidla o přímnožku či augmentu odloučil zcela od pravidel o zdvoje či reduplikaci, připojiv prvá k časování imperfekta, tedy ku kmenu praesentnímu (§. 234. atd.), druhá k časování perfekta (§. 273 atd.). Niederle pak rozdělil si slovesa prvních čtyř tříd opět dle znaku verbálního či slovesného, jedná napřed o všech časech všech rodů, každé třídy zvlášť, tedy napřed o časování sloves samohláskových a to předně nestažených (§. 308.),

*) Třídou druhou nazývá vhod „sloves stupňovaných“ místo přeloženého názvu Curtiova „dloužení“ (Curt. §. 248.).

pak stažených (§. 314.), potom sloves souhláskových, napřed němých, potom plyných. Tím rozvržením vrátil se zase ku starému způsobu, avšak s tím rozdílem, že při každé třídě přihlíží bedlivě i k rozdělení prvému co se týče kmene sesilněného a prostého i k soustavnému tvoření forem, jehož dříve nebývalo. Rozřazení Niederlovo (jak i sám v předmluvě dotýká) jest zcela obdobné rozřazení deklinac dle znaku kmenového a praktické potřebě žáků mnohem výhodnější než Curtiovo.* I že pravidla o přímnežku a zdvoje zrovna za sebou urovnal (§. 273. atd.), žákům pohodlnější jest. Chvály hodno i to, že po příkladě některých grammatikův i jiných jazyků přidáno jest znamení — před formy ty, které jsou jen ve složeninách obyčejné, jako v §. 333. b) -ελέγην, v §. 349., 6 -καλέσω, -καλέσομαι, v §. 350, 13 -θρέξομαι a v pozn. k 11. -ήμεγα, v §. 368, 3, 4 atd. -ἐπέτασα, -ἐπέδασα, -σκεδῶ (-σβέσω), -ἐσβεσα, -ἐσβηκα, -ἐσβέσθην atd.; z té příčiny není v násl. samohláskovém příděšníku. S bedlivostí stejně chvalitebnou řídké tvary slovesné jsou buď drobnějším tiskem vyznačeny, jako v §. 308, 2. ἐπαδενόμεθον a j., buď opatřeny závorkou, jako v §. 347, 1. (ᾠθᾶσω) (ἐφθην) atd. Avšak žádoucí jest, aby některá znaménka byla jasnější, na př. v §. 298., kde při ομαι* není snadno poznati, k čemu se hvězdička vztahuje a co znamená. Niederle vztahoval ji k pozn.* při §. 293. pod čarou přidané, že totiž passivní verba na ομαι tvoří aor. pass. připomenami aktivními atd.; ale totéž znamení značí dle §. 296. fin. nepravdivost přízvuku jak pozorovati v §. 296, 297. při koncovce opt. οί* atd., avšak na nepravdivost v přízvuku upozorňují i † v infin. a partic. v §. témž (297) str. 103. i v §. 298, kde i při imperativním οὖ aor. jest (dle §. 121.). Něco jiného znamená -ου v §. 308. 4. (str. 109.) „konj. ať vychovám“, inf. (str. 110.) vychovati*, atd. —“ (výklad na zač. str. 108); opět něco jiného v §. 311. (str. 112), kde aspoň pod čarou jest výklad přidan, a opět něco jiného v §. 355. 2. (str. 146.) při *ἐτίθεις, *ἐτίδουν atd., v 3. (str. 147.) při *ἔθηκα, *ἔδωκα atd., jehož výklad jest beze zmínky toho znaménka v §. 360, b), c). Srovn. i 361. b). — Tato stejnost znaménka při rozličných výkladech žákům jest na závadu. — Někde jest si přáti poznámky nebo dodatku k poznámce, jako k §. 297. pozn. b) 9. (str. 103. fin.) přidati třeba: „μισθοῦν z μισθόειν“, poněvadž v přehledu staženin v §. 30. (str. 14.) ve sloupci 12. pod slovy „výjimkou nebo zdánlivě“ odvozuje se staženina ου z οσι a cituje se právě tato pozn., v níž o μισθοῦν není zmínky. — V §. 298.

*) To pozorovati i u sloves κλέω, πνέω a pod., o nichž zmínka jest v §. 302. b), 326, 1. — Curtius, čine o nich zmínku na několika místech odložených, přidal některá z nich (v posledních vydáních) do přehledu za §. 301.

pozn. 2. (str. 104. fin.) měla se dodatí ještě zmínka o χ v $\epsilon\tau\epsilon\tau\acute{\alpha}\gamma\alpha\tau\omicron$ a pod. (srovn. §. 397, 1. B. a), §. 420, d), 1. a). — V §. 342. 1. b) pozn. k $\tau\epsilon\tau\alpha\lambda\acute{\iota}\omega$ slušná přidati: „srv. $\tau\epsilon\tau\alpha\omega$ v §. 321. pozn.“ — V §. 347. d) snad by bylo lépe dle Curtia pokládati $\alpha\nu$ za sesilnění kmene praesentního a v kmenové slabice uznati nosovku, než $\nu\alpha\nu$ za sesilnění pokládati a přesmyčku uznati (viz i §. 63.); pozn. 1. a 4. (str. 135. fin.) pod čarou může býti pohodlně spojena. — V §. 349. b) (str. 139. fin.) v pozn. 9. pod čarou místo „musím“ lépe říci „mám.“ — V §. 355, 1. (str. 144.) k formě „ $\tau\acute{\iota}\theta\eta\varsigma$ “ třeba přidati pozn. pod čarou: „1. viz §. 361. b)“ k $\tau\acute{\iota}\theta\acute{\epsilon}\alpha\sigma\iota$, a $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\alpha\sigma\iota$: „3. viz 361. a)“ a k $\delta\epsilon\lambda\upsilon\nu\mu\iota$: „3. viz 361. d)“. Obvykle sice neschvaluje se citování paragrafu teprv následujícího, ale tu právě citátu takového třeba žákovi, aby při opakování mu bylo lze co nejrychleji výkladu se dočísti. Z též příčiny třeba přidati k §. 355, 2. a) (str. 146.) k $\epsilon\tau\acute{\iota}\theta\epsilon\iota\varsigma$ a $\epsilon\delta\acute{\iota}\delta\omicron\upsilon\varsigma$ pod čarou: „viz §. 360. b)“ jakož i k předchozímu $\tau\acute{\iota}\theta\omicron\lambda\upsilon\mu\eta\nu$: „viz §. 361. c)“ a k 3: a) (str. 147.) k $\epsilon\theta\eta\kappa\alpha$ a $\epsilon\theta\omega\kappa\alpha$: „viz §. 360. c)“. — V §. 363. 2. (str. 153.) v $\eta\mu\acute{\iota}$ k $\eta\delta'$ $\delta\varsigma$ přidati ku pravilí: „děl“, a citát „(§. 242. pozn. 1.)“. Ve 4. $\omicron\nu\lambda\eta\mu\iota$ k citátu „(§. 358. c) pozn. 1.)“ přidati: „Výjimka“, pod. i v 10. k $\epsilon\pi\acute{\iota}\sigma\tau\alpha\mu\alpha\iota$. — V §. 365. k $\lambda\epsilon\iota\nu$ pod čarou přidati: „1. viz §. 360 b), 361. b)“ a k $\eta\kappa\alpha$: „viz 360, c.“ — V §. 373. 1. fin. (str. 161.) před $\epsilon\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ snad by se mělo vypustiti „zvl.“ (viz Krüg. §. 36, 8, 3!). — K rozdílu II. připojeny jsou (str. 165. atd.) tři přídavky: 1. o mluvě Homérově a verši jeho, 2. O mluvě Hérodotově, 3. O mluvě tragikův a o trimetru iambickém. Tím zase líší se Niederle od Curtia, jenž o zvláštlostech dialektických jedná zároveň při pravidlech a tvarosloví attického, klada je vždy paralelně k příslušným paragrafům pod čarou. Curtiovo zařízení došlo schválení od mnohých filologův jako od prof. Lange, poněvadž parallelismus stálý poskytuje žákům dospělejším příležitosti poznávati formy grammatické, jak se znenáhla vyvíjely, a tak zjednotiti si jasný přehled veškerého jazyka v jeho nářečích. Nedá se upříti, že výhoda ta jest veliká; avšak žádá i více času, jehož se našim gymnasiím nedostává. A právě k potřebě školní přihlížeje odhodlal se Niederle zvláštlosti každého nářečí osobě co možná nejstručněji podati, ponechávaje totiž soustavu, kterou dal attičtině a stále k příslušným paragrafům se odvolávaje. Zná-li žák dobře tvary attické, pozná velmi rychle v příslušném přídavku, máje nepřetržený přehled, i zvláštlosti nářečí toho, jehož mu ku čtení právě třeba. — Co do věcí jednotlivých, v §. 381. c. bylo podotknouti, které hlásky jsou širší a které tenčí, poněvadž v attičtině (§. 8, 9, 17 atd.) o rozdílu tom nebylo jasného výkladu; jen v §. 22. je zmínka, že „původní α leckdy se stenčuje v ϵ “. Určitosti té třeba i v §. 412. c. — V §. 387, 1., d. při $\kappa\acute{\alpha}\rho\eta$ třeba jest poznámky,

že slovo to jest neut., jen akk. sg. *κράτα* mask. (Od 8, 92.); dle obdoby pak bylo by slušno i v §. 423. dotknouti, že ve mluvě tragikův užívá se akk. i nom. sg. *κράτα* i j. neutra (Sof. O. t. 263. *εἰς τὸ κείνου κράτ' ἐνήλαθ' ἡ τύχη*; Ant. 764. *τοῦμόν προσόψει κράτ' ἐν ὀφθαλμοῖς ὄρων*. Fil. 1001 *κράτ' ἐμὸν τόδ' — αἰμάξω*, 1207. *κράτ' ἀπὸ πάντα τέμω*. Trach. 1015. *ἀπαράξαι κράτα βλου* a nom. Fil. 1456. *τοῦμόν ἐτέγχθη κράτ' ἐνδόμυχον* —) někdy i akk. plur. mask. *κράτας* (Eur. Foin. 1158. *ἐπιπτον κράτας αἱματούμενοι*). V §. 391. pro žaky třeba přidati ještě tvary duální *νῶι* a *σφῶι*. — V §. 399. II. 3. i §. 421. b) jest si přáti zmínky o přizvukování imperat. aor. II. med. (viz §. 375. a) Výt. a srv. Her. 3, 68. fin. *πύθεν*, 7, 51 f.; 8, 68 — f. *βάλειν*). — V §. 402, b) 5 více ep. tvarů třeba (srv. II. 24. 371. *ἀπ-αλεξήσαιμι*). — V §. 404. I. 3. k *ὀνήμενος* třeba přidati význam, v II. 2. *γηράσκω* aor. part. *γηράς* (II. 17, 197. a právě 17. zpěv žáci čítají) i pak před *δίημι* přidati znaménko —, poněvadž jako akt. není obyčejné, nebo ještě lépe psáti: „(ἐν)δίημι (def.) zaplašuji, med. *δίεμαι* plaším, lekám se“; ve IV. α) dodati důležitější formy sl. *σκεδάσσωμι*, v β) význam k *ἐρυσσθαι ῥύσθαι*. — Ve přídavku o metru Nied. v §. 408. nazývá I. caesuru „přerývkou středostopní“ a II. diairesi „přerývkou mezistopní“. Poněvadž i v latině významů těch žákům jest velmi často užívati, kde jest překlad český jiný, potřebí, aby v závorce aspoň přidáno bylo v mluvnici řecké k caesure „(rozkol)“ a k diairesi „(rozlučka)“, v latinské pak mluvnici k caesure „(přerývka středostopní, *τομή*)“ a k diairesi „(přerývka mezistopní)“ (Lat. mluv. Kofínkové v příd. I. §. 14, 1., 2.). Rozličné termíny technici o věcech týchž jsou žákům vždy na újmu důkladného pojmání, leč by navykli o též věci užívati vědomky názvů rozličných. — Rozdíl III. dílu I., totiž Nauka o tvoření slov jest určena více učitelům, aby z ní, při vhodných příležitostech vybírali pravidla, jež by žákům objasnila buď souvislost slov mnohých dle stejného pravidla utvořených, buď význam jejich; souvislost pak slov může býti vyložena nejen co se týče přípon slovo-*tvorných* (j. *ποιητής*, *κριτής*, *θηρατής*, *πολίτης*, *στρατιώτης*. — *δοτήρ*, *δῶτωρ*, *σωτήρ*, *φῆτωρ* viz §. 434, 3. 4. — *πολίμα*, *γράμμα*, *πράγμα*, *ῥῆμα* atd. §. 438, 4. — *πολήσις*, *πράξις*, *αἵρεσις*, *πλοῖσις* atd. §. 437, 5. — *ἀροτρον*, *θέατρον* atd. §. 439), ale i co do kořene společného (*ποιέω*, *ποιητής*, *πολίμα*, *πολήσις* atd. viz §. 430.). Žákům není třeba věděti, ve kterém §. to nebo ono pravidlo jest; dostačí jim, když dle svých vědomostí po každé včas pozornými se učiní na souvislost tu. Ze vlastní zkušenosti vím se pamatovati, jakou radost měli tertiáni ku konci II. pololetí, když dle výkladu mohli si rozebrati slova *κριτής*, *κριτική*, *κριτήριον*, pak *θέατρον* a p., quartáni pak, když se dověděli, jak odvozeno jest slovo *σχολή* a co původně znamená.

Takové užívání těch pravidel z Niederlovy nauky o tvoření slov bude tím ještě prospěšnější, že dle příkladu Curtiova na vhodných místech má v závorkách podobné přípony slovo tvorné z latiny a k těm přidal sem tam i obdoby z češtiny (srv. §. 434, 3., 4. a j.). Soustavu ponechal dle Curtia, avšak v úpravě jednotlivých věcí i v seřazení jich pod hlavními tituly učinil dosti změn, tak že částka ta jest obšírnější než v Curtiově mluvnici. Už průprava (§. 426—430.) podává důkaz samostatného zpracování. Tam pojednává o povaze kmenův a slov jednoduchých a složených co do obsahu, kořených a odvozených co do původu (*ῥέρι-νιψ* v §. 427 bych vynechal), o proměnách vnitřních i zevnitřních (přičiňováním přípon slovo tvorných, dle Curtia „Wortbildungsendungen, Suffixe“), o rodině kmenové. V první části (A.) rozeznává odvozeniny prvotné vesměs slovesné („primitiv“) a druhotné buď jmenné (*νόμιμος*), buď slovesné (*νόμισμα*); vkládá pak seřazení odvozenin, napřed substantiv, pak adjektiv, příslovci, pak sloves, dle přípon. V druhé části (B.) pojednává o skládání slov mnohem obšírněji než Curtius, rozeznává složeniny jmenné (*λογογράφος*) a předponové (*ἀποτρέπω*, *εὐτυχήs*) a oboje zase buď nepravé (*παρα-τίθημι*, *διόσχοροι*)*) buď pravé (*λογο-γράφος* = *ὁ λόγους γράφων*), v poznámce pak odlučuje zcela odvozené složeniny, jako *ἀθνέω* od *ἄθνυμος* (nikoli *ἀ* + *θνέω*). Potom jedná o tvoření a významu složenin a) vůbec, b) zvlášť jmenných a předponových, těch pak zase předložkových a příslovečných, konečně o přízvuku složenin. Co do významu ponecháno tu rozdělení Curtiovo ve tři třídy, (§. 460, 463, 465, 467. Curt. §. 359), jen s tím rozdílem, že složeniny třídy druhé nazývají se tu přisvojovací (possessiva, dle Boppa) v mluvnici pak Curtiově atributivní (o názvech všech tří tříd složenin viz: Österr. Gymn. Zeitschrift v. J. 1855. 9. Heft posouzení Curtiovy mluvnice od Langa a 1856. 1. Heft obranu Curtiova). — K rozdílu III. jen dotknouti třeba, že při znaménku † velmi častém v §. 434—437, 440 a j. měla být zároveň poznámka, že se vztahuje ku pozn. k §. 121. † pod čarou, poněvadž to každý čtenář skoro už zapomněl, co znaménkem tím vůbec se naznačuje; pak by mělo být i v §. 449. 2. β) při *ἑθελοντί* atd., též v §. 462. při *πυρφόρος* a pod. V §. 496. pozn. 1. v posl. řád. za slovo „přímnožka“ třeba přidati ještě: „a zdvojký.“

V druhém hlavním díle, ve skladbě samostatnost Niederlova jeví se měrou mnohem hojnější, než ve tvarosloví. Tu od začátku až ku konci vyniká zvláštní ráz národní jazyka řeckého ve stálém srovnávání s národním rázem jazyka českého.

*) Velmi vhod v §. 462. přidány jsou obdobné složeniny české: oka-mžení, bohu-milý. Jen se mělo ještě dotknouti, že čeština, jakot i latina, není složenin vůbec tak milovná jako řečtina.

V soustavě velmi důkladné a rozvážné pravidla vazeb řeckých nejen jasně jsou pronesena, ale vždy i poznámkami opatřena, jakým způsobem každá vazba správně překládá se má do češtiny; a právě tato druhá vlastnost skladby, ač jest předděležiata zvláště šákům, kteří řecké auktory mají do češtiny překládati tak, aby národního ducha i řeckého i českého vždy důkladněji poznávali a tím pravé vzdělanosti nabývali, docházela až dosud skrovného povšimnutí. Vždyť ani němečtí spisovatelé řeckých mluvnic nepřihlížejí k této druhé vlastnosti skladby tak, aby při každém pravidle syntaktickém naznačovali zároveň způsob řádného překladu z řečtiny do němčiny, přestávající větším dílem na výkladu vazby řecké. Ovšem podávají tam dosti obšírné výklady, kdy a jak se užívá té neb oné vazby v řečtině, ale málo kde nějaké poznámky o pravidlech překládacích.*) V té věci tedy, co se týče českého překladu veskrze správného, jest Niederlova mluvnice dílo zcela původní. Ale dříve, než se dal do díla toho, opatřil se vědomostmi o skladbě jazyka českého neobyčejnými nehledě jen k tomu, co už tiskem vydáno, nýbrž hledaje rady všude, kde tušil, že by jí dojít mohl. A jak mile překvapen byl, kdykoli se mu podala i tam, kde jí sám nežádal! Pamatuji se velmi dobře, s jakou radostí vypravoval mi, že kolega Frant. Bartoš z Moravy mu zaslal velmi vzácné poznámky o zvláštnostech skladby české, aby jich dle své vůle užil k srovnávání ve skladbě řecké. I užil jich s největší rozvážností, vykázáv jim místočka ve své soustavě zcela příhodná.

Hned v prvním rozdílu skladby (§. 470—503.), v němž se jedná „o částech věty a jich shodě“ v §. 470 v pozn. 2. činí se zmínka, že řecký podmět nom. překládá se česky i „jiným pádem, zvl. genitivem s přísudkem neosobním j. *ὁπάρις χρηματα* jest (dosti) peněz — — *οὗτοι, ὅλλοι ἦσαν* těch bylo málo, po málu; podobně ve větách záporných — — *ἡμεῶν οὐδεὶς ἦν* vůdce žádného nebylo.“ „Praedicatum“ nazývá česky „přísudkem“, jako v české mluvnici Hattala (§. 4.), nikoli „výrokem“**) a poznamenává rozdíly překladu českého, na př. v §. 472. pozn. 2; různé skráceniny ve vazbě řecké vyjadřuje též různým skrácením v češtině, hledě ku zvláštnostem češtiny, nikoli k doslovnému překladu, na př. v §. 473, „*μηδὲν ἄρα* vše s mírou! *ἐς κόρακας* ke všem všudy! ke všem kozlům! *τύχη ἀγαθὴ* na zdar! (srovn.: šťastnou cestu! komu pán bůh, tomu svatí . . , quos ego).“ Všechny příkladů řeckých k pravidlům přidáných sice nepřekládá, ale naznačuje způsob, jakým se má překládati, často i obdobou vazby české bez překladu věty řecké,

*) V novějších vydáních řecké mluvnice Curtiovy (v 10—12) ve skladbě pravidla překládací jsou už i s hojnými překlady vět řeckých do němčiny dle úpravy dra. Bernharda Gertha (12. vyd. r. 1878).

**) Též Zikmund ve Skladbě jazyka českého (r. 1863. vyd., §. 17.) užívá názvu „přísudku“; Kofínek v mluvnici lat. má ještě „výrok“.

jako v §. 476. pozn. 1. β. ku konstrukci řecké, v níž při podmětu plur. bývá přísudek sing. k příkladu „*ἔστι ἔμοιγε καὶ βωμολή*“ přidává: „(srv. jest tomu dvě leta)“, podobně i v d) k „*πάντα ταῦτα κακουργίαι εἰσιν*“ „(rei, ať kamení toto chlebové jsou)“, v §. 483. pozn. 1. k *ἡμαρ ἐλευθερον, δοῦλιον* atd. kromě překladu „den svobody, poroby“ atd. i „(umučení Ježíšovo, hra míčová, den soudný, hladová léta).“ Někdy překládá jen jedno slovo věty řecké v závorce, jako v §. 476. b) pozn. „*Ἀμυντέ* ἔστι τοῖς κοσμουμένοις (řádům)“, v §. 482. pozn. 1. a) „*Εἰς πᾶν προελήλυθε μοχθηρίας τὰ παρόντα* (na dno bídý)“, b) „*Τοῖς Πέρσαις ἔπεμπον τῶν ἄρτων τοὺς ἡμίσεις* (polovici chleba)“ „(ἄρτων ἡμίσεα, půlky)“, srv. i §. 638. pozn. 3. α. — Zvláště obraty básnické z řečtiny překládá do češtiny, jako v §. 483. v 1. pozn. „*πολύκερως φόνος* vraždění mnohých roháčův. *λευκοπῆχης κτύποι* rázy bílých loktův“ atd.)* Někdy pak naznačuje i jak se nemá překládati, obzvláště v případech, v nichž nejčastější chyby se vyskytají, j. v §. 481. pozn. 1. „*οὐ παναληθὴς ἐστὶν ἡ τῶν ἄλλων ἡδονὴ πλὴν τῆς τοῦ φρονιμοῦ* (t. *ἡδονῆς* mimo rozkoš — ne: mimo tu!)“. I kde čeština stručností vyniká, neopomíjí překladem naznačiti, j. v §. 496. pozn.: „*ποῖα φίλον* přátelím, *π.* (τῷδε, καθέστημι) *εὐδαίμονα* oblažuji, — *πλούσιον* obohacuji, — *βελτίονα* zdokonaluji, — *τίμιον* zdražuji.“ — V §. 499. a) slušno přidati dle analogie „(srv. §. 471. b)“ a v 3. řád. vynechati pro nejasnost „srv. d) 28“. K §. 493. sluší obzvláště příklad z Her. 8 kn. (jež se často ve škole čítá) c. 83. *καὶ οὗ σύλλογον — ποιησάμενοι προηγόρευε — Θεμιστοκλῆς*.

V rozdílě druhém velmi obšírném (§. 504—839) pojednává o významu slov u větě**) a v rozdílě třetím (§. 840 až 931.) o vazbě vět.“ Rozdíl druhý má dvě části, z nichž I. zahrnuje v sobě slova ohebná ve dvou dílech: A) jména a náměstky, B) slovesa, II. pak slova neohebná, t. j. příslovce a částice. Původní jest seřazení pravidel o pádech nepřímých. Akkusativ rozdělen jest na předmětný, rozsahový a směrový; předmětný pak na jednoduchý a dvojitý; jednoduchý jest buď vnější, jímž se doplňují slovesa přechodná, buď vnitřní, jenž se naskýtá po slovesech přechodných i nepřechodných (*γράφειν γραφήν, νόσον νοσεῖν*). Akk. dvojitý jest buď předmětný a př-

*) Takové věci sluší žákům jen tehdy v mluvnici vyhledati a citovati, kdy jich při čtení auktorův jest potřebí; holý nesmysl by byl, kdyby začátečníci byli donucováni, takovým řeckým příkladům i s českými překlady učit se z paměti!

**) Soustava zcela rozdílná jest v II. díle Westphalovy: *Methodische Gramm. der griech. Sprache*, ačkoli má název poněkud podobný: *Semasiologie u. Syntax*, a v I. odd.: „*Allgemeine Bedeutungslehre der griech. Formen*“ atd.

sudkový, buď předmětu osobního a věcního. Akk. rozsahový jest prostorový, časový a vztahový; akk. pak směrový, označující cíl či předmět, ku kterému pohybování směřuje, ustoupil v próse už pádům předložkovým. Ač tento akk. „pro skrovný rozsah“ položen zde za poslední, (§. 537.) přece v §. 513. c) uznán jest za původní. Mínění to zakládá se na tak zvané lokální theorii dle níž všechny pády nepřímé (dle Krügera „die eigentlichen Casus“) původně měly vztah nějakým způsobem lokální. Proto v některých mluvnicích u každého z těch pádů bývá význam vztahu nějak lokálního na místě prvého, jako v řecké mluvnicí Krügerově.*) Avšak pravda mínění toho není ještě dokázána, ba právě tu s důvody staví se výteční filologové na odpor, jako Curtius, jenž tento akk. nazývá „den freieren Akk.“, klada jej na místo poslední. Z příčiny té bylo by vhod, vynechat poznámku o původní platnosti směrového akk. v §. 513. c) a v témž smyslu změniti i §. 538. b) (o genitivu). — Jako vůbec v celé skladbě hledí se obzvláště k případům těm, ve kterých se liší jazyk řecký od češtiny, tak i při akk. rozdíly ty zvlášť vytčeny. Leckteré pravidlo má zde své místo, jehož v mluvnicí řecko-německé ani třeba není; na př. v §. 515. pozn. 1. „Akk. ten trvá i ve větách záporných tu, kdež my klademe gen.“, k čemuž vybrána za příklad věta, v níž druhá část už jest pozitivní: „*Ἀργύριον οὐκ ἔχω ἀλλ' ἢ μικρόν τι* (peněz nemám, leč něco málo).“ Pro jinou zvláštnost zase jsou přidány překlady v pozn. 3. k „*χάριν λέγειν* děkovati, *χ. ἀποδιδόναι* odaluhovati se, *χ. εἰδέναι* (ἐξείν) býti vděčen, *ἡσυχίαν ἄγειν* býti z ticha, s pokojem (žítí v míru).“ Srv. i seznam v §. 520. a), b), c) pak pozn. β) *ἐν αἰτίᾳ τιθέναι τινα* vinu strkati na koho, dávatí komu, *εἰς ἔχθραν ἐμβάλλειν τινα* záští uvalovati na koho (v záští vrhati koho), *ἐν ὀργῇ ποιεῖσθαι τινα* hněv si vylévati na kom, v §. 527. b) „*Τί βούλεται ἡμῖν χοῖσθαι*; k jaké službě chce nás míti? Co chce s námi počínati?“ srovn. i §. 522. „*τὰ μετέωρα φροντιστής* „hloubálek o věcech nadzemských“; kde možno, snaží se napodobiti význam řecký i vazbu, jako v §. 523. pozn. „*ἡ ἀναρχία δορὸς τροπὰς καταρρήγνυσι* (strhuje útky)“ i užívá citátů pův. českých, jako v §. 526. „*Ἀνακαλύει δρυϊδὸς ὄξυν φθόγγον* (srv. „zasténá pláčem holubínym“).“ — I pravidla jednotlivá, kde možno, jsou rozdělena, aby byla jasnější a přehlednější, jako §. 519, kde v β) k *δεδοικέναι* přidati sluší i „*δεῖσαι*“ a v γ) i „*ἐλσεῖν* (*ἐλεαλεῖν*),“ §. 531.

Genitiv rozdělen jest na A. vlastní, B. ablativní; k A. počítá se gen. přisvojovací s činným a trpným a gen. vlastnosti

*) Též v Zikmundově skladbě jazyka českého. J. Miklosich pokládá v gen. (separat.) a dat. (cile) lokální vztah za původní (ale ~~už jen při akk.~~ — viz Vergl. Synt. der slav. Spr. str. 451, 578).

(lat. gen. a abl. qualitatis), gen. celkový (partitivus), předmětný či vztahový (relativus), dotykový, časový a místní; k B) gen. původový, látkový, příčinný, gen. ceny, odluky (separativus) srovnávací. Při každém pak druhu gen. jest na prvním místě závislost na těch slovích, u kterých nejčastěji se objevuje, jako u gen. přisvojovacího (§. 539 atd.) a) při subst., b) při adj. c) při slovesech; podobné (jen poněkud zevrubnější) jest seřazení při gen. celkovém (§. 545—549*); ale při gen. předmětném (§. 550 až 551.) jsou na prvním místě a) slovesa (a ta zase rozřazena na α) (*μυμνήσκεισθαι* atd.), β) (*ἐπιμελεῖσθαι* atd.), γ) (*ἀκούειν* atd. ale s rozdílem v §. 556. naznačeným), na druhém pak místě b) adjektiva (α, β, γ), podobně i při gen. dotykovém a z ablativního gen. při původovém, příčinném, ceny, odluky**); ale při gen. srovnávacím jsou adj. na prvním místě a verba na druhém. U každého druhu hned pozorovati, zdali jest v řečtině častý či řídký a jak se má vazba řecká k české (dilem i k latinské), na př. při gen. vlastnosti (v §. 543.) poznamenáno, že se obmezuje na vlastnosti míry, ceny a věku, jinak že jest obyčejný jen básníkům, „náhradou zaň bývají adj. s akk. vztahovým (§. 536.) aneb slova složená (srv. §. 460, b), též i verba, jako *ἀθρυμειν* býti malé mysli, *θαρρεῖν* býti dobré mysli (vřle), *bono animo esse*.“ Hojnost složenin v řečtině ovšem v dostatečné míře nahrazuje pády vlastnosti v jiných řečech obyčejné (srv. Lange: Oesterr. Gymn. Zeitsch. 1855 str. 718 fin. atd.). Vytýkati jest při gen. (ještě více než při akk.), že gen. ablativní (či odluky v širším smyslu) v §. 538. b) pokládá se opět za původní, poněvadž má vztah lokální! Právě proto, že jest zde zástupcem jiného pádu brzy zaslého, nemůže tu býti původním. V §. 550. a) β) aspoň v pozn. mohla býti vazba ep. sl. *περιδεῖδια* s gen. i (dle §. 574.) s dat. II. 17, 240—244. *οὐ τι τόσον νέκνος περιδεῖδια Πατρόκλοιο; — ὅσον ἐμῇ κεφαλῇ — καὶ σῇ* atd. — V §. 559. fin. i *πῖμπρημι* vytknouti se mělo, jakož i v rejstříku (z pozn. 2.). — V §. 560. a) β) třeba přidati *μεταίτιος* (srv. Her. 7, 156 — fin. — *μεταίτιον τοῦ πολέμου*. —). — Při §. 565. mohlo se citovati: „(srv. §. 549. b) pozn. 2, 551. β), 559. β).“ — V §. 563. a) α) vynecháno jest verbum *πιπράσκω*.

Nejllepší rozdělení má dativ, ač pád ten pro svou rozmanitost zdá se býti dosti nesnadný k přehlednému roztržidění. Niederle dle toho, zdaž dativu se užívá v jeho vlastním významu, či jen náhradou za jiné pády, rozeznává dativ: A. vlastní, B. instrumentální, C. lokální. K A. počítá dat. předmětu ne-

*) v §. 549. seřadil bych slovesa takto: *μετέχειν, κοινωνεῖν* — *μεταλαμβάνειν*, — *μεταδιδόναι, μέτεσσι τινί, προσήκει τινί* i s významy.

**) V §. 565. při adj. třeba citovati §. 549. b) poz. 2.; 551. β., 559. β).

přímého či prostě předmětný, dat. dotčeného předmětu, k němuž připojuje dativ prospěchový, přisvojovací, původový, zřetelový a sdílnosti (ethicus), pak dativ směrový; k dativu instrumentálnímu: dat. stykový (sociativus), průvodový a způsobový, nástrojový a látkový, příčinný, vztahový či omezovací (limitativus) a rozdílový, k C. dat. místní a časový. I každý druh zvlášť jest velmi vhod rozřaden, na př. dat. předmětu nepřímého nejprve a) při slovesech α , přechodných $\delta\iota\delta\acute{o}\nu\alpha\iota$ (proto nazván $\pi\tau\omega\varsigma\ \delta\omicron\upsilon\iota\kappa\acute{\eta}$) a pod. přechodných, pak β , u nepřechodných sloves ($\lambda\upsilon\sigma\iota\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\nu$ atd.), γ , (tak se zde má čísti místo chybné číslovky 2.) u neosobních ($\delta\omicron\kappa\alpha\iota$ atd.) b) při adj. ($\alpha\gamma\omega\gamma\acute{o}\varsigma$ atd.). 2. při slovesech, která v češtině mívají obvyč. vazbu jinou (aspoň dle našeho pojmu a překladu atd.) α) ($\xi\pi\iota\kappa\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$, $\pi\epsilon\iota\theta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$, $\alpha\pi\epsilon\iota\theta\epsilon\iota\nu$ atd.), β) ($\xi\gamma\kappa\alpha\lambda\epsilon\iota\nu$, $\xi\pi\iota\tau\iota\mu\acute{\alpha}\nu$, $\delta\omicron\rho\iota\zeta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ atd.) γ) ($\xi\nu\omicron\chi\lambda\epsilon\iota\nu$, $\xi\pi\iota\beta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$). Nejobtížněji bylo vykázati místočko dativu s přívlastkem $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\varsigma$ jako v $\alpha\iota\ \nu\eta\epsilon\varsigma\ \acute{\alpha}\kappa\alpha\sigma\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\alpha\lambda\omega\sigma\alpha\nu\ \alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma\ \alpha\nu\theta\acute{\rho}\alpha\varsigma\iota\nu$ (lodi všechny zajaty byly i s mužstvem). Curtius tento dat. přidal ku způsobovému do pozn. (v §. 441.), čehož Lange neschvaloval; Niederle pak jej připojil k dat. průvodovému (§. 583. b.) a průvodový spojil úžeji se způsobovým (v §. 584.). — Z názvů nejméně zdařilý jest název dat. zřetelového; lépe by bylo říkati dat. zřeni; ale já bych jej pojmenoval dativem vztahu, za to bych ponechal dativu v §. 589., ježž Nied. nazývá i vztahovým, jen druhý název, t. omezovací. Krüger v §. 48., 5. nazývá jej „Dativ der Relation“ a v pozn. 1. „absoluter Dativ“. Curtius v §. 435. počítá jej k dativu „účastenství (des Interesses)“, ale tak, že osoba v dat. jest v jakémsi volnějším vztahu k ději slovesnému. — K dat. látkovému v §. 586. přidal bych příklad z Il. 16. 212. $\delta\tau\epsilon\ \tau\omicron\iota\chi\omicron\nu\ \acute{\alpha}\nu\eta\rho\ \acute{\alpha}\rho\acute{\alpha}\rho\eta\ \nu\kappa\iota\nu\iota\omicron\iota\varsigma\ \lambda\acute{\iota}\theta\omicron\iota\varsigma\iota\nu\ \theta\acute{\omega}\mu\alpha\tau\omicron\varsigma\ \psi\eta\lambda\omicron\iota\omicron$, poněvadž právě 16. zpěv velmi často ve škole VI. se čítá. —

V pádech předložkových, jež dle příkladu Curtiova následují hned za naukou o pádech bezpředložkových, vytčeny ovšem jen stručně vazby všech předložek, avšak i tu přihlíženo ku zvláštnostem vazeb českých. Známo vůbec, že ve stránce té chybují se nejvíce proti správnosti češtiny ve škole, a proto jest si přáti, aby aspoň v případech nejdůležitějších užívalo se tu způsobu i negativního, ku př. v §. 623. c, γ . $\pi\alpha\rho\acute{\alpha}\ \tau\acute{\alpha}\ \acute{\alpha}\lambda\lambda\alpha\ \xi\omega\alpha\ \acute{\omega}\sigma\pi\epsilon\rho\ \theta\epsilon\omicron\iota\ \omicron\iota\ \acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\iota\ \beta\iota\omicron\tau\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\sigma\iota$ „proti ostatním živočichům (nikoli u porovnání k ostatním živ.)“. Při předl. $\pi\rho\acute{o}\varsigma$ jest zcela příslušné prvé místo akkusativu (a nikoli dativu), poněvadž tu původní význam rázněji vyniká, než při dat. a gen. (= proti); chváliti jest i přirovnání vazby genitivní s rozličnými předložkami v pozn.* §. 631. b). K §. 626. b) β) vhod přidati a přeložiti příklad z Her. 8. 22 m: $\pi\rho\acute{o}\varsigma\ \eta\mu\acute{\epsilon}\omega\nu\ \gamma\eta\epsilon\sigma\theta\epsilon$ a přidati i význam prospěchu s příkladem z Her. 8., 60., 2: $\tau\acute{o}\ \acute{\epsilon}\nu\ \sigma\tau\epsilon\iota\nu\acute{\omega}\ \nu\alpha\nu\mu\alpha\chi\acute{\epsilon}\iota\nu\ \pi\rho\acute{o}\varsigma\ \eta\mu\acute{\epsilon}\omega\nu\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\iota$. —

K §. 628 c. β) dodati s příkladem z Her. 8, 32. a 1., 142f. „ἐπ' ἑαυτοῦ o sobě“. — Při předl. ἀμφὶ a περὶ třeba žákům usnadniti rozmanitost překladu poznámkou, že význam „okolo“ atd. vztahuje se nejen k zevnějšísku, ale i ku vnitřku, jak obzl. pozorovati v §. 614. a) β) ἀμφὶ ἄστυ ἐρδομεν ἰσά: kolem v městě, tedy: po městě, (zde nikoli: okolo města, což zase by mělo své místo při vztahu k zevnějšísku), pak §. 615 a) v příkladě: κνίσση ἐλίσσομένη περὶ καπνῶ vůně vinouc se uvnitř kouře (viz Näglsb. II. I. 317. innerhalb des Ranches), též v b), γ, περὶ κῆρι, θυμῶ, §. 617. a) β) περὶ Ἀττικὴν περιέρχασθαι.

O adjektivech v §. 638. třeba v pozn. dotknouti, že v ep. jest ještě zřídka substantivování, ale v prose že velmi se zmohlo (viz Miklosich Vergl. Synt. der slav. Spr. str. 25. ř. 11.). Ku zvláštnostem komparativu v §. 642. b) třeba přidati latinské senior a české starší, pak pozn. o české vazbě: „sebe lepší“ a pod. obzl. ve smyslu koncesivním. —

V nauce o náměstkách významy obzl. náměstek přisvojovacích (jež v praktickém cvičení skoro největší nesnáze působí) veskrze paralelně se zvláštnostmi češtiny vyloženy jsou (viz obzl. §. 652. b).

Nejdůležitější část celé skladby jest nauka o slovese, jež v B. rozdělena jest takto: O rodech slovesních (činném, středním, trpném), o časech, o způsobech (indik., konj., optat., imperat.), o jmenných tvarech slovesních (infín., partic., adjekt. sloves.). — V rodě činném vytčena zvláště slovesa, jež do češtiny se překládají medialně, v §. 689. poz. 3.; některá ovšem původně též česky mohou býti aktivně přeložena, jako δοκέω (viz slovník), avšak zde se přihlíží k významům v překladu neobyčejnějším*). V mediu ponechal Nied. hlavní rozdělení Curtiovo, změniv nebo přidav sem tam název, jako v §. 697. med. „původové“ („působivé“ z Curtia přel.), ale jednotlivé části zevrubněji rozřadil (v a), b), c), přidávaje na místech příslušných zvláštnosti češtiny, jako při med. zvratném v §. 693. poz. 1. ἐγείρομαι budím se, procituji, ἔχομαι držím se, závisím, — lpím atd. Z té stránky jest velmi vhod krátká poz. 3. „Ne každé med., jež překládáme pomocí se, jest zvratné!“ pak poz. 2., kde podává příklady, kdy české se musí se též přeložiti v řečtině náměstkou zvratnou a nesmí se vyjádřiti pouhým med. na př. γυμνάζω ἑαυτόν, λανθάνεις σεαυτόν atd. Pod. poz. jsou při med. nepřímém či prospěchovém v §. 694. K med. přidal Nied. i slovesa, jež vedle ost. časův akt. mají jen fut. med. (§. 696. d.) a dle Curtia i krytočinná (deponentia §. 699. atd.). Nejvíce pak pozorovati jest rozdíl v nauce o rodě trpném (§. 702—705.), kde zaznamenány všechny způsoby překladu českého a) τιμῶμαι

*) Jiné způsoby překladů českých viz v 89 atd. cvičební knihy. srv. i §. 615. poz. 3. —

jsem ctěn b) *καλοῦμαι* jmenuji se, *ἀδικοῦμαι* křivdím se mi; děje se mi křivda, *ἀποροῦμαι* pochybuje se o mně, c) *ἐθίζομαι* dávám se navésti, *γινώσκειται* lze jest poznati, d) *τιμῶμαι* jsem u vážnosti, *μισοῦμαι* jsem v nenávisti, *βλάπτομαι* mám, beru škodu, *κρίνομαι* mám soud, *διδάσχομαι* nabývám poučení, *σφάλλομαι* přicházím k úrazu, pádu, *θανυμάζομαι* vzbuzuji podivení, *ὕβριζομαι* snáším pych, bezpráví, *φαίνεται* jde na jevo, e) *καλοῦμαι* slovu, *αὐξάνομαι* rostu, *καλομαι* hořím, *ἄγγνυμαι*, *ὀγγνυμαι* pukám, *ἀφαιροῦμαι* pozbývám, přicházím oč, f) *καλοῦμαι* říkají mi, *κρατοῦμαι ὑπὸ δακρύων* slzy mne přemahají, *ὀρθῶς λέγεται* to (svatá) pravda atd“. Podá-li se žákovi vždy včas příslušný překlad vazby řecké, nabude jistě v době krátké dosti velké zběhlosti v samostatném překládání, tak že nejen si ušetří času, nemaje potřebí stále a stále ve slovníku vyhledávati, ale i vazby českého jazyka pozná mnohem důkladněji, než by mohl bez pravidel Niederlových. — O časech slovesních rozeznává význam: 1. časový, z pravidla jen v indik., 2. dějový ve všech způsobech, a to z prav. o ději a) trvácím a to přítomném a minulém (praes., imprf.), b) dokonaném (a stavu z něho) přít., min. a bud.) (prf., pl.q.prf., fut. III.), c) jednoduchém (jen minulém: aor.) V násl. §§. liší se od seřazení Curtiova, jednáje v A) o časových tvarech indik. a to napřed praes., perf. a fut., pak o imprf., pl.q.prf. a aor., v B) o časových tvarech druhých způsobů i infin. a partic.. Nejhlavnější jest rozdělení aor. v indik., dle trojího významu: 1. časového a dějového zároveň, 2. časového, 3. řídč. dějového (§. 724.). 1. Nejčastěji značí děj minulý, jednodobý: aorist jednodobý, a to: a) děj nástupný t. j. pouhé nastoupení děje proti dalšímu jeho trvání (*ισχύω* jsem silen, *ἰσχυσα* zmohl jsem se, u Curtia: praeteritum děje nastupujícího, der eintretenden Handlung §. 492.), b) děj končící, t. j. ukončení (výsledek) děje proti předchozímu rozvoji (*πείθω* přemlouvám, *ἐπεισα* přemluvil jsem atd.), c) nejčastěji děj okamžitý t. j. nastoupení i ukončení děje jako v jednom okamžení (*βάλλω* házím *ἔβαλον* hodil jsem atd.). V poz. praví, že též tvar připouští dle souvislosti rozličné významy, jako *ἑδάκρυσα*: dal jsem se do pláče, zaplakal (zplakal) jsem, doplakal, oplakal jsem atd. 2. aor. prostý či historický (*ἐβασίλευσε* kraloval, pokraloval). 3. aor. obecný a) v průpovědích a pravdách obecně platných: aor. gnómičský, b) v obrazech (v ep.) zvláště v podobenstvích, o výjevech ze zkušenosti obecně známých jenž, jak v poz. 1. dotčeno, počítá se k časům hlavním. Přidána jest poz. 3., že též prostě dějovou platnost má aor. α) značí-li v živé mluvě nastoupení vůle nebo chuti k ději (skoro jen u básn.) *Νῦν δέ σευ ὠνοσάμην φρένας* (hned bych pohaněl), *ἔγελασα* (mi) k smíchu! *ἑδάκρυσα* splakal bych, β) v živých otázkách ve sm. imperat., γ) ve větách živého připuštění. — Tak zevrubné rozdělení aoristu nebylo dosud v žádné skladbě

jazyka řeckého. Krüger, jenž první poznával syntaktické povahy aoristu, praví o něm „bezeichnet eigentlich das Eintreten in die Wirklichkeit“, z toho pojmu pak rozvíjí všechny významy aor. ve všech modech (§. 53, 5. a. b.). Curtius, odděliv hned na začátku indikativ od ostatních způsobů, praví o indik. aoristu že jest „das Praeteritum der eintretenden Handlung — dem historischen Perfekt der Römer ähnlich“ (§. 492.), vytýkaje kromě historického aor. i aor. gnómičtý, a ten, jenž ve mluvě živé znamená „eine augenblickliche Stimmung“ (jako *ἐγέλασα*, §. 494.). Avšak pojem o „nastoupení děje,“ z něhož i Krüger i Curtius ostatní druhy syntaktického aor. vyvíjejí, není úplný, ba aoristu děje končícího zcela na odpor, jak pozorovati z Niederlovy pozn. k §. 724. Sluší sice pojem ten aoristu děje nastupujícího ku př. *ἔφυγον* ve význ. „dal jsem se na útěk,“ ale nikoli aoristu děje končícího *ἔφυγον* ve význ.: „uběhl jsem.“ Té neúplnosti pojmu a odporu proti některým druhům aoristu Niederle unikl, rozeznáváje trojí aor. hlavní, totiž: jednoduchý, historický (prostý) a obecný a děle aor. jednoduchý opět ve třé, totiž aor., jenž značí a) pouhé nastoupení děje (*ἵσταντο*), b) ukončení děje (*ἔπεισα*), c) nastoupení i ukončení děje či děj okamžitý (*ἔβαλον*), třetí druh pak, totiž aor. obecný zase na dvě, totiž aor. a) gnómičtý, b) v obrazech. Sotva vyskytne se aor. nějaký, jehož by nebylo lze vřaditi do některé rubriky tohoto rozdělení. Avšak tu zase ozývají se hlasy, že právě takové rozdělení až příliš zevrubné jest žákům o mnoho nesnažší, než rozdělení Curtiovo, a že tedy ani se nehodí k praktické potřebě školní. Na to odpovídáme takto: Žákům III. a IV. třídy nikdy nemůže se ani jedno pravidlo ze skladby ukládati, a přece nabývají praktické zběhlosti v mnohých pravidlech syntaktických beze zvláštní theorie. Tak tedy i zde; aoristů se čte ve tř. III. a IV. na sta; chybí-li žák překladem některého, opraví mu chybu tu ihned učitel sám správným překladem, přihlížejce vůbec málo k syntaktickému výkladu, leda by řekl: zde aor. znamená nastoupení děje a v jiném případě příslušném: zde aor. značí ukončení děje atd. Ve tř. V. všechny druhy aoristu syntaktického mnohem častěji se naskytají, a když poznámky učitelovy, vždy krátké, často ba stokrát se budou opakovati, navykne žák při správném překladu znenáhla i výkladu a významu jednotlivých druhův aor., tak že ve tř. VI. v II. pololetí směle může rozřídění aoristu i ve skladbě Niederlově si prohlédnouti, nic už se neobávaje zmatku v tolika druzích aoristních. To aspoň jest jisto, že pouhým „nastoupením děje“ nijak se nevystačí při hojnosti příslušných forem slovesních v češtině, byť i základ ten vyhověl němčině poněkud chudší.

O způsobech verbálních, pak o infin. a participiu Niederle jedná (jako i Curtius při časích zvlášť) na dvou místech, předně jako o tvarech časových v odděl. B) nauky o časích

(§. 727—734.), ve význ. z pravidla dějového; pak o každém způsobu zvlášť ve větách hlavních, pak ve vedlejších, konečně ve spojení s *ἄν* (kde bývá) (§. 735—813.), k této pak části přidal i nauku o adjektivních slovesních (§. 814—815). V odděl. B) (§. 724 atd.) chvalně vyniká rozdíl významu dějového a časového (výjimkou) i v překladu, ku př. v §. 731. *ὀλεται ἁμαρτάνειν* (za *ἡμάρτανον*) mní, že chyboval, putat se errasse, ale za *ἁμαρτάνω*: že chybuje, errare atd. Táž jasnost jeví se i při význ. vztahovém, partic. jako v §. 732. *ἀναστὰς λέγει*, *ἔλεγε*, *ἔλεξε* vstav“ (mluví, mluvil, promluvil); ale „*ἀναστὰς λέγει* vstana“ (bude mluvit, promluví), k čemuž jest přidána poznámka velmi praktická: „stana jest vždy *στάς* (nikdy *στησόμενος* = chtěje, hodlaje vstanouti)“. Kolik chyb jest v dosavadních překladech z řečtiny jen ve stránce té!*) — Ale, jest-li pravý překlad part. aor. prostě jednodobého s dějem hlavním souvstupného (v §. 732. pozn. 2. *ἤρξαντο τοῦ πολέμου* — *λύσαντες τὰς σκοπὰς* — zrušíce), to třeba rozhodnouti českým filologům z přirovnání obdobných míst z klassických spisů českých; já aspoň mám za to, že by tu byl správný překlad „zrušivše,“ jest-li i verb. fin. v aor. (*ἤρξαντο*). — V nauce o způsobech zvlášť k potřebě praktické přidána vždy i negace, již se užívá, jako při indik. (v §. 736, 737, 738. pozn., 740. 2., 741. atd.). Při optat. s *ἄν* vynecháno, že se vyjadřuje negace slůvkem *οὐ* (v §. 754.). Vhod jsou podobné vazby české v závorce, jako v §. 737. pozn. k „*ὥφελον ὀλέσθαι* (srv. čes. já to měl věděti!)“, jakož i pouhé naznačení překladu, v §. 745. pozn. 1. k „*βοῦλει σκοπῶμεν*; (což abychom —?)“ — Infinitiv k uspořádání syntaktickému největší nesnáze činí. Lange, pokládaje jej původem za dat. (Oester. Gymn. Zeitsch. 1855 str. 729 atd.), žádá, aby rozřazení bylo takové: 1. Inf. cíle děje verbálního, 2. inf. k doplnění některých adjektiv (na způsob lat. sup. na *u* nebo akk. gerund. s *ad.*), 3. inf. zdánlivě jako objekt sloves znamenajících touhu (po něčem), příčinu, podmíněť, schopnost (k něčemu), 4. inf. jako obj. sloves znamenajících chtění, bránění, vybízení, zapovídaní a pod., 5. inf. volný (absolutní, Nied. §. 771. pozn. 3.), 6. inf. jako subj., k čemuž by se připojití měl inf. při *ὥστε*, *πρὶν*, *ἢ*. 7. inf. jako praedikat nominální, 9. inf. s členem. Všecky tyto konstr. vztahují se k nominální povaze inf.; verbální pak povaha jeví se kromě toho, že jest rozličný dle časův i tím, že si ponechává konstrukci svého verba, že se nespojuje s adjektivními attributy, nýbrž s adv., pak že zastupuje i určité sloveso, jako imperat. i opt.; po těch výkladech třeba prý vyložití konstr. nom. cum inf., akk. c. inf.

*) Velmi mne mrzí, že právě těch chyb mnoho jest v I. vyd. mé cvičební knihy řecké; proto bych rád, aby vydání toho na školách už se neužívalo. —

(dilem i gen. a dat. c. inf.), pak užívání inf. pouhého za subj., a konečně inf. s *ἄν*. Proti tomuto zařízení namítá Curtius (v témž časop. 1856 str. 25 fin. atd.), že pokládá inf. za původní lokál a z významu toho že si ve své mluvnici srovnal pravidla o užívání inf., ač výslovně toho tam nedotýká. I kdyby inf. byl původem dat., nebyl by význam účelu či cíle původním, poněvadž ani v dat. nominálním (dle Curtia) není původním. Avšak jsa původem lokal, zcela příslušně dostává prvním významem obor, k němuž pojem verba neb adjektiva se vztahuje (§. 560—563.). Niederle, jsa sporů těch vědom, velmi stručně (v §. 761.) zmiňuje se o původu řeckého inf. jako lokalu nebo dat., zároveň dokládaje, že už v nejstarších dobách inf. ustrnul „jako slovo nesklonné nastupovati počal za jiné pády, obyč. za akk. a pak za nom.“ Proto nepřihlížeje už k původnímu významu, dělí infin. za prvé na A. podmětový, B. přísudkový a oba opět na a) obecný, beze vztahu k určitému jednotnému podmětu a b) jednotný, vztahem k jednotnému určitému podmětu, z čehož povstává buď vazba akk. c. inf., nebo pouhého inf. Za druhé pak dle toho, jak infin. překladem se rozvádí, rozeznává inf. úsudkový a žádací, tak že týž inf. závislý na témž verbu, brzy jest úsudkový, brzy žádací, dle smyslu souvislosti; na př. λέγω σε λέγειν buď a) (úsudkový inf.), pravím, že jdeš (dico te ire dir. εἶ), nebo: pravím, abys šel (dico, ut eas, dir. ἴθι), rozdíl ten při záporu i v řečtině jest patrný, poněvadž při a) bývá οὐ, při b) μὴ (§. 759—760). Po tomto rozřídění jedná A. o inf. podmětovém: I. obecném (neosobním a) při δεῖ atd., b) δυνατός atd.), II. jednotném (osobním): 1. inf. s akk., nebo pouhým inf. (je-li podmět infinitivu obsažen už v příslušném dat. osobním; 2. inf. s akk. jako podmětu některých neos. trpných; III. o inf. s nominativem a) u sloves, b) u adj. (ἐπίδοξος, δίκαιος atd.) (§. 762—765.). B) o inf. přísudkovém a) předmětovém: I. pouhým (u sloves, jež dle významů jsou rozříděna), II. inf. s akk. (po slovesech projevo-
vání, avšak někdy inf. i po těch slovesech patří do tř. I., dle §. 769. pozn. 6). b) o inf. určovacím, řečtině vlastním: 1. vztahovém (při adj., jako lat. sup. na u), 2. dosahovém (při výrazech ličnosti: ὁλίγαι νῆες ἦσαν αὐίνειν a spůsobilosti: ἱκανός atd.), k němuž přidává i tak řečený absolutní inf. (ὡς εἰπεῖν, δοκεῖν atd.); 3. účelném. Kromě hlavních platností inf. totiž: podmětové a přísudkové zmiňuje se krátce o platnosti jeho: 1. přívlastkové (εἰς οὐανός ἀριστος, αὐίνεσθαι περὶ πάσης), 2. spůsobové (když inf. nastupuje za imperat. neb opt. nebo konj.), 3. o platnosti citoslovce (inf. zvolací: ὦ δυνατάου α, τοιάδ' ἀνδρα χορήσιμον φωνεῖν) (§. 766—773). Potom je i o shodě přísudkového jména infinitivního (§. 774.). Zvláštní k oddělení dal infinitivu se členem (§. 775—776) a i s *ἄν* (§. 777.); konečně pak připojil dodatek o záporce h

při inf. (§. 778—779.). — Z tohoto roztrfídění pozorovati, že Niederle neřídil se ani rozvrhem Langovým ani Curtiovým, chtěje rozmanitě užívání infinitivu, jak se dlo v rozličných dobách jazyka řeckého, jasným přehledem usnadniti. Že není rozřadění toto historické, totiž v postupu takovém, jakým asi užívání infinitivu znenáhla se vyvíjelo, doznává Nied. sám. Avšak ještě jiná výčitka se mu činí, totiž že přehled ten, ač se zdá býti dosti jasný, celkem jest velmi nesnadný, zvláště žákům. Ovšem inf. jest žákům nesnadný, a to dle každé soustavy, poněvadž obor jeho jest mnohem širší než infinitivu latinského nebo českého. Komu tedy i soustava Niederlova zdála se býti příliš nesnadna, ať si všímá více jednotlivých pravidel, než přehledu celkového, a tím vyhoví se žákovi s prospěchem velkým, poněvadž všude se dočte, jakým způsobem jest mu inf. po každé překládati, aby se nechybil pravého smyslu. Pravidla ta buď v knize žákům vyhledati, nebo i bez knihy dle potřeby jim vyložiti, náleží učitelovi. N. př. inf. při *δοκεῖ* vyložen jest v §. 762. a 763. obzl. v pozn. 2. Při čtení jistě velmi často se naskytne; když pak po každé správný překlad se pořídí, pravidlo to jistě žákovi konečně v paměti uvázne tak, že mu později nebude snad potřebí ani pomoci učitelovy. Jest tedy ovšem soustava ta, (jakož i každá jiná,) důležitější vyučujícím než vyučovaným, poněvadž vyučování samo se usnadní, ví-li učitel napřed, kde správného výkladu hledati. Dejme tomu, že by v Platonovi se četlo: *φθόνοσ οἰδεῖς λέγειν*, zběhlý učitel najde snadno v §. 763. pozn. 4. správný překlad „(milerád povím)“. Ovšem i ve slovníku lze se dočísti podobných překladův; avšak v mluvnici má pravidlo své místo dle soustavného roztrfídění, tak že jest tam výklad jasnější, než ve slovníku býti může, poněvadž ve slovníku nelze všech podobných konstrukcí v souvislosti zaznamenávati. Srv. n. př. v §. 768. v pozn. 5. „*ποιῆσαι κλαῖειν, γελᾶν, αἰσχύνεσθαι* rozplakati, rozesmáti, zahanbiti; *ποιῆσαι ἀσπάζεσθαι, ἐλπίζειν* vzbuditi lásku, naději; *ποιῆσαι ἀπορεῖν* přivesti v nesház, zoufalost; *π. ἀθυμῆσαι* zbaviti mysli, pak: *ἐὼ χαίρειν τινά, τὸ; λέγω χαίρειν τινὶ* zříkám se koho, čeho; vzdávám, opouštím koho, co; srv. i rozmanitost překladu českého věty: *νομίζω τοῦτο συμφέρειν* v. §. 769; ráznost pak v §. 771. v pozn. 1. „*ἔνερει ἐν χρόνῳ τοῦτο μὴ χαίρειν τινά* (že neveselo člověku, že není do smíchu)“ a „*ἀτυχομένην ἀπολέσθαι* (polekanou na smrt)“, v pozn. 3. „(*αἶς*) *συνελόντι (συντόμωσ, ἀπῶσ) εἰπεῖν* zkrátka a dobře (srv. pravdu říci)“. — Vytknouti třeba, že v §. 763. v řád. 4. mělo býti přidáno *ἐμέ* za *δεῖ* a *χρόν* a v řád. 5. *ἐμοί* za *ἐστι*, *ἔξεστι*, *δοκεῖ*, pak že v §. 774. nápis měl býti obšírnější, totiž „o shodě přísudkového (a přístavkového) jména infinitivního“, poněvadž v přidáných příkladech jsou při infin. i přístavky: „*Ἐξεστὶν ἡμῖν λαβόντασ δπλα-ἐμβαλῖν*“ a v pozn. 1. „*πῶσ οὐκ ἐνδέχεται σωφρονήσαντα πρόσθεν αὐτοῖσ μὴ σωφρονεῖν*“; Ovšem v násl. nauce o partic. užívá se slova při-

sudek v širším smyslu i o partic. přístavkových, avšak i tam třeba přídavku toho, t. v §. 785. řád. 2. za „b) určovací“ ještě: „(přístavkové)“ a v nápisu před §. 794. též „(přístavkovém)“, poněvadž žáci z mluvnic jiných jazyků slyší jmenovati „přístavek“ nebo „přístavka“ ve smyslu tom. —

I nauku o participiu Niederle urovnal poněkud jinak, než jest v mluvnici Curtiově. Rozeznával partic. A. přívlastkové (§. 780., 783, 784.), B. přísudkové: a) doplňkové (u Curtia: praedikativní, výrokové, §. 589—594), b) určovací: I. spojitě (u Curtia: appositivní, přístavné, §. 579—583), II. nespojitě (absolutní, u Curtia téhož názvu, §. 584—586) 1. v gen. 2. v akk. (§. 785—803), k čemuž připojuje přídavek „O některých zvlátnostech participia přísudkového“ (§. 804—808), pak „O shodě participia a o shodě jména jeho přísudkového“ (§. 809, 810.), o participiu s *ἄν* (§. 811. dle analogie inf. s *ἄν* v §. 777.) a konečně „o záporkách při partic“ (§. 812., 813.). Poněvadž v částce té i řečtina i čeština vyniká přehojnou bohatostí, bylo tu třeba i zevrubného rozřazení i určitého překladu, aby se zde nezmlátalo páté přes deváté. Obě podařilo se Niederlovi výborně, jak pozorovati n. př. v rozboru přísudkového participia doplňkového (v §. 786. atd.), jež dělí v I. podmětne a II. předmětne, a I. zase na 4 části, II. pak na 2 části s několika rozdíly. I pravidla k překladům, ač jsou krátká, přece mají takovou určitost, že nesnadno z jedné rubriky zaběhnouti do druhé a tím mysl změnit. V §. 783. o překladu participia přívlastkového dí: „Čes. vyjadřuje se buď adj. slovesným (i jiným), nebo větou adjektivní.“ Jen v pozn. 1. k slovům: „Někdy mylí nás to, že i partic. přísudkové překládáme adjektivně“ třeba ještě přidati za sl. „přísudkové“ „není-li v nom.“ — Výborný jest překlad substantivovaných partic. přívlastkových v §. 784., n. př. „ὁ διαίπων žalobník, původ.“ Slovo „původ“ ve význ. tom už zcela mizí z mluvy obyčejné i vědecké; bylo by tedy velmi prospěšno, aby aspoň ve školách se zachovalo překladem Niederlovým z řečtiny. Velmi přibližně přeloženo jest *λανθάνω ἐμαντόν* s partic. přísudkovým: nepozorují, jak, že — v §. 787. pozn. 3. b), též „οὐκ ἂν φθάνοις λέγων (honem povídej!)“ v §. 788. pozn. 1. a v §. 789. *οὕτω ῥαδίως φέρεῖς ἡμᾶς ἀπολείπων*; (s tak lehkou myslí —, jest ti tak za lehkou — ?), pak v §. 790. „— πρὶν Κύρος ἐμπλησθεὶς θυρῶν (až by se nabažil honby, až by se dosti, do vůle nahonil)“, v §. 801. pozn. 2. atd.) „ἦκει τὰ χαλεπὰ φερόμενα — letmo, úprkem“, „γλυφαίς ἔχων — stále, v jednom kuse“, „πείλας, po dobrém, θαρρῶν chutě, bezpečně, vesele, — αὐτελῶν stručně, úhrnkem, παρῶν očitě, πᾶν ποιῶν stoj co stoj“, v §. 806. pozn. 1. „ὡς ἐνύχανον ἕκαστοι ὑπὸλθοντο (kde leželi, tu leželi)“. Tě rozdíly vazeb rozličných velmi stručně a jasně výtčeny jsou v §. 792. pozn. „ποιῶ s inf: činím, působím, s partic.: ležím“ (Srv. též pozn. *) v §. 787. pozn. 4. o *φαίνομαι* a *δοκῶ* s i f.

V §. 791. za poz. 3. (str. 377—fin.) sluší dodatek o dvojitým partic. při *οἷδα* s příkladem ze Sof. Ant. v. 1057. *ἂρ' οἷδα ταρὺς θύρας ἂν λέγης λέγων;*

Adjektiva slovesná na *τός* (§. 814.) Nied. rozdělil významem ve tři druhy: *a)* s významem dokonanosti děje (*ποιητός* udělaný). *b)* s výz. možností (*ὄρατός* viditelný), *c)*, hodnoty (*θαυμαστός* podivu hodný) a přidal pozn., že některá mají význam činný vedle trpného, j. *θυνατός*, *ἄπρακτος* (s nepořizenou), *ὑποκτος*, *ἄκλαντος*, *συνετός*, *ἀνόητος*; jen zmínka o české analogii měla být zde určitější, i počet adj. těch pro zvláštnost mohl být rozmnožen sl. *ἀδάκρυτος*, *ἀστένακτος*, *ἀναμάρτητος*, *ἀχάριστος*, *ἀπώμοτος*. — V Curtiově mluvnicki poznámky podobné není (v §. 596, §. 300.). — Překlad těch, jakož i adj. na *τέος* (§. 815.) velmi jasně naznačen jest.

V části druhé (rozdíl druhého): „O slovech neohebných“ napřed krátce pojednává o příslovcích, o nichž naskytala se už jinde příležitost mluvit; počítá sem i předložky a vytýká nejdůležitější substantivování pomocí členu, j. „*οἱ ἀμφὶ (περὶ) τι*“ lidé zřízení k čemu“ atd. (§. 816—817.). Obširněji pak jedná o částicích (§. 818—839), k nimž přibírá i zápornky (§. 828—835.), jež mají v mluvnicki Curtiově své vlastní místo (§. 612—622.); Nied. i při záporkách zde přihlíží jen ku stručnému rozhledu, poněvadž při způsobech slovesních i při vazbě vět po každé se zmiňuje o nich zvlášť.

Třetí rozdíl skladby: O vazbě vět má dvě části, z nichž první jedná o způsobách vět jednoduchých hlavních, totiž o větách oznamovacích, tázacích a zvolacích (§. 840—846.), druhá pak, zahrnujíc v sobě věty složité, pojednává napřed o skládání vět vůbec (§. 848—851.*), pak *A.* o přiřadování vět (§. 852—869,**), *B.* o podřadování vět (§. 870—931.). V *A.* rozříděny jsou zvlášť spojky souřadné (ve slučovacích, rozlučovacích, odporovacích, výsledných a příčinných), v *B.* má první místo nauka o větách podřadných či souvětích vůbec (§. 870—872.) druhé pak spojky podřadné (§. 873—880.); třetí nauka o způsobách souvětí zvlášť. — Od soustavy Curtiovy liší se Niederle už tím, že vůbec tento třetí rozdíl zvlášť uspořádal. Vazbu podřadných vět připojil Curtius hned k nauce o způsobech slovesních, tedy před infinitivem (§. 519—558. *b)*) a spojky, o nichž při vazbě vět jen krátkou zmínku činí, vřadil před samý konec skladby, napřed souřadné, pak podřadné (§. 624 *a)*—640), jen že některé souřadné jsou mezi podřadnými (§. 636. 7. *γάρ* a v §. 637.). Z části té učinil Niederle společně druhou část

*) §. 851. e, za „*βούλει σκοπῶμεν*“ sluší citát „(viz §. 745. pozn.)“

**) V §. 853. *a)* k pozn. 3. vhod přidati příklad z Her. 7, 16, 3. *φανήναι οὐδὲν μᾶλλον μοι ὀφείλει ἔχοντι τὴν σὴν ἐσθλότητα ἢ οὐ καὶ τὴν ἐμὴν, οὐδὲ εἰ μᾶλλον ἐν κοίτῃ τῇ σῇ ἀναπαυομένη ἢ οὐ καὶ ἐν τῇ ἐμῇ.*

svého třetího rozdílu určiv spojkám souřadným oddělení A (§. 848—869.), spojkám pak podřadným i vazbě vět podřadných odd. B. (§. 870 atd.). I rozřazení vět jak hlavních tak podřadných Nied. mnohem zevrubnější má. Z hlavních vět jedno duchých dělí I. věty oznamovací ve věty: 1. úsudkové, 2. žádací a II. věty tázací dělí nejprve na slovné (s náměstkami nepříslovci tázacími), a větné, v nichž se jedná o rozhodnutí o platnosti celé věty (bez nám. táz.); oboje pak jsou buď prosté buď rozlučovací (dvoj- i vícečlenné). K otázkám přidal i spůsoby odpovědi (§. 846.). Z vět volacích, o nichž poznámku učinil Krüger v §. 51. 8. 1. i Curtius v novějších vyd. při nauce o náměstkách v §. 475. b) 3., Nied. právem vytvořil zvláštní druh (III., §. 847.) vět hlavních. Tím snad zamezí se pletení těchto s tázacími nebo se vztažnými (podřadnými), obzvláště kdy i v češtině jest analogie: „*Oia ποιεῖς, ὦ ἑταῖρε* (co to děláš co ty neděláš!)“.

Jak podřadnost či hypotaxe vyvíjela se znenáhla ze souřadnosti či parataxe, velmi jasně vyloženo jest v úvodě o skládání vět vůbec v §. 848 atd., nejvíce pak krátkým rozhledem v §. 851. — Ve větách podřadných Nied. (na radu mou) spojí rozřídění dle dvou soustav, totiž soustavy filosofické a Beckerovské a historické. Obou užívá se na gymnasiích, a to prvé obyčejně při vyučování češtině a němčině (Větosloví Satzlehre), druhé v jazycích klassických, obzvláště pak v řečtině. Nemá-li v též třídě jeden učitel vyučování všem čtyřem jazykům pochází žákům z obou soustav nemalý zmatek, poněvadž sami málo kdy dovedou obě soustavy řádně pojati, co se týče vět podřadných. Dle soustavy prvé mluví se o větách substantivních, a to podmětných a předmětných atd., pak adjektivních či atributivních, konečně o adverbialních či příslovečných (Umstandssätze). Dle soustavy druhé pak rozeznávají se závislé či vedlejší věty příčinné, účelné, podmíněčné, časové vztažné, atd. Určí-li žák některou větu dle prvé soustavy, neví, kam ji vpraviti dle druhé, nebo naopak. Jest ovšem pravda, že soustava filosofická jest veliký anachronismus, odporující zcela pravdě o znenáhlém vyvíjení se vazeb syntaktických; avšak poněvadž se jí užívá ve školách středních, jak se za to má, pro bystření rozumu, jest i třeba, aby se k ní přihlíželo aspoň potud, pokud by se žákům vůbec vyložilo, kam by měli touž větu vřaditi dle soustavy prvé a kam dle soustavy druhé. Historická soustava vyniká ovšem tou výhodou, že též větě dává vždy jedno místočko, na př. vztažná věta zůstává vždy vztažnou a dle určení toho snáze jest i poznati, jaká vazba jí přísluší. Avšak dle soustavy filosofické táž věta jest brzy substantivní, a to jednou podmětnou, jednou zase předmětnou, brzy adjektivní, brzy zase adverbialní ačkoli má po každé touž vazbu. Rozmanitosti té v soustavě prvé dostává se zvláště větám vztažným ze soustavy druhé. Aby tedy

1. ta žákovi se usnadnilo, Niederle se rozhodl v roztržidění vět
 vialých, pokud možno, přiblížeti k oběma soustavám. Dělí
 totiž podřadné věty za prvé dle poměru závislosti jejich
 k hlavním (řídícím) větám (či dle smyslu) v substantivní (pod-
 mětné, předmětné), adjektivní a příslovečné (adverbiální), za
 druhé pak dle obsahu ve věty vyjadřovací atd., totiž v devět
 druhů (v §. 881—927), které brzy zvlášť vytkneme. Hlavní roz-
 tržidění jest ovšem dle obsahu, poněvadž jím pravidla o vazbách
 nabývají více spojitosti, avšak zároveň přidáno ku každému druhu
 vět, kam přísluší dle soustavy filosofické na př. v §. 881. „Věty
 vyjadřovací jsou substantivní“, v §. 888. „Věty příčinné jsou
 věty příslovečné“ atd. atd.; v §. 912. „Věty vztahné jsou dle
 adjektivní nebo substantivní dle příslovečné“. Tak vznikne snad
 přece aspoň poněkud srovnalost obou soustav.* — V názvech
 a v roztržidění vět dle soustavy druhé Nied. sem tam se liší
 od Curtia. Věty nazývané od Curtia „Aussagesätze (v čes. překl.
 „výrokové“ §. 525.) jmenuje Nied. „vyjadřovací“, dále je ve
 troje, totiž A, vyjadř. po slovesech myšlení, pojímání a projevo-
 vání (§. 881., 882.), B, vyjadř. při slovesech vnitřního hnutí,
 nebo jeho projevoování (§. 883., 884.), C, věty vysvětlovací s *ὅτι*
 (lat. z quod), jež vyjadřují skutek nějaký, o němž se soud činí a
 zhusta předchodnou nám. vysvětlují. — II. Nepřímé věty
 tázací oddělil zcela od I. (§. 886.) a přidal k nim v B. ne-
 přímé věty zvolací (§. 887.); též větám příčinným vykázal
 (III. §. 888.) zvláštní místo. IV. Věty žádací rozdělil ve čtyry:
 A, účelné (889.) B, očekávací (890, ty obyč. přidávají se
 k nepřímé tázacím), C, snahové (po *ἐπιμελεῖσθαι* atd. §. 891.),
 D, obavné (892. ty i v Curtiově mluv. obdrželi v novějších
 vydáních zvláštního oddílu při větách účelných: II. B. §. 533.).
 V. Věty výsledné též své zvláštní místo mají (§. 894. u Curtia
 v nejnovějších vyd. přidány ku vztahným v §. 553. b.). VI. Ve
 větách podmíněčných (§. 898 atd.) jinak rozřadil čtyři hlavní
 formy, tak že 3. hl. for. Curtiové vykázal místo 2., též pak místo
 4. a čtvrté Curtiové místo 3.); větám připouštěcím též
 zvláštní oddíl určen (VII, §. 906: tam vynechána zmínka o ne-
 gaci), věty časové pak vložil (v VIII. §. 907—911.) před
 vztahné (IX. §. 912—917); stalo se to, aby zástupné věty
 vztahné nabyly jasnějšího výkladu z předchodných vět jimi za-
 stupovaných (§. 914 atd.). — Připojeny jsou zvláštnosti ve
 spojování vět vztahných: přemykání (substantiv a relativu:
ἄδικεῖ Σωκ., οὗς ἡ πόλις νομίζει θεούς, οὗ νομίζων),
 připodobování (postupné, zpětné, assimilatio, attractio),
 přejímání (u Curtia „Verschränkung, v čes. překl.: přesmyk.

*) Až bude ve třídách gymn. Bartošova skladba česká, přestane
 tím, zmatek ten zcela, poněvadž žáci gymn. hned ve tř. III. v češtině
 budou určovati každou větu podřadnou dvojím způsobem, co do
 smyslu a co do vazby.

§. 604) zkracování a přecházení vět vztahných u vět samostatné (§. 918—927. Curt. §. 605). Celkem tedy ještě rozdělení Niederlovo i zevrubnější i jasnější. Při každém druhu vět podřadných uvozeny jsou a) spojky citatem příslušného místa v hl. XIX. (§. 873—880., u vět tázacích v §. 886. a vztahných v §. 912. ovšem i nám. táz. §. 679. a vztah. v §. 676.), b) konstrukce modální (kladení, užívání způsobů), c) záporky; tak že žák zde všechno má aspoň v citátech, čeho k porozumění každého druhu i ku správnému překladu potřebuje. Překlady tu nejsou časté, obmezeny jsou na patrnější rozdíly češtiny od řečtiny, nebo na zvláštní obraty na př. v §. 853. poz. 3. *καὶ μὴν* u trag.: „aj, ejhle!“ v §. 905. 1. „*ἐὰν μὲν ἑκὼν πεῖθῃται* — (a jen když poslouchá)“, v §. 921. b) k „*οὐδένα ὄντινα οὐ κατέκλασεν* —“ přidána česká analogia „(potěšit nemá žádný kdo)“. Přidati třeba v §. 846. d. poz. k *οὐ γάρ* v závorce „(vždyť ne)“, v §. 853. poz. 4. a) ku *καὶ δέ* „a i“ v §. 910. v příkl. 1. (str. 433.) k *πρὶν ἢ γυνὴ αὐτὸν ἐπεισε*. „(až ho žena přemluvila, nebo: dokud ho žena nepřemluvila)“. Ovšem jest obojí ten způsob překladu naznačen v pravidle v 1. (str. 432.), ale ne dosti různě. Též v 2. a) v řád. 2. za sl. „bod časový“ třeba přidati „nebo čára časová“, poněvadž se tu jedná i o inf. praes., jak pozorovati z přík. v 2 (str. 433) „*πρὶν νῦν τὰ πλεῖον ἰστορεῖν, ἔξελθε*.“ — V §. 915. poz. v řád. 1. za „obyč. s *ἄν*“ přidati „nebo *καὶ*.“ — V §. 920. atd, mělo býti dotčeno, že slovo vztahové (t. k němuž se relat. vztahuje), ať vyjádřené, ať jen domyšlené, není vždy jen demonstr., ale i pron. indefinitum (*τις*); tím způsobem velmi dobře bylo rozdělení na dvojce dle slova vztahového, zdali jest demonstr. neb indefin. Tak třeba vyložiti „*δστις βούλει*“ v §. 920. poz. 4.: „*τις οὐ(τινα) βούλει*“, a nikoli z *οὗτος, οὐ βούλει* (jak se dosud vykládá i v nejnov. vyd. mluv. Curtiovy v §. 600. fin.); s tím pak třeba spojití to co jest v §. 925. c., kdež slova „*ἡτινιδίποτ' αὐτίκα*“ výborně jsou přeložena: „(bůh sám ví z jaké příčiny)“. K tomu teprv připojití zpětné připodobování v §. 921. b) *οὐδένα ὄντινα οὐ κατέκλασε* atd.

O češtině v celém dle málo vadného lze vytknouti. Některé pravidlo mohlo by se ovšem vyjádřiti poněkud pochopitelněji, byť i větší obsírností nabylo. Na př. v §. 492. poz., které jest v skutku nesnadné. Jest to způsob vazby *καθ' ὅλον καὶ κατὰ μέρος*, o níž jest zmínka v §. předch. 491. poz. 3.; konstrukce v poz. té i obě konstr. v §. 492. slušno pokládati za tři oddíly jedné konstr.; potom bylo by lze i jasněji je vyjádřiti. — V §. 768. init. zkrácenina inf. (místo gen. infinitivu) má smysl trochu nejasný. — Slova „leda“ užívá Nied. ve spojení s *ἥ* s indik.; leda má se pojiti s konj. a leč může i s *ἥ* při sobě *ἥ* s indik. (viz Brus jaz. čes. vydaný Máticí čes. ve slovníčku.). Dle toho jest opravití věty v §. 28. řád. 4., §. 7.

b) řád. 2., §. 806., b) řád. 1. v §. 802. (str. 382 — med. v příkl. b) překlad „(aniž kdo)“ lépe vynechati, poněvadž nepřechází neg. — Co se týče slov jest lépe říkati „číslo rovné“ než č. okrouhlé: viz §. 614. c) β; 617. c) β, 668. poz. 2. γ; lépe zření než zřetel, viz §. 431. posl. řád., §. 458. posl. řád., §. 577. 1. řád., a) a b) 1. řád. a jinde. — Slovo „attičina“ v úvodě 4. řád. 1. a 6. (na str. 3 ún.), v §. 23. řád. 2. třeba změnit v „attičtina“ z důslednosti, poněvadž toho slova užívá se v pozdějších částkách mluvnice. Konečně, aby se vyhnulo v češtině buď nepotřebnému průzevu buď tvrdosti ve vyslovování, třeba psáti v §. 284. řád. 3. „jednoduché (totiž samohlásky) nebo složité (místo — aneb —), v §. 681. pozn. 3. řád. 2. a 3. „více nebo méně“ (místo — aneb —), v §. 831. řád. 3. a 4. „žádací nebo podmíněčnou“ (m. — neb —), v §. 886. a) řád. 1. a 2. „nepřímou nebo přímo“ (m. — aneb —), v §. 912. a) řád. 2. „vztahová nebo příslušná“ (m. — neb — viz i §. 579. řád. 2.) a jinde; podobně v §. 358. řád. 1. „ve sl. stažených“ (m. v sl.); v §. 346. řád. 2. „kmenův a“ (m. kmenů a); v §. 428. řád. 3. „kořenův a“ (m. kořenů a) atd. Avšak to jsou jen drobné paběrky ve spise celém vzornou češtinou vynikajícím.

Dodávám ještě seznam omylů tiskových, napřed v A. těch, které jsou společny vydání I. i II., potom v B. těch, které se vyskytají jen ve vyd. II.

A.

- V §. 61. řád. 1. má býti „(§. 13. p.)“ místo (§. 14. p.).
 „ 80. pozn. řád. 2. má býti „§. 409. I. 1. a 2. místo §. 409. 1. a 2.
 „ 89. a) β) řád. 1. má býti „properispomena“ místo perispomena.
 „ 125. řád. 8. má býti „§. 122. a) α, β a b) β)“ místo §. 122. α) β).
 „ 143. řád. 2. má býti „§. 18.“ místo §. 20.
 „ 151. 2. řád. 1. má býti „má v nom. sing.“ místo má.
 „ 163. a) řád. 7. má býti „(§. 92. 1.)“ místo (§. 97. 1.).
 „ 179. 2. řád. 1. } má býti „§. 94. a) β.“ místo 92. 1.
 „ 183. pozn. řád. 1. }
 „ 199. a) řád. 2. má býti „§. 92. 2. β.“ místo §. 92. 2.
 „ 224. řád. 10. (1. sloup.) má býti „έμεί mane“ místo έμεί mně.
 „ 228. řád. 8. } má býti „(§. 196.)“ místo (§. 96.).
 „ 237. 2. řád. 4. }
 „ 273. řád. posl. má býti „§. 372. 1. dod.“ místo §. 372. dod.
 „ 282. a) řád. 4. má býti „§. 363. 10“ místo §. 363. 11.
 Na str. 114. 2. sloup. shora řád. 13. má býti „φιλ(έω)ω“ místo φιλέ(ω)ω.
 „ 114. 1. „ zdola „ 2. „ „τιμ(αοι)ώητε“ m. τιμ(αοι)ώητε.
 „ 120. „ shora „ 8. „ „κλάνουσμαι“ m. κλαίσομαι.
 V §. 349. a) 8. sloup. řád. 3. má býti „(έξυράμην)“ místo (έξυράμην).
 Na str. 153. shora řád. 1. má býti „§. 99. 4.“ místo §. 106. 4.
 „ 156. zdola „ 1. „ „§. 363. 12“ místo §. 363. 13.
 „ 164. shora „ 9. „ „§. 469. c)“ „ §. 468. c).
 „ §. 398. 3. řád. 3. má býti „§. 406. 10“ místo §. 406. 9.
 „ 398. 4. b) β. řád. 2. má býti „§. 381.“ místo §. 318.
 „ 401. 12. řád. 1. má býti „τεύχω“ místo τεύχω.
 „ 412. a) 2. řád. 1. má býti „είριον“ místo είριον.

- V §. 511. b) řád. 1. má býti „§. 512.“ místo §. 511.
 „ 520. od konce řád. 3. má býti „*εις ἐχθραν*“ místo *εις ἐχθράν*.
 „ 534. shora řád. 4. má býti „*εις Κολοσσαίς*“ místo *εις Κολλόσας*.
 „ 552. α) řád. 5. má býti „*πεινήν, διψήν*“ místo *πεινάν, διψάν*.
 „ 563. b) od konce řád. 2. má býti „*πολλοῦ*“ místo *πολλου*.
 „ 567. pozn. 1. α) řád. 2. má býti „*μεγάλα*“ místo *μαγάλα*.
 „ 569. od konce řád. 2. má býti „*χηή*“ místo *χηη*.
 „ 569. (str. 260. od konce) řád. 4. má býti γ) místo 2.
 „ 575. pozn. 3. řád. 3. má býti „*Θρηξί*“ místo *Θρηξι*.
 „ 580. odstav. 3. řád. 1. má býti „*ἐταροῖσι*“ místo *ἐταροῖσι*.
 „ 600. Dod. a) řád. 1. má býti „§. 533. p. 2.“ místo §. 533. p. 3.
 „ 601. c) d) řád. 2. má býti „*ἐγωγε*“ místo *ἐγωγε*.
 „ 614. řád. posl. má býti „*ἀμφικαλύπτω*“ místo *ἀμφικαλύπτω*.
 „ 632. c) řád. 1. má býti „*ἐγένετο*“ místo *ἐγενετο*.
 „ 644. b) řád. 1. má býti „*μάλιστα*“ místo *μάλιστον*.
 „ 667. od konce řád. 2. má býti „*ἔχει*“ místo *ἐχει*.
 „ 685. shora řád. 4. má býti „*εἴσεται*“ místo *εἰσεται*.
 „ 690. od konce řád. 2. má býti „nepřechodném“ místo přechodném.
 „ 725. Příkl. řád. 1. má býti „*ἡρξά*“ místo *ηρξά*.
 „ 730. pozn. 2. řád. 5. má býti „*χηή*“ místo *χηη*.
 „ 742. b) β) řád. 5. má býti „*ἦσαν*“ místo *ἦσαν*.
 „ 792. γ) řád. 2. má býti „*Ἀπηγγέλθη*“ místo *Απηγγέλθη*.
 „ 803. α) δ) řád. 6. má býti „*Λέον*“ místo *Λεῖν*.
 „ 846. d) řád. 1. má býti „*τί γάρ*“ místo *τι γάρ*.
 „ 874. b) řád. 1. má býti „*εὔτε*“ místo *ευτε*.
 „ 879. b) řád. 2. má býti „*ἐξ οὗ*“ místo *ἐξ οὗ*.
 „ 882. 1. c. pozn., řád. 2. má býti „(anakoluthem)“ m. (anakoluthem).
 „ 897. řád. 2. má býti „§. 771. p. 3.“ místo §. 771. p. 2.
 „ 906. pozn. a) řád. posl. má býti „§. 803.“ místo §. 830.

B.

- Na str. XIV. ve Zkráceninách I. ve sloupce 1. řád. posl. má býti „l.“ m. =
 V §. 104. a) řád. 1. má býti „*ὄς*“ místo *ὄς*.
 „ 134. odst. 2. řád. 2. má býti „*δοῦλος*“ místo *δούλος*.
 „ 144. řád. 3. má býti „*αὐτῷ*“ místo *αὐτῷ*.
 „ 228. pozn. řád. 7. má býti „*τὸν αὐτοῦ*“ místo *τὸν αὐτοῦ*.
 „ 231. řád. 7. má býti „*τι*“ místo *τι*.
 „ 242. řád. posl. má býti „*ὥστε*“ místo *ὥστε*.
 „ 247. ve sloupce 2. má býti „*πότερος*“ místo *πότερες*.
 „ 247. „ 3. „ *τηλικούτος*“ místo *τηλικούτος*.
 „ 254. Pozn. 1. řád. 2. má býti „(§. 236.)“ místo (§. 238.).
 „ 257. b) řád. 3. má býti „*τριακοστός*“ místo *τριακοστός*.
 Na str. 92. shora řád. 5. má býti „*ον*“ místo *ον*.
 V §. 282. od konce řád. 2. má býti „*ἀμφισβητέω*“ místo *ἀμφισβητέω*.
 Na str. 99. shora řád. 6. 7. má býti „*παιδεύω*“ místo *παιδεύω*.
 „ 109. „ 13. „ *ἐπαιδεύειν*“ „ *ἐπαιδεύειν*.
 „ 110. shora řád. 13. má býti „*παιδευσάσθωσαν*“ m. *παιδευσάσθωσαν*.
 „ 110. „ 23. „ *παιδευμένα*“ místo *παιδευμένα*.
 „ 115. „ (sloup. 3.) řád. 6. má býti „*μῖθ(ος)ούτωςαν*“ m. *μῖθ(ος)ούτωςαν*.
 V §. 326. řád. 1. má býti „§. 302. b.“ místo §. 202. b.
 Na str. 121. shora řád. 15. má býti: „*πεποιθα*“ místo *πεπειθα*.
 „ 123. „ 16. 17. má býti „*σνεάζω*“ místo *σνεαζω*.
 V §. 333. b) řád. 2. má býti „*-ελέγην*“ místo *-ελέγην*.
 „ 339. 3. řád. 4. má býti „*ἀγγελοιμι*“ místo *ἀγγελοιμι*.
 „ 342. a) řád. 2. má býti „*ἀραι*“ místo *αραι*.
 „ 350. 9. (sloup. 3.) řád. 1. má býti „*εἰπον*“ místo *εἰπον*.

- V §. 355. 1. α) (sloup. 3.) řád. 11. má býti „διδ(όη)ως“ m. διδ(όη)ως.
 Na str. 147. (sloup. 1.) zdola řád. 7. má býti „έστητον“ místo έστητον.
 „ 148. (sloup. 1.) zdola řád. 9. má býti „πρωμαι“ místo πρωμαι.
 „ 149. (sloup. 1.) shora řád. 3. má býti „πρια-σθωσαν“ m. πρια-σθωσαν.
 „ 152. (sloupec 4.) shora řád. 1. má býti „έδειχθην“ m. έδειχθην.
 „ 152. (sloup. 1.) shora řád. 3. má býti „έστηξω“ místo έστηξω).
 V §. 367. 2. řád. 2. má býti „έβλων“ místo έβλων.
 Na str. 157. shora řád. 5. (sloup. 4.) má býti „ειργμαι“ místo ειργμαι.
 „ 157. „ „ 7. („ 5.) „ „ ειργμαι“ „ ειργμαι.
 „ 160. „ „ 2. „ „ „ „ ειργμαι“ „ ειργμαι.
 „ 160. „ „ 21. „ „ „ „ ειργμαι“ „ ειργμαι.
 V §. 387. řád. 1. má býti „jest“ místo jes.
 „ 387. 3. řád. 2. má býti „ει (vedle τειχει)“ místo ει (vedle τειχει).
 „ 389. řád. 2. má býti „αργιος“ místo αργιος.
 „ 395. řád. 2. má býti „ξον“ místo ξον.
 „ 398. od konce řád. 2. má býti „δαμαα“ místo δαμαα.
 „ 399. 1. od zač. řád. 3. má býti „μερμηριζω“ místo μερμηριζω.
 „ 399. 2. od zač. řád. 2. má býti „κεκοπας“ místo κεκοπας.
 „ 402. b) 10. řád. 1. má býti „(27)“ místo (57).
 Na str. 179. shora řád. 4. má býti „κεκορηας“ místo κεκορηας.
 V §. 421. β) řád. 3. má býti „αλτεο, φοβεο“ místo αλτεο, φοβεο.
 „ 422. řád. posl. má býti „ειδησω“ místo ειδησω.
 „ 423. 2. a) řád. 2. má býti „κλγω“ místo κλγω.
 „ 425. 1. řád. 1. má býti „Cásti“ místo Cásti.
 „ 425. 1. řád. 6. má býti „jez“ místo jez.
 „ 444. 1. řád. 3. má býti „θαρο-αλεος“ místo θαρο-αλεος.
 „ 461. řád. 3. má býti „δανε-θυμος“ místo δανε-θυμος.
 „ 464. řád. 2. má býti (předpony v užš. sm.)“ m. (předp. užš. v sm.).
 „ 474. a) řád. 3. má býti „mladost radost“ místo mladost.
 „ 487. c) řád. posl. má býti „την“ místo την.
 „ 496. Vz. b) řád. 2. má býti „φιλω“ místo φιλω.
 „ 509. Pozn. 1. řád. 2. má býti „αρι“ místo αρι.
 „ 530. řád. 3. má býti „τας“ místo τας.
 „ 531. Příkl. řád. 4. má býti „Αριστιππος“ místo Αριστιππος.
 „ 532. řád. 6. má býti „εχθος“ místo εχθος.
 „ 532. řád. 8. má býti „τιμωριαν“ místo τιμωριαν.
 „ 542. b) řád. 3. má býti „sloves“ místo slevs.
 „ 570. Pozn. α) řád. 2. má býti „εχθρος“ místo εχθρος.
 „ 575. Pozn. 2. řád. 3. má býti „αυτη“ místo αυτη.
 „ 579. a) β) (2. sloup.) řád. 2. má býti „παρειναι“ m. παρειναι.
 „ 581. a) β. řád. 1. 2. má býti „αντιποιειδαι“ místo αντιποιειδαι.
 „ 598. a) β. řád. 2. má býti „ιππου“ místo ιππου.
 „ 598. c) γ. řád. 3. má býti „α“ místo α.
 „ 600. c) α) řád. 2. má býti „ενεκεν“ místo ενεκεν.
 „ 603. b) řád. 2. má býti „γιννεται“ místo γιννεται.
 „ 617. c) α) řád. 5. má býti „τινα“ místo τινα.
 „ 624. b) řád. 1. má býti „ην“ místo ην.
 „ 625. a) α) řád. 2. má býti „ειχε“ místo ειχε.
 „ 627. před řád. 1. má býti „επι“ místo επι.
 „ 633. b) β. řád. 2. má býti „οι τε“ místo οι τε.
 „ 637. řád. 4. má býti „δημω ενι“ místo δημω ενι.
 „ 649. Pozn. 1. řád. 2. má býti „αντελεγον“ místo αντελεγον.
] str. 308. zdola řád. 7. má býti „αυτο“ místo αυτο.
 §. 681. Pozn. 1. řád. 1. má býti „καλχαινονα“ místo καλχαινονα.
 704. Pozn. 1. řád. 3. má býti „κειμενους“ místo καιμενους.
 724. Příkl. b) (str. 340.) řád. 5. má býti „αρχι“ místo αρχι.
 „ 724. Příkl. b) (str. 340.) řád. 8. má býti „επλεον παρὰ“ m. επλεον, παρὰ.

- Na str. 341. řád. posl. má býti „*σπουδαίων*“ místo *σπουδαίων*.
 „ 346. ahora řád. 6. má býti „*ἐπισκεψαι*“ místo *ἐπισκεψαι*.
 „ 346. „ 16. „ *θανοῦς ὄλει*“ místo *θανοῦς ὄλει*.
 V §. 739. 3. a) řád. 1. má býti „*οὐ μὴ*“ místo *οὐ μὴ*.
 „ 753. Pozn. 1. řád. 3. má býti „§. 889.“ místo §. 888.
 „ 754. řád. 3. má býti „*σνad, trvám*“ místo *σnad trvám*.
 Na str. 360. shora řád. 4. má býti „*οὐσα*“ místo *ουσα*.
 V §. 769. Pozn. 3. řád. 3. má býti „*ἐδόνουν*“ místo *ἐδόνουν*.
 „ 778. „ 2. „ 4. „ „ *εἶναι*“ místo *εἶναι*.
 „ 788. Příkl. „ 1. „ „ *φθάνη*“ místo *φθάνη*.
 „ 791. 1. „ 1. „ „ *περιόρῳ*“ místo *περιόρῳ*.
 „ 809. c. γ. (str. 385.) řád. 3. má býti „*ὀλώλει*“ místo *ὀλλώλει*.
 „ 826. 4. β. řád. 1. má býti „[a ep. ἦ]“ místo [a ep.].
 „ 844. Příkl. řád. 6. má býti „*H*“ místo *H*.
 „ 845. c. řád. posl. má býti „*τι*“ místo *τι*.
 „ 857. a) Pozn. 2. řád. 2. má býti „*ἀργού*“ místo *αργού*.
 „ 889. c) řád. 2. má býti „*γυγνώσκης*“ místo *γυνωσκης*.
 „ 890. (ve 2. sloupci) řád. 5. má býti „*εὐρω*“ místo *εὐρω*.
 „ 899. Příkl. řád. 5. má býti „*αἰσχροκερδής*“ místo *αἰσχροκερδής*.
 „ 903. 2. řád. 3. má býti „*ὄτι*“ místo *ὄτι*.
 Na str. 434. shora řád. 1. má býti „*Ων*“ místo *Ων*.
 V §. 920. b) Příkl. řád. 4. má býti „*Ὀντος*“ místo *Οντος*.
 „ 922. Pozn. 2. řád. 4. má býti „*οὐκ ἔστιν*“ místo *οὐκ ἔστιν*.
 „ 925. a) řád. 1. má býti „§. 644.“ místo §. 664.
 „ 930. Příkl. b) řád. 5. má býti „*ἐνθεν*“ místo *ἐνθεν*.
 „ 930. Příkl. b) řád. 8. má býti „*ἦκειν*“ místo *ἦκειν*.
 „ 930. Pozn. 1. řád. 1. má býti „*αν*“ místo *αν*.
 „ 931. 2. řád. 3. má býti „*ἐλθεῖν*“ místo *ἐλθεῖν*.

V rejstříku (1. i 2. vyd.) na str. 445. v 3. sloupci k *βούλομαι* patří: „augm. §. 277. 1.“ též i na str. 446. v 3. slp. k *δύναμαι* a na str. 450. v 2. slp. k *μέλλω*; na str. 451. v 3. slp. k *οὐ* „§. 67. pozn.“; na str. 452. v 2. slp. k *πέμπω* „s gen. §. 559. poz. 2.“ — Na str. 449. v 2. slp. patří citát §. 323 a) ku *κλαίω* přidaný vlastně k násl. *κλάω*, a *κλάω* i s citátem 316. b) sluší ku *κλαίω*; proto lépe psáti: „*κλάω* viz *κλαίω*. *κλάω* tv. 322 a), 323 a).“

Fr. Lepař.

Über die langen Vocale in den slavischen Sprachen.

Von Dr. Franz Miklosich. Wien 1879 (68, 4°; zvláště otištěno z Denkschriften der phil.-hist. Cl. der kais. Akademie der Wissenschaften XXIX).

V této rozpravě ukazuje Miklosich, v čem buď veškerá slovanština buď některé větve její vzhledem k samohláskám dlouhým se shodují, a v jakých tedy případech i z jakých příčin se ve slovanštině dloužilo.

Obsah její, pro mluvnicki slovanskou veledůležitý, násled e zde ve stručném výtahu.

Sanskř. bhrātar má kořennou samohlásku dlouhou, slovan é bratrъ krátkou, a tak liší se stará indiětina a slovanština e kvantitě v případech nescíslných; z toho vyplývá, že hleci í

pravidla o kvantitě slovanské nelze založiti na sanskrta, nýbrž na slovanštině samé.

Z jazyků slovanských rozeznávají se samohlásky dlouhé a krátké ve slovinštině, v srbskochorvatštině a v češtině. Mimo to má polština a maloruština samohlásky zoužené, které jsou střídnicemi samohlásek dlouhých a svědectvím o kvantitě těchto jazyků v dobách starších. Data, která se dají vybrati ze srovnání kvantitativních poměrů jazykův tuto jmenovaných, jsou svědectvím o kvantitě jazyka staroslovenského čili starobulharského.

Samohlásky dlouhé rozeznává Miklosich především dvoje: jedny, jichžto vznik nelze vyložiti z jiných krátkých obměnou, sběhlou u vývoji jazyka, a které tedy dlužno pokládati za původné, pradávné, na př. *mouka*, *můka*, *srb. mŭka*, *pol. mŏka*, původně (praslovanské) *mōnka*, naproti tomu *muka*, *srb. mŭka*, *pol. męka*, *pŭv. mōnka*; — a druhé, jejichžto vznik ze samohlásek před tím krátkých na jisto nebo dle pravděpodobnosti vysvětliti lze, na př. *dobré* z *dobroje* (stažením), *dati* z *dati* (inf. dvojslabičný).

Miklosich nazývá délky prvé starými, druhé mladými.

Délky mladé vznikají jednak stažením, jednak zdĺoužením.

Stažením splývají dvě slabiky v jednu a samohláska této jest dlouhá: *dobroje* — *dobré*, *volaješ* — *voldš*. Podobá se, že samohlásky obou slabik před stažením dříve se spodobily a že přízvuk rozhodoval, která samohláska při té spodobě se má změnití. čes. *dobré* = *dobroje* (s přízvukem na slabice třetí) — *dobree* — *dobře*, *srb. dobrō* = *dobroje* (s přízv. na slab. druhé) — *dobroo* — *dobrō*.

Zdĺoužení rozeznává Miklosich zase dvoje, starší a pozdější; liší se ve spolek nejen časem, nýbrž také výsledkem: zdĺoužením starším změnilo se *e* v *ē*, *o* v *ā*, *ɔ* v *ī*, *ɛ* v *y*, novějším *e* v *ē*, *o* v *ō* atd.

Dĺoužení starší jest

1. v kořenné samohlásce iterativ utvořených příponou *a*, na př. *stb. tek* — *tēkati* (*žeg* — *sžagati*), *goniti* — *izgonjati*, *pojiti* — *napajati*, *svtēti* — *svitati*, *dachnati* — *dychati*; srov. Miklosich: Über die Steigerung und Dehnung in den slav. Sprachen, Listy filol. 1878 str. 298. V češtině:

e: *tek* — *utiekati*, *utkati*, *vytékati*;

ɔ (z *e*): *čon* — *počínati*;

ē: *bég* — *ubiehati*, *ubéhati*, *lěz* — *vylézati*, *dē* — *nadíevati*, *nadíevati*, *drža(ē)*: *držievati*, *držívati*;

ę: *ględ* — *stč. hládati*, *ohlédati*, *hlédati*;

r, *l*: *mřez* — *slc. omřzať*, *třek* — *slc. střkať*;

o: *nosi* — *snášeti*;

ɛ (z *o*): *dəm* — *dýmati*;

ą: *gąd* — *houdati* *slc. hŭdaf*;

a: *pas* — *pásati*, *da* — *dávati*, *kupova* — *kupovávati*;

š (z ž): svat — svítati (z toho pak *svitnouti* vedlé stb. *svynati*);

š: vid — vídati, nosi — nosívati slc. *nosievat*;

š: dach — dýchati (z toho pak *dychnouti* vedlé *dchnouti*);

y: myslí — přemýšletí, ky — kývati;

u: pusti — stč. *púščeti*, *pouštěti*, u — obouvati, čaru dial. *čarúvat*.

2. ve tvarech *trět* a *trat*, vzniklých přesmykutím a zdloužením z tvarů *tert* a *tort*; srovn. Miklosich: Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. *trēt* und *trat*, Listy filol. 1878 str. 301 sl. Na př. *kerda (got. *hairda*), čerda, stb. *črēda*: sln. *črēda*, srb. *črēda*, stč. *črieda*, nč. *třída*; *borna stb. *brana*: sln. *brāna* srb. *brāna* č. *brāna* atd. Naproti tomu je však mnoho odchylek, nejvíce v češtině, méně v srbskochorvatštině a slovinštině; na př. české břeh, dřevo proti sln. *brēg*, *drēvo*, srb. *brēg*, *drēvo*, české hlas, hlava proti sln. *glās*, *glāva*, srb. *glās*, *glāva*, české plamen, sln. *plāmen*, srb. *plāmēn* místo *plāmeu* z **polmen*. — Na tomto místě ukazuje Miklosich, kterak srbština a ruština kvantitou a přízvukem příbuznost jeví. V srbštině má samohláska dlouhá přízvuk buď na prvé své polovici (*drāg* = *drāg*, *znaménko* [˘], *srēda*), buď na druhé (*srēda* = *srēda*, *znaménko* [˘], *srēda*), a dle toho jmenuje se délkou stoupavou (*srēda*) nebo klesavou (*drāg*); v ruštině pak nalézají se ve střídných slovích přízvuk ve směru téžže, což vysloviti lze vzorci: srb. *trēta* a *trāta* = rus. *teretá* a *torotá*, srb. *trēt* a *trāt* = rus. *téret* a *tórot*, na př. *črēda* — *čeredá*, *glāva* — *golová*, *brēg* — *béreg*, *glās* — *gólos*; podobně srb. *trēt* a *trāt* = rus. *terét* a *torót*, na př. *brēme* — *berémja*, *prāg* — *poróg*, *krāva* — *koróva*.

3. zdloužení náhradou, na př. stč. *riech*, srbchorv. *rijev*, stb. *rěch* m. *rek-ch*, srb. *donijeh* m. *nes-ch*, třinácte m. *tři* na desěte.

Dloužení původu pozdějšího jeví se

1. před souhláskami jasnými na konci slov, pak u prostředku slov před souhláskovými skupeninami, jež se začínají souhláskou jasnou; co mělo místo původně jenom před souhláskami jasnými, rozšířilo se analogií a bez ohledu na souhlásku. Nejhojnější a s největší důsledností provedeno toto dloužení v polštině: proti krátkým samohláskám *a*, *e*, *o*, *ę* vyskytují se zroušené (střídnice dlouhých) *á* (u výslovnosti dialektické = skoro *o*), *é*, *ó*, *ą*; na př.

a—á: *sama* — *sám*, stpolsky psáno *saam*, kašubsky *som*; part. *dała* — *dál*, stp. *daal*; part. *daan*, *kárdn*, *słyszán*;

e—é, *ę—ię*: bliżej stb. *blíže*, *śnieg* stb. *sněg*;

o—ó: *grób* *grobu*, *bóg* stp. *boog* kašub. *buog*; plur. *n. aniolów*, stp. *pozwoow*, *sąduw*; part. stp. *posbawyoon*, *przelozł* i;

ę—ą: *począł* vedlé *poczęła*, *prządł*, *mąż* gen. *męża*, *zabł* i. *n. zęba*, plur. gen. *rąk* sg. *ręka* (tedy *ą*: *ę* = *ó*: *o* = *é*: *e* = *á*: *a*)

u prostředku slova bývá zroužené *á* (dial.) a *ó* před *s*, *r*, *č*, *l*, *n*, *w*, *j*: na př. zdrá^áca, wybá^ówca, praw^óda kašub. prowda, gwia^ózda a gwiozda, wdrka, mał^óżeństwo, wálka, szkła^ónka, bró^ózda, twórca, kółko, słówko, zbójca atd. (Mnohdy tu však možná, že zroužení resp. zdloužení způsobeno bylo příponou).

V češtině jest mnoho odchylek; zdloužení dílem se neprovedlo, dílem přeneslo se analogií také do tvarů nenáležitých.

a: mráz gen. mrazu, sám fem. sama, rád fem. slc. rada (č. ráda);

e a *ě*: večer gen. večera, sněh sněhu;

o: bůh boha, svůj svoje, stůj a stájte;

v prostředku slova: jalůvka, tvůrce;

v participiích na *-l*: dál dala, chodíl chodila, seděl seděla, všl všla (v nářečí zlinském); — v participiích na *-n*: slyšán, volán, milován, viděn atd.

Odchytky: zdloužení neprovedeno na př. ve stav, kraj, roh, roj, dal atd.; zdloužení přeneslo se také do tvarů nenáležitých na př. rád ráda, čbán čbánu, trán tránu, volán volána.

Sem patří také dloužení množného genitivu na *-z* a koncovky množného dat., lok. a instr.

V gen. množ. na *-z* dlouží se samohláska kmenová; dloužení toto dle Miklosiche vzalo svůj počátek od takových jmen, která měla na konci souhlásku jasnou, a rozšířilo se odtud analogií dále. Na př.

sln. bába báb, gōra gōr, žena žen, lěto lět, darilo daril; chorv. daan, otaac, muuk, godišť;

pol. rana raan (stpolsk.), miasto myaasth (stp.), woda wód, niedziela nedzeel (stp.), gęba gęb, ręka ręk, cielęta cieląt;

malor. slovo słōv, sleza slēz, hora hōr;

čeština spisovná příkladů má velmi málo; hojnější jsou v dialektech: brada slc. brád, čas dial. do těch čas, hlava dial. u hláv, strana dial. se všech strán, žena slc. žien, hora slc. hór, srna slc. sřn, ... — a v jazyce starém: tělo tyjl Štit., kolo kuol Kat., noha nooh Pror., pata paat Štit., země zeem sv. Duch, duše duuff Štit., Pass. a j. *)

V dat. lok. množ. mívá čeština a polština samohlásku dlouhou: hadóm, rybám, zemiem, nám; rybách, nás; ve staré polštině jsou také doklady pro instr. mn.: dziedzynaami. **)

2. Dále jest původu pozdějšího dloužení přízvukové: délka vznikla přízvukem a zastupuje úkol přízvuku. To pak stalo se

*) Doklady viz v hořejší rozpravě o kvantitě staročeské na str. 207, 208 a 209.

**) Ve staré češtině také instr. sing. psán někdy se samohláskou dlouhou, na př. bohem ustaven sv. Duch 37, zzlówem Pil. a, a j.; srov. stj d. obyčazsem, noszeem cultro, brateem Mikl. str. 19.

a) ve složeninách, jejichžto členem prvním jest předložka nebo předpona: tu zdložena jest samohláska předložky nebo předpony

α) v substantivech, odvozených od slovesa složeného s předložkou nebo předponou, vyjma substantiva verbalia, na př. zabavití srb. zábava česk. zábava, pol. zabawa, navaditi (zvyknouti) sln. návada (zvyk) srb. návada; ve složenině slovesné má prvý člen funkci adverbia, v substantivu pak funkci adjektiva, a vedlé rozdíl tohoto jest také rozdíl ve kvantitě;

β) ve složeninách předložky se jménem: záhlaví (za, hlava), nákadeřavý; jednotu takové složeniny označoval původně přízvuk členu prvního, z něho pak vyvinula se délka; nedlouží se předložky: do, nadъ, o, obъ, po, podъ, pře, přědъ: dočasný, obočí, pomoří (v. zámorí), podhoří, předhoří, dočasný, přebohatý; ve složeninách předložky na a za se slovesem, které znamenají děj imperfektivní a mívají význam přenesený; zdložžením slabiky přízvukně označí se jednota složeniny mocněji, než pouhým přízvukem; na př. nāviděti (proti naviděti), nāležeti (proti naležeti), zdležeti (proti zaležeti).

b) ve slabice k m e n o v é před některými příponami kmenotvornými: podobá se, že při tvoření kmenů za pomoci přípon těchto dostávaly slabiky předcházející přízvuk a přízvukem vyvinula se v nich délka (ve mnohých případech hodí se zde však také výklad ten, že délka má svou příčinu v následující souhláse). Přípony takové jsou hlavně

ije: dřěvo stč. dřevie, srb. dřvo, dřvlje, pero maloruské pérze;

ja: práce pol. dial. práca kašub. proca;

ět: děti dítěť dítě, kněz kniežě kniže, had hádě, holub holoubě, srna slc. srna, vlk slc. vlč; srb. dijěte;

ькъ, ѣкъ: klas klásek, počēt počátek, drob drábek, dub doubek, ořech oříšek, květ kvítek, list lístek, vrch vršek (zlín.), vlk vlček (zlín.), — polsk. początek, dąbek, dodatek, kwiatek (dial.), — malorus. paróbok, dzvónok;

ько, ѣко: slovo slůvko, lože lůžko, ucho ouško, dítě dětátko, jablko slc. jablčko, — pol. słówko, dzieciątko;

ька, ѣка: strana stránka, noha nůžka, děva dívka dívka, pamět památka, — pol. gądka, wódka, nóżka, pamiątka, raczka — malor. kóstka a j.;

ъ a тъ: v číslovkách řadových od 4 do 10: české pět pátý, šest dial. šestý šestý šestý, sedm dial. sedmý sedmý sedmý, osm dial. osmý osmý osmý, devět devátý, deset desátý; — polské czwarty, piątę piąty, szęść szósty, siędm siódmy, ośm osmy, ię więć dziewięty, dziesięć dziesięty; — srbské četvrti, pěti, i sti, sedmi, osmi, devęti, desęti atd.

c) v první slabice slov dvouslabičných. Tím vy. ká zejména čeština, majíc drahně slov dvouslabičných se slabou

prvou dlouhou proti slabice krátké jazyků jiných, na př. *hōra* sln. *gōra*, *krāva* slc. a sln. *krāva*, *līpa* slc. a sln. *līpa*, *māti* sln. *māti* atd.; zvláště dvouslabičné infinitivy až na několik jen výjimek z pravidla mají slabiku první dlouhou: *bīti* (sln. *bīti*), *nēsti*, *psdīti* atd., a po odsuvce: *bāt*, *nýst*, *psdīt* (zdloužení je zde tedy starší, než odsuvka); naproti tomu krátké *zabīti*, *napsati* atd., když infinitiv přestal býti dvouslabičným. — V polštině jest málo podobného: *droga* dial. *drōga* *druga*, *ktōry*, *kašub. muorze*, inf. *piēc*, *trzēc* ap. — Sln. dial. *krāva* vedlé *krāva*. —

Délky staré pozoruje Miklosich v rozpravě své jen při *q*, *ē* a jich střídnicích. Starší jejich fase jest *en*, *em* a *on*, *om* (kdež *e* a *o* znamenají samohlásku užší a širší vůbec); rozdíl kvantitativní shledává Miklosich již v této fasi starší, rozeznává tedy krátké *ēn*, *ēm*, *ōn*, *ōm* a dlouhé *ēn*, *ēm*, *ōn*, *ōm*, a nalezá, že jazyky slovanské, ve kterých se kvantita poznává, dělí se do dvou řad, totiž: I. slovinština, chorvatština a srbština v řadě jedné a II. čeština a polština v řadě druhé. Kvantita samohlásek *q*, *ē* a jejich střídnic uvnitř těchto řad se shoduje; vespolek pak obě řady v téže příčině někdy se shodují, mnohdy však se liší. Na př. stb. *mąka* farina je v řadě I. dlouhé: sln. *mōka*, srbchorv. *mūka*, a v řadě II. též: česk. *mouka*, pol. *mąka* (polské *q* = střídnice starší samohl. dlouhé), tedy původně *mōnka*; naopak stb. *mąka* cruciatus je krátké v řadě I. sln. *mūka*, srbch. *mūka*, i v řadě II. česk. *muka*, pol. *męka* (*ę* střídnice samohl. krátké), tedy původně *mōnka*; naproti tomu je stb. *řąka* v řadě I. dlouhé: sln. *rōka*, srbch. *ruka*, a v řadě II. krátké: česk. *ruka*, pol. *ręka*.

Řada I: slovinština, chorvatština a srbština.

A) *ē* za stb. *ę* předpokládá původní *ēn*: na př. stb. *gręda* sln. *grēda* srbch. *grēda*, *pęta* *pęta* *pęta*, *žęzda* *žęja* *žędja* atd. — Slabiky tvarové, které toto *ē* za stb. *ę* mají:

part. præs. chvalęsti: sln. *goręči* srb. *nosęći*;
sing. gen. *duęę*, *rybę*: sln. *vodę*; chorv. *dušę*, *mukę*; srb. *ženę*;
3. plur. chvalętz: sln. *gorę*, *storę*; srb. *vidę*, *nosę*.

B) *ē* za stb. *ę* předpokládá původní *ēn*: na př. stb. *językъ* sln. *jęzik* srbch. *jęzik*, *zętz* *zęt* *zęt* atd. — Ve slabikách tvarových:

ęt, *lvęę*: sln. *tele* srbch. *tęle*, *e* bez přízvuku;
men, *męę*: sln. *pleme* srbch. *plęme*;
sg. akk. enklitického *męę*: *me*, *te*, *se*;
3. plur. aor. *vedoęę*: srb. *pletoęe*.

c) sln. *ō*, srbch. *ū* za stb. *ę* předpokládá původní *ōn*: na př. stb. *dąbzъ* sln. *dōb* srbch. *dōb*, *krągzъ* *krōg* *krōg*, *mątiti* *mōtiti* i *ūtiti*, *tąga* *tōga* *tūga* atd. — Ve slabikách tvarových

kądę ap.: sln. *kōdi*, *tōdi*;
part. nesąęsti: sln. *delajōę*, srbch. *pletūęi*, *kupūjuci* *mogūęi*;
sing. instr. *rybąę*: sln. *vodō* chorv. *vodū* srb. *vodōm*;
3. plur. *nesąętz*: sln. *grędō*, srbch. *pletū*, *čuvajū*, *berū*;

D) sln. *o* *ů* srbch. *ů* za stb. *q* předpokládá původní *o* na př. stb. *mąka cruciatus* sln. *mōka* i *mūka* srb. *mūka*. — V slabikách tvarových

nq, dvignęti: sln. *gīnoti*, srb. *tōnuti*;

sing. akk. *rybq*: sln. *ribo*, srb. *ribu* (proti dlouhé koncovce v sing. instr.);

1. sing. *nesq*: srbch. *hoću* (proti dlouhé koncovce ve 3. plur.)

3. plur. impf. *nesęachq*: srb. *pletijahu*.

Rada II. čeština a polština.

A) české *d*, *ia*, *é*, *ie*, *í*, polské (*j*)*q* zastupující stb. *q*, jsou střídnice za původní *ēn*; na př. stb. *desna* m. *dęsna* č. *dásně* pol. *dzięsła*, *ęg sáh sáha sięg sięga*, *męsiec* *męsíc* *miesięc*. — Ve slabikách tvarových:

part. chwałę: činiec, chwałęc; chwalięc;

3. plur. *chwałę*: činia, činie, čini; kipię, chwałę, wiedzę

B) české *a*, *ja*, *e*, *ě*, polské (*j*)(*e*), zastupující stb. *ę*, jsou střídnice za původní *ēn*; na př. stb. *dętel* č. *datel*, *dętel* p. *dzięcioł*; *język* č. *jazyk* p. *język*; *jęcaci* *jęcaci* *jęczęc*; *męso* *maso* *mięso*; *święt* *svatý* *święty*; *tręs* *tráso*, *tręses* p. *trzęse* (ale *trzęsti* *trąsti* *trąsł* p. *trząc* *trząsł*) atd. — Ve slabikách tvarových

part. *chwałę*, *piję*, *nesę*: *hoře*, *čině*, *pije*, *nesa* dial. *hořa*, *sedňa*; střídnice tato byla původně dlouhá, ale skrátila se jsouc na konci slova; sr. *hořiec*, *nesúc*;

-ęt, *kuręt*: dítě slc. *dięta* p. *dziecię*;

-men, *bręmę*: sémě p. *siemę*;

sg. gen. a plur. nom. akk. *dușę*, *maję*: *duše*, *muže*.

C) české *ú*, *ou*, (přehlas. *í*) polské *q*, zastupující stb. *q* jsou střídnice za původní *ōn*; na př. *kąt* č. *kút*, *kout* p. *kąt*, *tręba* a *trouba* *trąba* atd. — Ve slabikách tvarových:

part. *nesęę*: *nesúc* *nesouc*, *bijęc*; *niosę*, *biję*;

-nq, dvignęti: *minęti* *minę*, dial. *minowł* *minę*;

3. plur. *nesęę*: *nesú* *miluję*, *niosę* *miłuję*;

sg. instr. *rybq*: *rybú*, *rybou*, *duší*; *rybq*, *duszę*.

D) české *u* (přehlas. *í*) a polské *ę*, zastupující stb. *q*, jsou střídnice za původní *ōn*; na př. *dąb* č. *dub* pol. gen. *dębu* (nom. *dąb* má *q* dle pravidla nahoře vyloženého), *ząb* č. *zub* pol. gen. *zęba*, *rąka* *ruka* *ręka* atd. — Ve slabikách tvarových:

kąd- ap.: *kudy* *pokud*, *tudy*;

sg. akk. *rybq*: *rybu*, *duší*, *rybę* (proti dlouhé koncovce v sing. instr.);

1. sing. *nesę*: *nesu*, *biji*, *prošu*, *hořu*; *niosę* (proti dlouhé koncovce ve 3. plur.);

3. plur. aor. a impf.: *nesęchu*, *nesięchu*, v polštině *ę* (= *ę*).

V dodavcích uvedeny jsou některé z přípon se samohláskou dlouhou (sedlęc sln. *sedlār*, *velikęc* sln. *velikār*, *męścęc* sln. *uęc* sln. *junęc* srb. *junāk*, *žębręc* pol. dial. *žębręc* *uęcęcęc* sln. *uęcęcęc*, *bradęc* sln. *bradęc*, *rohęc* pol. *rogęcęc* a j.) a přípona *ku* ne

právně, která se v některých jazycích dlouží (slc. nesie-m, serie-m, ženie-m; stpol. zisczyes acquiret, bandzeem erimus, skazu-zeamy; sln. dial. prinesěš, pijě, zové, zežgé, povrném se; srb. letěm, vezēm, tonēm).

J. Gebauer.

Archiv für slavische Philologie,*) dílu čtvrtého svazek první (1879, 1—176). *Zur Lehre von den sprachlichen Neubildungen im Litauischen* od A. Brücknera, pokračování a dokončení (1—28). Chybná analogie, ke které v předešlé části této rozpravy se ukazovalo (srov. Listy filol. 1878, 304), jeví se i sobení své také ve flexi zájmena bezrodého. — *Über die Schreibung der Nasalvocale in den altpolnischen Denkmälern* od A. Kaliny (29—62). Jest to téměř statistická snůška příkladů, kterak pisari staropolští psali nosovky; při tom některé úvahy o fonetickém významu. — *Polen, Ljachen, Wenden* od J. Perwolfa (63—73) s dodatkem od V. Jagiče (74—78). Nehring odvozuje (v Archivu 3. 463) jméno *Poljanin* od *poljana*; Perwolf proti tomu trvá při odvození od *pole*, ješto by od *poljana* bylo *Poljanjanin*. Pro jméno *Lech* rus. *Ljachs* předpokládá starší tvar *Lęch*. Jde tu o nosovku *ę*, která v polském *Lech* není, pro kterou však svědčí podnes rus. *Ljachs*, maďarské *Iengyel* a lit. *lenkas*; podle toho mělo by býti a bylo snad v polštině původně *Lęch* a s tím mohla by se pak spojití jména národní *Alypai* (u Ptolomaea) *Lingones*, *Linones* a p. (u kronikářů středověkých) a *Lendizi* (v Mnichovské listině ze stol. IX, obsahující jména mnohých národů slovanských), pak jména místní *Lenda*, *Linda*, *Landa* (nyn. *Ląd*, *Lądek*) ve Velkopolsku. O jméně *Vend*, *Vind*, *Ant*, praví Perwolf, že jím byli nazýváni Slované nejen od svých sousedův, nýbrž že si je přikládali také sami; teprv později vytlačeno toto jméno, když kmen nazývaný Slované historicky vynikl a do jména jeho se pak zahrnovali Slované všichni. Etymologickou památku bývalého onoho jména ve slovanštině nalézá P. v komparativě *vęstij* km. *vęť-*, *vęnt-*, a v národním jméně ruských *Vjatičův* = **Vętiště* z téhož kmene *vęť-*, *vęnt-*. Jagič v dodatku s výkladem jména *Poljanin* se srovnává a také výklad o jménech *Lech* a *Vend*, *Ant* atd. za pravděpodobný pokládá; výsledků jistých a nezvratných ovšem nelze se nadíti od etymologie v oboru národních jmen, která jsou významu historicky nejjištějšího. — *Das Datum des Statutes von Vinodol* (78—86) od V. Jagiče: Zákoník Vinodolský, známá právní památka jihoslovanská, vzal svůj původ ve Vinodole, v krajině Přímoří chorvatského naproti rovu Krku; na sklonku stol. XIII sešli se tu náčelníci krajiny vinodolské v Novém Gradě a sebrali všechny staré zákony „otecův i dědův“ v jeden sborník. Sborníku toho zachovaly se opisy, nej-

*) Viz Listy filol. 1879, 175.

starší z první polovice stol. XV.; text je dialektický (čakavské písmo hlaholské. Tiskem vydán od A. Mažuraniče 1843, dle nová vydání se chystají, jedno s komentářem od Jagiće. V textu jsou dvě udání chronologická, udávající, kdy sebrání a sestava Zákonníka se stalo, ale odporují si na pohled, udávající nestíhající rok 1280 a 1288. Dosud pokládalo se za správné udání r. 1288. Jagićova konjektura však ukazuje, že datum 1280 spočívá v omylu a že v obojím udání chronologickém týž rok 1288 udává. — *Polnische Glossen aus dem XV—XVI Jhd.* (86—97) podává H. Collitz a výklad k nim W. Nehring. Glossy nalezeny jsou ve dvou latinských rukopisech z někdejšího knížectví Trzemeszenského (v Poznaňsku) a podávají staropolské názvy některých bylin a léčitelských terminů a překlady některých vět celých obsahu různého. Pro písemnictví staropolské jsou příspěvky vzácné. Nehring nalézá v nich některé stopy české na př. ve *spyevayucz* (m. -*jac*). Glossa (vsta...) *mowiczye* pokládá se za dual, nepravé.

(Dokončení.)

Zprávy osobní.

I. Z gymnasií českých.

Na gymnasiu v Budějovicích ustanoveni suppl. pro klass. fil. Tomáš Frána, Vojt. Hrnčíř, Karel Thir, Karel Steinhausen, Ant. Votruba, pro math. a fys. Frant. Kaňka; v Domažlicích pro klass. fil. Václav Holzer; v Chrudimi pro klass. fil. Jan Prašný; v Hradci Králové pro klass. fil. Ant. Kvapil, Hynek Frank, Jan Dvořák, Jan Pelikán, Frant. Pakosta; v Litomyšli pro klass. fil. Frant. Krsek; v Praze na akad. gymn. pro klass. fil. Frant. Servít, Jos. Třasák, Frant. Hrbek, Frant. Pavlásek, Frant. Jelínek, Vincenc Toberaň, pro přírodopis Lad. Duda, pro dějepis Karel Kučera; prof. Frant. Kott obdržel na půl leta dovolenou; v Slaném pro klass. fil. Zikmund Havlák.

II. Z reálných gymnasií českých.

Na reálném gymnasiu v Benešově ustanoven suppl. pro klass. fil. Alois Saturník; v Mladé Boleslavi pro klass. fil. Alois Breindl, Fr. Krejčí, Vilém Kačerovský; v Klatovech pro klass. fil. Karel Wippler, Jos. Kramář, Jan Kupec; v Praze na I. reálném a vyšším gymn. pro klass. fil. Jan Koc, Daniel Seidl, Josef Steffek, pro přírodopis Josef Pírko, pro deskript. geometrii J. Monín, za assist. kreslení J. Všetečka; na II. reáln. gymn. pro klass. fil. Josef Lukeš; v Pelhřimově pro klass. fil. Karel Skuhetý; v Rychnově pro klass. fil. Leopold Vaněk, pro dějepis Jos. Vilíkovský; v Táboře pro klass. fil. Edv. Procházka; ve Vyšším Mýtě za proz. ředitele Václ. Hospodka, za skut. uč. přírod. Vratislav Votrubec, za suppl. pro klass. fil. Jos. Hoffmann.

Na „Listy filologické a paedagogické“ vycházející do roka ve čtyřech sešitech pětiarohových předplácejí ročně: údové (svou osobou) zakládající a přispívající „Jednoty českých filologů v Praze“ třemi zl. r. č., neúdové 3 zl. 50 kr. r. č., akademikové a studující 2 zl. r. č. —

Jakmile vyjde některé číslo „Listů filologických a paedagogických“, oznámí se to ihned novinami. Kdo z p. předplatitelův neobdrží v krátké době číslo právě vyšlé, račťž reklamovati listem nepečetěným a nefran- kovaným.

Prosíme, aby pp. předplatitelé neobtěžovali si zaslati nám co nejdříve předplatné a nedoplatky za předešlé ročníky, žádáme snažně, aby všechny peníze posílány byly pokladníkovi Jednoty prof. Karlu Himrovi, Pětikostelní náměstí č. 29. n. III.

Přijetí peněz potvrdíme vždy korrespondenčním lístkem; ne- stane-li se tak během 14 dní, račťž si pp. zasylatelé peníze zaslané reklamovati.

Inseraty ohlašující spisy vědecké přijímáme do „Listů filologi- ckých a paedagogických“, počítajíce stránku našeho tisku po čtyřech zlatých r. č.

Administrace

„Listů filologických a paedagogických.“

Knihy redakci zaslané.

P. Ovidia Nasona vybrané básně. Školám českým ku potřebě upravil Josef Podstatný, ředitel realného a vyššího gymnasia v Klatovech. Cena 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 70 kr. V Praze 1880. Nakladatel Fr. A. Urbánek.

Obrazy z dějin českých od Frant. Vymazala. 2. a 3. sešit. V Brně 1879.

Dějiny německé národní literatury. Podle Kluge, Kurce a jiných sepsal Fr. Vymazal. V Brně 1879.

Oprávece poklesků pravopisných i některých jiných naskytujících se v českých úlohách žákův i vyšších tříd škol středních, ejž za tím účelem, aby žáci jich vystřící se mohli, sestavil Frant. Bačkovský, suppl. prof. gymn. v Něm. Brodě 1879.

Miklosičovo hláskosloví jazyka českého. Dle spisův Miklosičových vykládá Fr. Vymazal. V Brně 1879. Nákladem knih- kupectví K. Winklera.

Schliemannovy nálezy v Tiryntě a Mykenách. Napsal Josef Král. Sbírky přednášek a rozprav č. 4.

Studien zu Euripides. Mit einem Anhang Sophokleischer Analecta. Von Johann Kvíčala.